2ND INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

JANUARY 03-05, 2021 / ADANA, TURKEY

PROCEEDING BOOK

EDITOR

Dr. Ahmet KARDAŞLAR

ISBN: - 978-625-7720-17-5

2nd INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES

January 03-05, 2021
Adana, TURKEY

PROCEEDING BOOK

EDITOR
Dr. Ahmet KARDAŞLAR

All rights of this book belong to ISPEC Publishing House
Authors are responsible both ethically and jurisdically
ISPEC Publications - 2021©
Issued: 20.01.2021

ISBN: 978-625-7720-17-5

2nd INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES

CONGRESS ID

2nd INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES

DATE AND PLACE

January 03-05, 2021 / Adana, TURKEY

ORGANIZATION

SOCIAL SCIENCE DEVELOPMENT JOURNAL

ORGANIZATION BOARD

Prof. Dr. Hacer HÜSEYİNOVA

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Prof. Dr. Hacer HÜSEYİNOVA
Dr. Mevhibe SAVAŞ

PARTICIPANTS COUNTRY

Turkey, Azerbaijan

Total Accepted Article: 75

Total Rejected Papers: 14

Members of Science Committee

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al - Farabi Kazakh National University

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

Dr. Baurcan BOTAKARAYEV
Hoca Ahmet Yesevi International Kazakh-Turkish University

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir University

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz University of Economics

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA
Rasulbekov Kyrgyz University of Economics

Dr. Dursun KÖSE
Mehmet Akif Ersoy University

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV
Al - Farabi Kazakh National University

Dr. Elvan YALÇINKAYA
Erciyes University

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. Hüseyin ERİŞ
Harran University

Dr. Kenan İLARSLAN
Afyon Kocatepe University

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazakh State Women's Pedagogical University

Dr. Malik YILMAZ
Atatürk University

Dr. Maira ESİMBOLOVA
Kazakistan Narkhoz University

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al - Farabi Kazakh National University

Dr. Mustafa ÜNAL
Erciyes University

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir University

Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet University

Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU
KSÜ

Dr. Salih MERCAN
Bitlis Eren University

Dr. Şara MAJITAYEVA
E E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Vera ABRAMENKOVA
Russian Institute of Family and Education Studies

Dr. Zeynullina AYMAN
S. Toraygırov Pavlodar State University

Dr. Şeyda Ferah ARSLAN
Çanakkale Onsekiz Mart University

Dr. Murat KARA
Van Yüzüncü Yıl University

Dr. Esra KIZILAY
Erciyes University

Dr. Ferdi AKBAŞ
Osmaniye Korkut Ata University

Dr. Ahmet GÜMÜŞ
İstanbul Aydın University

Dr. Tugay AYAŞAN
Osmaniye Korkut Ata University

Elvan CAFEROV
Azerbaijan State Pedagogical University

2nd INTERNATIONAL 5 OCAK CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES and HUMANITIES

January 04-05, 2021
Adana, TURKEY

CONGRESS PROGRAM

Online (with ZOOM Conference)

Zoom Meeting ID: 842 1551 1507
Password: 575853

Join Zoom Meeting:
https://us02web.zoom.us/j/84215511507?pwd=YWNlSXRyazNTM1BlQWFLdzB1azZvdz09

zoom

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Hall-1, Session-1
04.01.2021, Monday

09^{00}-11^{00}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Dr. Mehmet Furkan ÖREN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Aziz ŞEKER Dr. Emre ÖZCAN	*Amasya University* *Başkent University*	THE CONTRIBUTION OF SOCIAL THEORY TO THE SOCIOLOGY DISCIPLINE IN THE ANALYSIS OF SOCIAL PROBLEMS
Elin Şehnaz UYSAL	*Yalova University*	ISTANBUL CONVENTION AND UNDERSTANDING THE DYNAMICS OF GENDER- BASED VIOLENCE AGAINST WOMEN
Dr. Mehmet Furkan ÖREN	*İstanbul University*	ISLAM AND CAPITALISM FROM MAXSIME RODINSON'S PERSPECTIVE
Şuheda DEMİR	*Bağımsız*	FUNDAMENTAL MORAL PRINCIPLES: THE SAMPLE OF THE HUCURÂT SURAH
Psychological Counselor Özkan AKSOY Dr. Ferahim YEŞİLYURT	*Istanbul Sabahattin Zaim University* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University*	ANALYZING OF THE RELATIONSHIP BETWEN IRRAIONAL BELIEFS AND PERCEIVED SOCIAL SUPPORT
Sümeyra YUMAK	*Sakarya University*	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PHILOSOPHY AND MATHEMATICS IN THE THOUGHT OF IKHWĀN AL-ṢAFĀ
Dr. Selda TUNÇ SUBAŞİ	*Bağımsız çalışan*	YOUTUBE PLATFORM IN THE CONTEXT OF PARTICIPATORY CULTURE DISCUSSIONS
Dr. Necmettin Alpay KOÇAK	*Hacettepe University*	NOWCASTING TURKISH MANUFACTURING INDUSTRIAL PRODUCTION INDEX

Hall-2, Session-1
04.01.2021, Monday

09^{00}-11^{00}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Melek AKDOĞAN GEDİK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Asst. Prof. Lokman TUTUNCU	*Bulent Ecevit University*	TESTING THE INFORMATION REVELATION THEORY OF INSTITUTIONAL ALLOCATIONS IN TURKISH INITIAL PUBLIC OFFERINGS
Res. Asst. Burçak CEBECİ PERKER Assoc. Prof. Arzu KARAMAN AKGÜL	*Bahçeşehir University* *Yildiz Technical University*	RESEARCH ON THE EFFECT OF INDICATORS WHICH DETERMINE INNOVATION CAPACITY ON EXPORT PERFORMANCE
Res. Assist. Zübeyir ÇELİK Lect. Aykut KABAK	*Van Yüzüncü Yıl University*	THE MEDIATING ROLE OF DEATH ANXIETY ON THE EFFECT OF CORONAVIRUS (COVID-19) FEAR ON ATTITUDE TOWARDS ONLINE STORE AND PHYSICAL STORE SHOPPING
Res. Assist. Dr.Salim Sercan SARI Res. Assist. Eyyup Ensar BAŞAKIN	*Erzincan Binali Yıldırım University* *Istanbul Technical University*	ESTIMATING OF REAL SECTOR CONFIDENCE INDEX WITH EMPIRICAL MODE DECOMPOSITION FUZZY LOGIC METHOD
MOHANNAD T A GARBIAH Assist. Prof. Dr. Cüneyd Ebrar LEVENT	*Istanbul Aydin University*	FINANCIAL DETERMINANTS OF MARKETING EXPENDITURES IN PUBLIC COMPANIES: EVIDENCE FROM AN EMERGING MARKET
Dr. Sercan YAVAN	*Aydin Adnan Menderes University*	EVALUATING THE TAXATION OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP ACTIVITIES IN TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Melek AKDOĞAN GEDİK	*Çukurova University*	BUDGETING AND GENDER RESPONSIVE PUBLIC EXPENDITURE
Assoc. Prof. Dr. Melek AKDOĞAN GEDİK	*Çukurova University*	PUBLIC DEBTS AND ECONOMIC EFFECTS: AN EVALUATION FOR TURKEY'S ECONOMY
Lect. Dr. Feyzi YAŞAR Lect. Dr. Haluk SATIR Scientist Süleyman ERDOĞAN	*Kahramanmaraş Sütçü İmam University*	EVALUATION OF THE PERFORMANCE OF BUSINESSES OPERATING IN THE BIST TEXTILE, CLOTHING AND LEATHER INDUSTRY WITH TOPSIS AND SUPER ACTIVITY MODELS

Hall-3, Session-1
04.01.2021, Monday

09^{00}-11^{00}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Dr. M. Aslı KÜÇÜKGÜNGÖR

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Phd. Student Sara FAEDFAR Res. Assist. Zekiye AKTAŞ	*Karadeniz Technical University*	THE IMPACT OF TOTAL RISK MANAGEMENT ON COMPANY'S PERFORMANCE: AN APPLICATION ON BIST (BORSA İSTANBUL)
Phd. Student Sara FAEDFAR Res. Assist. Zekiye AKTAŞ	*Karadeniz Technical University*	THE IMPACT OF BOARD STRUCTURE ON R&D INVESTMENTS: THE CASE OF BIST-100
Dr. Oğuzhan ŞENGÜL	*İLBANK A.Ş.*	FINANCIAL DEVELOPMENT – FOREIGN DIRECT INVESTMENT RELATION IN FRAGILE FIVE ECONOMIES: PANEL DATA ANALYSIS
Assist. Prof. Dr. Yusuf UYSAL	*Kutahya Dumlupınar University*	THE ROLE OF DEVELOPMENT AGENCIES IN REGIONAL DEVELOPMENT: THE CASE OF ZAFER DEVELOPMENT AGENCY
Assist. Prof. Dr. Ceren AVCİL	*Ağrı İbrahim Çeçen University*	JOHN STUART MILL AND THE THOUGHT OF FREEDOM
Assist. Prof. Dr. Suna GÖNÜLTAŞ Assist. Prof. Dr. Mehtap ÖNER	*Dogus University* *Marmara University*	THE EFFECTS OF CAPITAL STRUCTURE ON RESEARCH AND DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM TURKEY
Dr. M. Aslı KÜÇÜKGÜNGÖR	*Capital Markets Board of Turkey*	PROTECTION OF SHAREHOLDERS IN CAPITAL MARKETS LAW IN TERMS OF RELATED PARTY TRANSACTIONS
Recep BAYRAM Prof. Dr. Hakan SARIBAŞ	*Zonguldak Bulent Ecevit University*	A COMPUTABLE GENERAL EQUILIBRIUM MODEL OF THE JUST ECONOMIC SYSTEM
Res. Assist. Dr. Abdullah AÇIK	*Dokuz Eylul University*	THE VALIDITY OF EFFICIENT MARKET HYPOTHESIS IN FREIGHT MARKETS: AN INVESTIGATION OF LNG AND LPG MARKETS

Hall-4, Session-1
04.01.2021, Monday

09^{00}-11^{00}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Engin UĞUR

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Lect. Ahmet ALINCA	*Dokuz Eylul University*	TRADITIONAL TURKISH JEWELRY AND ACCESSORIES
Özgür ÇUKURLUÖZ Prof. Dr. Bilgehan GÜLCAN	*Ankara Hacı Bayram Veli University*	EXPERIENCE OF HARD CULTURAL HERITAGE ENRICHING WITH AUGMENTED REALITY AND POSSIBLE EFFECTS
Dr. Yelda TUTAR SERTER	*Canakkale Onsekiz Mart University*	MUSIC STUDIES IN MERSIN HALKEVI
Ahmet IŞIL	*MEB Buhara Secondary School*	FROM THE LOOK OF TRAVELERS ULUKIŞLA - AKKÖPRÜ KERVAN ROAD
Lect. Ahmet Cihat ARI	*Yozgat Bozok University*	INVESTIGATION OF THE TRANSITION OF SOUND IN THE WALLS AND FLOORS THAT ARE CONSTRUCTIVE
Lect. Ahmet Cihat ARI	*Yozgat Bozok University*	SUSTAINABILITY IN ACOUSTIC DESIGN OF BUILDINGS
Lect. Zeynep Sıla ÖZŞEN Prof. Dr. Bilgehan GÜLCAN	*Ankara University* *Ankara Hacı Bayram Veli University*	THE IMPORTANCE OF SOKUM, WHICH HAS BEEN TURNED INTO A MUSEUM FOR RECREATION EVENTS: THE EXAMPLE OF BEYPAZARI LIVING MUSEUM
Assoc. Prof. Dr. Engin UĞUR	*Istanbul University*	EVALUATION OF COLOR PREFERENCES IN METROPOLITAN MUNICIPALITY LOGOS IN TERMS OF GRAPHIC DESIGN PRINCIPLES
Res. Assist. İsmail Uğur AKSOY	*Ankara University*	A CRITICAL READING ON PUBLIC RELATIONS PRACTICES CONDUCTED BY ALCOHOL FIRMS WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABILITY: A CASE STUDY ON TUBORG'S INSTITUTIONAL SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECT THEMED "WE ARE 100% VOLUNTEERS"

Hall-1, Session-2

04.01.2021, Monday

11^{30}-13^{30}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Mehmet MİÇOOĞULLARI	*Siirt University*	AN ANALYSIS ON DAVID CRYSTAL'S WORK OF "DİLLERİN KATLİ" IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL LINGUISTICS
Assist. Prof. Dr. Gamze SABANCI UZUN	*Istanbul Aydın University*	REPRESENTATION OF THE HOLOCAUST IN AYŞE KULİN'S NOVEL LST TRAIN TO ISTANBUL
Dr. Bilal ÜSTÜN	*Nevşehir Hacı Bektaş Veli University*	A QUALITATIVE STUDY ON WORD LEARNING STRATEGIES IN GERMAN OF GERMAN PREPARATORY CLASS STUDENTS
Kəmalə ABBASOVA	*Azerbaijan University*	SOCIAL STATUS, EDUCATION AND DISABILITY OF CHILDREN WITH DISABILITIES MODELS OF MEDICAL AND SOCIAL APPROACH TO THEM
Dr. Mutlu Melis ÖZGERİŞ	*Atatürk University*	REFLECTIONS OF FOOD CULTURE IN DIVAN OF İBRAHİM TIRSÎ
Assoc. Prof. Dr. Saman HASHEMIPOUR	*İstanbul Yeni Yüzyıl University*	TABRIZ, A CITY WHERE PERSIAN AND TURKISH LITERATURE ARE COMBINED
Assoc. Prof. Dr. Saman HASHEMIPOUR	*İstanbul Yeni Yüzyıl University*	TALES OF EVERYDAY LIFE IN SABAHATTIN ALI'S NOVELS
Assoc. Prof. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN	*Çukurova University*	OF SOME WORDS FROM WEST SOURCES USED IN SOCIAL MEDIA ON FILLING
Assoc. Prof. Dr. İbrahim ÖZAY Raafat Mohammed Saeed Younus Sheikh	*Gazi University*	THE SHAPE, SOUND AND MEANING CHANGES OF ARABIC-ORIGINED WORDS IN TURKISH LAW TERMS DICTIONARY
Assist. Prof. Dr. Nadire KARADEMİR Dr. Nurullah KILINÇ	*Kahramanmaraş Sütçü İmam University* *Kahramanmaraş Nuri Pakdil Science and Art Center*	EXAMINING BURNOUT LEVELS OF GEOGRAPHY DEPARTMENT STUDENTS

Hall-2, Session-2

04.01.2021, Monday

11^{30}-13^{30}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Münevver AKTAŞ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Levent DUMAN Res. Assist. Elif Berfin YAĞBASAN	*Adana Alparslan Turkes Science and Technology University*	THE EFFECTS OF LOCAL POLITICS ON THE URBAN TOPONYMY: ADANA CASE
Saltuk Aziz GÖKALP	*Kirikkale University*	E-GOVERNMENT POLICIES IN TURKEY AND PARTICIPATION IN MANAGEMENT
Res. Assist. Ufuk Ramazan ÇAKMAK	*Selcuk University*	THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITYIN INDIVIDUAL APPLICATION
Res. Assist. Ufuk Ramazan ÇAKMAK	*Selcuk University*	RESTRICTION OF THE FREEDOM OF EXPRESSION IN THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS
Assist. Prof. Dr. Münevver AKTAŞ	*Dokuz Eylul University*	THE PLACE OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS IN TURKISH LAW IN THE LIGHT OF THE DECISIONS OF THE COURT OF CASSATION
Assist. Prof. Dr. Burak ERCOŞKUN	*İstanbul Yeni Yüzyıl University*	AN INVESTIGATION IN THE INTERNATIONAL REGIME PERSPECTIVE: “HUMANITY’S COMMON HERITAGE ANTARCTICA”
Res. Assist. Dr. Selami ÖZKAN	*Muş Alparslan University*	NEW PUBLIC MANAGEMENT: A CRITICISM ON PERFORMANCE UNDERSTANDING AND SOLUTION SUGGESTIONS AIMED AT THIS CRITICISM
Fatih KARABULUT	*Kirikkale University*	“MEDIATION” AS A TOOL OF DIPLOMACY IN THE OTTOMAN EMPIRE
Fatih KARABULUT	*Kirikkale University*	AN ARCHIVE DOCUMENT REGARDING THE ORIGIN OF THE NAMES OF ITALY AND NAPLES

Hall-3, Session-2

04.01.2021, Monday

11^{30}-13^{30}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Dr. Mehmet Onur AK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN Melike SEMERCİ Res. Assist. Hakan KARAMAN	*Istanbul-Cerrahpasa University*	ANALYSIS OF DRUG ADDICTS WHO ARE GUESTS OF VIDEOS WITH HIGH VIEWING RATES ON YOUTUBE
Özge KELEBEK Res. Assist. Hakan KARAMAN Assoc. Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN	*Istanbul-Cerrahpasa University*	PORTRAYAL ELECTRONIC CIGARETTES ON YOUTUBE
Mahmure Nur BAYRAM	*Istanbul-Cerrahpasa University*	INVESTIGATION OF THE PREPARED PUBLIC SPOT IN THE LAST 10 YEARS DIGITAL ADDICTION FIELD IN TURKEY
Barışcan ÖZTÜRK Bilgihan BÜYÜKTAŞ Demet ÖZTÜRK Özgür Çağrı KARA Oğuz KUTLUKSAMAN	*Çukurova University*	COMPARISON OF ATHLETIC PERFORMANCE OF SOCCER PLAYERS IN DIFFERENT POSITIONS
H.Sena BEZİRKAN Res. Assist. Hakan KARAMAN Assoc. Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN	*Istanbul-Cerrahpasa University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN CHILDHOOD TRAUMA AND ALCOHOL ADDICTION: THE SAMPLE OF MUSLUM FILM
Dr. Mehmet Onur AK	*Bağımsız Araştırmacı*	A REVIEW OF RESEARCH ON SPORTS AND LEISURE TIME DURING THE CORONAVIRUS PERIOD
Assist. Prof. Dr. Erdal ARI Buse YILMAZ	*Ordu University*	THE ANALYSIS OF GOALS SCORED AND CONCEDED IN TFF 1st LEAGUE BEFORE AND AFTER COVID-19 PANDEMIC BREAK
Lect. Dr. Gülsüm HEKİMOĞLU	*Batman University*	DECIPHERING OF GASTRO NEEDS FROM FRANKFURT SCHOOL PERSPECTIVE
Dr. Kubilay ŞENBAKAR	*Fırat University*	ANALYSIS OF RISK-TAKING STUDENTS OF FIRAT UNIVERSITY SPORTS SCIENCES FACULTY
Dr. Kubilay ŞENBAKAR	*Fırat University*	"DETERMINATION OF LEISURE TIME SATISFACTION LEVELS OF INDIVIDUALS DOING SKIING (HAZAR BABA SKI CENTER EXAMPLE)

Hall-4, Session-2
04.01.2021, Monday

11^{30}-13^{30}
• Turkey Local Time

ID: 842 1551 1507
Password: 575853

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Merve GEÇİKLİ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Güllücan BAYMUŞ Assoc. Prof. Dr. Ramazan ÇEKEN	*Aksaray University*	AN EVALUATION ON MIRRORS AND LENSES IN THE SCIENCE EDUCAION CURRICULA OF 2013 AND 2018 AT PART OF SPIRAL CONTENT
Sevde EROĞLU	*Balikesir University*	THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE MOVIE "GURBET KUŞLARI"
Assist. Prof. Dr. Merve GEÇİKLİ	*Atatürk University*	CONTRASTIVE MOVE ANALYSIS OF RHETORIC IN TURKISH AND ENGLISH ONLINE ADVERTISEMENTS
Elif AKŞAM Assist. Prof. Dr. Ali Yiğit KUTLUCA	*Istanbul Aydın University*	INVESTIGATION OF THE PEDAGOGICAL CONCEPT OF PRESCHOOL TEACHERS FOR THEIR OWN SCIENCE TEACHING PRACTICES
Assist. Prof. Dr. Yusuf KIZILTAŞ	*Yüzüncü Yıl University*	EVALUATION OF END OF YEAR DISTANCE IN-SERVICE TRAINING COURSES ACCORDING TO TEACHERS'OPINIONS
Assist. Prof. Dr. Ali Yiğit KUTLUCA Bilge KARAYALÇIN	*Istanbul Aydın University*	EXAMINATION OF THE PERSPECTIVE AND AWARENESS OF PARENTS AND PRE-SCHOOL TEACHERS IN PRE-SCHOOL EDUCATION
Dr. Ahmet Cevdet AŞKIN	*bağımsız*	CONSUMER CULTURE AS AN APPARATUS OF HEGEMONY IN THE CONTEXT OF COMMUNICATION
Sevcan BİLGİMÖZ Prof. Dr. Bilgehan GÜLCAN	*Ankara Hacı Bayram Veli University*	HOW CAN LIVING HUMAN TREASURES PLAY ROLE IN EXPERIENTIAL TOURISM?
Burcu YILMAZ Prof. Dr. Burhanettin ZENGİN	*Sakarya University of Applied Sciences*	ANALYSIS OF WORK LIFE BALANCE OF TRAVEL COMPANY EMPLOYEES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC PROPERTIES: THE ISTANBUL CASE
Assist. Prof. Dr. Ömer Emre YAVUZ	*Mimar Sinan Fine Arts University*	ART IN PUBLIC SPACES
Assist. Prof. Dr. Ömer Emre YAVUZ	*Mimar Sinan Fine Arts University*	SERRA, WITTGENSTEIN AND SEARLE: A STUDY ON THE PROBLEM OF MEANING IN SCULPTURE

PHOTO GALLERY

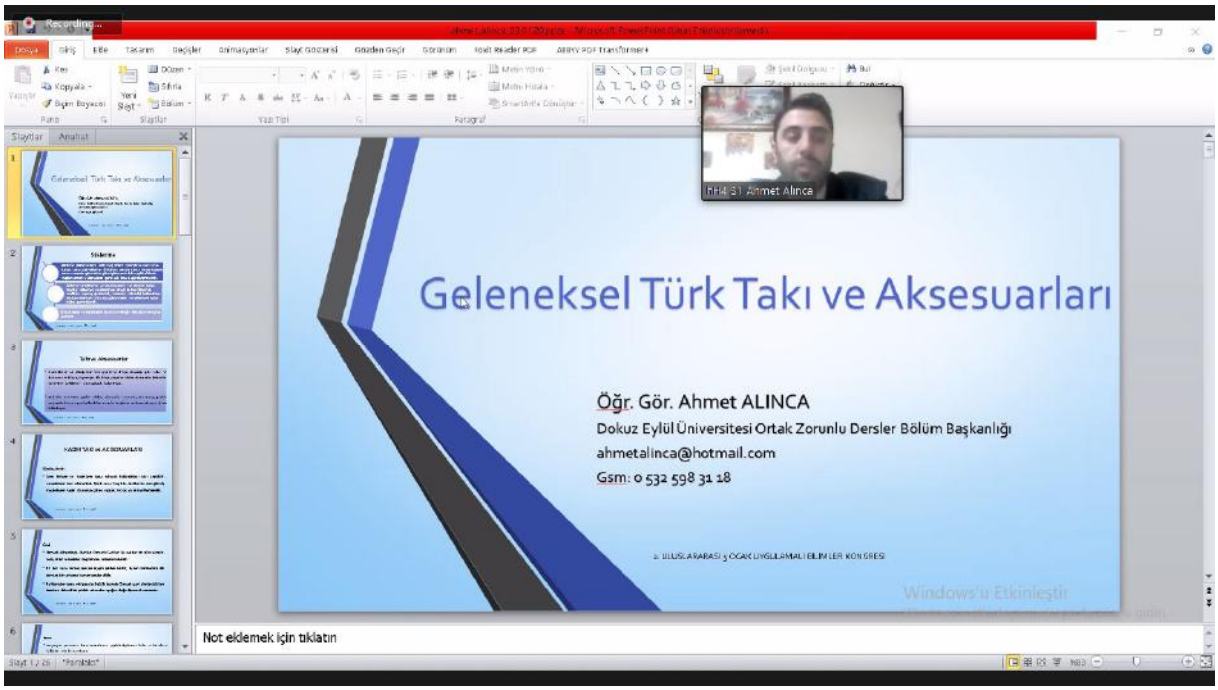

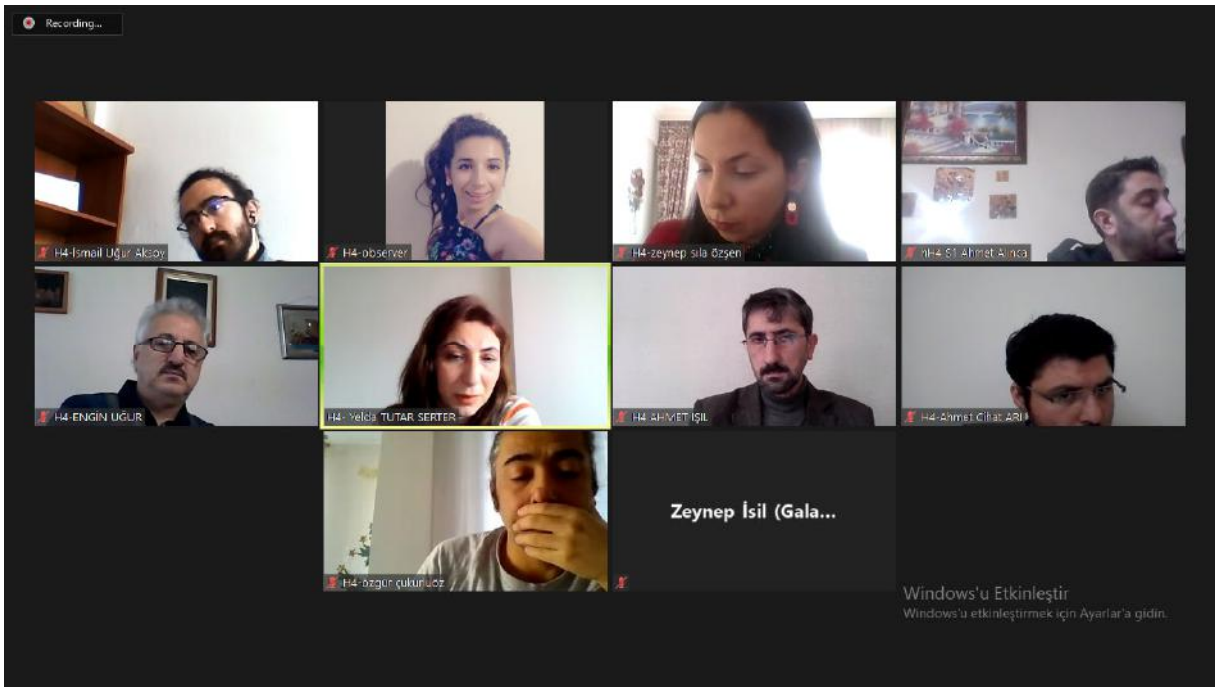

PHOTO GALLERY

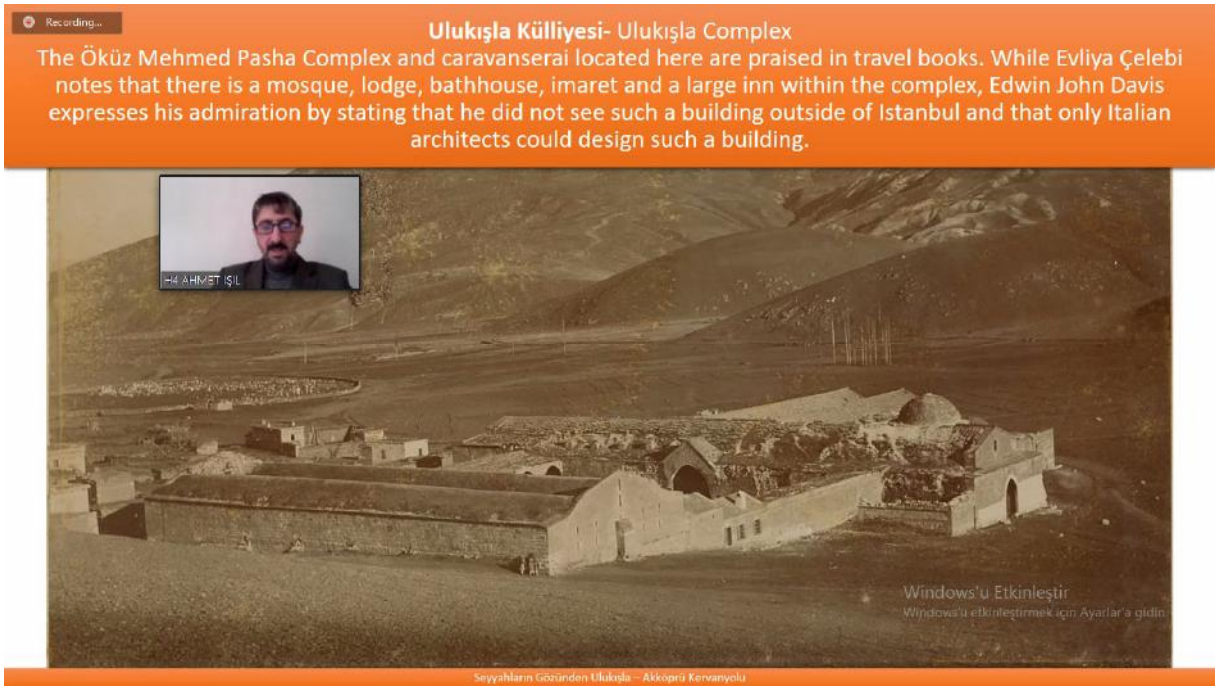

PHOTO GALLERY

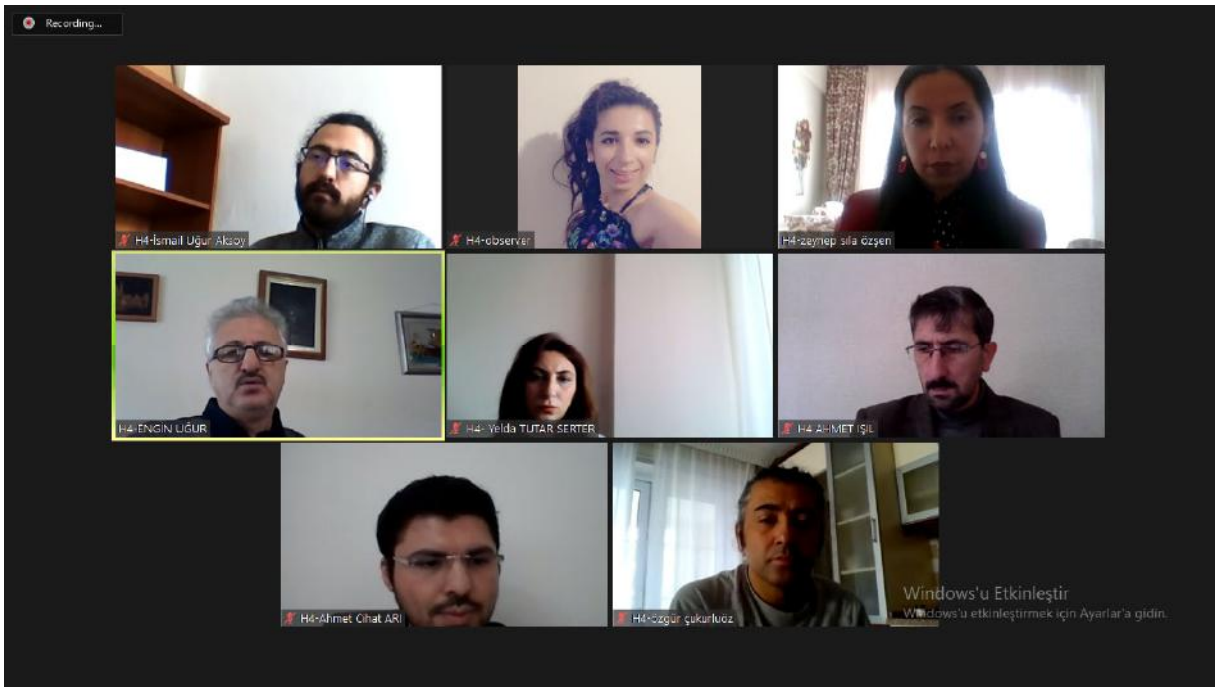

PHOTO GALLERY

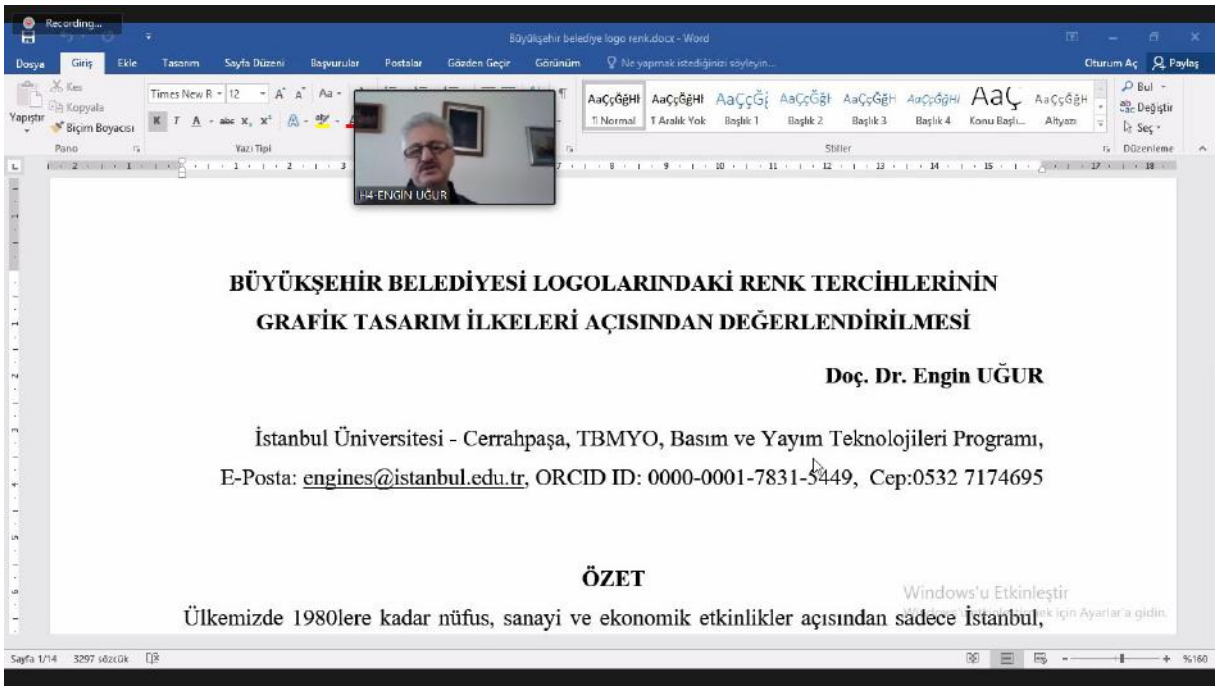

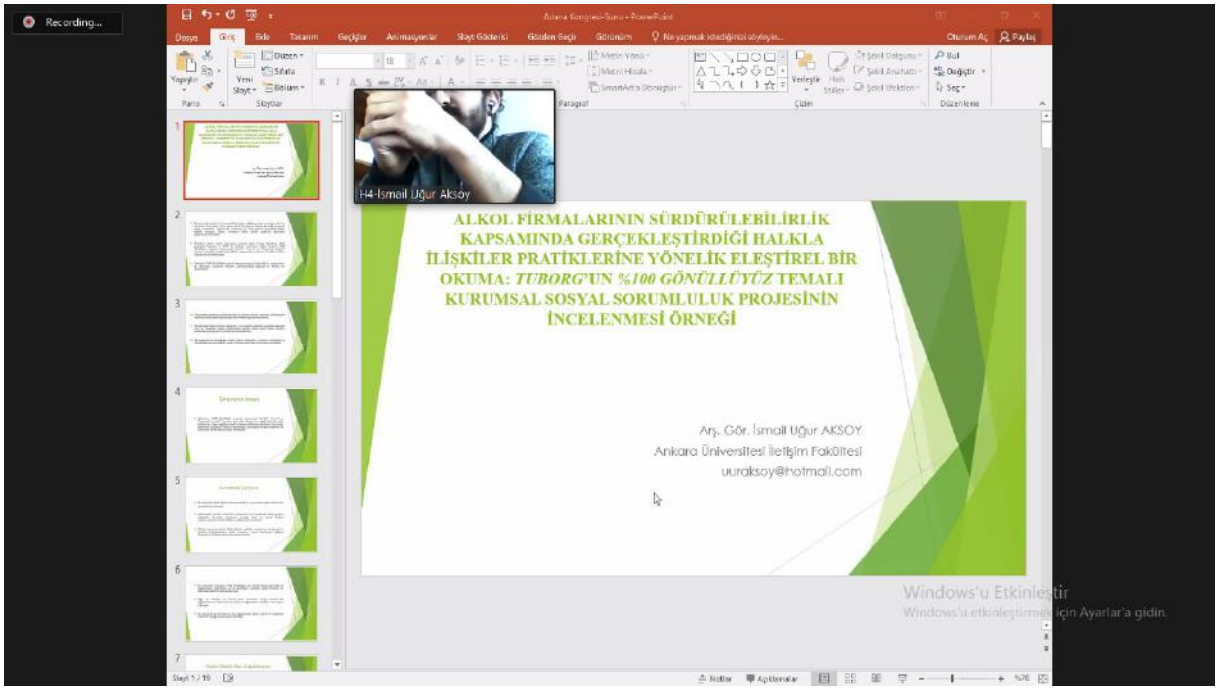

PHOTO GALLERY

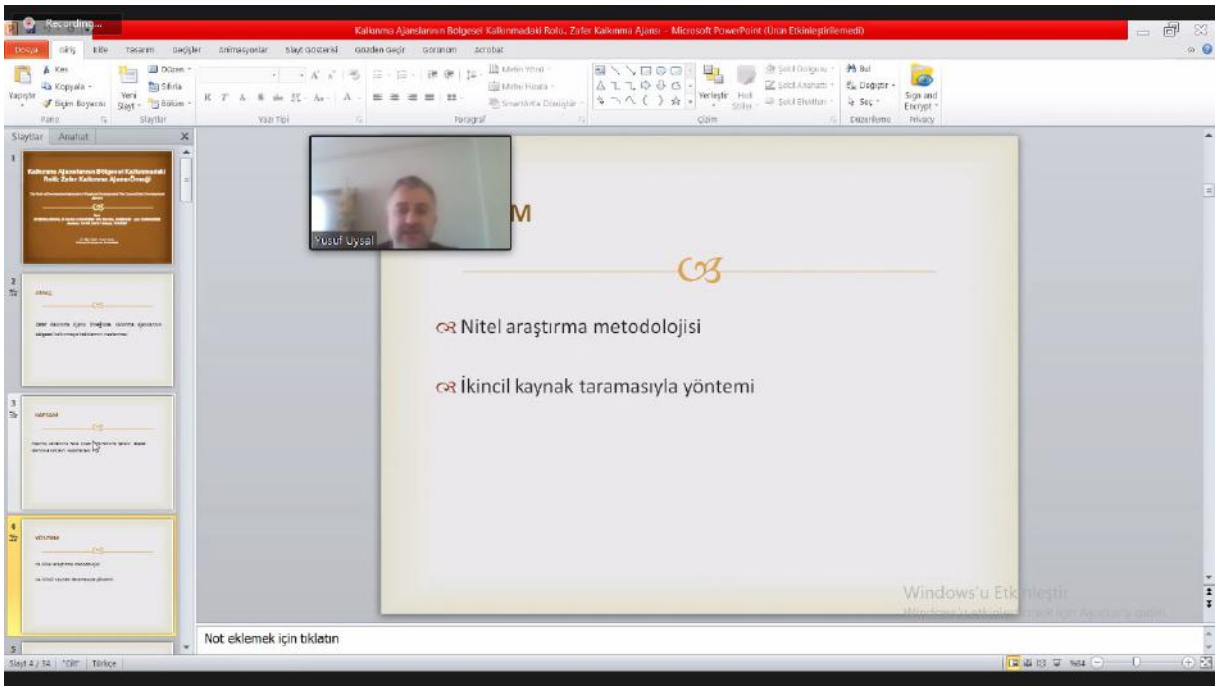

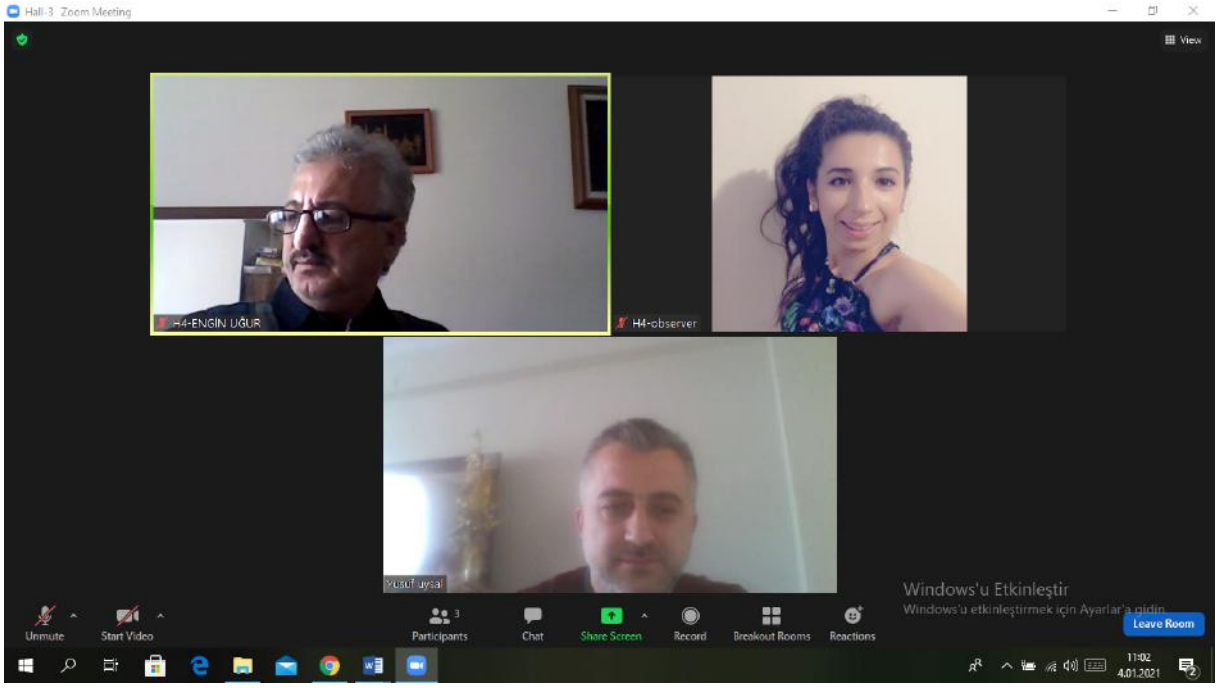

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

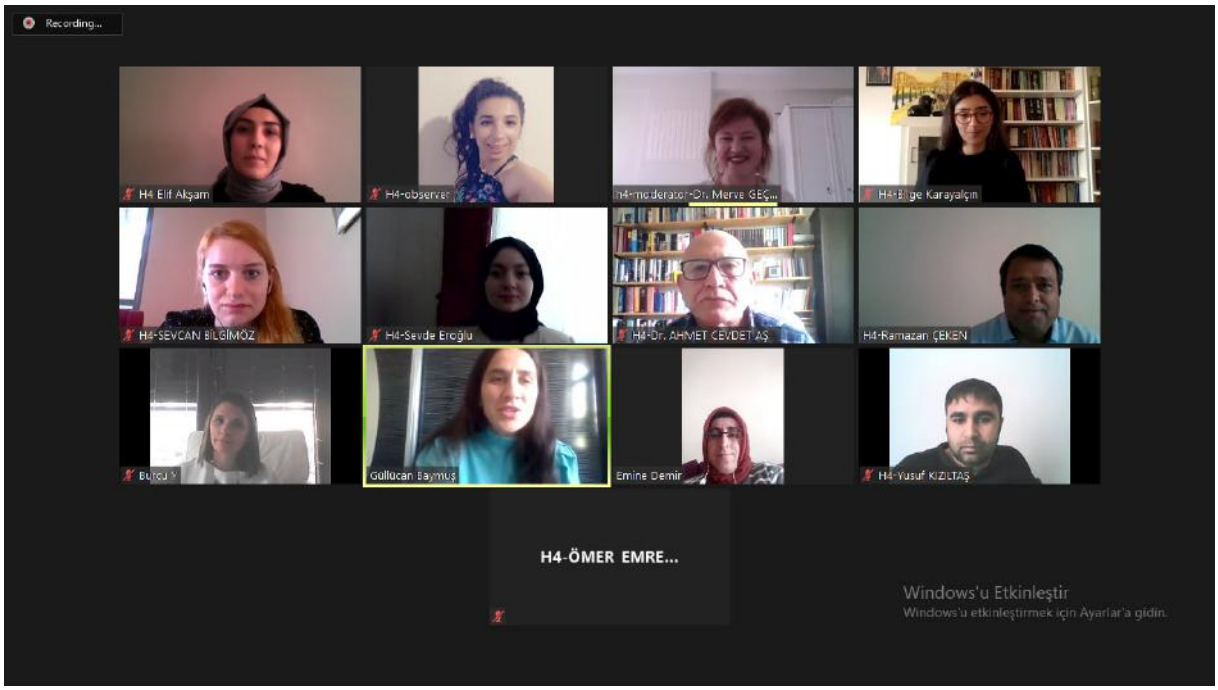

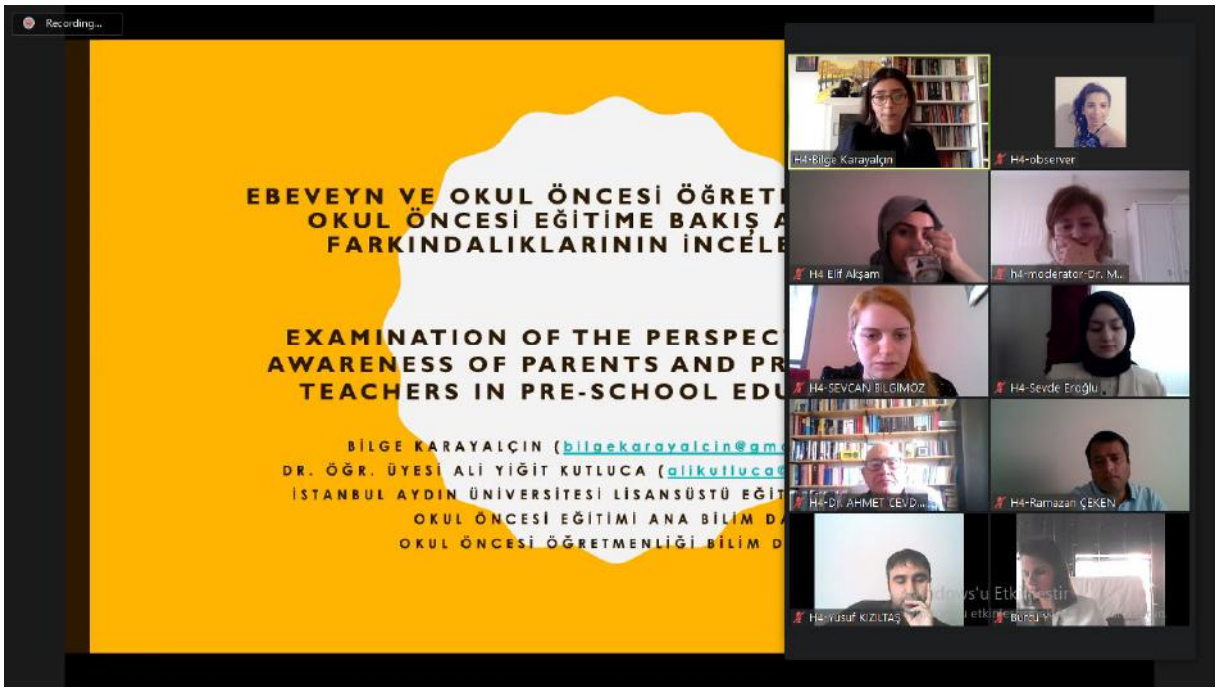

PHOTO GALLERY

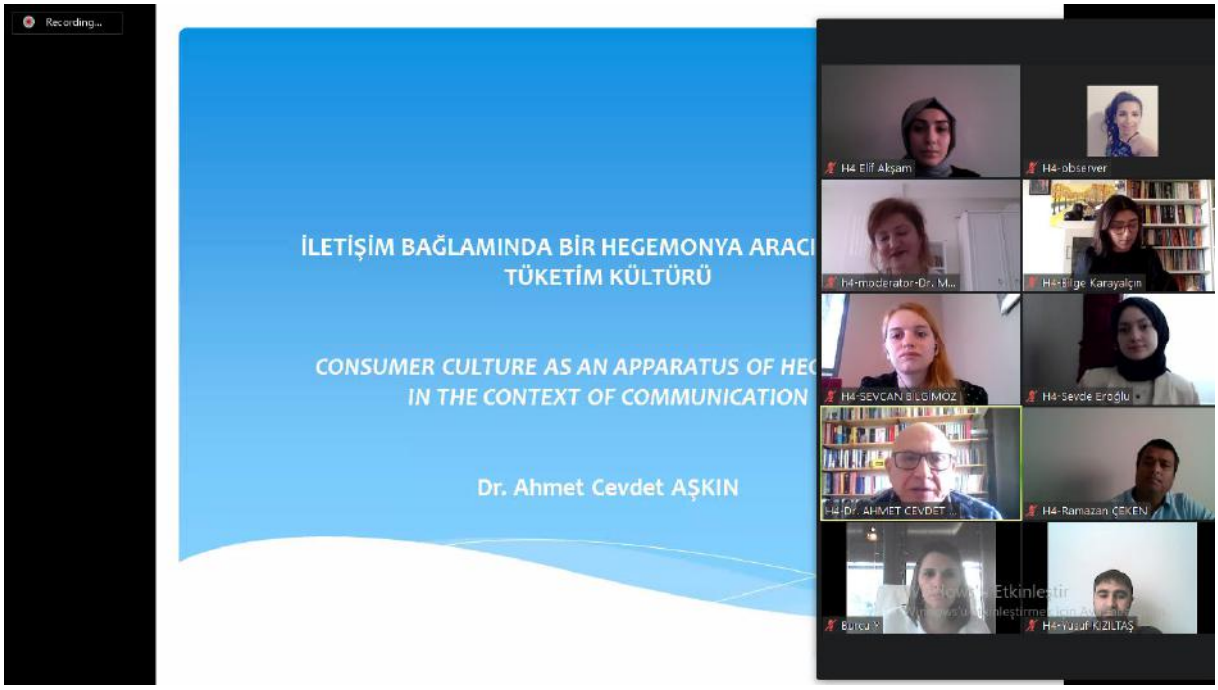

PHOTO GALLERY

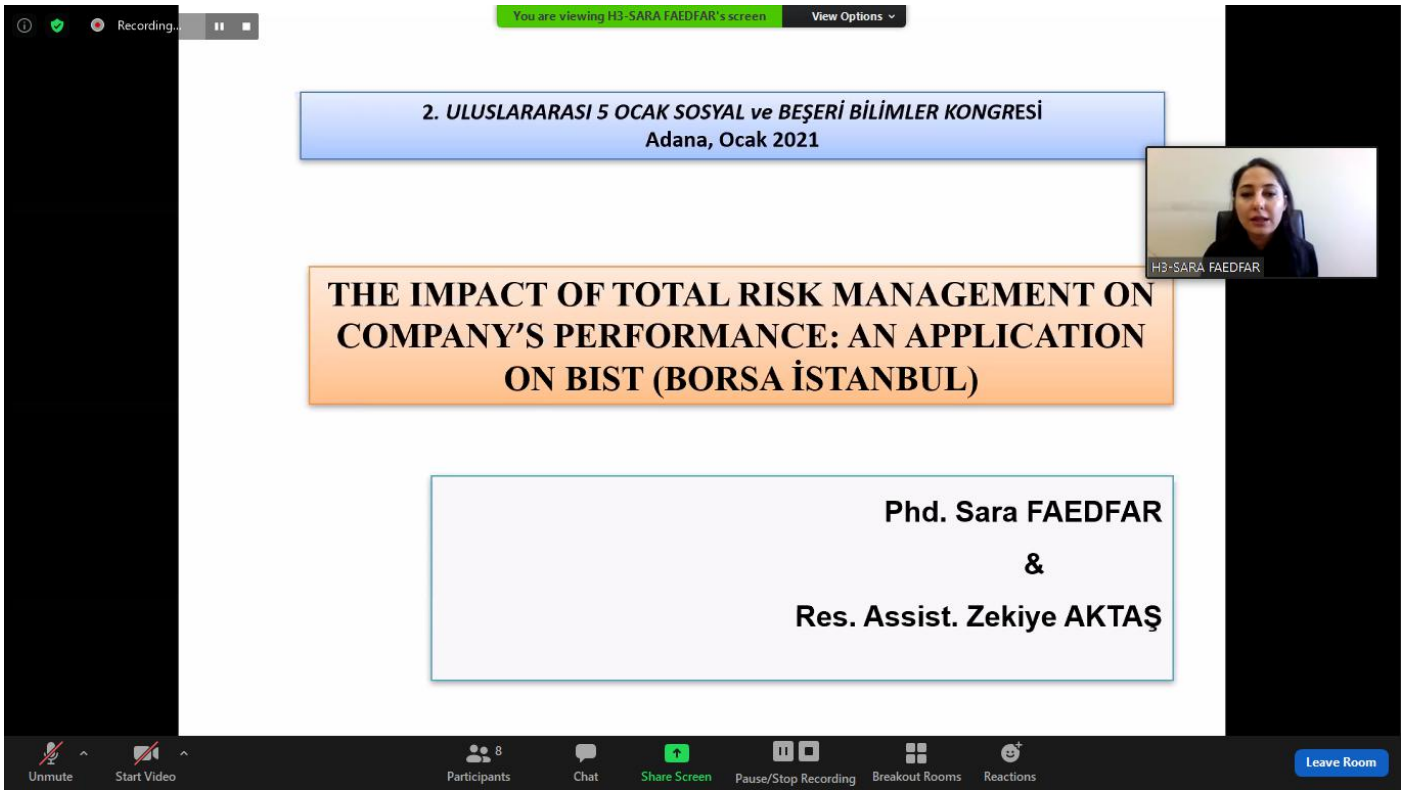

PHOTO GALLERY

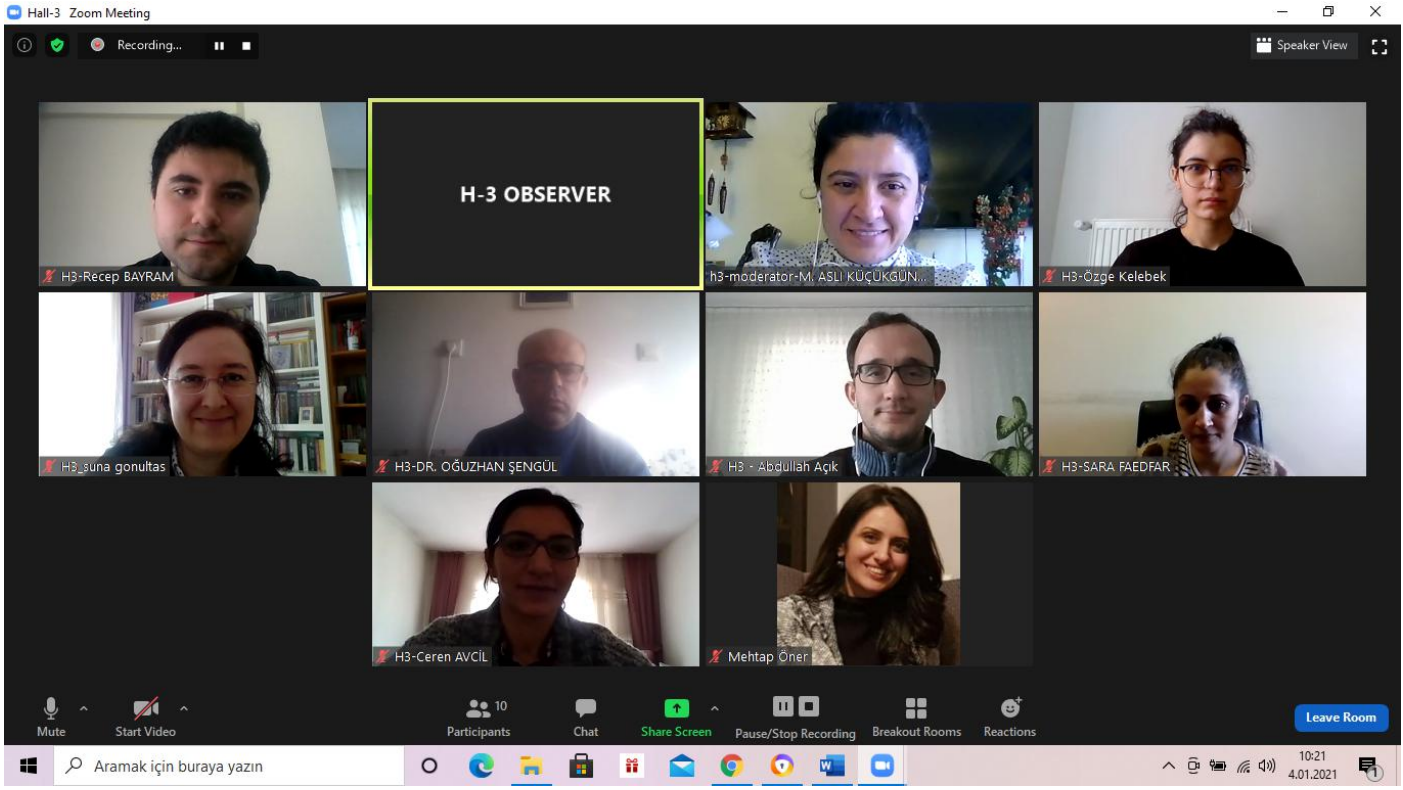

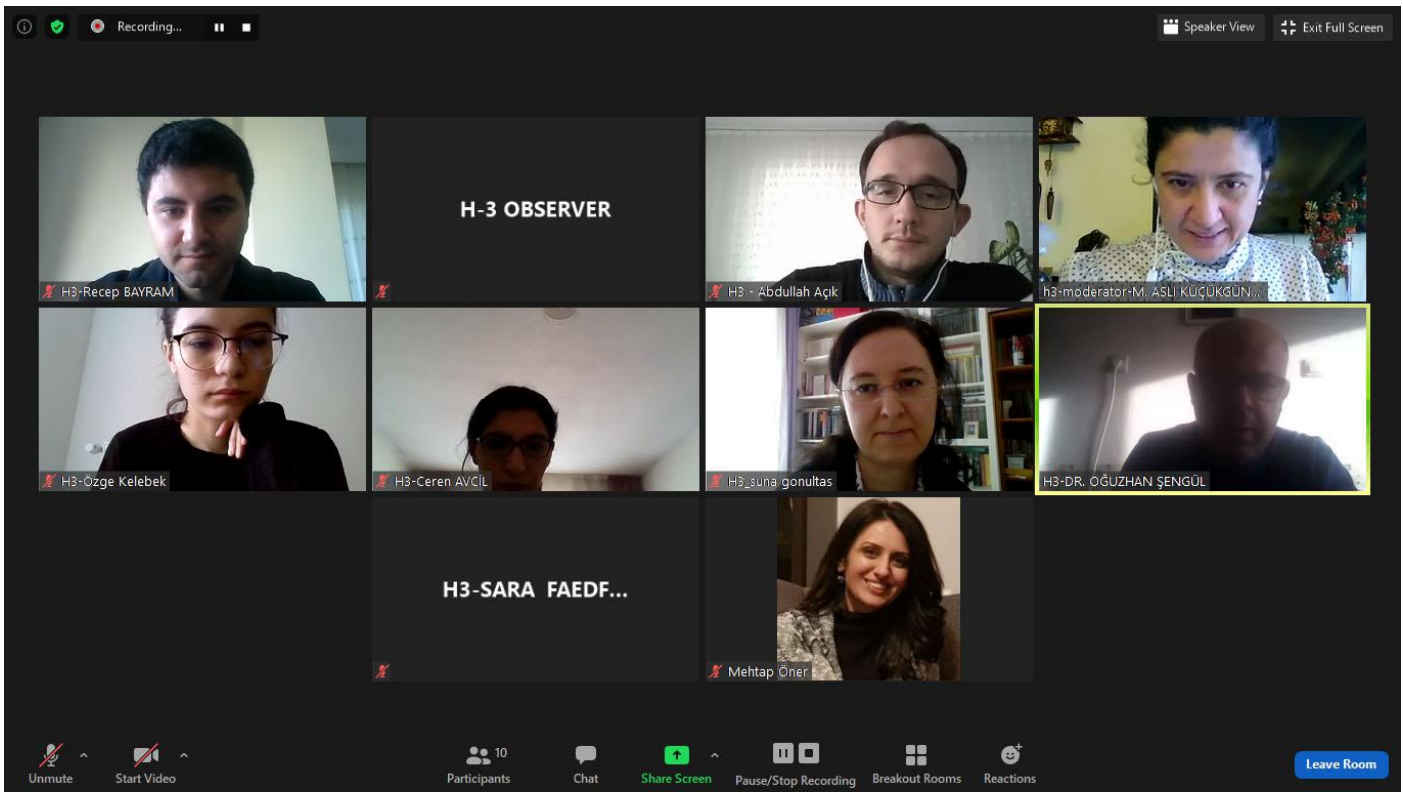

PHOTO GALLERY

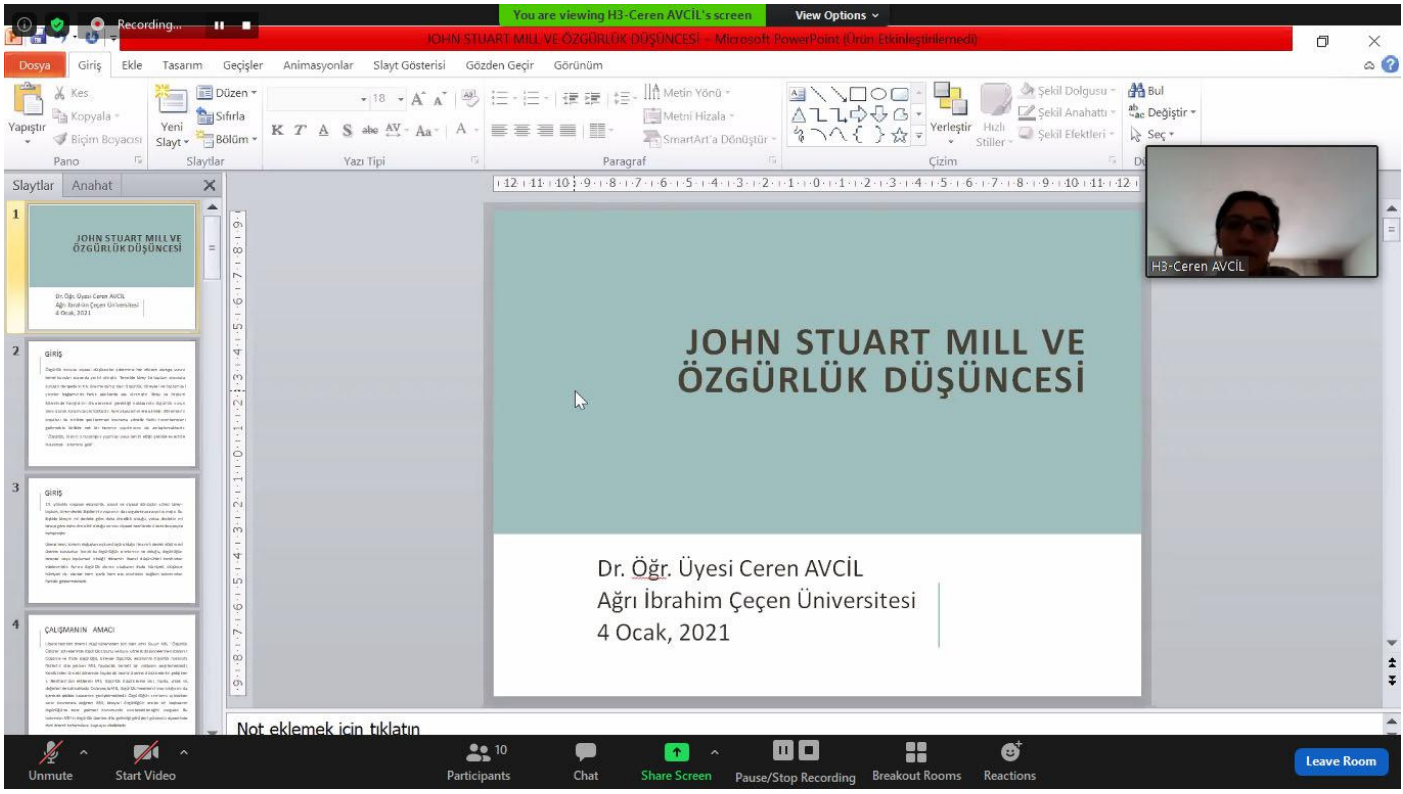

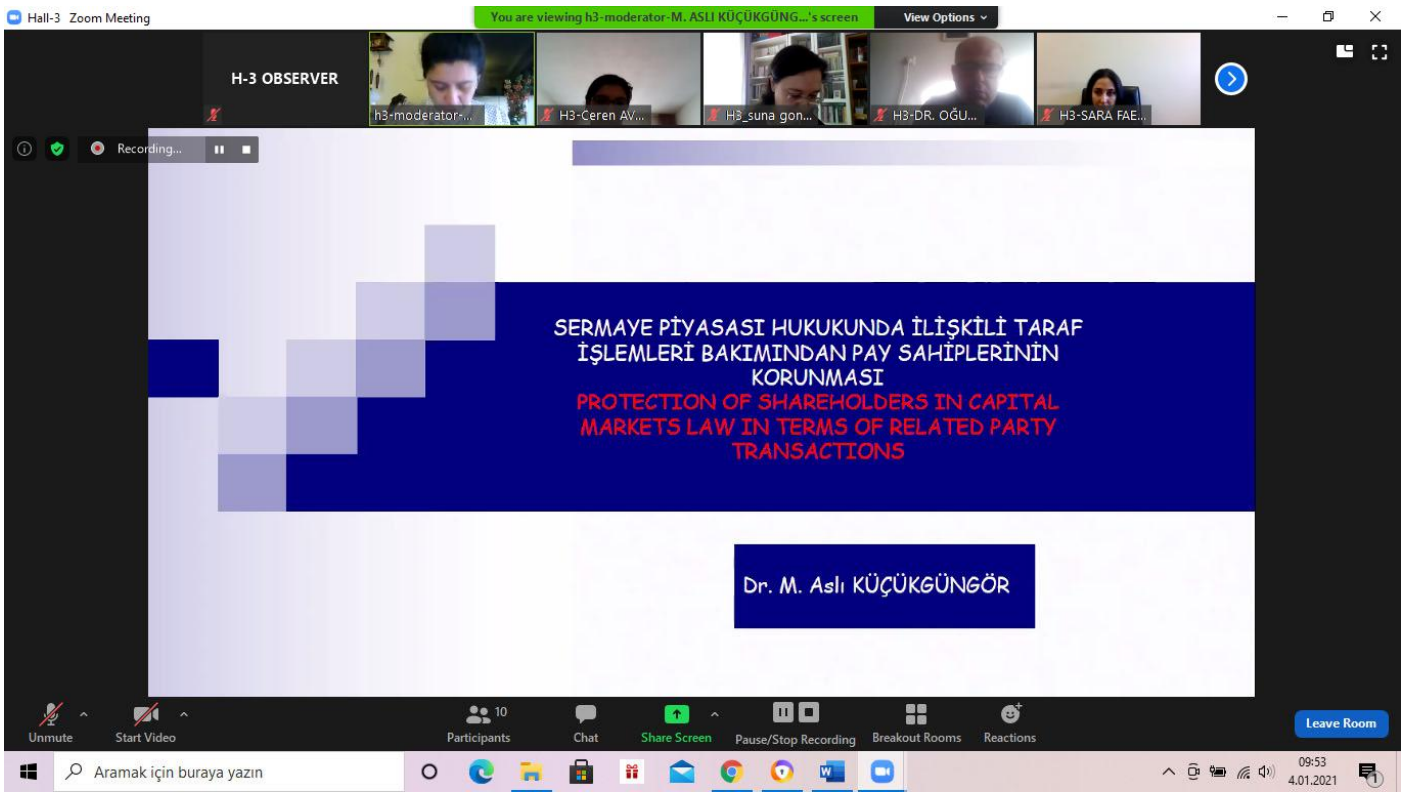

PHOTO GALLERY

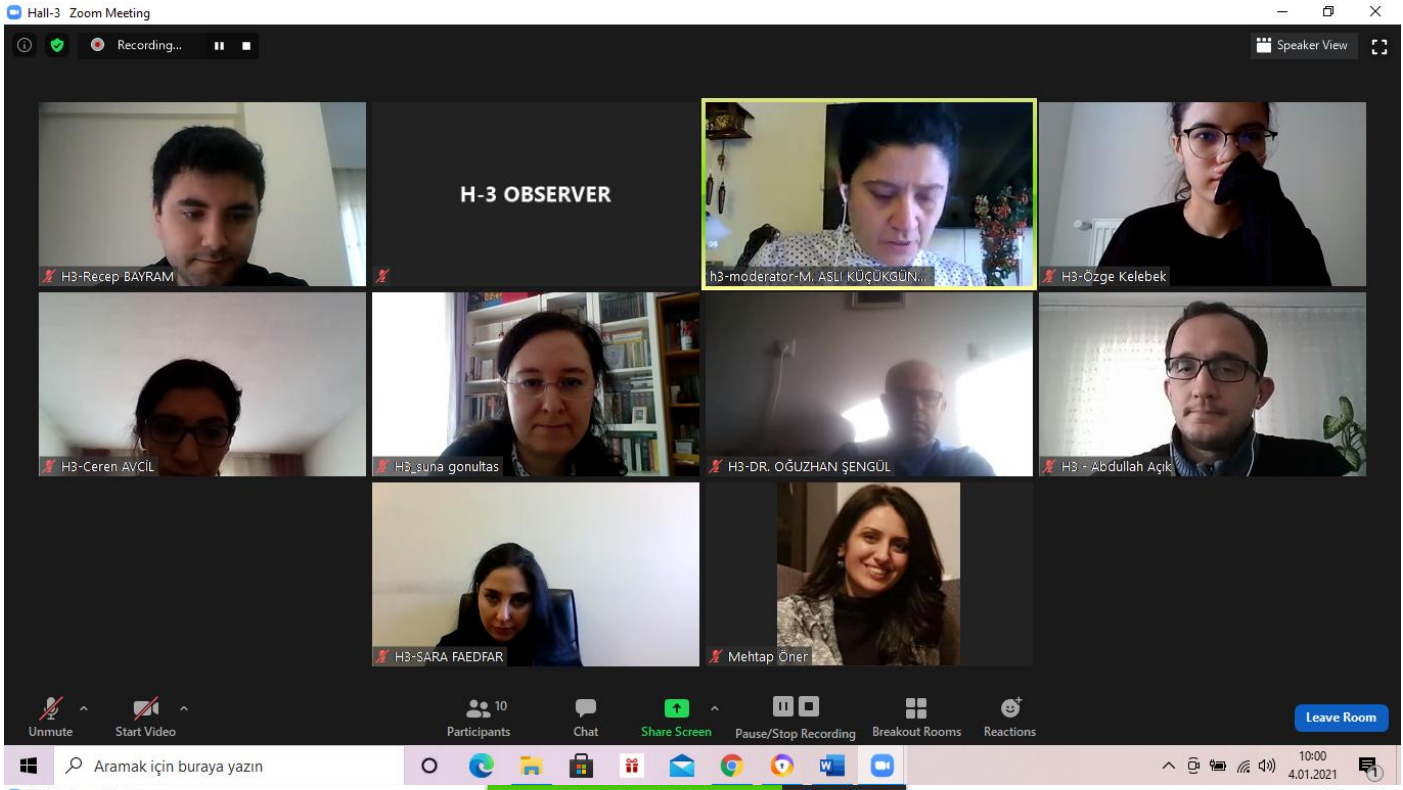

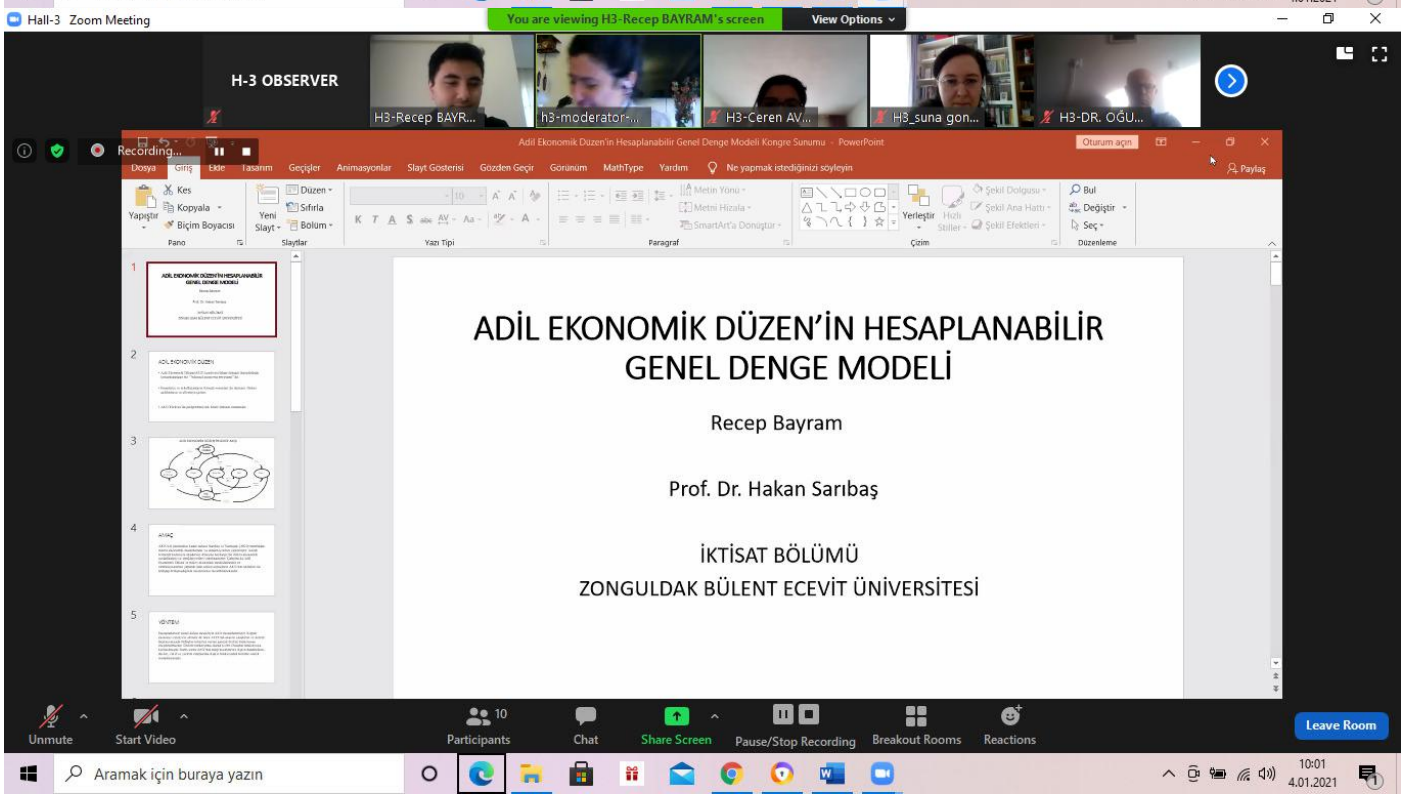

PHOTO GALLERY

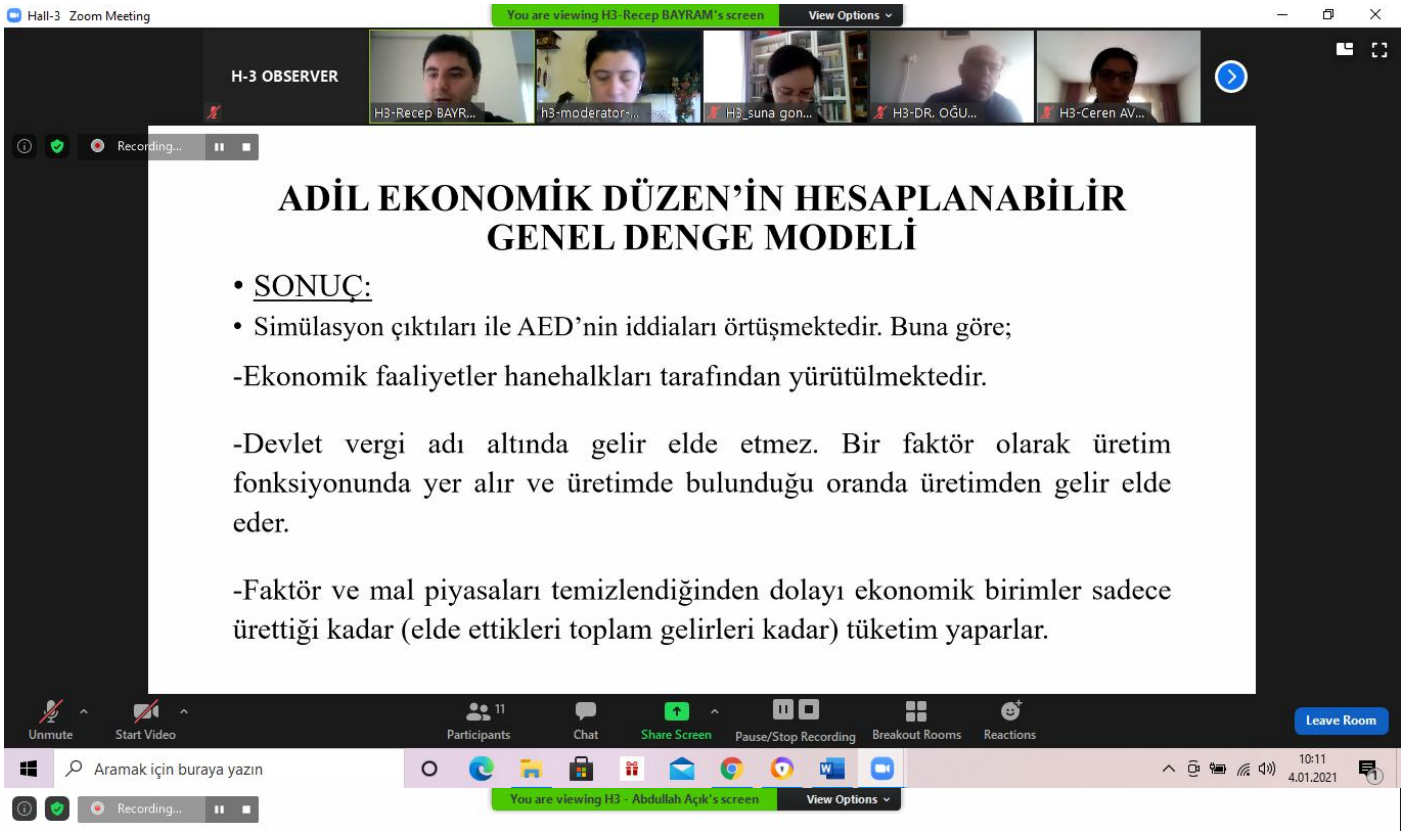

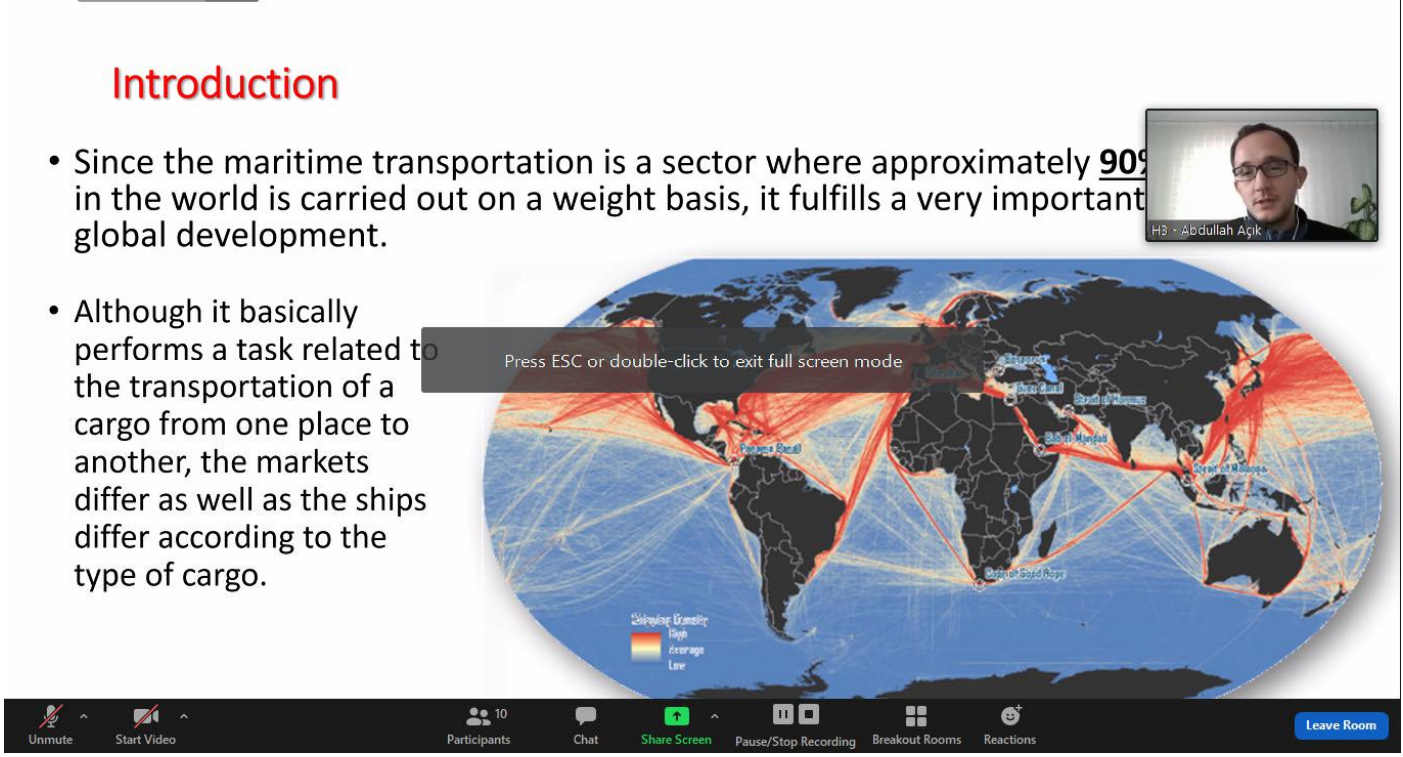

PHOTO GALLERY

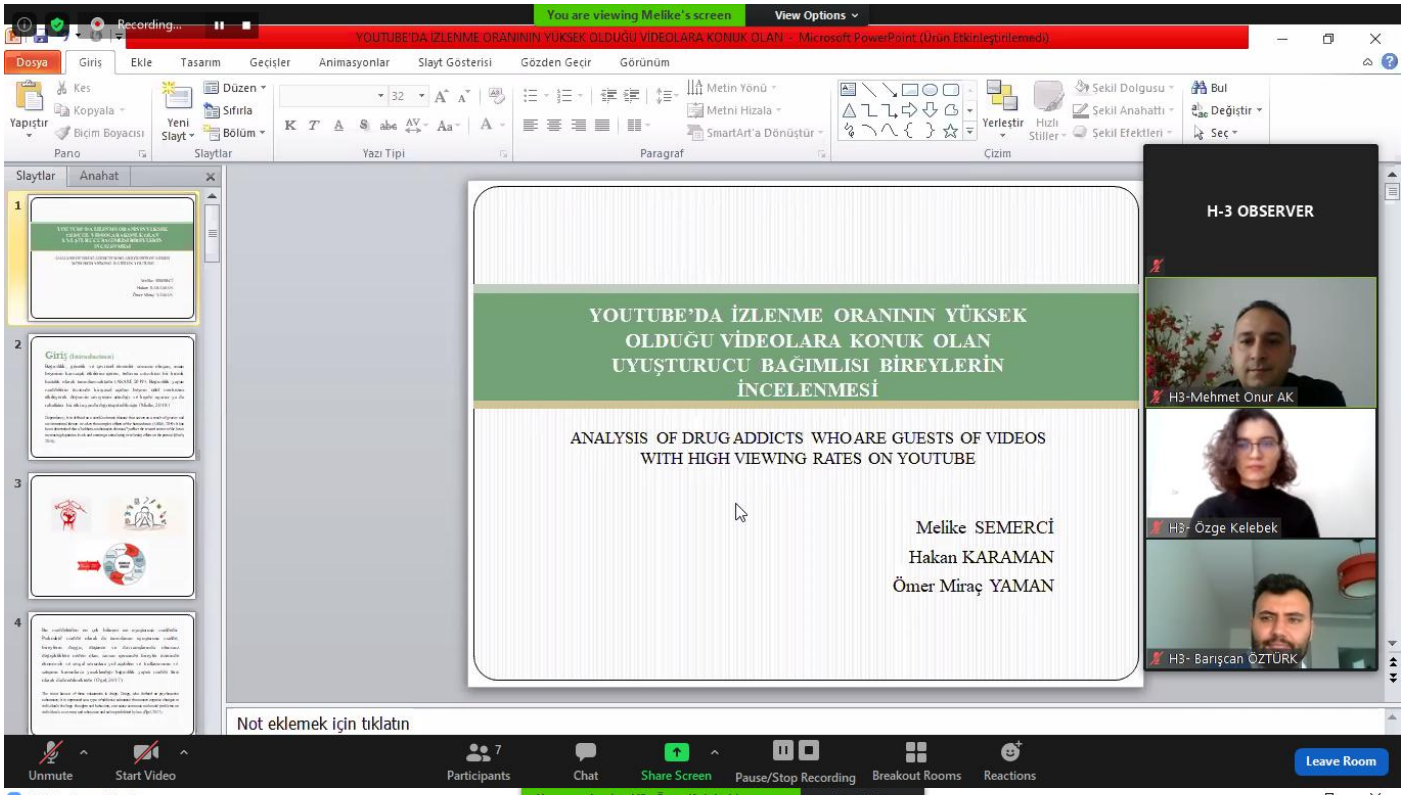

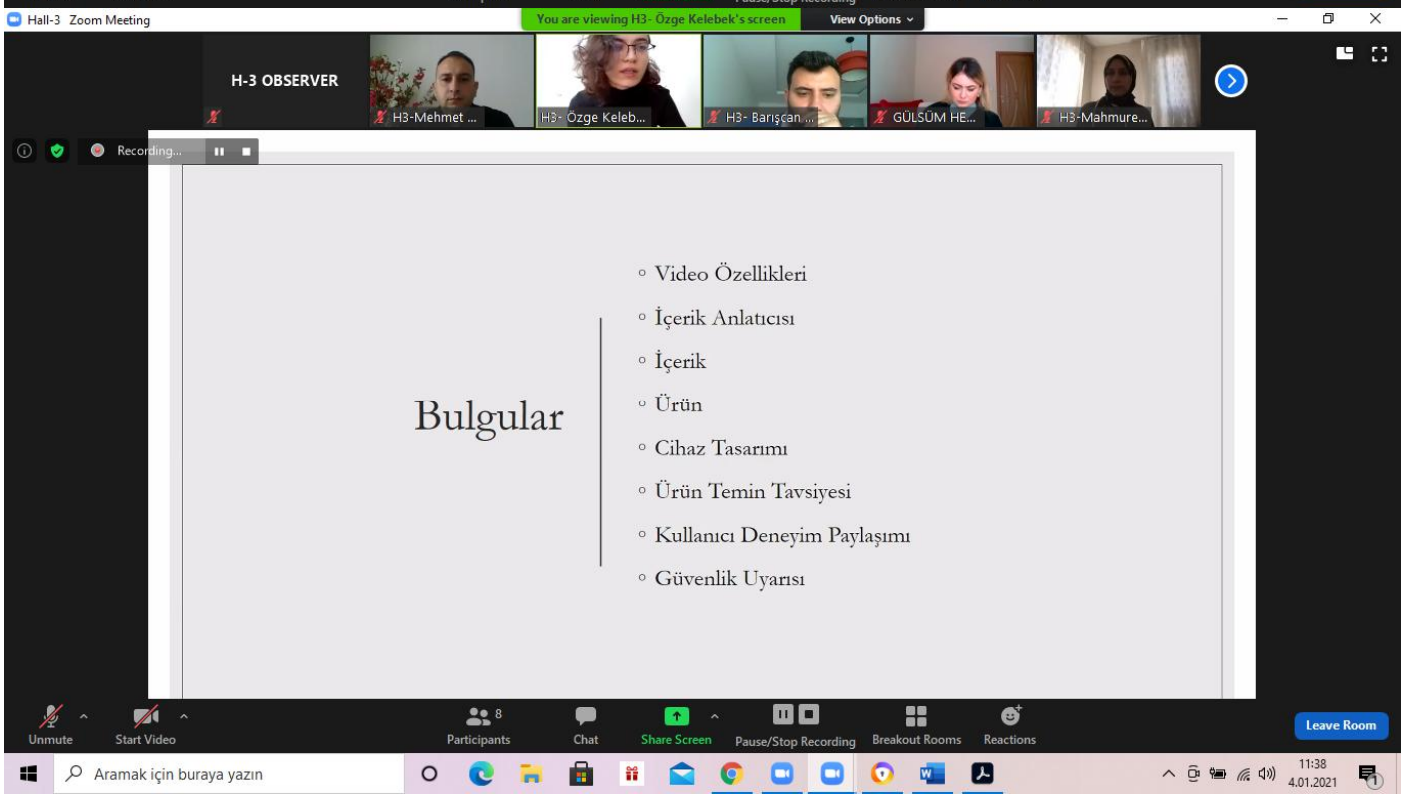

PHOTO GALLERY

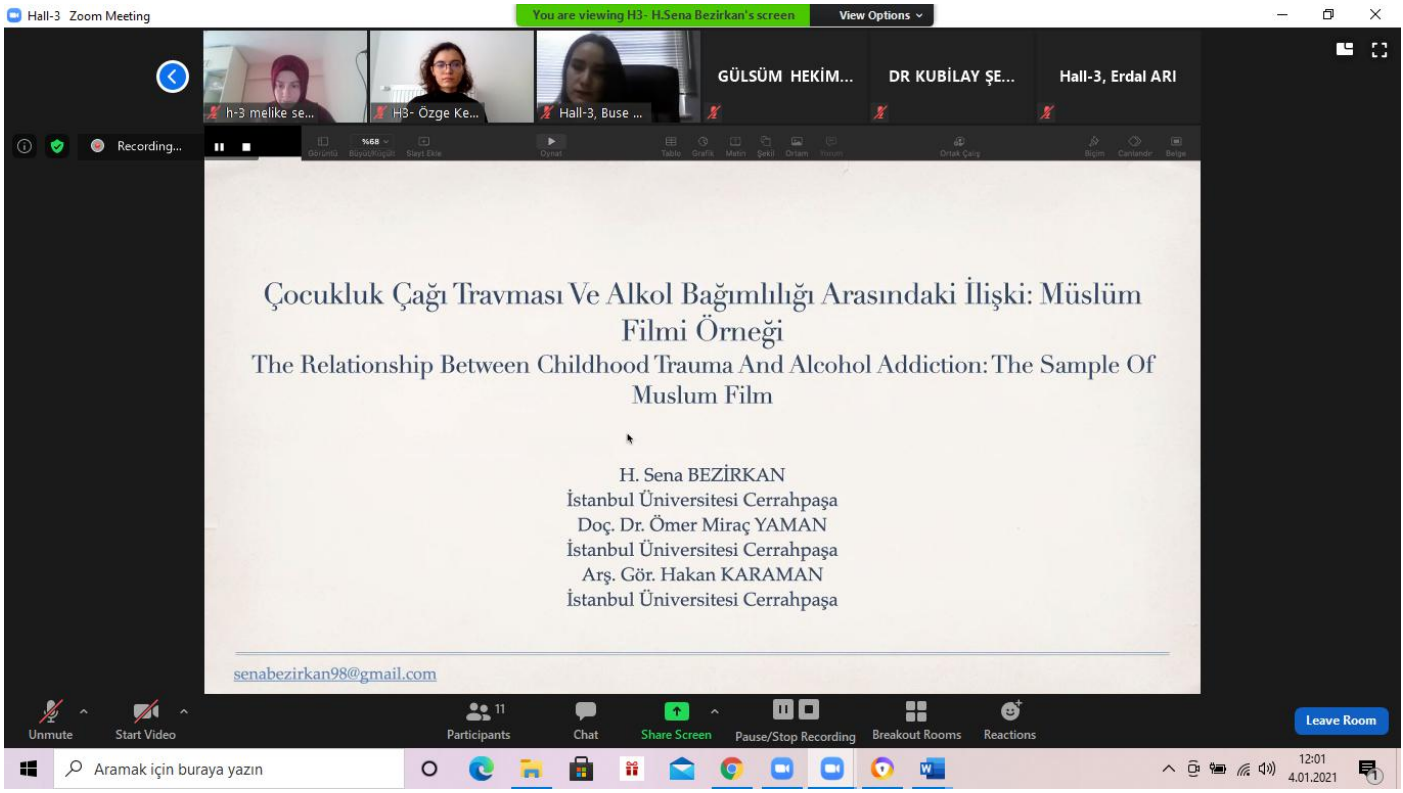

PHOTO GALLERY

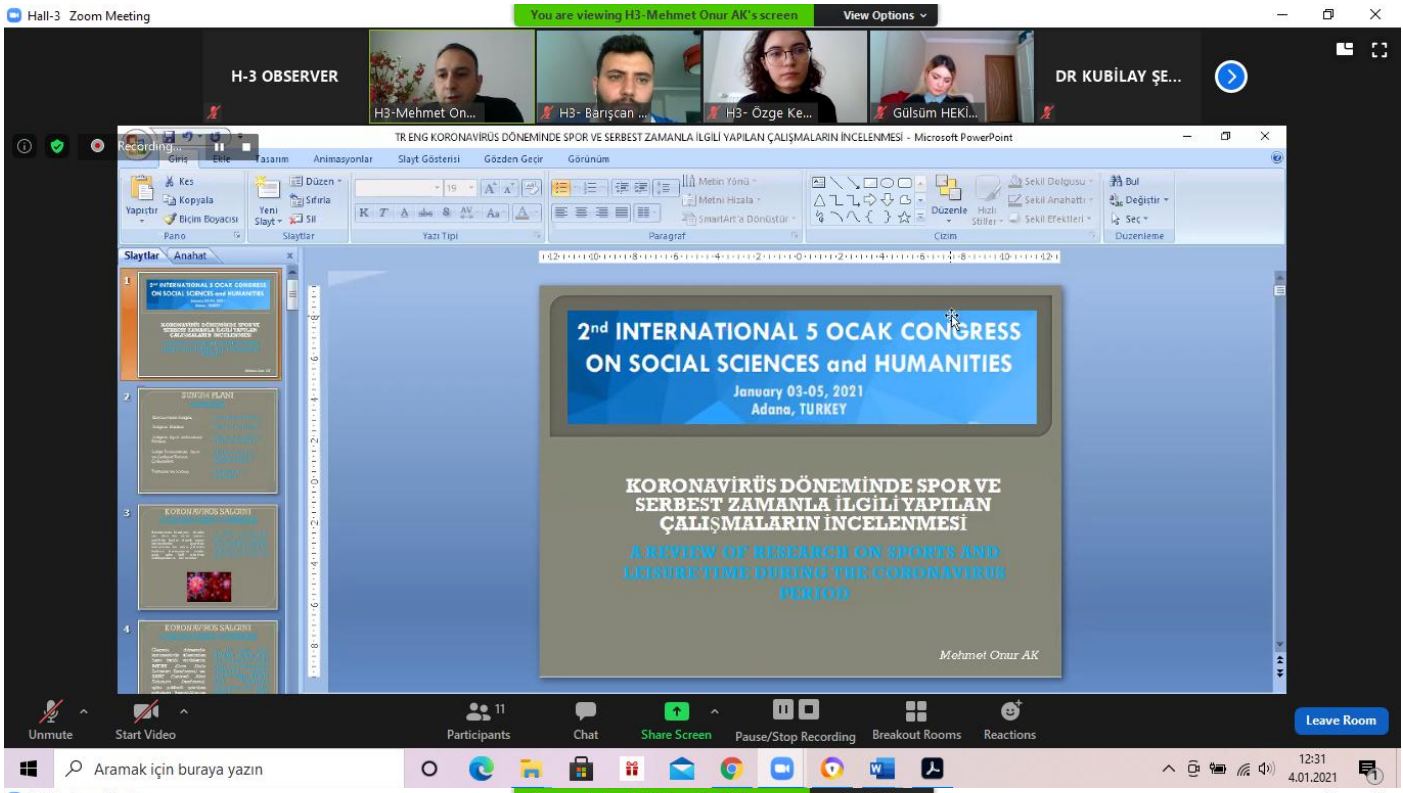

PHOTO GALLERY

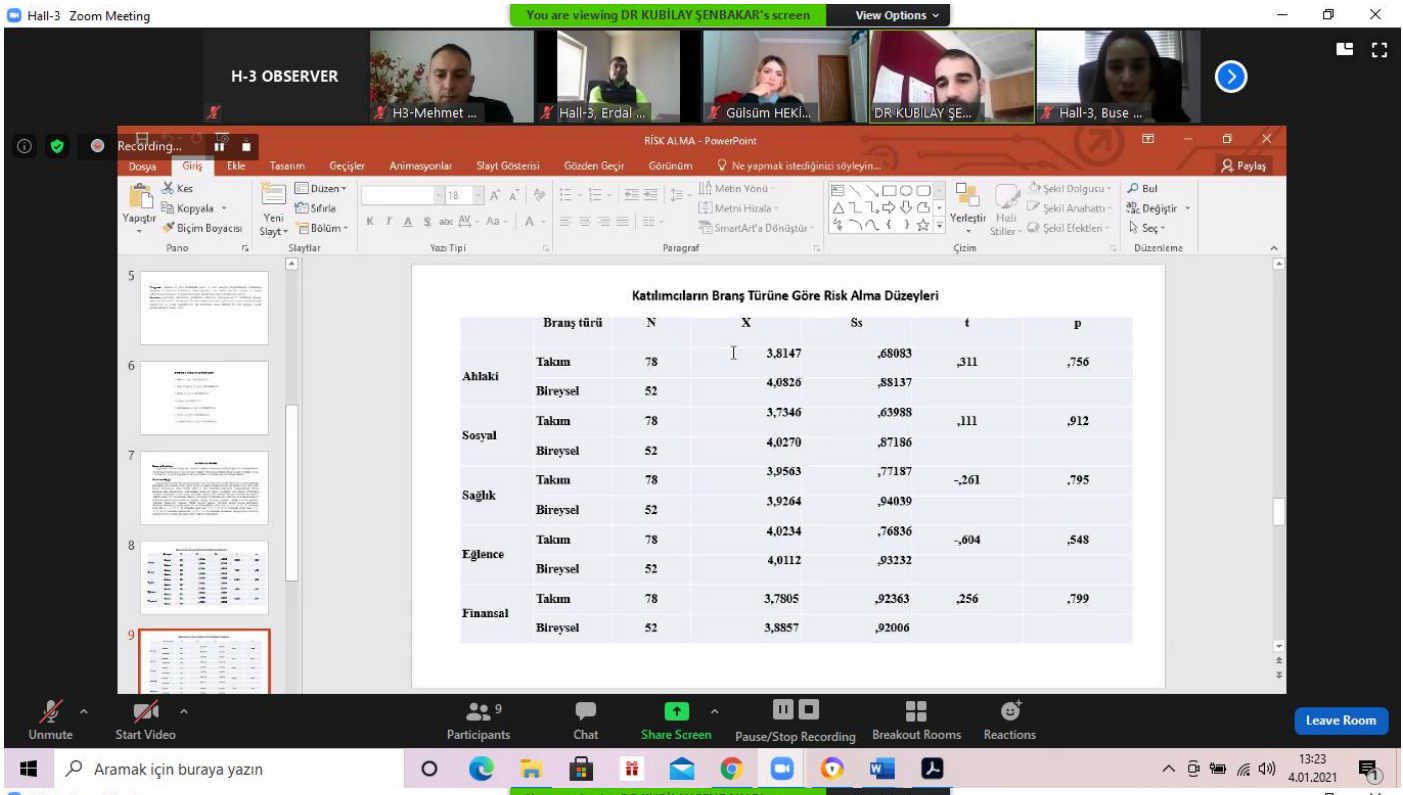

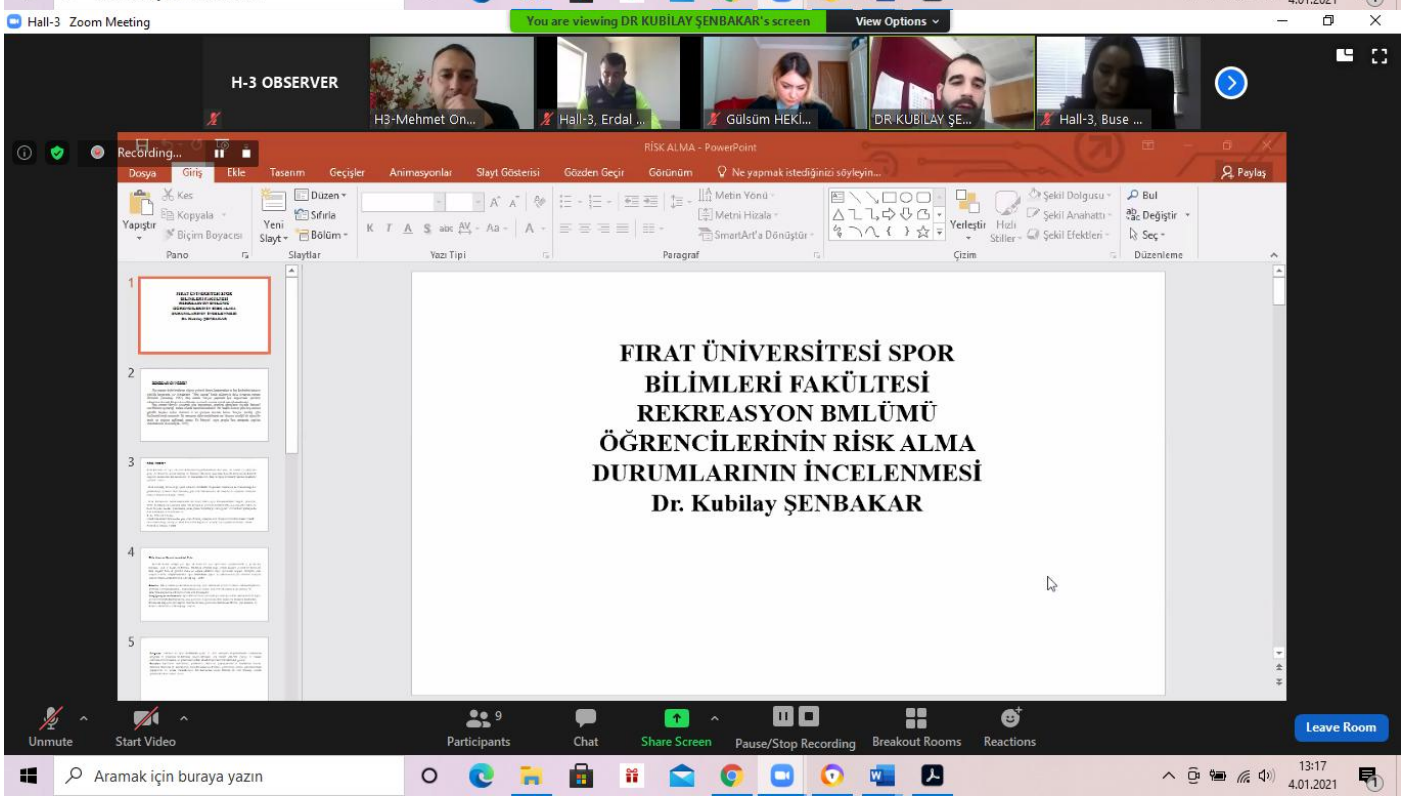

PHOTO GALLERY

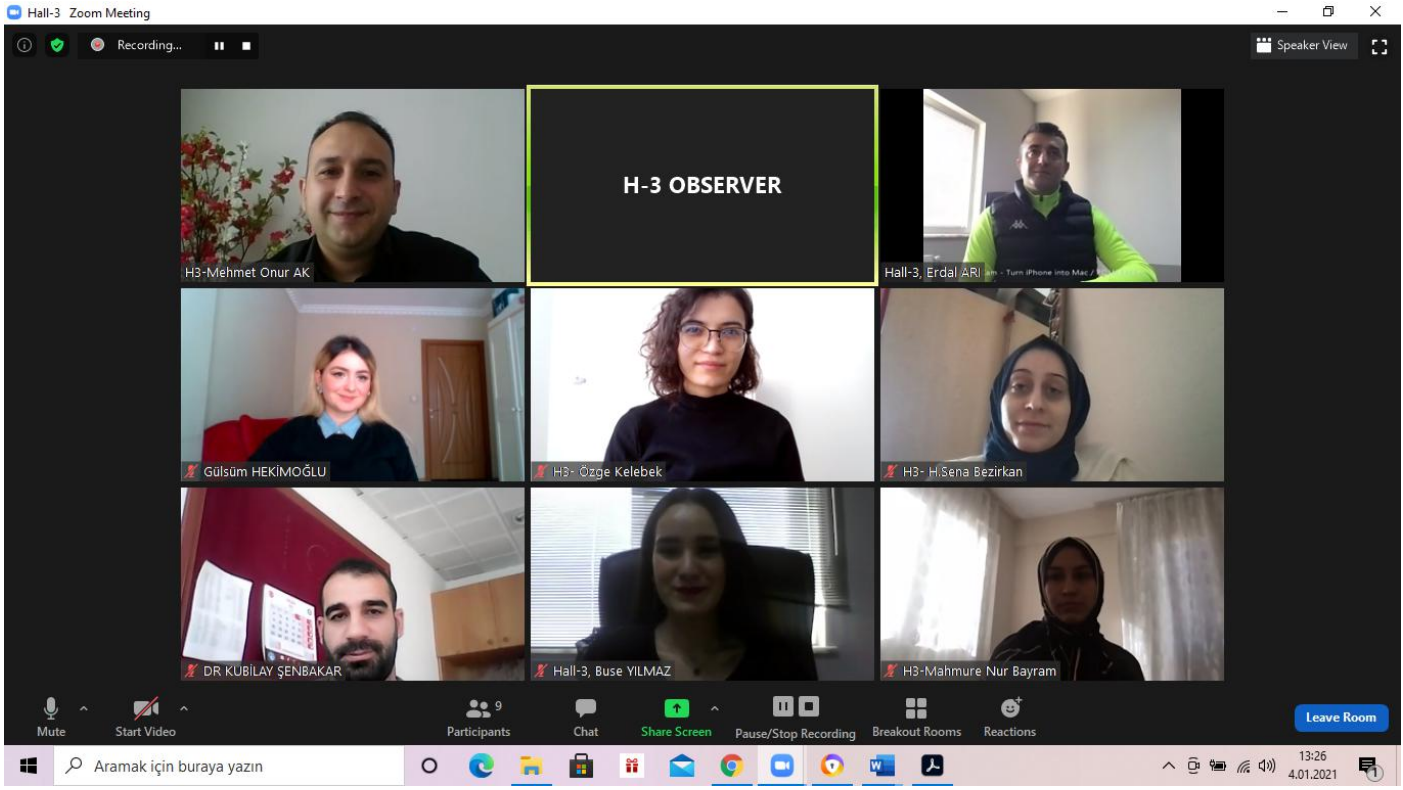

CONTENT

CONGRESS ID

PROGRAM

PHOTO GALLERY

CONTENT

Author	Title	No
Feyzi YAŞAR Haluk SATIR ERDOĞAN	EVALUATION OF THE PERFORMANCE OF BUSINESSES OPERATING IN THE BIST TEXTILE, CLOTHING AND LEATHER INDUSTRY WITH TOPSIS AND SUPER ACTIVITY MODELS	1
Sara FAEDFAR Zekiye AKTAŞ	THE IMPACT OF TOTAL RISK MANAGEMENT ON COMPANY'S PERFORMANCE: AN APPLICATION ON BIST (BORSA İSTANBUL)	3
Sara FAEDFAR Zekiye AKTAŞ	THE IMPACT OF BOARD STRUCTURE ON R&D INVESTMENTS: THE CASE OF BIST-100	6
Ahmet Cevdet AŞKIN	CONSUMER CULTURE AS AN APPARATUS OF HEGEMONY IN THE CONTEXT OF COMMUNICATION	10
Ahmet Cihat ARI	SUSTAINABILITY IN ACOUSTIC DESIGN OF BUILDINGS	16
Ahmet Cihat ARI	INVESTIGATION OF THE TRANSITION OF SOUND IN THE WALLS AND FLOORS THAT ARE CONSTRUCTIVE	27
Ahmet IŞIL	FROM THE LOOK OF TRAVELERS ULUKIŞLA - AKKÖPRÜ KERVAN ROAD	43
Sercan YAVAN	EVALUATING THE TAXATION OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP ACTIVITIES IN TURKEY	60
Burçak CEBECİ PERKER Arzu KARAMAN AKGÜL	RESEARCH ON THE EFFECT OF INDICATORS WHICH DETERMINE INNOVATION CAPACITY ON EXPORT PERFORMANCE	62

Abdullah AÇIK	THE VALIDITY OF EFFICIENT MARKET HYPOTHESIS IN FREIGHT MARKETS: AN INVESTIGATION OF LNG AND LPG MARKETS	64
Salim Sercan SARI Eyyup Ensar BAŞAKIN	ESTIMATING OF REAL SECTOR CONFIDENCE INDEX WITH EMPIRICAL MODE DECOMPOSITION FUZZY LOGIC METHOD	66
İsmail Uğur AKSOY	A CRITICAL READING ON PUBLIC RELATIONS PRACTICES CONDUCTED BY ALCOHOL FIRMS WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABILITY: A CASE STUDY ON *TUBORG*'S INSTITUTIONAL SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECT THEMED "WE ARE 100% VOLUNTEERS"	75
Ufuk Ramazan ÇAKMAK	THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY IN INDIVIDUAL APPLICATION	88
Ufuk Ramazan ÇAKMAK	RESTRICTION OF THE FREEDOM OF EXPRESSION IN THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS	90
Merve GEÇİKLİ	CONTRASTIVE MOVE ANALYSIS OF RHETORIC IN TURKISH AND ENGLISH ONLINE ADVERTISEMENTS	92
Saman HASHEMIPOUR	TALES OF EVERYDAY LIFE IN SABAHATTIN ALI'S NOVELS	93
Ali Yiğit KUTLUCA Bilge KARAYALÇIN	EXAMINATION OF THE PERSPECTIVE AND AWARENESS OF PARENTS AND PRESCHOOL TEACHERS IN PRE-SCHOOL EDUCATION	94
Burak ERCOŞKUN	AN INVESTIGATION IN THE INTERNATIONAL REGIME PERSPECTIVE: "HUMANITY'S COMMON HERITAGE ANTARCTICA"	96
Burcu YILMAZ Burhanettin ZENGİN	ANALYSIS OF WORK LIFE BALANCE OF TRAVEL COMPANY EMPLOYEES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC PROPERTIES: THE ISTANBUL CASE	98
İbrahim ÖZAY Raafat Mohammed Saeed Younus Sheikh	THE SHAPE, SOUND AND MEANING CHANGES OF ARABIC-ORIGINED WORDS IN TURKISH LAW TERMS DICTIONARY	112
Melek AKDOĞAN GEDİK	BUDGETING AND GENDER RESPONSIVE PUBLIC EXPENDITURE	113

Melek AKDOĞAN GEDİK	PUBLIC DEBTS AND ECONOMIC EFFECTS: AN EVALUATION FOR TURKEY'S ECONOMY	115
Ömer Miraç YAMAN Melike SEMERCİ Hakan KARAMAN	ANALYSIS OF DRUG ADDICTS WHO ARE GUESTS OF VIDEOS WITH HIGH VIEWING RATES ON YOUTUBE	117
Saman HASHEMIPOUR	TABRİZ, A CITY WHERE PERSIAN AND TURKİSH LİTERATURE ARE COMBINED	119
Aziz ŞEKER Emre ÖZCAN	THE CONTRIBUTION OF SOCIAL THEORY TO THE SOCIOLOGY DISCIPLINE IN THE ANALYSIS OF SOCIAL PROBLEMS	128
Bilal ÜSTÜN	QUALITATIVE STUDY ON WORD LEARNING STRATEGIES IN GERMAN OF GERMAN PREPARATORY CLASS STUDENTS	137
Kubilay ŞENBAKAR	ANALYSIS OF RISK-TAKING STUDENTS OF FIRAT UNIVERSITY SPORTS SCIENCES FACULTY	147
Kubilay ŞENBAKAR	"DETERMINATION OF LEISURE TIME SATISFACTION LEVELS OF INDIVIDUALS DOING SKIING (HAZAR BABA SKI CENTER EXAMPLE)	149
M. Aslı KÜÇÜKGÜNGÖR	PROTECTION OF SHAREHOLDERS IN CAPITAL MARKETS LAW IN TERMS OF RELATED PARTY TRANSACTIONS	151
Mehmet Furkan ÖREN	ISLAM AND CAPITALISM FROM MAXIME RODINSON'S PERSPECTIVE	153
Necmettin Alpay KOÇAK	NOWCASTING TURKISH MANUFACTURING INDUSTRIAL PRODUCTION INDEX	165
Nurullah KILINÇ Nadire KARADEMİR	EXAMINING BURNOUT LEVELS OF GEOGRAPHY DEPARTMENT STUDENTS	167
Oğuzhan ŞENGÜL	FINANCIAL DEVELOPMENT – FOREIGN DIRECT INVESTMENT RELATION IN FRAGILE FIVE ECONOMIES: PANEL DATA ANALYSIS	180
Ceren AVCİL	JOHN STUART MILL AND THE THOUGHT OF FREEDOM	193
Levent DUMAN Elif Berfin YAĞBASAN	THE EFFECTS OF LOCAL POLITICS ON THE URBAN TOPONYMY: ADANA CASE	200

Münevver AKTAŞ	THE PLACE OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS IN TURKISH LAW IN THE LIGHT OF THE DECISIONS OF THE COURT OF CASSATION	202
Yusuf UYSAL	THE ROLE OF DEVELOPMENT AGENCIES IN REGIONAL DEVELOPMENT: THE CASE OF ZAFER DEVELOPMENT AGENCY	204
Selda TUNÇ SUBAŞİ	YOUTUBE PLATFORM IN THE CONTEXT OF PARTICIPATORY CULTURE DISCUSSIONS	206
Mehmet Onur AK	REVIEW OF RESEARCH ON SPORTS AND LEISURE TIME DURING THE CORONAVIRUS PERIOD	208
Elif AKŞAM Ali YİĞİT KUTLUCA	INVESTIGATION OF THE PEDAGOGICAL CONCEPT OF PRESCHOOL TEACHERS FOR THEIR OWN SCIENCE TEACHING PRACTICES	210
Elin Şehnaz UYSAL	ISTANBUL CONVENTION AND UNDERSTANDING THE DYNAMICS OF GENDERBASED VIOLENCE AGAINST WOMEN	212
Engin UĞUR	EVALUATION OF COLOR PREFERENCES IN METROPOLITAN MUNICIPALITY LOGOS IN TERMS OF GRAPHIC DESIGN PRINCIPLES	215
Erdal ARI Buse YILMAZ	THE ANALYSIS OF GOALS SCORED AND CONCEDED IN TFF 1st LEAGUE BEFORE AND AFTER COVID-19 PANDEMIC BREAK	228
Fatih KARABULUT	AN ARCHIVE DOCUMENT REGARDING THE ORIGIN OF THE NAMES OF ITALY AND NAPLES	230
Fatih KARABULUT	"MEDIATION" AS A TOOL OF DIPLOMACY IN THE OTTOMAN EMPIRE	239
Gamze SABANCI UZUN	REPREENTATION OF HOLOCAUST IN AYŞE KULİN'S NOVEL *LAST TRAIN TO ISTANBUL*	249
Güllücan BAYMUŞ Ramazan ÇEKEN	AN EVALUATION ON MIRRORS AND LENSES IN THE SCIENCE EDUCAION CURRICULA OF 2013 AND 2018 AT PART OF SPIRAL CONTENT	251

Gülsüm HEKİMOĞLU	DECIPHERING OF GASTRO NEEDS FROM FRANKFURT SCHOOL PERSPECTIVE	253
H.Sena BEZİRKAN Hakan KARAMAN Ömer Miraç YAMAN	THE RELATIONSHIP BETWEEN CHILDHOOD TRAUMA AND ALCOHOL ADDICTION: THE SAMPLE OF MUSLUM FILM	255
Kəmalə ABBASOVA	SOCIAL STATUS, EDUCATION AND DISABILITY OF CHILDREN WITH DISABILITIES MODELS OF MEDICAL AND SOCIAL APPROACH TO THEM	270
Lokman TUTUNCU	TESTING THE INFORMATION REVELATION THEORY OF INSTITUTIONAL ALLOCATIONS IN TURKISH INITIAL PUBLIC OFFERINGS	281
Mahmure Nur BAYRAM Hakan KARAMAN Ömer Miraç YAMAN	INVESTIGATION OF THE PREPARED PUBLIC SPOT IN THE LAST 10 YEARS DIGITAL ADDICTION FIELD IN TURKEY	282
Mehmet MİÇOOĞULLARI	AN ANALYSIS ON DAVID CRYSTAL'S WORK OF "DİLLERİN KATLİ" IN THE CONTEXT OF ECOLINGUISTICS	297
Mohannad T A GARBIAH Cüneyd Ebrar LEVENT	FINANCIAL DETERMINANTS OF MARKETING EXPENDITURES IN PUBLIC COMPANIES: EVIDENCE FROM AN EMERGING MARKET	299
Mutlu Melis ÖZGERİŞ	REFLECTIONS OF FOOD CULTURE IN DIVAN OF İBRAHİM TIRSÎ	300
Ahmet ALINCA	TRADITIONAL TURKISH JEWELRY AND ACCESSORIES	317
Ömer Emre YAVUZ	ART IN PUBLIC SPACES	338
Ömer Emre YAVUZ	SERRA, WITTGENSTEIN AND SEARLE: A STUDY ON THE PROBLEM OF MEANING IN SCULPTURE	351
Özge KELEBEK Hakan KARAMAN Ömer Miraç YAMAN	PORTRAYAL ELECTRONIC CIGARETTES ON YOUTUBE	364
Özgür ÇUKURLUÖZ Bilgehan GÜLCAN	EXPERIENCE OF TANGIBLE HERITAGE ENRICHING WITH AUGMENTED REALITY AND POSSIBLE EFFECTS	366
Özkan AKSOY Ferahim YEŞİLYURT	ANALYZING OF THE RELATIONSHIP BETWEN IRRAIONAL BELIEFS AND PERCEIVED SOCIAL SUPPORT	368

Recep BAYRAM Hakan SARIBAŞ	A COMPUTABLE GENERAL EQUILIBRIUM MODEL OF THE JUST ECONOMIC SYSTEM	369
Zübeyir ÇELİK Aykut KABAK	THE MEDIATING ROLE OF DEATH ANXIETY ON THE EFFECT OF CORONAVIRUS (COVID-19) FEAR ON ATTITUDE TOWARDS ONLINE STORE AND PHYSICAL STORE SHOPPING	372
Saltuk Aziz GÖKALP	E-GOVERNMENT POLICIES IN TURKEY AND PARTICIPATION IN MANAGEMENT	382
Selami ÖZKAN	NEW PUBLIC MANAGEMENT: A CRITICISM ON PERFORMANCE UNDERSTANDING AND SOLUTION SUGGESTIONS AIMED AT THIS CRITICISM	389
Sevcan BİLGİMÖZ Bilgehan GÜLCAN	HOW CAN LIVING HUMAN TREASURES PLAY ROLE IN EXPERIENTIAL TOURISM?	391
Sevde EROĞLU	THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE MOVIE "GURBET KUŞLARI"	393
Suna GÖNÜLTAŞ Mehtap ÖNER	THE EFFECTS OF CAPITAL STRUCTURE ON RESEARCH AND DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM TURKEY	402
Sümeyra YUMAK	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PHILOSOPHY AND MATHEMATICS IN THE THOUGHT OF IKHWÂN AL- ṢAFÂ	403
Şuheda DEMİR	FUNDAMENTAL MORAL PRINCIPLES: THE SAMPLE OF THE HUCURÂT SURAH	411
Yelda TUTAR SERTER	MUSIC STUDIES IN MERSIN HALKEVI	412
Yeter TORUN ÖĞRETMEN	ON THE VERBALIZATION OF SOME WORDS OF WEST SOURCES USED IN SOCIAL MEDIA	416
Yusuf KIZILTAŞ	EVALUATION OF END OF YEAR DISTANCE IN-SERVICE TRAINING COURSES ACCORDING TO TEACHERS'OPINIONS	426
Zeynep Sıla ÖZŞEN Bilgehan GÜLCAN	THE IMPORTANCE OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE, WHICH HAS BEEN TURNED INTO A MUSEUM FOR RECREATION EVENTS: BEYPAZARI LIVING MUSEUM CASE	428
Barışcan ÖZTÜRK Bilgihan BÜYÜKTAŞ Demet ÖZTÜRK Özgür Çağrı KARA Oğuz KUTLUKSAMAN	COMPARISON OF ATHLETIC PERFORMANCE OF SOCCER PLAYERS IN DIFFERENT POSITIONS	430-431

BIST TEKSTİL, GİYİM EŞYASI VE DERİ SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN PERFORMANSLARININ TOPSIS VE SUPER ETKİNLİK MODELLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE PERFORMANCE OF BUSINESSES OPERATING IN THE BIST TEXTILE, CLOTHING AND LEATHER INDUSTRY WITH TOPSIS AND SUPER ACTIVITY MODELS

Öğr. Gör. Dr. Feyzi YAŞAR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Göksun Meslek Yüksekokulu

ORCID No: 0000-0001-6465-5813

Öğr. Gör. Haluk SATIR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Afşin Meslek Yüksekokulu

ORCID No: 0000-0003-3240-7211

Bilim Uzmanı Süleyman ERDOĞAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID No: 0000-0002-2962-1914

ÖZET

Ülkemiz genelinde; giyim eşyaları imalatı, tekstil ve deri sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin birçoğu, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler olmasına rağmen, sektörün istihdam ettiği kişi sayısı oldukça fazladır. Sektörün sağlamış olduğu istihdam sayısının yanında, ülke ekonomisine sağladığı döviz girdisi ve bu tutarın gayri safi yurt içi hâsıla içerisindeki payı düşünüldüğünde, tekstil sektörünün önemi oldukça artmıştır ve Türkiye'nin önemli sektörlerinden biri haline gelmektedir. Son yıllarda yaşanan sermaye hareketliliğinin hızı, teknolojideki gelişmeler, girdi maliyetlerindeki değişkenlik ve küresel pazarın da etkisiyle yaşanan rekabet şartları, işletmeleri geçmiş yıllara nazaran daha fazla etkin ve verimli olmaya zorlamaktadır. Bu nedenle, faaliyetlerin sürdürülebilmesi ve kârlılığın artırılabilmesi için tüm faaliyetlere dönük performansın ölçülmesi gerekmektedir. Performansın ölçülmesinde kullanılan yöntemlerden biri de çok sayıda girdi ve çıktının bir arada değerlendirilmesine imkân tanıyan veri zarflama analizidir (VZA). Karar verme birimlerinin etkinlik sıralamasına, VZA'nın Süper Etkinlik modeli ile ulaşılabildiği gibi çok kriterli karar verme tekniklerinden biri olan TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi ile de bu sıralama yapılabilmektedir. Bu çalışmada, Borsa İstanbul (BİST) İmalat alt sektörlerinden biri olan; Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe 2017-2019 yılları arasında faaliyet gösteren 19 işletmenin finansal verileri kullanılmıştır. TOPSIS ve Süper Etkinlik yöntemleriyle işletmelerin performansları sıralanmış ve karşılaştırmaları yapılmıştır. Gerçekleştirilen Süper Etkinlik modeli için; Cari Oran, Finansal Kaldıraç Oranı, Stok Devir Hızı, Alacak Devir Hızı, Kâr İçindeki Nakit Oranı ve Özkaynakların Toplam Varlıklara Oranı girdi olarak belirlenirken; Aktif Kârlılık Oranı, Özkaynak Kârlılık Oranı ve Net Kâr Oranı ise çıktı olarak belirlenmiştir. Aynı değişkenler TOPSIS yöntemi için de kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda DERIM işletmesinin her iki modelde de performans sıralamasında ilk üçte yer aldığı, diğer işletmelerin ise sıralamalarının farklı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tekstil Sektörü, Performans Analizi, TOPSIS, Süper Etkinlik

ABSTRACT

In our country; Most of the enterprises operating in the clothing manufacturing, textile and leather sector, and small and medium enterprises, the number of people employed by the sector is high. Besides the number of which was provided by the sector, when the country's economy to foreign entry and the amount of the gross domestic product in the share consideration, the importance of the textile sector has increased considerably and Turkey is becoming one of the most important attributes. Faced with the speed of the dynamism of the circuit, the development in technology, the variability in costs and the impact of the global market, businesses are more effective than in previous years and it is difficult to continue. These activities should be measured in terms of activities in order to sustain the activities and increase profitability. One of the methods used to measure performance is data envelopment analysis (DEA), which allows the evaluation of a large number of inputs and outputs together. The efficiency ranking of decision-making units can be reached with the Super Efficiency model of DEA as well as with the TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) method, which is one of the multi-criteria decision making techniques. In this study, Borsa Istanbul (BIST), one of the sub-sectors of Manufacturing; Financial data of 19 companies operating in the Textile, Clothing and Leather sector between 2017-2019 were used. The performances of the enterprises were listed and compared with TOPSIS and Super Efficiency methods. For the Super Activity model realized; Current Ratio, Financial Leverage Ratio, Stock Turnover Rate, Receivable Turnover Rate, Ratio of Cash in Profit and Ratio of Equity to Total Assets are determined as inputs; The Asset Profitability Ratio, Equity Profitability Ratio and Net Profit Ratio are determined as output. The same variables are used for the TOPSIS method. As a result of the analysis, it has been determined that the DERIM business is in the top three in the performance ranking in both models, while the rankings of the other enterprises are different.

Keywords: Textile Industry, Performance Analysis, TOPSIS, Super Efficiency

THE IMPACT OF TOTAL RISK MANAGEMENT ON COMPANY'S PERFORMANCE: AN APPLICATION ON BIST (BORSA İSTANBUL)

TOPLAM RİSK YÖNETİMİNİN FİRMA PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİST (BORSA İSTANBUL)' DA BİR UYGULAMA

Phd. Student Sara FAEDFAR
Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute
ORCID NO: 0000-0002-5237-7948

Res. Assist. Zekiye AKTAŞ
Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute
ORCID NO: 0000-0002-4912-0412

ABSTRACT

Corporate governance scandals such as Enron, Worldcom and Parmalat are among the most important consequences of poor management and lack of supervision in firms.The poor performance of managers in operating internal control systems has also brought to light the failures of the relevant firms in risk management.Globalization, the acceleration of international capital mobility, competitive battles, technological developments, changing the value chain and social, political and economic uncertainties require firms to have effective risk management skills. Risk management can be defined as a set of precautions managers should takein order to reduce the possible effects of price differences, problems in raw material supply and market risks.An effective risk management can decrease the change in profitability and leads to profit stability.Stable profitability reduces the likelihood of financial distress. Duo to lower probability of financial distress, firms facelower capital costs and more investment opportunities with higher returns.Under such conditions, potential investors make positive investment decisions in the firm. Thus, since an effective risk management system ensures less vulnerability to external changes, low deviations of profits appear to result in better corporate performance.

Even though many international empirical studies carried out on risk management, there are few studies on the effect of total risk management on firm performance in Turkey. Also in these studies, survey method was used to investigate the relationship between variables. This study by formulating the total risk management as well as adding different variables to the model, in terms of behavioral and practical approaches to the subject is considered one of the first studies conducted in Turkey. This originalitymakes this work different from other studies and makes a significant contribution to the literature.This study investigates the effect of total risk management on firm performance. The analysis is performed by using a panel data that is collected from 23 firms in the BIST-30 from the year 2009 to 2018. Also, financial institutions are excluded from the analysis due to the different activity and balance sheet structures. In this paper return on equity ratio (ROE) is considered as dependent variable. Based on consensus from extant literature, independent variables are selected as innovation, intellectual capital and total risk management. Innovation variable is calculated asR&D expenditures/net sales; intellectual capital is calculated as market value/book value; and total

risk management is calculated bystandard deviation of yearly sales/standard deviation of economic returns. In order to increase the explanatory power of the model, leverage ratio and firm size were included in the model as control variables.Size of the firm is defined as the natural log of totalassets. Based on the results of panel regression, total risk management has a positive and statistically significant impact on ROE. On the other hand, the impact of leverage and innovation on ROE is statistically significant and negative. However, the effect of firm size and intellectual capital found to be insignificant.

Keywords: Total Risk Management, Performance, Panel Regression

ÖZET

Dünya'da yaşanan Enron, Worldcom, Parmalat gibi şirket skandalları, firmalardaki yönetim ve denetim eksikliğinin en önemli sonuçları olmuştur. İçsel kontrol mekanizmalarının iyi bir şekilde çalıştırılamaması, ilgili firmaların risk yönetim konusundaki başarısızlıklarını da gün yüzüne çıkarmıştır. Globalleşme, uluslar arası sermaye hareketliliğinin hız kazanması, rekabet savaşları, teknolojik gelişmeler, değer zincirindeki değişiklikler, sosyal, politik, siyasi ve ekonomi alanlarındaki belirsizlikler, firmaların etkin bir risk yönetim becerisine sahip olmalarını gerektirmektedir. Risk yönetimi; yaşanan fiyat farklılıklarının, hammadde tedarikinde yaşanan problemlerin ve piyasadaki risklerin olası etkilerini azaltmak için alınan bir dizi önlem olarak tanımlanabilir. İyi bir risk yönetimi ile firmaların kârlarındaki değişkenlik azalır ve kârda istikrar sağlanır. Kârdaki istikrar, firmaların finansal sıkıntıya girme olasılıklarını azaltır. Sermaye maliyeti düşen firmalar ise, daha fazla getiri sağlayacak yatırım alanlarına yönelebilir. Bu durum, potansiyel yatırımcıların, şirkete yatırım yapma noktasında olumlu yönde karar almalarına yardımcı olur. Dolayısı ile, iyi bir risk yönetim mekanizmasının varlığı, firmaların çevresel değişimlere karşı daha az duyarlı olmalarını sağlar. Böylece, firmaların elde ettikleri kârdaki sapmalar azalır ve finansal performansta artış yakalanır.

Yabancı literatürde, konu ile ilgili yapılmış çeşitli çalışmalar mevcuttur. Türkiye'deki duruma bakıldığında ise, toplam risk yönetiminin performans üzerindeki etkisini konu alan çok az çalışma olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, değişkenler arasındaki ilişki için anket yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışma, hem toplam risk yönetimini sayısallaştırması-formülize etmesi hem de farklı değişkenleri modele dahil ederek, konuya hem davranışsal hem de pratik açıdan yaklaşması bakımından, Türkiye'de yapılan ilk çalışma özelliğini taşımaktadır. Bu yönü ile özgün olan çalışmanın, literatüre de önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma günümüz itibariyle BIST-30 Endeksi'nde yer alan firmaları kapsamaktadır. Faaliyet ve bilanço yapılarının farklı olmasından dolayı finans kurumları, analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Toplamda 23 firmanın yer aldığı çalışmada, firmaların 2009-2018 yılları arasındaki finansal verileri kullanılmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni, özsermaye kârlılık oranı; bağımsız değişkenleri, inovasyon, entelektüel sermaye ve toplam risk yönetimidir. İnovasyon değişkeni, ar-ge harcamaları/net satış; entelektüel sermaye, piyasa değeri/defter değeri; toplam risk yönetimi de, net satışların standart hatası/ekonomik getirisinin standart hatasına oranlanarak hesaplanmıştır. Modelin açıklama gücünü artırması amacıyla, çalışmaya iki adet kontrol değişkeni dahil edilmiştir. Bunlar; kaldıraç oranı ve firma büyüklüğüdür. Firma büyüklüğü, sahip olunan varlıkların logaritmaları alınarak, çalışmada yer almıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin tespitinde; panel regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda, toplam risk yönetimi ile özsermaye kârlılığı arasında istatistiki olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kaldıraç oranı ile inovasyonun, özsermaye kârlılığı üzerindeki etkisi ise, istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlüdür. Entelektüel sermaye ve firma büyüklüğünün özsermaye üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi yoktur.

Anahtar Kelimeler: Toplam Risk Yönetimi, Performans, Panel regresyon

THE IMPACT OF BOARD STRUCTURE ON R&D INVESTMENTS: THE CASE OF BIST-100

YÖNETİM KURULU YAPISININ ARGE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİST-100 ÖRNEĞİ

Phd. Student Sara FAEDFAR
Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute
ORCID NO: 0000-0002-5237-7948
Res. Assist. Zekiye AKTAŞ
Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute
ORCID NO: 0000-0002-4912-0412

ABSTRACT

Several instances of corporate scandals in recent past reveal a lack of understanding in corporate governance. A lack of transparency, responsibility, accountability and equality; makes the risk of bankruptcy and reputation damage inevitable in firms. Numerous countries have issued corporate governance codes. In Turkey, corporate governance principles have been published as well in order to realize the relations between stakeholders, managers and other interest groups within this framework. One of these principles is related to the board of directors. Board of directors, which provides the connection between managers and shareholders, determines company strategies and performs audit and oversight duties, is also responsible for making strategic investment and financing decisions in firms. Giving the firm a sustainable competitive advantage by producing creative ideas in today's economy where technological developments are accelerating, are considered as other important functions of board of directors. R&D investments, as one of the strategic investment decisions taken by the board of directors, serve exactly such a purpose. With R&D investments, which are costly, require allocation of large budgets and will result in long-term returns, companies will be able to produce products with high added value as well as producing with new technologies. This situation will provide companies competitive advantages and the opportunity to market their technologies to foreign countries by reducing foreign dependency. Since the right selection of the board members ensures making the right decisions and incorrect establishment of boards will result in inefficient investments and increasing costs; the structure of the board of directors which decides on R&D investments is very important. The impact of board of directors on R&D investments makes this problem worthy of additional research.

Even though many studies have been conducted in foreign literature to test the impact of the board structure on R&D investments; in Turkey as well, no studies have been found in this regard except for Düzgün and Düzgün (2018). On the other hand, using different variables and explaining the results under different theories adds a unique value to our study. This paper aims to provide reliable information about board of director`s effectiveness for investors and contribute to the current literature. The purpose of the study is to investigate whether the structure of board of directors has an impact on R&D investments on BIST-100 index. However, due to the different activity and balance sheet structures; banks, leasing and insurance companies are excluded from the analysis. Therefore, the analysis is performed by

using a panel data that is collected from 88 firms on the BIST-100 from the year 2014 to 2018. R&D intensity, which is considered as dependent variable; is calculated as R&D expenditure / net sales. Independent variables are sub-variables as; board size, number of female members, number of independent members, number of foreign members and CEO duality which represent board structure. Also, in order to increase the explanatory power of the model, three control variables as; return on assets ratio (ROA), leverage ratio and firm size were added to analysis. The relationship between variables was tested using panel regression analysis method. Based on the results, firm size and the increase in the number of members of the board have a decreasing effect on R&D investments. On the other hand, the effect of the presence of female members, independent members, foreign members and CEO duality on R&D investments is statistically significant and positive. Also, considering control variables, while the effect of ROA on R&D investments was statistically insignificant; It has been found that using external resources has a positive and statistically significant impact on R&D investments of firms.

Key Words: Board Structure, R&D Investments, Panel Regression

ÖZET

Firmalardaki kurumsal yönetim anlayışının eksikliğini ortaya çıkaran, Dünya'da yaşanan şirket skandallarıdır. Şeffaflık, sorumluluk, hesap verilebilirlik ve eşitlik anlayışından uzak olan firmaların, iflası ve itibarlarının zedelenmesi ise kaçınılmaz olmuştur. Paydaşlar, yöneticiler ve işletme ile ilgili diğer çıkar grupları arasındaki ilişkilerin bu anlayış çerçevesinde gerçekleşmesi adına, Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de kurumsal yönetim ilkleri yayınlanmıştır. Bu ilkelerden biri de yönetim kurulları ile ilgili olanıdır. Yöneticiler ile hissedarlar arasındaki bağlantıyı sağlayan, firma stratejilerini belirleyen, denetim ve gözetim fonksiyonları bulunan yönetim kurulları, aynı zamanda firmalar için stratejik önemde olan yatırım ve finansman kararlarını da alan birimlerdir. Yönetim kurullarının diğer önemli bir görevi de; teknolojik gelişmelerin hız kazandığı günümüz ekonomisinde yaratıcı fikirler üreterek yeni adımlar atmak ve firmaya sürdürülebilir rekabet avantajı kazandırmaktır. Yönetim kurullarının alacağı stratejik yatırım kararlarından biri olan arge yatırımları da, tam da bu amaca hizmet etmektedir. Maliyeti yüksek olan, büyük miktarlarda bütçelerin ayrılmasını gerektiren, getirisi uzun vadede görülebilecek olan arge yatırımları ile, firmalar hem katma değeri yüksek olan ürünler üretebilecek hem de yeni teknolojilerle üretimlerini gerçekleştirebileceklerdir. Bu durum, firmalara hem rekabet üstünlüğü kazandıracak hem de dışa bağımlılığı azaltarak, kendi teknolojilerini dış ülkelere pazarlama imkanı sunacaktır. Bu bağlamda, arge yatırımlarına karar verecek olan yönetim kurullarının yapısı oldukça önemlidir. Çünkü kurul üyelerinin doğru seçimi ne kadar doğru kararların alınmasını sağlayacaksa; kurulların yanlış şekilde oluşturulması, yanlış yatırımların yapılmasına ve maliyetlerin artmasına neden olacaktır. Bu bağlamda, yönetim kurullarının arge yatırımları üzerindeki etkisi, araştırılmaya değer bulunmuştur.

Konu ile ilgili yabancı literatürde çok fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. Türkiye' de ise Düzgün ve Düzgün'ün 2018 yılında yaptıkları çalışmadan başka herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmada farklı değişkenlerin kullanılması ve sonuçların farklı teoriler altında açıklanması, çalışmaya özgün bir değer katmaktadır. Bu yönü ile, çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlaması beklenmekte ve potansiyel yatırımcılara, Türkiye'deki yönetim kurullarının etkinliği hakkında bilgi vermesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacı, yönetim kurulları yapısının, arge yatırımları üzerinde bir etkisi olup olmadığını belirlemektir. Çalışmanın örneklemini, BİST-100 endeksinde işlem gören firmalar oluşturmaktadır. Ancak, faaliyet ve bilanço yapılarının farklılığından dolayı; bankalar, finansal kiralama ve sigorta şirketleri analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Dolayısı ile, çalışmada kullanılan firma sayısı 88 olarak belirlenmiş ve firmaların 2014-2018 zaman aralığındaki yıllık verileri kullanılmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan arge yoğunluğu; arge harcamaları/net satışlar formülü ile hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler; yönetim kurulu yapısını temsil eden alt değişkenlerdir. Bunlar; yönetim kurulu büyüklüğü, kadın üye sayısı, bağımsız üye sayısı, yabancı üye sayısı ve CEO ikiliğidir. Ayrıca, modelin açıklama gücünü artırması amacıyla, veri setine; aktif karlılık oranı, kaldıraç oranı ve firma büyüklüğü olmak üzere üç adet kontrol değişkeni eklenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki, panel regresyon analiz yöntemi ile test edilmiştir. Analiz sonuçları; firma büyüklüğünün ve yönetim kurulundaki üye sayısındaki artışın, arge yatırımları üzerinde azaltıcı bir etki yarattığını göstermiştir. Kadın üyelerin, bağımsız üyelerin, yabancı üyelerin ve CEO ikiliğinin varlığı ise, firmaların arge yatırımlarını

istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca, çalışmaya kontrol değişkenleri olarak dahil edilen aktif karlılık oranının, arge yatırımları üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamsız bulunurken; yabancı kaynak kullanan firmaların arge yatırımlarında artış olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim Kurulu Yapısı, Arge Yatırımları, Panel Regresyon

İLETİŞİM BAĞLAMINDA BİR HEGEMONYA ARACI OLARAK TÜKETİM KÜLTÜRÜ

CONSUMER CULTURE AS AN APPARATUS OF HEGEMONY IN THE CONTEXT OF COMMUNICATION

Dr. Ahmet Cevdet AŞKIN
ORCID No: 0000-0002-2049-2941

ÖZET

Bu çalışmada *Aylak Sınıfın Teorisi*, *Tüketim Toplumu*, *Gösteri Toplumu, Kamusal İnsanın Çöküşü*, *Mekânları Tüketmek* ve *Deleuze ve Guattari: Arzu Politikasına Giriş* eserleri üzerinden yapılan bir okumaya dayanarak tüketim kültürünün modern toplumda bir hegemonya aracına dönüştüğü ileri sürülmektedir.

Günümüzde birkaç ülkeyi saymazsak insanlığın tümü kapitalist sistemin ve onun kurallarının hâkimiyeti altında yaşamaktadır. Sistemin işler durumda kalması, tüketmek için tüketmenin bir varoluş meselesi haline getirilmesiyle imkânlıdır. Yani söz konusu olan insanların ancak tükettikleri oranda kendilerini toplum içinde birey olarak hissetmelerinin sağlanması yoluyla malların, hizmetlerin, mekânların ve imgelerin her türlü tüketimini yücelten bir tüketim kültürünün hâkim kılınmasıdır.

Sınıfsal bir doğası olan tüketim, iletişimle sıkı sıkıya bağlıdır ve birbirlerini karşılıklı olarak geliştiren iki temel faaliyettir.Tüketim kültürü, büyük ölçüde medya mecralarının marifetiyle handiyse sihirli bir şekilde toplumu kuşatmakta, gözleri kamaştırmakta ve sistemi sorgulama yeteneğini köreltmektedir. O, kapitalizmin herkesi mülk sahibi yapan yegâne sistem olduğu mitinin taşıyıcısı ve kanıtlayıcısı olarak hizmet etmektedir. Dolayısıyla Gramscici bir yaklaşımla kapitalist sistem, kitlelerin rızasını tüketim kültürü dolayımıyla da üretmektedir.

Diğer taraftan kapitalist sistemin kendisi tarafından inşa edilen bir anlamlar kümesi olan tüketim kültürü, günümüz toplumunda mevcut sistemin devamına katkı açısından aile, eğitim, din, sendikalar ve siyasi partilerden aşağı kalmamaktadır. O nedenle Althusser'in bakış açısından tüketim kültürünün devletin ideolojik aygıtları arasında yer aldığı da söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim kültürü, hegemonya, ideoloji, Gramsci, Althusser

ABSTRACT

It is argued here on basis of six works that the consumer culture has been transformed into an apparatus for hegemony in modern societies. They are *The theory of the leisure class*, *Consumer society, The society of the spectacle, The fall of public man, Consuming places*, and *Deleuze and Guattari: An introduction to the politics of desire*.

Today, apart from a few countries, humanity lives under capitalism and according to its laws. The capitalist system can survive as long as the consumption for consumption becomes a matter of existence. In other words, what is in question is the domination of a consumer culture that glorifies all kinds of consumption of goods, services, places, and images by ensuring that people feel like individuals in the society only to the extent that they consume.

As having a class nature, consumption is in close relation with communication. They mutually promote each other. Thanks to the media, consumer culture almost magically encompasses society, dazzles, and dulls the ability to question the capitalist system. It serves as the carrier and proof of the myth that capitalism is the only system able to make everyone wealthy. Therefore, with a Gramscian approach, the capitalist system also produces the masses' consent through consumption culture. As a set of meanings constructed by the capitalist system itself, consumption culture could be regarded as equivalent to family, education, religion, trade unions, and political parties to contribute to the continuation of the status quo in today's society. Also, from Althusser's perspective, it could be argued that consumer culture is another state's ideological apparatus.

Keywords: Consumer culture, hegemony, ideology, Gramsci, Althusser

1. GİRİŞ

Günümüzde birkaç ülkeyi saymazsak insanlığın tümü kapitalist sistemin ve onun kurallarının hâkimiyeti altında yaşamaktadır. Bir sosyo-ekonomik biçimlenme olarak kapitalizmin artı-değer sömürüsü, azami kâr ve sermayenin yoğunlaşması gibi temel işleyiş yasaları, gündelik yaşamlarımızı düzenlemekte ve faaliyetlerimizin bir bütün olarak sistemin kendisini yeniden üretmesini garantileyecek şekilde sonuçlanmasını sağlamaktadır. Dünya çapındaki devasa sistemin çarklarının dönmesi tüketim sayesinde mümkün olmaktadır. Ancak bu tüketimin gerçek ihtiyaçlarla sınırlı kalması halinde çarkların dönmesi için yeterli "enerji"nin sağlanamayacağı da açıktır. Sistemin işler durumda kalması, tüketmek için tüketmenin bir varoluş meselesi haline getirilmesiyle imkânlıdır. Yani söz konusu olan insanların ancak tükettikleri oranda kendilerini toplum içinde birey olarak hissetmelerinin sağlanması yoluyla malların, hizmetlerin, mekânların ve imgelerin her türlü tüketimini yücelten bir tüketim kültürünün hâkim kılınmasıdır. Sistemin tümü, bu kültürün üreticisi olmakla birlikte, gündelik yaşamda onun en yaygın platformu medyadır. Dolayısıyla tüketim, iletişimle sıkı sıkıya bağlıdır ve birbirlerini karşılıklı olarak geliştiren iki temel faaliyettir.

Bu çalışmada *Aylak Sınıfın Teorisi*, *Tüketim Toplumu*, *Gösteri Toplumu, Kamusal İnsanın Çöküşü*, *Mekânları Tüketmek* ve *Deleuze ve Guattari: Arzu Politikasına Giriş* eserleri üzerinden yapılan bir okumayla tüketim kültürünün kapitalist hegemonyanın bir aracı haline nasıl dönüştüğü gösterilmeye çalışılacaktır.

2. TÜKETİM VE HEGEMONYA

Hegemonyadan söz edildiğinde ilk akla gelen isim devlet iktidarı alanında Marksizm'e katkı yapan İtalyan sosyalist Antonio Gramci'dir. Ona göre egemen sınıfların toplum üzerinde oluşturduğu hegemonya, rıza üretimine dayanmaktadır. Bu rıza üretimi ise ideolojiktir. Toplumun mevcut sistemi onaylaması bu yolla sağlanmaktadır (Carnoy, 2001: 256-257). Althusser'in 1970 yılında kaleme aldığı *Idéologie et appareils idéologiques d'État* makalesinde devletin ideolojik aygıtları olarak kavramsallaştırdığı kurumlar da bu rıza üretiminin failleridir. Günümüzde tüketim kültürünün üretiminde ve hâkim kılınmasında Althusser'in devletin ideolojik aygıtları olarak saydığı aile, eğitim, medya vb. gibi kurumların rol oynadığı açıktır. Ancak bizzat tüketim kültürünün, sisteme verilen onayın her gün yeniden üretiminde söz konusu kurumlara katıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda tüketim kültürünün devletin ideolojik aygıtları arasında sayılabileceği de ileri sürülebilir. Keza Kahraman (2020) tüketimi Althusserci yaklaşımla devletin ideolojik aygıtları arasında değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir.

3. TÜKETİM VE SINIFLAR

Tüketim doğasında sınıfsal bir olgudur. İnsan toplumunun tarihsel gelişim seyri içinde özel mülkiyetin ortaya çıkışı ve ona el konuluşuna paralel olarak gelişen sınıflar, bir yanda mülksüzler ile mülk sahipleri olarak iktisadi temeldeki o ikiye bölünme, kendini kültürel üst yapıda tüketim alışkanlıkları ve kalıplarındaki farklılıklarla dışa vurur. Bu alışkanlıklar sınıfsal farklılıkları gösterir ve mülk sahipleri toplumsal olarak üstün statülerini gösterişçi tüketim yoluyla ifşa ederler. Yani malların tüketiminin gerçek ihtiyacı aşarak, statü göstergesi haline dönüşmesi söz konusudur. Veblen, *Aylak Sınıfın Teorisi*'nde (2016) toplumda saygı görmenin yolunun servet edinmekten ve tüketebilmekten geçtiğini söylemektedir. Ne kadar çok servet sahibi olunursa, gösterilen saygı da o kadar çok artacağı için toplumsal bir rekabet ortaya çıkmaktadır. Mülkiyet toplum içinde diğerleri üzerinde nüfuz sahibi olmanın, toplumsal statünün ve itibarın dayanağı haline gelmektedir. Ne var ki satın alınan her şey ya da yapılan her gösterişçi harcama, diğerleri tarafından taklit edildiği anda değerini kaybetmektedir. Statünün eşitlenmeye tahammülü yoktur, o yüzden yeni ve başkalarının yapamayacağı bir harcama düzeyine sıçrama zorunlu hale gelmektedir.

Baudrillard *Tüketim Toplumu*'nda (2016) Veblen gibi tüketimin sınıfsal farklılıkların göstergesi olması halini işler ancak tüketimi, basit birey ya da topluluk prestiji olarak değil daha çok iletişim ve değiş tokuş sistemi olarak durmadan verilip alınan ve yeniden yaratılan göstergeler kodu olarak düşünür. Ona göre tüketim farklılaştırıcı değerler kodu kurumudur ve günümüz toplumunu bir arada tutan da paradoksal olarak bu farklılıklardır:

> Tüketim, toplumsal şiddeti bireyleri konfora, doyuma ve itibara boğarak değil, tam tersine bireyleri bir kodun bilinçdışı disiplininde yetiştirerek ve bu kod düzeyinde onları rekabetçi bir işbirliğine hazırlayarak durdurur. Bu daha fazla fırsat dağıtarak değil, aksine bireyleri oyunun kuralları içine sokarak yapılır. Demek ki sadece tüketim tüm ideolojilerin yerine geçebilir ve ilkel toplumların hiyerarşik ya da dinsel törenlerinin yapmış olduğu gibi sadece tüketim, bir toplumun tamamıyla bütünleşmesini güvence altına alabilir (111-112).

Günümüz toplumunu tüketim toplumu olarak tarif eden Baudrillard, nesnelerin kullanım değeri olarak değil, tüketeni sınıfsal olarak ait olduğu grubuyla ilişkilendiren ve bunu yaparak bir üst ya da bir alt sınıfla farklılaştırmayı yaratan ya da diğerlerinden onu ayırt eden göstergeler olarak tüketildiğinin altını çizmektedir. Bireyin toplum içinde tüketici olarak işgal ettiği yere dikkat çeken Baudrillard şunları söylemektedir: "*Birey sisteme tasarruflarını yatırarak ve sistemi sermayesiyle besleyerek değil, ama sistemin ürünlerini tüketerek hizmet eder. Ayrıca bireyin böylesine eksiksiz, ustaca ve pahalı şekilde hazırlandığı başka hiçbir dinsel, politik ya da ahlaki bir etkinlik yoktur*" (2016: 98). O halde günümüz toplumunda bireyin kimliğine tüketimin damga vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. *Mekânları Tüketmek* eserinde John Urry de dört temel özelliği olan yeni bir "tüketici yurttaşlık" kavramını ortaya atmıştır:

> Birincisi, insanlar daha çok, mal ve hizmet satın alma güçleri yoluyla yurttaşlardır. Yurttaşlık, politik haklar ve görevlerden daha çok bir tüketim sorunudur. İkincisi farklı toplumlardaki insanlar, farklı toplumlardan gelen tüketim malları, hizmetler ve kültürel ürünler çeşitliliğine ulaşmada aynı haklara sahip olmalıdır. Üçüncüsü, insanlar turist olarak her toplumda seyahat edebilmelidir ve dördüncüsü insanların sınırlar arası hareket etme ve istedikleri dönemlerde bir yabancı olarak ziyaret etmek üzere seçtikleri bir toplumda sürekli ya da geçici bir süre kalma haklarına sahip oldukları kabul edilir (2015: 247).

Urry'nin tüketici yurttaşlık kavramının, tüketme hakkını politik hakların üstüne koyarak Baudrillard'ın günümüz dünyasında tüketimin toplumu bir arada tuttuğu yönündeki tespitini desteklediği görülmektedir. Politik alandaki hakların toplumsal ayrışmaya zemin de hazırlayacağı, Baudrillard'ın söz ettiği anlamda toplumsal şiddeti üreteceği göz önüne alındığında tüketim hakkı bütünleştirici "çimento" olarak işlev görmektedir.

Guy Debord, günümüz toplumunda gösterinin değişik biçimler altında üretildiğini ve bu üretimin mevcut sistemin her an onaylanması anlamına geldiğini savunduğu *Gösteri Toplumu* eserinde, tüketilen metaların toplumsal yaşamın tümünü işgal ettiğini söylemektedir. Ona göre sınıfsal tahakkümün ideolojik tezahürü olan gösteriden başka bir şey görülemez, görülen dünya metanın dünyasıdır. Gösteri, tüketim açısından sahte ihtiyaçlar yaratarak sistemin temel direği olarak işlev görmektedir. Satın almanın aslında bir tatmin aldatmacası olduğuna dikkat çeken Debord, Veblen ve Baudrillard gibi satın alınan her nesnenin bir sonraki nesnenin satın alınması gerekliliğini üretmesini şöyle tarif etmektedir: "*Gösteride büyüleyici olan nesne, tüketicisinin ve bütün diğer tüketicilerin evine girer girmez bayağılaşır. Doğal olarak üretimindeki sefaletten kaynaklanan temel zavallılığını çok geç açığa vurur. Fakat o ana*

kadar sistemin doğrulanmasını bir başka nesne üstlenmiştir; tanınmayı talep etmektedir" (2016: 65-66)

Tüketimin kapitalist toplumun can damarı haline gelişinin köklerini merkantilizmden sanayi kapitalizmine geçişin imkânlı kıldığı kitlesel üretim ve sabit fiyatlarda gören Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü* eserinde Veblen, Baudrillard ve Debord gibi ürünün kullanım değerinin ikinci planda kalmasına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede mağazaların oynadığı role gönderme yapan Sennett "*Alıcı mağazada ummadığını bulma düşüncesine alıştırılır ve böylece o aramadığı bir malı kendi iradesiyle almış olarak mağazadan çıkar*" (2016: 189) tespitiyle bireylerde ihtiyacı olmayan ürünlerin satın alınması için arzu yaratma tekniklerine işaret etmektedir. Ona göre malların piyasaya kitlesel sürümü, nesnelerin hızlı bir şekilde mağazalardaki yerlerini alıp ardından kaybolmaları anlamına gelir, yani seri üretim paradoksal biçimde bir malın kıt olabileceği yanılsamasını yaratır. Böylelikle "*varlıkları geçici görünen ve normal kullanımın dışındaki çağrışımlarla doğası gizlenen nesneler sunulduğunda alıcı uyarılmış olur*" (189).

Deleuze ve Guattari'nin düşünsel yapısıyla Sennett'in tüketim arzusunun kışkırtılması tespitiyle paralellik kurulabilir. Philip Goodchild'ın *Deleuze ve Guattari: Arzu Politikasına Giriş* (2005) eserinde iki düşünürün arzunun erk tarafından yaratılan anlamlar tarafından biçimlendirildiği tespitine işaret etmektedir. Tüketim kültürünün kapitalist sistemin kendisi tarafından inşa edilen bir anlamlar kümesi olduğu düşünülürse, tüketme arzusunun sistem tarafından sürekli olarak yaratıldığı da ileri sürülebilir. Deleuze ve Guattari'nin, arzu politikasının amacı ise insanların kendi yararlarına olacak şekilde arzulamalarını, düşünmelerini ve hareket etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla düşünürlerin arzu ile çıkar arasındaki karşıtlığı bozmayı hedefleyen arzu politikası ve arzu devrimi, mevcut sistemin hegemonik yapısının dönüştürülmesi anlamına gelmektedir.

4. SONUÇ YERİNE

Bu çalışmada Veblen, Baudrillard, Debord, Sennett, Urry ve Goodchild'ın metinlerinden faydalanarak tüketim ve tüketim kültürünün günümüz toplumundaki işlevi farklı açılar ve felsefi yaklaşımlardan ele alınmıştır. Tüketimin toplumun kılcal damarlarına nüfuz eden doğası, bizleri tüketim kültürünün kapitalist hegemonyanın Gramscici bakış açısından rıza üretilmesinde, diğer bir ifadeyle statükoya sürekli olarak onay verilmesinde önemli bir rol oynadığını düşünmeye sevk etmektedir. Tüketim kültürü, büyük ölçüde medya mecralarının marifetiyle handiyse sihirli bir şekilde toplumu kuşatmakta, gözleri kamaştırmakta ve sistemi sorgulama yeteneğini köreltmektedir. O, kapitalizmin herkesi mülk sahibi yapan yegâne sistem olduğu mitinin taşıyıcısı ve kanıtlayıcısı olarak hizmet etmektedir. Dolayısıyla tüketim kültürünün devletin ideolojik aygıtları arasında sayılabileceğini ileri sürmek abartılı olmayacaktır. Çünkü onun, günümüz toplumunda mevcut sistemin devamına katkı açısından aile, eğitim, din, sendikalar ve siyasi partilerden aşağı kaldığını söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Kaynakça

1. Althusser, L. (1976), "Idéologie et appareils idéologiques d'État", Louis, A., *Positions (1964-1975)* içinde, 67-125, Paris, Les Éditions Social.
2. Baudrillard, J. (2016), "Tüketim Toplumu", 8. bs., Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
3. Carnoy, M. (2001), "Gramsci ve Devlet", Mehmet Yetiş (Çev.), Praksis (3), 252-278.
4. Debord, G. (2016), "Gösteri Toplumu", 6. bs., Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
5. Goodchild, P. (2005), "Deleuze ve Guattari: Arzu Politikasına Giriş", Rahmi. G. Öğdül (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
6. Kahraman, Ö. E. (2020), "Consumption as an Althusserian Ideological Apparatus", Journal of Human Values 26(2) 133–145.
7. Sennett, R. (2016), "Kamusal İnsanın Çöküşü", 5. bs., Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
8. Urry, J. (2015), "Mekânları Tüketmek", 2. bs., Rahmi G. Öğdül (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
9. Veblen, B. T. (2016), "Aylak Sınıfın Teorisi", 2. bs., Eren Kırmızıaltın ve Hüsnü Bilir (Çev.), Ankara, Heretik.

YAPILARIN AKUSTİK TASARIMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
SUSTAINABILITY IN ACOUSTIC DESIGN OF BUILDINGS

Öğr. Gör. Ahmet Cihat ARI
Yozgat Bozok Üniversitesi, Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı,
ORCID No: 0000-0002-4690-8968

ÖZET

Sanayi devrimiyle birlikte başlayan ve endüstri alanında yaşanan gelişmeler neticesinde, fosil yakıtların kullanımı artmıştır. Bununla birlikte, kentlerde yaşanan nüfus artışı, yapılaşma sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kentlerde artan nüfus nedeniyle taşıt trafiği, çevre kirliliği, hava kirliliği ve gürültü kirliliği gibi sorunlar oluşmuştur. Bu problemlerin sonucunda, ekosistemin bozulması ve küresel ısınma gibi canlıların yaşamı üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Yaşanan bu problemler karşısında insanlar çözüm aramaya çalışmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı da bu problemlerin çözümü için yakın zamanda ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının içeriğinde çevreyi, doğayı ve ekosistemi koruma gibi konular yer almıştır. Günümüzde sürdürülebilirlik gelişim göstermiş, meslek alanlarında önemli bir konu haline gelmiştir. Mimari alanında da sürdürülebilir yapıların tasarımında, inşa edilme yönteminde ve malzeme seçiminde dikkate alınarak binalar yapılmaya başlanılmıştır.

Yapıların dış etkenlere karşı korunması amacıyla ısı, ses ve su yalıtımı yapılmaktadır. Yapılardaki gürültü problemlerinin engellenebilmesinde ses yalıtımı uygulanmaktadır. Yapıların gürültü kontrolünün sağlanmasında, binanın arazi içindeki yerleşimi, binanın formu ve yapı malzemesinin seçimi kapalı hacimlerin akustik performansına etkisi olmaktadır.

Bu çalışmada, yapıların akustik tasarımında sürdürülebilir ses yalıtım malzemesinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, sürdürülebilirlik tanımı yapılmış ve yapı tasarımında sürdürülebilir malzeme seçiminin önemine değinilmiştir. Sürdürülebilir yapı tasarımında çevreye zarar vermeyen, doğal ve geri dönüşümlü malzemelerin olması gerekmektedir. Çalışma kapsamında, yapılardaki gürültü kontrolünün sağlanmasında, sürdürülebilir ses yalıtım malzemesinin üretimi konusu araştırılmıştır. Ayrıca çalışmada, yapıların akustik tasarım ilkeleri açıklanmıştır. Araştırmanın konu kapsamında literatür araştırması yapılmıştır. Çalışmada, yapıların akustik tasarımında sürdürülebilir ses yalıtım malzemesinin incelemesinde; tezlerden, makalelerden, kitaplardan ve web kaynaklarından yararlanılmıştır. Çalışmanın kapsamında araştırmaların sonucunda, sürdürülebilir ses yalıtım malzemesiyle, yapılardaki hem gürültü problemleri engellenmekte hem de çevreye zarar vermemektedir. Ayrıca doğal ve ekolojik ses yalıtım malzemelerinin, akustik performans özelliklerinin iyi nitelikte olması, inşaat alanında uygulanabilmesini sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimari Akustik, Sürdürülebilir Malzeme, Akustik Tasarım Kriteri, İç Ortam Kalitesi

ABSTRACT

The use of fossil fuels has increased as a result of the developments in the industrial field that started with the industrial revolution. Along with this, the population increase and the problem of housing emerged in the cities. In addition, problems such as vehicle traffic, environmental pollution, air pollution and noise pollution have occurred due to the increasing population in cities. As a result of these problems, the degradation of the ecosystem and global warming have caused negative effects on the life of living things. In the face of these problems, people tried to find solutions. The concept of sustainability has recently emerged and gained importance for the solution of these problems. The content of the concept of sustainability included issues such as protecting the environment, nature and ecosystem. Today, sustainability has developed and has become an important issue in professional fields. In the field of architecture, buildings have been started to be built, taking into account the design, construction method and material selection of sustainable buildings.

Heat, sound and water insulation is applied in order to protect the buildings against external factors. Sound insulation is applied to prevent noise problems in buildings. In ensuring noise control of buildings, the location of the building in the land, the form of the building and the choice of building material have an effect on the acoustic performance of closed volumes.

In this study, it is aimed to examine sustainable sound insulation material in the acoustic design of buildings. In the study, the definition of sustainability was made and the importance of sustainable material selection in building design was emphasized. Sustainable building design must contain natural and recyclable materials that do not harm the environment. Within the scope of the study, the production of sustainable sound insulation material has been investigated in ensuring noise control in buildings. In addition, the acoustic design principles of the buildings are explained in the study. Literature research has been done within the scope of the subject of the research. In the study, in the examination of sustainable sound insulation material in the acoustic design of buildings; Theses, articles, books and web resources have been used. As a result of the researches within the scope of the study, with the sustainable sound insulation material, both noise problems in the buildings are prevented and do not harm the environment. In addition, the good acoustic performance characteristics of natural and ecological sound insulation materials ensure that they can be applied in the construction area.

Keywords: Architectural Acoustics, Sustainable Materials, Acoustic Design Criteria, Indoor Quality

1. GİRİŞ

Yakın zamanlarda küresel nüfus artışıyla ve sanayileşmeyle birlikte hava kirliliği, çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi ve ekosistemin bozulması gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. Endüstrinin gelişmesiyle artan hava kirliliği atmosferde sera gazlarını oluşturmuştur. Atmosferde biriken sera gazları ise küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine yol açmıştır. Doğal kaynaklar canlıların ve insanların yaşam gereksinimini karşılaması nedeniyle önem taşımaktadır. Ancak küresel ısınma sonucu meydana gelen doğal kaynakların azalmasıyla, canlıların ve insanların yaşam gereksiniminin karşılanmasında yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle, doğal kaynakların, çevrenin ve ekosistemin korunması giderek önemli bir konu haline gelmiştir. Kentlerde artan nüfus ile birlikte; yapı stokunun yetersizliğine, altyapı eksikliğine, çarpık yapılaşmaya, açık ve yeşil alanların azalmasına neden olmuştur. Ayrıca kentlerde artan nüfusla birlikte ve endüstrinin gelişmesiyle araç sayısının artması hem hava kirliliğini hem de gürültü kirliliğini oluşturmuştur.

Yapılarda kullanılan malzemelerin geri dönüşümünün olmaması, doğa ve çevre kirliliğini ortaya çıkarmıştır. Küresel ısınma, çevre kirliliği, hava kirliliği ve gürültü kirliliğine bağlı sorunlar için ülkeler çözümler aramaya çalışmıştır. Bu sorunların çözümü için yapılarda kullanılan malzemelerin çevreye, ekosisteme zarar vermeyen ve aynı zamanda geri dönüşümlü doğal malzemeler araştırılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte sürdürülebilirlik kavramı da yaşanan bu sorunların çözümü sırasında ortaya çıkmıştır. Bu kavramın içeriğinde çevreyi, doğayı ve ekosistemi koruma gibi konular yer almıştır. Günümüzde sürdürülebilirlik gelişim göstermiş, farklı meslek alanlarında önem kazanmıştır. Diğer meslek alanlarında olduğu gibi mimari alanında da sürdürülebilir yapıların tasarımında, inşa edilme yöntemi ve malzeme seçimi göz önüne alınarak yapılar yapılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir malzemeler üretilmesiyle yapılar; çevreye, doğaya ve ekosisteme zarar vermeyen yapılara dönüşmüşlerdir. Yapılarda dış ve iç nedenlerle oluşan gürültü problemine karşı sürdürülebilir ses yalıtım malzemeleriyle yapıların hem akustik performansının artması sağlanmış hem de doğal kökenli malzeme olması nedeniyle doğaya, çevreye ve ekosisteme zarar verilmemiştir. Mimar, sürdürülebilir malzemelerin sağladığı yararlar nedeniyle, akustik yapı tasarımında yer vermiştir. Bununla birlikte akustik yapı tasarımında sürdürülebilir malzemeler önemli bir konu haline gelmiştir.

Bu çalışmada, yapıların akustik tasarımında sürdürülebilir ses yalıtım malzemeleri incelenmiştir. Çalışmanın birinci kısımda sürdürülebilirlik tanımı yapılmış ve yapı tasarımında sürdürülebilir malzeme seçiminin önemi ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında ise, yapılardaki gürültü kontrolünün sağlanmasında, sürdürülebilir ses yalıtım malzemesinin üretimi konusu araştırılmıştır. Bununla birlikte çalışma kapsamında, yapıların akustik tasarım ilkelerine değinilmiştir. Çalışmanın konu kapsamında literatür araştırması yapılmıştır. Yapıların akustik tasarımında sürdürülebilir ses yalıtım malzemesinin incelemesinde; tezlerden, makalelerden, kitaplardan ve web kaynaklarından veriler toplanmıştır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TANIMI VE YAPI TASARIMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR MALZEME SEÇİMİNİN ÖNEMİ

Sürdürülebilirliğin yaygın kullanılan tanımı; Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Brundtland Raporu'nda "Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılaması" olarak ifade edilmiştir (URL 1). Sürdürülebilir kavramı farklı araştırmacılar tarafından tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları Mowforth ve Munt 'a göre, çevre ve doğal kaynaklar ile alakalı büyüme olarak tanımlanmıştır. Ruckelshaus sürdürülebilirliği, ekolojinin en geniş boyutta yer alan sınırları içinde ekonomik büyümenin ve kalkınmanın karşılıklı ilişki sağlanarak hareket edileceği ve zaman içinde korunarak gelişim göstereceği bir olgu olarak açıklamıştır (Gürez, 2019). Sürdürülebilirlik anlayışı çevre, mimarlık, bina, yerel ve küresel ölçekte yaygınlaşmıştır. Sürdürülebilir yapı tasarımının ana amacı; yenilenebilir enerji kaynakları, çevreyi koruyan malzemelerin kullanılması ve malzemelerin geri dönüşümlü olması yer almaktadır (Utkutuğ, 2011).

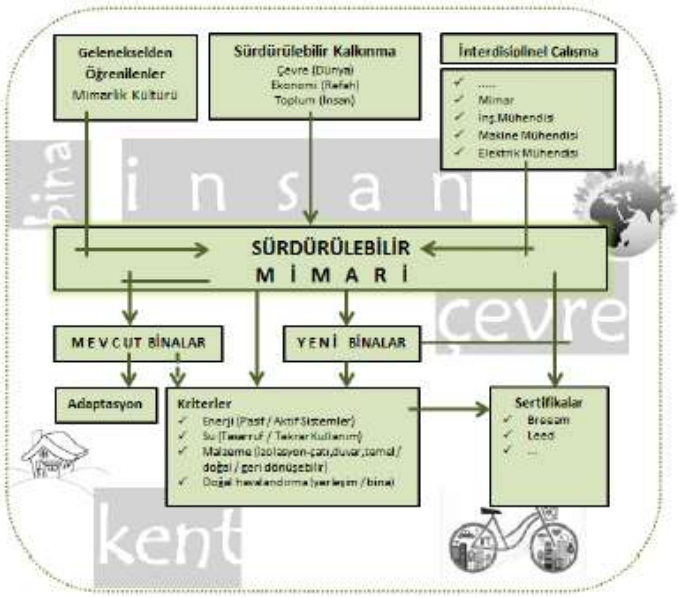

Şekil 1. Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir mimarlık ilişkisi (Gürez, 2019)

Şekil 1'de sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir mimari arasındaki akış açıklamaktadır. Sürdürülebilir mimari tasarımda çevrenin etkileri düşünülerek yapılar yapılmaktadır (Gürez, 2019).

Sürdürülebilir tasarım ve yapım aşamasında kaynak yönetiminde, kaynakların minimum seviyeye indirilerek ölçülü kullanılması, kaynakların tekrar kullanılabilmesi için geri dönüşümünün sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte sürdürülebilir yapı tasarımı, yapının varlığını devam ettirdiği süreçte çevresine ve doğaya verebilecek zararları tespit ederek oluşturulan stratejileri kapsamaktadır. İnsan için tasarım ise, toplumu oluşturan insan ırkının çevre ve doğayla olan ilişki parametresindeki detayları içermektedir. Bu ilkeler mimarinin çevreye olan etkileri ile kalitesi değişmektedir (Gürez, 2019).

Yapıların inşa edilme sürecinde sürdürülebilirlik göz önüne alınarak, bu sürecin tüm aşamalarında çevreye zarar vermemesi önem taşımaktadır. Yapıların yaşam döngüsü içinde malzemeler, çevresel etkilerin yaklaşık % 10'ununu oluşturmaktadır. Bu nedenle yapılarda kullanılan malzemelerin seçimine dikkat edilmelidir. Yapılardaki malzemelerin geri dönüştürülebilir özellikte olması, doğal kaynakların verimli şekilde kullanılması, atık oluşumunun engellemesi ekonomiğe yarar sağlamaktadır. Mimaride kullanılan doğal malzemeler; zehirli madde olmayan, sentetik katkısı bulunmayan, geri dönüştürülebilir ve sağlıklı malzemelerle üretilmektedir. Bu özellikteki malzemelerin doğayla tamamen uyumlu olması nedeniyle, ekolojik çevrenin korunmasına katkısı olmaktadır (Güner, Gökşen ve Koçhan, 2017).

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR SES YALITIM MALZEMESİNİN ÜRETİMİ

Günümüzde yapıların, akustik ortamının sağlanabilmesi için ses yalıtım malzemelerinin kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu nedenle yapılardaki gürültü problemlerini çözebilmek için, geliştirilen malzeme modelleri ve analiz yaklaşımları da önemli hale gelmiştir. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle, ses yalıtım malzemelerinde hızlı çözümler üretilmiş ve karmaşık yapıların analizleri daha kolay gerçekleştirilmiştir (Yosun, 2018).

Yapılarda gürültü kontrolünün sağlanabilmesinde kullanılan, ses yalıtım malzemesinin üretiminde genellikle üç tip katman kullanılır (Şekil 2):

a) Yalıtkan tipi: Orta katmanda keçe, üretan… vb gibi gözenekli malzeme ve üst yüzeyinde ağır geçirgen olmayan bir katman bulunur.

b) Yutucu tip: Üst yüzeyinde sıkıştırılmış bir gözenekli katman bulunur. Bu tip yalıtkan katman tipine göre daha iyi bir performans sergiler. Ayrıca yüzeydeki ağır malzemenin olmaması bu tipi daha hafif yapar.

c) Yalıtkan+yutucu tip: Yalıtkan tipin üzerine ek bir gözenekli katman daha yerleştirilir. Böylece orijinal yalıtım tipine göre ses emme etkisi güçlendirilmiş olur (Yosun, 2018).

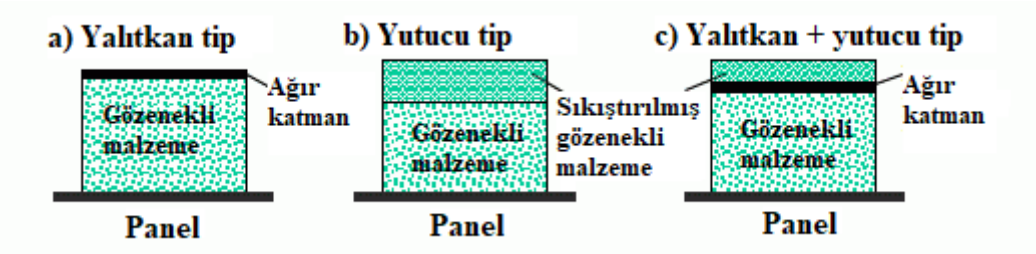

Şekil 2. Yapılarda farklı ses yalıtım malzemesinin üretiminde kullanılan katmanlar (Yosun, 2018)

3.1. Yapıların Akustik Tasarım İlkeleri ve Sürdürülebilir Ses Yalıtım Malzemeleri

Yapıların akustik tasarımında yerleşme ölçeğinde gürültü kontrolü, bina yönelimi ve binanın çevre binalarla kurduğu ilişkilerin akustik kusurlara sebep olmayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun için gürültü kaynaklarının konumunun, kat adetlerinin, bina aralıkları ve yönlerinin analiz edilmesi konularını kapsamaktadır. Yapılarda sakin cephe oluşturulması

ve gerekli bulunduğu takdirde perdeleme elemanlarından yararlanılmaktadır. Yapı ve mekân ölçeğinde gürültü kontrolü; iç ve dış gürültü kaynaklarının tespit edilerek gürültüye hassas hacimlerin bina form tasarımı ve hacim organizasyonu yolu ile kaynaklardan korunacak şekilde düzenlenmesi ilkelerini kapsamaktadır. Yapı elemanı ölçeğinde gürültü kontrolü; akustik ile ilgili genel yapısal ilkelere değinmekte ve daha sonra duvar, döşeme, duvar boşlukları ve birleşim bölgeleri için tasarım ve uygulama ölçütlerini vermektedir (Şekil 3) (Bayazıt, Kurra, Şentop ve Özbilen, 2015).

Şekil 3. Yapıların akustik tasarım ilkeleri (Bayazıt, Kurra, Şentop ve Özbilen, 2015)

Geniş ağaçlık alanlar, toprak setler gibi topografik veriler ile çevre binalar, bariyerler gibi insan yapımı öğeler gürültünün kontrol edilebilmesinde yararlanılmaktadır. Öte yandan bariyer ve çevre binaların sesi yansıtıcı etkisinin de dikkate alınması gerekmektedir (Şekil 4) (Şentop, 2013).

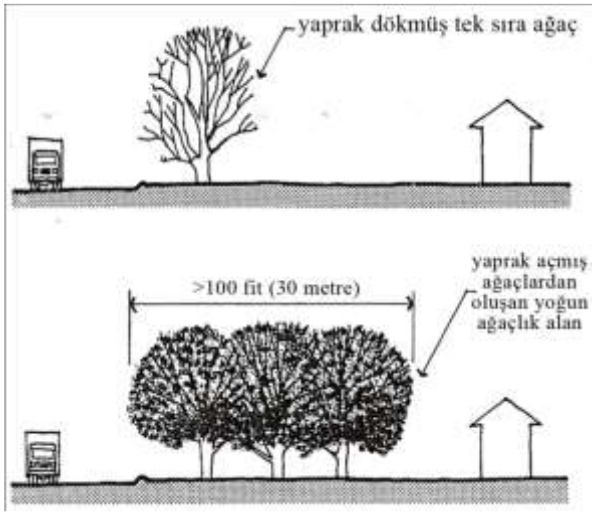

Şekil 4. Yapıların gürültüye karşı korunabilmesi için ağaçlarla set oluşturulması (Şentop, 2013)

Yapının yönelimi ve yapının çevre binalarla kurduğu ilişki sesin yansımalarını ve açısal değişkenlerini etkileyerek yankı gibi akustik kusurlara neden olabilmektedir. Bu nedenle yapının ve çevredeki yapıların kat adetleri, aralıkları ve birbirlerine göre konumları önemli olmaktadır. Yansımalara sebep olacak paralel ve karşılıklı duvarların ya da gürültüye dönük avluların tasarımından kaçınılması gerekmektedir (Şekil 5) (Şentop, 2013).

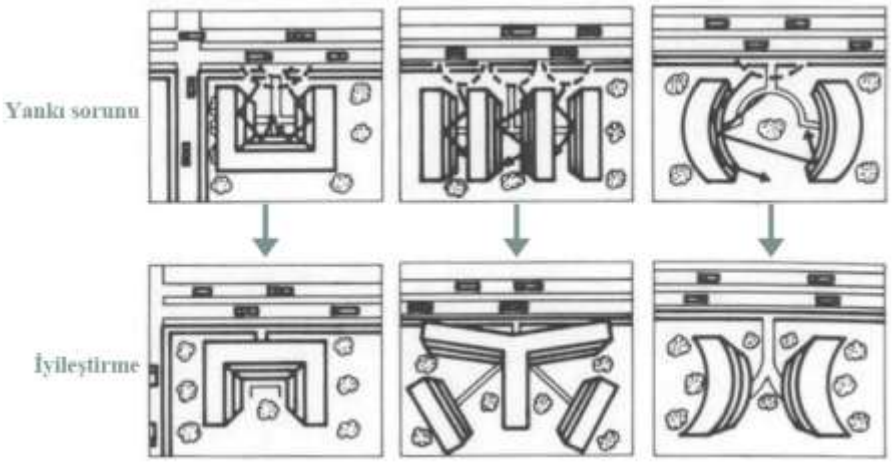

Şekil 5. Yapının yönelimlerine bağlı gürültü sorunları ve çözümleri (Şentop, 2013)

Yapı elemanlarında ses yalıtımı şunlarla sağlanmaktadır: çift gövde kullanımı, hava boşluğunun arttırılması, boşlukta gözenekli yalıtım malzemesinin kullanımı, mekanik bağlantının esnek olması ve bağlantı miktarının az tutulması, iskelet duvarlarda dikmeler arası mesafenin genişletilmesi ve katmanlaşma kesitinin asimetrik olmasıdır (Şekil 6) (Şentop, 2013).

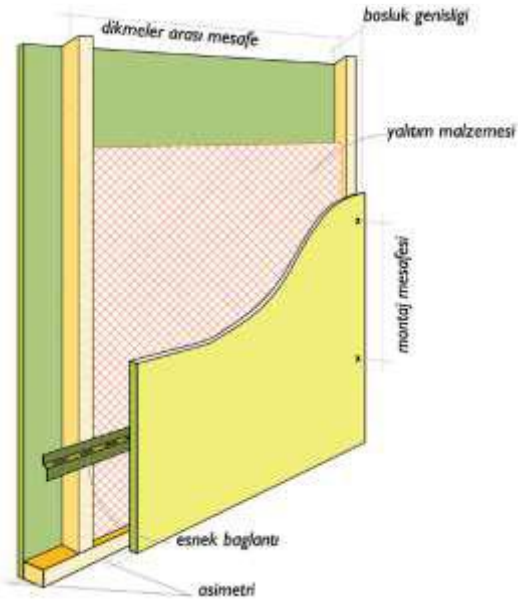

Şekil 6. Yapı elemanlarında ses yalıtımını etkileyen unsurlar (Şentop, 2013)

Sürdürülebilir ses yalıtım malzemelerine ponza taşı, keten, mantar, kenaf, saz ve koyun yünü örnek olarak verilmektedir. Ponza taşı gözenekli, hafif, yalıtım performansı yüksek, dış hava koşullarına dayanıklı puzolanik ve volkanik bir taştır (Avgın ve Çalışkan, 2013). Ponza taşı gözenekli yapısından dolayı 30-60 dB'lik ses yalıtımı sağlamaktadır (Çamlı, 2018). Dünya'da

ponza taşı rezervlerinin yaklaşık %40'ı Türkiye'de, özellikle Bitlis ve Nevşehir çevresinde yer almaktadır. Ponza taşının bazik ve asidik olarak iki çeşidi vardır. Asidik ponzanın yapısında bulunan SO_2 (Sülfür dioksit) miktarı daha fazla olduğundan puzolanik reaksiyon özelliği daha yüksektir, bu sebeple inşaat sektöründe kullanılmaktadır (Şekil 7) (Avgın ve Çalışkan, 2013).

Şekil 7. Ponza taşı ve ponza tozu (Avgın ve Çalışkan, 2013)

Keten, M.Ö. 5000'den beri Mısırlılardan günümüze kadar kullanılan bir bitkidir. Keten bitkisinden keten lifleri üretilmektedir (Şekil 8). Keten lifleri havayı iyi muhafaza etmesinden dolayı yalıtım özellik performansı yüksektir. Bununla birlikte liflerin elastikiyeti özelliği nedeniyle ses yalıtımında da kullanılmaktadır. Keten panellerin ve ruloların yoğunluğu 20 ile 100 kg/m3 arasında, ısı iletim katsayısı 0,038 ile 0,075 W/m.K arasında ve özgül ısı kapasitesi 1,4 ile 1,6 kJ/kgK arasındadır. Keten lifleri genellikle mekanik direnci arttırmak için polyester ile, ateş ve güve direncini artırmak için bor tuzları gibi katkı maddeleri eklenmektedir. El Hacja ve ark. çekilmiş keten ve bazı keten ürünlerinden oluşan bir malzemenin ısı ve ses yalıtım özelliğini araştırmıştır. Test edilen malzeme sentetik bağlayıcı içermeyip 0,060W/m.K'lik bir ısı iletim katsayısına ve yaklaşık 170 kg/m3 yoğunluğa sahip olduğu bulunmuştur. Bu yeni malzemenin akustik özellikleri 2 mm kalınlığındaki bir panel için 500 Hz'den yüksek frekanslarda test edilmiş ve ses yutum katsayısı 0,4'den yüksek olduğu tespit edilmiştir (Arslan ve Aktaş, 2018).

Şekil 8. Keten (Kırbıyık, 2012)

Meşe ağacı kabuğundan elde edilen mantarlar; Portekiz, İspanya ve Kuzey Afrika'da daha fazla bulunmaktadır (Şekil 9). Granüllü mantar tuğlalar; boşluk izolasyonunda ve tavan ile zeminlerin seyrek dolgu izolasyonunda kullanılmaktadır. Ancak mantar tuğlaları iç cephe duvarları için uygun değildir. Mantar sıkıştırılabilir şeklini çok iyi koruyabilmekte ve herhangi bir katkı maddesi kullanmadan, mantarın kendi reçinesi gerekli yapıştırıcı özelliği içermektedir. Mantar malzemeleri toksik veya kanserojen etkileri olmayan doğal ürünlerdir. (Kırbıyık, 2012). Meşe mantarı ağacı malzemeleri ısıl ve akustik performansları nedeniyle inşaat sektöründe yüzer şap ve ahşap döşemelerin altında, yumuşak ve esnek olmasından ötürü çatılarda, özellikle ısı ve ses yalıtımının birlikte çözülmesinde kullanılmaktadır. Mantar

tanelerinden yapılmış malzemeler de darbe sesi yalıtımı, hava ile yayılan sesin yalıtımı ve ses yutumu için akustik performans özellikleri yüksektir (Arslan ve Aktaş, 2018).

Şekil 9. Mantar (Kırbıyık, 2012)

Kenaf lifleri hızla büyüyen bir bitki olan Hibiscus cannabinus'dan üretilmektedir (Şekil 10). Liflere genellikle polyester ve yangın geciktirici eklenmektedir. Isı iletim katsayısı 0,034 ve 0,043 W/m.K arasında yoğunluğu 30 ve 180 kg/m3 arasında özgül ısıları 1,6 ila 1,7 kJ/kgK arasındadır. Bazı kenaf esaslı malzemelerin akustik yutum katsayısı 500 Hz'den daha yüksek frekanslar için 0,2'nin üzerinde ve 1000 Hz'den daha yüksek frekanslar için 0,4'ün üzerinde özelliğe sahiptir (Arslan ve Aktaş, 2018).

Şekil 10. Kenaf lifleri (URL 2)

Yapılarda malzeme olarak sazlar, inşaat endüstrisinde geçmişten günümüze değin kullanılmıştır. Örneğin ince saz hasır paspaslar önceleri tahta kiriş katlarda sıva olarak yapılmıştır. Saz sapları birbirine paralel dizilir, mekanik olarak preslenmektedir. Sap sapları 2 ve 10 cm kalınlığında esnek ama katı modüller oluşturmak için çinko (galvanizli demir) telle güçlendirilmektedir. Ayrıca saz malzemesi kireç, alçı ya da kum ve kil karışımı toprak ile sıvanabilir ve dış duvar yalıtımı sağlanmaktadır (Şekil 11). Saz malzemesi çoğunlukla Yeni Zellanda ve Avustralya'dan gelmektedir (Kırbıyık, 2012). Koyun yünü kullanılmamış ve geri dönüşümlü yünler bina yalıtım malzemelerinin üretimi için kullanılmaktadır. Lifler polyester ile karıştırılabilir veya bir polipropilen ızgaraya sabitlenebilmektedir. Malzeme genellikle rulolar halinde satılır ve elastikiyeti yüzer döşemelerde esnek malzeme olarak kullanılma özelliğine sahiptir. Koyun yünü malzemelerin yoğunluğu 10 ve 25 kg/m3 arasında, ısı iletim katsayısı 0,038 ve 0,054 W/m.K arasında ve özgül ısıları 1,3 ila 1,7 kj/kg.K arasındadır. Bu yüzden koyun yünü malzemelerin kışın ısı yalıtımı için yararlı olsa bile yaz şartlarında kararsız durumlar için performansı oldukça kötüdür. Ballagh koyun yünü malzemelerin ses yutum katsayısı ilgili yaptığı çalışmada 75 mm kalınlıkta bir numune için 500 Hz üzerindeki frekanslarda ses yutum katsayısını 0,8 ve daha yüksek değerler olarak belirlemiştir (Arslan ve Aktaş, 2018).

Şekil 11. Saz ve koyun yünü (Kırbıyık, 2012)

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kentlerde nüfus yoğunluğunun artmasıyla, barınma sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca yapıların enerji ihtiyacı fosil yakıtların kullanımı, artan kent nüfusunun karşılamasında yetersiz kalmıştır. Fosil yakıtların enerji olarak kullanılmasıyla hava kirliliğine, çevre kirliliğine ve buna bağlı olarak da atmosferde sera gazlarının birikmesine neden olmuştur. Atmosferde biriken bu gazlar ise küresel ısınma ve iklim değişikliğini ortaya çıkarmıştır. Bu problemlerin yaşanması nedeniyle, ülkeler çözümler aramaya çalışmışlardır. Hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan çevre kirliliği, hava kirliliği, gürültü kirliliği, ekosistemin bozulması, doğal kaynakların tükenmesi gibi sorunlar karşısında çevreyi korumanın önemi artmıştır. Sürdürülebilirlik de bu sorunların çözümü için ortaya çıkmış bir kavramdır. Sürdürebilirlik kavramının içinde doğanın, çevrenin ve ekosistemin korunması yer almaktadır. Yapıların inşasında sürdürülebilir mimari tasarımın yapılması önemli olmaktadır. Sürdürülebilir mimari tasarım içinde çevreyi kirletmeyen, doğa dostu ve enerjiyi verimli kullanan yapıların inşa edilmesine başlanmıştır.

Küresel ölçekte nüfusun artması ve hızlı kentleşmeyle birlikte gürültü sorunu ortaya çıkmıştır. Yapıların iç ve dış çevre nedeniyle gürültüye karşı korunmasında akustik mimari tasarım yapılmıştır. Yapıların gürültü kontrolünün sağlanmasında mimari tasarımın yanı sıra kullanılan ses yalıtım malzemesinin özellikleri önem kazanmıştır. Yapılarda kullanılan ses yalıtım malzemesinin akustik performansının yüksek olması, kullanıcıların mekânın içindeki konfor düzeyini arttırmaktadır. Ayrıca gürültü kontrolü sağlanmış yapılarda kullanıcıların fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklarının önüne geçilmektedir. Günümüzde artan çevre sorunuyla birlikte ses yalıtım malzemelerinin doğal kökenli olması, zehirli maddeler içermemesi ve çevreye zarar vermeyen malzemeler üretilmiştir. Ayrıca sürdürülebilir ses yalıtım malzemeleri diğer yapay yalıtım malzemelerine göre kullanıcıların sağlığına zararı olmamaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir akustik yapı tasarımında kullanılan doğal kökenli ses yalıtım malzemeleri hem araştırma konusu olmuş hem de inşaat endüstrisinde kendisine yer bulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Arslan, M. A. ve Aktaş, M. (2018), ‘‘İnşaat Sektöründe Kullanılan Yalıtım Malzemelerinin Isı ve Ses Yalıtımı Açısından Değerlendirilmesi’’, Politeknik Dergisi, 21(2):299-320.
2. Avgın, S. ve Çalışkan, M. (2013), ‘‘Yerel ve Doğal Malzemelerle Düz Yüzeyli, Ekolojik ve Deliksiz Ses Yutucu Bir Malzeme Geliştirilmesi’’, 10.Ulusal Akustik Kongresi, 16-17 Aralık 2013, İstanbul.

3. Ballagh K. O. (1996), “Acoustic Properties of Wall”, Applied Acoustics, 48:101–120.
4. Bayazıt, T., N., Kurra, S., Şentop, A. ve Özbilen, Ş., B. (2015), ‘‘Binalarda Akustik Tasarım, Uygulama ve Denetleme-Taslak Kılavuz’’, 11. Ulusal Akustik Kongresi ve Sergisi, 19-20 Ekim 2015, İstanbul.
5. Çamlı, H. İ. (2018), Doğal Bir Taş Olan Pomza ile Gürültü İzolasyon Malzeme Üretimi, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Nevşehir.
6. El Hajja N., Mboumba-Mamboundou B., Dheilly R-M., Aboura Z., Benzeggagh M. & Queneudec M. (2011), “Development of Thermal İnsulating And Sound Absorbing Agro-Sourced Materials From Auto Linked Flax-Tows”, Industrial Crops and Products, 34:921–928.
7. Güner, C., Gökşen F. ve Koçhan A. (2017), ‘‘Sürdürülebilir Kalkınma Modeli için Çevre Duyarlı Yapılarda Malzeme Seçiminin İncelenmesi’’, Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 3(2):1-14.
8. Gürez, E. Y. (2019), Sürdürülebilirlik Kavramının Mekansal Ölçü Parametrelerine Etkisi; Sürdürülebilir Yeşil Otel Örneklemesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
9. Kırbıyık, E. (2012), Ses Ve Isı Yalıtımlı Ekolojik Yapı Malzemelerinin İncelenmesi ve Trakya Bölgesinde Yetiştirilen Ayçiçeği Bitkisinin Yalıtım Malzemesi Olarak Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
10. Şentop, A. (2013), Binaların Gürültü Kontrolü Etkin Tasarımı İçin Yapı Elemanı Seçim Aracı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
11. URL 1. http://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa [Erişim Tarihi: 03.01.2020].
12. URL2.https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/65896/mod_resource/content/1/lif13.pdf [Erişim Tarihi: 03.01.2020].
13. Utkutuğ, G. (2011), ‘‘Sürdürülebilir Bir Geleceğe Doğru Mimarlık ve Yüksek Performanslı Yeşil Bina Örnekleri’’, 10. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, 13-16 Nisan 2011, (Bildiri Kitabı):1517-1538, İzmir.
14. Yosun, M. (2018), Gözenekli Ses Yalıtım Malzemelerinin Akustik Parametrelerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

YAPI ELEMANLARINDAN OLAN DUVAR VE DÖŞEMEDE SESİN GEÇİŞİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE TRANSITION OF SOUND IN THE WALLS AND FLOORS THAT ARE CONSTRUCTIVE

Öğr. Gör. Ahmet Cihat ARI
Yozgat Bozok Üniversitesi, Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı,
ORCID No: 0000-0002-4690-8968

ÖZET

Ses, havada dalga şeklinde yayılmakta, herhangi bir engelle karşılaştığında enerjisinin bir kısmı soğurulmakta diğer kısmı da yansımaktadır. Ses, yutma özelliğine bağlı olarak, enerjisinin bir kısmı ısı enerjisine dönüşmektedir. Yapıların tasarımında, mekânın özelliğine, mekânın büyüklüğüne ve mekânın amacına uygun projelerin yapılması istenmektedir. Bu nedenle, yapılarda uygulanan projelerde, yapı elemanlarının ses yutuculuğu ve ses yansıtıcılığı özellikleri önemli olmaktadır. Hastane, okul, tiyatro ve konferans salonları gibi yapıların mekânlarında yüksek ses seviyesi kullanıcıların konfor düzeyini etkilemektedir. Bu tür yapılarda, gürültü düzeyi arttıkça mekânın içerisindeki konuşmaların iyi anlaşılamamasına neden olmaktadır. Ayrıca, bu yapılarda gürültü düzeyinin artmasına bağlı olarak, mekânın içindeki kullanıcılarda, fiziksel ve psikolojik sağlık problemlerinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu problemlerin önüne geçebilmek için yapı elemanlarının, malzemelerinin ses geçirgenlik katsayı özelliğinin bilinmesi gerekmektedir. Bununla birlikte mekânların akustik performansının sağlanmasında, günümüz teknolojisiyle birlikte gelişen ses yalıtımı kullanılmaktadır. Binaların yapı elemanlarında, ses yalıtım elemanlarının kullanımı ile birlikte kullanıcıların konfor düzeyi yükselmekte, mekânlardaki gürültünün önüne geçilmekte, fiziksel ve psikolojik problemlerinin oluşumuna engel olunmaktadır. Yapı projelerinde mimarların, mekânların akustik özelliğini dikkate alarak bir tasarım yapmaları, yaşanabilir çevre ve sürdürülebilir kentlerin oluşumu açısından önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, yapı elemanlarından olan duvar ve döşemede sesin geçişinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, sesin tanımı ve sesin yayılım biçimleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında, yapı kabuğundan sesin geçiş yolları araştırılmıştır. Bu çalışmada, yapı elamanlarından olan duvarlar ve döşemelerde sesin yayılımı açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada, yapıların duvarlarında ve döşemelerinde gürültü oluşumunun nedenleri araştırılıp, bu sorunun çözümü için yapılan yöntemlere değinilmiştir. Çalışmanın konusu kapsamında, yurt içi ve yurt dışı makaleler, kitaplar, yayınlanan tezler, web kaynakları gibi literatür araştırmaları yapılmıştır. Yapılan araştırmaların sonucunda, yapıların tasarımında mekânların ses yalıtımı yapılarak oluşabilecek gürültüler engellenebilmektedir. Yapı elamanlarına, ses yalıtımının uygulanması mekânın özelliğine, büyüklüğüne bağlı olarak değişmekte ve bu özellikler uygun ses düzeyinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Duvar, döşeme gibi yapı elemanlarının, ses yalıtımı tasarımında, mimarlara ve mühendislere önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle malzemenin ses yalıtım özelliği bilinmeli ve yapıda buna uygun yerde kullanılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gürültü Kontrolü, Ses Yalıtımı, Akustik, Tasarım

ABSTRACT

The sound propagates in the form of waves in the air, when it encounters any obstacle, some of its energy is absorbed and the other part is reflected. Depending on the absorption feature of sound, some of its energy is transformed into heat energy. In the design of the buildings, it is required to make projects suitable for the characteristics of the space, the size of the space and the purpose of the space. Therefore, in the projects applied in buildings, the sound absorption and sound reflectivity properties of the building elements are important. High sound levels in the spaces of buildings such as hospitals, schools, theaters and conference halls affect the comfort level of the users. In such structures, the higher the noise level, the poorer the speech in the space is understood. In addition, due to the increase in the noise level in these buildings, it lays the groundwork for the occurrence of physical and psychological health problems in the users of the space. In order to avoid these problems, it is necessary to know the sound permeability coefficient of building elements and materials. In addition, sound insulation, developed with today's technology, is used to provide the acoustic performance of the spaces. With the use of sound insulation elements in the building elements of the buildings, the comfort level of the users increases, the noise in the spaces is prevented and the formation of physical and psychological problems is prevented. In building projects, it is important for architects to make a design considering the acoustic characteristics of the spaces, in terms of the formation of livable environment and sustainable cities.

In this study, it is aimed to examine the sound transmission in the walls and floors, which are among the building elements. In the study, the definition of the sound and the propagation forms of the sound were examined. Within the scope of the study, the pathways of sound from the building shell were investigated. In this study, the propagation of sound in walls and floors, which are building elements, is explained. In addition, in the study, the reasons for the noise formation on the walls and floors of the buildings were investigated and the methods used to solve this problem were mentioned. Within the scope of the subject of the study, literature researches such as domestic and international articles, books, published theses, web resources were made. As a result of the researches, the noise that may occur in the design of the buildings can be prevented by sound insulation of the spaces. The application of sound insulation to building elements varies depending on the characteristics and size of the space and these properties are important in terms of providing the appropriate sound level. Architects and engineers have important responsibilities in sound insulation design of structural elements such as walls and floors. For this reason, the sound insulation feature of the material should be known and it should be used in a suitable place in the building.

Keywords: Noise Control, Sound Insulation, Acoustics, Design

1. GİRİŞ

İnsanlar ilk zamanlarda barınma gereksinimi ve dış etkilere karşı korunmak amacıyla, yapılar inşa etmişlerdir. Endüstri devrimiyle birlikte, ekonomik alandaki gelişmelerle yapıların tasarımları değişmiştir. Başlangıçta barınma gereksinimiyle inşa edilen yapılar, zamanla farklı mekân bölümlerinin ve çeşitli sosyal aktivitelerinin yer almasına neden olmuştur. Yapıların tasarımında, inşa edilmesinde bilgilerin artması ve teknolojideki gelişmelerin etkisiyle, kullanıcıların mekân içindeki konfor düzeyi yükselmiştir. Ayrıca gelişen teknolojiyle yapıların farklı tasarımlarda yapılabilmesi ve yeni yapım yöntemleri inşa edilebilmesi mümkün olmuştur. Yapıların tasarımında ısı, ışık, ses, su ve nem gibi dış etkilere karşı korunması, kullanıcıların konforu açısından önem kazanmıştır. Bununla birlikte yapıların tasarımlarında dış etkilere karşı korunması, kullanıcıların fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkların önüne geçmesini sağlanmıştır. Kent yaşamında, nüfusun artışıyla birlikte endüstride ve trafikte araç sayısının yükselmesi, gürültü kirliliğine neden olmuştur. Ayrıca yapılardaki tesisat, asansör ve havalandırma sistemleri, gürültü kirliliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Bu nedenle, sesin yapılarda belli seviyelerde tutulması, kullanıcıların rahat ve huzurlu mekânlara kavuşmasında önemli olmuştur.

Yapılarda oluşan gürültü problemlerinin önüne geçilmesinde, yapının tasarımı ve planlanması önemli olmaktadır. Mimar, projenin amacına göre estetik ve ekonomik yapı tasarlamasının yanı sıra, kullanıcının konfor düzeyi yüksek bir yapı tasarlamasını da amaçlamaktadır. Yapı tasarımını etkileyen unsurlar; arazinin özellikleri, bulunduğu yerin iklimi, topografyası, sosyal ve kültürel özellikleridir. Mimar, yapı tasarımına etkileyen bu özellikleri göz önüne alarak, yapının dış etkilere karşı gerekli önlemlerini almaktadır. Yapılarda, kullanıcı konforunu etkileyen unsurlardan biri olan gürültü problemlerini ise, tasarım aşamasındayken önlemlerin alınması gerekmektedir. Yapılarda gürültü kontrolünün sağlanmasında, malzemenin ses yutuculuk özelliği etkili olmaktadır. Bu nedenle yapı tasarımında, malzemenin ses yutuculuk özelliğini, mimar ve mühendislerin iyi bilmeleri gerekmektedir. Bunun birlikte malzemenin ses yutuculuk özellikleri, mekânın akustik performansının sağlanmasına katkısı olmaktadır. Yapıların tasarım aşamasındayken, gürültü problemlerinin göz ardı edilmesi, mekânlardaki akustik performansının olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, yapılardaki gürültü kontrolünün sağlanabilmesi için, tasarım aşamasındayken kriterlerin doğru belirlenmesi, sağlıklı mekânların üretilmesi adına önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, yapı elemanlarından olan duvar ve döşemede sesin geçişi incelenmiştir. Çalışmada öncelikle ilk kısmında, sesin tanımı ve sesin yayılım biçimleri araştırılmıştır. Çalışma ikinci kısmında, yapı kabuğundan sesin geçiş yolları açıklanmıştır. Bu çalışmada, yapı elamanlarından olan duvarlar ve döşemelerde sesin yayılımı ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, yapıların duvarlarında ve döşemelerinde gürültü oluşumunun nedenleri araştırılıp, bu sorunun çözümü için yapılan yöntemlere değinilmiştir. Araştırmanın konusu kapsamında literatür incelemesi yapılmıştır. Çalışmada yapı elemanlarından olan duvar ve döşemede sesin geçişinin incelemesinde; yurt içi ve yurt dışı makaleler, kitaplar, yayınlanan tezler, web kaynaklarından veriler toplanmıştır.

2. SESİN TANIMI VE SESİN YAYILIM BİÇİMLERİ

Ses, kulak zarı tarafından algılanan, gaz (şimşek), sıvı ve katı (çan, boru cidarı, cam, duvar, tavan) maddelerdeki mekanik titreşimlerdir (Şekil 1). İnsan kulağı frekansla 16 Hz (çok düşük ton) ile yaklaşık 16000 (çok yüksek ton) Hz arası sesleri işitebilir. 20000 Hz'ten yüksek frekanslı sesler ultrases olarak ifade edilmektedir (Schoemaker ve Bıdı, 1999).

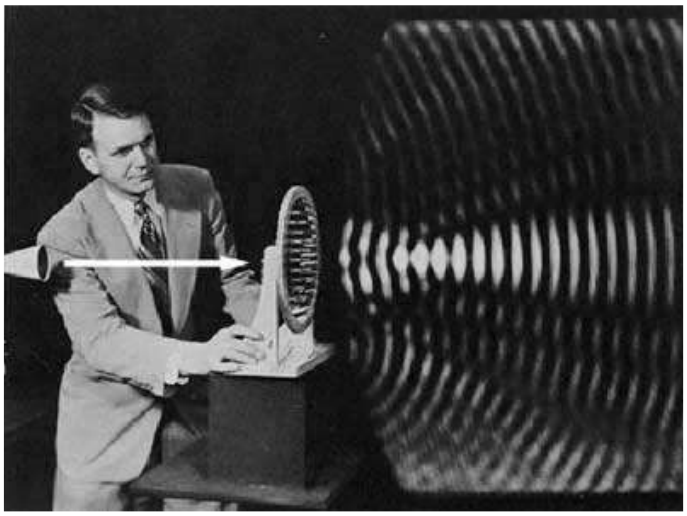

Şekil 1. Ses dalgasının özel bir ses merceği ile görüntüsü (Emre, 2010)

Bir nesne titreştiğinde, elastik ortam içinde bir mekanik bozulma oluşmaktadır. Bu ortam genelde havadır ama su ve metal gibi diğer elastik ortamlarda da meydana gelebilmektedir. Ortam daha sonra bu bozulmayı salınan ve yayılan basınç dalgaları şeklinde taşımaktadır. Bu basınç dalgaları, insan kulağı tarafından algılanır ve elektrik sinyallerine çevrilir. Bu elektrik sinyalleri insan beyini tarafından ses olarak algılanır (Zıa, 2014).

Ses, açık ve kapalı ortamlarda farklı şekilde yayılım göstermektedir. Açık ortamlarda sesin yayılımı, ses kaynağının uzak alanında bulunan bir alıcı, noktaya gelen sesin düzeyi; dalga sapması nedeniyle uzaklığın fonksiyonu olarak azalır. Kapalı mekânlarda sesin yayılımı sesin yutulması, sesin yansıması, sesin kırılması, çınlama süresi, oda modları biçiminde olmaktadır (Emre, 2010).

İçinden geçtiği araca göre ses dört farklı şekilde yayılmaktadır;

- **Uğultu (Ses),** (Şekil 2a), hava içinde v ≅ 340 m/s süratle yayılır.
- **Suda ses,** (Şekil 2b), su gibi sıvılarda meydana gelir. Armatürlerin daralan noktalarında oluşur ve v ≅ 1450 m/s süratle yayılır.
- **Temas sesi,** (Şekil 2c), katı maddelerin içinde, yayılma hızı örneğin çelikte v ≅ 5000 m / s, betonda v ≅ 4000 m / s, köpükte v ≅ 500 m/s.
- DIN 4109, Yüksek Yapılarda Ses İzolasyonu, normu içinde, **yürüme sesi** (Şekil 2d) temas sesinin özel bir biçimi olarak ifade edilmektedir. Tabanda yürünmesi şeklinde meydana gelmektedir. Kısmen temas sesi olarak kısmen de uğultu olarak aktarılır (Schoemaker ve Bıdı, 1999).

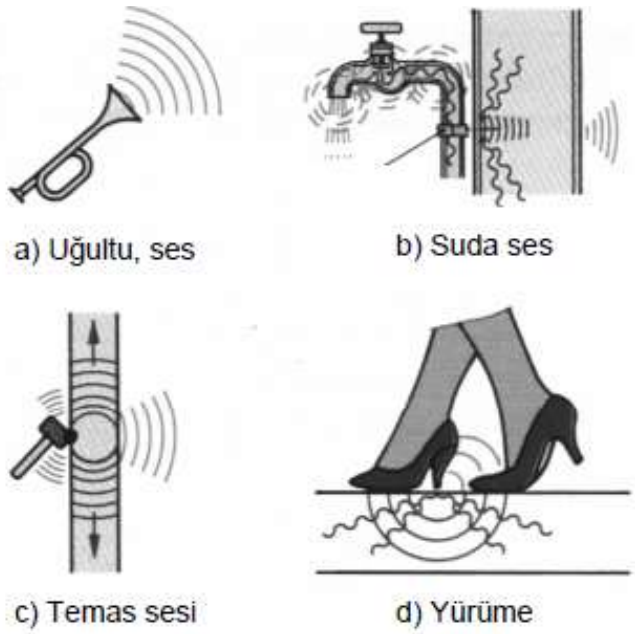

Şekil 2. İçinden geçtiği araca göre ses çeşitleri (Schoemaker ve Bıdı, 1999)

Seslerin oluşum biçimleri farklılık göstermektedir (Şekil 3). Seslerin oluşum biçimleri aşağıda açıklanmıştır.

- **Ton,** tek frekansta aynı düzeyde devamlı titreşimlerden oluşan duyulabilir uğultu (ses).
- **Ahenkli ses,** armonik olarak birlikte dalgalanan birçok ton.
- **Ses,** armonik olmayan birçok kısmi tonlar
- **Gürültü,** Tonların, ahenkli seslerin ve sesin karışımı rahatsız edici (Schoemaker ve Bıdı, 1999)

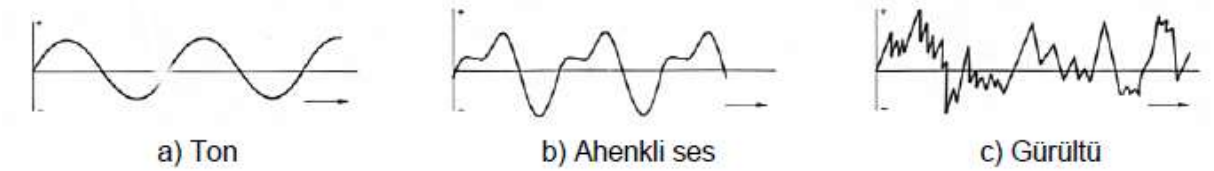

Şekil 3. Seslerin oluşum biçimleri (Schoemaker ve Bıdı, 1999)

Yapının hem içinde hem de dışında gürültü meydana gelmektedir. Yapının iç mekânından kaynaklı gürültüler, mekanik ve tesisat ekipmanlarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yapı içi gürültü kaynaklarına örnek olarak havalandırma sistemleri, ofis cihazları, ev aletleri, müzik ve konuşma gürültüleri gösterilmektedir. Gürültü, dış ortam nedenli olduğunda "yapı dışı gürültüler - çevre gürültüleri" olarak ifade edilmektedir. Çevresel gürültü kaynaklarına örnek olarak trafik, endüstri, inşaat, insan etkinlikleri ile ticari amaçlı gürültüler verilebilmektedir. Çevresel gürültüler insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve kullanıcıların konfor düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Şekil 4'de çevresel ve iç mekân gürültü kaynaklarının insan sağlığı üzerindeki etkileri açıklanmıştır (Şentop, 2013).

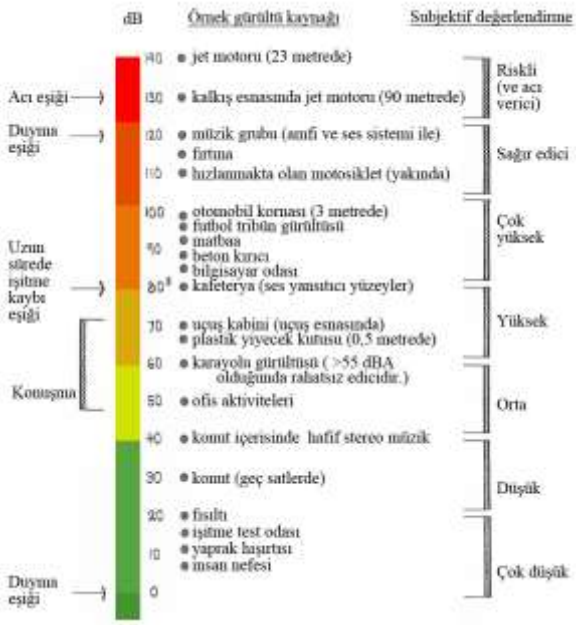

Şekil 4. Farklı ses basınç seviyelerinin insan fizyolojisine verdiği rahatsızlıklar (Şentop, 2013)

Sesin şiddet seviyesi dB cinsinden ifade edilir ve dB artışı ve azalışı gürültü düzeyini belirlemektedir (Aksoy, 2011). Yapılan projenin amacına veya mekân içinde yapılan aktiviteye bağlı olarak gürültünün düzeyi farklı olmaktadır. Gürültü düzeyi; gürültüye maruz kalan ortamda yapılan aktivitenin türüne, ortamın arka fon gürültü düzeyine ve gürültünün sürekliliğine göre değişmektedir. Tablo 1 ‘de yapıların projesine göre kabul edilebilir gürültü düzeyleri örnek olarak gösterilmektedir. (Uyar, 2005). Ses dalgalar halinde yayılır ve ses basıncını ortaya çıkarmaktadır. 80 dB 40 dB’le kıyaslandığında iki kat değil, sekiz kat daha sesli ortama sahiptir. 40 dB’lik artışa ulaşabilmek için 40 (aynı ses basıncı seviyesinde) ses kaynağı eklenmesi gerekmektedir (Schoemaker ve Bıdı, 1999).

Tablo 1. Yapıların projesine göre kabul edilebilir gürültü düzeyleri (Uyar, 2005)

Ortamlar	**dBA**
Konferans salonları	30
Şehirdeki yatak odaları	35
Kırsal alanlardaki oturma odaları	40
Banliyölerdeki oturma odaları	45
Şehirdeki otuma odaları	50
Derslikler	45
Özel ofisler	45-50
Açık ofisler	55-60

3. YAPI KABUĞUNA SESİN GEÇİŞ YOLLARI

Ses iletimi hava doğuşumlu ve darbe kaynaklı olmak üzere iki farklı şekilde meydana gelmektedir (Şekil 5) (Emre, 2010). Hava doğuşumlu sesin geçiş yolları ise dört farklı şekilde olmaktadır. Bunlar;

1. Sesin Kütle Titreşimi Yolu ile Geçmesi
2. Sesin Geçirgenlikle Geçmesi
3. Sesin Açıklıklardan Geçmesi
4. Sesin Dolaylı Geçmesi (URL 1).

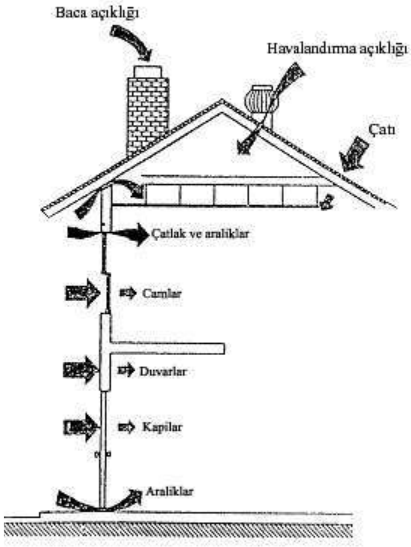

Şekil 5. Yapı kabuğuna sesin geçiş yolları (URL 1)

Darbe kaynaklı sesin oluşumu ise, dolaysız (doğrudan) döşeme yolu ile geçen ses, dolaylı (duvarlar aracılığı ile) geçen ses şeklinde oluşmaktadır (Şekil 6) (URL 1).

Şekil 6. Darbe kaynaklı sesin oluşumu (URL 2)

3.1. Hava Doğuşumlu Ses İletimi

Ses dalgaları hava içerisinde hareket ederek, ulaştıkları yapı elemanının titreşmesine neden olmaktadır. Titreşimler yapı elemanı içerisinde ilerleyerek veya yapı elemanında bulunan çeşitli boşluklardan geçerek ses kaynağına komşu olan hacme iletilmektedir. Tipik hava

doğuşumlu ses iletimine örnek olarak konuşma, müzik dinleme vb. faaliyetler gösterilebilir (Emre, 2010).

3.1.1. Sesin kütle titreşimi yolu ile geçmesi

Yapı elemanlarından hava doğuşlu seslerin geçmesinde genelde en etkili yol kütle titreşimi yolu ile geçmedir. Sesin bu yolla geçmesinde, ses dalgalarının duvar, döşeme, pencere, kapı gibi yapı elemanlarını bütünüyle titreştirmesi ve titreşen bu elemanın da alıcı hacmin havasını titreştirmesi söz konusudur. Bir yapı elemanının bir ortamdan diğer ortama geçirdiği sesteki azalmaya ses geçiş kaybı denir. Ses geçiş kaybı genelde "R" ya da "T" simgeleriyle ifade edilir (Şekil 7) (URL 1).

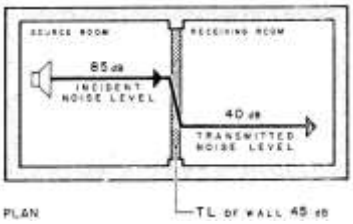

Şekil 7. Sesin kütle titreşim yolu ile geçmesi (URL 1)

Konutların akustik performansını etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler arasında bazıları; yapının gürültülü sokağa yönlenmesi, pencere ve kapıların yalıtım göstergesi, konstrüksiyonlarla yayılan gürültü, tesisatın gürültüsü yer almaktadır. Bununla birlikte yapının akustik performansını etkileyen diğer bir unsur ise yapının bulunduğu yerin özelliklerine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Şekil 8) (Abdülrahimov ve Abdülrahimova 1999).

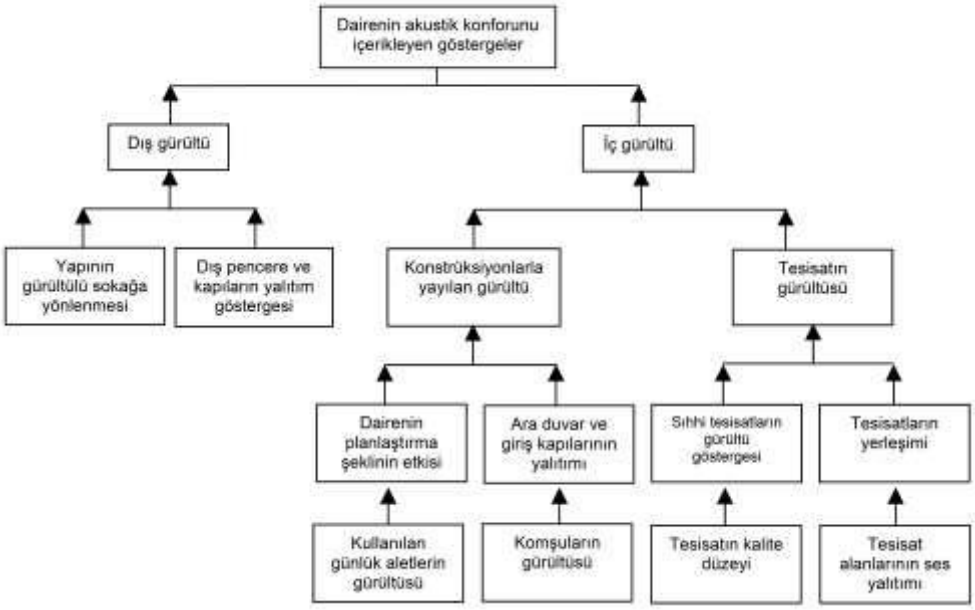

Şekil 8. Yapıların akustik performansını etkileyen faktörler (Abdülrahimov ve Abdülrahimova 1999)

Yapılarda, yatak ve dinlenme odaları kullanıcıların konfor düzeyini etkilediği için gürültü kontrolü sağlanması, diğer bölümlere göre önem taşımaktadır. Yapıların içinde gürültü

kontrolü istenen odalarda, yayılma yolları içerisinde en fazla gürültü ara duvar ve döşemenin aracılığı ile gerçekleşmektedir (Şekil 9) (Abdülrahimov ve Abdülrahimova 1999).

Şekil 9. Yapılarda en fazla gürültü oluşumunun ara duvar ve döşemeden kaynaklanması (URL 3)

3.1.2. Sesin geçirgenlikle geçmesi

Bir ortamın atom ya da moleküllerinin sesle ilgili titreşimlerinin, iki ortamı ayıran sınırda, ikinci ortamın atom ya da molekülleri üzerindeki etkisiyle bir ortamdan ötekine geçmesine geçirgenlikle geçme denir. Sesin geçirgenlikle geçmesi, ısının iletimle geçmesine benzetilebilir. (URL 1). Havada bir titreşim oluştuğunda bu titreşim, titreşimi oluşturan nesnenin, denge pozisyonu etrafındaki hava zerreciklerini hareket ettirmektedir. Şekil 10'da denge halindeki bir nesnenin hareket ettirilmesinden sonra etrafındaki zerreciklerin titreşimi görülmektedir (Aksoylu, 2014).

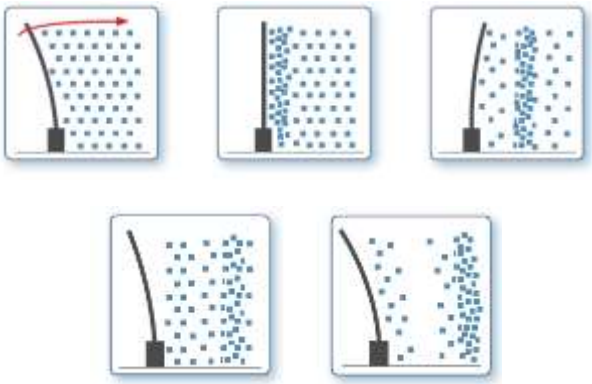

Şekil 10. Sesin titreşim sonucu meydana gelişi (Aksoylu, 2014)

3.1.3. Sesin açıklıklardan geçmesi

Yapılarda açık ya da yarı açık kapı ve pencereler, kapı eşiklerindeki aralıklar, anahtar delikleri, havalandırma kanalları benzeri tüm aralıklar, delik benzeri açıklıklar, gürültünün geçmesinde etkili olmaktadır. Yapı elemanlarından olan duvar veya döşemenin ses geçiş kaybının yüksek olsa bile, bu elemanlarda ufak açıklığın olması ses geçiş kayıp değerinin

önemli ölçüde düşmesine neden olabilir. Duvar ve döşemenin yüksek ses geçiş kaybının sağlanması gereken durumlarda, aralık, delik benzeri tüm açıklıkların çok iyi yalıtılması, kesitten beklenen ses yalıtımının sağlanabilmesi açısından önemli olmaktadır (Şekil 11) (URL 1).

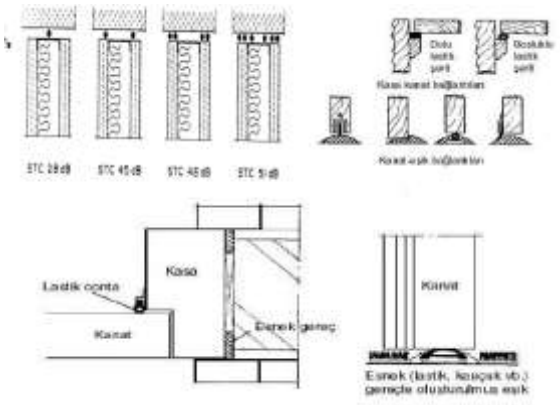

Şekil 11. Sesin açılıklardan geçmesi ve kapılarda ses yalıtım örneği (URL 1)

3.1.4. Sesin dolaylı geçişi

Ses enerjisinin, iki hacmi ayıran yapı elemanı dışında, diğer yapı elemanlarından yayılarak diğer hacmi etkilemesi dolaylı geçme olarak ifade edilmektedir. Sesin kütle titreşimiyle geçmesinde, kütlenin yaptığı dalgalanma hareketi, herhangi bir kesintiye uğramazsa yapı elemanı boyunca hareket ederek yayılmasını devam ettirmektedir. Özellikle betonarme döşeme, perde duvarı gibi homojen gereçlerde etkili olan bu olay sonucunda, ses enerjisi kaynağa bitişik olan veya olmayan hacimlerin havasına geçerek, kimi zaman etkili bir ses düzeyi oluşturabilir. Açıklıklardan geçme de, kimi durumlarda dolaylı geçme sınıfına girer (Şekil 12) (URL 1).

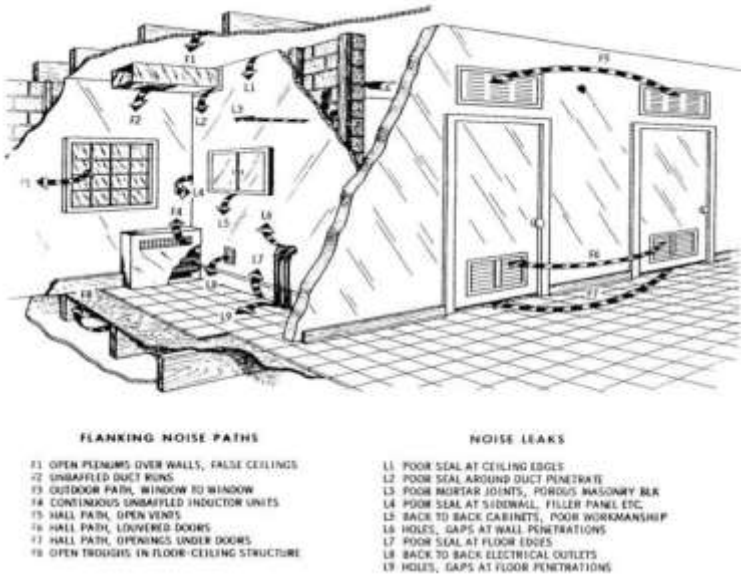

Şekil 12. Sesin dolaylı geçişi (URL 1)

Dolaylı geçişin önlenmesine yönelik önlemler aşağıda sıralanmıştır.

- Olanaklı ise, kesiklikler (derzler) yapmak (Şekil 13),

- Gereç değişikliği yapmak,
- Homojen gereçler yerine, heterojen gereç kullanmak,
- Duvar-döşeme, duvar-tavan ve benzeri tüm birleşim noktalarında esnek bağlantılar uygulamak,
- Söz konusu olabilecek tüm açıklıkları gerektiği şekilde kapatmak,
- Asma tavan uygulamalarında gereken önlemleri almak,
- Kanal, boru benzeri sesin kolayca yayılmasına yol açacak elemanlarda uygun detayları uygulamak (URL 1).

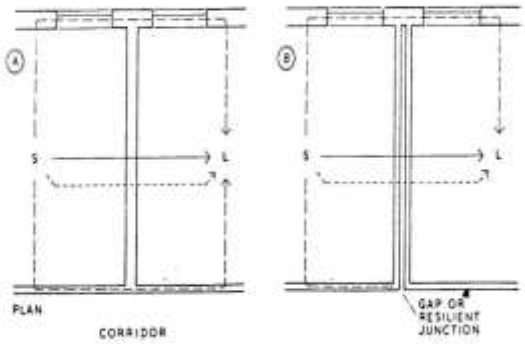

Şekil 13. Derz uygulaması ile dolaylı geçişin önlenmesi (URL 1)

3.2. Darbe Kaynaklı Sesin İletimi

Darbe kaynaklı sesin oluşumu ise bir nesnenin yapı elemanına (duvar, tavan veya döşeme) çarpması sonucu, yapı elemanının her iki yüzeyi de titreşerek ses dalgası üretir ve darbenin olduğu hacmin dışındaki diğer hacimlere ses iletilir. Tipik darbe kaynaklı ses iletimine örnek olarak ayak sesleri, zıplama, eşyaların düşürülmesi, sürüklenmesi gibi faaliyetler gösterilebilir (Emre, 2010). Darbe kaynaklı gürültü önlenmesinde aşağıdaki tedbirler alınmaktadır.

- Darbe gürültüsünü çıkartmamaya çalışmak (eşyaları itip-çekmemek, yumuşak altlıklı terlik giymek vb.),
- Gürültü oluşturacak eşyaların, gürültü çıkartma niteliğini ortadan kaldırmak (sandalye, masa ayaklarına lastik ayaklar geçirmek, lastik tekerlekli eşyalar kullanmak vb) (URL 1).

Döşemede alınacak önlemler gereksinime bağlı olarak, üç aşamalı gerçekleştirilmektedir. Bunlar; esnek (yumuşak) gereçler, yüzer döşeme ve asma tavandır. Esnek (yumuşak) gereç uygulamalarında döşeme üst yüzeyinin yumuşak, esnek bir gereçle kaplanması (halı vb.), ya da eğilme sertliği az olan bir gereç altına uygun bir yalıtım tabakası yerleştirilmesi (linolyum, muşamba vb.) darbe sesine karşı belli bir yalıtım sağlamaktadır. Özellikle ıslak hacimlerde sert yüzey kaplaması altına esneyebilen kauçuk, keçe, lastik vb. gereçlerin kullanılması yararlı olur (Şekil 14 ve 15) (URL 1).

Şekil 14. Kauçuk zemin kaplamalarına örnek (URL 4)

Tanımlama	Kesit detayı	STC*	IIC**
15 cm betonarme döşeme		52	25
Esnek tabanlı halı + 15 cm betonarme döşeme	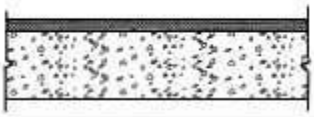	52	86

Şekil 15. Esnek gereç uygulamalarının kesit detay çizimi (URL 1)

Yüzer döşeme, strüktürel (taşıyıcı) döşemeden esnek bir gereçle yalıtılmış ikinci bir döşeme uygulamasıdır. Yüzer döşeme uygulamaları ile havada doğan seslere ve katıda doğan seslere karşı denetim sağlanır (Şekil 16) (URL 1).

Tanımlama	Kesit detayı	STC*	IIC**
Yüzer döşeme + sıkıştırılmış + camyünü levha + 15 cm betonarme + döşeme	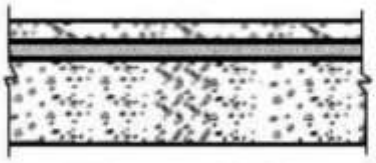	62	71
Yüzer döşeme + yumuşak lastik yastıklar arası ses yutucu gereç + 15 cm betonarme döşeme	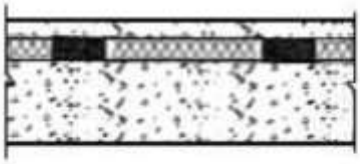	62	64
Kadron üzerine ahşap levha + sıkıştırılmış camyünü levha + betonarme döşeme	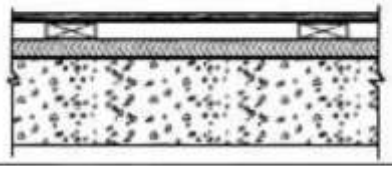	61	63

Şekil 16. Yüzer döşemenin kesit detay çizimi (URL 1)

Asma tavanlar, katıda doğup yayılan seslerin denetiminde etkili olduğu gibi, döşemenin altında ikinci bir katman oluşturarak, döşemeye çift cidar karakteristiği kazandırması nedeniyle, havada doğan seslerin denetiminde de etkili olmaktadır (Şekil 17). Asma tavan

uygulamasında tavan boşluğuna ses yutucu gereç (cam yünü, keçe vb.) kullanılması, ses izolasyonunu sağlamaktadır (Şekil 18) (URL 1).

Şekil 17. Asma tavanda ses izolasyonu (URL 5)

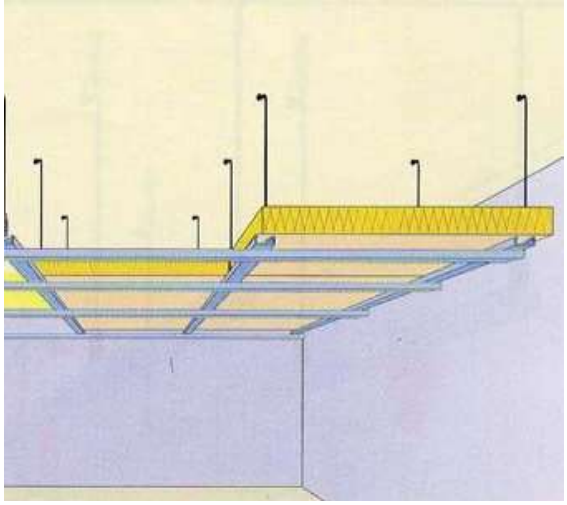

Şekil 18. Asma tavan uygulamasına tavan boşluğuna ses yutucu gereç kullanılarak ses izolasyonunun sağlanması (URL 6)

4. YAPI MALZEMELERİ, DUVAR VE DÖŞEMELERDE SESİN GEÇİŞİ

Klozetin sifonunun çekilmesi birlikte, akma mekanizmasını, boruyu, klozet taşını ve pis su borusunu titreştirmektedir. Bu titreşimler sonucu yapı malzemeleri içinde temas sesi olarak yayılır ve daha sonra uğultuya dönüşmektedir. Temas sesi, katı malzemeler içinde hızla yayılmaktadır. Temas sesi maddelerin (boru, duvar) ses dalgaları ile titreşerek uğultuya dönüşmesi ile duyulmaktadır. Suda ses, temas sesine benzemektedir. Boru cidarlarını titreştirir, bunlar da kelepçe veya geçiş noktalarındaki temaslarla ses köprüsü oluşturur ve duvar ve tavana ses yayılmaktadır. Uğultu (ses), oda içinde yayılır. Buralardan bir kısmı geri döner, bir kısmı yayılarak devam eder, bir kısmı emilir, bir kısmı da duvarı tekrar titreştirerek yeniden uğultu meydana gelmesine neden olmaktadır. Uğultunun miktarları; malzemeye, duvar kalınlığına ve iletme yollarına göre değişiklik göstermektedir (Şekil 19) (Schoemaker ve Bıdı, 1999).

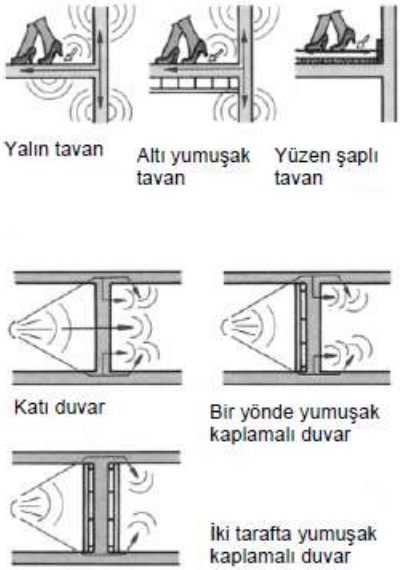

Şekil 19. Duvarda ve tavanda sesin geçişi (Schoemaker ve Bıdı, 1999)

Bir yapıda duvarlar çoğu durumda tek bir yapı elemanından oluşmazlar; bölücülüğü sağlayan tuğla veya benzeri malzemelerden yapılan gövde dışında kapı ve pencere gibi diğer fonksiyonları sağlayan elemanların bütünü duvarı meydana getirmektedir. Kapı ve pencere gibi yapı elemanlarının ses geçiş kayıp değerleri masif duvara göre daha düşük olmaktadır. Şekil 20'de çeşitli tuğla duvar kompozisyonlarında oluşturulan duvarlar ve bu kompozisyonların ses geçiş kaybı üzerindeki etkisi gösterilmektedir. Tablo 2'de bazı yapı malzemelerinin ses geçiş kayıpları verilmiştir (Demirkale, 2008).

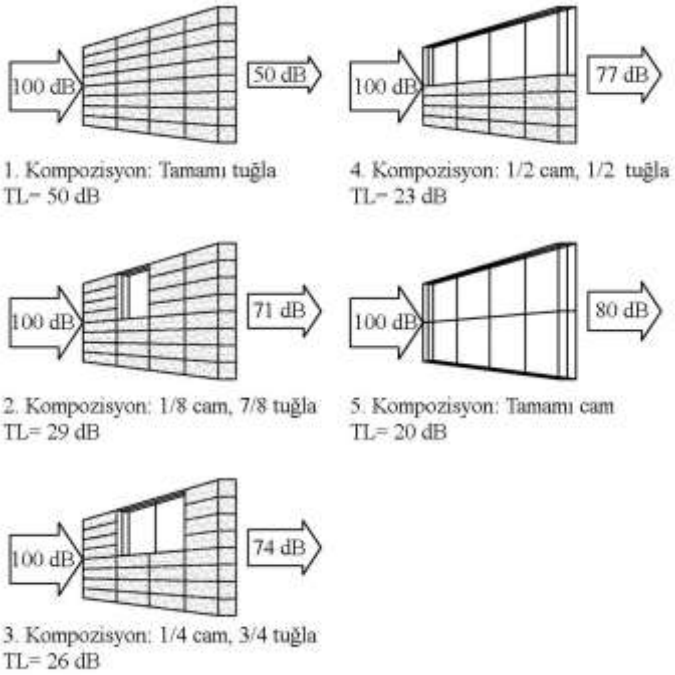

Şekil 20. Tuğla duvarlarda sesin geçiş kaybı (Demirkale, 2008)

Tablo 2. Bazı malzemelerin ses geçiş kayıpları (Demirkale, 2008)

Malzeme	Oktav Bant Frekansları (Hz)					
	125	250	500	1000	2000	4000
Tuğla (10 cm)	30	36	37	37	37	43
Klinker blok boşluklu (20 cm)	33	33	33	39	45	51
Hafif beton blok, boyalı (15 cm)	38	36	40	45	50	56

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yapılarda gürültü kontrolünün sağlanabilmesinde, yapılan mimari tasarımlar etkili olmaktadır. Bu nedenle yapıların tasarımları yapılırken; malzemelerin cinsinin ve ses yalıtım özelliğinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Yapılarda, yatak ve dinlenme odalarının ses yalıtımı diğer bölümlere göre, kullanıcıların konfor düzeyinin etkilenmesinde daha önemli olmaktadır. Ancak, yapılarda gürültü kontrolü sağlanamadığında, kullanıcılar üzerinde fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklara neden olmaktadır. Bu nedenle mimar, yapılarda gürültünün çoğunlukla gerçekleştiği duvarlarda ve döşemelerde akustik performansı sağlayabilecek bir tasarım yapması önemli olmaktadır. Duvarlarda kapı ve pencerelerin yalıtılmasının yanı sıra, duvar kaplamasında ses yutucu özelliği yüksek malzeme kullanılarak, gürültü kontrolü sağlanmaktadır. Gürültü düzeyinin kontrol edilmesinde döşemelerde esnek gereçler, yüzer döşeme ve asma tavan uygulaması yapılmaktadır. Bu uygulamalar ile ses yalıtımı sağlanarak sağlıklı mekânların yapılabilmesi mümkün olmaktadır.

Yapı elemanlarından olan duvar ve döşemelerde yapılan ses yalıtım detay işçiliği önemli olmaktadır. Yapılardaki ses yalıtım uygulamasının işçilik hatasından dolayı, mekânın akustik performansının azalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle mimar ve mühendis, yapılardaki ses yalıtım uygulamasının doğru bir şekilde yapılmasını sağlaması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Abdülrahimov, R. ve Abdülrahimova R. (1999), ‘‘Çok Katlı Endüstrileşmiş Yapı Sistemlerinde Ses Geçirmezliğin Belirlenmesi’’, 4. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi, 4-7 Kasım 1999, (Bildiri Kitabı):223-231, İzmir.
2. Aksoy, U. T. (2011), ‘‘Dış Duvar Uygulamalarında Ses Geçirimliliği ve Ses Yalıtımı Özellikleri’’, e-Journal of New World Sciences Academy, 6(4):827-837.
3. Aksoylu, C. (2014), Yapılardaki Ses İzolasyonunun Bilgisayar Ortamında Simülasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
4. Demirkale, S. Y. (2008), Yapı Elemanlarında Sesin Yayılması, Çeşitli Duvarların Ses Geçiş Kaybı Değerlerinin Karşılaştırılması, Rapor, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Ocak, 2008.
5. Emre, S. (2010), Sanayi Yapılarında Isı, Ses ve Yangın Yalıtımının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

6. Schoemaker A. ve Bıdı A. (1999), ‘‘Bina İçi Tesisatlarda Gürültü Oluşumu ve Ses İzolasyonu, Özellikle Pis Su Tesisat Sistemi’’, 4. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi, 4-7 Kasım 1999, (Bildiri Kitabı):647-661, İzmir.
7. Şentop, A. (2013), Binaların Gürültü Kontrolü Etkin Tasarımı İçin Yapı Elemanı Seçim Aracı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
8. URL 1. https://docplayer.biz.tr/7222469-Yapi-fizigi-1-yapi-akustigi-6-bolum-prof-dr-nese-yugruk-akdag-yildiz-teknik-universitesi-yapi-fizigi-bilim-dali.html [Erişim Tarihi: 01.01.2020].
9. URL 2. http://www.akerizolasyon.com/hava-darbe-olusumlu-alici-mekanda-hava-dogusumlu-ses-olarak-yayilmasi [Erişim Tarihi: 01.01.2020].
10. URL 3. http://www.sesizelasyonu.com/ses-yalitimi/evlerde-ses-yalitimi.html [Erişim Tarihi: 01.01.2020].
11. URL 4. https://www.dunyaflor.com/kaucuk-zemin-kaplama [Erişim Tarihi: 01.01.2020].
12. URL 5. https://www.sesizolasyonu.net/duvar-ve-tavan-ses-izolasyonu [Erişim Tarihi: 01.01.2020].
13. URL 6. https://ders.insaatbolumu.com/alcipan/asma-tavan-yalitim-malzemesi/ [Erişim Tarihi: 01.01.2020].
14. Uyar, M. (2005), Metal Çerçeveli Giydirme Cephelerde Ses Yalıtımı Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
15. Zıa, A. J. (2014), Optimum Kesitleri Deneysel Olarak Belirlenmiş Ses Yalıtımlı Alçıpan Bölme Duvarların Yapı Mühendisliği Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

SEYYAHLARIN GÖZÜNDEN ULUKIŞLA – AKKÖPRÜ KERVANYOLU

FROM THE LOOK OF TRAVELERS ULUKIŞLA - AKKÖPRÜ KERVAN ROAD

Ahmet IŞIL

Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları, Yüksek Lisans Öğrencisi.

MEB Buhara Ortaokulu

ORCID NO: 0000-0003-0175-0236

ÖZET

Osmanlı döneminde payitaht İstanbul'u Suriye, Mısır ve Hicaz'a bağlayan Anadolu Sağ Kol güzergâhı, Anadolu yönündeki en işlek yoldur. Bu güzergâh üzerinde yer alan ve Gülek Boğazı'nı da içine alan Toros Geçidi stratejik öneme sahiptir. Ulukışla ile Akköprü arasını oluşturan kervanyolu bu geçidin başlangıcını oluşturur.

Ulukışla'dan sonra günümüzdeki Beyağıl, Hasangazi, Köşkönü, Çiftehan köylerini takip ederek Akköprü'ye ulaşan yol 38 km mesafeye sahiptir. Yüksek dağlar arasındaki dar vadilerde seyreden yolun Köşkönü köyüne kadar olan bölümü genellikle düz arazi üzerinde, kalan bölümü ise engebeli arazi üzerinde seyreder. Yol, bütün güzergâh boyunca coğrafî şartların getirdiği zorunluluk nedeniyle bir dereyi takip eder. Köşkönü köyünden sonra vadinin daralmasından dolayı sık sık bu dere üzerinden geçmek gerekmektedir. Bu dere üzerinde yer alan Tabaklı (Tosun Ali) Köprüsü, Koçak Köprüsü, Çakmak Köprüsü ve Çiftehan Köprüsü ile ulaşım kesintisiz sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu güzergâhta Ulukışla Öküz Mehmed Paşa kervansarayı, Maraş Hanı ve Çiftehan kervansarayı önemli konaklama yapılardır. Bunların dışında Kartal Hasan Han, Dibekçi Hanı, Çeşmeli Hanı, Tosun Ali Hanı, Koçaksuyu Hanı, Tahtaköprü Hanı kaynaklardan öğrendiğimiz ve günümüze ulaşmayan yapılardır.

Uluslararası bir yol olması nedeniyle tarihte pek çok seyyah bu yolu kullanmış ve yolun o dönemlerdeki özellikleri hakkında bilgi vermişlerdir. Bertrandon de la Broquiere 15. yüzyılda, Mekkî 16. yüzyılda bu yolu kullanmışlar ve günümüze önemli bilgiler aktarmışlardır. Özellikle 17 ve 18. yüzyıllarda hacı adaylarına yol ve menziller hakkında bilgi vermek için hazırlanan hac menzilnameleri hac yolunun bir parçası olan Ulukışla- Akköprü yolu hakkında da değerli bilgiler içermektedir. 19. yüzyılda Batılı seyyah ve araştırmacıların bu güzergâhı kullandıkları ve seyahatnamelerinde bilgi aktardıkları görülmektedir.

Seyyahların notları incelendiğinde Ulukışla- Akköprü kervanyolu güzergâhının yüzyıllar boyunca hiç değişmeden kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kervanyolunun bir bölümünün izleri günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu bildiride seyyahların verdiği bilgiler ışığında kervanyolu güzergâhı ortaya konulacak, yolun tarih içerisindeki kullanımı ile ilgili bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ulukışla, Çiftehan, Akköprü, Gavursındığı, Tahtaköprü.

ABSTRACT

The Anatolian Right Arm route, which connects capital Istanbul to Syria, Egypt and Hejaz during the Ottoman period, is the busiest road in Anatolia. Toros Pass, which is located on this route and includes the Gülek Strait, has a strategic importance. The caravan that forms between Ulukışla and Akköprü is the beginning of this pass.

After Ulukışla, the road that reaches Akköprü by following the present Beyağıl, Hasangazi, Köşkönü, Çiftehan villages has a distance of 38 km. The part of the road, which travels in narrow valleys between high mountains, up to Köşkönü village is generally on flat land and the remaining part is on rough terrain. The road follows a stream due to the necessity of geographical conditions along the whole route. After the village of Köşkönü, it is necessary to pass over this stream frequently due to the narrowing of the valley. With the Tabaklı (Tosun Ali) Bridge, Koçak Bridge, Çakmak Bridge, Çiftehan Bridge and Tahtaköprü on this stream, it has been tried to provide uninterrupted transportation.

On this route, Ulukışla Öküz Mehmed Pasha caravanserai, Maraş Inn and Çiftehan caravanserai are important accommodation structures. Apart from these, Kartal Hasan Inn, Dibekçi Inn, Çeşmeli Inn, Tosun Ali Inn, Koçaksuyu Inn, Tahtaköprü Inn are the structures that we learned from the sources and have not reached today.

Since it is an international road, many travelers have used this road in history and gave information about the features of the road at that time. Bertrandon de la Broquiere used this road in the 15th century and the Mekkî used this road in the 16th century and conveyed important information to the present day. Especially, the pilgrimage route document (menzilname), which was prepared in the 17th and 18th centuries to give information about the roads and routes to the pilgrims, also contains valuable information about the Ulukışla-Akköprü road, which is a part of the pilgrimage route. It is seen that, in the 19th century, Western travelers and researchers used this route and conveyed information in their travel books.

When the notes of the travelers are examined, it is understood that the Ulukışla-Akköprü caravan route has been used without any change for centuries. The traces of a part of the caravan has survived to the present day.

In this paper, the route of the caravan will be set forth in the light of the information provided by the travelers, and information on the use of the road in history will be given.

Keywords: Ulukışla, Çiftehan, Akköprü, Gavursındığı, Tahtaköprü.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Anadolu'da en önemli ve işlek yol, hac ve ticaret yolu olan Sağ Kol güzergâhıdır. Bu yol başkentin Irak, Suriye, kutsal topraklar ve Mısır ile bağlantılarını sağlamaktaydı. (Müderrisoğlu, 1993) Üsküdar- Gebze- İznik- Eskişehir- Akşehir- Konya- Adana- Antakya ve Halep üzerinden Şam'a, oradan Mekke ve Medine'ye ulaşan bu yol (Taeschner, 2010; Halaçoğlu, 1982; Müderrisoğlu, 2002; Çetin, 2004; Ünalan, 2013) yaklaşık 1200 kilometrelik uzunluğa sahiptir. Yolun Anadolu coğrafyası içerisinde kalan bölümü kervan yürüyüşü ile 250 saat sürmekteydi (Taeschner, 2010, Karadağ, 2011). Sağ Kol güzergâhı, orta Anadolu'dan sonra Ulukışla'dan Çukurova'ya kadar büyük Toros Geçidi üzerinde seyreder. Konumuz olan Ulukışla – Akköprü güzergâhı, bu büyük Toros Geçidinin başlangıcını oluşturmaktadır.

Ulukışla – Akköprü arası 38 km'dir. Kervan yürüyüşü ile yaklaşık 10 saat süren bu mesafeyi seyyahlar genel olarak bir buçuk günde kat etmektedirler. Yol üzerindeki en önemli yerleşim Ulukışla'dır. Yola yakın yerlerde Bayağıl, Porsuk, Hasangazi, Çanakçı, Koçak, Maden, Gümüş, Tabaklı, Alihoca ve Horoz köyleri bulunur. Bu yola Ulukışla'dan sonra 4. ve 32. km'lerde Kemerhisar'dan farklı güzergâhları izleyerek gelen iki yol; 9. km'de ise Ereğli'den gelen eski yol bağlanmaktadır. Bu eski yol Selçuklu ve öncesinde Ereğli – Akköprü arası ulaşımı sağlamaktaydı. 15. yüzyılda Adana yönünden gelen Seyyah Bertrandon de la Broquiere'nin verdiği bilgilerden (Broquière, 1847) bu yolu kullanmış olduğu anlaşılmaktadır. Güzergâh, 16. yüzyıldan itibaren Ereğli'den sonra Kuskuncuk – Çayhan- Ulukışla şeklinde değişikliğe uğramıştır (Konyalı, 1970).

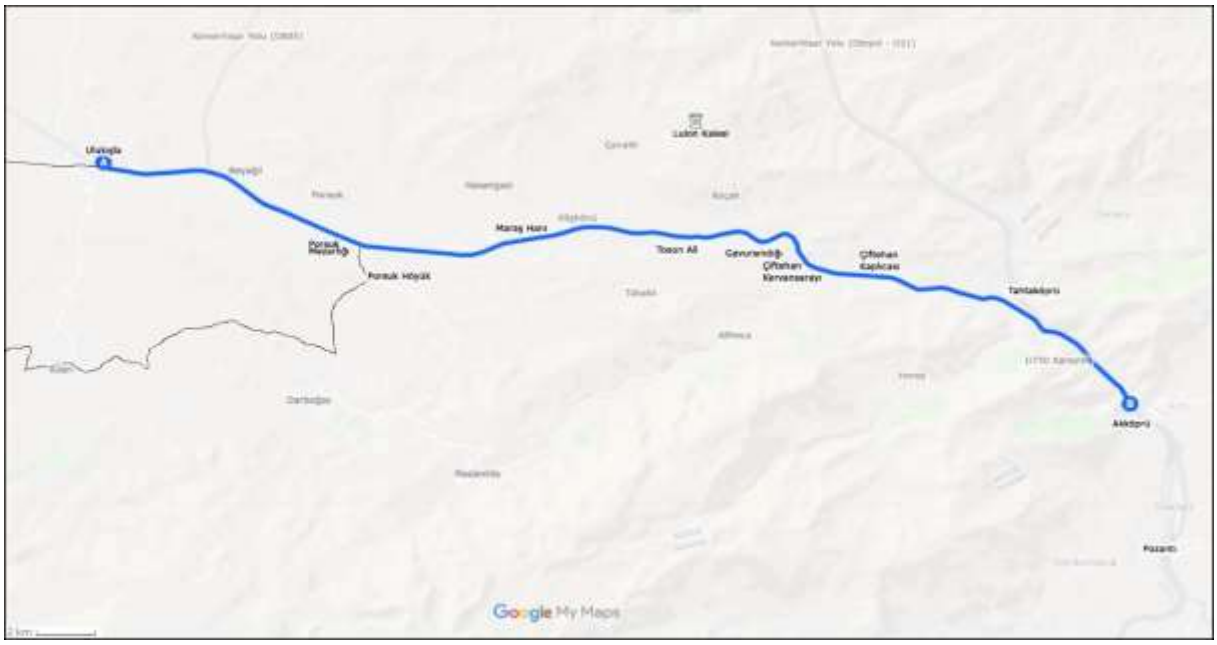

Şekil 1 Ulukışla -Akköprü Yolu

Bu çalışma esnasında kervanyolunu gösteren çeşitli haritalara ulaşılmıştır. Ulaşabildiğimiz en eski harita 1766 yılındaki seyahatinde güzergâhın gerçekçi haritasını çıkaran Carsten Niebuhr'a aittir. Haritada Ulukışla, Porsuk, Koçak, Çiftehan Kervansarayı,

Kırkgeçit Deresi ve Akköprü yer almaktadır (Niebuhr, 1837 Harita). 1923 tarihli bir arşiv haritasında kervanyolu Ali Hoca köyüne kadar gösterilmektedir (BOA, HRT_h_0387_07 1923). Haritada Ulukışla'dan sonra Bayağıl, Porsuk, Hasangazi, Tabaklı ve Alihoca köyleri yer almakta, kervanyolunu takip eden derenin adı "Karasu" olarak geçmektedir. 20. Yüzyılın başlarına ait William Ramsay'a ait haritada han ve köprülerle yola yakın köylerin isimlerine yer verildiği görülmektedir (Ramsay, 1903: Sondaki Harita). Güzergâhı en detaylı gösteren Richard Kiepert'e ait haritada ise yerleşimlerin ve bazı hanların isimleri belirtildiği gibi yol üzerindeki köprüler de işaretlenmiştir (Kiepert, 1902- 1916).

Şekil 2 Kiepert Haritasında Ulukışla Akköprü Yolu

Ulukışla'dan sonra 10. km'de bulunan Porsuk (Zeyve) Höyük, Maden köyü yakınlarındaki Hitit Yazıtı, Hititler döneminde de yolun kullanımına işaret etmektedir. Kiepert ve Ramsay'in haritalarında Ulukışla yakınlarında gösterilen Faustinapolis kenti yolun Roma dönemindeki yoğun kullanıma işaret etmektedir. Yol, 7. yüzyıldan itibaren Abbasi ve Bizans arasındaki mücadelelerde orduların geçiş güzergâhı haline gelmiş; Malazgirt savaşından sonra 11. yüzyılda Anadolu Selçuklu, 14. yüzyılda Karamanoğulları Beyliği, 15. yüzyılda Osmanlı sınırları içerisine dâhil olmuştur (Yavaşcan, 2019). Kanunî Sultan Süleyman (1535) ve IV. Murad (1638) Bağdat seferlerinde bu yolu kullanmışlardır (Tuncer, 2007).

Bu güzergâhta Roma döneminde yapılan yol, daha sonraki dönemlerde de bakımı yapılarak kullanılagelmiştir. Yolun dar olması nedeniyle kullanımda sıkıntılar yaşandığı anlaşılmaktadır. Nitekim IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında nizami yürüyüşten vaz geçilmiş, askerlere Adana'ya kadar serbest yürüyüş için izin verilmiştir (Sahillioğlu, 1965). Hac mevsimlerinde hacı adaylarının ve surre alaylarının kullandıkları bir yol olması nedeniyle sürekli olarak bakımı ve onarımı yapılmıştır (BOA, C.NF 01. 013. 01; BOA, C.NF, 33/1619-1; BOA, DH.MKT /2129 -111). Trafiğin yoğunlaştığı 19. yüzyılda geniş şose yol yapılmıştır.

Ramsay, mükemmel olarak nitelediği bu yolun Alpler'deki bir İsviçre yolu kadar iyi olduğunu belirtmiştir (Ramsay, 1903).

Coğrafi şartların getirdiği zorunluluk nedeniyle yol güzergâhının tarih boyunca hiç değişmediği anlaşılmaktadır. Yakın dönemde iş makineleri ile yapılan yeni yolun çoğu yerde kervanyolunun üzerinden geçtiği anlaşılmaktadır. Koçak köyü ile Alihoca köyü yollarının D750 karayoluna bağlandığı noktalar arasında kervanyolunun 1950'li yıllara kadar asfaltlanarak kullanılan bir kısmının izleri günümüzde hala görülmektedir. Burada günümüzde "Yedi Virajlar" adı verilen bir boğaz bulunmaktadır. Bu boğazın içerisinden yol geçirilmesi dönemin imkânları ile mümkün olmadığından kervanyolu boğazın batısındaki tepeyi tırmanmakta, sonrasında ise dik bir şekilde aşağı inmektedir.

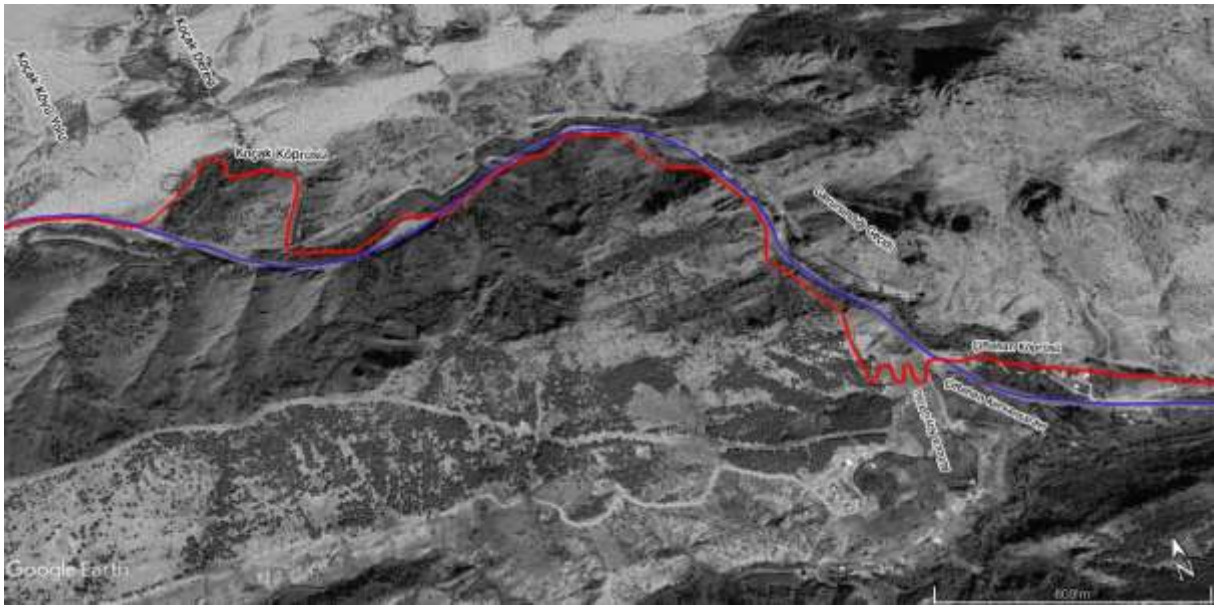

Şekil 3 Ulukışla - Akköprü Arası kervanyolunun izleri

Türklerin yerleşiminden önce inşa edilen Çanakçı köyü yakınlarındaki Lüle (Lulon) Kalesi, yol üzerindeki en önemli savunma yapısıdır (Ramsay, 1903). 15. yüzyıl seyyahı Bertrandon de la Broquiere (1432), Toros dağlarının sonuna doğru Karamanoğlu Beyliği'ne giriş için vergi alınan Léve adında kaleye sahip bir geçiş olduğundan bahseder. Bertrandon'un bahsettiği kalenin Lulon kalesi olduğu anlaşılmaktadır (Bertrandon de la Broquière, 1847: 178). Ramsay bu kalenin Bizans'ın gözetleme kulesi olduğunu belirtir (Ramsay, 1903). Osmanlı döneminde yol güvenliğini sağlamak üzere Çiftehan Kervansarayı ve Maraş Hanı derbent yapılmış, civardaki köyler de derbentçi olarak görevlendirilmiştir (Orhonlu, 1990; Halaçoğlu, 2006, Ünalan, 2013).

Yol Ulukışla'dan Akköprü'ye kadar bir dereyi takip eder. Seyahatnamelerde "Kırkgeçit" denilen bu derenin üzerinden Tosun Ali bölgesinden itibaren sık sık geçildiğine vurgu yapılır. Bu dere üzerinde kurulan tespit edebildiğimiz altı köprüden beş tanesi günümüze ulaşmıştır. Bu köprüler Tosun Ali Köprüsü, Koçak Köprüsü, Çakmak Köprüsü, Çiftehan Köprüsü, Tahtaköprü ve Akköprü.

Tosun Ali Köprüsü'nden Mehmed Edip Kafirsındığı Köprüsü olarak bahseder (Karadağ, 2011). Yakın dönemde yıkılarak yeniden yapıldığı yerel halk tarafından belirtilen köprü günümüzde Tabaklı köyüne ulaşım sağlamaktadır. Çiftehan Kervansarayı'nın hemen doğusunda bulunan kagir ve üç gözlü Çiftehan Köprüsü günümüze ulaşamamıştır (Url:1). Seyahatnamelerde Ulukışla'dan gelen yol ile Kemerhisar'dan gelen yolun kavuştuğu yerde bulunan ve Tahtaköprü denilen bir köprüden bahsedilir. Hemen yanında kalabalık yolcular için çadır kurulabilecek düzlük ve bol su bulunmaktadır. Davis'in köprünün yanında antik döneme ait taş köprü ayakları gördüğünden bahsetmesi tarihin her döneminde burada köprü olduğuna işaret etmektedir (Davis, 1879). Bugün aynı yerde bulunan büz boru üzerine asfalt kalıntıları, yakın dönemde de burada köprüye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Şekil 4 Tosun Ali Köprüsü - Şehbal Dergisi

Bölgede seyahat eden yolcuların en çok üzerinde durdukları bir diğer yapı Akköprü'dür. Köprü Konya vilayeti ile Adana arasında sınır çizgisini oluşturmaktadır. Köprü Roma Döneminden Bizans'a kadar, Selçuklular'dan Osmanlı'ya kadar onarılarak kullanılagelmiştir (Vural, 2016).

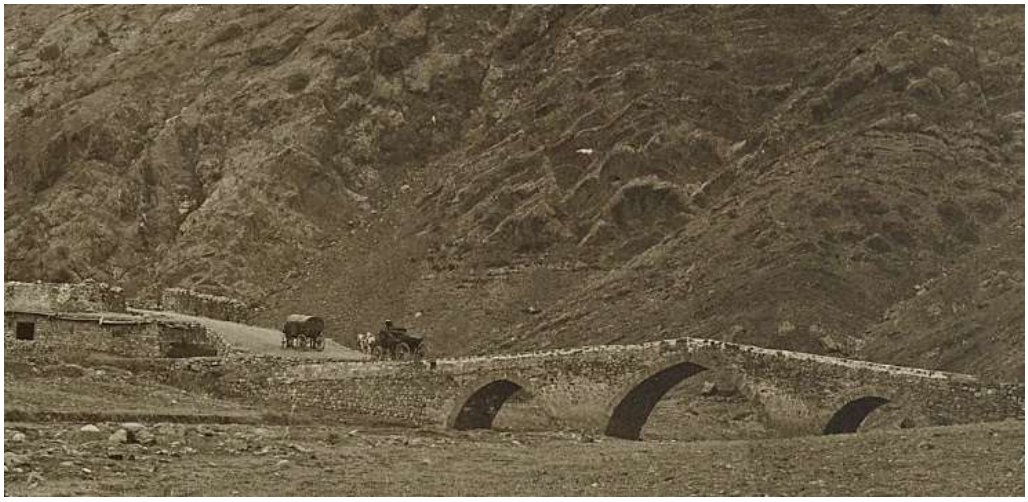

Şekil 5 Çiftehan Köprüsü II. Abdulhamid Koleksiyonu

Yol üzerindeki konaklama yapıları olarak seyahatnamelerde Ulukışla Öküz Mehmed Paşa Kervansarayı, Çiftehan Kervansarayı, Maraş Hanı, Kartal Hasan Hanı, Dibekçi Hanı, Tosun Ali Hanı ve Çeşmeli Hanı'nın isimleri geçmektedir (Ramsay, 1903; Ünalan, 2013).

Seyyahlar

Hac ve ticaret yolu üzerinde olması nedeniyle çok sayıda seyyah bu güzergâhta yolculuk yapmış ve bilgi aktarmıştır. Yolun 17 ve 18. yüzyıldaki durumu hakkındaki bilgilere daha çok hac yolculuğu yapan seyyahların hazırladığı hac menzilnamelerinden ulaşılmaktadır. 19. yüzyılda ise çok sayıda Batılı seyyahın güzergâhı kullandığı ve yol hakkında bilgi verdikleri görülmektedir. Ulaşabildiğimiz en erken tarihli seyyah Bertrandon de la Broquiere 1432 yılında buradan geçmiştir. Hac menzilnameleri içerisinde Mehmed Edip ve Abdurrahman Hibri'nin verdiği bilgiler detay içermesi yönünden diğerlerinden ayrılmaktadır. Evliya Çelebi Ulukışla Külliyesi ile Çiftehan Kervansarayı ve kaplıcası hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. 19. yüzyıl seyyahı Edwin John Davis'in detaylı tasvirleri, William Ramsay'in araştırma gezisi olarak yol hakkında verdiği bilgiler güzergâh hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşmamızı sağlamaktadır.

Bu yolu kullanan ulaşabildiğimiz en erken tarihli seyyah **Bertrandon de la Broquiere**'dir. Kudüs'ten İstanbul'a giderken 1432 tarihinde bu yolu kullanan Broquiere, Toros Dağları üzerinde yol boyu herhangi bir yerleşime ait ev görmediğini, Toros dağlarının sonuna doğru Karamanoğlu Beyliği'ne giriş için vergi alınan Léve adında kaleye sahip bir geçiş olduğunu anlatır. Broquiere, buradan sonra "Asers" adında bir kaleden daha geçerek Ereğli'ye ulaştıklarından bahseder ((Broquière, 1847: 178). Broquiere'nin anlattıklarından Porsuk Höyük'ten sonra Emirler- Kılan yönündeki "Ulu Yol" (Konyalı, 1970: 741) adı verilen eski yolu kullanarak Ereğli'ye ulaştığı anlaşılmaktadır. Bertrandon'un bahsettiği ilk kalenin Lulon (Lülüe) Kalesi olduğu anlaşılmaktadır. İkinci kale ise Halkapınar köyü yakınlarındaki Tond Kalesi (Konyalı, 1970: 861) ya da Asar Taşı Kalesi(Konyalı, 1970: 876) olduğu düşünülebilir.

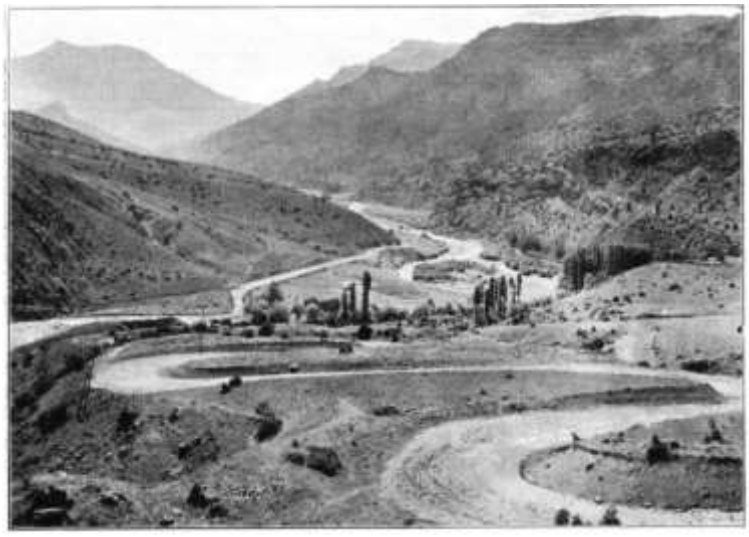

Şekil 6 Çiftehan Vadisi - Şehbal Dergisi

Mekke Şerifi'nin elçisi olarak 1557 tarihinde İstanbul'a seyahat eden ve Adana yönünden gelen **Kutbettin el-Mekkî**, Akköprü'yü ve Çiftehan Kaplıcasını geçtikten sonra günümüzdeki Tabaklı- Köşkönü köyü civarı'ndaki "Gavursındığı denilen yere gelmiş ve geceyi burada geçirmiştir. Mekkî'nin bu yolculuğu esnasında kervansaraylardan geçtiğini belirtmesi o dönemde yol üzerinde konaklama yapıları olduğunu düşündürmektedir. Sabah gün doğarken tekrar yola koyulan Mekkî'nin bir sonraki durağı Ulukışla'dır. Gavursındığı'ndan Ulukışla'ya kadarki yolculuğunda dağlardan, geçitlerden, düzlüklerden ve yıkılmış bir köprüden geçtiklerini belirtmiştir. Mekkî, yolda sağ taraflarına düşen iki hana uğradıktan sonra bir camii, bir hanı ve birkaç evi bulunan ve mamur bir kasaba olan Ulukışla'ya ulaştıklarını bildirmektedir (Ekrem Kamil, 1937; Ünalan, 2013).

17. yüzyıl Osmanlı tarihçisi ve şairi **Abdurrahman Hibrî,** Menâsik-i Mesâlik adlı eserinin ilk bölümünde hac yolculuğu esnasındaki gözlemlerine yer vermiştir. Hibrî, bu eserinde Ulukışla'dan bahsederken Mehmed Paşa tarafından yapılan külliye hakkında bilgi vermiş, külliye camisinin inşasının tamamlanmadığından bahsetmiştir. Çiftehan Kervansarayı hakkında da bilgi veren Hibrî, Kervansarayın bulunduğu yeri köy ve kasabanın bulunmadığı, sadece iki küçük hanın yer aldığı ıssız bir yer olarak tarif etmiştir. Hibrî, Ulukışla- Çiftehan arasındaki yol hakkında bilgi verirken yolun yarısının düz yarısının engebeli olduğunu belirtmiş, Kâfirsındığı denilen yerde yolun çok zorlu olduğuna vurgu yapmıştır (Hibrî, 1975; Ünalan, 2013).

Samuel ben David Yemşel adlı bir Karayit, 1641 tarihinde hac için gittiği Kudüs'ten dönüşünde bu yolu kullanmıştır. Yemşel, yüksek dağlar arasında yaptıkları seyahatlerinde (Pozantı Vadisinden sonra) Kırk Geçit nehrine geldiklerini, kırktan fazla geçişi aştıklarını, dar bir yerde olan çok yüksek bir köprüyü geçtiklerini, bir hanın yakınında dağın altından çıkan sıcak sudan (Çiftehan Kaplıcası) sonra Çiftehan Kervansarayına geldiklerini ve orada bir gece kaldıklarını anlatır. Buradan sonra çok güzel, büyük bir hanın bulunduğu Mehmed Paşa Hanı'nın olduğu bir köye (Ulukışla) geldiklerini, bir gece orada kaldıklarını ve gece yarısı oradan ayrılarak İstanbul'a doğru yola çıktıklarını kaydeder (Yemşel, 1956; Ünalan, 2013).

Kâtip Çelebi (1648), Sultan IV. Mehmed'e sunmak için hazırladığı Cihannuma adlı eserinde Ulukışla- Çiftehan ve Akköprü yolu hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Kâtip Çelebi**,** Şücâeddin Kazasının birkaç parçadan oluştuğunu, bu parçalardan Konya- Şam yolu üzerinde bulunan Ulukışla denilen yerde Öküz Mehmet Paşa'nın bir tepe yamacında mükellef bir han, cami ve çarşı yaptırdığını belirtmektedir. Kâtip Çelebi, buranın Karapınar ile Çiftehan arasında menzil yeri olduğunu da ifade etmektedir. Çiftehan yolunun (sa'b) zor ve (sengistan) taşlık olduğunu belirten Katip Çelebi, Çiftehan kervansarayının yakınlarında bir kaplıca olduğunu belirtir. Çiftehan yakınlarında üzerinden defalarca geçilen "Kırk Geçit" adı verilen bir nehir olduğu, Çiftehan'dan Çakıt'a kadar meşe ağaçlarıyla kaplı dağlardan oluştuğu, Çiftehan'dan sonra Kırk Geçit nehrinin suyunun çoğaldığını, Akköprü adındaki taş köprünün altından geçerek yakınındaki Karasu isimli nehre karıştığı kaydedilmektedir (Kâtip Çelebi, 1732).

1646 yılında hac yolculuğu yapan **Kadrî,** bu yolculuğundaki gözlemlerine yer verdiği Menazilu't-tarîk ilâ beytillâhil-'atîk adlı eserinde Ulukışla ve Çiftehan'dan bahseder. Ereğli'den on saat uzaklıktaki Ulukışla'da, içinde bir hamam ile cami bulunan ve Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilen büyük bir han olduğunu belirtir. Ulukışla'dan altı saat mesafedeki Çiftehan'ın ise iki dağ arasında iki küçük handan oluştuğunu, yakınında bir kaplıca bulunduğunu belirtir. Kadrî, Çiftehan'dan sonra Ramazanoğlu Yaylası'na Şekerpınarı ve Kırkgeçit geçildikten sonra ulaşıldığından bahsederek yol hakkında bilgi verir (Menderes, 2001).

Rûznâmçeci İbrahim Efendi Kethüdası olarak bilinen Hacı Ali Bey tarafından telif edilen Tuhfetü'l-Huccâc adlı eserde Ereğli'den dokuz saatlik yolculukla ulaşılan Ulukışla'nın, içinde büyük bir hanın bulunduğu, buranın 70- 80 haneden oluşan bir köy olduğu belirtilir. Ulukışla yolunun düz olmasına rağmen altı saat süren Çiftehan yolunun dört saatinin düz, iki saatinin dağlık arazi üzerinde olduğu belirtilirken iniş – çıkışlı olması yönüyle de merdivene benzetilir (Memiş, 2020).

Ünlü Seyyah **Evliya Çelebi** 1648 yılında Üsküdar'dan Şam'a kadar yaptığı yolculuğunda Ulukışla- Akköprü arasında seyahat etmiştir. Evliya Çelebi Ulukışla yerleşimi, Çiftehan Kervansarayı ve kaplıca hakkında bilgi verir. Ulukışla'nın, Karaman eyaletinin Niğde sancağına bağlı Koca Mehmed Paşa'nın vakfı olduğunu, Ulukışla'nın bir ya da iki katlı, kagir, bahçeli, bakımlı ve toprak örtülü evlerden oluştuğunu belirttikten sonra burada bulunan külliye hakkında bilgiler verir. Külliyenin cami, zaviye, hamam ve çok sayıda dükkândan oluştuğunu belirtir. Külliye yapılarının tamamının mavi renkli kurşun ile örtülü kâgir bina olduğundan bahseden Evliya Çelebi, kervansarayın büyüklüğünü şehrin kalesine benzetmiştir. Kervansarayın 170 ocağı, avlu etrafında odaları, 300 atlık ahırı, ortasında büyük bir havuzu, yemekhanesi olduğundan bahsetmiştir. Handa konaklayan yolculara ikramın bol olduğunu anlatırken yemek menüsü konusunda ayrıntılı bilgi aktarmıştır. Bu kadar cömert ikramın nedenini vakıf kaynaklarının sağlam olmasına bağlamıştır (Evliya çelebi,2006).

Evliya çelebi Ulukışla'dan sonra Çiftehan adındaki derli toplu iki adet hana geldiklerini, bu bölgede bir dere içinde küçük bir kubbesi ve kagir binası olan kaplıca olduğunu kaydeder (Evliya çelebi,2006).

Şekil 7 Ulukışla Öküz Mehmed Paşa Külliyesi - II. Abdulhamid Koleksiyonu

Halep kadılığına atanan **Seyyid Yahyâ Vâkıf Efendi,** 1736 yılında görev yerine giderken yol güzergâhında konakladığı menziller hakkında kasîde nâzım şekliyle bir menzilnâme kaleme alır. Menzilnamede Ulukışla yolu hakkında bilgi verilirken Ulukışla, Çiftehan ve Ramazanoğlu Yaylası'nın yollarının karşılaştırılması yapılır. Her birinin ayrı zahmeti olduğu ifade edildikten sonra Çiftehan'ın inişinin ayrı bir sıkıntı olduğuna vurgu yapılır (Kaplan, 2020).

Ortadoğu İslâm coğrafyasına bir araştırma gezisi yapan **Carsten Niebuhr,** 1766 yılındaki dönüş yolculuğunda Ulukışla yolundan geçmiştir. Niebuhr, Akköprü'nün Adana ile Konya arasında sınır olduğuna değindikten sonra Ulukışla ve buradaki külliye hakkında bilgi vermiştir. Ulukışla'daki külliye binasının o güne kadar gördüklerinin en büyüğü olduğunu, hepsinin kesme taştan yapıldığını belirtir. Yapının yolcuların bütün yüklerini ve hayvanlarını barındıracak büyüklükte olduğunu anlatan Niebuhr'a göre binanın diğer kısımlarında da büyük ve küçük odalar, dükkânlar, hamam ve mescit bulunmaktadır (Niebuhr, 1837).

Kervansarayı yaptıran baninin neden bu kadar büyük ve paha biçilmez bina inşa ettirdiğini anlayamadığını, her yıl İstanbul'dan Mekke'ye giden ve surre alayı denilen büyük kervanın burada rahat ve emniyette olduğunu, fakat çok az bir süre bu binayı kullandıklarını, diğer yolcuların kış mevsiminde veya çok kötü hava şartlarında kervansarayda kaldıklarını, diğer zamanlarda çadırlarda kalmayı tercih ettiklerini kaydeder (Niebuhr, 1837).

Niebuhr'un bulunduğu kervan geceyi burada geçirir. Kaldıkları tonoz örtülü salonun duvar kenarlarında yer alan sekilerinin üzerine halılarını serip eşyalarını koyarlar. Yemeklerini de burada pişirirler. Hayvanlar ise orta yerde demir halkalara bağlanır. Niebuhr hayvanlarla aynı ortamda kalmanın rahatsız edici olduğunu düşünenler olabileceğini ancak yolcuların sert havalarda hayvanları ve eşyalarıyla birlikte güven içinde kalabileceği bir ortam bulmalarının kesinlikle büyük bir rahatlık olduğunu belirtir (Niebuhr, 1837).

Mehmed Edib bin Mehmed Derviş'in 1776 yılında yaptığı hac yolculuğu esnasındaki gözlemlerini içeren Nehcet'ül- Menazil adlı eseri yol ve konaklama yerleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Mehmed Edip (1779), Ereğli'den dokuz saatlik yolculukla geldikleri Ulukışla'nın bir cami, iki han ile çok sayıda dükkân ve evlerden oluşan bir köy olduğunu, han ile caminin Öküz Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığını kaydeder. Daha sonra Ulukışla ile Çiftehan arasındaki yol hakkında bilgi veren Mehmed Edip, Ulukışla'dan sonra Çeşmebaşı denilen yere kadar üç saatlik yolun kolay olduğunu, buradan Kafirsındığı denilen yere kadar üç saatlik yolun ise iniş - yokuş ve taşlık olduğunu, ayrıca bu yol üzerinde bir de boğaz bulunduğunu belirtir. Kafirsındığı Köprüsü'nden sonra Çiftehan Kervansarayı'na kadar bir buçuk saatlik çok zor geçen yolculukla bir tepeye çıkıldığını, tepeden sonra diğer yönde zahmetli bir iniş olduğunu kaydeder (Karadağ, 2011).

Daha sonra Çiftehan hakkında bilgi veren Mehmed Edip, Çiftehan'ın iki hanın bulunduğu bir yer olduğunu, önünden bir çay aktığını, etrafında dağlar, bu dağlar arasında da köyler bulunduğunu, bu köylerden gelenlerin yufka ekmek ve gömeç balı getirip hacılara satış yaptıklarını anlatır. Çiftehan'dan önceki yolun zor ve taşlık olduğunu, yol üzerinde Sandıklı

adında tehlikeli bir geçit bulunduğunu tekrar eder. Ayrıca Çiftehan'a yarım saat mesafede kaplıca bulunduğunu da kaydeder(Karadağ, 2011).

Mehmed Edip, daha sonra Çiftehan ile Akköprü arasındaki yolun durumu hakkında bilgi verir. Çiftehan Kervansarayı'ndan sonraki yolun Şekerpınarı'na kadar üç saatten fazla süren bölümünün kayalık bir boğazdan ibaret olduğunu, Çiftehan'dan sonra Kırkgeçit suyunun çoğaldığı, Akköprü'nün altından akan Karasu'ya karıştığı ve Çiftehan ile Akköprü'ye kadar dağların ormanlarla kaplı olduğu bilgilerini Kâtip Çelebi'den alıntı yaparak nakleder(Karadağ, 2011).

El-Hâc İbrahim Efendi'ye ait 1777 tarihli hac menzilnamesinde Ereğli'den on saatlik yolculukla ulaşılan Ulukışla'nın köy olduğu, burada Öküz Mehmed Paşa tarafından görülmeye değer muazzam bir hân inşa edildiği anlatılır. Ulukışla'dan Çiftehan'a giden yolun gayet sarp olduğu, Ulukışla'da suyun az olmasına rağmen Çiftehan'da bol olduğu, hatta Şeker Pınarı yolunda bir dere üzerinden kırk defa geçildiği bilgisi verilir. Çiftehan'da Beyaz gömeç balı ve meyve bulunduğu, kış günü odunun çok olduğu belirtilir (Çakır, 2008).

İngiliz doktor, yerbilimci, coğrafyacı **William Ainsworth,** 1839 yılında Ereğli'den Ulukışla'ya gelir. Burada bir gece kaldıktan sonra Ulukışla deresinin vadisini takip ederek Çiftehan Kervansarayı'na ulaşır. Yolda tepelere doğru köyler olduğunu, yol boyu bağlar ve ceviz ağaçlarıyla dolu bahçelerin derenin kıyılarını süslediğini belirtir. Yolun ilerisinde geniş bir vadi ve daha büyük bir dereyle karşılaştıklarını, buranın ilerisinde de ormanlarla kaplı kayalık tepelerin olduğunu anlatır. Yolun kayalık bir tepeyi tırmandıktan sonra tekrar aşağı indiği yerde Alaguga (Alihoca) köyünden gelen derenin Ulukışla'dan gelen dereyle birleştiği yerde büyük bir kervansaray olan Çiftlik Hanı (Çiftehan Kervansarayı) ile bir köprünün (Çiftehan Köprüsü) olduğundan bahseder (Ainsworth, 1842).

Ainsworth'un bu seyahati Kavalalı İbrahim Paşa'nın askerleriyle Osmanlı Ordusunun savaştığı yıllardır. Ainsworth, Çiftehan Kervansarayı'nın üstündeki tepede İbrahim Paşa'nın askerlerini bekleyen Osmanlı Ordusunun siperlerinin durumu hakkında da bilgi verir (Ainsworth, 1842).

İngiliz seyyah **Edwin John Davis,** 1875 yılında Adana ve çevresine düzenlediği gezide Ulukışla ve Çiftehan bölgesi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Adana yönünden gelen Davis, Akköprü'den sonraki boğazdan etkilenmiş, ihtişam ve zorlukta burayı Gülek Boğazı'na benzetmiştir. Dağın yamaçlarının dik bir duvar gibi çok büyük bir yükseklikten nehre doğru aşağıya indiğini, yolu dar bir geçide dönüştürdüğünü belirtmiştir. Geçit boyunca dağların çam ağaçlarıyla kaplı olduğunu, alçak yamaçlardaki ağaçların bilinçsizce kesildiğini ifade etmiştir. Yolun alt yapısı hakkında da bilgi veren Davis, genel olarak yolun çok iyi olduğunu ancak bazı taşlık olan yerlerde hayvanlar için tehlikeli yerler olduğuna değinmiştir (Davis, 1879).

Yol boyu iki ya da üç ev gördüğünü, çok az sayıda Türkmen yerleşiminin olduğunu, yolda yüklü hayvanlardan oluşan yoğun bir trafiğin olduğunu da kaydeder.

Akköprü'den ileride taş iskeleler üzerine sabitlenmiş "Tahta Keupri" adında ahşap bir köprüden geçtiklerini, bu köprünün yanında antik döneme ait başka bir köprü kalıntıları gördüğüne de değinir. Davis, Tahta Köprü'den ileride Roma döneminde de kullanılan tonoz örtülü kaplıcaya da notlarında yer verir. Kaplıcadan yaklaşık yarım saat sonra gece kalacakları "Tchifteh Han"a ulaşan Davis, han ve çevresi hakkında bilgi verir. Hanın Bulgar Dağı'nın kuzey cephesi boyunca akan ve "Ak Su"ya düşen iki derenin kavşağında bulunduğunu, dağın tüm tabanının gür ormanlık olduğunu, çevredeki dağların, tepelerinden tabana kadar uzun duvarları andıran büyük kaya çıkıntılarından oluştuğunu anlatır. Çok sayıda deve kervanının bu yolu kullandığını, her kervanın da az ya da çok burada konakladığını, yaşanan bu kalabalıktan dolayı da buranın sağlıksız bir yer olduğunu belirtir. Bulgar Dağı'ndaki gümüş ve kurşun madenlerine en yakın durak olan Çifte Han'da hancının kendilerine süt ve yoğurttan başka bir şey sunamadığından şikâyet eden Davis, Kervansaraydaki odasının rahat olduğunu, pire tozu kullanması sayesinde de iyi bir uyku çektiğini kaydeder (Davis, 1879).

Ertesi gün Çiftehan Kervansarayı'ndan ayrılarak seyrek ve bodur ağaçlarla kaplı vadide yolculuk yaparlar. Yaklaşık bir saat sonra Tosun Ali Hanı ve değirmenin olduğu geniş bir vadiye ulaşırlar. Tosun Ali mezrası denilen bu vadide keçi sürüleri ve Türkmen çadırları ile karşılaşırlar. Davis buradaki Türkmenlerin yaşam tarzları hakkında ayrıntılı bilgi verir (Davis, 1879).

Türkmenlerin rahat koşullarda yaşadıklarını söyleyen Davis, geniş çadırlarının sağlam ve kalın devetüyünden yapıldığını, içinin halı ve yorganlarla döşeli olduğunu belirtir. Türkmenlerin hem erkeklerinin hem de kadınlarının iyi giyimli olduklarını, Kadınların altın takılar taktıklarını, bazılarının başlarının etrafına ve alınlarına asılan birkaç büyük altın bulunduğunu, çoğunlukla koyu mavi veya koyu kırmızı ile boyanmış ev yapımı yün kumaşlar giydiklerini, bazılarının son derece iyi görünümlü ve güzel olduklarını anlatır. Onlara yaklaştıklarında gözlerini örtmemelerine ya da kaçmamalarına şaşıran Davis, sorularını mütevazı bir şekilde yanıtladıklarını kaydeder. Kadınların çok çalışkan oldukları için iyi eşler olduklarını tahmin ettiğini söyleyen Davis, bazılarının derede zorlukla çamaşır yıkadığını, bazılarının ekmek yaptıklarını, bazılarının halı dokuduklarını anlatır. Buna karşılık erkeklerin tek görevlerinin sürüye bakmak olduğunu, onun dışında oturduklarını, uyuduklarını ya da sigara içtiklerini, bunun ötesinde her şeyi kadınlara bıraktıklarını ifade eder. Türkmenlerin misafirperverliklerinden de övgüyle bahseden Davis'in çadırda gördüğü porselen kahve fincanı dönemin şartlarında bir lüks olarak dikkatini çeker (Davis, 1879).

Daha sonra yaklaşık sekiz saatlik bir yolculukla "büyük köy" olarak bahsettiği Ulukışla'ya ulaşan Davis, burada Halil Ağa adında bir kişinin evinde misafir olur. Bir süre dinlendikten sonra köyü gezmeye çıkan Davis, kısmen harabe halde olan Ulukışla Külliyesinden çok etkilenmiş, İstanbul dışında böylesine bir yapı görmediğini, böyle bir yapıyı ancak İtalyan mimarların tasarlayabileceğini ifade etmiştir. Yapının mimarî özelliklerine de yer veren Davis, külliyenin hanla beraber hamam, cami ve büyük bir çarşısının da olduğunu, en önemli yapısının han olduğunu, geniş bir kare avluyu çevreleyen odalar ve bu odaların önünde sivri kemerli revakların bulunduğunu belirtir. Külliyedeki çarşının İstanbul'daki çarşılar kadar büyük olduğunu, malzeme olarak yapının tamamının küp ve dikdörtgen şeklindeki büyük

kesme taşlardan inşa edildiğini, köylülerin bu taşların altı saatlik mesafedeki taş ocağından getirildiğini ve büyük kireç taşlarıyla döşendiğini söylediklerine de yer verir. Davis, yapının hızlı bir şekilde yok oluş sürecine girdiğini ancak hala tamir edilebilecek durumda olduğunu belirtir. Yetkililerin onu büyük bir tren istasyonuna dönüştürmeyi tasarladıklarını duyduğunu da kaydeder (Davis, 1879).

İngiliz araştırmacı **William Michel Ramsay** 1891 ve 1902 yıllarında bölgede araştırma gezisi yapmıştır. Bu gezi esnasında tuttuğu notlardan yararlanarak "Kilikya, Tarsus ve Büyük Toros Geçidi" adlı makaleyi hazırlamıştır. Bu makalede Ulukışla- Akköprü kervanyoluyla ilgili önemli bilgiler de yer almaktadır (Ramsay, 1903).

Tarsus yönünden gelen Ramsay, Akköprü'nün Konya vilayeti ile Adana arasında sınır olduğunu, köprünün mimarisinin tipik orta çağ yapısı olduğunu açıkça gösterdiğini belirtir. Akköprü'nün ilerisinde bulunan Tahta Köprü'de bir at yolunun Kemerhisar'a ayrıldığını anlatan Ramsay, Tahta Köprü'den sonra ulaştığı Çiftehan Kaplıcasındaki tonoz örtülü binanın çok kötü ve sade durumda olduğunu, eski Roma yol haritasında burada görkemli bir bina görüldüğünü, dolayısıyla Roma döneminde burada daha ihtişamlı bir yapının olduğunu söyler (Ramsay, 1903).

Şekil 8 Çiftehan Kaplıcası – Fotoğraf: Lambert Vannutelli

Kaplıcadan kısa bir süre sonra Chifte-Han'a, ulaştıklarını anlatan Ramsay, Chifte-Han'da Bulgar-Maden'den Ali- Hoca köyünü takip ederek gelen bir akarsuyun ana akıntıya katıldığını, bu iki derenin bir araya gelmesi nedeniyle buraya "Çifte Han" denildiğini, iki derenin buluşmasının burayı büyüleyici bir vadi haline getirdiğini anlatır (Ramsay, 1903).

Ramsay, bu araştırmasında yeni yapılan modern yol dediği şose yol ile eski Roma yolunun karşılaştırmasını sık sık yapar. Buradan geçen yeni yolun oldukça iyi inşa edilmiş ve pahalı bir yol olduğunu, 1891'deki ziyaretinde gördüğü aşırı derecede kötü olan yolun şimdi neredeyse Alpler'deki bir İsviçre yolu kadar mükemmel olduğunu belirtir. Bunun ise köylülerin

yılda bir hafta vergi karşılığı zorunlu olarak çalıştırılmasıyla sağlandığını anlatır. Yola harcanması gereken paranın memurların ceplerine kayabilme ihtimali nedeniyle bu sistemin daha az külfetli ve daha verimli bir yöntem olduğunu savunur (Ramsay, 1903).

Ramsay, özellikle Çifte Han'dan itibaren yol hakkında detaylı bilgi verir. Çifte Han'ın hemen arkasındaki tepenin vadiyi daralttığını, yeni yapılan ve dere boyunca ilerleyen modern yolun Çiftehan'ı geçtikten hemen sonra oldukça dik bir yokuşla tepeye tırmandığını, hızlı bir şekilde 3240 feetten 3600 feete yükseldiğini anlatır. Tepedeki yoldan bakıldığında derenin çok aşağıda kaldığını, yolun dik bir uçurum kenarında olduğunu, hatta boğazın diğer yakasındaki kayalara çok yakın olduklarını, aralarında neredeyse bir bıçakla kesilmiş dar bir uçurum kaldığını anlatır (Ramsay, 1903).

Bu eski araba yolunun Çiftehan'dan tepeye yükselmesini, sonrasında çok dik ve zor bir dizi geniş doğal basamak şeklinde aşağıya nehrin güney yakasına kadar inmesini, devasa bir merdivene benzeten Ramsay, yolun bu bölümüne "Gavur Sındığı" denildiğini kaydeder (Ramsay, 1903).

Daha sonra yol tanımlamaya devam eden Ramsay, Çiftehan'dan birkaç km sonra eski bir köprü ve bu köprüden yaklaşık bir km sonra ise yeni bir köprünün varlığından bahseder. Koçak köyünden gelen vadinin son bulduğu bu yerde Gavur Hanı'nın bulunduğunu, Çiftehan Kervansarayı'ndan Koçak Deresi'ne kadar arazinin herhangi bir yeşilliğin bulunmadığı kayalık bölge olduğunu belirtir. Gavur Sındığı'ndan sonra vadinin açıldığı yere Tosun Ali denildiğini burada Tosun Ali Han bulunduğunu, buraya çok yakın birde değirmen bulunduğunu, buraya en yakın köy olan Porsuk'tan dolayı bu değirmene Porsuk Değirmeni dediğini anlatır (Ramsay, 1903).

Şekil 9 Çiftehan Kervansarayı ve Çiftehan Köprüsü - Şehbal Dergisi

Burada geriye dönüp bakıldığında Bulgar Dağı'nın karşıdan net olarak görülmeye başlandığını, batıdan gelen vadinin Lulon Kalesinin vadisi olduğunu belirtir. Bu kalenin Bizans'ın işaret ateşi yakılan bir gözetleme kulesi olduğuna yer verir (Ramsay, 1903).

Yolun ilerleyen kısımlarında sırasıyla Çeşmeli Hanı, Dibekçi Hanı ve Kartal Hasan Hanı'nın isimlerini veren Ramsay, Dibekçi Hanı'ndan sonra Bulgar Madeninden gelen yolun, Kartal Hasan Hanı'ndan sonra da Kemerhisar'dan (Tyana) gelen yolun kervanyoluna bağlandığını anlatır. Üç mil sonra da Ulukışla'ya ulaşıldığını ve Kilikya Kapıları geçişinin burada sona erdiğini belirtir. Ramsay yolculuğunun durgun bir zamanda olmasına rağmen yol trafiğinde büyük bir artış gözlemlediğini, geçitin başlangıcından Tarsus'a kadar neredeyse sürekli uzanan deve çizgileriyle karşılaştıklarını da kaydeder (Ramsay, 1903).

Değerlendirme:

Ulukışla- Akköprü yolu Orta Anadolu'yu Çukurova'ya bağlayan Büyük Toros Geçidinin başlangıcını oluşturur. Seyahatnameler incelendiğinde bu yolun hac ve ticaret yolu olan Anadolu Sağ Kol güzergâhı üzerinde olması nedeniyle çok sayıda seyyah tarafından kullanıldığı ve seyahatnamelerde çok fazla yer aldığı anlaşılmaktadır. Seyahatnamelerde Ulukışla yerleşimi, Çiftehan Kervansarayı, Gavursındığı adı verilen bölgede yolun zorluğu, Çiftehan kaplıcası, Kırkgeçit deresi hakkında bilgilere yoğun olarak rastlanmaktadır.

Seyahatnamelerde Ulukışla ve buradaki külliye önemli yer tutmaktadır. Ulukışla'nın mamur ve büyük bir köy olduğu, burada Öküz Mehmed Paşa tarafından yaptırılan büyük bir külliye yapısı bulunduğu anlatılmaktadır. Çiftehan Kervansarayı'na neredeyse tüm seyahatnamelerde yer verildiği görülmektedir. Edwin John Davis'in "buradan geçen her kervan az ya da çok burada durur" ifadesi Çiftehan'ın bu güzergâhtaki önemini ortaya koymaktadır. Çiftehan Kervansarayı'nın iki küçük handan ibaret olduğu, yakınında başka ev ya da yerleşim olmadığı, dağ içinde iki derenin buluştuğu bir yer olduğu anlatılır.

Seyahatnamelerin hemen hemen tamamında Gavursındığı denilen bölgedeki kervanyolunun zorluğu anlatılmaktadır. Yolun bu kısmının izleri günümüzde hala görülebilmektedir. Çiftehan Kervansarayı'nın hemen üstünden aşağıya inen ve merdivene benzetilen yolda aynı şekilde seçilebilmektedir.

Bugün tek bir duvarı kalan Çiftehan Kervansarayı'nın tescilinin yapılması ve koruma altına alınması hızla yok oluş sürecinde olan mimari tarihimizin önemli parçalarından olan bu yapının bilinmesi ve tarih içerisinde yaşanan bazı olayların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Koçak köyü ile Alihoca köyü yollarının D750 karayoluna bağlandığı noktalar arasında kalan kervanyolunun izlerinin tespitinin yapılması, koruma altına alınması ve turizme kazandırılması tarihi bir kültürün yaşatılması için önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Ainsworth, William Francis, Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia, C. II, London, 1842.

Bernard Lewis, "Â Karaite Itinerary Through Turkey in 1641—1642", Vakıflar Dergisi, S. III, Ankara 1956, s. 315-325.

Bertrandon de La Brocquière, The Travels of Bertrandon de La Brocquière, to Palestine: And His Return from Jerusalem Overland to France, During the Years 1432 & 1433, Translated Thomas Johnes, 1847.

Çakır, Merve, Hac Menzilleri ve El-Hâc İbrahim Efendi'nin Menzilnâmesi, Surre-î Hümâyûn, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2008, ss. 79-88.

Davis, Edwin John, Life in Asiatic Turkey a Journal of Travel in Cilicia (Petdvs and Trachoea), Isauria, and Parts of Lycaonia and Cappadocia, Edward Stanford Publishing, London 1879.

Ekrem Kamil, "Hicri Onuncu-Miladi Onaltıncı Asırda Yurdumuzu Dolaşan Arab Seyyahlarından Gazzi-Mekki Seyahatnamesi", III. Tarih Semineri Dergisi, (1937), ss. 3-90.

Eroğlu Memiş, Şerife, XVII. Yüzyılda Osmanlı Hac Menzilleri: Rûznâmçeci İbrahim Efendi Kethüdâsı Hacı Ali Bey'in Tuhfetü'l-Huccâc Risâlesi Örneği, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 13, Sayı 26, Yaz 2020.

Evliya çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul (9. Cilt, ı. Kitap), haz. Seyit Ali Kahraman, 2011.

Halaçoğlu, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti Aşiretlerin yerleştirilmesi, T.T. Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2006.

Hibrî, Abdurrahman, "Menâsik-i Mesâlik", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, neşr. Sevim İlgürel, sayı 6, Ekim 1975, ss. 111-128.

İbrahim Hakkı Konyalı Âbideleri ve kitâbeleri ile Ereğli tarihi, Fatih Matbaası, İstanbul 1970.

Karadağ, Serbülent, Mehmed Edib Bin Mehmed Derviş'in "Behcet'ül-Menazil" Adlı Eserinin Transkrip Ve Tahlili, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2011.

Kâtib Çelebi, Cihannümâ, İstanbul, Matbaa-i Amira, s. 602.

Kiepert, Richard, Lionel Pincus ve Princess Firyal Harita Bölümü, New York Halk Kütüphanesi. "C4. Kaisarije." New York Halk Kütüphanesi Dijital Koleksiyonları. 1902 - 1916. https://digitalcollections.nypl.org/items/95d04112-04fd-4164-e040-e00a18067503 (Erişim 01.12.2020)

Konyalı, İbrahim Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Ereğli'si Tarihi, İstanbul 1970.

Müderrisoğlu M. Fatih, 16. Yüzyılda Osmanlıda İnşa Edilen Menzil Külliyeleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993.

Niebuhr, Carsten, Reisen durch Syrien und Palästina, nach Cypern, und durch Kleinasien und die Türkei nach Deutschland und Dännemark, edited by J.N. Gloyer and J. Olshausen. Hamburg, 1837.

Özkarcı, Mehmet, 51 Niğde Kültür Envanteri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Ramsay, William Mitchell, "Cilicia, Tarsus and the Great TaurusPass", in: Geographical Journal, Vol. 22, Ekim, 1903.

Sahillioğlu, Halil, Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzilnâmesi: Bağdat Seferi Harp Jurnalı, TTK Belgeler, C. II, S. 3-4, 1965, ss. 11-35.

Tuncer, Orhan Cezmi, Anadolu Kervan Yolları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2007,

Ünalan,Hacer Sibel, Ulukışla-Adana Kervan Yolu ve Hanlar, Minval Yayınları İstanbul 2013.

Vural, Semihi, Anadolunun Kapısı Tarsus Gülek Boğazı, Mersin Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Mersin 2016.

Yemşel, D. Samuel, "1641-42 de Bir Karayiğit'in Türkiye Seyahatnamesi", *Vakıflar Dergisi*, 3(1956), s.97- 106, s. 101.

Yavaşcan, Emel EFE, Urak, Zehra Gediz, Tarihsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi, Doğal Ve Fiziksel Değerlerin Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi: Kapadokya Bölgesi, Niğde İli Örneği, Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, (2019), 1204-1228.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

BOA, C.NF 00001. 00013. 001 (H. 11.09.1208 / M.12.04.1794)
BOA, C.NF, 33/1619-1 (H. 25.05.1209 / M.18.12.1794)
BOA, DH.MKT /2129 -111 (H. 22.06.1316 / M. 07.11.1898)

Fotoğraflar:

Şehbal Dergisi, S. 27, İstanbul 1910, s. 52;

II.Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Demirbaş ve yer numarası NEKYA90567/145, Elektronik Erişim: Görüntü http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90567---0145.jpg Erişim tarihi: 06.06.2020.

Demirbaş ve yer numarası NEKYA90411/112, Elektronik Erişim: Görüntü http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90411---0112.jpg Erişim tarihi: 06.06.2020.

Vannutelli, Lambert, http://www.archiviofotografico.societageografica.it/index.php?it/152/archivio-fotografie/sgi_master_dbase_8563/21671 Erişim Tarihi (27.06.2020)

TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL GİRİŞİMCİLİK FAALİYETLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATING THE TAXATION OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP ACTIVITIES IN TURKEY

Araş. Gör. Dr. Sercan YAVAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, Maliye Bölümü
ORCID NO: 0000-0002-9873-5931

ÖZET

Sosyal girişimci, toplum temelli sorunları çözme potansiyeline sahip yeni uygulamaları takip eden kişidir. Bu bireyler, girişimleri yoluyla toplumda olumlu değişiklikler yaratmak için risk ve çaba göstermeye isteklidirler. Sosyal girişimcilik ise, en temel düzeyde, insan hakları, çevre, kalkınma, sosyal dışlanma, yoksulluğun azaltılmasına kadar birçok sosyal sorunu çözmeye yönelik sistematik faaliyetleri içermektedir. Sosyal girişimcilik, ticaret ile sosyal meselelerin birleşimidir. Sosyal girişimciler sadece kârla ilgilenmezler. Başarı aynı zamanda işlerinin dünyayı nasıl geliştirdiğiyle de tanımlanır. Kâr amacı gütmeyen kuruluşların aksine, sosyal girişimcilik yine de kâr elde etmektedir. Ancak bu karı elde ederken yapılan sosyal veya çevresel değişime odaklanmaktadır. Sosyal girişimciliği neyin oluşturduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları, tanımın yalnızca para kazanan ve belirlenmiş bir sorunu tüketicilere bir şeyler satarak iyileştirmeye çalışan işletmeler için geçerli olduğuna inanmaktadır. Diğerleri ise, hibe veya devlet kaynakları kullanarak sosyal bir sorunu çözmek için çalışan işletme sahiplerinin de sosyal girişimciler olduğunu söylemektedir.

Sosyal girişimciliğin tanımı ilk ortaya çıktığı zamandan günümüze kadar gelişim içerisindedir. Bugün sosyal girişimcilik toplumun genel çıkarını ekonomik performansın üstüne koyarak sosyal bir amaç için iş yapmak olarak görülmektedir. Bu şekilde, sosyal girişimcilikte, kâr artık işin nihai hedefi değil, toplumu ve çevreyi iyileştirmeye bağlı daha geniş hedeflere ulaşmak için bir araçtır. Çoğunlukla sosyal amaçlı şirketler, düşük kârlı sınırlı sorumlu şirketler, kooperatifler veya fayda sağlayan şirketler olarak kurulan tüm bu yasal işletme türleri, sosyal ve dayanışma ekonomisinin ayrıcalıklı aktörleridir. Sosyal girişimler, doğası gereği kurumsal sosyal sorumluluk ilkelerine göre yönetilir. Sosyal girişimcilik Türkiye'de de son yıllarda hızla gelişmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de sosyal girişimcilik kapsamında faaliyet gösteren gerçek kişi girişimcileriyle birlikte tüzel kişilikleri bulunan şahıs şirketleri, sermaye şirketleri, vakıflar/dernekler, sivil toplum kuruluşları ve kooperatifler bulunmaktadır. Bu yapıların temel amaçları sosyal faydaya yönelik olsa da, elde ettikleri faaliyetler sonucunda gelir de elde etmektedirler. Bu çalışmada, Türkiye'de sosyal girişimcilik sonucu elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişimcilik, Sosyal Girişimci, Vergi, Türkiye

ABSTRACT

Social entrepreneurs are people who have the potential of solving society-based problems, who follows the implementations. These individuals are willing to take risks and make an effort through their enterprises to make positive changes in society. Social entrepreneurship includes many systematical activities to solve various social problems such as human rights problems, environmental problems, problems related to cultivation and social alienation. Social entrepreneurship is a combination of trade and social issues. Social entrepreneurs mind not only their profit but also how their work improves the world. However, they focus on the social and environmental changes while they are making a profit from it. There are discussions on what social entrepreneurship consists of. Some believe that they are described as businesses that only makes profit from selling products to customers to solve a determined problems and enhancing the situation whereas others say that employers who use granted money and state resources to solve social problems are also social entrepreneurs.

The description of social entrepreneurship has been improving since the term was coined. Today, social entrepreneurship is regarded as working for sake of social purposes by prioritizing the general interests of society instead of economic performance. Thus, profit is not the ultimate goal of social entrepreneurs, but a tool to reach loftier goals that improves the society and the environment. Sorts of legal businesses such as companies with social purposes, low profiting limited liability corporations, cooperatives play a privileged role on this social and economic solidarity. Social enterprises, by its nature, is run by principles of corporate social responsibility. Recently, social entrepreneurship in Turkey has been improving rapidly. Therefore, There are both natural people and legal identities, stock corporations, non-governmental organizations, foundations and cooperatives within the context of social entrepreneurship. Although the main objective of these establishments is to provide social benefits, they make revenue as a result of their activities. In this study, taxation of income that is gained through social entrepreneurship is analyzed.

Keywords: Social Entrepreneurship, Social Entrepreneur, Tax, Turkey

İNOVASYON KAPASİTESİNİ BELİRLEYEN İNDİKATÖRLERİN İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ ÜZERİNE ARAŞTIRMA

RESEARCH ON THE EFFECT OF INDICATORS WHICH DETERMINE INNOVATION CAPACITY ON EXPORT PERFORMANCE

Arş. Gör. Burçak CEBECİ PERKER
Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal BilimlerFakültesi
ORCID NO: 0000-0002-6020-7084

Doç. Dr. Arzu KARAMAN AKGÜL
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-4606-6756

ÖZET

İnovasyon, hizmet, sanayi, bilgi teknolojileri, tarım, finans sektörü gibi farklı alanlarda kullanılan ve her geçen gün önemi artan bir kavram haline gelmiştir. Bugün baktığımızda küreselleşmenin en belirgin etkisi rekabetin artarak uluslararası düzeye taşınmasıdır. Rekabetin artması ülkelerin ve işletmelerin birbirleriyle etkileşimine sebep olmaktadır. Bu sayede işletmeler küresel pazarlara açılmaktadır. Bu doğrultuda inovasyonun ülkeler ve işletmeler açısından önemi büyüktür.

İnovasyon kapasitesini belirleyen değişkenler ile ihracat performansı arasında bir ilişki söz konusudur. Literatürde bu ilişki ele alınırken daha çok patent sayısını ve Ar-Ge harcamalarını temel alan çalışmalara rastlanmaktadır. Fakat bir ülkenin inovasyon belirleyicilerinin sadece patent sayısına ve Ar-Ge harcamalarına bağlı olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Avrupa ve Küresel İnovasyon Karnelerine bakıldığında farklı belirleyici değişkenlerin yer aldığı görülmektedir. Bu değişkenlerden hangilerinin ihracat performansı üzerinde daha fazla etkili olduğunu ortaya koymak önemlidir.

Bu nedenle çalışmanın ana amacı, coğrafi açıdan farklı ekonomilerin farklı fırsatlara sahip olduğu ülkelerde, inovasyon parametrelerinin ülkelerin ihracat performansı üzerindeki etkisini tahmin ederek, hangi parameterlerin daha fazla önem taşıdığını ortaya koymaktır. İnovasyonun firmaların ihracat performansı üzerindeki etkisini araştıran önceki çalışmalar genellikle olumlu ve anlamlı bir etki bulmuştur. Ancak araştırmaların çoğu ya firma düzeyinde örneklere ya da sektörel yaklaşıma dayanmaktadır. Bu araştırmalar, tüm firmaları örnek olarak kullanmıştır ve ülkelerin inovasyon göstergelerinin ihracat performansı üzerindeki genel etkisini analiz etmek amacıyla ülkelerin örnek olarak kullanıldığı çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Avrupa ülkelerine ve gelişmiş ülkelere dayalı veriler üzerinde analizler yapılmaya çalışılmıştır, ancak bu sonuçların diğer ülkelerle aynı olması olası değildir.

Panel data analizi ile gerçekleştirilecek olan bu çalışma daha önce inovasyon belirleyicilerinin etkilerine öncül bir çalışma olması açısından önemlidir. Bununla birlikte çalışmanın hangi

inovasyon belirleyicilerinin ihracat performansında önemli bir rol oynadığının tespit edilerek devlet, üniversite ve ihracat ile ilgili kuruluşları yol göstermesi açısından yarar sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, İhracat Performansı, Ar-Ge, Patent

ABSTRACT

Innovation has become a concept that is used in different fields such as service, industry, information technologies, agriculture and finance sector, and its importance is increasing day by day. When we look at it today, the most obvious effect of globalization is increasing competition to the international level. Increasing competition causes countries and businesses to interact with each other. In this way, businesses open to global markets. In this direction, innovation is of great importance for countries and businesses.

There is a relationship between the variables that determine innovation capacity and export performance. While dealing with this relationship in the literature, studies based mostly on the number of patents and R&D expenditures are encountered. However, it would be wrong to say that the innovation determinants of a country depend solely on the number of patents and R&D expenditures. Looking at the European and Global Innovation Scorecards, it is seen that there are different determinant variables. It is important to reveal which of these variables have more influence on export performance.

Therefore, the main purpose of the study is to estimate the effect of innovation parameters on the export performance of countries in countries where geographically different economies have different opportunities, and to reveal which parameters are more important. Previous studies investigating the impact of innovation on the export performance of firms have generally found a positive and significant effect. However, most of the research is based on either firm-level examples or a sectoral approach. These studies have used all firms as an example, and there are very few studies using countries as an example to analyze the overall impact of countries' innovation indicators on export performance. Analyzes have been attempted to be made on data based on European countries and developed countries, but these results are unlikely to be the same with other countries.

This study, which will be carried out with panel data analysis, is important in terms of being a preliminary study on the effects of innovation determinants. However, the study is expected to be useful in terms of guiding the state, universities and export-related organizations by identifying which innovation determinants play an important role in export performance.

Keywords: Innovation, Export Performance, R&D, Patent

Not:Doktora tezinden türetilmiştir.

NAVLUN PİYASALARINDA ETKİN PİYASA HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: LNG VE LPG PİYASALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

THE VALIDITY OF EFFICIENT MARKET HYPOTHESIS IN FREIGHT MARKETS: AN INVESTIGATION OF LNG AND LPG MARKETS

Arş. Gör. Dr. Abdullah AÇIK
Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi
ORCID NO: 0000-0003-4542-9831

ÖZET

Denizcilik sektörü dünyadaki ticaretin ağırlık bazında yaklaşık %90'ının gerçekleştirildiği bir sektör olduğu için, küresel kalkınma için çok önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Her ne kadar temel olarak bir yükün bir yerden başka bir yere taşınması ile ilgili bir görevi yerine getirse de yükün tipine göre gemiler de farklılaştığı için piyasalar da farklılık göstermektedir. Ayrıca yükün türüne göre o yüke olan talep farklılaşabildiği için, gemi türlerine olan talep de farklılaşmaktadır. Çünkü deniz taşımacılığına olan talep türetilmiş bir talep yapısındadır. Taşınması gereken yüklere talep olmalıdır ki gemilere talep olsun ve taşımacılık faaliyetleri yürütülebilsin. Denizcilik sektöründeki genel taşıma türleri ise kuru dökme yük taşımacılığı, sıvı dökme yük taşımacılığı, konteyner taşımacılığı, genel yük taşımacılığı, tanker taşımacılığı ve gaz taşımacılığı olarak sınıflandırılabilir. Bu piyasaların her birinin yapısı birbirlerinden oldukça farklılaşabilmektedir. Kimi piyasa tam rekabet piyasası özellikleri taşırken kimi piyasa ise monopol piyasa özellikleri taşıyabilmektedir. Gaz taşımacılığı türleri olan LNG ve LPG piyasaları diğer piyasalara göre literatürde daha az incelenmiştir. Bu yüzden piyasa ve navlunlardaki fiyat davranışları ile ilgili literatür oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmanın amacı, diğer navlun piyasalarından yapı itibari ile nispeten farklı bir yapıda olan LNG ve LPG navlun piyasalarında etkin piyasa hipotezinin zayıf formdaki geçerliliğinin test edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece diğer piyasa türleri için yapılan çalışmalarla sonuçların kıyaslanarak piyasa yapısındaki farklılaşmanın fiyat davranışlarında da farklılaşmaya etki edip etmediğinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda LNG ve LPG navlun piyasaları için gösterge niteliği taşıyan Capital Link LNG/LPG endeksi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veri seti 03.01.2005 ve 26.03.2020 tarihleri arasını kapsayan günlük bazda 3825 gözlemden oluşmaktadır. Navlun endeksinde zayıf formda etkin piyasa hipotezini tespit etmek içim temel olarak BDS bağımsızlık testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda LNG ve LPG navlunlarında zayıf formda etkin piyasa hipotezinin geçerli olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum fiyatların rasgele hareket etmediğini, geçmiş verilerin analiz edilerek gelecek değerlerin tahmin edilebileceğini ve olağanüstü kar elde etmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Sonuçlara göre bu piyasalardaki navlunların yapısı diğer denizcilik piyasalarına göre farklılaşmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gaz Taşımacılığı, Etkin Piyasa Hipotezi, Zayıf Form.

ABSTRACT

Since the maritime transportation is a sector where approximately 90% of the trade in the world is carried out on a weight basis, it fulfills a very important function for global development. Although it basically performs a task related to the transportation of a cargo from one place to another, the markets differ as well as the ships differ according to the type of cargo. In addition, as the demand for that cargo may differ according to the type of it, the demand for ship types also varies. Because the demand for maritime transport is in a derived demand structure. There should be a demand for the cargoes that need to be transported so that there is a demand for ships and transportation activities can be carried out. General transportation types in the maritime sector can be classified as dry bulk cargo transportation, liquid bulk cargo transportation, container transportation, general cargo transportation, tanker transportation and gas transportation. The structure of each of these markets can be quite different from each other. While some markets have the characteristics of a perfectly competitive market, some markets may have monopoly market characteristics. LNG and LPG markets, which are types of gas transportation, are less studied in the literature than other markets. Therefore, the literature on price behavior in the market and freight is very limited. The aim of this study is to test the weak-form validity of the efficient market hypothesis in LNG and LPG freight markets, which are relatively different from other freight markets. Thus, it is aimed to determine whether the differentiation in the market structure affects the differentiation in price behavior by comparing the results with the studies conducted for other ship types. For this purpose, Capital Link LNG / LPG index, which is an indicator for LNG and LPG freight markets, was used. The data set used in the study consists of 3825 observations on a daily basis covering the period between 03.01.2005 and 26.03.2020. The BDS independence test was used to determine the weak form of efficient market hypothesis in the freight index. As a result of the research, it was determined that the weak-form efficient market hypothesis is not valid for LNG and LPG freight. This situation shows that prices do not move randomly, future values can be predicted by analyzing past data and it is possible to make extraordinary profits in these markets. According to the results, the structure of the freight rates in these markets does not differ from other maritime markets.

Keywords: Gas Transportation, Efficient Market Hypothesis, Weak Form.

GÖRGÜL KİP AYRIŞIMLI BULANIK MANTIK YÖNTEMİ İLE REEL KESİM GÜVEN ENDEKSİNİN TAHMİN EDİLMESİ

ESTIMATING OF REAL SECTOR CONFIDENCE INDEX WITH EMPIRICAL MODE DECOMPOSITION FUZZY LOGIC METHOD

Arş. Gör. Dr. Salim Sercan SARI
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID NO: 0000-0003-2607-5249

Arş. Gör. Eyyup Ensar BAŞAKIN
İstanbul Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-9045-5302

ÖZET

Bu çalışmada reel kesim güven endeksi (RKGE) değerleri, zaman serisi analiz yöntemleri ile tahmin edilmiştir. Tahmin modelleri oluşturulurken, önişlem yöntemlerinden olan görgül kip ayrışımı (GKA) yönteminden yararlanılmıştır. RKGE değerleri GKA ile farklı frekansta 5 banda ayrıştırılmıştır. Bantlardan 4'ü özgül kip fonksiyonu (ÖKF) olarak adlandırılan, alt serilerden oluşmaktadır. Son bant ise ÖKF'lerin orijinal zaman serisinden ayrışması sonucu geriye kalan kalıntı değerleridir. Tüm bantlar uyarlanabilir sinirsel bulanık çıkarım sistemi (ANFIS) ile modellenerek tahmin edilmiştir. Tahmin işlemi sırasında 70 veri eğitim, 38 veri ise test için kullanılmıştır. Her bandın tahmin değeri toplanarak nihai tahmin değerine ulaşılmıştır. Model sonuçları istatistiksel başarı ölçütleri olan hata kareleri ortalamasının karesi (HKOK) ve Nash-Sutcliffe etkinlik katsayısından (NSE) ile değerlendirilmiştir. Yalnızca ANFIS ile yapılan modelin HKOK değeri 12.43 ve NSE değeri 0.73 iken, GKA-ANFIS ile oluşturulan hibrit modelin HKOK değeri 7.1 ve NSE değeri 0.84 değerine ulaşmıştır. Bu çalışma ile zaman serisi analizinde Fourier dönüşümü ve dalgacık dönüşümüne alternatif olarak GKA yönteminin de kullanılabilirliği kanıtlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tahmin, Zaman Serisi Analizi, Reel Kesim Güven Endeksi, GKA, ANFIS.

ABSTRACT

In this study, real sector confidence index values were estimated by time series analysis methods. The empirical mode decomposition (EMD) method, one of the preprocessing methods, was used while creating the prediction models. Real sector confidence index values were separated into 5 bands by EMD. 4 of the bands were composed of sub-series called intrinsic mode function (IMF). The last band was the residual values remaining as a result of the separation of the IMFs from the original time series. All bands were modeled and estimated with the adaptive neural fuzzy inference system (ANFIS). During the estimation process, 70 data were used for training and 38 data for testing. The final predictive value was obtained by adding the predicted value of each band. The model results were evaluated using

the statistical success criteria, mean square error (MSE) and Nash-Sutcliffe efficiency coefficient (NSE). The MSE value of the model made with only ANFIS was 12.43 and the NSE value was 0.73, while the MSE value of the hybrid model created with EMD-ANFIS reached the value of 7.1 and the NSE value to 0.84. In this study, the utility of the EMD method as an alternative to Fourier transform and wavelet transform in time series analysis was proven.

Keywords: Estimate, Time Series Analysis, Real Sector Confidence Index, EMD, ANFIS.

1.GİRİŞ

Finansal piyasalarda işlem yapan yatırımcı aktörler çeşitli tahminlerde bulunurken birden fazla ekonomik göstergeden faydalanmanın daha kabul edilebilir olduğunu düşünmektedirler. Tahminlerde etkili sonuçlar elde edebilmek için ulusal ve uluslararası ekonomik faaliyetlerdeki değişiklikler dikkate alınarak geliştirilmiş göstergelerden faydalanmaktadırlar. Söz konusu göstergeleri hesaplamak için kullanılan yöntemlerden biri de yatırımcı veya tüketicilerin beklentilerini ortaya çıkarmak için hazırlanmış olan anketlerdir. Bu anketlerde tüketicilerin ve üreticilerin ekonomi hakkındaki olumlu veya olumsuz düşünceleri makroekonomik değerlendirmeler ve tahminlerde yaygın şekilde kullanılmakta, ekonomik karar vericilere gelecekteki beklentiler hakkında bilgi vermektedir. Reel kesim temsilcilerinin geçmiş deneyimleri ve gelecekten beklentileri hakkında bilgi veren Reel Kesim Güven Endeksi'de (RKGE) ekonominin görünümünün yorumlanmasında önemli ölçüde rol oynamaktadır.

Hedef kitlesi imalat sanayi olan RKGE, reel sektör temsilcilerinin ekonomik görünüme ilişkin genel izlenimlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan ankete verilen yanıtların değerlendirilmesiyle özetlenen bir göstergedir. 1987 yılının Aralık ayından beri aylık olarak uygulanmakta olan RKGE 2011 yılının Haziran ayından itibaren mevsimsel etkilerden arındırılarak yayınlanmaya başlamıştır. Veriler zaman serisi olarak EVDS'de yayımlanarak tüm kullanıcılarla aynı anda paylaşılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi).

Görgül kip ayrışımlı bulanık mantık yöntemi ile tahmine yönelik literatürde çalışmalar mevcuttur. Bu yöntem ile zaman serisi tahminine dayalı olarak yapılan çalışmalarda (Liu, Chen, Tian, Li, 2012) rüzgar hızını tahmin etmiş, (Wei, 2016) ise hisse senedi fiyatlarını tahmin etmiştir. Güven endeksi tahminine çalışmalardan (Goh, 2003) tüketici güveninin tüketim harcamalarını tahmin etme yeteneğini incelemiştir. (Croushore, 2005) tüketici güveni endeksleri ile yapılan tahminlerin kalitesini analiz etmiştir. (Easaw, Garratt, Heravi, 2005) tüketici duyarlılığını ölçen anketlerin hane halkının tüketim davranışını ne kadar iyi tahmin ettiğini araştırmışlardır. Son olarak (Cotsomitis, Kwan, 2006) tüketici güveninin birden fazla ülke için hanehalkı harcamalarını tahmin etme becerisini incelemişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, GKA-ANFIS yöntemiyle Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) tarafından oluşturulan Reel Kesim Güven Endeksinin (RKGE) etkin bir tahmininin yapılıp yapılmayacağına yönelik modellerin belirlenmesidir. Modellerin değişkeni olarak RKGE aylık değerleri alınmıştır. RKGE değerleri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'den elde edilmiştir. Araştırma yöntemi olarak ANFIS ve GKA-ANFIS kullanılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Görgül Kip Ayrışımı (GKA)

GKA, doğrusal olmayan ve durağan olmayan verileri analiz etmek için geliştirilmiş yeni bir yöntemdir. Söz konusu yöntem karmaşık veri kümelerinin Hilbert dönüşümlerini kabul eden özgül kip fonksiyonlarına (ÖKF) ayrıştırılabilir. Ayrıştırma işlemi, doğrusal olmayan ve durağan olmayan süreçler için geçerlidir. Hilbert dönüşümü ile ÖKF zaman fonksiyonları olarak anlık frekanslar vermektedir. GKA, karmaşık veri kümeleri için anlık frekansların ekleyerek doğrusal olmayan ve durağan olmayan sinyalleri temsil etmektedir (Huang ve diğ., 1998).

Matematiksel olarak, zaman serisi veri kümesi için x(t), aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (Huang ve diğ., 1999):

$$x(t) = \sum_{i=1}^{n} IMF_i(t) + r(t) \quad (1)$$

Algoritma orijinal zaman serisinin maksimum ve minimum noktalarını belirler. Bu noktaları birleştiren eğriler çizerek, zaman serisinin en üstüne ve en altında seyreden yeni iki zaman serisi elde eder. Bu zaman serilerinin ortalamalarını alarak ÖKF'leri oluşturulur. ÖKF'ler sıfır ortalamada salınmak zorundadır. Bu koşulu sağlayan zaman serisi orijinal zaman serisinden çıkarılır. Elde kalan seriye aynı işlem üst ve altta tepecikler (lokal en büyük ve en küçükler) kalmayana kadar uygulanır. ÖKF'lerin elde edilmesinden sonra elde kalan seri artık(residual) serisidir. Eşitlik 1'de orijinal x(t) zaman serisinin ÖKF ve residual (r(t)) serilerinden oluştuğu gösterilmektedir.

Formülündeki *IMF(t)* ifadesi *IMF* bileşenlerini, *r(t)* ifadesi kalıntı bileşenini tanımlamaktadır.

2.2. Uyarlanabilir Sinirsel Bulanık Çıkarım Sistemi Yöntemi (ANFIS)

İngilizce açılımı Adaptive Neuro Fuzzy Inference System olan bu yapı adaptif-ağ tabanlı bulanık çıkarım sistemi ya da, uyarlamalı sinirsel bulanık çıkarım sistemi anlamına gelen ANFIS 1993'de Roger Jang tarafından literatüre kazandırılmıştır. ANFIS mimarileri Sugeno ve Tsukamoto bulanık modellerini belirlemektedir (Jang vd., 1997).

Yapay sinir ağı ve bulanık mantığın iki yumuşak hesaplama yönteminin birleşimi olarak kabul edilen ANFIS, hibrit bir öğrenme işlemi kullanmakta ve uyarlanabilir ağlar çerçevesinde uygulanmaktadır. ANFIS ile "eğer"-"o halde" kuralları ve öngörülen girdi-çıktı veri çiftlerine dayalı bir haritalama yapılabilmektedir (Jang, 1993). ANFIS modellemesini uzman bilgisine daha sistematik ve daha az bağımlı hale getirmektedir (Shekarian ve Gholizadeh, 2013).

Dikkate alınan bir bulanık çıkarım sisteminde iki girdinin x ve y, bir çıktının ise z olduğu kabul edilirse, birinci dereceden bir Sugeno bulanık modeli için iki bulanık $eğer{-}o\ halde$ kuralları ile belirlenen ortak bir kural aşağıda gösterilmektedir (Jang vd., 1997):

Kural 1: $Eğer\ x\ değeri\ A_1\ ve\ y\ değeri\ B_1\ ise, f_1 = p_1x + q_1y + r_1$ (2)
Kural 2: $Eğer\ x\ değeri\ A_2\ ve\ y\ değeri\ B_2\ ise, f_2 = p_2x + q_2y + r_2$ (3)

(2) ve (3) numaralı formüllerde A ve B bulanık kümeleri, x ve y üyelik fonksiyonlarını ifade etmektedir. p, q ve r ise ardıl parametrelerdir. Buradan her bir kural için bir çıktı değeri elde edilmektedir.

3. BULGULAR

Bu bölümde ANFIS ve GKA-ANFIS yöntemleriyle yapılan analizlerle oluşturulan modellerden önce değişkenlere ilişkin elde edilen tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler Tablosu

Değişkenler	Minumum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı	Gözlem Sayısı
RKGE	52.60	121	103.67	11.09	-2.33	7.41	145

RKGE'nin ortalama değerine en yakın ayların 2007 Kasım ve 2015 Şubat olduğu görülmüştür. Minumum değer 2008 Aralık ayında, maksimum değer ise 2007 Nisan ayında gerçekleşmiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere standart sapma değeri 11.09, medyan değeri 105.60, mod değeri 109.50'dir. Çarpıklık katsayısının sıfırdan küçük olduğu görülmektedir. Basıklık katsayısına bakıldığında RKGE değerlerinin dağılımı simetrik olmadığından normal dağılımdan söz edilememektedir.

Çalışmada kullanılan 2 yöntemin tahmin performansı modellerin ayırt edici özelliklerine göre aşağıda karşılaştırılmıştır.

3.1. ANFIS Yöntemi

Çalışma kapsamında ANFIS yöntemi ile yapılan analizlerde verilerin %75'i eğitim, %25'i ise test amaçlı kullanılmıştır. En iyi tahmini yapacak olan modeli bulmak için ANFIS yönteminde çeşitli yapısal süreçler için deneme-yanılma yolu izlenmiştir. Sonuçların başarısını ölçmek için hata kareleri ortalaması kökü (HKOK) ve Nash-Sutcliffe etkinlik katsayısı (NSE) kullanılmıştır. ANFIS'ın RKGE'ni tahmin için ürettiği modele ait sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

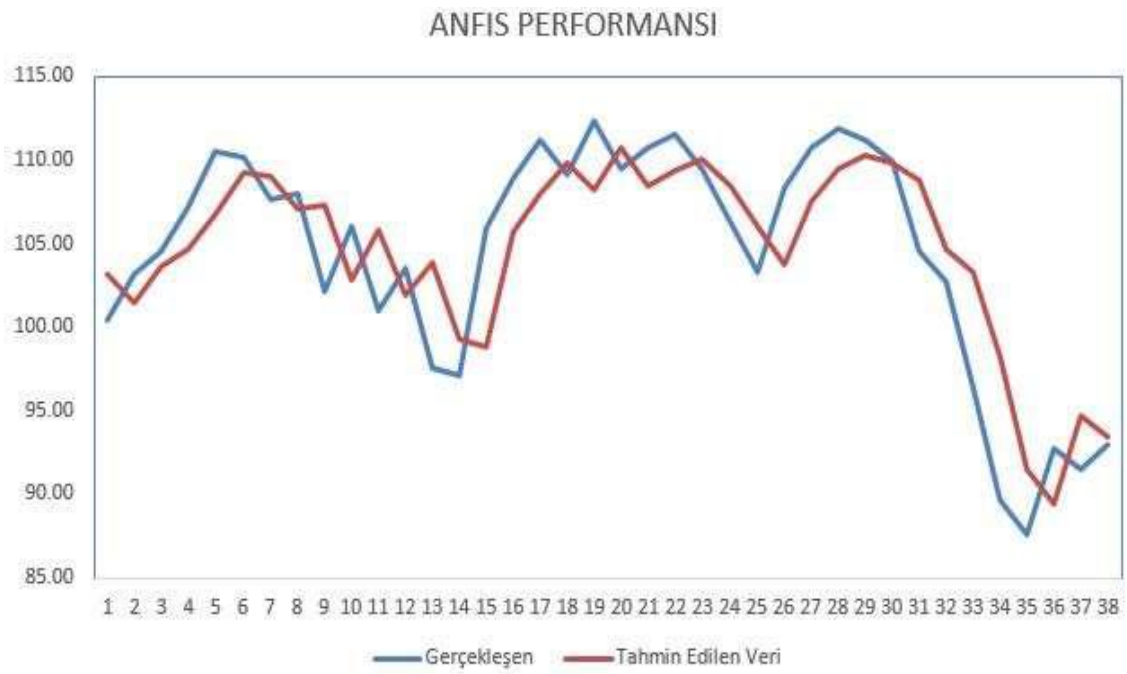

Şekil 1. RKGE için ANFIS Performansı

Şekil 1'de RKGE için oluşturulan modellerin gerçekleşen ve tahmin edilen değerleri arasındaki ilişki gösteren grafik verilmiştir. Bu grafik incelendiğinde modelin başarısı hakkında yorum yapılabilmektedir. Model gerçekleşen değerleri pek iyi yakalayamamaktadır. Fakat kabul edilir düzeyde bir seyir izlemektedir.

Tablo 2. Değişkenler için ANFIS Modeli Başarı Değerleri

	Eğitim		**Test**	
Model	**HKOK**	**NSE**	**HKOK**	**NSE**
Model 1	14.24	0.56	12.43	0.73

Tablo 2 incelendiğinde kurulan Model 1'in NSE değerlerinin eğitim kümesinde 0.56, test kümesinde ise 0.73 olduğu belirlenmiştir. NSE değerleri için saçılım grafiklerinin çizilmesi optimum modeli belirlemek için yarar sağlamaktadır.

Tahmin-gözlem saçılım grafiği adıyla bilinen söz konusu grafiklerde, 45 derecelik bir eğri ile 1 katsayısı temsil edilmektedir. Şekil 2'de yer alan değerlerin, çizgiye yakın yer alması modelin başarılı olduğunu göstermektedir. Çizgiden uzaklaşan değerler ise, tahminin başarılı olmadığını göstermektedir. 0.73 NSE değeri yapılan tahminin başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Modelin test dönemi tahmin değerleri ile gerçekleşen değerleri arasındaki dağılım görsel olarak Şekil 2'de gösterilmiştir.

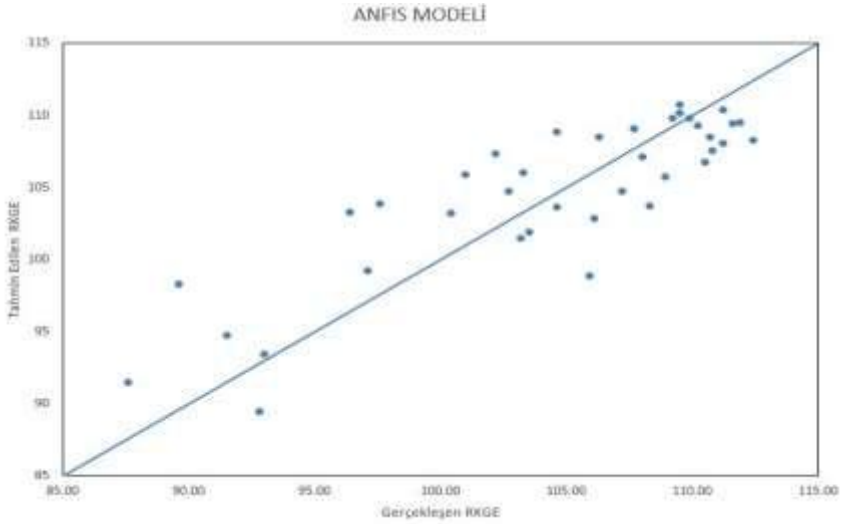

Şekil 2. ANFIS modeli saçılma grafiği

Şekil 2'de görüldüğü üzere RKGE'nin tahmin edilen ve gerçekleşen değerleri arasındaki ilişki, y=0.6827x+33.32 denklemiyle tanımlanmıştır. Tahmin değerlerinin saçılımına bakıldığında, düşük değerlerde yüksek varyans göze çarpsa da neredeyse doğrusal bir dağılımın söz konusu olduğu görülmekte olup tahmin edilen ve gerçekleşen değerlerin birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.2. GKA-ANFIS Yöntemi

Çalışma kapsamında GKA-ANFIS yöntemi ile yapılan analizlerde verilerin %75'i eğitim, %25'i ise test amaçlı kullanılmıştır. Sonuçların başarısını ölçmek için hata kareleri ortalaması kökü (HKOK) ve Nash-Sutcliffe etkinlik katsayısı (NSE) kullanılmıştır. GKA-ANFIS'ın RKGE'ni tahmin için ürettiği modele ait sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. RKGE için ANFIS Performansı

Şekil 3'de RKGE için oluşturulan modellerin gerçekleşen ve tahmin edilen değerleri arasındaki ilişki gösteren grafik verilmiştir. Bu grafik incelendiğinde modelin başarısı hakkında yorum yapılabilmektedir.

Tablo 3. Değişkenler için GKA-ANFIS Modeli Başarı Değerleri

	Eğitim		Test	
Model	**HKOK**	**NSE**	**HKOK**	**NSE**
Model 2	9.25	0.67	7.10	0.84

Tablo 3 incelendiğinde kurulan Model 2'nin NSE değerinin test kümesinde 0.84 olduğu belirlenmiştir. 0.84 NSE değeri yapılan tahminin başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Modelin test dönemi tahmin değerleri ile gerçekleşen değerleri arasındaki dağılım görsel olarak Şekil 4'te gösterilmiştir.

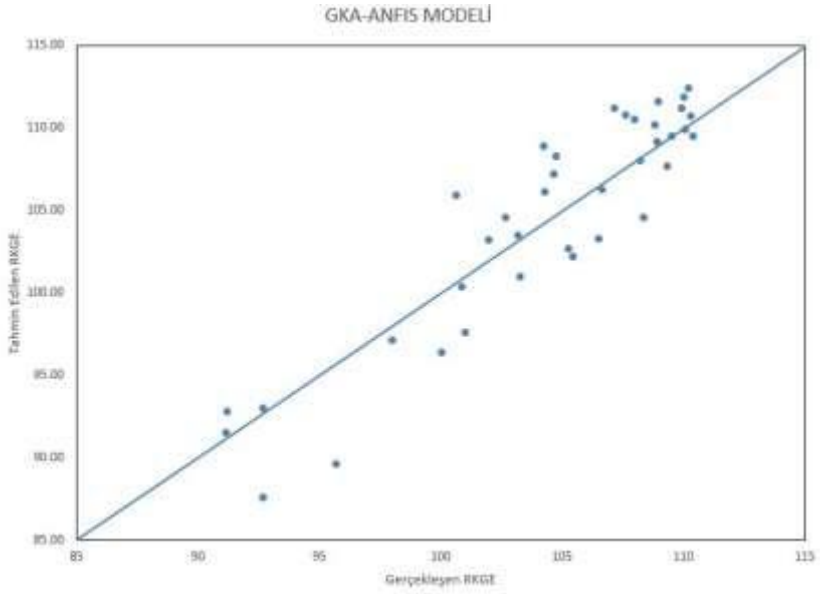

Şekil 4. GKA-ANFIS model saçılma grafiği

Şekil 4'te görüldüğü üzere RKGE'nin tahmin edilen ve gerçekleşen değerleri arasındaki ilişki, y=1.132x+11.655 denklemiyle tanımlanmıştır. Grafiğin nokta dağılımlarına bakıldığında doğrusal bir dağılımın söz konusu olduğu görülmekte olup tahmin edilen ve gerçekleşen değerler arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğu ortaya çıkmaktadır.

4. SONUÇLAR

Yatırımcıların piyasaya olan bakış açıları ve gelecek beklentilerinin şekillenmesinde ekonominin temel unsurları arasında yer alan güven ile bilgi sağlanmaktadır. Finansal piyasalarda güven ortamı oluşmadan yatırımcıların tasarruflarını değerlendirmelerini beklemek mümkün değildir. Bu nedenle yatırımcı aktörlerin genel ekonomik duruma ilişkin beklentilerini değerlendirmek amacıyla güven endeksleri hesaplanmaktadır.

Bu çalışmada söz konu anketler arasında yer alan ve reel sektör temsilcilerinin ekonomik duruma ilişkin bakış açlarını ortaya koyan Reel Kesim Güven Endeksi (RKGE) kullanılmıştır. Türkiye'de işlem gören Reel Kesim Güven Endeksi'nin (RKGE) tahmini 2007-2019 dönemi aylık veri seti ile analiz edilmiştir. Tahmin modelleri oluşturulurken verilerin %75'i eğitim, %25'i test için kullanılmıştır. Modellerin oluşturulması sırasında ANFIS ve GKA-ANFIS olmak üzere iki farklı yöntem sunulmuştur. Model başarı sonuçları HKOK ve NSE parametreleri yardımıyla yorumlanmıştır. Kullanılan tahmin yöntemlerinin başarı performansları karşılaştırıldığında yöntemler arasında en iyi performansın GKA-ANFIS ile

gerçekleştiği görülmüştür. Yöntemlere ilişkin modellerin NSE değerleri ANFIS yöntemi için 0.73 ve GKA-ANFIS yöntemi için 0.84'dür.

Sonuçlar hem ANFIS hem de GKA-ANFIS yöntemlerinin RKGE tahmininde kullanılabileceğini göstermiştir. Endeksleri tahmin etmeye yönelik modellerde reel kesimin piyasa beklentisinin önemli bir açıklayıcısı olarak kabul edilen RKGE'nin de dahil edilmesinin anlamlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Finansal piyasalar açısından düşünüldüğünde RKGE tahminlerinin yatırımcı aktörlerin etkin sonuçlar elde etmesine fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmacılar ve uygulamacılar ekonomik koşulları değerlendirirken söz konusu tahmin yöntemlerini kullanarak endekslerin performansını ve finansal başarıyı arttırabilirler.

Türkiye'de RKGE üzerine yapılmış tahmin çalışmalarına çok fazla rastlanılmamıştır. Bu itibarla çalışmanın yapılacak diğer çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. RKGE'ni etkileyen faktörler belirlenerek benzer veya başka modellerle yapılabilecek çalışmaların faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Cotsomitis, J. A., & Kwan, A. C. (2006). Can consumer confidence forecast household spending? Evidence from the European commission business and consumer surveys. Southern Economic Journal, 597-610.

Croushore, D. (2005). Do consumer-confidence indexes help forecast consumer spending in real time?. The North American Journal of Economics and Finance, 16(3), 435-450.

Easaw, J. Z., Garratt, D., & Heravi, S. M. (2005). Does consumer sentiment accurately forecast UK household consumption? Are there any comparisons to be made with the US?. Journal of Macroeconomics, 27(3), 517-532.

Goh, K. L. (2003). Does consumer confidence forecast consumption expenditure in New Zealand? (No. 03/22). New Zealand Treasury Working Paper.

Huang, N. E., Shen, Z., Long, S. R., Wu, M. C., Shih, H. H., Zheng, Q., ... & Liu, H. H. (1998). The empirical mode decomposition and the Hilbert spectrum for nonlinear and non-stationary time series analysis. Proceedings of the Royal Society of London. Series A: mathematical, physical and engineering sciences, 454(1971), 903-995.

Huang, N. E., Shen, Z., & Long, S. R. (1999). A new view of nonlinear water waves: the Hilbert spectrum. Annual review of fluid mechanics, 31(1), 417-457.

JANG, Jyh-Shing (1993). ANFIS: Adaptive-Network-Based Fuzzy Inference System. IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, 23(3), 665-685.

JANG, Jyh-Shing R.; SUN, Chuen-Tsai; MIZUTANI, Eiji (1997). Neuro-Fuzzy and Soft Computing-a Computational Approach to Learning and Machine Intelligence. Prentice Hall. Upper Saddle River, NJ 07458.

Liu, H., Chen, C., Tian, H. Q., & Li, Y. F. (2012). A hybrid model for wind speed prediction using empirical mode decomposition and artificial neural networks. Renewable Energy, 48, 545-556.

NASH, J. E., and SUTCLIFFE, J. V. (1970). “River Flow Forecasting through Conceptual Models. Part 1: A Discussion of Principles.” J. Hydrol., 10 (3), 282–290.
SHEKARIAN, Ehsan; GHOLIZADEH, Ali Akbar (2013). Application of Adaptive Network Based Fuzzy Inference System Method in Economic Welfare. Knowledge-Based Systems, 39, 151-158.

Wei, L. Y. (2016). A hybrid ANFIS model based on empirical mode decomposition for stock time series forecasting. Applied Soft Computing, 42, 368-376.

https://evds2.tcmb.gov.tr/

ALKOL FİRMALARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ HALKLA İLİŞKİLER PRATİKLERİNE YÖNELİK ELEŞTİREL BİR OKUMA: *TUBORG*'UN *%100 GÖNÜLLÜYÜZ* TEMALI KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PROJESİNİN İNCELENMESİ ÖRNEĞİ

A CRITICAL READING ON PUBLIC RELATIONS PRACTICES CONDUCTED BY ALCOHOL FIRMS WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABILITY: A CASE STUDY ON *TUBORG*'S INSTITUTIONAL SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECT THEMED *"WE ARE 100% VOLUNTEERS"*

Arş. Gör. İsmail Uğur AKSOY

Arş. Gör, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, (Sorumlu Yazar),

ORCID No: 0000-0001-8530-8343

ÖZET

Neoliberal ekonomi politikalarında, hem ulusal hem de uluslararası ölçekte faaliyet icra eden şirketler, salt kendi çıkarlarını ön planda tutarak toplumsal meşruluklarını yeniden üretememektedir. Diğer bir deyişle kapitalist üretim ilişkileri içinde şirketler, faaliyet yürüttükleri alanlardaki toplumsal kesimlerden rıza kazanmak mecburiyetindedir. Bahsi geçen rıza sürecinin en önemli unsurları arasında bir halkla ilişkiler pratiği olarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları yer almaktadır. Tarihsel gelişimi oldukça köklü olan kurumsal sosyal sorumluluk, 1980'lerden itibaren gitgide yayılımı artan neoliberal politikalarla birlikte şirketlerin gönüllü gerçekleştirdikleri yardımseverlik faaliyetlerini içermektedir. Nitekim bu çalışmada da Danimarka menşeili bira üreticisi *Tuborg* firmasının Türkiye'de yürüttüğü *%100 Gönüllüyüz* temalı kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, eleştirel bir halkla ilişkiler okumasıyla incelenmiştir. Öyle ki, "kadın" başlığı altında gerçekleştirilen uygulamalara bakıldığında, gazeteci Tuluhan Tekelioğlu'nun ülkenin farklı coğrafyalarından dokuz kadının başarı öyküsünü konu edindiği *Yapabilirsin* belgeseli ön plana çıkarken, "eğitim" adı altında ise daha önceden belirlenmiş okulların eğitim gereksinimleri karşılanmıştır. Bu gereksinimlere göz atıldığında, okulların tadilatından kütüphane oluşturulmasına kadar bir dizi faaliyet yer almaktadır. Son olarak ise "toplumsal meseleler" başlığı içinde sağlık alanı başta olmak üzere toplumun sosyal ve ekonomik gelişmesini önceleyen farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Nitekim bu uygulamalar içerisinde kan ve organ bağışı gibi insan sağlığı için önemi tartışılmaz toplumsal konular yer aldığı gibi, engellilere destek vermeye yönelik faaliyetler de bulunmaktadır. *Tuborg* tarafından *%100 Gönüllüyüz* temasıyla ortaya konulan söz konusu KSS uygulamaları, neoliberal ekonomi politikalarının bir yansıması olarak şirketin gönüllülük kapsamında gerçekleştirdiği yardımseverlik faaliyetlerini içermektedir. Şirketin "kadın", "eğitim" ve "toplumsal konular" adıyla hayata geçirdiği kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri eleştirel bir perspektifle çözümlenmiş, söz konusu uygulamaların,

şirket nezdinde toplumsal rızayı kazanmak ve kurumsal varlığı idame ettirmek adına yürütülen ideolojik bir halkla ilişkiler pratiğini teşkil ettiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Tuborg, %100 Gönüllüyüz, Halkla İlişkiler, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Neoliberal Politikalar.

ABSTRACT

In neoliberal economic policies, companies operating both on a national and international scale cannot reproduce their social legitimacy by prioritizing only their own interests. In the other words; companies that in a capitalist production relationship have to obtain the consent of social segments in the areas where they operate. Corporate social responsibility practices as a public relations practice are among the most important elements of the consent process. Corporate social responsibility, which has a deep-rooted historical development, includes the voluntary charity activities of companies together with neoliberal policies that have been increasingly spread since the 1980s. Indeed, in this study the origin of the Danish brewer of *Tuborg* firm conducted in Turkey *% 100 Volunteers* themed corporate social responsibility practices, was investigated by a critical public relations reading. Such that, when the practices conducted under the “women” topic are examined, the documentary by Tuluhan Tekelioğlu titled *You Can Do It*, featuring the success stories of nine women from different parts of the country, comes into prominence, while under the heading “education” the educational needs of the pre-determined schools have been met. When these needs are browsed, it can be seen that a series of activities are held from the refurbishment of schools to establishing libraries in them. Lastly, under the heading “social issues”, different practices prioritizing the social and economic development of the society, with a specific focus on the field of health, attract attention. Among these practices are social matters, such as blood and organ donation, whose significance for human health is indisputable, as well as activities related to supporting the disabled. The KSS practices in question introduced by *Tuborg* with the theme *We Are 100% Volunteers*, include the voluntary charity activities held by the firm as a reflection of neoliberal economy policies. The corporate social responsibility activities carried out by the company under the name of "women", "education" and "social issues" were analyzed with a critical perspective, and it was revealed that these practices constitute an ideological public relations practice carried out in order to gain social consent and maintain corporate existence before the company.

Keywords: Tuborg, %100 Volunteers, Public Relations, Corporate Social Responsibility, Neoliberal Policies.

1.GİRİŞ

Rekabetin egemen olduğu kapitalist üretim ilişkilerinde, şirketlerin gerek faaliyet yürüttüğü alanlardaki rakiplerinden farklılaşmak gerekse kurumsal varlığını idame ettirmek adına halkla ilişkiler pratiklerinden faydalandığı yadsınamaz bir hakikat haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle günümüzün neoliberal politikalarında, bir şirketin salt kar artırımını hedefleyerek toplumsal meşruiyetini gerçekleştirmesi mümkün gözükmemektedir. Bu bakımdan halkla ilişkiler faaliyetleri, hem toplum nezdinde meşruluk kazanmak hem de kurumsal varlığın devamlılığını garanti altına almak adına şirketler tarafından profesyonel bir şekilde icra edilmektedir. Şüphesiz ki, şirketlerin sürdürülebilirlik amaçları altında gerçekleştirdiği halkla ilişkiler pratiklerinden biri de kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarıdır.

Söz konusu uygulamalar üzerinden şirketler, toplumsal rızayı kazanmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda ele alındığında, halkla ilişkiler faaliyetleri, şirketlerin etkililiğini ve işlevselliğini artıran stratejik yönetim fonksiyonlarından birini teşkil etmektedir. Nitekim bu çalışmada eleştirel bir perspektifle toplum sağlığına zararı neredeyse tüm tıp otoriteleri tarafından kabul gören alkol firmalarının hayata geçirdiği kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin toplumsal bir ikna sürecini gerçekleştirdiğine yönelik varsayım, *Tuborg* firmasının halkla ilişkiler pratikleri üzerinden araştırılmak istenmiştir. Bu kapsamda örneklem olarak seçilen Danimarka menşeili alkol firması *Tuborg*'un, *%100 Gönüllüyüz* programı kapsamında "kadın", "çevre" ve "toplumsal konular" temaları üzerinden işlenen kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarıyla alkol ürünlerinin, insan sağlığına yönelik olumsuz etkilerinin gözlerden kaçırıldığı, dolayısıyla toplumsal rızanın kazanılmaya çalışıldığının ortaya konulması bu çalışmanın temel amacını teşkil etmektedir.

Bahsi geçen şirketin 2016 yılında başlayan ve süregelen çalışmalarla 2019 yılı faaliyet raporlarında da yer alan kurumsal sosyal sorumluluk projelerine bakıldığında, "eğitim" başlığı altında, "İyiliğin Mesafesi Yok Dedik, Rotamızı Çevirdik!" sloganıyla okul tadilatından bilgisayar laboratuvarı inşasına, öğrencilere kıyafet yardımından spor salonu kurulumuna kadar bir dizi etkinlik yer almaktadır. "Kadın" temalı faaliyetlere göz atıldığında, "Kadın Varsa İmkânsız Yoktur" adlı projeyle girişimci, sanatçı sporcu vb. hayalleri olan kadınların sayısının artırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Öte yandan "toplumsal konular" başlığı altında ise, huzurevi ziyaretlerinden omurilik zedelenmesine maruz kalanlara fon sağlamaya, organ ve kan bağışından engelleri aşmak adına işaret dili eğitimi verilmesine kadar geniş bir yelpazede, toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasını hedefleyen projeler hayata geçirilmiştir. Halkla ilişkiler pratiği olarak ortaya konulan tüm bu sosyal sorumluluk uygulamaları, eleştirel bir bakış açısıyla mercek altına alınmış, gerek birey gerekse toplum sağlığını menfi yönde etkileyen ve yıkıcı sonuçları olan alkol ürünleri üreten şirketlerin kendilerini toplum nezdinde nasıl meşrulaştırdıkları *Tuborg %100 Gönüllüyüz* projesi özelinde incelenmiştir.

Elbette ki, günümüzün endüstriyel üretim piyasasında insan sağlığına yönelik zararlı tek ürün alkol olmadığı gibi, bu kapsamda faaliyet icra eden tek firma da *Tuborg* olmayıp, çalışmanın sınırlılığı gereği sair alkol firmaları inceleme kapsamına alınmamıştır.

2.HALKLA İLİŞKİLER: ELEŞTİREL BİR KAVRAYIŞ

Farklı disiplinlerden araştırmacıların ilgi odağı olmayı sürdüren ve akademik manada süregelmekte olan çalışmalara konu edilen halkla ilişkiler alanı, 20. yüzyıldan günümüze değin tedrici gelişmesini sürdüren son derece dinamik bir kavramdır. Nitekim çağdaş halkla ilişkiler çabalarına bakıldığında, 20. yüzyılın başlarında ABD'de, önce sektörel bilahare akademi içinde yüz yılı aşkın bir zaman dilimini geride bırakmasına karşın alana dair kendine has kuramların sayısının ve nüfuzunun tatmin edici seviyede olmadığına ilişkin yaygın kanı, uluslararası yazındaki geçerliliğini hâlâ sürdürmektedir (Tunçel, 2011: 149). Bu bakımdan gerek akademi içinde gerekse mesleği profesyonel bir şekilde icra eden uzmanlar nezdinde, halkla ilişkilere dair üzerinde uzlaşı sağlanmış ortak bir tanım geliştirmek güç gözükmektedir. Bu durumun en temel gerekçelerinden birini alana hangi perspektif üzerinden yaklaşıldığı sorunsalı oluşturmaktadır. Zira pozitivist bir çerçeveden bakıldığında, halkla ilişkiler, şirketler veya kurumlar tarafından faaliyet yürütülen alan içerisinde, şirketin ya da kurumun işlevselliğini, etkililiğini ve verimliliğini artıran stratejik bir yönetim fonksiyonu olarak konumlandırılmaktadır.

Egemen halkla ilişkiler öğretisi içinde, alanın bir yönetim fonksiyonu olarak tanımlanmasıyla aktarımsal ve işlevsel iletişim modellerine duyulan aşırı bağımlılık, ilişkilerdeki iktidar önceliğinin farkına varılamamasına sebep olmaktadır (Gower, 2009: 34). Dolayısıyla halkla ilişkilere dair söz konusu tanımlamalar; örgüt ve kamuları arasında 'karşılıklı kabul, anlayış, fayda, iyi niyet geliştirme', 'ilişki yönetimi', 'yönetim fonksiyonu' gibi mevcut sistemin meşruluğunu ve yeniden inşasını sağlamaya yöneliktir (Gençtürk Hızal, 2013: 406). Halkla ilişkilere dair ilgili yazına bakıldığında, yukarıda ana hatlarıyla kısaca özetlenmeye çalışılan egemen tarihsel anlatıya yönelik eleştirilerin yer aldığı da görülmektedir. Öyle ki, hâkim tarih anlatısı altında gerçekleştirilen incelemelere göz atıldığında, halkla ilişkilerin, yönetsel fonksiyonlarla kısıtlandığı, alanın kamuoyu inşa etme ve rıza üretimini sağlayan ideolojik işlevlerinin göz ardı edildiği ortaya konulmuştur (Aktaş Yamanoğlu vd. 2013: 21). Oysaki günümüzün kapitalist üretim ilişkilerinde şirketler başta olmak üzere kurumlar ve hükümetler nezdinde halkla ilişkiler alanı, kurumsal varlığın meşruluğunu garanti eden en önemli iletişim pratiklerinden birini oluşturmaktadır.

Diğer bir ifadeyle halkla ilişkiler faaliyetlerine dair bilgi arayışı içerisinde olan politik iktidarla ticari şirketlerin temel gayesi, kendi mevcudiyetlerini idame ettirmektir (Bıçakçı, 1999: 126). Bu doğrultuda düşünüldüğünde, halkla ilişkiler endüstrisinin maksadının günümüzün kapitalist üretim ilişkileri içerisinde, "onay üretme" mekanizmalarının geliştirilmesi ve söz konusu mekanizmaların geliştirilemediği şartlarda da en azından onay üretmesi beklenen hedef kitlenin, hâkim yapıya karşıt veya alternatif dinamiklere dâhil

olmamasını hayata geçirmek olduğu anlaşılmaktadır (Tellan, 2011: 40). Bir başka anlatım şekliyle şirketler, kamulara kendilerinin meşru olduklarını gösterme gereksinimi duymakta, bunu sağlamanın yegâne yolu da kamularla iletişime geçmek üzerine kurulmaktadır (Gower, 2009: 41). Halkla ilişkilere yönelik modernist yaklaşım üzerinden değerlendirildiğinde, kamular önceden tanımlanmış, diğer bir deyişle, verili olarak kabul edilmiştir ve bunun bir tezahürü olarak kamularla girişilen iletişim pratikleri de örgütlerin iknaya dayalı gündemleri tarafından belirlenmiştir (Pal ve Dutta, 2009: 181). Dolayısıyla günümüzde şirketler nezdinde kamulardan rıza kazanmak adına girişilen faaliyetler içerisinde peyderpey temayüz eden en önemli iletişim çabalarından birini halkla ilişkiler pratiği teşkil etmektedir. O halde Berger'in de belirttiği gibi "halkla ilişkiler ne tam anlamıyla işlevsel ne de içsel olarak simetriktir, bunun yerine halkla ilişkiler ideolojiktir" (Aktaran Gower, 2009: 34).

Bu kapsamda ele alınacak olunursa, halkla ilişkileri, en basit haliyle şirketlerin verimliliğini artıran ve kamularla güven temelli bir iletişim inşa etme pratiği olarak yorumlamak, alanın ideolojik rolünü gözden kaçırma tehlikesini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla halkla ilişkilere dair eleştirel bir kavrayış, alanın egemen sınıflar ya da hâkim toplumsal kesimler tarafından ne maksatla kullanıldığını yeniden sorgulamaya teşvik etmektedir. 'Halkla ilişkiler olanaklarına kimlerin erişim hakkı var?', "Halkla ilişkiler uygulayıcıları kime/kimlere hizmet ediyorlar?" ve "Kimin sesini çıkarmasına izin vermiyorlar?" minvalindeki sorular, halkla ilişkiler pratiğinin, hâkim toplumsal aktörlerin çıkarlarına nasıl yardımcı olduğu ve hangi toplumsal grupların marjinalize edilmesine aracılık ettiğine ilişkin yeni patikalar açabilir (Pal ve Dutta, 2009: 187). Sonuç olarak, son derece dinamik bir kavram olan ve muhtevası üzerinde mutabık kalınamayan halkla ilişkiler alanı, pozitivist perspektifin dışında eleştirel bir bakış açısıyla incelendiğinde, halkla ilişkiler pratiğinin toplumsal rızanın kazanılmasında ideolojik bir işlev üstlendiği görülmektedir.

3.BİR HALKLA İLİŞKİLER PRATİĞİ OLARAK KSS

Modern toplumun seciyesi haline gelen kapitalist üretim ilişkilerinde, şirketlerin, kurumsal varlığını devam ettirmek ve toplum nezdinde meşruluğunu yeniden inşa etmek adına giriştiği bir dizi halkla ilişkiler uygulamaları söz konusudur. Kuşkusuz ki, bahsi geçen faaliyetler içerisinde kurumsal sosyal sorumluluk (KSS)[1], önemli bir yer teşkil etmektedir. Son derece köklü bir geçmişi olan KSS faaliyetleri bu çalışmada, günümüzün iktisadi ve toplumsal koşullarının bir yansıması olarak neoliberal politikalar ekseninde, eleştirel bir kavrayışla değerlendirilme kapsamına alınmıştır. Ancak kavramın neoliberal süreçlere gelene kadar oldukça köklü bir tarihsel gelişim süreci de bulunmaktadır. Nitekim bireysel ya da örgütsel açıdan sosyal sorumluluğun köklerinin 19. yüzyıl "hayırsever kapitalizm düşüncesine" kadar götürüldüğüne değinen Keskin (2010: 3-4), 1950'lerden sonra kavramın planlı ve programlı bir uğraş olarak ele alındığını, günümüzde ise hem akademide hem de iş dünyasında ufak

[1] Çalışmanın ilerleyen akışında, metnin okuyucu adına daha rahat ilerlemesi için kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, (KSS) kısaltmasıyla yer almıştır.

çaplı bir endüstri haline geldiğini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle kökleri 19. yüzyıl hayırsever faaliyetlerinde saklı olan KSS uygulamaları, zengin şirketlerin nispeten hali vakti yerinde olmayan toplumsal kesimlere, yardımseverlik çerçevesinde bağışta bulunmaları gerektiğine yönelik düşünceden doğmuştur (L'etang, 2002:157).

Kavramı daha iyi anlamak adına onun neleri içerdiğine yakından bakma ihtiyacı da söz konusudur. Öyle ki, KSS uygulamalarına dair anahtar kavramlara göz atıldığında; çevreyi koruma, sürdürülebilir gelişme, çalışanlara adil muamele, tüketici endişelerini tatmin etme, insan hakları ve kurumsal hayırseverlik ön plana çıkmaktadır (Wilcox, 2013: 40). Yukarıda sıralanan tüm bu unsurlar, değişen ve dönüşen içerikleriyle birlikte günümüzün neoliberal ekonomi politikalarında faaliyette bulunan gerek ulusal gerekse uluslararası ölçekteki şirketlerin KSS uygulamalarını şekillendirmektedir. Öyle ki, çokuluslu şirketlerin, neden oldukları çevre meseleleri, insan hakları ihlalleri, toplumsal ve politik sorunlar hasebiyle ciddi bir meşruiyet krizi içinde olduğuna dikkat çeken Durna (2011: 83), bahsi geçen çokuluslu şirketlerin KSS uygulamalarıyla kamuoyundan gelen tepkileri yok ettiğini vurgulamaktadır. Nitekim 1980'lerden itibaren neoliberal fikirlere koşut olarak; devletin küçültülmesi, pazara müdahalenin azaltılması, serbest pazar, özelleştirme ve rekabetçi bireyciliğin gelişmesi gibi bir dizi temel unsur sosyal sorumluluğun içerisine ilave edilmiş olup, devletin müdahalesi olmaksızın KSS uygulamaları "özgür" ve "gönülden" yapılabilecek hayırsever yatırımlar olarak konumlandırılmıştır (Keskin, 2010: 12-13).

Bu durumu desteklercesine Milton Friedman "ne hükümet ne de iş dünyası toplumun ihtiyacı olan refaha yardımcı olmamalıdır", ifadesini kullanmış ve KSS faaliyetlerinin, bireysel hayırseverlerin teşebbüsüne bırakılması gerektiğini savunmuştur (Aktaran L'etang, 2002: 161). Elbette ki, KSS uygulamaları neoliberal eksende, salt zengin şirketlerin gerçekleştirdiği gönüllü girişimler olarak değerlendirilemez. Böylesi bir perspektif, kavramın oldukça sığ bir şekilde konumlandırılmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim KSS uygulamaları, çokuluslu şirketlerin yatırım ve ticari etkinliklerinin menfi neticelerinden ortaya çıkan tepkileri bir nevi etkisizleştirmek adına paydaşlarla en azından bir pazarlığa yanaştığı ve şeffaflık eğilimi içinde olmaya rıza gösterdiği anlamına da gelmektedir (Durna, 2011: 83). Dolayısıyla şirketlerin devamlılığını sağlamak adına karar alma süreçlerine salt hissedarlar değil, aynı zamanda öteki grupların da ilave edilmesi önerilmiş, bunun bir sonucu olarak tarafların karşılıklı olarak birbirlerini etkileyebileceği ve sosyal paydaşların şirket değerlerini daha iyi kavrayabileceği belirtilmiştir (Keskin, 2010: 13). Ancak KSS uygulamalarının gerçekleştirilme dinamikleri her ne sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın, nihayetinde çokuluslu şirketlerin kar artırımında oldukça önemli bir işlev üstlendiği inkâr edilemez bir gerçeklik olarak görülmektedir (Durna, 2011: 85). Daha açık bir şekilde ifade edilecek olunursa, KSS uygulamaları, ister şirketlerin faaliyet içinde olduğu alanlardaki olumsuz sonuçları bertaraf etmek adına yapılsın, isterse de şeffaflık adına diğer sosyal paydaşları da gözetecek hayırsever girişimler olarak yürütülsün, son kertede şirketlerin kendi öz çıkarlarından bağımsız bir şekilde ele alınamaz.

O halde neoliberal politikalar çerçevesinde KSS uygulamaları, şirketlerin "hegemonik söyleminin özel ancak değerli bir parçası" olarak her zaman şirket çıkarlarına hizmet eden, diğer bir deyişle şirket yöneticilerinin menfaatlerini muhafaza eden ideolojik bir halkla ilişkiler faaliyetidir (Keskin, 2010: 4). Nitekim bu çalışmada da halkla ilişkilerin değer yansız bir alan olarak kavranmadığı dikkate alındığında, KSS uygulamaları, bizatihi halkla ilişkiler profesyonelleri ya da uzmanları tarafından icra edilen ve şirketlerin toplumsal rızayı kazanmasında özgül bir yer teşkil eden halkla ilişkiler pratiği olarak değerlendirilmiştir.

4.*TUBORG*'UN *%100 GÖNÜLLÜYÜZ* PROJESİNİN ELEŞTİREL OKUMASI

Şirketlerin KSS uygulamalarının toplumsal rızanın yeniden üretimindeki işlevsel rolünü çıkış noktası alan bu çalışmada, 1873 yılında kurulmuş olan Danimarka menşeili bira üreticisi *Tuborg* şirketinin *%100 Gönüllüyüz* adıyla hayata geçirdiği ve temelde "kadın", "eğitim" ve "toplumsal konular" başlıklarından oluşan projeleri, eleştirel bir perspektifle mercek altına alınmıştır. Diğer bir ifadeyle bu çalışmada söz konusu şirketin KSS uygulamaları, betimleyici ya da tanımlayıcı olmaktan ziyade eleştirel bir okumayla çözümlenmeye çalışılmış, ortaya konulan KSS uygulamalarının toplumsal ikna sürecini sağlamaktaki ideolojik rolü deşifre edilmiştir.

4.1.Kadın Odaklı KSS Uygulamaları

Bira üreticisi *Tuborg*'un Türkiye'de *%100 Gönüllüyüz* projesi kapsamında hayata geçirdiği KSS uygulamalarından biri "Kadın Varsa İmkânsız Yoktur" sloganıyla ülkenin farklı coğrafi yerlerinden dokuz farklı kadının öyküsünün konu edinildiği ve gazeteci Tuluhan Tekelioğlu tarafından hazırlanan *Yapabilirsin*[2] belgeseliyle başlamıştır. Belgesele dâhil edilen kadınların yaşadığı kentlerde etkinlikler gerçekleştirilmiş, kadınlarla proje kapsamında bir araya gelinmiştir. Söz konusu belgeselin içeriğine göz atıldığında, ülkenin farklı dolaylarında yaşayan kadınların başarı hikâyeleri konu edinilmektedir. Son derece birey merkezli bir anlatımla kadınların toplumsal yaşam içerisinde farklı meslekleri başarıyla ifa edebileceği vurgusu, belgeselin nüvesini temsil etmektedir. Belgeselin başlangıcında, Türkiye'deki kadına yönelik şiddet, ayrımcılık ve kötü muameleye dair yaşanmış acı deneyimlere göndermede bulunulmaktadır. Kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinden kadınlardaki düşük okuryazarlık oranına kadar geniş bir yelpazede, ülkedeki kadınların ciddi bir ayrımcılığa maruz kaldıklarına dikkat çekilmektedir. Yaşanılan bütün olumsuzluklara rağmen toplumsal manada dönüştürücü gücün kadınların elinde olduğuna yönelik vurgu, belgeselin en ilgi uyandıran iletilerinden birini teşkil etmektedir. Böylelikle belgeselin ilerleyen akışında, mevcut eril düzeni kabul etmeyerek, harekete geçen ve bu konuda girişimlerde bulunan kadınların yaşamöykülerine kulak verilmiştir.

[2] "Girişimci, sanatçı, sporcu, yönetici, iş sahibi, bilim insanı olma konusunda 'Kadın Varsa İmkânsız Yoktur' diyerek hayallerinin peşinden giden kadınların sayısını arttırmayı ve onları yüreklendirmeyi amaçlayan proje; Tuluhan Tekelioğlu tarafından hazırlanan *Yapabilirsin* belgesel filminin gösterimi ve ardından ünlü gazetecinin katılımcılarla sohbeti ile devam ediyor" (https://www.turktuborg.com.tr/tr/100-gonulluyuz#kadin-varsa-imkansiz-yoktur, ET: 12 Kasım 2020).

Öyle ki, belgeselde yer alan kadınların mesleki dağılımlarına göz atıldığında; doktor, avukat, duvar ressamı, halterci, gıda mühendisi, pilot, müteşebbis, müzik öğretmeni ve oyun yazarı-yönetmen gibi oldukça geniş bir ölçek söz konusudur. Belgeselin tamamında bahsi geçen meslekleri ifa eden kadınların içinde bulundukları coğrafyadaki eril tahakküm tarafından önlerine çıkartılan sorunlara ve kadınların söz konusu meseleleri aşmak için gösterdikleri gayrete yer verilmiştir. Dillere pelesenk olan "kadının adı yok" sözünün de sıklıkla yer aldığı belgeselde, başarılarıyla kendi alanlarında temayüz eden kadınların sahip oldukları gücün de kendilerinde içkin olduğuna değinilmiştir. Ve her ne işle uğraşılarsa uğraşılsın, kadınların, gündelik yaşam rutinlerinde cesaret göstermeleri gerektiğine vurgu yapılmıştır. Şüphesiz ki, iyi niyetle hazırlanan ve her biri ayrı bir başarı öyküsünü temsil eden kadınlar, toplumun geri kalanı için de rol model teşkil etmektedir. Ancak kadının toplumdaki pozisyonu yükseltmek için bireysel çabalardan çok daha fazlası gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle kadının üretim ilişkilerindeki rolü, pazardaki konumu, aldığı ücret, emeğinin dışlanıp dışlanmadığı gibi iktisadi faktörleri dikkate almadan gerçekleştirilen çabalar süreksiz kalmaya mahkûmdur. Öyle ki, kadına yönelik gerek ayrımcılık gerekse şiddetin süregelmekte olduğu dikkate alındığında, söz konusu kadınların girişimleri takdire şayan olsa da yapısal sorunları gözden kaçırma noktasında risk teşkil etmektedir. Zira bireysel başarıları önceleyen kadın öyküleri, toplumun farklı tabakalarındaki kadınların iktisadi ve sosyal koşullarını bir sis perdesinin içerisinde bırakmaktadır.

Aynı zamanda kadını odak noktasına alan bir belgeselle ön plana çıkan söz konusu şirkette, kaç kadının istihdam edildiği, karar alma süreçlerine kadınların katılıp katılmadığı, kadınların aldıkları ücretin adil ve eşit olup olmadığına ilaveten kadınların sendikalaşma düzeyine dair herhangi bir bilgi paylaşımında bulunulmadığı görülmektedir. Tüm bu tartışmaların odağında, kar artırımını sağlığa zararlı bir ürün olan alkol satışıyla gerçekleştiren bir şirketin, toplumda sıklıkla karşılaşılan kadına ve çocuğa yönelik şiddet ve istismar vakalarında alkolün belirleyici bir etmen olup olmadığına yönelik bir çalışmasının yer almaması da kadın konusuna gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Bu durumun yanı sıra ortaya konulan KSS uygulaması, neoliberal ekonomi politikalarıyla düşünsel temellerde örtüşmektedir. Zira neoliberal politikaların bireyi ön plana çıkaran yanı, söz konusu belgeselde de kadınların bireysel muvaffakiyet hikâyeleriyle karşılığını bulmuştur.

Belgeselde yer alan kadınların ifa ettikleri meslek grupları içerisindeki diğer kadınların sorunları ve bahsi geçen mesleğe erişim noktasında tüm kadınların yüzleşmek mecburiyetinde kaldığı iktisadi, toplumsal ve kültürel sorunlar ihmal edilmiştir. Sonuç olarak, kadın, üretim ilişkilerindeki rolünden azade bir şekilde belgeselde imge haline getirilmiş, bahsi geçen kadınların başarı öyküleri üzerinden toplumsal meselelere karşı duyarlı bir şirket imaj oluşturulmuş, bunun bir yansıması olarak da kurumsal itibar elde edilmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle şirket tarafından ortaya konulan KSS uygulaması, kadını, toplumsal rızanın imalatında araçsal bir bakış açısıyla ele almıştır.

4.2.Eğitim Merkezli KSS Uygulamaları

Modern toplumlarda en temel insan hakları ilkelerinden birini, adil ve eşit olanaklar çerçevesinde her yurttaşın sistematik ve örgün bir eğitim alması oluşturmaktadır. Öyle ki, bahsi geçen eğitim hakkı, sosyal devlet anlayışının bir gerekliliği olarak devlet tarafından tüm yurttaşlara ulaştırılması gereken bir sorumluluk olarak belirmektedir. Nitekim bu çalışma kapsamında incelenen *Tuborg*'un *%100 Gönüllüyüz* projesinde, "eğitim" başlığı altında gerçekleştirilen bir dizi KSS uygulamaları söz konusudur. Bu uygulamaların panoramasına göz atıldığında, "hayırsever kapitalizm" düşüncesiyle daha önceden seçilmiş birkaç okulun[3] gereksinimleri karşılanmıştır.

Bu ihtiyaçlara bakıldığında, okulların tadilatından öğrencilere kıyafet yardımına, spor tesisleri oluşturmaktan bisiklet dağıtımına kadar farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Eğitim anlamında gerçekleştirilen faaliyetlerde, İzmir'den Şırnak'a, Kars'tan Siirt'e kadar ülkenin çeşitli coğrafi noktalarında okulların eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin daha iyi imkânlar çerçevesinde eğitim alması maksadıyla ortaya konulan bu uygulamalarda *Siroma* Projesi[4] kapsamında, Milli Eğitim Bakanlığı'yla görüşülmüş, belirlenen ihtiyaç sahibi okullara yardımda bulunulmuştur. Yapılan yardımlara göz atıldığında; okulların boyanması, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, kütüphane kurulması, kitap, satranç takımı ve bisiklet dağıtılması gibi bir dizi unsur yer almaktadır. İyi niyetle gerçekleştirilen bu çabalar bazı okulların kısa dönemli sorunlarına çözüm üretse dahi toplumun tüm katmanlarını ilgilendiren ve yapısal bir sorun olarak addedilebilecek eğitim alanı için oldukça yetersizdir.

Sosyal devlet anlayışının neoliberal politikalar ekseninde gitgide gerilemesiyle koşut olarak, eğitim de şirketlerin ya da yatırımcıların gönüllü girişimlerine devredilmiştir. Kırsal bölgeler başta olmak üzere ülkenin farklı coğrafi bölgelerinde, bilhassa da kız çocuklarının eğitim olanaklarından yoksun kaldığı yerlerde, eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılamadığı düşünülürse, ortaya konulan KSS uygulamaları, eğitimi de bireysel hayırseverlik kapitalizminin umuduna terk etmiş gibi gözükmektedir. Nitekim bahsi geçen şirketin, belirlenmiş okulların tadilatını gerçekleştirmesi ve öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılaması takdire şayan olsa da hem okulların hem de öğrencilerin tüm gereksinimleri sosyal devlet olmanın bir karşılığı olarak devlet tarafından üstlenilmesi gereken en önemli uhdelerden birini teşkil etmektedir. Ancak 1980'lerden itibaren dünya çapında hızla yayılan küreselleşmenin bir uzantısı olan özelleştirme politikalarının eğitim alanına da sirayet etmemesi düşünülemez. Böylelikle

[3] Bu kapsamda İzmir'de 19 Mayıs İlköğretim Okulu, Bayındır Söğütören İlköğretim Okulu; Şırnak'ta Beşiktaş Köyü İlkokulu; Siirt'te Aktaş Köyü İlkokulu; Kars'ta ise Karahan Köyü'nde ismi belirtilmeyen bir köy okuluna yardım götürülmüştür (https://www.turktuborg.com.tr/tr/gonulluyuz, ET: 13 Kasım 2020).

[4] "24 aylık bir süreyi kapsayan (9 Kasım 2015 – 9 Kasım 2017) proje, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın 4. Bileşeni "İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı"dır. Bu kapsamda uygulanan ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinde müzakere ettiği başlıklardan biri olan, "Roman Açılımı" çerçevesindeki uyum çalışmalarını destekleyen, "Romanların Yoğun Olarak Yaşadığı Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi Operasyonu - SİROMA" Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir." (https://sancaktepe.meb.gov.tr/www/siroma/icerik/666, ET: 13 Kasım 2020).

eğitim, toplumsal düzlemde salt devletin üstlendiği bir sorumluluk alanı olmaktan çıkmış, neoliberal ekonomi politikalarının da bir yansıması olarak özel teşebbüsün ilgi alanına girmeye başlamıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen firma da dâhil olmak üzere birçok şirket, eğitim alanında faaliyetlerde bulunarak, kurumsal itibarını toplum nezdinde yükseltmeye çalışmaktadır. Oysaki her yurttaşın en temel insani haklarından birini oluşturan eğitim hakkı, ticari menfaatlere terk edilemeyecek kadar ciddi bir meseledir. Bu kapsamda düşünüldüğünde, *%100 Gönüllüyüz* projesinin "eğitim" başlığı altında hayata geçirilen KSS uygulamaları, ülkenin yapısal sorunlarından biri olan eğitimi, bireysel çabalara ya da daha açık bir ifadeyle gönüllü gerçekleştirilen "hayırsever kapitalizme" bırakmıştır. Dolayısıyla eğitimde sosyal devletin üstlenmesi gereken mesuliyetler gözlerden kaçırılmış, yaşanılan fırsat eşitsizlikleri ise yeniden üretilmiştir. Bir başka anlatım şekliyle ülkenin en temel meselelerinden birini oluşturan eğitim alanı, şirketlerin, toplumsal ikna sürecini gerçekleştirmesi noktasında araçsallaşmış ve ideolojik bir işlev üstlenmiştir. Bu çerçevede bira üreticisi *Tuborg* şirketi tarafından gerçekleştirilen söz konusu KSS uygulamaları, neoliberal politikalar doğrultusunda ele alınacak olunursa, eğitimdeki adaletsiz ve eşitsizlikçi düzeni görmezden gelmektedir.

4.3.Toplumsal Konular Üzerinden KSS Uygulamaları

Danimarkalı bira üreticisi *Tuborg* firmasının Türkiye'de yürüttüğü *%100 Gönüllüyüz* temalı projenin son ayağında, "toplumsal konular" adı altında hayata geçirilen sağlık başta olmak üzere toplumun sosyal ve ekonomik ilerlemesini hedefleyen bir dizi faaliyetin yer aldığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler (BM), 2030 kalkınma hedefleri ekseninde "%100 Yaşam Kalitesi için Gönüllüyüz" sloganıyla Alternatif Yaşam Derneği[5] (AYDER), işbirliğiyle sürdürülebilir bir proje kapsamında birlikte hareket edilmiştir. Bu etkinliklere göz atıldığında, kan ve organ bağışından omurilik zedelenmesi yaşayan bireylerin tedavisine kaynak yaratmak için dünyada eşzamanlı olarak hayata geçirilen *Wings for Life World Run*[6] koşusuna gönüllülerle birlikte katılım sağlanmıştır. Söz konusu koşuya, altı kıta otuz üç ülkede "Koşamayanlar İçin Koşuyoruz" sloganıyla omurilik felçlileri adına birçok katılımcıyla birlikte Tuborg gönüllüleri de iştirak etmiştir. Aynı zamanda sağlık alanını içerecek şekilde, Kızılay'ın kan bağışı çağrısına destek verilmiş, organ bağışı konusunda da benzer bir duyarlılık gösterilerek, nakil bekleyen hastalar ve organ naklini gerçekleştiren doktorların gözünden organ bağışı sürecini konu edinen *Yeni Hayat*[7] belgeselinin gösterimine katılım

[5] "Alternatif Yaşam Derneği, Türkiye'deki engellilere ve bütün dezavantajlı gruplara yönelik 'Engellilik' olgusuna alternatif çözümler öneren, yenilikçi ve sürdürülebilir projeler üreterek, "Engelsiz Türkiye"ye doğru giden yolda üzerine düşen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuştur" (http://www.ayder.org.tr/ayder-hakkinda/, ET: 13 Kasım 2020).

[6] 2014'ten beri mayıs ayının ilk haftası düzenlenen ve kar maksadı gütmeyen *Wings for Life* vakfına kaynak toplamak için gerçekleştirilen koşu yarışması olup, yarışa giriş ücreti tamamen vakfa bağışlanmaktadır (https://en.wikipedia.org/wiki/Wings_for_Life_World_Run, ET: 13 Kasım 2020).

[7] Gazeteci Tuluhan Tekelioğlu tarafından hazırlanan Türkiye'nin ilk organ nakli belgeseli *Yeni Hayat*, Türkiye'de ihmal edilen bir konu olarak organ naklini ve bu sürecin özneleri olan hastalarla doktorları konu edinmektedir (Bakınız, https://www.youtube.com/watch?v=aVnE2btzGYo, ET: 13 Kasım 2020).

sağlanmıştır. Sağlık alanının yanı sıra toplumun sosyal ve ekonomik gelişmesini artırmaya yönelik bir dizi faaliyetlerde de bulunulmuştur. Öyle ki, *YenidenBiz*[8] derneği adına bağış toplanmasına aracılık edilmiştir. Bu kapsamda ilgili derneğe fon yaratmak için İstanbul Maratonu'na gönüllüler eşliğinde katılım gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliklere ilaveten "Bir Tatlı Huzur Almaya Geldik" sloganıyla İstanbul ve İzmir'de düzenli olarak huzurevi sakinleri ziyaret edilmiş, onların gereksinimleri karşılanmıştır.

Toplumsal meselelere dair gerçekleştirilen KSS uygulamalarından biri de engelli bireylere yöneliktir. Bu çerçevede Türk Tuborg çalışanlarını içerecek şekilde, *Tuborg Akademi*[9] işbirliğiyle işaret dili eğitiminin verilmesi süreci hayata geçirilmiştir. Tüm bu uygulamalar bir arada düşünüldüğünde, şirketin sağlıktan toplumun sosyal ve iktisadi gelişimine kadar gündelik yaşam pratiklerindeki meselelere karşı kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Gelgelelim sağlığa yönelik gerçekleştirilen bağış kampanyaları ve koşu etkinlikleri ilgili konuya dair toplumsal duyarlılığı geliştirmek adına önemli bir başlangıç olsa da yeterli düzeyde değildir. Zira eğitim gibi, sağlık da sosyal devlet anlayışının bir tezahürü olarak ücretsiz bir şekilde tüm yurttaşların sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tanzim edilmek mecburiyetindedir. Ne var ki, günümüzün iktisadi yapısına egemen olan neoliberal politikalarla birlikte hem eğitim hem de sağlık alanı özelleştirme ve deregülasyon politikalarının kurbanı olmuştur. Bu çerçevede şirketin gerçekleştirdiği KSS uygulamaları neoliberal eksende ele alındığında, toplumun gelişimine katkı sağlayan gönüllü; ancak süreksiz faaliyetleri meydana getirmektedir.

Bu durumun yanı sıra engelli yurttaşların, gündelik yaşam pratiklerinde yüz yüze kaldığı birçok sorun da yapısal çözümlere gereksinim duymaktadır. Şüphesiz ki, şirketin omurilik felçlileri için yürüttüğü kampanya, söz konusu hastalıktan mustarip olan tüm yurttaşlar nezdinde saygıyı hak etmektedir. Ancak ülkedeki tek engelli grup omurilik felçlileri olmadığı gibi, engellilere yönelik şirketler tarafından yardımseverlik çerçevesinde icra edilen KSS uygulamalarından çok daha fazlasına gereksinim duyulduğu da yadsınamaz bir gerçeklik haline gelmiştir. Tüm bu faaliyetler üzerinden düşünüldüğünde, sağlık başta olmak üzere toplumsal konulara dair yürütülen KSS uygulamalarıyla ilgili şirketin insan sağlığına birçok açıdan zararı bulunan alkol üretim sürecinin bir öznesi olduğu da gözlerden kaçırılmaktadır.

Diğer bir ifadeyle bahsi geçen şirket, sağlığı önceleyen KSS uygulamalarıyla kendisinin insan sağlığı üzerinde yol açtığı yıkıcı etkileri toplumun dikkatinden uzaklaştırmaktadır. Bu açıdan ele alınacak olunursa "toplumsal konular" başlığı altında gerçekleştirilen, bilhassa da sağlık odaklı yürütülen kampanyalar, hem yapısal bir sorun olan sağlık alanında devletin üstlenmesi

[8] "Bizler, Türkiye'de kadın istihdamına katkıda bulunmayı hedefleyen sosyal girişimcileriz. Kadınların ekonomik büyümeye katkısını önemsiyoruz. İş hayatına ara vermenin bir hak olduğu kadar yeniden işe başlamanın da her kadının hakkı olduğuna ve desteklenmesi gerektiğine inanıyoruz" (https://www.yenidenbiz.org/biz-kimiz/, ET: 13 Kasım 2020).

[9] Tuborg şirketinin bünyesinde oluşturulan ve çalışanların uzmanlık yetilerini ve süreçlerini geliştirmeyi amaçlayan organizasyonun ismidir (Bakınız, https://www.turktuborg.com.tr/tr/tuborg-akademi, ET: 13 Kasım 2020).

gereken sorumlulukları özel teşebbüse aktarmakta, hem de şirketin toplumsal açıdan rıza kazanmasında işlev görmektedir. O halde bahsi geçen KSS uygulamaları, şirketin kurumsal itibarını ve meşruluğunu artırma noktasında ideolojik bir rol oynamaktadır.

5.SONUÇ

Modern toplumlar içerisinde faaliyet yürüten şirketler, salt kendi çıkarlarını düşünerek varlıklarını idame ettirememektedir. Diğer bir deyişle kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim kılındığı çağdaş toplumlarda, ticari faaliyetlerin tüzel öznesi olan şirketler, mevcudiyetlerini sürdürmek ve kurumsal varlıklarının meşruluğunu sağlamak adına bir dizi halkla ilişkiler pratiğinde bulunmaktadır ki, bunların içerisinde KSS uygulamaları kendine has bir yer teşkil etmektedir. Bu çalışma özelinde de görüldüğü gibi, sağlığa zararlı bir ürün olan alkollü içecekleri imal eden Danimarka menşeili *Tuborg* firması, Türkiye'de yürüttüğü *%100 Gönüllüyüz* adlı KSS uygulamalarıyla salt hayırseverlik yapmamakta, toplumun tüm katmanlarından onay almaya çalışmaktadır. Eğitimden kadın haklarına, sağlıktan engelli yurttaşların sorunlarına kadar geniş bir yelpazedeki toplumsal sorunlarda, neoliberal ekonomi politikalarının inkâr edilemez etkisi görülmektedir. Öyle ki, küreselleşmeyle birlikte gitgide eğitim, sağlık ve sair toplumsal meselelerden ricat etmeye başlayan devlet, yerini özel şirketlere bırakmıştır. Ve bu çerçevede tüm toplumsal katmanları ilgilendiren yapısal sorunlar, zengin şirketlerin ya da yatırımcıların inisiyatifine kalmıştır. Gönüllülük adı altında gerçekleştirilen KSS uygulamalarıyla, hem kapitalist üretim ilişkilerinin inşa ettiği adaletsiz ve eşitsizlikçi düzen, hem de şirketlerin toplumsal rıza kazanma çabaları yeniden inşa edilmiştir. Nitekim bu çalışma kapsamında değerlendirildiğinde, *Tuborg* firmasının gerçekleştirdiği KSS faaliyetleri, ilgili şirketin insan sağlığına yönelik yol açtığı yıkıcı etkileri gizleyerek, bahsi geçen şirketin kurumsal varlığını ve meşruluğunu yeniden üreten ideolojik bir halkla ilişkiler pratiğini teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

Aktaş Yamanoğlu, M., Gençtürk Hızal, G. S., Özdemir, B. P. (2013). *Türkiye'de Halkla İlişkiler Tarihi Kurumsallaşma Yılları 1960-1980*. Ankara: De Ki Yayınları.

Bıçakçı, İ. (1999). Halkla İlişkiler Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Marmara İletişim Dergisi*, 10(10), 125-128.

Durna, T. (2011). Neoliberalizmin Bir Hegemonya Aracı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) ve Çokuluslu Şirketlerin 'Hayat'tan Eksilttikleri. S. Yıldırım Becerikli (Der.) *Halkla İlişkiler ve Reklamın Anatomisi Eleştirel Bir Kavrayış*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Gençtürk Hızal, G. S. (2013). Medya ve Halkla İlişkiler Endüstrisi Ortakyaşarlığında Haberin Halkla İlişkirleşmesi. M. Aktaş Yamanoğlu ve B. P. Özdemir (Ed.) *Halkla İlişkilerin Kazancı Geçmiş Eğilimler, Yeni Yönelimler*. Ankara: De Ki Yayınları.

Gower, K. K. (2009). Halkla İlişkiler Araştırmaları Yol Ayrımında. F. Keskin ve B. P. Özdemir (Der.) *Halkla İlişkiler Üzerine Disiplinlerarası Bir Alanın Yönelimleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Keskin, F. (2010). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Tartışmalı Bir Kavramı Konumlandırma Çabası. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 3-36.

L'Etang, J. (2002). Kurumsal Sorumluluk ve Halkla İlişkiler Etiği. J. L'Etang ve M. Pieczka (Ed.) *Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Vadi Yayınları.

Pay, M. ve Dutta, M. J. (2009). Küresel Bağlamda Halkla İlişkiler: Teorik Bir Mercek Olarak Eleştirel Modernizmin Uygunluğu. F. Keskin ve B. P. Özdemir (Der.) *Halkla İlişkiler Üzerine Disiplinlerarası Bir Alanın Yönelimleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Tellan, D. (2011). Halkla İlişkiler Endüstrisinde Geriye Bakmak: Kavramlar ve Karakterler. S. Yıldırım Becerikli (Der.) *Halkla İlişkiler ve Reklamın Anatomisi Eleştirel Bir Kavrayış*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Tunçel, H. (2011). Halkla İlişkilerde Mükemmellik Teorisinin Türkiye Ekseninde Eleştirel Değerlendirilmesi ve Öneriler. S. Yıldırım Becerikli (Der.) *Halkla İlişkiler ve Reklamın Anatomisi Eleştirel Bir Kavrayış*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Wilcox, D. L. (2013). The Evolution of Corporate Social Responsibility (CSR) as a Global Business Standard. M. Aktaş Yamanoğlu ve B. P. Özdemir (Ed.) *Halkla İlişkilerin Kazancı Geçmiş Eğilimler, Yeni Yönelimler*. Ankara: De Ki Yayınları.

İnternet Kaynakları

Alternatif Yaşam Derneği, http://www.ayder.org.tr/, (13.11.2020).

Tekelioğlu, T. *Yapabilirsin*, https://www.youtube.com/watch?v=nsEXiJF3GQU, (12. 11. 2020).

Tekelioğlu, T. *Yeni Hayat*, https://www.youtube.com/watch?v=aVnE2btzGYo, (13.11. 2020).

Tuborg, https://www.turktuborg.com.tr/tr/anasayfa#3, (13.11.2020).

Siroma, https://sancaktepe.meb.gov.tr/www/siroma/icerik/666, (13.11.2020).

YenidenBiz, https://www.yenidenbiz.org/, (13.11.2020).

Wings for Life World Run, https://en.wikipedia.org/wiki/Wings_for_Life_World_Run, (13.11.2020).

BİREYSEL BAŞVURUDA İKİNCİLLİK İLKESİ

THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY IN INDIVIDUAL APPLICATION

Arş. Gör. Ufuk Ramazan ÇAKMAK
Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
ORCID NO: 0000-0003-0882-1674

ÖZET

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminde ikincillik ilkesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu ilke, insan haklarını koruma görevinin asli olarak taraf devletlere ait olması anlamına gelir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de çeşitli kararlarında bir hakkın ihlâl edilip edilmediğinin tespit edilmesinde ulusal makamların daha yetkin bir durumda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin iş yükünün gittikçe artması, ikincillik ilkesine atfedilen önemi artırmaktadır. İkincillik ilkesi, şu an yürürlüğe girmeyen 15 No'lu Ek Protokolde de yer almakta olup, söz konusu düzenleme hak ve özgürlüklerin koruma sorumluluğunun öncelikle taraf devletlere ait olduğunu belirtmektedir. İkincillik ilkesiyle bağlantılı bir konu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesinde yer alan etkili başvuru hakkıdır. Bu maddeye göre taraf devletler, iç hukuklarında etkili başvuru yolları oluşturma yükümlülüğü altındadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de iç hukukta oluşturulan bu tür mekanizmaları, ikincillik ilkesine sağladığı katkıdan dolayı olumlu bulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye açısından verilebilecek bir örnek 6384 sayılı Kanun'la kurulan İnsan Hakları Tazminat Komisyonudur. 6384 sayılı Kanun'da sayılan hallere ilişkin olarak İnsan Hakları Tazminat Komisyonu'na başvuru yapılmadan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru yapılması halinde söz konusu başvuru kabul edilemez bulunur. İç hukukta kurulan bu tür başvuru mekanizmaları, uluslararası bir mahkemeden daha detaylı olarak inceleme yapma potansiyeline sahip olmanın yanı sıra bireylerin daha kısa sürede sonuç almalarına olanak sağlar. İkincillik ilkesi, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru için de geçerlidir. Bir ihlâlin meydana gelip gelmediğini tespit etme konusunda yasama organı, yargı organı ve idari organlar daha yetkin durumdadır. Bu bildiride, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi yargılamasındaki temel ilkelerden biri olan "ikincillik ilkesi" anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkincillik İlkesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bireysel Başvuru.

ABSTRACT

The principle of subsidiarity has a significant place within the European Convention on Human Rights. This principle stipulates the adoption of the protection of human rights mainly by the contracting states. The European Court of Human Rights also stated in various decisions thereof that the national authorities are more competent in determining whether any right is violated. Besides, increased workload of the European Court of Human Rights raised the importance attached to the principle of subsidiarity even more. The principle of subsidiarity is included in the Protocol numbered 15, which is not in force yet, and the regulation in question stipulates that the contracting states are responsible for protecting the rights and freedoms. Another issue associated with the principle of subsidiarity is the right to an effective remedy included in Article 13 of the European Court of Human Rights. According to that article, the contracting states are liable for creating opportunities for effective remedies in their domestic law. The European Court of Human Rights also finds such mechanisms created in domestic law favorable because of their contribution to the principle of subsidiarity. In this context, for instance, Human Rights Compensation Commission established under law numbered 6384 can be cited in terms of Turkey. In case some applications are lodged to the European Court of Human Rights without applying to the Human Rights Compensation Commission with regard to the cases mentioned in Law numbered 6384, such applications shall be deemed invalid. Such application mechanisms created in domestic law are capable of making more detailed examinations rather than an international court, allowing individuals obtaining results in a shorter period of time. The principle of subsidiarity also applies to individual application to the Constitutional Court. In determining whether a violation occurred, the legislative organ, judicial and administrative organs are more competent position. In this paper, the principle of subsidiarity, one of the fundamental principles in judgment of the European Court of Human Rights and Constitutional Court, will be discussed.

Keywords: Principle of subsidiarity, European Court of Human Rights, Individual application.

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANMASI

RESTRICTION OF THE FREEDOM OF EXPRESSION IN THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Arş. Gör. Ufuk Ramazan ÇAKMAK

Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

ORCID NO: 0000-0003-0882-1674

ÖZET

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde yer alan ifade özgürlüğü, demokratik bir toplumda önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi çeşitli kararlarında ifade özgürlüğünün demokrasiler için ön şart olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda; 10. madde lehte veya olumlu olan görüşlerin yanı sıra toplumun bir kesimi için rahatsız edici olan, çarpıcı olan ve şoke eden görüşleri de korumaktadır. Taraf devletlerin, ifade özgürlüğüne ilişkin negatif ve pozitif yükümlülükleri söz konusudur. Negatif yükümlülük gereğince taraf devlet, 10. maddede yer alan sınırlama nedenlerden biri mevcut değilse ifade özgürlüğüne müdahale etmemelidir. Negatif yükümlülüğün yanı sıra taraf devletlerin, ifade özgürlüğünün korunması için gerekli önlemleri alma şeklinde birtakım pozitif yükümlülükleri de söz konusudur. İfade özgürlüğüne taraf devlet tarafından yapılacak müdahalenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yerleşik içtihadına göre, taraf devletin ifade özgürlüğüne müdahale edebilmesi için ilk olarak "hukukilik" şartının yerine getirilmesi gerekir. Hukukilik şartı, taraf devletin ifade özgürlüğüne müdahale edebilmesi için yasal bir dayanağın mevcudiyetini gerekli kılar. Bu şartın varlığı halinde ikinci olarak 10. maddenin 2. fıkrasında yer alan meşru sınırlama sebeplerinden birinin varlığı aranır. Söz konusu hükme göre; ulusal güvenlik, genel ahlak, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi bir dizi nedene dayanılarak ifade özgürlüğü sınırlanabilir. Bu düzenlemenin sonucu, Sözleşme'nin 10/2 hükmünde yer almayan bir nedene dayalı olarak ifade özgürlüğüne müdahale edilememesidir. Uygulamada taraf devletlerin genellikle bu şartları sağladığı görülmektedir. Bu nedenle ifade özgürlüğüne müdahalenin Sözleşme'ye uygun olup olmadığının tespitinde "demokratik toplumda gereklilik" ölçütü belirleyici olmaktadır. Bu bildiride Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları çerçevesinde ifade özgürlüğü genel olarak açıklandıktan sonra sınırlama rejimi anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İfade Özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Hukukilik, Meşru Amaç, Demokratik Toplumda Gereklilik

ABSTRACT

The freedom of expression, which is included in the article numbered 10 of the European Convention on Human Rights, has an important place in a democratic society. The European Court of Human Rights emphasized in its various decisions that freedom of expression is a precondition for democracies. In this context; the Article numbered 10 protects the opinions that are favorable or positive, as well as the opinions that are disturbing, striking and shocking for a segment of the society. The States parties have negative and positive obligations regarding the freedom of expression. Pursuant to the negative obligation, the State party should not interfere with the freedom of expression unless one of the restriction reasons stated in article numbered 10, exists. In addition to the negative obligations, the States parties have some positive obligations in the form of taking the necessary measures to protect the freedom of expression. In order for the intervention to be made by the state party to freedom of expression to be in line with the European Convention on Human Rights, some conditions must be fulfilled. According to the established jurisprudence of the European Court of Human Rights, the condition of "legality" must first be fulfilled in order for the State party to interfere with the freedom of expression. The legality condition requires the existence of a legal basis for the State party to interfere with the freedom of expression. If this condition exists, secondly, the existence of one of the legitimate reasons for restriction stated in paragraph 2 of Article numbered 10 is sought. According to the said provision; the freedom of expression may be restricted for a number of reasons such as national security, general morality, protection of the rights and freedoms of others. The result of this regulation is the inability to interfere with freedom of expression based on a reason not included in the provision numbered 10/2 of the Convention. In practice, it is seen that the States parties generally meet these conditions. Therefore, the criterion of " requirement in a democratic society" is decisive in determining whether the interference with freedom of expression is in accordance with the Convention. In this paper, after the general explanation of freedom of expression within the framework of the decisions of the European Court of Human Rights, the restriction regime will be explained.

Keywords: Freedom of Expression, European Court of Human Rights, Legality, Legitimate Purpose, requirement in a Democratic Society.

CONTRASTIVE MOVE ANALYSIS OF RHETORIC IN TURKISH AND ENGLISH ONLINE ADVERTISEMENTS

Assist. Prof. Dr. Merve GEÇİKLİ
Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education
ORCID NO: 0000-0002-8619-5026

ABSTRACT

As a result of technological developments, new advertising techniques have been introduced in recent years. In this regard, the design of content in terms of rhetorical structure that would persuade the target community about the services to be provided or the quality of products has been captured scholarly interest. Accordingly, studies in the literature point out that the arrangement of rhetorical structures relevant to engaging the reader in the advertisements is of importance and this could be accomplished via the choice of linguistic items enhancing product or service and affecting the reader's decision on buying by making a competitive difference. Moving on this, the current study focuses on both English and Turkish online advertisements of technological devices (androids, laptops, tablet pcs, computers and by-products), the elaborated and complex dimensions of which have forced advertisers to organize their advertisements in a way to sell the products/services.

Therefore, moving on contrastive analysis and corpus studies paradigms, the main aim of this study is to compare-contrast rhetoric in Turkish and English online advertisements and to explore how in different contexts advertisers design the linguistic devices within advertisements in order to persuade their readers to buy their products. The corpus of the study is 150 online advertisements on technological devices, specifically android, laptops, tablet pcs, computers and by-products, 75 of which are in English and the left corpus in Turkish. In data collection, the rhetorical tags identified by Labrador et al. (2014) were followed in coding the advertisements. In coding process, three coders, having competence in both English and Turkish, the major field of one of whom is discourse analysis and the major fields of the left are advertising, coded the advertisements. In the first phase, each coder worked separately and then , regarding the moves on which there was total disaggreement, coders worked together. Accordingly, inter-coder reliability was checked; the overall percentage aggreement is 74.61%. The findings of the study show that rhetorical tags in both Turkish and English online advertisements of technological devices are similar in frequency. Both moves, identfying product and purpose and describing the product, identified by Labrador et al. (2014), are commonly observed in each corpus. As for sub-steps in moves, name of products, the features of the products, and positive evaluation are the most frequent ones.

Keywords: Contrastive Move Analysis, Rhetoric, Online Advertisements, Corpus Study

TALES OF EVERYDAY LIFE IN SABAHATTIN ALI'S NOVELS

Assoc. Prof. Saman HASHEMIPOUR
Istanbul Yeni Yüzyıl University, Faculty of Science and Literature
ORCID NO: 0000-0003-1756-3929

ABSTRACT

Like many authors who aim to raise awareness of social issues through literature, Sabahattin Ali's views are deeply influenced by banal social views. It is possible to find traces of Sabahattin Ali's worldview—a leftist writer—in his novels. In parallel with his social perspective, Sabahattin Ali drew attention to the problems he noticed in society and demonstrated them in his three novels; *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940), and *Kürk Mantolu Madonna* (1943). He somehow raised the awareness of Turks about social problems through literature. All three novels by Sabahattin Ali can be read without any prior preparation; however, due to Turkey's special historical conditions in the 1930s and 40s and Sabahattin Ali's implied political perspective in the content of these stories, having information about the Turkish society is an essential part of comprehending his novels. Being conscious about the rabble makes it possible to understand better his novel's setting and how daily matters deal with his three novels' plotline. His tragic life, mysterious death, and sad artistic spirit, which sometimes copes with social realities and sometimes presents itself as depressed and sad spiritual outbursts, make him one of his leading writers. All these shreds of evidence show that his works that take a mirror in front of the human soul and look at the truth from this angle are worth studying today with a distinct literary perspective.

Keywords: Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna*, Turkey

EBEVEYN VE OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİME BAKIŞ AÇISI VE FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE PERSPECTIVE AND AWARENESS OF PARENTS AND PRE-SCHOOL TEACHERS IN PRE-SCHOOL EDUCATION

Dr. Öğr. Üyesi Ali Yiğit KUTLUCA
İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-1341-3432
Bilge KARAYALÇIN
İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID NO: /0000-0002-5146-8805

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı; okul öncesi öğretmenlerinin ve ebeveynlerin okul öncesi eğitime bakış açılarını ve farkındalıklarını, yaşadıkları çatışmaların nedenlerini belirlemek, sorunları ve beklentilerini yaşanılan örnek olaylar üzerinden incelemektir. Araştırma, amaçlı örnekleme yönteminden ölçüt örnekleme yöntemi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu durum çalışması; dört öğretmen, dört anne ve dört babanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir ve çalışma babalar ile üç, öğretmenler ile iki buçuk, anneler ile iki saat sürmüştür. Ana uygulama yapılmadan önce iki anne, iki baba ve iki öğretmen ile pilot bir uygulama yapılıştır. Tüm katılımcılara örnek durumlar içeren üç adet senaryo verilmiş ve bu örnek olaylar ile ilgili yarı yapılandırılmış sorular sorulmuştur. Katılımcılar ile bu sorular üzerine bir tartışma ortamı oluşturulmuş, birbirleriyle etkileşim içine girmeleri ve aralarında müzakere yapmaları sağlanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar sonucu derinlemesine, detaylı ve çok boyutlu nitel bilgi edinilmiştir. Toplanan nitel veriler için sürekli karşılaştırma yöntemi temelinde tümevarımsal içerik analizi sonrası ulaşılan sonuçlar aşağıda verilmiştir. Bu araştırma kapsamında sözü edilen "bakış açısı" ve "farkındalık" kavramının öğretmenler ve ebeveynlere göre benzerlik gösterdiği fakat bazı durumlarda ise ebeveyn ve öğretmenlerin sorumluluk alma noktasında fikirlerinin değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Genel çerçeveden bakıldığında okul öncesi öğretmen ve ebeveynlerin örnek olaylar çerçevesinde tutumlarının benzer olduğu fakat bazı durumlarda öğretmenlerin daha pedagojik bir yaklaşıma sahip oldukları, ebeveynlerin ise daha duygusal bir bakış açısıyla yaklaştıkları saptanmıştır. Öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocuğa kazandırılacak davranışların gerçekleşmesi için eğitim süreci boyunca birbirlerinden bazı beklentilerinin olduğunu vurgulamışlardır. Yapılan analizler sonucunda öğretmen ve ebeveynlerin birbirlerinin beklentilerinden haberdar olmaları ve ortak bir fikirde buluşabilmeleri için yoğun bir iletişim ve etkileşim içine girmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi öğretmenleri, ebeveyn, farkındalık, bakış açısı

ABSTRACT

The main aim of this research is to determine the perspectives and awareness of preschool teachers and parents in preschool education, the causes of their conflicts, to examine the problems and expectations through case studies. The research was carried out with the criteria sampling method from the purpose sampling method. The case study was conducted with the participation of four teachers, four mothers and four fathers, and lasted three hours with fathers, two and a half with teachers, and two hours with mothers. Before the main application was made, a pilot application was done with two mothers, two fathers and two teachers. All participants were given three scenarios with sample situations and were asked semi-structured questions. A discussion environment was created, allowing the participants to interact with each other. In-depth, detailed and multidimensional qualitative information was obtained as a result of the responses of the participants. Below are the results obtained after deductive content analysis based on the continuous comparison method for the collected qualitative data. It was concluded that the concept of “point of view” and “awareness” mentioned in this study is similar for teachers and parents, but in some cases, the ideas of parents and teachers vary at the point of taking responsibility. From the general framework, it was found that the attitudes of preschool teachers and parents were similar within the framework of case studies, but in some cases teachers had a more pedagogical approach, while parents approached it from a more emotional point of view. They emphasized that teachers and parents have some expectations of each other throughout the educational process about the behavior to be trained to the child. As a result of the analysis, it was concluded that teachers and parents should engage in intense communication and interaction in order to be aware of each other's expectations and to meet in a common opinion.

Keywords: Preschool teachers, Parents, Point of view, Awareness

ULUSLARARASI REJİM PERSPEKTİFİNDE BİR İNCELEME: "İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI ANTARKTİKA"

AN INVESTIGATION IN THE INTERNATIONAL REGIME PERSPECTIVE: "HUMANITY'S COMMON HERITAGE ANTARCTICA"

Dr. Öğr. Gör. Burak ERCOŞKUN
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
ORCID NO: 0000-0003-1163-3906

ÖZET

Küreselleşmenin bir sonucu olarak devletlerarası ilişkiler ve karşılıklı bağımlılık giderek artmış, ortak sorunların kolektif çözümü zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda devletlerin ulusal yetki alanı dışında kalan bölgeleri yönetmek ya da uluslararası boyuttaki sorunların üstesinden gelmek için başvurdukları bir iş birliği şekli olarak ifade edilebilen rejimler, düzenlenen sorun alanıyla ilgili genel ilke ve kuralları belirleyen, temel davranış kalıplarını ortaya koyan kurumsal bir yapıya işaret etmektedir. Bunun yanı sıra rejimler düzenlenen alana, kapsadığı konulara ve oluşturulma şekline göre farklılıklar göstermektedir. Bu bilgiler ışığında hiçbir devletin egemenliği altında bulunmayan, dünyanın beşinci büyük kıtası olan ve insanlığın ortak mirası kabul edilen Antarktika, çalışmanın örnekleme alanı seçilmiştir. Zira ekosistem için önem arz eden ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip kıtadaki mevcut hukuki sistem bazı ülkelerin egemenlik iddialarıyla sarsılmakta, kapsamlı, eşitlikçi ve bağımsız bir uluslararası rejime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hipotezden hareketle çalışmanın amacı, ortak kaynakların yönetiminde uluslararası rejimin nasıl sağlanabileceğini Antarktika örneği üzerinden tespit etmektir. Uluslararası rejimlerin inşasına yönelik yaklaşımlar çerçevesinde analiz yapılan çalışmada uluslararası anlaşmalar, yönetmelikler, uygulamalar, raporlar ve bilimsel çalışmalardan yararlanılacaktır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası Rejim, Ortak Miras, Antarktika

ABSTRACT

As a result of globalization, inter-state relations and interdependence have increased, and collective solutions of common problems have become necessary. Accordingly, regimes can be expressed as a form of cooperation that states resort to to manage regions outside their national jurisdiction or to overcome international problems. It points to an institutional structure that determines the general principles and rules related to the regulated problem area and reveals the basic behavior patterns. In addition, regimes differ according to the regulated area, the subjects they cover and the way they are formed. In the light of this information, Antarctica, which is not under the sovereignty of any state, is the fifth largest continent of the world and accepted as the common heritage of humanity, was selected as the sampling area of the study. Because the current legal system in the continent, which is important for the ecosystem and has rich underground resources, is shaken by the sovereignty claims of some countries. Therefore, a comprehensive, equitable and independent international regime is needed. Based on this hypothesis, the aim of the study is to determine how the international regime can be achieved in the management of common resources through the example of Antarctica. International agreements, regulations, practices, reports and scientific studies will be used in the study, which is analyzed within the framework of approaches to the construction of international regimes.

Keywords: International Regime, Common Heritage, Antarctica

SEYAHAT İŞLETMESİ ÇALIŞANLARININ İŞ YAŞAM DENGELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN ANALİZİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

ANALYSIS OF WORK LIFE BALANCE OF TRAVEL COMPANY EMPLOYEES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC PROPERTIES: THE ISTANBUL CASE

Burcu YILMAZ
SUBÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
ORCID : 0000-0003-1892-954X

Prof. Dr. Burhanettin ZENGİN
SUBÜ, Turizm Fakültesi
Turizm Rehberliği Bölümü
ORCID : 0000-0002-6368-0969

ÖZET

İş yaşam dengesi, hem uluslararası hem de ulusal arenada yönetim ve organizasyon alan yazınında özellikle son 20 yılda ele alınan konulardan biridir. İş yaşam dengesi, bireyin iş ve yaşamı ile ilgili taleplerinin dengede olması durumu olarak ifade edilebilir. Denge oluşturulurken aynı zamanda iki taraftan da doyum sağlayarak iş ve sosyal yaşamda üstlenilen roller arasındaki çatışmanın en alt seviyede olması durumudur. Bireyin kendi kişilik özellikleri, çalışmış olduğu örgüt ve yaşadığı aile özelliklerine bağlı olarak beklentileri ve bu doğrultuda dengeyi oluşturacak gereksinimler değişecektir.

Bu araştırmada; iş yaşam dengesinin belirlenmesi ve seyahat işletmesi çalışanlarının sosyo-demografik özellikleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya konması amaçlanmaktadır. Çalışma nicel araştırma yönteminden yararlanarak tasarlanmıştır. Verileri elde etmede anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde faaliyet gösteren A Grubu Seyahat Acentası çalışanları oluşturmaktadır. 28 Mart 2020-28 Kasım 2020 tarihleri arasında veri toplama süreci gerçekleşmiş ve toplamda 393 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırma verileri istatistiksel analiz programları kullanılarak analize tabi tutulmuş, bu bağlamda betimleme, faktör analizi, Anova ve t testleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda iş yaşam dengesi, iş dengesi, aile dengesi, olumlu psikolojik denge, olumsuz psikolojik denge olmak üzere dört boyut olarak belirlenmiş ve aşağıdaki sonuçlara varılmıştır;

- ***Aile dengesi;*** cinsiyet, çalışma süresi ve gelir durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- ***İş dengesi;*** medeni duruma, gelir durumu, yaş durumu, hafta sonu evde çalışma durumu, mesai saatleri dışında evde çalışma durumu, çalışma sınıfına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- ***Olumlu psikolojik denge;*** çalışma sınıfı, mesai saatleri dışında evde çalışma durumu, çalışma sürelerine göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmaktadır.
    - ***Olumsuz psikolojik denge;*** medeni durum ve çalışma sürelerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş Yaşam Dengesi, Seyahat İşletmesi, Seyahat İşletmesi Çalışanları, İstanbul

ABSTRACT

Work-life balance is one of the issues addressed in the field of management and organization both in the international and national arena, especially in the last 20 years. Work-life balance can be defined as the balance of the individual's demands regarding work and life. It is the situation where the conflict between the roles assumed in business and social life is at the lowest level by satisfying both sides while creating a balance. Depending on the individual's own personality traits, the organization he / she works for, and the family traits he / she lives in, the expectations and the needs that will create the balance in this direction will change. In the study, it is aimed to determine the work-life balance and to reveal whether travel agency employees differ in terms of their socio-demographic characteristics. The research has been designed using quantitative research method. A questionnaire form was used to obtain the data. The universe of the research is composed of A group travel agency employees operating in Istanbul. The data collection process took place between 28 March 2020 and 28 November 2020, reaching 393 participants in total. The research data were analyzed using Statistics programs, and descriptive statistics, factor analysis, Anova and t tests were performed. At the end of the research, work-life balance was determined as four dimensions: work balance, family balance, positive psychological balance, and negative psychological balance, and the following conclusions were reached.

- Family balance; differentiates significantly according to gender, working time and income.
- Work balance; Marital status, income, age, weekend home working status, working at home outside of working hours differ significantly according to the working class.
- The working class of positive psychological balance, the status of working at home outside of working hours, differ significantly according to the working hours.
- Significantly differentiates according to the negative psychological balance, marital status and working time.

Keywords: Work Life Balance, Travel Agency Employees, Istanbul

1. GİRİŞ

İş yaşam dengesi kavramı çalışan her bireyi yakından ilgilendiren ve son 20 yıldır adından sıkça bahsedilen bir oldugudur. Literatürde yapılan incelemeler sonucunda bu konu son yıllarda her ne kadar araştırmalara sıkça konu olmuş olsa da ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar yeterli düzeyde değildir (Arar, 2020, s. 132). Ulusal ve uluslararası literatürde iş yaşam dengesi olgusunun çeşitli iş alanlarında ele alındığı görülmektedir. İş- yaşam dengesini turizm sektöründe ele alan çalışmaların daha çok konaklama işletmesi çalışanları üzerinde yoğunlaştığı

görülmüştür. Seyahat acentası çalışanlarına yönelik yapılan araştırma sayısı yok denecek kadar azdır.

İş-yaşam dengesi kavramı günümüz çalışma şartlarında olmaza olmaz bir kavram haline gelmeye başlamıştır. Ancak denge bireyler açısından farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Bazı bireyler iş odaklı denge kurmaya çalışırken başka bireyler yaşam odaklı olarak bu dengeyi kurmaya çalışmaktadırlar. Bireyler arasında oluşan bu farkın demografik özelliklere göre şekillendiği düşünülerek bu çalışma tasarlanmıştır.

1.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Günümüzde küreselleşen dünya şartlarıyla birlikte çalışma hayatının farklılaşması, kadınların daha fazla iş yaşamında yer almaya başlaması, özel sektörün ve patron insiyatifli çalışma alanlarının her geçen gün büyümesi gibi durumlar sonrasında iş-yaşam dengesi kavramı olmazsa olmaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır.

İş yaşam dengesi ile ilgili literatürde pek çok tanım mevcuttur. Bu tanımlamaların bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

- İş-yaşam çatışması, iş ve aile rollerinin bazı açılardan karşılıklı olarak uyumsuz olması durumudur (Greenhaus & Beutell, 1985, s. 77).
- Çift gelirli ve kariyerli ailelerin artışı ile birlikte iş-yaşam dengesi, yalnızca bireysel katılım ile değil sosyal devlet politikaları ile mümkün olacaktır (Özen Kapız, 2002, s. 139).
- IYD çalışanların refahını sağlamak amacıyla kullanılan stratejik bir insan kaynakları yönetim aracıdır (Wong & Ko, 2009, s. 195).
- İş-yaşam dengesi, iş dışında kalan sosyal zamanda bireysel tatminin sağlanması halinde gerçekleşir (Doğrul & Tekeli , 2010, s. 12).
- İş-yaşam dengesi zaman içinde çalışanların sağlığını, psikolojisini, örgüte bağlılığını ve verimliliği etkilemektedir (Sakar, Sarker, Xiao , & Ahuja, 2012, s. 143).
- IYD çalışma hayatı ve sosyal yaşam arasındaki ilişkiyi irdeleyen insan kaynakları yönetim aracıdır (Korkmaz & Erdoğan, 2014, s. 542)
- İş-yaşam dengesi bireyin çalışma hayatındaki öncelikleri ve özel hayatı arasında rahat bir denge kurabilmesidir (Shukla & Bagali, 2016, s. 17) .

İş-yaşam dengesi kavram olarak ilk kez 1986 da ortaya çıkmış olsa da temeli 1930'lara dayanmaktadır. Bu kavramın bilinen ilk uygulaması W. K. Kellog isimli şirketin, 8 saatlik vardiya yerine 6 saatlik vardiya sistemi düzenlemesidir. 1970'lerin sonlarında bu kavram araştırmacıların dikkatine sunulduktan sonra 20. Yy'ın sonlarında örgütler iş yaşam programları üzerinde çalışmaya başlamışlardır. İlk zamanlarda tasalanan programlar daha çok çocuklu kadınları hedef alırken gün geçtikçe iş yaşam dengesi kavramı daha geniş bir çerçevede ele alınarak cinsiyet ayrımı gözetmeksizin uygulanmaya çalışılmaktadır (Bostancıoğlu, 2014, s. 18)

Naithani (2010) tarafından hazırlanmış, iş-yaşam dengesinin tarihsel sürecini gösteren tabloya aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1.1 İş ve aile hayatının aşamaları. (Naithani , 2010, s. 154)

Dönem	İş ve Yaşam Yaklaşımları
Toplumsal yaşamın ilk yılları	Geçimini sağlamak için çalışma anlayışı
Sanayileşmeden önceki dönem	İş yeri yaşamı ve aile yaşamının kısmi olarak ayrılması
1800'lerin ortaları (sanayi devrimi)	İş yeri yaşamı ve aile yaşamının birbirinden ayrılması ve erkek iş gücünün baskın hale gelmeye başlaması
19. yy'ın son 20. yy'ın ilk yılları	İş bölümü sebebiyle iş ve aile ayrımının güçlenmesi
20. yüzyılın başları (1950'ye kadar)	İnsan gücüne bağlı teknoloji ve bu durumun işyerinde erkek egemenliğine dayanması
1950-1980 yılları	Teknolojinin neden olduğu cinsiyetçilik son bularak iş-yaşam dengesi kavramıyla tanışılmaya başlandı
1980 -2008 yılları	Küresel iş gücüne daha fazla kadın ve annenin katılımı, İYD büyümesi
2008 sonrası	İş- yaşam dengesi olanaklarının azalması ve buna bağlı olarak iş ve aile çatışmasında artış

Guest (2002, s. 265) tarafından geliştirlen tabloda iş- yaşam dengesinin yapısı, belirleyicileri ve sonuçları irdelenmiştir. Belirleyiciler örgütsel faktörler ve bireysel faktörler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Bu çalışmanın amacı seyahat acentası çalışanlarının iş-yaşam dengesini demografik özelliklerine göre incelemek olduğu için bireysel faktörler üzerinde durulacaktır. Karakteri belirleyen cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, aile ve çevre gibi faktörler bireylerin olaylara bakış açısına yön veren ve diğer bireylerden farklılaştıran unsurlardır. Bu bağlamda her bir bireyin iş ve yaşamlarındaki görev ve sorumlulukları, talep ve tatminleri de birbirinden faklıdır (Teker, ve diğerleri, 2018). İş-yaşam dengesine etki eden bireysel faktörler cinsiyet, kişilik, eğitim, yaş, medeni durum, kariyer olarak ele alınmış ve aşağıdaki gibi detaylandırılmıştır.

Tablo 1.2 İş yaşam dengesinin yapısı, belirleyicileri ve sonuçları (Guest, 2002, s. 265)

Belirleyiciler	Dengenin Yapısı	Sonuçlar
Örgütsel Faktörler	**Öznel Göstergeler**	İş tatmini
İş talepleri	İş merkezli denge	Yaşam tatmini
İş kültürü	Yaşam merkezli denge	Ruhsal sağlık / Sağlık
Ev talepleri	İş ve yaşam üzerinde eşit denge	Stres / Hastalık
Ev kültürü	İşin sosyal yaşama taşması	İş davranışı / Performansı
Bireysel Faktörler	Sosyal yaşamın işe taşması	Sosyal davranış / Performans
İşe uyum sağlama	**Nesnel Göstergeler**	İş hayatında diğer insanlara etki
Kişilik	İş saati	Sosyal hayatta diğer insanlara etki
Enerji	Boş zaman	
Kişisel mücadele	Aile sorumlulukları	
Cinsiyet		
Yaş		
Yaşam ve kariyer seviyesi		

- **Eğitim:** Literatürde IYD alanında yapılmış çalışmalarda eğitim düzeyinin belirleyici bir faktör olup olmadığı ile ilgili değişik sonuçlar üretilmiştir. Kimi çalışmalarda eğitim düzeyi bir değişken olarak kabul edilirken kimi çalışmada anlamlı bir fark elde edilmemiştir. Ancak kendi eğitim seviyelerine paralel işlerde çalışan bireylerin tatmin seviyesinin, eğitimine uygun iş kollarında çalışmayanlara oranla yüksek olduğu görülmüştür. Örgütte aynı pozisyona sahip farklı eğitim düzeylerinde çalışanların aynı şartlar ile çalışması halinde eğitim düzeyi yüksek olan personelin doyum oranı azalmaktadır (Teker, ve diğerleri, 2018, s. 32)
- **Medeni Durum:** Kişilerin medeni haline göre görev ve sorumlulukların farklılaşmakta ve buna bağlı olarak IYD'nin sağlanabilmesi için beklentiler kişinin evlenmemiş, evli ya da evliliğini bitirmiş olması durumuna göre değişkenlik gösterecektir. Yalnız yaşayan bir birey ile eş ve çocukları olan bir bireyin iş sonrası yükümlülükleri şüphesiz ki aynı olmayacaktır ya da tek ebeveyn olarak çocuklarının hem bakımını hem de evin geçimini sağlamak durumunda olan bireylerin yük ve sorumlulukları, aynı görevleri yerine getiren iki ebeveynden daha fazla olması kaçınılmazdır (Yeşiltepe, 2014, s. 11)
- **Kariyer:** Yapılan çalışmalara göre iş deneyimi ve doyumu arasında olumlu bir ilişki mevcuttur. Deneyim arttıkça buna bağlı olarak işten alınan doyum seviyesi de doğru orantılı olarak yükselmektedir. Çalışma yaşamına yeni girmiş deneyimsiz ve yaşça daha genç olan bireylerin gerçek üstü kulaktan duyma bilgiler ve yanlış yönlendirmelerle oluşan beklentileriyle iş yaşamının gerçek şartları karşılaşmaları ilk aşamada

doyumsuzluk seviyesinin yükselmesine sebep olmaktadır (Sevimli & İşcan, 2005, s. 57).

- **Yaş:** Bireyler yaş aldıkça sorumlulukları artmakta ve IYD olmazsa olmaz bir gereklilik haline gelmektedir. Buradan varılacak sonuç ile yaşı ilerlemiş bireyler IYD sağlayabildikleri işlerde çalışma yaşamlarını sürdürecekleri için daha genç bireylere oranla daha yüksek doyuma sahip olacakları söylenebilir (Altıok Gürel, 2018).

2. METODOLOJİ

Bu araştırmanın amacı, seyahat acentası çalışanlarının iş-yaşam dengelerinin demografik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmektir.

Araştırma nicel araştırma yönteminden yararlanarak tasarlanmış ve veriler anket aracılığı ile toplanmıştır. Anket formu ise üç bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde likert tipi ölçek kullanılmıştır. Beşli likert tipi ölçek olarak tasarlanan bu ankette ifadeler "1- Kesinlikle Katılmıyorum – 5- Kesinlikle katılıyorum" şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeklerin ilk kısmında yer alan likert tipi ölçeklerin oluşturulmasında literatür taramasından faydalanılmıştır (Çelenk, 2019).

Bu araştırma kapsamında, İstanbul merkezli A grubu seyahat acentası çalışanları araştırmanın veri toplanan evrenini oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. İstanbul'da bu şartları taşıyan ve gönüllü olan bütün A grubu sehayat acentası çalışanları veri sürecine dahil edilmiştir. Evreni temsil edeceği düşünüldüğünden 384 katılımcıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Nitekim katılımcı sayısı 384 olduğunda veri toplama işlemi sonlandırılmamış ve toplanılabildiği kadar veri toplamaya devam edilmiştir. Toplamda 393 katılımcının verisi analiz sürecine dahil edilerek, yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve 41 ifade için 0,903 olarak tespit edilmiştir. Bu güvenilirlik katsayısından hareketle çalışma ölçeğinin güvenilirlik şartını sağladığı ($0,60 \leq \alpha \leq 0,90$) ifade edilebilir.

3. BULGULAR

Elde edilen verileri analize tabi tutabilmek için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) analiz programından faydalanılmıştır. Nicel analizler ile elde edilen ham bulgular tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Karışıklığı önlemek adına aralarında anlamlı farklılık bulunamayan ifadelere tablolarda yer verilmemiştir.

Demografik özelliklere ait verilere yapılan frekans (sıklık) analizine göre araştırmaya 393 katılımcının dahil edildiği tablo 3.1'de görülmektedir. Demografik tablo'da katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, ailenin gelir durumu, medeni hali gibi tanımlayıcı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.1. Katılımcıların demografik özelliklerine ait bulgular

DEĞİŞKENLER	N	%
Cinsiyet		
Erkek	180	45,8

Kadın	213	54,2
Yaş		
26 yaş ve altı	23	5,9
27-35 yaş	194	49,4
36-45 yaş	134	34,1
46 yaş ve üzeri	42	10,7
Eğitim Durumu		
İlköğretim ve Ortaöğretim	44	11,2
Yükseköğretim	349	88,8
Ailenin Gelir Durumu		
3000 TL ve daha az	13	3,3
3001-4500 TL	87	22,1
4501 TL ve üzeri	293	74,6
Medeni Hal		
Evli	207	52,7
Bekar	186	47,3
Çalışma Sınıfı		
Mavi Yaka	26	6,6
Beyaz Yaka	367	93,4
Turizmde Çalışma Süresi		
1 yıldan az	12	3,1
1-5 yıl	106	27,0
6 yıl ve üstü	275	70,0
Bulunulan İşletmede Çalışma Süresi		
1 yıldan az	82	20,9
1-5 yıl	233	59,3
6 yıl ve üstü	78	19,8
Mesaiden Sonra Evde Çalışma Durumu		
Evet	321	81,7
Hayır	72	18,3
Hafta Sonu Evde Çalışma Durumu		
Evet	286	72,8
Hayır	107	27,2

Tablo 3.1'de katılımcılara ait betimleyici istatistikler yer almaktadır. Kadınların çoğunlukta olduğu katılımcıların yaklaşık %94'ü beyaz yaka sınıfında çalışmaktadır. Katılımcıların yaklaşık %89'u yükseköğretim mezunu durumundadır. Katılımcıların %70'i 6 yıldan fazla süreyle turizm endüstrisi içerisinde çalışırken, bu süre aynı işletme içerisinde düşüşe geçerek 1-5 yıl arasında yoğunlaşmaktadır. Evlilerin çoğunlukta olduğu katılımcıların, yaklaşık %82'si mesaileri bittikten sonra ve hafta sonları da yaklaşık %73'ü evde çalışmaya devam etmektedir. Son olarak ise, katılımcıların yaklaşık %75'i 4501 TL ve üzeri gelire sahipken, %89'u yükseköğretim mezunudur.

Araştırmada iş-yaşam dengesini ölçen ölçeğin açıklayıcı faktör analizine ilişkin ilgiler tablo 3.2'de yer almaktadır. İş-yaşam dengesi ölçeği için analiz yapılırken ilk olarak Varimaks Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizinden yararlanılmıştır. Analize göre KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Büyüklüğü) için tepi edilen değer 0.823 olarak tespit edilmiştir. Bu değer ölçeğin faktör analizin yapılmasına uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan Barlett Küresellik Testi (0,00= p<0,05; ; df. 120; Ki-Kare: 3975,024) sonuçları da bu durumu desteklemektedir (Çokluk, 2018; Işkın, 2020).

Tablo 3.2. İş-yaşam dengesi ölçeğine ait faktör analizi

İş Dengesi	**Açık Var.**	**Cr. Alfa**	**Art. Ort.**	**Std. Sapma**	**Faktör Yükü**
	26,116	0,946	3,412	1,119	

İşimin gereksinimleri nedeniyle evde yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum					0,930
İşimin yarattığı gerginlik ve yük nedeniyle aile yaşantımla ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum					0,930
İşimde geçirdiğim zaman aileme karşı sorumluluklarımı yerine getirmemi zorlaştırıyor.					0,921
İş sorumluluklarım aile ve ev yaşantımı olumsuz etkiliyor.					0,874
İş sorumluluklarım nedeniyle ailemle ilgili planlarımı değiştirmek zorunda kalıyorum.					0,851
Aile Dengesi	**Açık Var.** 19,403	**Cr. Alfa** 0,842	**Art. Ort.** 2,165	**Std. Sapma** 0,735	**Faktör Yükü**
Aileme karşı sorumluluklarım nedeniyle işimle ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum.					0,842
Ev yaşantımın gereksinimleri nedeniyle işimle ilgili çalışmalarımı sonraya bırakmam gerekiyor.					0,763
Ailemin gereksinimleri iş yaşamımı olumsuz olarak etkiliyor.					0,754
Aile yaşantım işe zamanında gitmek, günlük iş gereklerini yerine getirmek ve fazla mesaiye kalmak gibi işimle ilgili sorumluluklarımı olumsuz olarak etkiliyor.					0,745
Aile yaşantımın yarattığı gerginlik ve yük, işimle ilgili görevlerimi yapma becerimi olumsuz etkiliyor.					0,719
Olumlu Psikolojik Denge	**Açık Var.** 13,625	**Cr. Alfa** 0,788	**Art. Ort.** 3,570	**Std. Sapma** 0,857	**Faktör Yükü**
Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.					0,880
Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.					0,769
Zor zamanlarımı çok az sıkıntıyla atlatırım.					0,747
Olumsuz Psikolojik Denge	**Açık Var.** 13,539	**Cr. Alfa** 0,793	**Art. Ort.** 2,239	**Std. Sapma** 0,823	**Faktör Yükü**
Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.					0,869
Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.					0,764
Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır.					0,697

Varimaks Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi: *Açıklanan Toplam Varyans: %72,683; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Büyüklüğü: %0,823; Barlett Küresellik Testi (0,00): p<0,05; df. 120; Ki-Kare: 3975,024 Değerlendirme Aralığı (Bütün Boyutlar için [1] Kesinlikle Katılmıyorum – [5] Kesinlikle Katılıyorum)*

İş-yaşam dengesi ölçeği yapılan faktör analizi sonucunda "İş Dengesi", "Aile Dengesi", "Olumlu Psikolojik Denge" ile "Olumsuz Psikolojik Denge" olmak üzere dört boyutlu bir yapı oluşturmuştur. Oluşan bu dört boyutlu yapı için faktör yükleri 0.930 ile 0.697 arasında değişen değerler almıştır. İş dengesi boyutu için Aritmetik ortalama 3,412, açıklanan varyans 26,11, güvenilirlik katsayısı ise 0,94 olarak tespit edilmiştir. Aile dengesi boyutunda aritmetik ortalama 2,165, açıklanan varyans 19,40, güvenilirlik katsayısı ise 0,84'tür. Psikolojik denge boyutlarında ise olumlu psikolojik denge boyutu içi Aritmetik ortalama 3,570, açıklanan varyans 13,62, güvenilirlik katsayısı ise 0,78, olumsuz psikolojik denge için ise Aritmetik ortalama 2,239, açıklanan varyans 13,53, güvenilirlik katsayısı ise 0,79 olarak tespit edilmiştir. Bu değerlerde göze çarpan en önemli husus aile dengesi ve olumsuz psikolojik denge boyutlarında ortalama değerin (3) altında olan aritmetik ortalamaların iş dengesi ve olumu psikolojik denge boyutları için ortalama değerin (3) üzerinde olmasıdır. Özellikle turizm ile doğrudan veya dolaylı işlere sahip olan kişilerin iş koşulları bu sonuçların çıkmasına kaynaklık etmiş olabilir. Çünkü turizm çalışanları iş koşulları nedeniyle hem olumsuz bir tutum geliştirmekte hem de iş-aile arasında bir denge kurmakta zorlanmaktadır.

Tablo 3.3. Boyutların katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık analizi

İFADELER	Değişken	N	A.O	t	*p*
Aile Dengesi	Kadın	213	2,2500	2,105	0,036
	Erkek	180	2,0939		

Tablo 3.3'de aile dengesi boyutunun katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılıkları verilmektedir. Araştırma kapsamında aile dengesini ölçen boyut, cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farklılığın nereden kaynaklandığının tespiti için aritmetik ortalamalar

incelenmiş ve kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha olumlu düşünmelerinden kaynaklanan bir anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda seyahat acentalarında çalışan kadın katılımcılar, erkek katılımcılara göre aile dengesini daha fazla önemsediği çıkarımı yapılması mümkündür.

Tablo 3.4. Boyutların katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık analizi

İFADELER	Değişken	N	A.O	t	*p*
İş Dengesi	Evli	207	3,6232	4,017	0,000
	Bekar	186	3,1774		
Olumsuz Psikolojik Denge	Evli	207	2,3285	2,287	0,023
	Bekar	186	2,1398		

Tablo 3.4'de iş dengesi ve olumsuz psikolojik denge boyutunun katılımcıların medeni hallerine göre farklılıkları verilmektedir. Araştırma kapsamında iş dengesi ve olumsuz psikolojik denge boyutları, medeni hale göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farklılığın nereden kaynaklandığının tespiti için aritmetik ortalamalar incelenmiş ve her iki boyut içinde evli katılımcıların bekar katılımcılara göre daha olumlu düşünmelerinden kaynaklanan bir anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.5. Boyutların katılımcıların çalışma sınıfına göre farklılık analizi

İFADELER	Değişken	N	A.O	t	*p*
İş Dengesi	Mavi Yaka	26	2,8462	-2,343	0,027
	Beyaz Yaka	367	3,4523		
Olumlu Psikolojik Denge	Mavi Yaka	26	2,8846	-3,217	0,003
	Beyaz Yaka	367	3,6185		

Tablo 3.5'de iş dengesi ve olumlu psikolojik denge boyutlarının katılımcıların çalışma sınıflarına göre farklılıkları verilmektedir. Araştırma kapsamında iş dengesi ve olumlu psikolojik denge ölçen boyutlar, çalışma sınıfına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farklılığın nereden kaynaklandığının tespiti için aritmetik ortalamalar incelenmiş ve her iki boyut içinde beyaz yaka katılımcıların mavi yaka katılımcılara göre daha olumlu düşünmelerinden kaynaklanan bir anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Seyahat acentasında çalışan beyaz yakalılar, mavi yakalılara oranla pozitif iş dengesi ve olumlu psikolojik dengeye karşı daha olumlu tutuma sahiptir.

Tablo 3.6. Boyutların katılımcıların yaş gruplarına göre farklılık analizi

BOYUTLAR	F	*p*	26 yaş ve altı	27-35 yaş	36-45 yaş	46 ve üzeri	tukey
			A.O	A.O	A.O	A.O	
İş Dengesi	14,842	**0,000**	2,52	3,63	3,46	2,69	26 yaş ve altı ile 27-35 yaş, 26 yaş ve altı ile 36-45 yaş, 27-35 yaş ile 46 yaş ve üstü 36-45 yaş ile 46 yaş ve üstü

Tablo 3.6 incelendiğinde boyutların katılımcıların yaş gruplarına göre olumlu farklılık gösterdikleri görülmektedir. Farklılıkların hangi değişkenler arasında gerçekleştiğinin tespit edilmesi için Post-Hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. İş dengesi boyundaki farklılıklar 26 yaş ve altı ile 27-35 yaş ve 36-45 yaş, 46 yaş ve üstü ile 27-35 yaş ve 36-45 yaş arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 3.7. Boyutların katılımcıların mesai saatleri dışında evde çalışma durumlarına göre farklılık analizi

İFADELER	Değişken	N	A.O	t	*p*
İş Dengesi	Evet	321	3,5047	3,507	0,001
	Hayır	72	3,0000		
Olumlu Psikolojik Denge	Evet	321	3,6137	2,144	0,033
	Hayır	72	3,3750		

Tablo 3.7'de iş dengesi ve olumlu psikolojik denge boyutlarının katılımcıların mesai saatleri dışında evde çalışma durumlarına göre farklılıkları verilmektedir. Araştırma kapsamında iş dengesi ve olumlu psikolojik denge ölçen boyutlar, mesai saatleri dışında evde çalışma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farklılığın nereden kaynaklandığının tespiti için aritmetik ortalamalar incelenmiş ve her iki boyut içinde evet diyen katılımcıların hayır diyen katılımcılara göre daha olumlu düşünmelerinden kaynaklanan bir anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.8. Boyutların katılımcıların hafta sonu evde çalışma durumlarına göre farklılık analizi

İFADELER	Değişken	N	A.O	t	*p*
İş Dengesi	Evet	286	3,5350	3,608	0,000
	Hayır	107	3,0841		

Tablo 3.8'de iş dengesi boyutunun katılımcıların hafta sonu evde çalışma durumlarına göre farklılıkları verilmektedir. Araştırma kapsamında iş dengesini ölçen boyut, hafta sonu evde çalışma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farklılığın nereden kaynaklandığının tespiti için aritmetik ortalamalar incelenmiş ve evet diyen katılımcıların hayır

diyen katılımcılara göre daha olumlu düşünmelerinden kaynaklanan bir anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.9. Boyutların katılımcıların gelir durumlarına göre farklılık analizi

BOYUTLAR	F	*p*	3000 TL ve altı	3001-4500 TL	4501 TL ve üzeri	tukey
			A.O	A.O	A.O	
İş Dengesi	5,715	**0,004**	2,76	3,16	3,51	4501 TL ve üstü- Diğerleri
Aile Dengesi	4,697	**0,010**	2,23	1,95	2,22	3001-4500 TL- 4501 TL ve üstü

Tablo 3.9 incelendiğinde boyutların katılımcıların gelir durumuna göre olumlu farklılık gösterdikleri görülmektedir. Farklılıkların hangi değişkenler arasında gerçekleştiğinin tespit edilmesi için Post-Hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. İş dengesi boyutunda farklılık 4501 TL ve üstü ile diğer arasında gerçekleşirken, aile dengesi boyunda ise farklılık 3001-4500 TL ile 4501 TL ve üstü arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 3.10. Boyutların katılımcıların turizmde çalışma sürelerine göre farklılık analizi

BOYUTLAR	F	*p*	1 Yıldan Az	1-5 Yıl	6 Yıl ve Üstü	tukey
			A.O	A.O	A.O	
Aile Dengesi	3,843	**0,022**	2,50	2,01	2,20	1-5 yıl- Diğerleri
Olumlu Psikolojik Denge	11,825	**0,000**	2,41	3,59	3,61	1 yıldan az- Diğerleri
Olumsuz Psikolojik Denge	3,376	**0,035**	2,83	2,18	2,23	1 yıldan az- Diğerleri

Tablo 3.10 incelendiğinde boyutların katılımcıların turizmde çalışma sürelerine göre olumlu farklılık gösterdikleri görülmektedir. Farklılıkların hangi değişkenler arasında gerçekleştiğinin tespit edilmesi için Post-Hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre, olumlu psikolojik denge ve olumsuz psikolojik denge boyutlarındaki farklılıklar 1 yıldan az ile diğer gruplar arasında gerçekleşmiştir. Sadece aile dengesi boyutunda bu durum değişiklik göstererek, bu boyutta farklılık 1-5 yıl ile diğer gruplar arasında gerçekleşmiştir.

Tablo 3.11. Boyutların katılımcıların işletmede toplam çalışma sürelerine göre farklılık analizi

BOYUTLAR	F	*p*	1 Yıldan Az	1-5 Yıl	6 Yıl ve Üstü	tukey

			A.O	A.O	A.O	
İş Dengesi	6,689	**0,001**	3,25	3,57	3,08	1-5 yıl- 6 yıl ve üstü

Tablo 3.11 incelendiğinde boyutların katılımcıların işletmede toplam çalışma sürelerine göre olumlu farklılık gösterdikleri görülmektedir. Farklılıkların hangi değişkenler arasında gerçekleştiğinin tespit edilmesi için Post-Hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre iş dengesi boyutundaki farklılık 1-5 yıl ile 6 yıl ve üstü arasında gerçekleşmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişen ve değişen dünya şartlarında iş-yaşam dengesi kavramı sıklıkla karşımıza çıkmaya başlayan bir olgu haline gelmiştir. Ancak bu dengenin sağlanması için tek bir formül yoktur. Aynı işletmede aynı pozisyonda aynı şartlar altında çalışan iki bireyin iş-yaşam dengesini aynı ölçüde sağlayamayabilir. Öyle ki aynı bireyin bile zaman içinde yaşı ilerledikçe, iş ve yaşamdan beklentileri farklılaştıkça iş-yaşam dengesini farklı şekilde sağladığı söylenebilir. Bu noktada bireylerin demografik özelliklerinin iş-yaşam dengesi üzerinde etkili olduğunu söylememiz mümkündür.

Çalışmada bireylerin demografik özellilkleri; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, medeli hal, çalışma sınıfı, turizmde çalışma süresi, bulunan işletmede çalışma süresi, mesaiden sonar evde çalışma durumu ve haftasonu evde çalışma durumu boyutlarında incelenirken, iş yaşam dengesi kavramı; iş dengesi, aile dengesi, olumlu psikolojik denge ve olumsuz psikolojik denge olmak üzere 4 boyutta ele alınmıştır.

Seyahat acentası çalışanlarının iş-yaşam dengesinde kişilerin demografik özellikleri arasında sadece eğitim durumunda anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Diğer demografik özelliklerin tamamı en az bir boyutta farklılık göstermiştir.

Çalışmada oluşturulan iş-yaşam dengesi boyutlarından iş dengesi boyutunda yaş,medeni durum,gelir durumu, çalışma sınıfı, bulunan işletmede çalışma süresi, mesaiden sonar evde çalışma ve hadta sonu evde çalışma değişkenlerinde anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Aile dengesi boyutunda, cinsiyet, gelir durumu ve turizmde çalışma süresi değişkenlerinin anlamlı farklar yarattığı tespit edilmiştir.

Olumlu psikoljik denge boyutunda çalışma sınıfı, turizmde çalışma süresi, mesaiden sonar evde çalışma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılılar tespit edilmiştir.

Olumsuz psikolojik denge boyutunda ise sadece medeni durum ve turizmde çalışma süresi değişkenlerinin anlamlı farklılık yarattığı tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada seyahat acentası çalışanlarının iş-yaşam dengeleri demografik özellikler açısından analiz edilmiş ve anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Demografik özelliklerde ele alınan 10 değişkenden turizimde çalışma süresi değişkeni iş-yaşam dengesinin aile dengesi, olumlu psikolojik denge ve olumsuz psikolojik denge boyutlarında anlamlı farklılıkların tespit edildiği, çalışmanın en fazla farklılık gösteren değişkeni olmuştur.

Bu bağlamda sektör işverenleri ve yöneticilerine verilebilecek öneriler şu şekildedir,

Bireyin iş ve yaşamının dengede olması hali daha motive çalışanlar olmalarını sağlayacaktır. Özelllikler turzim sektörü gibi emek yoğun çalışılan işletmelerde yoğun rekabet ortamında esnek çalışma şartlarında çalışan personellerin iş-yaşam dengelerini düzenleyecek uygulamalara gidilmelidir.

İş-yaşam dengesinde yaşanan problemler zaman içinde meslekten soğuma ya da meslekten ayrılma sonuçlarını doğurabilir. Bu durum da sektörde kalifiye personelin azalması sorununu beraberinde getireceği için personele taşıyabilceğinden fazla iş yükü yüklenmemeli, ucuz ve eğitimsiz personel seçiminden kaçınılmalıdır.

Bu çalışmada verilerin toplanılması Covid-19 pandemi sürecinde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte turizm sektörü şühhesiz ki derinden etkilenmiş pek çok işletme faaliyetlerine ara vermis ya da kapanmak durumunda kalmıştır. Ayakta kalmayı başaran diğer işletmeler de ise çalışma şartları değişmiş, pek çok işletme evden çalışma ya da kısmi çalışma modellerine geçmiştir. Bu durumda katılımcıların vermis olduğu cevapların yeni normal şartalrında mı yoksa eski çalışma sistemlerine göre mi verdikleri bilinmemektedir. Bu nedenle araştırma pandemi süreci bittikten ve eski çalışma düzenine geri dönüldükten sona tekrar edilerek aralarında herhangi bir fark olup olmadığı tespit edilebilir.

Kaynakça

Altıok Gürel, P. (2018). İş-Yaşam Dengesini Sağlayan Faktörlerin Kadin Akademisyenler İçin Belirlenmesi: LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ. *İstanbul Üniversitesi Kadın Arştırmaları Dergisi*, 31-44.

Arar, T. (2020). Akademide İş Yeri Mutluluğu İle Performans Arasindaki İlişkide İş Yaşam Dengesi Ve Duygusal Zekanin Rolü. *Doktora Tezi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Bostancıoğlu, A. (2014). İş Yaşam Dengesi Ve İş Yaşam Dengesinin Çalişan Verimliğliği Üzerine Etkileri: İstanbul İli Kağithane İlçesi Lise Ve Dengi Okul Öğretmenleri Üzerinde Bir Alan Araştirmasi. İstanbul: Hasan Kalyoncu Üniversitesi .

Çelenk, M. (2019).Konaklama işletmeleri çalışanlarında psikolojik dayanıklılığın iş yaşam dengesine etkisi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, Nevşehir.

Doğrul , B. Ş., & Tekeli , S. (2010). İş Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Esnek Çalışma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2*(2), 11-18.

Greenhaus, J., & Beutell, N. (1985). Sources of Conflict between Work and Family Roles. *Academy of Managment, 10*(1), 76-88.

Guest, D. (2002). Perspectives on the Study of Work-life Balance. *Social Science Information, 41*(2), 255-279.

Kalliath, T., & Brough, P. (2008). Work–life balance: A review of the meaning of the balance. *Journal of Management &, 14*(3), 323-327.

Korkmaz , O., & Erdoğan, E. (2014). İş Yaşam Dengesinin Örgütsel Bağlılık ve Çalışan Memnuniyetine Etkisi. *Ege Akademik Bakış, 14*(4), 541-557.

Naithani , P. (2010). verview of Work-Life Balance Discourse and Its Relevance in Current Economic Scenario. *Asian Social Science, 6*(6), 148-155.

Özen Kapız, S. (2002). İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(3), 139-153.

Sakar, S., Sarker, S., Xiao , X., & Ahuja, M. (2012). Use of Mobile Technologies to Minimize Work-Life Balance Impacts. *MIS Quarterly Executive, 11*(4), 143-157.

Sevimli, F., & İşcan, F. (2005). Bireysel Ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu. Ege Akademik Bakış Dergisi, 5(1), 55-64.

Shukla, S., & Bagali, M. (2016). A Study on Work Life Balance: In Indian Travel and Tourism Industry. *International Journal of Research in IT, Management and Engineering, 6*(3), 16-29.

Teker, N., Tuncer, H., Çelikten, Y., İnandı, Y., Yıldırım, B., Teyfur, M., . . . Coşkun, B. (2018). Eğitim, Örgüt VE Liderlik (2 B.). (Y. Çelikten, Dü.) Eğitim Yayın Evi.

Wong, S.-k., & Ko, A. (2009). Exploratory study of understanding hotel employees' perception on work–lifebalance issues. *International Journal of Hospitality, 28*(2), 195-203.

Yeşiltepe, B. (2014). Konaklama İşletmelerinde İş-Yaşam Dengesini Etkileyen Faktörler VE Yöneticiler Üzerindeki Sonuçları. Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıktı Kocaman Üniversitesi.

TÜRKÇE HUKUK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜNDEKİ ARAPÇA ASILLI KELİMELERİN UĞRADIKLARI ŞEKİL, SES VE ANLAM DEĞİŞİMLERİ

THE SHAPE, SOUND AND MEANING CHANGES OF ARABIC-ORIGINED WORDS IN TURKISH LAW TERMS DICTIONARY

Doç. Dr. İbrahim ÖZAY
Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID NO: 0000-0003-3860-3440
Raafat Mohammed Saeed Younus Sheikh
Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID NO: 0000-0001-8499-1777

ÖZET

Türkler ve Araplar yüzyıllar boyunca aynı coğrafyayı paylaşmış, aynı dine inanmış ve iç içe geçmiş iki millettir. Bu etkileşimin tezahürlerini iki milletin kültür, akide ve dillerinde görmek mümkündür. Bu etkileşim sayesinde özellikle Arapça ile Türkçe arasında pek çok kelime alışverişi olmuştur. Kelime alışverişinin belki de en sık yapıldığı alanlardan biri de hukuktur. Her iki halkın da yüzyıllar boyunca Osmanlı devleti tarafından yönetilmesi ve hukuk kurallarının kaynaklarının aynı olması bu alanda kelime alışverişini daha da arttırmıştır. Dilde sadeleşme hareketi neticesinde Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçen kelimeler bir süzgeçten geçirilmesine ve azaltılmasına rağmen hukuk alanındaki Arapça ve Farsça orijinli kelimeler hala varlıklarını sürdürmektedirler. Bu kelimelerin bazısı anlamını korumuş bazıları da çeşitli değişimlere uğramışlardır. Bu çalışmada Türkçe hukuk terimleri sözlüğündeki Arapça asıllı kelimeler uğradıkları şekilsel, ses ve anlam değişimlerine göre çeşitli başlıklar altında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça, Hukuk Terimleri, Ödünçleme

ABSTRACT

Turks and Arabs are two nations that shared the same geography for centuries, believed in the same religion and were intertwined. It is possible to see the manifestations of this interaction in the culture, blief and languages of the two nations. Thanks to this interaction, many words were exchanged especially between Arabic and Turkish. Law is perhaps one of the most common areas of word exchange. The fact that both peoples were ruled by the Ottoman state for centuries and the sources of legal rules were the same increased the exchange of words in this area. As a result of the simplification movement in the language, although the words that passed from Arabic and Persian into Turkish were filtered and reduced, words of Arabic and Persian origin still exist in the field of law. Some of these words have preserved their meanings and some have undergone various changes. In this study, the words of Arabic origin in the Turkish legal terms dictionary are examined under various headings according to their formal, sound and meaning changes.

Keywords: Turkish, Arabic, Law, Borrow

BÜTÇELEME VE CİNSİYETE DUYARLI KAMU HARCAMALARI

BUDGETING AND GENDER RESPONSIVE PUBLIC EXPENDITURE

Doç. Dr. Melek AKDOĞAN GEDİK
Çukurova Üniversitesi, İİBF
ORCID NO: 0000-0001-6470-5796

ÖZET

Bütçe devletin kamu harcamalarını ve kamu gelirlerini içeren en kapsamlı ve sınırlı bir süre için oluşturulan kanundur. Diğer taraftan bütçe, sadece teknik bir detay değil, ayrıca çok önemli bir politik ifade olup, hükümetlerin sosyal ve ekonomik önceliklerinin bir yansımasını oluşturur. Dikkatli bir biçimde incelenecek olursa bütçe ile devletin geleceğe yönelik yapacağı yatırım ve büyüme planı rahatlık ile anlaşılacaktır. Yine aynı şekilde bütçe üzerine yapılacak bir incelemede var olan hükümetin takip ettiği devlet tipi, sosyal yardım mantığı, öncelikleri ve güvenceleri rahatlık ile gözlemlenebilir. Cinsiyete dayalı bütçe ve kamu harcamaları, kamu harcamalarına farklı bir bakış açısı getiren yaklaşımlardır. Cinsiyete dayalı kamu harcaması tanımlamasında anlatılmak istenen, kamu harcamalarının yapılmasında herkese eşitliğin sağlanabilmesi amacıdır. Ayrım gözetilmeksizin yapılan kamu harcamalarında kadınların iş gücüne katılımı teşvik edilmedinden etkinsizlik ve gelirlere dahil edilemeyen unsurlar ortaya çıkmaktadır. Cinsiyete dayalı kamu harcaması ele alındığında ise kadınlara yönelik bir pozitif ayrımcılık kastedilmektedir ve kadının iş gücüne katılımını artırıcı, aslında iş gücüne dahil olan ama fiyatlanamayan işsizliğe giren, bu sebeple bütçeleme anlayışında bir eksikliğe yol açan harcamalardan bahsedilmektedir. Amaç, ataerkil toplum yapısına sahip birçok ülkede cinsiyet nedenli meydana gelen eşitsizlikleri azaltacak, var olan harcama anlayışına göre daha etkin, kalkınmayı sağlayabilecek, etkinsizlik yaratan durumları ortadan kaldıracak, kadınları destekleyici bir kamu harcaması yapısı oluşturmaktır.

Bu çalışmada dünya çapında uzun yıllar içerisinde önemli bir çalışma haline gelen ve gelişmekte olan ülkelerin de dikkate almaya başladığı kalkınmayı sağlamada önemli bir etken olan, kadınların iş gücüne katılımı, daha kaliteli çalışma koşulları sağlama, iş hayatında cinsiyete dayalı eşitsizlikleri azaltmaya yönelik yapılan cinsiyete dayalı bütçeleme, cinsiyete dayalı kamu harcamalarının değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bütçeleme, Kamu Harcamaları, Kadın

ABSTRACT

The budget is the most comprehensive and time-limited law which consist of public expenditures and public revenues of the state. On the other hand, the budget is not only a technical detail, but also a very important political statement, and forms a reflection of the social and economic priorities of governments. When considered carefully, future investment and growth plan of the state will be easily understood with the budget. Similarly, if the budget is examined carefully, it becomes easy to observe the type of state, the social aid rational of the state, priorities and guarantees of the existing government. Gender responsive budget and public expenditures are the approaches which bring a different perspective to public expenditures. In the definition of gender responsive public expenditure, it is aimed to ensure equality for everyone in terms of benefiting from public expenditures. Since the participation of women in the labour force is not encouraged in public expenditures without making any discrimination, ineffectiveness and factors which cannot be included in the income develop. When gender responsive public expenditures are considered, a positive discrimination for women is intended. It is mentioned about the expenditures that increase women's participation in the labour force and which are included in the unpricable unemployment despite being actually included in the labour force, thus which lead to a deficiency in the budgeting perspective. The objective here is to create a structure of public expenditure which will reduce gender responsive inequalities in many countries with a patriarchal social structure, which is more efficient than the current understanding of expenditure and which will ensure development, eliminate the cases causing ineffectiveness and support women.

In this particular study, it will be attempted to evaluate the cases, which have become a significant effort for many years worldwide and on which the developing countries started to pay attention as an important factor to provide development, such as the participation of women in the labour force, providing better quality working conditions, gender responsive budgeting which is carried out to reduce gender responsive inequalities in business life, gender responsive public expenditures.

Keywords: Budgeting, Public Expenditure, Woman

KAMU BORÇLARI VE EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

PUBLIC DEBTS AND ECONOMIC EFFECTS: AN EVALUATION FOR TURKEY'S ECONOMY

Doç. Dr. Melek AKDOĞAN GEDİK
Çukurova Üniversitesi, İİBF
ORCID NO: 0000-0001-6470-579

ÖZET

Kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması ile kamu açıklarının borçla finanse edilmesi sağlanmıştır. Hükümetlerin genel olarak harcamaların finansmanı için vergi koymaktan daha kolay, kısa sürede daha az hissedilir olan borçlanmayı tercih etmesi kamu kesimini ekonomilerde önemli oranda açık verir hale getirmiştir.Ülkemizde verimli olarak yapılamayan; kamu harcamaları, siyasi ve sosyal etkiler gibi benzeri nedenlerle ülkeyi iç ve dış borca başvurmaya zorlamış ve bu durum ülkemizi zamanla borçların faizini ödeyemez bir hale sürüklemiştir .Türkiye'nin sürekli artan borçları ekonominin üstünde çok büyük sorunlar yaratmaya başlamış, bu sorunların en önemlisi de yaşanan krizler olmuştur. 1997, 2000, 2001 krizlerinin yaşandığı dönemlerde birçok banka devlete devredilmiş buda hem iç hem dış borç miktarlarını çok yüksek seviyeye çıkarmıştır. Yine bu dönemde yaşanan banka mevduatlarına sağlanan devlet güvencesi bankaları zor duruma sürüklemiş ve ekonomi altından kalkamayacağı iç ve dış borçlanmaya sürüklenmiştir. Son 30 yılda borçlanma sürekli olarak artmış etkisi daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Ülke yüklü miktarlarda kamu borcu altına girmiştir. Bu durum borçlanmanın, borç faizlerinin ekonomi üzerinde baskı yarmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada borçlanmanın tanımı, türlerini, ekonomik etkilerini halkında bilgi verilerek Türkiye'de kamu borçlarının yıllar itibari ile gelişim sürecini ve kamu borçlarının ekonomi üzerindeki olası etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Borç, Kamu Borcu, Ekonomik Etkileri

ABSTRACT

Public deficits have been financed by incurring debts to close public deficits when public expenditures exceed public revenues. As governments generally prefer incurring debts which is less noticeable and easier to finance expenditures to imposing taxes has made the public sector have a significant deficit in their economies. Public expenditures which cannot be managed efficiently in our country have obliged the country to refer internal and external debts due to reasons such as political and social effects and this has carried away the country to become unable to pay the interest of the debts in time. Growing debts of Turkey have begun to result in huge problems on the economy; the experienced crises have been the most important of these problems. Throughout the crises in 1997, 2000 and 2001, numerous banks were vested in the state and this situation increased both internal and external debt amounts to a very high level. Again in the same period, the state assurance which was provided to bank deposits drove banks into a difficult situation and the economy was dragged into internal and external debts, which was impossible to overcome. The debts have increased continuously in the last 30 years and their effects have started to be felt more. The country has undertaken large amounts of public debt. This situation causes debts and their interests put pressure on the economy. In this particular study, some information will be provided about the definition of debt, its types and its effects on the economy and the development process of public debt in Turkey on yearly basis and the possible effects of public debt on the economy will be evaluated.

Keywords: Debt, Public Debt, Economic Effects

YOUTUBE'DA İZLENME ORANININ YÜKSEK OLDUĞU VİDEOLARA KONUK OLAN UYUŞTURUCU BAĞIMLISI BİREYLERİN İNCELENMESİ

ANALYSIS OF DRUG ADDICTS WHO ARE GUESTS OF VIDEOS WITH HIGH VIEWING RATES ON YOUTUBE

Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN
İstanbul-Cerrahpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID NO: 0000-0001-9989-8575
Yüksek Lisans Öğrencisi Melike SEMERCİ
İstanbul-Cerrahpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-6383-8340
Arş. Gör. Hakan KARAMAN
İstanbul-Cerrahpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-5729-6012

ÖZET

Bağımlılık; genetik ve çevresel etmenler sonucu oluşan, insan beyninin karmaşık etkilerini içeren, tedavisi mümkün bir kronik hastalık olarak tanımlanmaktadır. Bu maddelerden en çok bilineni ise uyuşturucu maddedir. Psikoaktif madde olarak da tanımlanan uyuşturucu madde; bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarında olumsuz değişikliklere neden olan, zaman içerisinde bireyler üzerinde ekonomik ve sosyal sorunlara yol açabilen ve kullanımının ve satışının kanunlarca yasaklandığı bağımlılık yapıcı madde türü olarak ifade edilmektedir.

Bireyin madde kullanımına başlamada aile, akran grubu ve sosyal çevre bileşenlerinin birlikte risk faktörü oluşturduğu ifade edilmektedir. Madde kullanımında sosyal çevrenin etkisi sosyalleşmenin önemli bir aracı olan akran ilişkileri ile öne çıkmaktadır. Birey için özellikle ergenlik döneminde arkadaş çevresinin ön planda olması, arkadaş grupları arasında madde kullanımının bir kabul aracı olarak ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Madde kullanımında bir diğer önemli etken ise ailedir. Aile işlevselliğini sağlıklı bir şekilde sürdüremeyen ailelerde büyüyen gençlerin madde kullanımı açısından önemli bir risk grubu oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bireyin hayatının ayrılmaz bir parçası olan sosyal medya; Medyanın haber oluşturma ve dağıtım sürecinde etkin olan video, ses, fotoğraf gibi ögelerin tamamını barındıran yapıyı oluşturmaktadır. Sosyal medya içerisinde en popüler medya aracını oluşturan Youtube ise; içerik çeşitliliği, hitap edilen kitle genişliği gibi yönleriyle son derece aktif bir kullanıcı profiline sahiptir. İçerik analizi yöntemiyle oluşturulan bu araştırmada; Youtube platformu içerisinde bulunan kanallardan izlenme oranının yüksek olduğu videolara konuk olan uyuşturucu bağımlısı bireylerin madde deneyimleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada bağımlıların madde deneyimleri ile birlikte aile yaşamı, sosyal

ilişkileri gibi süreçlerin bağımlı gencin madde kullanımında etkisini ele alarak ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Madde bağımlılığı, Uyuşturucu Madde, Sosyal Medya, Youtube,

ABSTRACT

Addiction is defined as a curable chronic disease that occurs as a result of genetic and environmental factors, and involves the complex effects of the human brain. The most well-known of these substances is drugs. Drugs, also defined as psychoactive substances is defined as a type of addictive substance that causes negative changes in individuals' feelings, thoughts and behaviors, can cause economic and social problems on individuals over time, and their use and sale is prohibited by law.

It is stated that family, peers and social environment together constitute a risk factor for an individual to start using substances. The influence of the social environment on substance use comes to the forefront with peer relationships, which are an important tool of socialization. The fact that friendship is at the forefront for the individual, especially during adolescence, it may cause substance use among peer groups to emerge as a means of acceptance. Another important factor in substance use is family. It has been determined that young people who grow up in families that cannot maintain family functionality in a healthy way have an important risk group in terms of substance use.

Social media, which is an important part of an individual's life, constitutes the structure that includes all elements such as video, sound and photograph that are effective in the media's news creation and distribution process. Youtube, which is the most popular media tool in social media, has an extremely active user profile in terms of content diversity and the target audience. In this research created with the method of content analysis, it is aimed to evaluate the drug addicts who are the guests of the videos with high viewing rates from the channels on Youtube in terms of their substance experiences. In the study, it is aimed to reveal the effects of processes such as family life and social relations on substance use of the addicts.

Keywords: Substance addiction, Drugs, Social Media, Youtube

İRAN VE TÜRK EDEBİYATININ BİRLEŞTİĞİ YER; TEBRİZ

TABRİZ, A CITY WHERE PERSIAN AND TURKİSH LİTERATURE ARE COMBINED

Doç. Dr. Saman HASHEMIPOUR
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
ORCID NO: 0000-0003-1756-3929

ÖZET

Tebriz, İran'ın kuzey batısındaki en büyükşehir ve Doğu Azerbaycan Eyaleti'nin merkezidir. Halkın dili Azerice olan Tebriz, alan ve nüfus açısından İran'ın üçüncü en büyük şehridir. Tebriz'in kuruluşu Ahameniş İmparatorluğu öncesine dayanırken, arkeolojik kazılara göre, Tebriz'in beş bin yıllık bir geçmişe sahip olduğu ortaya çıkartmıştır. Tarihçiler ve hatta kentin halkı kendilerini Türk olarak tanımlarken, İran da yaşayan diğer ırklar, Tebriz halkını 'Türk' veya Azeri Türkü olarak adlandırmaya devam ediyorlar. Tebriz'in Mekberetül-Şüera binasında, Tebriz'in büyük şairlerine ait anıt ve makbereler yer alıyor. Bu şairlerden Asadi Tusi, Katran-ı Tebrizi, Anvari, Khaqani, Zahireddin Faryabi, Homam Tebrizi, Maghreb-i Tebrizi, ve Mohammad-Hüssein Behcet Tebrizi (Şehriyar)'ı adlandırabiliriz. İran'ın onüç büyük şairinin mezarı olan bu yapı, Tebriz halkının Fars dili ve edebiyatına gösterdiği ilginin bir göstergesidir. Tebriz edebiyatı, Azeri Türk ve İranlı edebiyat başyapıtları ve dolayısıyla bu kültürlerden esinlenerek, sunduğu edebî eserler vasıtası ile onlara katkıda bulunmuştur. Bu çalışma, bir Türk kenti olaarak bilinen Tebriz'in İran edebiyatına katkılarını tartışmaktadır. Tebriz, sadece çok sayıda yazar ve şair'e ev sahipliği yaptığından dolayı önem arz etmiyordur. Bunun yanısıra, kent de edebî modernitenin başlangıcı, geleneksel İran edebiyatına farklı yapı da eserlerin üretiminin yolunu açmıştır. Bu şairlerin ürettikleri edebî eserlerin kalitesi açısından da önemli bir başkent olup ve günümüze kadar yerini korumuştur. Tebriz, İran'da önde gelen Pers mistik şair ve edebiyat yazarlarını da yetiştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tebriz, Şehriyar, Şiir, İran, Azerbaycan

ABSTRACT

Tabriz, as the center of East Azerbaijan Province, is the largest city in the northwest of Iran and the third-largest city in Iran in terms of area and population. The native speakers are communicating with the Azerbaijani language. While Tabriz's foundation dates back to the pre-Achaemenid Empire era, archaeological excavations revealed that Tabriz has settled for five thousand years. While historians and the city residents find themselves Turks, other races in Iran also call Tabrizians Turks and Azeris. The Mausoleum of Poets, a building, settled in Tabriz where monuments and maquis of Tabriz's great poets of Persian literature such as Asadi Tusi, Qatran Tabrizi, Anvari, Khaqani, Zahireddin Faryabi, Homam Tabrizi, Maghrebi Tabrizi,

and Mohammad-Hossein Behjat Tabrizi (Shahriar) are open to being visited, a cultural combination is apparent to be studied. This building, which is the burial place of thirteen great poets of Iran, proves the people's desire in Tabriz to the Persian language and literature. This article discusses Tabriz's role in Persian poetry and how literature in Tabriz is inspired by Turkish and Persian literary masterpieces and Iranian culture to make an outstanding contribution to the city's cultural merits. Tabriz is an essential center in terms of a large number of writers and poets and their excellent quality in literature. Besides, the beginning of literary modernity in Tabriz brought about other literary works out of traditional Persian literature. This cultural and literary center has survived and kept its place to the present day. Tabriz brought up mystical poets and writers who are considered as Iran's mystical literature authors and are among the prominent Persian poets and writers.

Keywords: Tabriz, Poetry, Shahriyar, Iran, Azerbaijan

1. GİRİŞ

Tebriz (Osmanlıca: Kent-i Tebriz veya Tebriz Kend), İran'ın kuzey batısındaki en büyük şehir ve Doğu Azerbaycan Eyaleti'nin merkezidir. Kuzeyde Eynali Dağı ve güneyde volkanik Sehend Dağı arasında olan Tebriz, dağlar ile çevrili bir düzlükte kurulmuştur. Ayrıca Tebriz, Kömür Çayı (Mehran Çayı veya Kuru Çay) ve Acı Çay'ın birleşmesinden oluşan nehir yatağında konumlanmıştır. Şehir, sanayi bakımından İran'ın ikinci büyük şehridir ve bu sebepten dolayı, İran'ın en kirli havasına sahip şehirler listesinde ikinci sıradadir (ISNA, 2020). Halkın dili Azerice olan Tebriz, alan ve nüfus açısından Tahran ve Meşhed'den sonra, İran'ın üçüncü en büyük şehridir. (?) Tebriz, İran'ın sanayi üretiminde büyük bir paya ve öneme sahiptir. Tebriz'in modern sanayisi başlıca otomotiv, makine, kimya, petrokimya, petrol rafinerisi, çimento, elektrik-elektronik eşya ve tekstil üzerine kuruludur. On'dan fazla üniversitenin faaliyet gösterdiği şehrin en ünlü ihracatı el yapımı halı ve gümüş işlemleridir.

Tebriz'in kuruluşu Ahameniş İmparatorluğundan öncesine dayanır. Arkeolojik kazılara göre ise Tebriz'in beş bin yıllık bir geçmişi olduğu ortaya çıkmıştır. İsmi Tavrez, Tavrej, Taris ve Turi olarak tarih kitaplarında geçmektedir. Tebriz kelimesi Kıpçak Türkçesine bir kelimedir ve Tebriz, Tavris veya Tavaris olarak bilinir. Tebriz şehrinin üç yandan dağlar ile çevrili olmasından dolayı, tav ve aris birleşimi, dağ ve arası anlamına gelmektedir. Şehir tarihi boyunca depremler ve yıkımlara uğramasına rağmen, defalarca yeniden inşa edilmiştir. Bu şehir, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi gibi Türk devletlerine başkentlik yapmıştır. İran'da ilk matbaa evi, ilk belediye sarayı, ilk şehir meclisi, ilk modern okul, ilk umumi kütüphane, ilk sinema salonu, ilk tiyatro salonu ve tiyatro grubu, ilk modern fabrika, ilk kadın derneği ve ilk modern polis teşkilatı Tebriz de kurulmuştur. Tebriz, Azerbaijan başkenti Bakü ve Türkiyeden İstanbul, İzmir, Erzurum ve Konya olmak üzere Avusturya başkenti Viyana, Tacikistan'ın Kocand ve Filistin'in Gazze kentleri ile diplomatik kardeşlik bağları kurmuştur. Ayrıca, İran

Ermenilerinin psikoposu da Tebriz de yer alıyor. Sardarinia (2010) bu sebeplerden dolayı, Tebriz'in ilkler şehri olduğunu kitabında açıklamıştır.

Tebriz'in altıyüz'den fazla ünlü şaire sahip olduğu tarihe geçmiştir ve hatta Mevlana'nın Mürşidi olan Şems-i Tebrizi, 1185 yılında bu şehirde doğmuştur. Tebrizin Mekberetül-Şüera binasında (Hossein Zadeh & Hossein Zadeh, 2005) Tebriz'in büyük şairlerinin anıtı olarak bilinir. Bu şairlerden Saib, Katran ve Humam-i Tebrizi, Asadi, Hagani, Zehireddin, Şahpur, Mağrebi, Lisani, Hani, Şekibi ve Şehriyar en çok bilinenlerdir. Bunların arasından en yakın zamanda vefat eden yazarlardan birisi de Doktor Seyid Muhammed Hüseyin Behçet-Tebrizi, İran Türklerinin şehriyarı ve en ünlü son edebi değer olarak bilinir. Muhammed Hüseyin, şairin küçük adı, Behcet Tebrizi soyadı, Seyyid, peygamber soyundan geldiği için ve Doktor lakabı, tıp fakültesinde okuduğundan dolayı bu isimle hitab edilmiştir. Behçet, şair'in ilk mahlası, ve Şehriyar ise daha sonraki mahlasıdır.

2. ŞEHRİYAR

Şehriyar, 1906 da Tebriz de doğdu. Babası Mir-İsmail Ağa Khoşkenabi, avukattı ve onu okul döneminde, Arapça ve Arap edebiyatı eğitiminin yanı sıra, Fransızca öğrenmeye teşvik etti. Şehriyar 1929 yılında ilk şiir kitabınının önsözünü, dönemin bilinen şairlerinden Muhammed Tagi Bahar, Bahtiyar ve Nafisi'ye hitafen yayımladı. Şiirlerinde, Hafız, Sadi, Fuzûlî, Vaqif ve Sabirden etkilenmiş olan Şehriyar, ana dilinde kaleme aldığı *Heyder Baba'ya Salam* şiiri ile dünyada büyük bir üne kavuştu. 1951 yılında yayınladığı bu şiir kitabında, Şehriyar köyünün üstünde kurulu olduğu dağın adından esinlenerek bu şiirleri yazmıştır.

Şehriyar usta şairliğinin yanısıra, seyit ve peygamber soyundan olma sebebi ile de halk arasında büyük saygı ve sevgi görmüştür. Şair'in emeklilik günlerinde maddi sıkıntılar çekmesi de gerçek bir sanatçı olduğunun ispatıdır. Şehriyar'ın İran edebiyatındaki mertebesinden dolayı, birinci dereceli Maarif nişanı ile ödüllendirilmiştir. Tebriz Üniversitesi edebiyat fakültesinin en büyük anfisine ve Tebriz'deki okullardan birine Şehriyar adı verilmiştir. Ayrıca, yaşadığı dönemden itibaren, 16 Mart günü Şehriyar günü olarak kabul edilmiş ve ölümünden sonra evi müze haline getirilmiştir. **(?)** İran'ın ileri gelen şair ve yazarları tarafından da övülen Şehriyar, ülkenin iftiharı olarak takdim edilmiş ve kitapları dünyanın 90 diline tercüme edilmiştir.

Şehriyar'ın anadili olan Azerice Türkçe dışında, mükemmel derecede Farsça ve Arapça ve iyi derece de Fransızca bilirdi. Gençliğinden beri müzik ile yakından ilgilenen Şehriyar'a, İran'ın meşhur musikişinaslarından Ebulhasan Saba, kıymetli bir tar hediye etmişti. Şehriyar, İran'ın ünlü şarkısı ve bestecilerinden Ebulhasan Han İkbal, Kamer ve Kerimağa Safi ile arkadaşlık kurmuş, Ebulhasan Seba dahil bir çoğunun vefat ettikten sonra, onlara Farsça ve Türkçe dillerinde ağıtlar yazmıştır. Şehriyar emekli olduktan sonra, Tebriz de sade bir hayat sürüp, Kuran ayetlerini istinsah edip, dostlarına hediye ederdi.

Şehriyar, Türk dili hakkında, 'Türkün dili tek, sevgili istekli dil olmaz / Özge dile katsan, bu asil dil, asil olmaz,' bir ifade kullanmıştır. Onun için, Türkçe hiç benzeri olmayan bir dildir ve

bu kadar güzel başka bir dil yoktur. Eğer bu dil başka diller ile karışırsa, asilliğini kaybeder. Şehriyar, 'Dil bakımından sade olan eserlerinde ve özellikle de başyapıtında, 'edebî ve etkileyici bir üslûp kullanılmıştır.' (Karabacak, 2018) *Heyder Baba'ya Selam* menzumesinden seçilen kısa bir bölüm şöyledir:

Heyder Baba, ıldırımlar şaxanda,
Seller, sular şakkıldayıp axanda,
Kızlar ona saf bağlayıp bakanda,
Selâm olsun şevketize, elize,
Benim de bir adım gelsin dilize.

Heyder Baba, kehliklerin uçanda,
Göl dibinden tavşan kalkıp, kaçanda,
Bahçelerın çiçeklenip açanda,
Bizden de bir mümkün olsa, yâd eyle,
Açılmayan yürekleri şâd eyle…

Heyder Baba, dünya yalan dünyadır,
Süleyman'dan, Nuh'dan kalan dünyadır,
Oğul doğan, derde salan dünyadır,
Her kimseye her ne verip alıpdır,
Eflatun'dan bir kuru ad kalıbdır. (Tabrizi, , M. B., 2008)

3. SAİB-i TEBRİZİ

Tebriz'in başka büyük değerlerinden olan Saib-i Tebrizi (1601-79) de tüccar bir ailede dünyaya gözlerini açmış, birçok seyahete çıkıp ve hatta Hindistan da bile yaşamıştır. Türk-Moğol hükümdarı olan Şah Cihan ona 'Müsteid han' lakabını vermiştir ki yetenekli efendi anlamına gelmektedir. Daha sonra Şah Abbas'ın sarayına geri dönen şair, Saib Tekkesine gömülmüştür. Azeri Türkçesi ile onyedi gazeli olan Saib, gennelikle Farsça yazıları ile bilinmektedir. Doğu Edebiyatında, Saib'in *Beyaz* eseri de çok ünlüdür. Bu eserde, sekizyüz şairin yirmibeş bin beyitini örnek olarak kullanmıştır. Saib, Mevlana'nın *Divan*'ının farklı kopyasını sunmuştur. Ayrıca, Nizami'nin *Hamse*'sine de nazireler yazmıştır. Gazel'in büyük üstadı sayılan Saib, onyedinci yüzyılın Fuzulisi olarak ün kazanmıştır. Saib'in şiirlerinde aşk ve güzellik, felsefi, ahlaki ve içtimai mevzular ele alınmıştır. Saib'in yazdığı beyitler, doksan binden bile daha fazladır. Saib, *Mahmut ve Ayaz* kitabının da yazarıdır ve kıtapları Leningrad da bile yayımlanmıştır. Saib'in gazellerinden biri şöyledir:

Xet-i qübnn, ârizin âyet-i Qur'an eylemiş,
Hüsn-i sâhib şövketin mür-i Süleyman eylemiş.
Nögte-i sehv eyleyibdir gözlerin ceyran gözün,
Qaşların bayram hilalin taq-i nisyan eylemiş.
Azdırıbdır gül yüzün bülbülleri gülzârden,
Sünbülün reyhan xettin torpağa yeksan eylemiş.
Ke'beni bütxane edibdür firengi gözlerin,
Yer yüzün zünnâr zülfün kâfiristan eylemiş.
Başım xett-i şüâ ilen tutubdur âfitab,
Tâ menim çapük sevâran ezm-i meydan eylemiş.
Le'l-i meygûnin ki, içibdir bedexşan qanım,
Qönçeni bülbül gözüne qanlı peykan eylemiş.
İltifât-i le'l-i canbexşin qara günlüleri,
Xelq içinde perdedâr-i âb-i heyvan eylemiş.
Derd-i eşqin çöhre-yi zerrin ilen yer yüzünü,
Sefhe-i xurşîd-i taban tek zerefşan eylemiş.
Mövc-i deryâ-yi ehsanm tutubdur yer yüzünü,
Şövq-i rûyin bu cahânı şehr-i Yunan eylemiş.
Cilve-i bâd-i bahar-i iltifatın gül kimi,
Könlümü min çak ilen dest-i girîban eylemiş.
Ne eceb ger Sâib ilen xettini qıldım reqem,
Xett ü xâlm böyle çox kâfer müselman eylemiş. (Tebrizî, 1980)

Bu yazının çevirisi şöyledir: Gubarî yazısı gibi olan tüylerin yanağını Kur'an ayeti eylemiştir. Sahip olduğun güzellik, şevketini hazreti Süleyman'ın karıncasına çevirmiştir. Gözlerinin güzelliği ceylan gözünü bile bakılmaz hale getirmiştir. Kaşların, Ramazan bayramında ay hilalinin şekline bürünmüştür ve hatta onun mükemmeliyetini unutturmuştur. Gül yüzün bülbülleri gül bahçesinden uzaklaştırmıştır. Sünbül saçların reyhan hattını yerle bir eylemiştir. Batılı gözlerin Kabe'yi puthaneye çevirmiştir. Papaz kuşağı gibi zülfün yer yüzünü kâfiristan ve kafir ülkesi yapmıştır. Güneş başını ışık hattı ile toplamış, kapatmıştır. Benim süvarim meydana çıkmıştır. Şarap renkli dudakların bedehşan kanını içmiştir. Bülbül, gözüne goncayı kanlı temren etmiştir. Dudağından çıkan can bağışlayıcı iltifatlar, halk arasında kara bahtlı insanlara hayat suyunun bekçisi yapmıştır. Aşkın derdi, parlak görüntüsü ile, yeryüzünü, parlak güneşin yüzü gibi ışık saçan yapmıştır. İhsan deryasının dalgası yeryüzünü kaplamıştır. Yüzünün şavkı bu cihanı Yunan şehrine döndürmüştür. İltifat'ın baharı rüzgâr gibi cilvesi, elleri ile gönlümü gül gibi yakasını yırtmıştır. Eğer bu yazıyı doğru yazdıysam ne olmuş sanki? Hattın ve halin (yüzündeki ayva tüyleri ve benin) çok kafiri Müslüman etmiştir. (Tebrizî, 1980)

4. *DEDE KORKUT*

Tebriz edebiyatından bahsederken, akla ilk gelen eser, Azerbaycan sanat tarihinin en büyük yapımıdır. *Dede Korkut*, Azerbaycan halkının kahramanlıkları ile dolu, tarihi geçmişini en iyi

şekilde aksettiren muhteşem bir sanat eseridir ve 1052 yılında kaleme alınmıştır. Bu kitap, onbirinci yüzyılın edebi ve estetik seviyesini beyan etmektedir. Bu eser, hem sözel ve hem yazılı edebi örnektir. *Dede Korkut* halkın manevi hayatını, savaş ve barışı, inanç, fikir ve düşüncelerini, istek ve arzuları açıkça ortaya koymuştur. *Dede Korkut*, Oğuzlar dünyasını anlatan bir eşsiz edebi eserdir. Eser de tanıtılan Oğuz yiğitleri ve kadınları, başlı başına bir halkın kahramanlık ruhunu temsil ediyorlar. Kendi geçmişini edebi bir tarzda ölümsüzleştiren Oğuzların bu büyük kültür mirası, şiir ve düzyazıyı bir arada kullanmıştır. Oğuz ozanlarının söz ve ifadeleri, atasözleri gibi halka mal olmuş nasihatlar ile zenginleşmiştir ve kullanılan şiir ve düzyazı dili çok nahif ve saftır. Eserdeki Oğuz kahramanlarının saf gönüllü kişilikleri, toprak ve vatan sevgileri, düşmanlara karşı öfke ve gazapları, detaylıca belirtilmiştir. Oğuz kadınları ise dağ çiçeği gibi saf, temiz ve yenilmez kadınlar olarak gösterilmiştir. Oğuzlar, kadın ve kızlarını mukaddes varlıklar olarak yüce tuttukları, canları gibi sevip ve kolladıkları bu kitap da anlatılmışır. Aşağıdaki bölüm, bu destandan seçilmiş kısa bir örnektir;

Hani dediğim iyi erenler,
Dünya benim diyenler,
Ecel aldı yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya,
Akıbet, uzun yaşın ucu ölüm, sonu ayrılık."

Dua edeyim Hanım:
"Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın.
Ak sakallı babanın yeri cennet olsun.
Ak zülüflü ananın yeri cennet olsun.
Kadir Mevla seni namerde muhtaç etmesin.
Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun.
Âmin âmin diyenler, Tanrı'nın cemalini görsün.
Derlesin toplasın,
Günahınızı Muhammed Mustafa'ya bağışlasın.
Hanım hey!.." (*Dede Korkut Kitabı*, 2016)

5. NİZAMİ

Nizami'nin (1141-1209) şiiri, dünya edebiyatı tarihinde yeni bir hadise ve süreç olarak bilinir. Şiirin yeniden yaratıcılarından biri sayılan bu ölümsüz şair, fikirlerini büyük bir sanat gücüyle ve ilk defa kez edebiyata taşımıştır. Nizami, devlet adamlarının akıl ve şahsiyet yönünden bir olgunluk içinde olmaları gerektiğini ifade etmiş, insanı mutluluğa götürecek yolları açıklamış ve aydınlatmıştır. Şair bütün eserlerinde, düşünür insanın saadete kavuşması için düşünceler geliştirmiş, insanlık değerini ve onurunu her şeyden üstün tutarak, örnek kahramanlar

yaratmıştır. Nizami, dünya şiir tarihinde yeni estetik güzellikler ve aydın fikirleri olan, çeşitli nesillerin ve halkların şiir güneşi olarak parlamıştır.

Nizami *Hamse* de topladığı beş eseri, *Beş Hazine* olarak adlandırmıştır. Asırlardan beri dünyanın her tarafında tanınmakta olan bu ölümsüz eserler değerlerinden hiç bir şey yitirmeden günümüze kadar aktarılmıştır. Nizami kendi kitaplarını şöyle anlatır:

Tasarladım ben evvelce *Mahzen*'i
Tutmadı gevşeklik bu işte beni
Bu suretle yağlı, tatlı topladım
Hüsrev-Şirin destanına başladım
Bundan sonra, bir başka perde açtım
Leyla-Mecnun sevdasına ulaştım
Bu kıssayı bitirmiş oldum; hemen,
Yedi Güzel sarayına çektim yügen
Şimdi şiirim ile girdim meydanına
Davul vurdum *İskender*'in Namına (Hezeran, 2011).

Nizamiden bu beytiler de bize armağan olarak kalmıştır:

Ne vakte kadar buz gibi durmak donuk
Suda ölü sıçan olmak uyuk?
Gevşekleme, gül gibi yumuşak olma
Menekşe tek..iki yüzlü bulunma
Yeri vardır dikenli olmak yeğdir
Delikanlı, çılgın olmak gerekir
Diken gibi sivri bulun sert davran
Başına gülden çelenkler ölsün devran (Hezeran, 2011).

6. DIĞER ÜNLÜ ŞAIRLER

Hümam-ı Tebrizi veya başka değişle, Hümameddin Muhammed (1238-1314), ortaçağın evrensel yeteneğe sahip şahsiyetlerinden biri olarak ün kazanmıştır. Hümam, şair, alim, devlet adamı, güzel hattat ve edebiyatçı olarak tanınmıştır. Türk, Arap ve Fars dillerini mükemmel bildiği için, her üç dilde şiirler yazmıştır. Aşağıdakı beyit, Hümam'ın Türkçe ve Farsça karışımı bir beyitidir:

Eger ruzi nebinem ruye xubet (Eğer güzel yüzünü bir gün göremezsem)

Bisan-i şehrinare serzenan dest (Geceleri hüzüntüden kafama vururum) (Tabrizi, H., n.d.)

Hümam'dan sonra, tanımamız gereken şairlerden birisi de Azer-i Tebrizi veya başka isim ile, Abulgasim, onüçüncü yüzyılın diğer bilinen Türkçe şairlerinden birisidir. Bir dönem İstanbul da bile yaşayan bu şairden, *Urag-i Perişan* eseri güne kalmıştır.

Diğer ünlü şair, Katran-ı Tebrizi, Tebriz civarındaki Şadabad köyünde doğdu. Katran Kelimesinin şairin adı veya mahlası olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bazı şiirler, onun ailesinin dihkan (köy ağası) olduğunu açıklayan eserlerine referans yapılarak, iyi bir öğrenim gördüğünü vurgulamaktadırlar. Tebriz de Vehsudan'ın sarayına seçildikten sonra, sarayın en sevilen şairlerinden biri oldunca da dönem hükümdarının Irak ve Türkmenlere karşı elde ettiği zaferleri öven kasideler yazmıştır. 1042 yılında yazılan manzumesinde, Tebriz'i yer ile yeksan eden depremi bütün ayrıntıları ile tasvir etmiştir. Katran-ı Tebrizi'nin Tebriz de Nasır Hüsrev ile görüştüğü bile bilinmektedir. Selçukluların Azerbaycan fetihinden sonra, Tebriz hakimiyetleri altına aldıkları sırada, Katran hakkında otuzdan daha fazla kaside yazılmıştır. Katran büyük bir ihtimalle 1089'dan sonra vefat etmiştir. Horasan şairlerinden farklı olarak söz sanatlarına ağırlık vermekle birlikte, Katran'ın birçok şiiri sade ve kolay anlaşılır niteliktedir. 8000 beyitlik *divanı*, kaside, terkibibend, kıta ve rubai'lerden oluşmuştur.

Tebrizin son yüzyıl da yaşayan diğer ünlü şairlerinden, genç yaşta vefat eden ve Türkçe, Farsça ve İngilizce dillerinde şiir yazan Pervin Hanım İtisamiyi da anabiliriz. Tebriz'in diğer büyük şairlerinden, Dr. Riza Beraheni, Dr. Radi Azerehşi, Ohedi, Ahi-i Tebrizi, Esrar-i Tebrizi, Esed-i Tebrizi, Burhan-i Tebrizi, Paşayi, Zahid-i Tebrizi, Şah Hüssein Veli, Şerif-i Tebrizi, Ali Tebrizi, Gardaş Tebrizi, Necip Tebrizi, Azade Tebrizi, Herirçi, Şekip Tebrizi ve Dr. Rizazade Şafak'ı da hatırlatmakta fayda var. Bu şairlerin yanı sıra, bilinen romanlar da Tebriz edebiyatını zenginleştirmiştir. Ordubadi'nin kaleme aldığı *Tabriz Meh-alood,* başlangıçta Azerice yazılmış ve sonra Saeed Moniri ve ardından Rahim Raeisinia tarafından iki kez Farsça'ya çevrilmiştir. Bu tarihi roman, Tebriz'deki Anayasa Devrimi yıllarının hikayesini anlatıyor. Ordubadi, okuyuculara İran Anayasa Devrimi'nin derinliği yanı sıra, İran padişahı'nı, Rusya'nın konsolosu, feodal yanlıları ve büyük kapitalist liderlerin önderliğinde devrim düşmanlarının çirkin imajını resmetmiştir. Tüm hileleriyle ajanları tasvir eden bu roman, aynı zamanda anayasacılığın düşmanlarıyla savaşma yöntem ve taktiklerini benimsemede ve devrimin izlemesi gereken yolu seçmede devrimin iç gruplarının farklı stratejilerini ve entelektüel çelişkilerini göstermenin yanı sıra, tarihin gerçek anlatımı olarak bilinir. (Ordubadi, 2011)

7. SONUÇ

Tarihçiler ve dil araştırmacıları da Tebriz'in edebiyatının ünlenmesinde katkıda bulunmuşlardır. Ahmet Kesrevi, büyük tarihçi ve siyaset yazarlarından birisi olarak, 1921 yılında *Azeri veya Azerbaycan'ın kadim dili* adlı eserinde, Azerbaycanlıların Türk olmadıklarını, Azerilerin ayrı bir millet oldukları iddiasını ileri sürmüştür. Kesrevi'ye göre Azerbaycan dili Türk dillerine mensup değildir. Azeri dili İran kökenli bir dildir. Çağdaş Azerbaycan tarihine dair değerli eserlerin yazarı olmasına rağmen, Kesrevi, Azerbaycan Türklerinin ari ırkına mensup olduklarını kanıtlamaya çalışmıştır. Mohammadi Vayegani (2006) da Tebriz'in İrfan ve sufi değerlerinden bahsedip, Sohravardi gibi büyük sufi alimleri tanıtmıştır. Bunların yanı sıra, başka tarihçiler ve Tebriz halkı kendini Türk bilip, İran da yaşayan başka ırklar, Tebriz halkını Türk adlandırmaya devam ediyorlar. Bu tartışmanın şimdilik dinmesine rağmen, her an yeni boyutlara gelebilme ihtimali olup ve hiç bir zaman

bitecek gibi görünmüyor. Ama tüm bu tartışmaların ötesinde, Tebriz edebiyatının Azeri Türk ve İran edebiyatı ve kültüründen esinlenip, aynı zamanda onlara katkı da bulunduğu bilinmektedir.

KAYNAKLAR

1. *Dede Korkut Kitabı* (100 Temel Eser MEB Tavsiyeli Tam Metin ed.). (2016). Istanbul, Istanbul: Kapı Yayınları.
2. Hezeran. (2011, April 25). Nizami. Retrieved December 25, 2020, from https://www.hezeran.com/2011/04/25/nizami/
3. Hossein Zadeh V., Hossein Zadeh O. (2005), *Magbarat-ol-shoaraye Tabriz*, Tabriz, Nashr-e- Sotudeh.
4. IRNA. (2019, September 17). چرا سالروز درگذشت شهریار به عنوان روز ادب فارسی انتخاب شد؟. Retrieved December 25, 2020, from https://www.irna.ir/news/83475964/
5. ISNA News Agency. (2020, November 04). تبریز، دومین شهر آلوده کشور. Retrieved December 12, 2020, from https://www.isna.ir/news/99081409428/
6. Karabacak, E . (2018). Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam Şiiri Üzerine Bir Üslup Denemesi. Doğu Esintileri, *8*, s.210-219. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/dogu/issue/40612/488217
7. Ordubadi M., Raeisinia R. (2011). *Tabriz Meh-alood*, Tehran, Negah.
8. Mohammadi Vayegani, K. (2006), *Maktab-e- Erfaniye Azarbaijan(Tabriz)*, Tehran, Najme-e- kobra.
9. Sardarinia, S. (2010). *Tabriz: Shahr-e- avvalinha*, Tabriz, Akhtar.
10. Tabrizi, H. (n.d.). Ghazaliyat 12. Retrieved December 25, 2020, from https://ganjoor.net/homam/ghazalho/sh12/
11. Tabrizi, M. B., Shahriyar. (2008, June 12). حیدربابایه سلام به همراه ترجمه منظوم آن به فارسی. Retrieved December 25, 2020, from http://shahriarestan.blogfa.com/post/2
12. Tebrizî, S. (1980). Qazel-3. Retrieved December 25, 2020, from http://azerbaycan.diledebiyat.net/eski-azerbaycan-edebiyati/saib-tebrizi?tmpl=%2Fsystem%2Fapp%2Ftemplates%2Fprint%2F

SOSYAL PROBLEMLERİN ÇÖZÜMLENMESİNDE SOSYAL TEORİNİN SOSYOLOJİ DİSİPLİNİNE KATKISI

THE CONTRIBUTION OF SOCIAL THEORY TO THE SOCIOLOGY DISCIPLINE IN THE ANALYSIS OF SOCIAL PROBLEMS

Dr. Aziz ŞEKER
Amasya Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5634-0221

Dr. Emre ÖZCAN
Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi
ORCID No: 0000-0002-0877-2457

ÖZET

Sosyal teori, sosyal problemlerin çözümlenmesinde sosyoloji disiplinine oldukça zengin bir birikim sağlamaktadır. Daha net bir vurguyla sosyolojiye toplumsal yapıların mikro, mezo ve makro düzeylerin tamamını kesen etkilerini serimlemede bir öngörü oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik ve kültürel eşitsizliklerden kaynaklı sosyal problemlerin nedenlerinin ortaya çıkarılması, bu sorunlarla ilgili çözüm önerilerinin oluşturulması açısından da ziyadesiyle önemlidir. İşte sosyal teorinin biricik katkısı burada devreye girmektedir. Bu katkı, sosyal teoriyle sosyal politikayı bütünleştiren bir odaktadır. Gelişmiş bir toplumsal refah tahayyülünde bulunmak sosyal teorinin doğasında yer alırken çıkan her sonuç, buna yönelik sosyal politikaların oluşturulması ve uygulamaları için önemsenmektedir.

Sosyal problemlerin günden güne çetrefilleştiği bir kamusal alan birçok yönüyle sosyal teoride yeni paradigma arayışlarının ilgi odağıdır. Toplumların sosyal problemleri çözmek için kolektif bir varoluş ortaya koymaları ve bazı sosyal ve kurumsal reformları içeren sosyal sorumluluk temelinde düzenlemelerde bulunmaları sonucunda sosyal politikada belirli ilerlemeler kaydedilebilmiştir. Bu ilerleme, sosyal politikaların rasyonel ve sistematik bir kabulüne dayanmaktadır. Bu kabulün en büyük güvencesini ise sosyal teorinin sosyoloji disiplinine ve bu düzlemde toplumsal pratiğe katkısı olarak görmek gerekir.

Sosyal teoriden hareketle sosyal problemlerle mücadelede gelişmiş bir refah düzeyini merkezine almayan herhangi bir yaklaşımın, araştırmanın, sosyal politikanın ve uygulamanın başarılı olacağını iddia etmek, sosyal teorinin tarihsel birikimini reddetmek dışında bir anlam içermemektedir. Bu reddedişin aksine sosyoloji disiplini tam da sosyal teoriden aldığı güçten bahisle sosyal politikanın güçlendirilmesi noktasında bir kaldıraç işlevi görmektedir.

Dolayısıyla sosyal teorinin yaklaşımları sosyoloji disiplini aracılığıyla sosyal politikanın merkezine taşınmaktadır.

Bütün bu temel üzerinde çalışmada sosyal teorinin olanakları, sosyal problemlerin çözümlenmesinde sosyoloji disiplini açısından tartışılırken bu tartışma, sosyal politikanın güçlendirilmesini hedef alarak yürütülecektir.

Anahtar Kelimeler*:* Sosyal teori, sosyal problem, sosyal politika, sosyoloji

ABSTRACT

Social theory provides a very rich background to the discipline of sociology in solving social problems. With a clearer emphasis, it creates a prediction in exposing the effects of social structures to sociology that cut all micro, meso and macro levels. It is also very important to reveal the causes of social problems caused by socio-economic and cultural inequalities and to formulate solutions to these problems. This is where the unique contribution of social theory comes into play. This contribution is in a focus that integrates social theory and social policy. While imagining a developed social welfare is inherent in social theory, every result is considered important for the formulation and implementation of social policies.

A public sphere where social problems are getting more complicated day by day is the center of attention in many aspects of the search for new paradigms in social theory. Certain progress has been made in social policy as a result of societies putting forward a collective existence to solve social problems and making arrangements on the basis of social responsibility, including some social and institutional reforms. This progress is based on a rational and systematic acceptance of social policies. The greatest assurance of this acceptance should be seen as the contribution of social theory to the discipline of sociology and social practice at this level.

Claiming that any approach, research, social policy and practice that does not focus on a developed prosperity in the struggle with social problems based on social theory will be successful, does not mean anything other than denying the historical background of social theory. Contrary to this rejection, the discipline of sociology functions as a lever for the strengthening of social policy, based on the power it derives from social theory. Therefore, the approaches of social theory are brought to the center of social policy through the discipline of sociology.

Based on all these, while the possibilities of social theory are discussed in terms of sociology discipline in solving social problems, this discussion will be carried out by focusing on the strengthening of social policy.

Keywords: Social theory, social problem, social policy, sociology

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca bir altyapı unsuru kabul edilen ekonomi başta olmak üzere çeşitli yapısal dinamiklere bağlı olarak yaşanan toplumsal değişim süreçlerinde ortaya çıkan yeni etkileşim sistemleri, insan ve toplum ilişkileri, tarihsel olgular ve sosyal problemler sosyal teorinin temel tartışma konuları arasında yer alır. Buna ilişkin birçok örnek vermek mümkündür. Örneğin farklı toplumsal ekonomik sistemlerde; ilkel toplumlarda, feodal toplumlarda, sanayi toplumlarında diğer bir deyişle giderek geleneksellikten sekülerliğe evrilen toplumlarda, hukuk olgusunun gelmiş olduğu konumu irdelemek istersek referans almamız gerekenler arasında Durkheim de yer alır. Durkheim'ci bir okumayla sosyal teorinin bagajında gördüğümüz; suçlar karşısında verilen cezaların toplumun en ağır cezalandırma yönteminden ayrılarak hukuk, mahkeme ve cezaevi sistemlerine yöneldiğini bu süre içinde ise adalet bürokrasisinin geliştiği hem kurumsal yapılanmanın hem de mesleki farklılaşmanın artmakta olduğudur. Suçun niteliğine göre artan ceza küçük bir heyetin kararıyla bazen kaba bir şekilde gerçekleştirilirken, günümüzde artık farklı birçok mesleğin takım halinde işin içinde olduğu, geniş bir adalet bürokrasisinin hizmet alanlarında farklı yöntemlerle yerine getirilmektedir. Öyle ki suçlunun cezasını çekerken, sağaltımı artık geniş bir kesim tarafından üzerinde uzlaşı sağlanan bir konu olagelmiştir. Başka bir örnekte ise adı yüzyıllarca sömürgeci yönüyle bilinen Batı'nın nasıl Avrupa kültürüne doğru değiştiğini, bu değişimin geldiği yer itibarıyla dünya toplumlarını çeken bir cazibe merkezi haline dönüştüğüne dair düşünceleri aktarabiliriz. Bugün Avrupa kültürünün sahip olduğu en önemli özellikler arasında yer alan bireye saygı, bireyin özgün düşüncesine ve özel hayatın dokunulmazlığına saygı (Kundera, 2014, s. 154), felsefesi hemen hemen insan hak ve özgürlüklerine, demokrasiye ve bireye saygıya önem veren bütün yönetimlerin en çok dillendirdiği değerlerin başında gelmektedir. İlk bakışta birbirine çok uzak görünen bu iki örnekten yola çıkarak denebilir ki, sosyal teorinin birikimi insana ve topluma bakıştaki değişimin kavranması için olanaklar alanı ortaya çıkarmaktadır. Sonuçta bireyi ve toplumu yakından ilgilendiren her sosyal süreç, toplumsal sistemlerin çözümlenmesinde, özellikle toplumsal ayrışma ve bütünleşme noktalarında sosyal teorinin odağında yer almaktadır.

Konuyu somutlaştırmak adına sosyal teorinin sosyal problemler, tarihsel-toplumsal-ekonomik olaylar karşısındaki özgünlüğünü örnekleriyle irdelemeyi sürdürelim. Sosyal bilimle ilgisi bulunan büyük bir kesimin kabul ettiği şey, sanayileşmenin Batı'dan başlamak üzere dünya toplumlarını etkilediği ve bununla bağlantılı 19. yüzyılın yaşandığını ve modernitenin asli rollerini yerine getirmiş olduğu gerçeğidir. Oluşumu, etkilediği toplumsal kesimleri ve sonuçlarını düşündüğümüzde biten elbette bir yüzyıllık süredir. Diyalektik olarak sonraki yüzyıllara devrettiği birikimlerinin daha değişik tanımlamalarla anılacağı ve tartışılacağı ise muhakkak. Modernite olgusu temelinde şu değerlendirme yapılabilir: Modernitenin başladığı ülkelerde hedeflerine ulaşmakla birlikte ortaya çıkış amacını büyük oranda gerçekleştirdiği varsayılır. Öte yandan sonuçları üzerinden bazı okumalar yapılmaya devam edilmektedir.

Dolayısıyla moderniteyi değerlendiren ve sonuçları üzerine düşünenler çoğunlukla sosyal teorisyenler olunca sosyal teorinin önemi her koşulda artmaktadır.

Sosyal teori, insanlara makro ve mikro açılardan etkileri bulunan olguları çözümleme yolunda bir öngörü oluşturur. Sosyal teorinin, sosyal problemleri olgusal ve pratik bağlamda çözümleyiş yollarına katkısını geleneksel bir sosyal problem kabul edilen yoksulluğu gözeterek ele almak tartışmayı zenginleştirecektir. Tüm insanlık tarihi boyunca yoksulluğun nedenleri ve etki alanı, sonuçları ve çözüm önerileri üzerine yapılan çalışmalar artmasına rağmen yoksulluğun günümüzdeki sosyal problemler içindeki ağırlığından bir şey kaybetmediği gün gibi ortadadır. Geçmişe dönük baktığımızda Ortaçağ'da hastalıkla yoksulluğu özdeş gören baskın görüşün değişerek, 19. yüzyılda sosyal reformların gerekliliğine dikkat çekmesinin sosyal teori sayesinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda yalnızca hastalar ve yoksullar değil sosyal problem kabul edilen birçok olguyla ilgili entelektüel arayışlar baş göstermiştir. Sosyal reformların yanında sosyal hizmetlerin gelişimi ve buna paralel giden toplum temelli kurumsallaşmayla 20. yüzyıla gelindiğinde, sosyal adaletin toplumların barış ve bütünleşme içinde yaşaması için ne kadar gerekli olduğu savunulmuştur. Sanayileşme sürecinde yaşanan toplumsal çelişkilerle mücadele noktasında ise Batı'da yürürlüğe sokulan sosyal politika, refah devleti ya da sosyal devlet gibi aşamalarda bu sosyal probleme ilişkin sosyal teorinin saptamaları başvurulan kaynaklar arasında yer almıştır. Böylece artan ve derinleşen yoksulluğa ilişkin zamanla "sosyal kontrol" devreye girerken, yoksulluk kategorisi içinde ele alınan diğer bazı sorunlar kolaylık olması amacıyla ayrıştırılmaya başlanmıştır. Bu süreçte deliler ve suçluların tecridi, yani söz konusu kategoriler genelde yoksulluktan ayrılmaya ve doğası gereği tümünün değiştirilebileceğine inanılmaya başladığında hızlanmıştır. Sapkınlar için özel bir ortamın inşa edilmesi, ıslah amaçlı tedaviyi dışarıdaki gündelik hayat ortamları üzerinde düzenli kontrolün sürdürülmesiyle bütünleştirecek bir araç sağlamıştır (Giddens, 2014a, s. 201). Başka bir deyişle yoksulluk evrensel bir sorun olmakla beraber kimi zaman algılanması ülkeden ülkeye değişebilmekteydi. Sınırlandırarak söylemek gerekirse, yoksullukla mücadelede herhangi bir yoksullara yardım sisteminin programları ve temel ilkeleri, ağırlıklı olarak sistemin işlediği toplumun değerlerini yansıtmaktadır. Bunun yanında soruna insan hak ve özgürlükleri; sosyal-ekonomik haklar perspektifinden yaklaşanlar olduğu gibi asgari geçimi sağlamaya yetmeyen bir sosyal yardım uygulamasıyla eğilenler de bulunmaktadır. Hâl böyle iken en rasyonel kabullenişte ise sosyal teorinin öngörüsünü dışlayarak var olmayı amaçlayan bir sosyal politika, ilkin modern sosyal refah sisteminin üzerine inşa edildiği temelleri kavramadan ne anlaşılabilir ne de yargılanabilir olacaktır (Jütte, 2011, s. 228). Bu minval üzerine diyebiliriz ki geçmiş yüzyılların yanında 21. yüzyılın sosyal problemleri ve sosyal refaha ilişkin olgular, sosyal teorinin mutfağında yerini almaktan vazgeçmeyecektir. 21. yüzyıldan konu açılmışken, bu yüzyılda sosyal problemlerin yoğunluğu hangi boyutlarda sorusunu ise sosyal teori bağlamında burada kısaca değerlendirmek gerekir. Bir önceki yüzyıl sosyal problemlerin çözümünde sosyal politikayı, sosyal devleti ve kolektif dayanışmayı gündemde tutmayı başarmıştı. Günümüzdeyse sosyal teorisyenlerin kafasını meşgul eden, eski problemlerin çözümünde kullanılan yöntemlerin neden lağvedilmeye başlandığına dair soru işaretleridir.

Toplum, bireyi umursamıyor muydu? Yoksa küreselleşme sürecinde rastlanan makro krizler değdiği her şeyi toplumsal yönleriyle içinden çıkılmaz bir duruma mı sürüklemişti? Kuşkusuz bunların hepsi olabilir. Sosyal problemlerden yola çıkıldığında kimi sosyal teorisyenler bireyin yalnız kalmasına işi vardıracak kadar ürkütücü bir sonuçla bizleri yüzleştirebilmektedir.

Küreselleşmenin sosyal sonuçlarını çözümlemek için toplumsal tarihsel koşulları çeşitli yönleriyle değerlendiren sosyal teorisyenlerin başında gelen Bauman ve Bordoni'ye göre genel hatlarıyla çağımızda bollaşan bütün krizlerin kökeninde, faillerin ve etkin eylem araçlarının krizi yatmaktadır. Bunların insanlarda oluşturduğu ortak tehlikeler karşısında yalnızlığa mahkûm olmanın yarattığı üzücü, alçaltıcı ve asap bozucu duygudur. Bu gelinen nokta, toplumun sorunlar karşısında kendisinden beklenenleri artık yerine getirmeye niyetli olmamasıyla açıklanabilir. O zaman reel anlamda bir kriz hali vardır, diyebiliriz (Bauman ve Bordoni, 2018b, s. 124). Çıkan sonuç şu ki, günümüzde insanlar kendilerini risklerle dolu fakat kesinlik ve güvenceden uzak bir topluma maruz kalmış halde buluyor. Öyle ki ironik olsa da bugünlerde herkesin herkese karşı savaşta olduğu, yeniden dirilmiş Hobbesçu bir dünyanın içinde yaşadığımızı açıkça görmekteyiz (Bauman, 2018c, s. 49-89). Ayrıca günümüzde toplumun, artık insanların yargılanması ve yanlışları karşısında müsamahasız ve tavizsiz, bazen ciddi ve acımasız fakat yine de adil ve ilkeli olması umulan bir hakem olduğuna inanılmıyor. Daha ziyade, şayet şans verilirse kandıran, ne zaman fırsatını bulsa kuralları çiğneyen, hayat oyununda hassaten kurnaz, açıkgöz, aldatıcı ve poker yüzlü bir oyuncuyu andırıyor. Bir de yaşadığımız çağda postmodernitenin kitleyi parçalama sürecinin başlamasıyla birlikte bireyin gitgide kendi haline terk edildiği açıktır. Sosyal refah sistemlerinin lime lime edildiğine çaresizlik duygusu içinde tanık olmaktayız, artık bireysel varoluşun belkemiğini oluşturan sosyal güvenceler peyderpey azalıyor, küçülüyor ya da anlamsızlaşıyor (Bauman, 2017b, s. 66, Bauman ve Bordoni, 2018b, s. 28-77). İçinde bulunduğumuz yüzyılın koşullarına, sosyal teoriyi zenginleştiren Beck'in modernliğin eriştiği risk toplumu paradigmasıyla bakmak da tartışmaları zenginleştiren bir boyut olacaktır. Beck'e göre:

> Küresel risklerin yarattığı sorunlarla yüzleşen kozmopolit sosyal bilimler de siyasi suskunluğunu artık bozmalıdır: Toplum ve kurumları riskleri yeterince kavramsallaştırma yeteneğinden yoksundur, çünkü ulus devlet modernliğinin ilk kavramlarına takılmışlardır ve artık geçerliliği kalmamış olan bilimsel kesinliğe ve doğrusal ilerlemeye inanırlar. Kozmopolit sosyal bilimler ayrıca şu soruları ele almalıdır: Nesnenin -batı modernliğinin- hem tarihsel olarak eşitsiz hem de evrensel olarak geçerli olduğunu şu ana kadar verili sayan bir sosyoloji, batılı olmayan risk toplumlarını nasıl anlayacaktır? Risk ile ırk, risk ile düşman imgesi, risk ile dışlanma arasındaki içsel bağı çözmek nasıl mümkün olacaktır? (Beck, 2014, s. 365).

Çoğalan riskler yönüyle insan ve toplum sorunları çerçevesinden bakıldığında önemli bir değer kabul edilen insanların sosyal iyilik hali olumsuz şekilde etkilenmektedir. Bu durum sosyal iyilik hali ile sınırlı değildir. Tehdit altındaki sosyal iyilik haliyle birlikte bireylere, ailelere ve

topluma olumsuz yansımaları olan ekonomik, psikolojik, çevresel birçok sorunu da sıralamak gerekir. Bu sosyal problemlerin günümüzde Dünya'yı etkisi altına alan Covid 19 salgınıyla doruk yaptığı ortadadır.

Yaşanan sosyal problemler karşısında dikkat çeken nokta açıkçası sosyal teorinin, eşitsiz toplumsal ilişkilerin onur kırıcı niteliğiyle ve de baskı ve zulümle meşgul olduğudur; bu tamamen politik, bazen melankolik bir şeydir ama kesinlikle çağdaş toplumların öz-yıkıma yol açan sosyal patolojilerinin altında yatan yapısal güçlerin insani bir bakış açısından derinlemesine eleştirisidir. Nitekim bugün insan yaşamına verilen zarar o kadar ciddidir ki, sosyal teorinin büyük bölümü sadece mevcut küresel gerçeklerin en kötü ve en acı yönleri ile yüzleşerek makul alternatif sosyal ve kurumsal imkânları geliştirmeyi umut edebileceğimizi savunmaktadır (Elliott, 2017, s. 419).

2.SOSYAL TEORİ VE SOSYAL PROBLEMLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Sosyal disiplinleri bir bütün olarak gören sosyal teorinin diyalektik temeli, anlamak üzerine kuruludur. Doğa bilimlerinden farklı yönü büyük oranda buradan kaynaklanır. İnsan eylemini anlamak, eylemi yapanın ondaki niyetinin içinde yattığı anlamı kavramaktır ve bu görev, kolaylıkla anlaşılabileceği üzere, doğa bilimlerinde olandan temelde farklı bir görevdir (Bauman, 2017a, s. 15).

Klasik sosyal teorisyenlerden Marx başta olmak üzere Weber ve Durkheim gibi önde gelenlerin büyük bir kısmının amacı, Batı toplumlarının işleyiş mekanizmalarını anlamak ve açıklamak olmuştur. Bu anlamda nasıl Durkheim, toplum olaylarının kavranabilmesine izin veren toplumsal bilincin yasalarını tanıtmayı amaçlayan çabasıyla sosyolojinin kurucuları arasındaki görkemli yerini aldıysa Weber de sosyolojik bilgiyle kapitalizmin oluşmasındaki dinamikleri anlama yeterliliğiyle, sosyal teorinin filozofları arasında kendisine önemli bir yer sağlamıştır (Sezer, 2006, s. 99-110-118). Bir parantez açmak gerekirse, Weber'in vardığı, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın belirleyici dönüşümlerini özetleyen sonuca göre, modern kapitalizmin doğuş anı işletmenin haneden kopmasıdır. Yıllar sonra Karl Polanyi, Kral Marx'ın halihazırda tespit ettiği üzere üreticilerin üretim araçlarından ayrılmasıyla birlikte, bu kopuşun modern toplum fikrinde özetlemeye meyilli olduğumuz "Büyük Dönüşümü" harekete geçirdiğini söyleyecektir (Bauman, 2018d, s. 113). Sonraki yıllarda klasik sosyal teorinin olanaklarından hareketle çağdaş sosyal teorisyenler sosyal olguların/sosyal problemlerin ne tür bağlamlar üzerinden okunması gerektiği konusunda kuruculara başvurmaktan taviz vermemişlerdir.

Batıda gelişme gösteren bir sosyal teori elbette temel toplumsal konularla ilgili çalışmalar yapmış, dünyayı etkileyen sosyal problemlerin dinamiğini çözümlemek ve sosyal politikada çözüm önerileri geliştirmek açısından kayda değer gelişmeler sarf etmiştir. Sosyal teoride çalışılan konuların çeşitliliği artarken yeni yaklaşımlar üretilmiştir. İlgi odağındaki toplum önemini korumakla birlikte doğası değişen, yeni eklemelerle artan sosyal problemler ele alınmaya devam edilmiştir. Diğer yandan çağdaş sosyal teoride makro bakışın yanında farklı

disiplinlerden teorisyenlerin çabalarıyla, toplumun dokusunu etkileyen konulara yönelim artmıştır. Özellikle toplumsal cinsiyet, küreselleşme, ağ toplumu, azınlıklar, göç, şiddet, postmodernite, toplumsal eşitsizlikler, kültür sosyolojisi başta olmak üzere klasik sosyal teorisyenlerin ilgilendikleri diğer olgular dahi yeni bir gözle irdelenmektedirler. Bunlarla bağlantılı olarak çağdaş sosyal teoride, sosyolojik tahayyülün işi bireysel olarak yüzleşilen ve şahsi şekilde ilgilenilen sorunları kamusal, toplumca yüzleşilen meselelere dönüştürürken, kamusal çıkarları bireylerin peşinde koştuğu stratejilere dönüştürmektedir. Sosyolojik tahayyüllerin işlediği hammadde insan deneyimidir. Sosyolojik tahayyülün nihai ürünü olan toplumsal gerçekliğin işlenişidir. Bu geçerlik bir tarihsel sürece dayalıdır. Bu nedenle Marx, tarihi insani ihtiyaçların sürekli yaratılması, doyurulması ve yeniden yaratılması süreci olarak kritik ederken sosyal olguların tarihsel arka planına da işaret etmiştir (Bauman, 2018a, s. 43, Giddens, 2014b, s. 57).

Diyebiliriz ki, günümüzde sosyal problemlerin ortaya çıkışında önemli bir yer işgal eden kapitalizm sorunsalı, kapitalist ekonominin en bariz ve her an patlamaya hazır arızası, hâlihazırdaki kendi küresel düzleminde çeşitli alanlarda sömürüden dışlamaya doğru kaymaktadır. Bugün toplumsal kutuplaşmanın, derinleşen eşitsizliğin, gitgide artan insan yoksulluğunun, sefaletinin ve zulmün en göze çarpan vakalarının altında yatan şey, 1,5 yüzyıl önce Marx tarafından öne sürüldüğü gibi bir sömürü olmaktan ziyade, dışlanma şeklinde yerini almış görünmektedir (Bauman, 2017b, s. 54). Bir tarihsellik içerisinde ise geleneksel sosyal problemleri değişik yaklaşımlarla okuyan çağdaş sosyal teorinin ilgi ve tema alanı da yeni olgularla genişleme yolunu seçmiştir. Genel olarak gelinen yer açısından, "birey ve toplum arasındaki ilişki, modern toplumlarda uzlaşma veya çatışmanın derecesi, değişim ya da sosyal dönüşüm, toplumsal cinsiyet, toplumsal olan ile duygusal olan arasındaki ilişki ve kamusal ile özel hayatımız arasındaki ilişki" daha derinlikli olarak sorgulanmaktadır (Elliott, 2017, s. 24-25-26). Bu sebeple 21. yüzyılda, yani Giddens'in kavramsallaştırmasıyla geç modern çağda, sosyal teorinin olanaklarından yola çıkılarak oluşturulacak uygulamaların özü, tüm sosyal problem yaşayan toplumsal kesimler için sömürü, eşitsizlik ve baskıyı azaltan/ortadan kaldıran, sosyal adalet, eşitlik ve katılımı esas tutan bir dinamikle toplum inşası olmalıdır (Giddens, 2014a, s. 265-266). Kuşkusuz geçmişte bile bu tür arayışlardan vazgeçilmemiştir. Nasıl ki sosyal teorisyenler arasında Durhheim olsun, yine Weber, Marx'ı kritik ederken, yazılarında çağdaş insanın yüzleşmek zorunda olduğunu düşündükleri acil toplumsal ve siyasal sorunların çözüm yollarını araştırmışlar ise ardılları da bu dinamik sürecin birikimine kapıyı kapatmamışlardır. Örneğin geriye dönüp bakıldığında, klasik sosyal teoride Marx ve Weber, gelişmiş kapitalizmi, dinin yerini teknik rasyonalitenin hüküm sürdüğü bir toplumsal düzenin aldığı bir dünya olarak görürken, modern topluma yönelik eleştirel yorumlarının merkezi unsurlarını Marx *yabancılaşma,* Durheim *anomi,* Weber *demir kafes* kavramları oluşturarak çözümlemeye çalışmışlardır (Giddens, 2014b, s. 292-333-345). Söz konusu gerçeklik toplumsal yapının çözümlenmesinde toplumsal kopuşları, uçurumları, eşitsizlikleri ve insani sorunları görmek adına ileriki yıllarda yeni yaklaşımlar ortaya çıkarabilecektir. Diğer yandan çağdaş sosyal teoride bir Frankfurt Okulu, sayısız kuramsal projesinde her şeyden önce modern çağın

'karanlık yüzü' ile ilgilenmiş ve türlü toplumsal patolojilerin izini aklın, rasyonalitenin ve Aydınlanmanın doğasındaki genel gelişmelere değin sürdürme yolunu seçmişlerdir (Elliott, 2017, s. 89).

Özetle sosyal teorinin yaklaşımlarıyla sosyal olguların farklı yönlerine eğilen pratikler hiç kuşkusuz sosyal teoriyi daha bir işlevsel kılmaktadır. Örneğin nasıl ki antropoloji her zaman, türümüzün en belirgin özelliğinin semboller yaratma, çevremizi kontrol etmemizi veya ona ayak uydurmamızı sağlayan maddi araçlar ile davranış ve etkileşim biçimleri yaratma yetisi olduğu varsayımı üzerinden yola çıkıyorsa, sosyal teori çatısı altında sosyoloji de her şeyden önce toplum gerçeği ile ilişki kurmak zorundadır. Bu noktada sosyoloji toplum gerçeği üzerine doğru bilgilere gerek duymaktadır. Sosyolojinin başarısı, bilinen olaylar arasında kurulacak ilişkiler ve getirilecek yeni açıklamalar aracılığıyla gerçek üzerinde etkili olabilmektir (Slocum, 2016, s. 51, Sezer, 2006, s. 76-77). Sosyolojik düşüncenin bu konudaki yetkinliğiyle sosyal teori arasındaki bütünleşme hali sosyal problemleri kavrayışta yol göstericilik anlamında netlik kazanır.

3. SONUÇ

Sosyal teori, somut toplumsal koşulların analiz edilmesinde çok zengin yaklaşımlara sahiptir. Eşitsizleştirici toplumsal koşullardan kaynaklı sorunların çözümü ve sorunlarla ilgili gelecek öngörüsünde bulunmak adına sosyal teorinin yaklaşımları sosyal refaha yönelik sosyal politikaların oluşturulmasında önemli olanaklar içermektedir. Özet kısmında da belirtildiği gibi sosyal teorinin yaklaşımları söz konusu birey ve toplum olduğunda, her koşulda gözetilmelidir. Sosyal teorinin, birey-toplum etkileşimi açısından, suçun, riskin, yoksulluğun ve eşitsizliklerin küreselleştiği dünyada en azından Francis Ponge'nin *insan insanın geleceğidir* mottosuna sadık kalma noktasında, hoşgörünün ve özgürlüğün ne kadar değerli bir şey olduğunu ve bunun pratiği içinde sosyal problemleri ele almanın ve kavramanın, onları çözebilme becerisinde yol ve yöntemleri tartışmasıyla uygulayıcıların düşünsel dünyasını zenginleştirme görevini büyük ölçüde yerine getirmeye devam edeceğini söylemek mümkündür.

Son kertede insanlık, kendi tarihinde toplumu çok yakından ilgilendiren ve olumsuz etkileyen toplumsal olguları, zamanla bir sosyal problem olarak kabul ederken, bu olguların toplumu yaygın bir şekilde etkilemesi karşısında, çözüme dönük arayışlarını sürdürmekten vazgeçmemiştir. Özetle sosyal problemlerin var olduğu bir kamusal alan birçok yönüyle sosyal teoride yeni paradigma arayışlarının ilgi odağı olmaktadır. Toplumda yaşayan insanların, sosyal problemleri çözmek için kolektif bir bilinçle yaklaşım geliştirmeleri ve bazı sosyal reformları içeren sosyal sorumluluk temelinde düzenlemelerde bulunmaları sonucunda, ancak belirli aşamalar kaydedilebilmiştir. Sosyal devletin bunun tarihsel kabulü olarak bir anlam ifade etmesini sosyal teorinin sosyal politikaya ve yaşam pratiğine katkısı olarak görmek gerekir.

KAYNAKLAR

Bauman, Z. (2017a). *Hermenötik ve sosyal bilimler*. H. Oruç (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2017b). *Kimlik*. M. Hazır (Çev.). Ankara: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2018a). *Kuşatılmış toplum*. A. Emre Pilgir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. Bordoni, C. (2018b). *Kriz hâli ve devlet*. Y. Alogan (Çev.). İstanbul: İthaki.

Bauman, Z. (2018c). *Kapımızdaki yabancılar*. A. E. Barca (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2018d). *Kuşatılmış toplum*. Pilgir. E. Akın (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Beck, U. (2014*). Risk toplumu/başka bir modernliğe doğru.* K. Özdoğan, B. Doğan, (Çev.). (2.bs.). İstanbul: İthaki.

Elliot, A. (2017). *Çağdaş sosyal teoriye giriş*. S. T. Afşar, A.Ö. Boyacıoğlu vd. (Çev.). Ankara: Dipnot.

Giddens, A. (2014a). *Modernite ve bireysel-kimlik/geç modern çağda benlik ve toplum*. Ü. Tatlıcan, (Çev.). (2.bs.). İstanbul: Say.

Giddens, A. (2014b). *Kapitalizm ve modern sosyal teori*. Ü. Tatlıcan, (Çev.). (5.bs.). İstanbul: İletişim.

Jütte, R. (2011). *Erken modern Avrupa'da yoksulluk ve sapkınlık*. B. K. Sefer (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Kundera, M. (2014*). Roman sanatı*. A. Bora (Çev.). (5.bs.). İstanbul: Can.

Sezer, B. (2006). *Sosyolojinin ana başlıkları*. İstanbul: Kızılelma.

Slocum, S. (2016). Toplayıcı kadın: antropolojide erkek önyargısı. *Kadın antropolojisi* içinde (s.37-52). R. R. Reiter (Haz.). B. Abiral (Çev.). (2.bs.). Ankara: Dipnot.

ALMANCA HAZIRLIK SINIFI ÖĞRENCİLERİNİN ALMANCA KELİME ÖĞRENME STRATEJİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

A QUALITATIVE STUDY ON WORD LEARNING STRATEGIES IN GERMAN OF GERMAN PREPARATORY CLASS STUDENTS

Dr. Bilal ÜSTÜN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
ORCID NO: 0000-0002-9490-3109

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Almanca hazırlık sınıflarında eğitim alan öğrencilerin Almanca kelime öğrenme stratejilerini ortaya çıkarmaktır. Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinde Almanca Öğretmenliği bölümünde hazırlık eğitimi alan 20 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların %75'i kız, %25'i ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların kullandıkları kelime öğrenme stratejilerinin ortaya çıkarılması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler 2020-2021 eğitim yılı güz döneminde toplanmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemine tabi tutulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %55'inin Almanca kelimeleri yazarak, %25'inin görsel olarak, %10'unun kelime kartlarıyla oyun oynayarak ve %10'unun da cep telefonu uygulaması Quizlet ile öğrendikleri belirlenmiştir. Araştırmada katılımcıların %70'i öğrendikleri kelimeleri haftalık, %15'i de günlük tekrar ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %15'inin ise öğrendikleri kelimeleri tekrar etmedikleri belirlenmiştir. Katılımcılar öğrendikleri kelimeleri zaman zaman unutabildiklerini ve bu durumda genel bir tekrar yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %65'inin unuttukları kelimeleri yazma tekrarı yaparak, %35'inin de görsel tekrar yaparak yeniden öğrendikleri belirlenmiştir. Kelime öğrenme stratejileri eğitiminin ortaokul ve lise düzeyinde verilmesi öğrencilerin üniversitelere daha donanımlı gelebilmeleri açısından daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu konuda üniversiteler ile Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okulların ikili anlaşmalar yapmasının öğrencilerin menfaatine olacağı değerlendirilmektedir. Nitel araştırmanın kullanıldığı bu çalışmanın ileride karma desenle ve daha fazla katılımcıyla yapılması daha kapsamlı sonuçlara ulaşma adına yerinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Almanca, Almanca Hazırlık, Kelime Öğrenme Stratejisi

ABSTRACT

The aim of this study is to find out German vocabulary learning strategies of students, who are studying at German preparatory classes. This research is designed employing phenomenology pattern, one of the qualitative research methods. The study group of the research consists of 20 students studying at preparatory class in the German Language Teaching Department at a state

university. 75% of the participants are female and 25% of them are male students. In the study, a semi-structured interview form was used to find out the word learning strategies employed by the participants. The data used in the study were collected in the fall semester of the 2020-2021 academic year. The data gathered from the participants were subjected to content analysis method. According to the results of the research, it was identified that 55% of the participants learned through writing German words, 25% of them learned visually, 10% through playing games with word cards, and 10% through Quizlet, a mobile phone application. In the study, 70% of the participants stated that they revised the words weekly and 15% of them revised the words daily. It was determined that 15% of the participants did not repeat the words they learned. Participants stated that they could sometimes forget the learned words and in that case they made a general revise. It was found out that 65% of the participants remembered the words they had forgotten through revising in writing, and 35% through revising visually. It is considered that enabling vocabulary learning strategies training at the secondary and high school level can be more appropriate for students in order to be well-informed before the university education. It is discussed that it can be an advantage for the students if universities and schools of the Ministry of National Education make bilateral agreements. It would be appropriate to conduct this study, in which qualitative research is used, in the future with a mixed design and with more participants for reaching more comprehensive results.

Keywords: German, German Preparation Class, Word Learning Strategy

Giriş

Yabancı dil hazırlık sınıflarının asıl amacı öğrencilerin dört temel dil becerilerinin gelişmesini sağlamaktır. Bu beceriler okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerileridir. Bu becerilerin istenen düzeyde gelişmesi ise öğrencinin sahip olduğu kelime hazinesi ile doğrudan bağlantılıdır. Kelime; bir veya birden fazla heceli ses gruplarından oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında, zihinde, tek başına kullanıldığında, belli bir kavrama karşılık olan; belli bir duyguyu ve düşünceyi yansıtan, somut veya soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimidir (Gülensoy, 2010). Kelime bilgisi ise; okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerilerini kapsayan yaşam alanının çeşitli boyutlarını etkiler (İlter, 2014). Herhangi bir dilin dilbilgisi kuralları ile her yaş ve seviyede ihtiyaç duyulan kelimeleri öğrenmeden ve bu iki konuda belli bir yeterlik düzeyine ulaşmadan dil eğitimi sürecinin nihai amacı olan dil becerilerinin etkili bir biçimde kullanılabilmesi hedefine varılamaz (Memiş, 2019). Kısaca etkili bir dil eğitimi için kelime bilgisi şarttır. Öğrenciler kelime hazinelerini geliştirdikleri sürece o dilde olan iletişimlerini artıracaklardır. Kişilerin sahip olduğu kelime sayısı arttıkça, bununla doğru orantılı olarak düşünme kapasitesi de o derece artmaktadır (Oflaz, 2015). Dolayısıyla bir insan ne kadar çok kelime biliyorsa, düşüncesini o kadar çok geliştirmiştir. Çünkü her sözcük insan zihnine kavram olarak yerleşir. Bu nedenle insan, kavramlarla, yani sözcüklerle düşünür (Özkırımlı, 1994, akt: Oflaz, 2015). Bireyin kelime hazinesinin zengin olması, kişinin okuduğu kaynakları anlamasını, düşündüklerini ve kendini daha rahat ifade etmesini sağlar (Karatay, 2007). Kelime öğrenimi ve kelime öğrenme stratejileri, dil öğrenme sürecinin temel unsurlarından biridir

(Çevik vd., 2018). Nitelikli bir öğretimin gerçekleşmesi için öğrencilerin iyi bir kelime bilgisine sahip olmaları gereklidir (Büyükikiz & Hasırcı, 2013). Kelime hazinesindeki yetersizlik, okunan ya da dinlenen cümledeki anlamın kavranmasını önemli ölçüde zorlaştıran bir faktör olmaktadır (Oflaz, 2015). Buradan hareketle yabancı dil eğitimi alan her öğrencinin okuma ve dinleme becerilerini tam olarak geliştirmesi için kelime öğrenme stratejisine sahip olması gerektiği söylenebilir. Öğrencilerin kendileri için en uygun öğrenme stratejisini belirleyerek, kelime hazinelerini zenginleştirmeleri yabancı dil öğreniminde bir gerekliliktir (MEB, 2012). Böylece öğrenciler, öğrenme yollarını daha bilinçli kullanarak, öğrenme kapasitelerini genişletmekte, bilgiyi kodlama-depolama ve çağrışım sağlayan dolaylı ve dolaysız öğrenme stratejileriyle, edindikleri bilgilere yenilerini ekleyerek, hedeflerine daha kolay yaklaşabilmektedirler (Çelikkaya, 2012). Cohen vd. (1997) yeni bir kelimenin bellekte kalıcı hale gelmesi için dört temel stratejinin uygulanması gereğine dikkat çekmiştir. Bu stratejileri, kelime ve anlamını kalıcı duruma gelinceye kadar ezberlemek, kelimenin ekleri ve kökü ile yapısını analiz etmek, eşanlamlı kelimeleri kelimenin yapısına göre kümeleme ve başka bir cümle ile bağlama, yabancı dil kelimesi ile ilgili bilişsel bir bağ oluşturma olarak ifade etmiştir (akt: Çevik vd., 2018). Bu araştırmanın amacı Almanca hazırlık sınıflarında eğitim gören öğrencilerin hangi kelime öğrenme stratejilerini kullandıklarını ortaya çıkarmak ve kullandıkları stratejinin ne kadar verimli olduğunu ortaya koymaktır. Bu kapsamda aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

1. Almanca kelime öğrenirken kendinize belirlediğiniz yöntem nedir? Kelimeleri nasıl ezberliyorsunuz? Açıklar mısınız?
2. Öğrendiğiniz kelimeleri ne sıklıkla tekrar etme ihtiyacı hissediyorsunuz?
3. Öğrendiğiniz kelimeleri unuttuğunuzu fark ettiğinizde yeniden öğrenmek için ne yapıyorsunuz?

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseninde tasarlanmıştır. Nitel araştırmayı, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım & Şimşek, 2008). Olgu bilimsel çalışma, bireylerin herhangi bir olguya ilişkin deneyimlerini anlamlandıran bir çalışma türü olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2014). Katılımcıların kelime öğrenme stratejilerini deneyimlerine bağlı olarak daha doğru bir şekilde ortaya koyabilmek adına oldu bilim deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinde Almanca Öğretmenliği bölümünde hazırlık eğitimi alan 20 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların %75'i kız, %25'i ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada katılımcıların kullandıkları kelime öğrenme stratejilerinin ortaya çıkarılması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, görüşme sorularını önceden hazırlar ve kişilere sınırlı (kısmi) bir esneklik sağlayarak soruları görüşme sırasında yeniden düzenleyebilir, ihtiyaca göre yeni sorular ekleyebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşme soruları araştırmacı tarafından hazırlandıktan sonra alanında uzman iki akademisyenin görüşüne sunulmuş ve soruların açık ve anlaşılır olduğu belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla katılımcılara (1) "Almanca kelime öğrenirken kendinize belirlediğiniz yöntem nedir? Kelimeleri nasıl ezberliyorsunuz? Açıklar mısınız?", (2) "Öğrendiğiniz kelimeleri ne sıklıkla tekrar etme ihtiyacı hissediyorsunuz?" ve (3) "Öğrendiğiniz kelimeleri unuttuğunuzu fark ettiğinizde yeniden öğrenmek için ne yapıyorsunuz?" soruları sorulmuştur.

Verilerin Toplanması

Çalışmada kullanılan veriler 2020-2021 eğitim yılı güz döneminde toplanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler COVİD-19 tedbirleri kapsamında yüz yüze yapılamamıştır. Görüşmeler bilgisayarlar, tabletler ve cep telefonları üzerinden ses ve görüntü kaydı alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere başlanmadan önce katılımcılara bu çalışmaya katılmalarının tamamen gönüllülük esasına dayandığı söylenmiştir. Katılımcılara istedikleri zaman çalışmadan ayrılabilecekleri ve kendilerinden elde edilen ses ve görüntü kayıtlarının çalışmada kullanılmadan silineceği bildirilmiştir.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen ses ve görüntü kayıtları araştırmacı tarafından yazıya dökülerek içerik analizi yöntemine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu yolla veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Katılımcılardan elde edilen verilerle kodlar ve temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar ve temalar ile katılımcıların kelime öğrenme stratejileri detaylı bir şekilde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmanın bulgular kısmında katılımcıların kayda değer ifadelerine doğrudan aktarım yöntemi ile yer verilmiştir. Bu bağlamda veriler dört aşamada analiz edilmiştir: (1) verilerin kodlanması, (2) temaların bulunması, (3) kodların ve temaların düzenlenmesi, (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizine tabi tutulmuş ve yanıtlar soru bazında ayrı ayrı incelenerek ortaya çıkarılan kodlar ve temalar ışığında yorumlanmıştır. Katılımcılara birinci araştırma sorusu olarak "Almanya'dan Türkiye'ye dönüş nedeniniz nedir?" sorusu sorulmuştur. İlgili soruya ilişkin ulaşılan bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Birinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular*

Tema	Kodlar
Yazılı	• Yazarak çağrışım (n=5) • Tekrar tekrar yazarak (n=4) • Cümle kurarak (n=2)
Görsel	• Bakarak çağrışım (n=3) • Okuyarak çağrışım (n=2)
Eğlenceli	• Oyun kartları (n=2)
Teknolojik	• Telefon uygulaması (n=2)

Tablo 1'deki veriler ışığında birinci araştırma sorusu olan "Almanca kelime öğrenirken kendinize belirlediğiniz yöntem nedir? Kelimeleri nasıl ezberliyorsunuz?" sorusu 4 tema altında cevaplandırılmıştır. Bu temalar yazılı, görsel, eğlenceli ve teknolojik temalarıdır. Bu temalar içerisinde en yüksek oran %55 ile yazılı temasıdır. Katılımcıların %55'i Almanca kelimeleri yazarak öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların %45'i kelimeleri yazıp başka kelimelerle çağrışım yaptırarak, %36'sı kelimeleri sadece tekrar tekrar yazarak ve %19'u da kelimelerle cümleler kurarak ve bu cümleleri kâğıda dökerek kelimeleri ezberlediklerini ifade etmişlerdir. İkinci en yüksek tema %25 ile görsel temasıdır. Katılımcıların %25'i Almanca kelimeleri görsel olarak öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların %60'ı kelimelere bakarak ve başka kelimelerle çağrışım yaptırarak, %40'ı da kelimeleri okuyarak bildikleri anlamlarla çağrışım yaptırarak Almanca kelimeleri ezberlediklerini dile getirmişlerdir. Eğlenceli teması %10 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Katılımcıların %10'u Almanca kelimeleri eğlenerek öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların tamamı kelime öğrenmek için oyun kartlarını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Teknoloji teması ise %10 ile son sırada yer almaktadır. Katılımcıların %10'u Almanca kelime öğrenirken cep telefonlarına yükledikleri kelime öğrenme programları ile kelime öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların tamamı aynı kelime öğrenme programını kullandıklarını ve bu uygulamanın Quizlet olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların birinci araştırma sorusuna verdikleri yanıtlardan kayda değer olanları şunlardır:

K14: *"Genelde önce görsel hafızama atmaya çalışıyorum, kelimelerin yazılışına ve anlamına dikkat edip onları hafızama resmediyorum. İşitsel olarak da sürekli o kelimeyi taklit ediyorum. Yazma tekniğini kelimenin yazılışının çok karışık olmadığı durumlar dışında pek sık kullandığım söylenemez."*

K21: *"Quizlet programını kullanıyorum. Orada alıştırma yapmak çok faydalı oluyor."*

K20: *"Kelimeleri sürekli yazıyorum ve çağrışım yapmaya çalışıyorum. Almanca kelimelerin karşılığını İngilizce yazıyorum, telefonumu Almanca diline çeviriyorum, aynı zamanda da günlük hayatımda o kelimeleri gözümün önünde tutmaya çalışıyorum."*

Katılımcılara ikinci araştırma sorusu olarak "Öğrendiğiniz kelimeleri ne sıklıkla tekrar etme ihtiyacı hissediyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. İlgili soruya ilişkin ulaşılan bilgiler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. *İkinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular*

Tema	Kodlar
Haftalık	• Haftada 1 kez (n=9) • Haftada 2 kez (n=5)
Günlük	• Her gün (n=2) • Her gece (n=1)
Tekrar yok	• Tembellik (n=2) • İhtiyaç duymama (n=1)

Tablo 2'deki veriler ışığında ikinci araştırma sorusu olan "Öğrendiğiniz kelimeleri ne sıklıkla tekrar etme ihtiyacı hissediyorsunuz?" sorusu 3 tema altında cevaplandırılmıştır. Bu temalar haftalık, günlük ve tekrar yok temalarıdır. Bu temalar içerisinde en yüksek oran %70 ile haftalık temasıdır. Katılımcıların %70'i öğrendikleri Almanca kelimeleri haftada en az bir kere tekrar ettiklerini belirtmişlerdir. Haftalık teması içerisinde katılımcıların %64'ü öğrendikleri kelimeleri haftada bir kez, %36'sı da haftada iki kez tekrar ettiklerini ifade etmişlerdir. Günlük teması %15 ile ikinci sırada yer almaktadır. Katılımcıların %15'i kelimeleri her gün düzenli olarak tekrar ettiklerini belirtmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların %67'sının gün içinde, %33'ünün de gece yatmadan önce kelime tekrarı yaptıkları belirlenmiştir. Üçüncü sırada %15 ile tekrar yok teması yer almaktadır. Katılımcıların %15'i öğrendikleri kelimelerin tekrarlarını yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların %67'si tembellik yaptıklarından dolayı, %33'ü de tekrara ihtiyaç duymadıklarından dolayı kelime tekrarı yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların ikinci araştırma sorusuna verdikleri yanıtlardan kayda değer olanları şunlardır:

K14: *"Kelimelerin hem okunuşunu hem yazılış şeklini hem de anlamını unutmuşsam bütün öğrendiğim kelimelerime göz gezdiririm ve hangilerini hatırlayıp hatırlamadığıma dair artı eksi koyarım. Eksileri tekrar başka sayfaya aktarır ve yeniden öğrenmeye çalışırım. Sıklık olarak haftada bir kez artı eksi koyarak bunu yaparım."*

K9: *"Haftada bir tekrar yapmaya ihtiyaç duyuyorum çünkü şu anda temel kelimeler öğrensek de temeli sağlam tutmalıyız ki devamı sağlam şekilde ilerlesin, bu yüzden öğrendiğim kelimeleri Quizlet adlı uygulamadan haftada bir kez tekrar ediyorum."*

K16: *"Günlük tekrar etmem gerekiyor, sonra haftanın sonunda bir haftalık tekrarlar yapıyorum, daha sonra aylık genel tekrarlar yapıyorum çünkü beyin tüm kelimeleri kalıcı hafızaya atması için belli sürelerde maruz kalması gerekiyor."*

Katılımcılara üçüncü araştırma sorusu olarak "Öğrendiğiniz kelimeleri unuttuğunuzu fark ettiğinizde yeniden öğrenmek için ne yapıyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. İlgili soruya ilişkin ulaşılan bilgiler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. *Üçüncü araştırma sorusuna ilişkin bulgular*

Tema	Kodlar
Yazma tekrarı	• Kâğıda yazarak (n=7) • Ele yazarak (n=3) • Cümle yazarak (n=3)
Görsel tekrar	• Bakarak tekrar (n=4) • Bakarak anlamlandırma (n=2) • Okuyarak tekrar (n=1)

Tablo 3'teki veriler ışığında üçüncü araştırma sorusu olan "Öğrendiğiniz kelimeleri unuttuğunuzu fark ettiğinizde yeniden öğrenmek için ne yapıyorsunuz?" sorusu 2 tema altında cevaplandırılmıştır. Bu yazma tekrarı ve görsel tekrar temalarıdır. Bu temalar içerisinde en yüksek oran %65 ile yazma tekrarı temasıdır. Katılımcıların %65'i unuttukları kelimeleri tekrar yazarak çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların %54'ü kâğıda yazarak tekrar yaptıklarını, %23'ü ellerine yazarak tekrar yaptıklarını ve %23'ü de cümle yazmaya çalışarak unuttukları kelimeleri tekrar çalıştıklarını belirtmişlerdir. Görsel tekrar %35 ile ikinci sırada yer almaktadır. Katılımcıların %35'i unuttukları kelimeleri görsel tekrarlarla çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu tema içerisinde katılımcıların %57'sinin unuttukları kelimeleri bakarak tekrar ettikleri, %29'unun bakarak anlam vermeye çalıştıkları ve %14'ünün de okuyarak tekrar ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların üçüncü araştırma sorusuna verdikleri yanıtlardan kayda değer olanları şunlardır:

K15: *"Türkçe anlamı ile kodlamaya çalışıyorum kelimeyi, ya da elime yazıyorum. Gün içerisinde elime baktıkça kelime aklıma kazınıyor."*

K2: *"Unuttuğum kelimeyi cümle içinde kullanmaya çalışır ve o cümleyi hikayeleştirerek aklımda kalmasını sağlarım."*

K19: *"Unuttuğum kelimeyi ders çalıştığım masada görüş açıma uygun bir yere yapıştırır ve sürekli kelimeye bakıp tekrar ederim. Bir süre sonra artık o kelimenin anlamını unutmam."*

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı Almanca hazırlık sınıflarında eğitim alan öğrencilerin Almanca kelime öğrenme stratejilerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla bir devlet üniversitesinde eğitim alan 20

a

Almanca Öğretmenliği hazırlık sınıfı öğrencisine araştırmacı tarafından belirlenen (1) "Almanca kelime öğrenirken kendinize belirlediğiniz yöntem nedir? Kelimeleri nasıl ezberliyorsunuz? Açıklar mısınız?", (2) "Öğrendiğiniz kelimeleri ne sıklıkla tekrar etme ihtiyacı hissediyorsunuz?" ve (3) "Öğrendiğiniz kelimeleri unuttuğunuzu fark ettiğinizde yeniden öğrenmek için ne yapıyorsunuz?" şeklindeki araştırma soruları sorulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %55'i Almanca kelimeleri yazarak öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcıların %45'i kelimeleri yazdıktan sonra çağrışım yöntemi ile, %36'sı sadece tekrar tekrar yazarak ve %19'u da kelimelerle cümleler yazarak Almanca kelimeleri öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %25'inin kelimeleri görsel olarak öğrendikleri belirlenmiştir. Bu katılımcıların %60'ı kelimelere bakarak ve başka kelimelerle çağrışım yaptırarak, %40'ı da okuyarak ezberlediklerini belirtmişlerdir. Araştırmada katılımcıların %10'unun kelimeleri oyun kartlarıyla oynayarak, %10'unun da cep telefonu uygulaması Quizlet ile öğrendikleri belirlenmiştir. Yapılan geniş literatür taraması sonucu ne yazık ki Almanca kelime öğrenme stratejisi konusu ile ilgili oldukça az çalışmaya rastlanmıştır. Literatürde yapılan çalışmaların büyük bir kısmının yabancılara Türkçe eğitimi çerçevesinde yapılan Türkçe kelime öğrenme stratejileri üzerine yapıldığı belirlenmiştir (Biçer & Polatcan, 2015; Demirekin, 2017; Memiş, 2019; Demirel, 2013; Aytan & Başal, 2016; Eyüp & Yıldırım, 2019; Güldalı, 2019). Alanda yer alan nadir çalışmalardan bir tanesi Çelikkaya (2012) tarafından yapılmıştır. Çelikkaya (2012) 231 Almanca Öğretmen adayının yer aldığı araştırmasında katılımcıların %25'inin Almanca kelime öğrenirken yazarak öğrendiklerini belirlemiştir. Bu çalışmanın sonuçlarının Çelikkaya'nın (2012) çalışmasındaki sonuçları doğrular nitelikte sonuçlara ulaştığı söylenebilir. Tok ve Yılgın'ın (2014) da yaptıkları çalışmanın sonucunda yabancı dil öğrenen öğrencilerin bilişsel stratejiden en fazla kullandıkları stratejinin yazılı tekrar stratejisi olduğunu belirterek bu çalışmanın sonuçları ile paralellik gösteren sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Bu çalışmada elde sonuçlar Çevik ve Koçer'i (2012) de doğrular niteliktedir. Çevik ve Koçer (2012) çalışmalarında mobil öğrenme ortamında kişilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları güçlüklerden bağımsız olarak yabancı dildeki kelimeleri zaman ve mekândan bağımsız olarak daha kolay öğrendiklerini belirlemişlerdir. Araştırmada katılımcıların %70'i öğrendikleri kelimeleri haftalık, %15'i de günlük tekrar ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %15'inin ise öğrendikleri kelimeleri tekrar etmedikleri belirlenmiştir. Bu katılımcıların %67'si tembellik yaptıkları gerekçesi ile, %33'ü de tekrara ihtiyaç duymadıkları gerekçesi ile kelime tekrarı yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Belkıs ve arkadaşları (2006) öğrenme içeriğine odaklanamama, güdüleme eksikliği ve azmetme derecesinin düşüklüğünün öğrencilerin akademik erteleme davranışı göstermelerine yol açabileceğini belirtmişlerdir. Buradaki öğrencilerin tembelliklerinin ardında yatan sebebin de azmetme derecesinin düşüklüğü olabileceği söylenebilir. Katılımcılar öğrendikleri kelimeleri zaman zaman unutabildiklerini ve öğrendikleri kelimeleri unutmaları durumunda genel bir tekrar yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %65'inin unuttukları kelimeleri yazma tekrarı yaparak, %35'inin de görsel tekrar yaparak yeniden öğrendikleri belirlenmiştir. Uyanık ve arkadaşlarının (2017) da belirttikleri gibi bir kavramın tekrar edilmesinin uzun süreli bellekte kalıcılığı artırdığı bilinmektedir. Bu durumun yabancı dil öğreniminde de geçerli olduğu yapılan çalışmalarla gösterilmiştir (Börner, 1994; Çelikkaya,

2012; Özerol, 2015, akt. Uyanık vd. 2017). Buradan hareketle öğrencilerin belirli aralıklarla kelime tekrarı yapmalarının öğrendikleri kelimelerin uzun süreli bellekte kalıcı olmaları açısından önemli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Öğrencilerin daha verimli ve daha çok kelime öğrenebilmeleri için öğrencilere kelime öğrenme stratejileri ile ilgili eğitimler verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Kelime öğrenme stratejileri eğitiminin ortaokul ve lise düzeyinde verilmesi öğrencilerin üniversitelere daha donanımlı gelebilmeleri açısından daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu konuda üniversiteler ile Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okulların ikili anlaşmalar yapmasının öğrencilerin menfaatine olacağı değerlendirilmektedir. Nitel araştırmanın kullanıldığı bu çalışmanın ileride karma desenle ve daha fazla katılımcıyla yapılması daha kapsamlı sonuçlara ulaşma adına yerinde olacaktır.

Kaynakça

Aytan, T. & Başal, A. (2016). Yabancılara Türkçe öğretiminde Ulam temelli sözcük öğretiminin başarıya etkisi. *EKEV Akademi Dergisi, 20*(65), 559-576.

Belkıs, M., Duru, E., Duru, S., & Buluş, M. (2007). *Akademik erteleme eğilimi, öğrenme ve çalışma stratejileri*. Ulusal Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi. İzmir.

Biçer, N. & Polatcan, F. (2015). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde kelime öğrenme stratejilerinin değerlendirilmesi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (54), 811-828.

Büyükikiz, K. K. & Hasırcı, S. (2013). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde sözcük öğretimi üzerine bir değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(21), 145-155.

Creswell, J. W. (2014). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.) Thousand Oaks, CA: Sage.

Çelikkaya, Ş. (2012). Almanca Öğretmeni Adaylarının Sözcük Öğreniminde Kullandıkları Öğrenme Stratejileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28*, 71-76.

Çelikkaya, Ş. (2012). Almanca Öğretmeni adaylarının sözcük öğreniminde kullandıkları öğrenme stratejileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 71-76.

Çevik, H., Orakçı, Ş., Aktan, O., Toraman, Ç. & Ayçiçek, B. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Kelime Öğrenme Stratejilerinin Çeşitli Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(2), 796-814.

Çevik, K. K. & Koçer, H. E. (2012). Mobil cihaz tabanlı yabancı dilde kelime öğrenme uygulaması. *Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Teknik-Online Dergi, 11*(2), 60-70.

Demirekin, M. (2017). *Yabancı dil olarak Türkçenin anlamlandırılmasında kelime ve dil öğrenme stratejileri kullanımı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Demirel, M. V. (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlere kelime öğretiminde farklı kelime gruplarının kullanımının etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 2*(4), 286-299.

Eyüp, B. & Yıldırım, B. D. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin kelime öğrenme stratejileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(33), 33-51.

Gülensoy, T. (2010). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gürdalı, V. (2019). *Yabancılara Türkçe kelime öğretiminde müziğin etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

İlter, İ. (2014). Kelime öğretiminde grafik düzenleyicileri (frayer modeli örneği). *Turkish Studies, 9*(3), 755-770.

Karatay, H. (2007). Kelime Öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27*(1). 141-153.

MEB. (2012). Diller için Avrupa ortak başvuru metni öğrenme-öğretme-değerlendirme. Erişim Tarihi: 10.11.2020. http://Abdigm.meb.gov.tr/eski_site/Uaorgutler/AK/Cefr_Turkce.pdf adresinden erişilmiştir.

Memiş, M. R. (2019). Kelime Öğretim Stratejileri Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Turkish Studies, 14*(4), 2579-2593.

Memiş, M. R. (2019). Yabancılara Türkçe öğretenlerin başvurdukları kelime öğretim stratejilerinin belirlenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(28), 275-300.

Oflaz, A. (2015). Geleneksel ve Alternatif Yabancı Dil Öğretim Yöntemlerinde Almanca Kelime Öğretimi. *Turkish Studies, 10*(3), 695-712.

Tok, M. & Yıgın, M. (2014). Türkçenin ikinci dil olarak öğretiminde öğrencilerin kullandıkları kelime öğrenme stratejileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (41), 265-276.

Uyanık, İ. A., Coşkun, H., Uğur, Y. & Durakoğlu, A. (2017). Tekrarlama ve sunum türünün semantik bellekte Almanca sözcüklerin kodlanmasına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5*(3), 493-502.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ REKREASYON ÖĞRENCİLERİNİN RİSK ALMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

ANALYSIS OF RISK-TAKING STUDENTS OF FIRAT UNIVERSITY SPORTS SCIENCES FACULTY

Dr. Kubilay ŞENBAKAR

Fırat Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, rekreasyon bölümü öğrencilerinin risk alma durumlarının incelenmesinin araştırılmasıdır. Bu çalışmanın evrenini Fırat üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon bölümünde öğrenim gören öğrencilerden oluşturmaktadır. Örneklemini ise Rekreasyon bölümünde okuyan rastgele yöntem ile seçilmiş 130 kişi oluşturmaktadır. Rekreasyon bölümü okuyan 130 bireye risk alma ölçeği uygulanarak elde edilen sonuçlar SPSS 22 analiz programında değerlendirilmiştir.

Araştırmada, bireylerin risk alma davranışlarını ölçen ilk olarak 2002 yılında Weber, Blais ve Betz tarafından hazırlanmış olan ve ahlaki, sosyal, sağlık, eğlence ve finansal açıdan bireylerin risk almasını ölçen "Risk Alma Ölçeği" kullanılmıştır. Skala 2006'da Weber ve Blais tarafından kısaltılmıştır. Araştırmamızda 2006,da kullanılan skala kullanılmıştır. Araştırmadaki güvenilirlik değeri (Cronbach's Alfa Değeri) .83'tur.Skala 'Tehlikeyi Kanıksama ve Risk Alma Arasındaki İlişkinin Özel Güvenlik Personeli Üzerinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi' çalışmasında Türkçeye çevrilmiştir.109 Skalada yedili likert tipi ölçek kullanılmıştır ve araştırmaya katılan öğrencilerden her maddeyi okuyup; 'kesinlikle yapmam', 'büyük olasılıkla yapmam', 'yapmam', 'kararsızım', 'yaparım', 'büyük olasılıkla yaparım', 'kesinlikle yaparım' birinin işaretlenmesi istenmiştir. Skalada beş alanda toplam 30 soru bulunmaktadır. Ahlaki alan, 6, 9, 10, 16, 29, 30. sorulardan, sosyal alan, 1, 7, 21, 22, 27, 28. sorulardan, sağlık alanı, 5, 15, 17, 20, 23, 26. sorulardan, eğlence alanı, 2, 11, 13, 19, 24, 25. sorulardan, finansal alan, 3, 4, 8, 12, 14, 18. sorulardan oluşmaktadır. Skalaya göre belirtilen beş alanda bireylerin ne kadar risk almaya istekli oldukları ölçülmektedir. . Araştırma verilerinin elde edilmesinden sonra SPSS 22.0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Verilerin analizinde öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov Smirnov testi ile incelenmiş, analiz sonucunda verilerin normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir Araştırmanın verilerinin değerlendirilmesinde % Frekans, İndependet Samples T Test, One Way Anova Testleri uygulanmıştır. Yapılan analizlerde anlalmlılık düzeyi $P<0,05$ olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak çalışmamızda rekreasyon bölümünde okuyan öğrencilerin değerlerinin ortalamanın üstünde olduğu görülmüştür. Rekreasyon öğrencileri üzerine yapılan bu çalışmada risk alma durumları bakımında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Ülkemizde risk alma konusunda fazla araştırma yapılmadığı gözlenmiştir. Yapılan çoğu araştırma ise ergenler kapsamında olmuştur. Özellikle spor ve risk alma konulu yok denecek kadar az araştırmaya rastlanmıştır. Bu nedenle spor ve riskle ilgili kapsamlı araştırılmalar yapılması önerilir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Risk Alma, Öğrenci

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the risk taking status of the recreation department students. The universe of this study consists of students studying at the Recreation Department of the Faculty of Sport Sciences of Fırat University. The sampling on the other hand consists of 130 people who were randomly selected from the Recreation department. The risk taking scale was applied to 130 individuals studying the recreation department and the results obtained were evaluated in the SPSS 22 analysis program.

The "Risk Taking Scale", which was first prepared by Weber, Blais and Betz in 2002 and measures individuals' risk taking in terms of moral, social, health, entertainment and financial aspects, was used in the study. The scale was shortened by Weber and Blais in 2006. The scale used in 2006 was used in our study. The reliability value (Cronbach's Alpha Value) in the study is .83. The scale has been translated into Turkish in the "Investigation of the Relationship Between Proving Danger and Risk Taking on Private Security Personnel, Master's Thesis". The 7-point Likert-type scale was used in the scale, and the students participating in the study were asked to read each item and mark one of the following: 'I definitely do not do', 'I probably do not', 'I do', 'I am undecided', 'I do', 'I probably do', 'definitely I do'. The scale includes a total of 30 questions in five fields. The social field consists of questions 1, 7, 21, 22, 27 and 28; the health field consists of questions 5, 15, 17, 20, 23 and 26; the entertainment field consists of questions 2, 11, 13, 19, 24 and 25; the financial field consists of questions 3, 4, 8, 12, 14 and 18. It is measured how much risk individuals are willing to take in five fields specified, according to the scale. After obtaining the research data, SPSS 22.0 statistics package program was used. In the analysis of the data, first of all, whether the data showed normal distribution was examined by Kolmogorov Smirnov test. As a result of the analysis, it was determined that the data showed normal distribution. Frequency%, Independent Samples T Test and One Way Anova Tests were used to evaluate the data of the study. The significance level was determined as $P < 0.05$ in the analyzes.

As a result, it was seen in our study that the values of the students studying in the recreation department were above average. In this study conducted on recreation students, it was found that there was no significant difference in terms of risk taking situations It has been observed that there is not much research done on risk taking in our country. Most of the studies conducted were in the scope of adolescents. There has been scarcely any research, especially on sports and risk taking. For this reason, it is recommended to carry out comprehensive studies on sports and risk.

Keywords: Recreation, Risk Taking, Student

" KAYAK SPORU YAPAN BİREYLERİN SERBEST ZAMAN TATMİN DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ (HAZAR BABA KAYAK MERKEZİ ÖRNEĞİ)

"DETERMINATION OF LEISURE TIME SATISFACTION LEVELS OF INDIVIDUALS DOING SKIING

(HAZAR BABA SKI CENTER EXAMPLE)

Dr. Kubilay ŞENBAKAR

Fırat Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Elazığ İli sivrice ilçesi Hazar baba kayak merkezi sınırları içinde yer alan kayak merkezine giden bireylerin serbest zaman tatmin düzeylerinin incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu 75 erkek ve 75 kadın olmak üzere toplam 150 katılımcı oluşturmaktadır.

Araştırmanın verileri, araştırmaya katılan bireylerin serbest zaman tatmin düzeylerini belirlemek amacıyla Beard ve Ragheb (1980)'in geliştirdikleri, Karlı ve ark. (2008)'nın geçerlilik güvenirlilik çalışmalarını yaparak Türkçeye çevirdikleri "Serbest Zaman Tatmin Ölçeği" (SZTÖ) ile ölçülmüştür. Bu ölçek 39 sorudan ve psikolojik (8 madde), sosyolojik (8 madde), rahatlama (4 madde), fizyolojik (6 madde), estetik (4 madde) ve eğitim (9 madde) olmak üzere 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmanın evrenini Elazığ ilindeki rekreatif alanları tercih eden bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Sivrice ilçesinde bulunan Hazar Baba Kayak Merkezini kayak sezonu içerisinde tercih eden bireyler oluşturmuştur. Araştırma verilerinin elde edilmesinden sonra SPSS 22.0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Verilerin analizinde öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov Smirnov testi ile incelenmiş, analiz sonucunda verilerin normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir Araştırmanın verilerinin değerlendirilmesinde % Frekans, İndependet Samples T Test, One Way Anova Testleri uygulanmıştır. Yapılan analizlerde anlalmlılık düzeyi $P<0,05$ olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda; Elazığ İli sivrice ilçesi Hazar baba kayak merkezi sınırları içinde yer alan kayak merkezine giden bireylerin serbest zaman tatmin düzeylerinin incelenmesinde yapılan analizler sonucunda Değişkenler arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimler: Serbest Zaman, Kayak, Tatmin

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the leisure time satisfaction levels of the individuals who visit the ski center located within the boundaries of the Hazar Baba ski center in the Sivrice district of Elazığ. The study group of the research consists of 150 participants, 75 men and 75 women.

The data of the research was measured by Leisure Time Satisfaction Scale (LTSS) developed by Beard and Ragheb (1980) to determine the leisure time satisfaction levels of the individuals participating in the study and translated into Turkish by Karlı et al. (2008) by carrying out validity and reliability studies. This scale consists of 39 questions and 6 sub-dimensions: psychological (8 items), sociological (8 items), relaxation (4 items), physiological (6 items), aesthetics (4 items), and education (9 items). The universe of the research consists of individuals who prefer recreational areas in Elazığ. The sample of the study was formed by individuals who preferred Hazar Baba Ski Center in Sivrice district during the ski season. After obtaining the research data, SPSS 22.0 statistics package program was used. In the analysis of the data, first of all, whether the data showed normal distribution was examined by Kolmogorov Smirnov test. As a result of the analysis, it was determined that the data showed normal distribution. Frequency%, Independent Samples T Test and One Way Anova Tests were used to evaluate the data of the study. The significance level was determined as $P < 0.05$ in the analyzes.

As a result of the research; it was concluded that there was no significant difference between the variables for analysis made in the examination of the leisure time satisfaction levels of the individuals who visit the ski center located within the boundaries of the Hazar Baba ski center in the Sivrice district of Elazığ.

Keywords: Free Time, Skiing, Satisfaction

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNDA İLİŞKİLİ TARAF İŞLEMLERİ BAKIMINDAN PAY SAHİPLERİNİN KORUNMASI

PROTECTION OF SHAREHOLDERS IN CAPITAL MARKETS LAW IN TERMS OF RELATED PARTY TRANSACTIONS

Dr. M. Aslı KÜÇÜKGÜNGÖR
Sermaye Piyasası Kurulu Başuzmanı
ORCID: 0000-0001-7710-0024

ÖZET

Halka açık anonim şirketlerde, ilişkili taraflarla gerçekleştirilen işlemler, şirkete ait değerlerin ilişkili taraflara aktarılarak, pay sahiplerinin menfaatlerinin zedelenmesine yol açma tehlikesi taşımaktadır. Bu durum kanun koyucular tarafından şirket ve pay sahiplerinin menfaatlerini koruyucu önlemler alınmasına yönelik düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda ortaya konulan temel yaklaşım, belirli nitelikleri taşıyan ve şirket bakımından önemli kabul edilen işlemlerin tanımlanarak, bunların gerçekleştirilmesinin ortak kurallara tabi tutulması yönündedir. Nitekim bu husus Avrupa Birliği'nin (EU) 2017/828 Direktifi ile anılan çerçevede düzenleme konusu olmuştur. Türk hukukunda da ilişkili taraf işlemleri Sermaye Piyasası Kanunu (SPKn) md. 17/3 ve ikincil düzenlemeler aracılığıyla özel bir prosedüre tabi tutulmuştur.

SPKn. md. 17/3 hükmü ile ilişkili taraf işlemlerinin neden olduğu menfaat çatışmalarının ve halka açık ortaklığın malvarlığının azaltılmasına neden olabilecek işlemlerin önüne geçilebilmesi amacıyla, bu tür işlemlerde bazı özel kurallar ve işleyiş prosedürleri öngörülmüştür. Bu kapsamda şirketin ilişkili tarafları ile gerçekleştireceği, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından belirlenen nitelikteki işlemlerde, işlemlerin esaslarını belirleyen bir yönetim kurulu kararı alınması zorunlu tutulmuştur. Anılan yönetim kurulu kararlarının uygulanabilmesi için, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğunun onayı aranmakta olup, bahsi geçen çoğunluk onayının alınamaması hâlinde, işlemin genel kurul onayına sunulması zorunlu tutulmuştur. Son olarak ortaya konulan bu prosedür uyarınca, bu durumun, işleme ilişkin yeterli bilgiyi içerecek şekilde, kamuyu aydınlatma düzenlemeleri çerçevesinde, kamuya duyurulması öngörülmüştür.

Bu bildirinin amacı, ilişkili taraf işlemlerinde halka açık anonim ortaklıkların pay sahiplerinin korunması bakımından benimsenen hukuki yolların incelenmesidir. Bu amaçla tercih edilen inceleme metodolojisi uyarınca öncelikle SPKn ve ikincil düzenleme aracılığıyla öngörülen sistem bakımından ilişkili taraf tanımı kapsamına girebilecek kişiler ile bahsi geçen taraflarla gerçekleştirilen ve önemli nitelikte kabul edilen işlemlerin mahiyeti ortaya konulacaktır. İkinci olarak, ilişkili taraflarla gerçekleştirilen münferit işlemler ile yaygın ve süreklilik arz eden işlemler bakımından öngörülen prosedür ayrı ayrı ele alınarak incelenecektir. Son olarak Avrupa Birliği tarafından ülkeler arasında uyumlaştırma çabaları çerçevesinde bu hususta kabul edilen (EU) 2017/828 Direktifi'nde konunun düzenlenişi ele alınarak Türk hukukundaki düzenlemenin bu yaklaşım ile ne ölçüde uyumlu olduğu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Pay Sahiplerinin Korunması, Önemlilik Arz Eden İşlemler, İlişkili Taraf İşlemleri, Halka Açık Anonim Ortaklıklar.

ABSTRACT

In publicly held companies, transactions conducted with related parties contain the risk of ruining the benefits of the shareholders by giving related party the opportunity to appropriate values that actually belong to the company. This situation makes it necessary for the lawmakers to make regulations for implementing protective measures in order to safeguard the company and the shareholders. The main approach, which is also accepted under the 2017/828 Directive of the European Union is to define the certain related party transactions that are material in terms of company affairs and set a certain procedure for the application of these material related party transactions. Also under Turkish law, a specific procedure for the related party transactions is foreseen in the Capital Markets Law (CML) and the relevant secondary legislation.

In order to prevent the transactions that may result in conflict of interest arising from related party transactions and decreasing of the assets of the publicly held company, a special procedure consisting a set of rules is foreseen under CML Art. 17/3. In this regard in terms of the related party transactions, the qualifications of which are determined by the Capital Markets Board, it is mandatory for the company to take a board of directors' decision deciding of the general framework of the transaction. For the board of directors' decision to be enforceable it is mandatory that the majority of the independent directors approve the transaction. In cases where the majority of the independent members of the board of directors does not approve the relevant transaction, the transaction shall be submitted to the approval of the general assembly. Finally, according to the introduced procedure, the disclosure of this situation to public according to the public disclosure regulations in a manner containing adequate information about the transaction is foreseen.

This study aims to explore the legal methods introduced to protect the shareholders of publicly held companies regarding related party transactions. For this purpose according to the research methodology that will be followed, firstly, the persons who can be within scope of related parties and definition of materiality criteria for these transactions will be introduced. Secondly, the procedure foreseen for the single and ongoing transactions conducted with the related parties will be separately analysed. Finally, in terms of the harmonisation efforts of the EU among the countries, the regulation introduced in the Directive (EU) 2017/828 regarding related party transactions will be analysed and the compatibility of the rules enacted under Turkish law with the EU approach will be evaluated.

Keywords: Protection of Shareholders, Material Transactions, Related Party Transaction, Joint Stock Public Companies.

MAXİME RODİNSON'UN PENCERESİNDEN İSLAM VE KAPİTALİZM

ISLAM AND CAPITALISM FROM MAXİME RODİNSON'S PERSPECTİVE

Dr. Mehmet Furkan ÖREN
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID NO: 0000-0002-7568-4166

ÖZET

Tarih boyunca paranın kökeni, gelişimi ve yaygınlık kazanmasıyla ilgili pek çok tez ileri sürülmüştür. İbn-i Haldun'un iklime işaret eden tezleri sayılmazsa, paranın tekelleşmesine ilişkin tezlerin hemen hemen çoğu güncel tezlerdir. Parayla kültür, coğrafya, düşünce ve din arasındaki ilişkinin araştırma konusu yapılmasının tetikleyici sebebi, modern dönemle birlikte lokal bir bölgenin neredeyse dünyanın tamamına hakim olacak iktisadi, teknik, siyasi, düşünsel devrimlere öncülük etmesidir. 18. yüzyılda ivme kazanarak gelişen bir bölge olan Avrupa'nın dünyanın pek çok bölgesini sömürgeleştirmesi, yönetmesi ve etkilemesi dikkat çekicidir. Modern kapitalist/sanayi dönemi bu biçimiyle Avrupa'nın hakimiyeti dönemidir. Para ve özelde kapitalizme dönük araştırma ve tartışmaları tetikleyen temel faktör, bu dönemde Avrupa'nın parlayan yıldızıdır. Bu araştırmalardaki temel soru, ne oldu da Avrupa öne çıktı? Neden ulus devletler, kapitalizm, sanayi ve bürokrasi gibi olgular, dünyanın başka bir bölgesi değil de Avrupa da gelişti? Para ve kapitalizmin kökenine ilişkin araştırmaları tetikleyen durum, bu soru ve problemlere cevap arama çabası ve isteğidir.

Bu sorulara cevap olarak kimi düşünürler coğrafyayı ve iklimi, kimisi sosyal-siyasal kurumları ve yönetim biçimini, kimisiyse bizzat dini ve kültürü merkeze almıştır. Din ve iktisadi gelişmeler arasındaki ilişkiye değinen düşünürlerden birisi Rodinson'dur. Daha çok Weber'in kapitalizmin ortaya çıkışını Protestanlığa bağlayan tezlerine karşı çıkan Rodinson İslam'la kapitalizm arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Rodinson, parasal gelişimi kültüre bağlayan Weber ilk defa ciddi eleştiri getiren bir isim olarak da önemlidir. Bu çalışma Maxime Rodinson bakış açısıyla İslam ve para ilişkisini irdeleyerek bu alandaki tartışmalara katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Kapitalizm, Din, İslam, Para

ABSTRACT

Throughout history, many theses have been put forward regarding the origin, development and prevalence of money. If Ibn Khaldun's theses pointing to the climate are not counted, almost all of the theses on monopolization of money are contemporary. The triggering reason for researching the relationship between money and culture, geography, thought and religion is that, with the modern period, a local region leads and strengthens the economic, technical, political and intellectual revolutions that will dominate almost the entire world. It is remarkable that Europe, a region that gained momentum in the 18th century, colonized, ruled and influenced many regions of the world. The modern capitalist / industrial period is the period of European domination in this form. The main factor that triggered the research and discussions on money and capitalism in particular is the shining star of Europe in this period. The main question in these studies is, what happened to Europe? Why did phenomena such as nation-states, capitalism, industry and bureaucracy develop Europe and not another part of the world? It is the effort and willingness to find answers to these questions and problems that triggers research on money and the origin of capitalism.

In response to these questions, some thinkers focused on geography and climate, some took social-political institutions and management style, others focused on religion and culture. One of the thinkers who touched on the relationship between religion and economic developments is Rodinson. Rather, Rodinson, who opposes Weber's theses that link the emergence of capitalism to Protestantism, examines the relationship between Islam and capitalism. Rodinson is also important as a name that brought serious criticism to Weber for the first time, who linked monetary development to culture. This study aims to contribute to the debates in this area by examining the relationship between Islam and money from the perspective of Maxime Rodinson.

Keywords: Sociology of Religion, Capitalism, Religion, Islam, Money

GİRİŞ

Türkçe'de paranın dini ve imanı olmadığıyla ilgili yaygın bir kullanım vardır. Paranın değer yargısı, ahlak, etik ve insani durumlardan bağımsız, soğuk, rasyonel ve "acımasız" bir tarafı olduğuyla ilgili içerimler taşıyan bu kullanım, paranın sadece para olduğunu ve kimi açılardan pek çok şeyin ölçüsü olduğunu ifade eder. Bu bağlamda paranın dini ve imanı olmasa bile, dinin bir araç olarak da olsa parası vardır. Din bir değerler sistemidir. Paraysa görünürde sadece bir meta ve araçtır. George Simmel'in ifadesiyle "*Para bir mübadele aracı olarak sahip olduğu değeri edinmiştir. Eğer mübadele edilecek hiçbir şey yoksa para hiçbir değere sahip değildir"*(Simmel, 2017, s. 118). Bu anlamda para bir alış veriş aracı, fonksiyonel bir nesne ve kimi açılardan yapısal bir "öznellik" belirleyicisidir. Para kendi başına bir değer ifadesi değildir, onu anlamlandıran insanların yaklaşım biçimleridir. İnsansa şu veya bu şekilde parayla ilişki içerisinde olur. Usta romancı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle *"Para derhal gönüllüsünü bulur, karşılıklı vaziyetleri kendiliğinden kurar"*(Tanpınar, 2016, s. 137).
İnsanların yaşantılarında önemli bir yere sahip olan para gündelik ifadelerde de kendisine yer bulur, *"Beş para etmez", "para etmez"* gibi ifadeler bunun tipik örneklerindendir. Para sadece

gündelik ifadelerle kalmaz aynı zamanda geniş bir araştırma ve tartışmaya da konu olmuş/olmaktadır. Modern anlamda Marx, Weber ve Simmel gibi düşünürler paranın kaynağı oluşum biçimi ve ortaya çıkış süreciyle ilgili önemli tartışmalar yapmıştır. Özellikle Weber (2009) ve Marx (1997) paranın gelişkinlik kazanmasını, kapitalist üretim/ilişki biçimlerinin Avrupa'da ortaya çıkmasını buranın kendine özgü şartlarına bağlamışlar ve kimi açıdan kültüre vurgu yapmışlarıdır. Bu bakış, herhangi bir kültürel habitatın paranın yönüne ve gelişimine ne kadar etki edeceği ya da rol oynayacağı şeklindeki tartışmaların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Özellikle İslam toplumunun Avrupa'nın gerisinde kalması, kimi açılardan dikkatleri İslam dinine çevirmiştir. Güncel araştırmalara da yansıyan bu tartışmalarda İslam'ın gelişmeye, değişim ve dönüşüme engel olup olmadığı yoğun bir şekilde işlenmiş ve buna yönelik kimi çıkarsamalar yapılmıştır. Bu tartışmalara kimi açılardan Müslüman olmayan düşünürler de katılmıştır. Maxime Rodinson da bu isimlerden birisidir. Onun İslam ve para üzerinde yapılmış olan çalışmaları özelde Weber'in tezlerine cevap olma niteliği taşımanın yanı sıra önemli içerimler barındırmaktadır. Kuşkusuz ki Rodinson'un İslam okuması Weber ve Marx gibi ikincil kaynaklar üzerinden yapılan bir okuma değildir. O, İslam'ın orijinal kaynaklarına inerek aynı zamanda İslam coğrafyasının havasını soluyarak, sosyal dokusunu bilerek analiz yapmaktadır. Bu çerçeve, onun tezlerini önemli kılan bir durum olarak öne çıkmaktadır. Bu yazı Rodinson'un tezlerini tartışmakta/kritik etmektedir. Rodinson gibi bir düşünürün tüm çalışmalarını analiz etmek bir makalenin sınırlarını zorlayacaktır. Bu açıdan onun diğer eserlerini de görmezden gelmeyerek "İslam ve Kapitalizm" başlıklı çalışmasına daha fazla odaklandık. Rodinson'un İslam ve para ilişkisine bakışının temelini oluşturan klasik bir eser olması ayrıca onun bakış açısının derli toplu bir ürünü olması eserin tercihinde önemli bir neden olmuştur.

1. Coğrafya, Kültür, Din ve Para

Tarih boyunca paranın kökeni, gelişimi ve yaygınlık kazanmasıyla ilgili pek çok tez ileri sürülmüştür. İbn-i Haldun'un iklime işaret eden tezleri sayılmazsa, paranın tekelleşmesine ilişkin tezlerin çoğunun modern ve güncel olduğu söylenebilir. Parayla kültür, coğrafya, düşünce ve din arasındaki ilişkinin araştırma konusu yapılmasının tetikleyici sebebi, modern dönemle birlikte lokal bir bölgenin dünyanın pek çok bölgesine hakim olacak şekilde güçlenmesi iktisadi, teknik, siyasi ve düşünsel devrimlere öncülük etmesidir. 18. yüzyılda ivme kazanarak gelişen bir bölge olan Avrupa'nın dünyanın pek çok bölgesini sömürgeleştirmesi, yönetmesi ve etkilemesi dikkat çekicidir. Modern kapitalist/sanayi dönemi bu biçimiyle Avrupa'nın hâkimiyet dönemidir (Kalın, 2015). Para ve özelde kapitalizme dönük araştırma ve tartışmaları tetikleyen temel faktör bu dönemde Avrupa'nın "parlayan" yıldızıdır. Bu araştırmalardaki temel sorular: "Ne oldu da Avrupa öne çıktı? Neden ulus devletler, kapitalizm, sanayi ve bürokrasi gibi olgular, dünyanın başka bir bölgesi değil de Avrupa gelişti?" şeklindeki sorulardır.

Bu sorulara cevap olarak kimi düşünürler coğrafya ve iklimi (Diamond, 2002), kimisi sosyal-siyasal kurumları ve yönetim biçimini (Daron & James A, 2009), kimisiyse bizzat dini ve kültürü merkeze almıştır. Elbette ki bu tezlerin pek çoğunun miadının doldurduğunu not etmek

gerekir. Örneğin Diamond coğrafya ve mikrobun rolüne ışık tutuyor. Ona göre Avrupa'nın gelişmesinde kaynaklara yakınlık, nüfus yoğunluğu gibi etmenler etkili olmuştur. Oysa günümüzde Çin gibi ülkelerin yükselmesi, küreselleşme ve gelişen iletişim/ulaşım araçları coğrafyanın önemini azaltmaktadır. Yine Avrupa'nın liberal, kapitalist değerlerinin toplumların ulaşması gereken nihai değer olduğunu ve Avrupa medeniyetinin kesin zaferini ilan eden Francis Fukuyama'nın bir dönem popüler olan *"Tarihin Sonu ve Son İnsan*" tezin ancak bahse konu olduğunda hatırlanmaktadır (Fukuyama, 1999). Bu anlamda beşeri bilimlerde belli dönemlerde tutulan bir tezin zaman içinde yanlışlanabileceği aklıda tutulmalıdır. Tartışma konusu olan ve yoğun bir şekilde eleştirilen bu tür tezlerden birisi sosyolojinin kurucularından biri olarak kabul edilen Max Weber'in tezidir. Weber tezi için laboratuvar olarak Protestanlık ve özelde Kalvenizm'i kullanmaktadır. Weber için Protestanlık bir çeşit proto-kapitalizmdir. Ona göre kapitalist paradigmada var olan karakteristik özellikler Protestanlıkta fazlasıyla mevcuttur. Bu prensip kabaca "tasarruf et, az harca ve çok biriktir" şeklindedir. Protestanlık ahlakının temelini oluşturan ve kapitalizme ruh veren şey bu kaba ilkedir (Weber, 2009). Weber'in bu çalışması, ana hatlarıyla din gelişimi tetikler veya engeller şeklindeki tartışmaların alevlenmesine de neden olmuştur. Eğer Protestanlık ve özelde Kalvenizm'in asketik anlayışı kapitalizmin ortaya çıkışında etkiliyse o halde diğer toplumların kapitalist sisteme geçmeyişlerinde onların bağlı bulundukları dinin etkisi vardır.

İronik bir şekilde uzunca süreler İslam coğrafyasının bayraktarlığını yapan Osmanlı'nın merkezi olan İstanbul'da tartışılan önemli konulardan birisi dinin terakkiye(gelişmeye) mani olup olmadığıdır. Üstelik bu tartışmalar Weber'in tezlerinden bağımsız bir şekilde sürdürülmektedir. Nihayetinde sosyolojinin üç kurucu babası olan Weber, Marx ve Durkheim üçlüsü içerisinde ilk dönem Türk sosyal bilimciliğinin merkezinde Fransa ve özelde Durkheim vardır (Kaçmazoğlu, 2011) Türkiye'nin Weber'le tanışması belki de 1940'li yıllarda kaleme aldığı *"İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri"* başlıklı çalışmasıyla Sabri Ülgenerle olmuştur (Ülgener, 1981). Öyleyse Weber'in etkinliği az olduğu halde Osmanlı entelektüelleri arasında dinin terakkiye mani olup olmadığı konusu neden bu kadar tartışılmaktadır? Bunun bir nedeni İsmail Kara'nın değindiği üzere devletle dinin birlikte düşünülmesidir. Buna göre devletle din aynı olarak görüldüğü için devletin gerileyişinin faturası dine kesilmeye çalışılmıştır (Kara, 2014, s. 255). Diğer bir nedense Şerif Mardin'in vurguladığı üzere kalemiyye ve ulema sınıfı arasındaki çekişmedir (Mardin, 2017, s. 45-46). Buna göre ulema çözümü yenilenmek şartıyla dine dönüşte bulurken, kalemiyye dine mesafe koymakta aramaktadır. Bu vurguyu yapmamızın nedeni dinin gerilemeye ya da ilerlemeye sebep olup olmadığı tartışmalarının Weber'e indirgemenin kimi sakıncalarına dikkat çekmektir. Çünkü Avrupa'daki gelişim, İslam toplumunun da dikkatini çekmekte ve İslam kültürüyle büyüyen düşünürler İslam'ın buradaki rolünü Weber'den bağımsız bir şekilde tartışmaktadırlar. Dolayısıyla dinin ve özelde İslam'ın gelişme ve gerilemedeki rolü Müslüman entelektüellerinin de gündemindedir. Weber'in bu tartışmalardaki temel katkısı iktisatla din ilişkisini sistematik bir şekilde işlemesidir.

Din ve para arasındaki ilişki bir biçimiyle eski bir tartışmadır. Köklü bir tartışma olmasının nedeni, genelde dinlerin ve özelde semavi dinlerin(Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet) dünyayı

konumlandırma şekliyle ilgilidir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın üç dinin de totalde konsensüs içinde olduğu durum dünyanın ve dünyevi olanın "geçici" olmasıdır. Bu dinlerde nihai hedef ahiret ve ebedi kurtuluştur. Paraysa kaba bir ifadeyle dünyevidir. Dünya ile ilgili konuşmak kimi açılardan parayla ilgili konuşmaktır. Alış- veriş, komşularla ilişkiler, adalet ve eştilik gibi pek çok başlık parasal alanı imler. Ontolojik olarak dünyanın geçiciliğinin vurgulanması bir açıdan parasal faaliyetlerin (mal biriktirmek için didinmek, dünyevi olana dört elle sarılmak, kenara para yığmak için çalışmak) yerinde ve kendini kaybetmeden yapılmasına işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle dünya ve içerisindekilerin ontolojik olarak Tanrı'ya ait kılınması ve parasal faaliyetlerin bu bilinçle yapılmasının salık verilmesi bireylerin parayla ilişkisinde dengeli olmasına işaret eder. Bir biçimiyle "el kârda gönül yarda" şeklindeki ifadeyle özetlenebilecek bu konumlandırma kendisini, dinle parasal faaliyet arasındaki eğrinin tarihsel olarak iniş ve çıkışıyla göstermektedir. Kimi durumlarda Tanrı'nın unutulup tamamen dünyevi olana yönelme, kimi durumlarda dünyevi olanın bırakılarak tamamen Tanrı'ya yönelme süreci gibi muğlak kesişmeler dinle parasal faaliyet arasındaki çizginin naifliğini göstermektedir.

Seküler kimi projeksiyonlara rağmen dinin halen kamusal alanda görünür olması ve canlı tartışmaların parçası olması, dinle para arasındaki tarihsel ilişkinin güncel boyutlarına işaret etmektedir. Peki din gerçekten para konusunda bize ne diyor? Parasal faaliyetlerde din belirleyici midir? Belirleyiciyse bu belirleyiciliğin karakteristik özellikleri nelerdir? Din ve iktisadi gelişmeler arasındaki ilişkiye değinen önemli çalışmalardan birisi Rodinson'un kaleme aldığı "*İslam ve Kapitalizm"* başlıklı çözümlemedir. Weber'in kapitalizmle protestanlık arasında kurmuş olduğu ilişkiye sistematik eleştiri niteliğinde olan Rodinson'un analizlerinin, sadece Weber değil, dinin gelişime mani olduğu şeklindeki "yerli" tezlere de cevap olduğu söylenebilir.

1. Rodinson: Doktrin, Uygulama ve Şartlar

Marksist bir düşünür olan Maxime Rodinson'un İslam üzerinde yazılmış birden fazla eseri vardır. Bunlardan bir tanesi "İslam ve Kapitalizm" başlıklı çalışmasıdır. Altı bölümden oluşan çalışmanın genel olarak İslam ve kapitalizm meselesini sistematik bir şekilde analiz ettiği söylenebilir. Çalışma özelde dini düşüncenin iktisadi faaliyetleri tetiklediğini düşünen Weber'e genelde İslam coğrafyasındaki iktisadi gerileyişi İslam'a bağlayan tezlere karşı yazılmıştır. Yazar, esas amacının İslam dünyasına ilişkin genel geçer efsane ve kabullere eleştiri olduğunu vurgulamaktadır (Rodinson, 2002, s. 11). Rodinson para ve İslam meselesini tutarlı bir şekilde irdeleyerek önce problemin ne olduğunu ortaya koymakta, sonra problem ışığında araştırılan konuya ilişkin İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an analizini tahlil etmekte ve nihayetinde tarihsel süreç içerisinde Kur'an'ın ortaya koyduğu iktisat teorisinin pratiğe yansıyıp yansımadığını bütünlüklü bir şekilde çözümlemektedir.

Çalışma boyunca Rodinson şu temel soru/sorunların cevabını vermeye çalışmaktadır: Kapitalizim neden Avrupa'da gelişti? İslam coğrafyası neden geri kaldı? İslam'ın kendine özgü bir iktisadi sistemi var mıdır? Weber'in savunduğu gibi dini iktisadi faaliyetlerde belirleyici midir? (Rodinson, 2002, s. 23-24)

Bu soruların cevaplarını tarihçi edasıyla ele alan Rodinson, tarihi süreci bir laboratuvar olarak kullanmaktadır. Yazar bunu yapmadan önce Kur'an ve sünette iktisadi faaliyetin nasıl ele alındığını incelemektedir. Bu anlamda özellikle Orta Çağ'a odaklanmakta ve Orta Çağ Hristiyan dünyasıyla İslam dünyası arasındaki benzerliklere ışık tutmaktadır. Yazara göre Orta Çağ İslam coğrafyasında iktisadi faaliyetler modern kapitalist sistem gibi olmasa da "kapitalistimsi"dir (Rodinson, 2002, s. 28). Rodinson'un tezine sinen genel vurgu, doktrinle uygulama arasındaki makastır. Rodinson'a göre doktrin genel olarak iktisadi faaliyetleri engellememiş ya da yönlendirmemiştir. Buna ilişkin Orta Çağ İslam dünyasında yapılan tefecilik faaliyetlerini örnek veren düşünüre göre, Kur'an'ın yasaklamış olduğu riba tüccarlarca delinmiş ve genelde uygulanmamıştır. Bir çeşit "tefecilik" yapan bu tüccarların sık sık başvurduğu yöntem hile-i şeriyeye dayalı bir uygulamadır. Bu uygulamada para ihtiyacı olan kişi yanında herhangi bir ticaret malıyla/eşyasıyla para verecek kişiye gider ve az bir meblağ karşılığında satar, sonra parasını belli bir müddet sonra vermek üzere veresiye olarak geri alır. Böylece hem ihtiyacı olan parayı, hem de göstermelik olarak sattığı eşyayı alan kişi, borçlanarak geri döner. Bu işlem ticaret malı üzerinden yapıldığından borç veren kişi ceza almaktan da kurtulmaktadır (Rodinson, 2002, s. 70). İslam coğrafyasında bu uygulamanın olduğunu başka gözlemciler de kabul etmektedir (Kuran, 2002). Dolayısıyla Rodinson'a göre düşünsel planda İslam'ın yasakladığı riba gibi bir uygulama pratikte karşılık bulamamıştır (Rodinson, 2002,s.63-64). Yazarın bu çözümlemesi Weberci tezleri savunanların cevaplaması gereken şu temel soruyu gündeme getirmektedir: Eğer dinsel doktrin iktisadi faaliyetleri etkiliyorsa neden yasaklandığı halde Müslüman tüccarlar başka yöntemlerle bu uygulamayı devam ettirdiler? Neden Orta Çağ iktisadi faaliyetlerinde Hristiyan coğrafyasıyla İslam coğrafyası arasında belirgin bir fark meydana gelmedi?

Rodinson'un bu sorulara cevabı gündelik halk dilinde sıkça kullanılan "*Paranın dini imanı yoktur"* şeklindeki ifadeyle örtüşür. Kendi ifadesiyle "*Ekonominin Müslümanı, Hristiyanı, Katoliği, Protestanı, Fransızı, Almanı, Arabı, Türkü, Diyanizosçusu ya da Apoloncusu olmaz"*(Rodinson, 2002, s. 256). Kapitalist eğilim her yerde aynıdır. Dolayısıyla, ekonomide kültür belirleyici faktör değildir. Rodinson'un dikkat çektiği durum, İslam coğrafyasının iktisadi işleyişinin Asya tipi olmaması, feodal olmaması ancak bunun yanında kendine özgü bir karaktere de sahip olmamasıdır (Rodinson, 2002, s. 98). Şayet dini düşünce iktisatta belirleyiciyse neden farklı coğrafyadaki düşünceler ve medeniyet havzaları kendine özgü bir ekonomik karakter yaratmasın? Neden dünyanın çeşitli yerlerinde gelişen kapitalist sektörler aynı karakterdedirler? Doktrinler iktisadı şekillendiriyorsa en azından farklı düşünsel yapıların farklı iktisadi eğilimler oluşturması beklenir. Oysa yazara göre İslam'ın kendisine özgü iktisadi karakteri bir yana, bu dinin adil bir düzen sağladığını/sağlamaya çalıştığını söyleyen ideaya karşın böyle bir idea, teorik olarak İslam kaynaklarında vurgulu bir şekilde yoktur ve pratikte de mevcut olmamıştır (Rodinson, 2002, s. 104).

Rodinson'a göre İslam düşüncesi/buyrukları son yüzyıldaki kapitalist yükselişi engelleyemediği gibi sosyalist bir yönelişe karşı koyan bir şey de içermemektedir (Rodinson, 2002, s. 244). Diğer bir ifadeyle İslam ne kapitalizm ne de sosyalizmle ilgili net bir söylem önermediği gibi ribayı yasaklamasına rağmen uygulamada buna engel olmamış, yine söylemde

güçlü bir yardımlaşma ve dayanışma öğretisine sahip olduğu halde bunun kurumsallaşmaya dönük etkisi az olmuştur (Rodinson, 2002, s. 101-108).

Öyle ki Rodinson'a göre ne olursa olsun doktrinle uygulama arasında tercih yapıldığında çoğunlukla uygulama üstün gelmiştir (Rodinson, 2002, s. 108).Yasaklar ancak sınırlı dönemler ve sınırlı bölgelerde uygulanmıştır (Rodinson, 2002, s. 108-120). Öyle ki çoğu Kur'an'ı ve fıkhı umursamayan bayağı hileye başvuran bunu ulusun refahı için yaptığını söyleyen tüccarlar sınıfı vardı (Rodinson, 2002, s. 185).Yazar bu durumun 19. yüzyılda da yaygın bir şekilde sürdüğünü Reşit Rıza'nın tefecilikle ilgili serzenişini örnek vererek açıklamaktadır (Rodinson, 2002, s. 188). Yazar uzun anlatılar ve uygulamadaki geniş örneklerden hareketle şu kanıya varmaktadır: "*İslam ve kapitalizm arasında temelde bir zıtlık olduğu görüşü bu tez iyi niyete de dayansa, kötü niyete de dayansa, bir efsanedir. Kuramsal planda İslam dininin kapitalist üretim biçimine hiçbir itirazı yoktur"* (Rodinson, 2002, s. 193). Riba gibi kimi kapitalistimsi faaliyetlerin yasaklanması da pratikte uygulanmamıştır (Rodinson, 2002, s. 193).

Rodinson Weber'in kapitalizme atfettiği ussallık (rasyonel düşünce) ve Kalvenizm'in kadercilik anlayışı açısından da Kur'an'ı analiz etmekte ve Kur'an'ın gayet ussal bir çerçeve çizdiğini, ayrıca edilgen bir kader anlayışını tavsiye etmediğini belirtmektedir (Rodinson, 2002, s. 141-146). Yazar, Torrey'in semantik tahlillerinden hareketle Kur'an'daki ussallığa ilişkin kimi örnekler vermektedir. Buna göre Kur'an çözümlemeleri ticaret ve matematik söylemidir. Bu anlamda sevap kazanırken verilen buğday örnekleri (Örneğin *"Mallarım Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak veren, her başağında yüz tanesi bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah (ihsanı) geniş olan ve hakkıyla bilendir"* (Bakara, 2/261) bir iyiliğe karşı on sevap anlatımları Kur'an'a sinen ticari ve matematiksel işleme örnektir. Matematik ve ticaretse ussallık demektir (Rodinson, 2002, s. 116). Bu anlamda eğer İslam dini ussal değilse Hristiyanlık ve Yahudilik zaten ussal olamaz; çünkü Kur'an'da ussallık Tevrat ve İncil'den çok daha belirgindir (Rodinson, 2002, s. 118-125). Şayet İslam'dan daha az ussal olan Hristiyanlık ve Protestanlık kapitalizme yol vermişse, neden daha fazla ussal olan İslam kapitalizme yol vermesin? Benzer şekilde kader konusunu da tahlil eden Rodinson, İslam'ın etkin çalışmayı önerdiğini ve pasif kadercilikten uzak durduğunu bu yönüyle İslam'ı edilgen bir kadercilik anlayışıyla suçlamanın zorunlu olarak Yahudilik ve Hristiyanlığı da böyle bir şekilde değerlendirmeyi gerekli kılacağının altını çizmektedir (Rodinson, 2002, s. 129). Bu çerçevede Hristiyanlık'tan, Yahudilik'ten daha ussal olan, kader anlayışı bireye etkin rol biçen bir dini anlayışın kapitalist faaliyetleri engellemesi en azından iktisadi gerileyişe sebep olması mantıklı değildir.

Rodinson'a göre şayet din iktisadi faaliyetlerin karakterini belirleyicilikte etkili olsaydı, en azından İslam'ın 19. Yüzyılda İslam toplumunda görülen Batı tarzı kapitalist işletmeleri engellemesi, hiç değilse bu yapılara kendi rengini vererek bünyesine alması beklenirdi (Rodinson, 2002, s. 196). Oysa İslam coğrafyasında Batı tarzı kapitalist yapıların hemen hemen aynı biçimde ortaya çıktığı görülmektedir (Rodinson, 2002, s. 155-163). İslam eğer buna kendi sistematiğini veremiyorsa o zaman iktisadi etkinliği ve yetkinliği ne? Nihayetinde din kapitalist faaliyetleri belirliyorsa neden ne Orta Çağ'da ne de modern dönemlerde İslami bir kapitalizm gelişmedi (Rodinson, 2002, s. 202)? Bu açıdan Rodinson'un vardığı sonuç dini düşüncenin

iktisadı belirleyemediği şeklindedir. Ne var ki Rodinson'un çözümlemeleri bu tartışmalar etrafındaki temel sorun/soruları cevapsız bırakmaktadır. Şayet kuramsal boyutta İslam iktisadi kısıtlamıyorsa ve kısıtlar gibi görünen riba gibi kimi yasaklar uygulamada karşılık bulamadıysa kapitalizm neden İslam dünyasında gelişmedi? Diğer bir ifadeyle bu çalışmanın başında sorulan neden kapitalizm İslam coğrafyasında değil de Avrupa'da gelişti?

İslam dünyasındaki geri kalışın nedeninin doktrin değil de başka faktörler olduğunu vurgulayan yazar (Rodinson, 2002, s. 87), bu faktörlerin başında gelenin sömürgecilik olduğunun altını çizmektedir (Rodinson, 2002, s. 268). Ancak sömürgeleştirme ve dış faktörler çözümlemesi kapitalizmin Avrupa'da gelişim göstermesinin cevabı değildir. Neticede bu tür araştırmalar/tartışmalar bir biçimiyle neden İslam'ın iktisadi, teknik ve siyasi açıdan Avrupa'nın gerisinde kaldığının dolaylı bir cevabı gibidir. Kuşkusuz ki sömürgecilik İslam coğrafyasını etkilemiştir. Oysa neden İslam coğrafyası sömürülecek kadar geri kaldı? Sömürene karşı güçlü siyasi, iktisadi bir cevap üretemedi? Sömürgeleşme, tarihin belli döneminde güç dengesinin sömürenin lehine geliştiğine işaret eder. Dolayısıyla Avrupa'nın İslam coğrafyasını sömürgeleştirecek kadar güçlenmesi, İslam coğrafyasının bu sömürgeye karşılık veremeyecek kadar "geri" kalması hususu Rodinson çalışmalarında belirsiz kalmaktadır.

2. Objektiflik ve Tutarlılık Penceresinde Rodinson

"Tarih Nedir" başlıklı çalışmasında Edward H. Carr tarih biliminin objektifliğine yönelik önemli analizler yapmaktadır. Neticede Carr'ın vardığı sonuç tarih çalışmalarında "kesinlik" arayışının zor olduğudur (Carr, 2009). Carr'in çözümlemelerini İslam araştırmaları açısından önemli kılan husus, İslam üzerinde çalışmanın bir biçimde "tarih" araştırması olduğu gerçeğidir. Neticede temel kaynakları yüzlerce yıl öncesinden oluşmuş, yüzlerce yıllık tarihi tecrübe ve geleneğe sahip, geniş bir coğrafyaya yayılmış, kendi tarihsel serüveninde iniş ve çıkışlara tanıklık etmiş, çeşitli fıkhi ve kelami ekollere ayrılmış bir dini yorum konusu yapmak ve modern bir sistem olan kapitalizmle ilişkisini ortaya koymak zor ve bir açıdan riskli bir girişimdir. Bu gerçeğin farkında olan Rodinson'un belki de bu yüzden kelami, fıkhi ve coğrafi yorumları kenara bırakıp doğrudan Kur'an ayetlerini esas aldığı görülmektedir. Öyle ki yazarın sünnete kuşkuyla baktığı ve sünnetin üzerinden şekillendiği hadis geleneğini "uydurma" kültürü olarak gördüğü anlaşılmaktadır (Rodinson, 2002, s. 36-49). Bu açıdan yazar için kuramsal İslam, sünnet ve içtihattan oluşan yorum geleneğinden soyutlanmış "Kur'an İslam'ı"dır. İslam'ın iktisadi kuramsal perspektifini salt Kur'an'a indirgemek yazar için araştırmasını ve söylemini ortaya koymakta kolaylık sağlarken, öte yandan objektiflik adına da önemli bir eksiklik gibidir.

İslam, tarihi sürecinde kendine özgü karakteristik özellikler göstermektedir. Bunlardan birisi sahip olduğu yorum dinamiğidir. Netice itibariyle Allah, hayatın içine iktisadi faaliyetlere, siyasi belirlemelere kendisi olarak gelmemiştir. Bilakis insani bir "yoruma" dönüşerek iktisada, siyasete, yönetime ve gündelik hayata müdahil olmuştur. İslam coğrafyası bir biçimiyle bu dinamiğin iyi uygulandığı yerlerdendir. İslam'ın yorum üzerinde tekelci bir sınıfı ön görmemesi çeşitli yorum biçimlerinin gelişmesinde pozitif katkı sağlamıştır (Hallaq, 2020). Bu açıdan çeşitli fıkhi ekoller, ulemanın içtihatları ve buna dayalı olarak uygulama biçimleri ortaya

çıkmıştır. Dolayısıyla Rodinson'un kuramsal İslam'la (ki burada Kur'an'ı merkeze alıyor) uygulama arasındaki makasa yaptığı vurgu, kimi açılardan sorunlu gibidir. İslam kaynakları olan Kur'an ve sünnete (ki buna ulemanın icması ve kıyas da eklenebilir) dayalı yorumsal bir uygulamayı doktrinle pratik arasında makas olarak görmek neredeyse Kur'an'ın her ifadesinin literal anlamıyla uygulanmasını öngörmek demektir ki bu, İslam yorum geleneğine de aykırıdır. Örneğin bilinen çalışması "İslam ve Kapitalizm" kast ettiği İslam nedir?" şeklindeki soru belirsiz bir cevap olarak durmaktadır. Çalışmanın başında genel bir kapitalizm tanımını yapan yazar, en azından okuyucuya kapitalizmin hangi bağlamlarda ele alınacağıyla ilgili bilgiler vermektedir (Rodinson, 2002, s. 25).Oysa İslam'la neyi kastettiği, bunu nelerle sınırlandırdığı şeklindeki bilgilere yer vermemesi, öte yandan İslam'ın kuramsal perspektifini Kur'anla sınırlayıp İslam coğrafyasındaki mezheplerin riba gibi yasakları hile-i şeriye yöntemiyle delmesine neden olduğu ve bunun başında gelenin de Hanefilik olduğunu ifade etmesi, ispatı detaylı bir şekilde gösterilmesi gereken önemli bir iddiadır (Rodinson, 2002, s. 64).

Yazarın yaptığı gibi İslam'ın kuramsal paradigması Kur'an'a indirgense bile bu yaklaşım bir biçimiyle Kur'an'a dayalı bir yorumu "zorunlu" olarak Kur'an'ın karşısına konumlandırmak demektir. Bunun yanı sıra İslam'ın riba yasağının pratikte karşılık bulmadığını verilere değil de bazı kaynaklara dayanarak ortaya koyması ve buradan kesin sonuçlara ulaşılması sağlıklı bir çıkarsama olmaz. Bilhassa Orta Çağ gibi istatistiki verilerin az olduğu bir dönemde, ne kadar tüccarın hile-i şeriye yöntemiyle tefecilik yaptığı şeklindeki bir sorunun cevabını vermek zordur. Bunu tespit etmek de günümüz açısından imkânsız gibidir. Elbette bu tür uygulamalar/"kaçamaklar" olmuştur. Dolayısıyla bu örneklerden hareketle İslam'ın pratikte ribayı engelleyemediğini söyleyip Orta Çağ'daki İslam tüccarlarının bir çeşit "homo economicuscu" etosla hareket ettiğini söylemek iddialı bir söylem gibidir (Rodinson, 2002, s. 196-217).

Öte yandan yazarın İslam'la kapitalist faaliyet arasında çelişki görmemesi (Rodinson, 2002, s. 193) belli açılardan sorunludur. En kaba ifadeyle dinle kapitalist paradigma arasında iki temel çelişkinin olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi ontolojik konumlandırma yönündedir. İslam perspektifinde kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde kâinatın bütünü Allah'a aittir. Mülkiyetin mutlak sahibi Allah'tır. İnsanlar sadece emanetçidirler. Kapitalist perspektifte mülkiyet bizzat bireye aittir. Aslında kapitalizm, bir biçimiyle dünya üzerindeki mülkiyetin Tanrı'dan insana geçişini ifade eder ki Weber kimi açılardan buna vurgu yapmaktadır. İkincisi de bir yönüyle bununla bağlantılı olarak yöntem ve amaçlar noktasındadır. Din perspektifinde iktisadi faaliyetlerin belli bir metodolojisi vardır. Diğer bir ifadeyle para kazanmanın araçlarının mubah (helal yol) olması önerilmektedir. Bariz bir şekilde yazarın da vurguladığı ribanın yasaklanması para kazanmak için kimi araçlara/yöntemlere dinin mesafeli olduğunu göstermektedir. Oysa kapitalist perspektifte para kazanmak için "her yol mubahtır" şeklinde bir paradigmanın olduğu söylenebilir. Dolayısıyla İslam'la kapitalist faaliyet arasında zıtlık olmadığını vurgulamak en azından ahirete bakan bir düşünce sistemini dünyaya bakan bir düşünce sistemiyle aynılaştırmaktır.

Marksist bir düşünür olan Rodinson'un sık sık Marksist çözümlemelere başvurduğu görülmektedir. Örneğin sermayenin işçileri ezdiğini vurgulayan yazar: "*Hristiyanlığın insancıl*

ilkelere Avrupalı kapitalistlerin en dindarlarının bile bu yola başvurmalarını önlemediyse, Hıristiyanlığın dinsel kuruluşları bundan dolayı onları kınamadıysa, tıpkı bunun gibi İslam'ın insancıl ilkeleri de Müslüman kapitalistlerin aynı yola gitmelerini önleyememiş, İslam'ın dinsel otoriterleri buna en ufak bir biçimde karşı çıkamamışlardır."(Rodinson, 2002, s. 202). Buna göre kapitalist her yerde kapitalist, ezilen her yerde ezilendir. Ayrıca İslam'ın dinsel otoritelerinden muhtemelen ulemayı kastettiği anlaşılan yazar, bunlara yönelik somut örnekler de vermemektedir. Bu dinsel otoriteler kimdir ve nerede hangi kapitalistçe sömürüye seslerini çıkarmamışlardır? Eserde bu tür iddiaların somutlaştırmadan sıkça kullanılması objektiflikten çok bir iddianın ortaya atılmasını andırmaktadır. Neticede yazar, Marksist bir yaklaşımla her düşünsel geleneğin her sosyal gurubun fazla para kazanmak için mücadele ettiğinin altını çizer ve "*tarihsel olgular, Marksist teorilere uygundur"* diyerek devletlerin ve toplulukların tercihlerini her zaman kapitalizmden yana yaptığının altını çizer (Rodinson, 2002, s. 195). İslam'ın sömürüye, işçi haklarına ve gelirin adil bir şekilde dağıtıldığı bir düzene ulaşmada yetersiz olduğunu düşünen Rodinson, Müslümanlar'a çıkış yolunun nerede olabileceğini de göstermektedir: *"Marksist ideoloji, tüm sapmalara rağmen modern dünyanın ilerlemeye en uygun, laik ve harekete geçirici ideolojisi olduğunu kanıtlamış durumdadır."* dolayısıyla Müslüman yönetici ve halkların bunu görmesi faydalı olacaktır (Rodinson, 2002, s. 275).

Son olarak İslam'ın iktisadi gelişmeye engel olmadığını Rodinson'dan ayrışarak vurgulayan bir tezle değerlendirmeyi bitirmek yerinde olacaktır. Rodinson genel olarak İslam'ın riba gibi kimi kuramsal yasaklarına rağmen İslam devletlerinin ve Müslüman tüccarların kapitalist faaliyeti benimsediğini vurgularken Murat Çizakça "*Gerçekten de Suçlu Şeriat Mıydı"*(Çizakça, 2013) başlıklı makalesinde İslam'ın iktisadi teşvikine rağmen devletin ve özelde kimi iktisadi örgütlenmelerin bunu engelleyici etkisine işaret etmektedir. Aslında Çizakça makaleyi Timur Kuran'ın İslam veraset sisteminin ve fıkıh anlayışının kapitalist şirketlerin gelişmesine engel olduğu yönündeki tezlerine karşılık yazmıştır (Kuran, 2002). Ancak Rodinson'un çalışması açısından makaleyi önemli kılan husus, İslam coğrafyasındaki devletlerin kapitalistçe davranmadığı tezini işlemesidir. Çizakça'ya göre İslam yorum geleneği gayet dinamik ve şartlara uyum sağlama yeteneğine sahiptir. Ancak müsadere uygulaması mülkiyetin belli ellerde tekelleşmesini engellediği gibi aynı zamanda sermaye birikimini de engelleyici bir rol oynamıştır (Çizakça, 2013, s. 151-174). Bu sistem zengin olan devlet adamlarının veya tüccarların mallarının hazineye devredilmesini öngörür. Müsadere uygulamasının İslam coğrafyasında yaygın bir yardımlaşma ve dayanışma kültürünü geliştirdiği, zengin bir vakıf kültürünün ortaya çıkmasına yol açtığı söylenebilir. İbnü'l Cevzi'nin şu sözü bir parça bu duruma işaret etmektedir. *Malını fakirlerden sakınanlara, Allah sultanları musallat eder."*(akt. Makdisi, 2004, s. 86). Netice olarak müsadere sistemi vakıf kültürünün gelişmesini tetiklerken, zenginleşmeyi de engellemiştir. Dolayısıyla devlet bizzat kapitalist sermayeleşmeyi kendisi engellemiştir. Son dönemde Daron Acemoğlu ve James Robinson, tarafından kaleme alınan kapsamlı bir çalışma olan "*Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri"* başlıklı çalışma da Weber'ci teze eleştiri olmanın yanında, iktisadi gelişmelerde devlet ve kurumsal yapıların önemine işaret etmektedir (Daron A & James R, 2009). Dolayısıyla kimi açılardan kurumsal yapılara da odaklanmak gerekir. Bu anlamda Orta Çağ devlet

yapılanmasında önemli bir yere sahip olan müsadere sistemi gibi uygulamalara da dikkate almak gerekmektedir.

SONUÇ

Para ve din arasındaki ilişkiye dönük tartışmalar halen güncelliğini korumaktadır. Bunun başlıca nedeni sekülerleşme teori ve projeksiyonlara rağmen dinin güncel olarak varlığını sürdürmesi ve kamusal bir görünüme sahip olmasıdır. Bu durum siyaset, iktisat, eğitim ve bilgi alanlarında dinin neler söylediğini önemli kılmaktadır. Elbette ki dinler konuşmazlar, insanlar tarafından konuşturulurlar. İnsanlar bunları yaparken dinlerin kaynaklarını süzgeçten geçirmekte, tahliller yapmakta, dinin belli bir olguyla ilgili perspektifine ilişkin çözümlemeler geliştirmektedirler. Semavi dinlerin çıkış ve teşekkül tarihleri eskidir. Son semavi din olan İslam'la günümüz arasında hemen hemen 1500 yıllık bir tarih mevcuttur. Bu açıdan İslam ve diğer semavi dinlerin herhangi bir olguyla ilgili görüş ve paradigmalarını ortaya koymak, geniş bir tarihi literatürü, yanı sıra yaşanmış tecrübeleri araştırma ve incelemeyi gerektirmektedir.

Kendi tarihselliğinde yoğun bir tartışma kültürüne sahip olan, kendi içerisinde kimi mezheplere ayrılan, büyük bir coğrafyaya yayılan, farklı kültürel havzaları etkileyen ve belli açılardan etkilenen bir dini düşüncenin herhangi bir olguyla ilgili söylem ve perspektiflerini ortaya koymak zor bir uğraştır. Özellikle din ve para arasındaki ilişkiyi incelemek aralarında muğlak sınırlar olan dinle para gibi geniş anlamlar ihtiva eden kavramları netleştirmeyi gerektirmektedir. İslam ve kapitalizmi arasındaki ilişkiyi inceleyen Rodinson bu tür bir zorluğun üstesinden gelmeye çalışmakta, İslam'ın iktisatla ilişkisine tarihi tecrübeler ışığında çözümlemeler yapmaktadır. Bu kapsamda Rodinson bir taraftan İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'ı incelemekte, öte yandan gündelik pratiklerin dini söylemi ne kadar dikkate aldığıyla ilgili çeşitli gözlemler paylaşmaktadır. Bu çözümlemelerde Rodinson dinin paranın yönünü tayin edici bir gücünün olmadığını, paranın kendi gerçeklerini ve realitesine göre işlem gördüğünün altını çizmekte ve İslam toplumunun iktisadi anlamda geri kalışının altında İslam'ın olmadığının altını çizmektedir.

KAYNAKÇA

Carr, E. H. (2009). *Tarih Nedir* (M. G. Gürtürk, Çev.). İletişim Y.

Çizakça, M. (2013). Gerçekte Suçlu Şeriat Mıydı? *Dipnot Dergisi, 11-12*, 151-174.

Daron, A., & James A, R. (2009). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. Doğan K.

Diamond, J. (2002). *Tüfek, Mikrop ve Çelik: İnsan Topluluklarının Yazgıları* (Ü. İnce, Çev.). TÜBİTAK Y.

Fukuyama, F. (1999). *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (Z. Dicleli, Çev.). Gün Y.

Hallaq, W. B. (2020). İctihat Kapısı Kapandı Mı. İçinde N. Kızılkaya (Ed.), & K. Yelek & E. Eryılmaz (Çev.), *İslâm Hukukuna Entelektüel Bakış*. Pınar Y.

Kaçmazoğlu, H. B. (2011). *Türk Sosyoloji Tarihi: II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e*. Kitap Y.

Kalın, İ. (2015). *İslam ve Batı*. İsam Y.

Kara, İ. (2014). İslam Düşüncesinde Paradigma Değişimi (Hem Batılılaşalım Hem de Müslüman Kalalım). İçinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Tanzimat ve Meşruiyet'in Birikimi* (C. 1). İletişim Y.

Kuran, T. (2002). *İslam'ın Ekonomik Yüzleri* (Y. Tezgiden, Çev.). İletişim Y.

Makdisi, G. (2004). *Orta Çağ'da Yüksek Öğretim İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı*. Gelenek Y.

Mardin, Ş. (2017). *Türkiye İslam ve Sekülarizm* (E. Gen & M. Bozluolcay, Çev.). İletişim Y.

Marx, K. (1997). *Doğu Sorunu* (Y. Fincancı, Çev.). Sol Y.

Rodinson, M. (2002). *İslam ve Kapitalizim* (F. Topaçoğlu, Çev.; 2. bs). Akyüz Y.

Simmel, G. (2017). *Paranın Felsefesi* (Y. Alogan & Ö. D. Aydın, Çev.). İthaki Y.

Tanpınar, A. H. (2016). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (32. bs). Dergah Y.

Ülgener, S. (1981). *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. Derin Y.

Weber, M. (2009). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Z. Gürata, Çev.). Aytaç Y.

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİNİN ERKEN TAHMİNİ
NOWCASTING TURKISH MANUFACTURING INDUSTRIAL PRODUCTION INDEX

Dr. Necmettin Alpay KOÇAK
Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-4232-9985

ÖZET

Aylık İmalat Sanayi Üretim endeksi (İ-SÜE), ekonomik birimler tarafından sıklıkla takip edilen ve çeyreklik GSYH'ya kıyasla hem daha erken hem de saha sık kullanıcılara sunulan bir göstergedir. Çeyreklik GSYH, referans çeyrekten 90 gün sonra üç ayda bir yayımlanırken, aylık İ-SÜE referans aydan 75 gün sonra yayımlanmaktadır. Ancak, İ-SÜE 'nin yayımlanmasındaki 75 gün gecikmenin azaltmanın yolları literatürde aranmaktadır.

Bu çalışmada, 2012 Ocak -2020 Eylül ayları arasındaki zaman aralığı kapsanarak, İ-SÜE'yi erken tahmin etmek amaçlanmıştır. İ-SÜE'yi daha erken tahmin etmek amacıyla, ondan daha erken yayımlanan İmalat Sektörü Satın alma Yöneticileri Endeksi (İ-PMI) ve Reel Kesim Güven Endeksi (RKGE) göstergeleri kullanılmıştır. Tahmin yöntemi olarak hem zaman serisi hem de makina öğrenme algoritmalarından oluşan bir yöntemler sepeti çalışılmıştır. Elde edilen erken tahmin sonuçları gerçek verilerle çeşitli performans kriterleri aracılığıyla kıyaslanarak, hangi yöntemin daha başarılı olduğuna dair çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

Elde edilen bulgular ışığında, İ-SÜE göstergesini İ-PMI ve RKGE göstergeleri ile referans ayın bitiminden 1 ya da 2 gün sonra tahmin etmenin mümkün olduğu söylenebilir. Tahmin yöntemi olarak doğrusal ve dinamik yaklaşımların daha başarılı sonuçlar verdiği söylenebilir. Özellikle, zaman serisi yöntemlerinden Dinamik En Küçük Kareler tahmin yöntemi ile makina öğrenmesi yöntemlerinden Temel Bileşenler Regresyonu yöntemlerinin en başarılı sonuçları ürettiği iddia edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Zaman Serisi, Makine Öğrenmesi, Erken Tahmin, Sanayi Üretim

ABSTRACT

The Monthly Manufacturing Industry Production index (M-IPI) is an indicator frequently followed by economic agents and presented both earlier and more often to users compared to quarterly GDP. The quarterly GDP is published 90 days after the reference period, while the monthly M-IPI is published 75 days after the reference period. However, in the literature, the ways to reduce the 75-day delay in the publication of I-SUE has been researched in the literature.

In this study, it is aimed to nowcast the M-IPI by using the data between January 2012 and September 2020. In order to nowcast the M-IPI, it is used the Manufacturing Sector Purchasing

Managers Index (M-PMI) and Real Sector Confidence Index (RSCI) indicators which are released earlier than M-IPI. A basket of methods consisting of both time series and machine learning algorithms is used as the nowcasting method. The nowcasting results obtained are compared with the actual data, and it is tried to make inferences about which method is more successful through various performance criteria.

In the light of the findings, it can be said that it is possible to nowcast the M-IPI using by M-PMI and RSCI indicators with the delay of 1 or 2 days after the end of the reference month. It can be said that linear and dynamic modes give more successful results as nowcasting method. In particular, it can be claimed that the Dynamic Least Squares estimation method, one of the time series methods, and the Principal Component Regression methods, one of the machine learning methods, produced the most successful results in terms of nowcasting with minimum error.

Keywords: Time Series, Machine Learning, Nowcasting, Industrial Production

COĞRAFYA BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING BURNOUT LEVELS OF GEOGRAPHY DEPARTMENT STUDENTS

Dr. Nurullah KILINÇ
Öğretmen, Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi (Sorumlu Yazar),

ORCID NO: 0000-0003-0055-6650

Dr. Öğr. Üyesi Nadire KARADEMİR
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-5850-0580

ÖZET

Lisans öğrencileri; eğitimlerini tamamlamak, mezuniyet sonrasında mesleklerini yapmak için katılmaları gereken Kamu Personeli Seçme Sınavı'nı başarmak ve işsizlik kaygısıyla baş etmek zorundadır. Bu durum öğrencilerin okuldan soğumalarına, toplumdan uzaklaşmalarına ayrıca onlarda isteksizlik, kaygı ya da duyarsızlığa neden olmaktadır. Bu koşullar altında; tükenmişlik yaşayıp yaşamadığı, yaşıyor ise tükenmişlik durum ve düzeylerinin hangi değişkenlere göre farklılık oluşturduğunun bilinmesi önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın amacı, coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerini demografik değişkenler çerçevesinde incelemektir. Toplam 361 öğrencinin katıldığı araştırmada, kişisel bilgi formu ile birlikte Schaufeli ve ark. (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından yapılan Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF) kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Coğrafya Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda cinsiyet, yaş, sınıf, arazi çalışmaları, akademik not ortalaması değişkenlerine göre tükenmişlik puanlarının farklılaşmadığı, KPSS baskısı değişkenine göre ise anlamlı farklılık görülmektedir. Elde edilen sonuçlar tartışılıp çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Tükenmişlik, Öğretmen Adayları, Coğrafya, Kamu Personeli Seçme Sınavı.

EXAMINING BURNOUT LEVELS OF GEOGRAPHY DEPARTMENT STUDENTS

ABSTRACT

Undergraduates have to complete their education, succeed the Public Personnel Selection Exam, which they must attend to make their profession after graduation, and cope with unemployment anxiety. This situation causes disheartening, as well as becoming distant from society, reluctance, anxiety or insensitivity. It is important to know whether he is experiencing burnout under these conditions, and to know the variables which change their burnout conditions and levels.

The aim of this research is to analyze the burnout levels of geography department students within the framework of demographic variables. In the study which total of 361 students participated, Maslach Burnout Inventory-student form, (MTE-ÖF) which had been developed by Schaufeli and his friends (2002) and adopted to Turkish by Çapri, Gündüz and Gökçakan (2011), was used along with a personal information form. The sample of the research consists of Kahramanmaraş Sütçü İmam University Geography Department students. For the analysis of the data, t-test, one-way analysis of variance (ANOVA) were used for irrespective groups. As a result of the analysis, burnout scores do not vary due to gender, age, class, field studies, academic average variables; however, significant differences are observed according to the KPSS pressure variable. The obtained results were discussed and various suggestions were presented.

Keywords: Burnout, Teacher Candidates, Geography, Public Personnel Selection Exam.

GİRİŞ

İnsanlarda zaman zaman ortaya çıkabilen fiziksel bitkinlik, uzun süreli yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları ile yaptığı işe, hayata ve çevresindeki insanlara karşı sergilediği olumsuz davranışları kapsayan hem fiziksel hem de zihinsel boyutları olan belirtilere tükenmişlik denir (Maslach ve Jackson, 1981). Tükenmişliği açıklamak için farklı modeller kullanılmaktadır. Ancak, bunların içerisinde en yaygın olanı Maslach'ın tükenmişlik modelidir. Maslach modeli; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi olmak üzere üç farklı boyuttan oluşmaktadır. Tükenmişlik, bahsedilen sorunlar sonucunda ortaya çıkmış önemli bir duygusal çöküntü halidir.

Tükenmişlik genel olarak, insanlarda hem psikolojik hem de fiziksel açıdan enerji düşüşü olarak tanımlanmaktadır (Budak ve Sürgevil, 2005). Bu kavram ilk olarak Freudenberger (1974 ve 1975) tarafından uyuşturucu bağımlılarının tedavi edildiği bir hastanede gönüllü iş görenler arasında görülen meslek hastalığı şeklinde kullanılmıştır. Greene'in 1961 tarihli romanında bir tükenmişlik vakası olarak, ruhsal olarak işkence gören hayal kırıklığına uğramış bir mimar işini bırakır ve Afrika ormanlarında bir yere çekilir. Hizmet sektöründe çalışan insanlar arasında ortaya çıkan bu durum için tükenmişlik ifadesinin kullanımı özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'lerde ortaya çıkmaya başlamıştır (Maslach, Schaufeli ve Leiter 2001:398).

Tükenmişlik, kavram olarak eskiden sadece mesleklerle alakalı kullanılırken günümüzde bu tükenmişlik duygusunun öğrencilerde de yaşanabilen bir durum olduğu anlaşılmıştır (Schaufeli ve Salanova, 2007: 178). Öğrencilerin yaşadığı tükenmişlik olgusu belli bir meslek kolunda çalışan kişilerin yaşadıkları tükenmişlik kavramına benzemektedir. Öğrencilik bir meslek olarak görülmemesine rağmen öğrencilerde de bu durum ortaya çıkmaktadır. Bir

öğrencinin kendisinden beklenen çalışmaları yapma durumu karşısında hissettiği, duygusal bakımdan tükenmişlik olarak nitelendirilen bezginlik, bıkkınlık ve çöküntü gibi duygular ile ortaya çıkan, okul çalışmalarına yönelik duyarsızlaşma ve düşük akademik yeterlilik olarak betimlenen, kendini yetersiz hissetmesi gibi ortaya çıkan durumlar olarak tanımlamaktadırlar (Jia, Rowlinson, Kvan, Lingard, ve Yip,2009 Salmela-Aro, Tolvanen ve Erik-Nuirmi, 2009; Schaufeli, Salanova, Gonzales Roma ve Bakker, 2002; Schaufeli ve Salanova, 2007).

Eğitim kavramının çok sayıda tanımı yapılmıştır. Ancak genel bir ifade ile eğitim belli bir plan dahilinde kişilerin kendi yaşantıları yoluyla kalıcı ve istendik (içinde bulunduğu toplumun beklentilerine uygun) davranış değişikliği süreci ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir. Eğitim, kültür ve yaşantılarla iç içe gerçekleşen bir süreçtir. Eğitim aynı zamanda toplumun sahip olduğu kültürün yeni kuşaklara aktarılması görevi de yapmaktadır. Hatta Jhon Dewey'e göre eğitim, yaşamın kendisidir (Kadıoğlu Ateş ve Mazı 2016: 556).

Eğitim öğretim hayatı, okul öncesi dönemden başlayarak üst kademelere doğru giden bir süreçtir. Üniversite eğitimi ise öğrencilerin kişisel, sosyal ve akademik gelişimleri açısından yaşamının önemli bir kesitidir. Türkiye'de öğrenciler, öğrenim hayatları boyunca yoğun ders programları ve sınavlarla baş etmek durumundadırlar. Eğitim öğretim sürecinin üst basamaklarına gelmiş öğrenciler artık hayatlarında bir dönüm noktasına yaklaşmaktadırlar. Bu süreçte hem hocalar hem de öğrenciler gün boyu çeşitli problemlerle karşılaşırlar. Coğrafya lisans öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun ailelerinin sürekli yaşadıkları yerden uzakta olduğu için, barınma problemleri yaşamaktadırlar. Olumsuz maddi koşullardan dolayı hem çalışıp hem de okula gitmek zorunda olan öğrenciler vardır. Daha da önemlisi mezun olduktan sonra eğitimleri ile ilgili bir iş bulamama düşüncesi (istihdam) gibi çeşitli problemlerle baş etmek zorundadırlar. Bu problemler öğrenciler üzerinde önemli kaygı ve stres oluşturmaktadır.

Bir yer bilimi olan coğrafya, en eski bilimlerdendir. Coğrafya bilim olarak İlk Çağ düşünürü ve matematik coğrafyacısı olan, Eratosthenes (İ.Ö. 275-195) tarafından ortaya konulmuştur (Doğanay 1997:3). İbn-i Haldun iki ciltlik mukaddime adlı eserinde ''Coğrafya kaderdir.'' ifadesini kullanırken; Lacosta: ''Coğrafya savaşmak içindir.'' demiştir. Broek ve Webb (1967) coğrafyanın önemini belirtmek için; W. Churchill, İkinci Dünya Savaşı'nın şiddetli günlerinde bile kendisini ziyarete gelenlerin dikkatini ilk olarak duvarlardaki çeşitli haritaların çektiğini belirtmişlerdir. Muhtemel savaş alanlarını, şehirleri, sanayi bölgelerini gösteren çeşitli haritalar bir memleketin varlığını koruyabilmesi ve insan-doğa ilişkilerinin anlaşılabilmesi açısından, coğrafyanın değerini gösteren açık bir delildir (Tümertekin, 1972).

Coğrafya bilimi, özellikle ortaöğretim öğrencilerinin ''vatan sevgisi'' kazanması açısından önemlidir. Ülkesini tam manası ile tanımayan bireylerin bu ülkeyi sevmeleri mümkün değildir. Doğayı korumak insanlığın geleceği adına hem ülke için hem de küresel açıdan önemlidir. Coğrafya; insana doğa bilinci, doğa sevgisi ve doğayı koruma açısından bir bilinç kazandırır. Coğrafya öğretmenlerinin iyi yetişmesi ve öğrencilere iyi eğitim vermesi, coğrafi bilincin artması açısından önemlidir. Özellikle ileride, yönetim kademesinde söz sahibi olacak öğrencilerin ülkelerinin coğrafyasını öğrenmeleri stratejik ve askeri açıdan da önem taşımaktadır.

Türkiye'de coğrafya öğretmenleri genellikle eğitim fakültelerinden ve pedegojik formasyon almaları kaydıyla fen-edebiyat fakültelerinin coğrafya bölümlerinden yetişmektedirler. Bu çalışmada fen-edebiyat fakültesi coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişliği araştırılmıştır. Coğrafya öğretmenlerinin iyi yetişmesi, küresel ve çevresel problemlere karşı duyarlı olması

gerekmektedir. Bu nedenle coğrafya öğretmen adayları lisans eğitim dönemlerinde mümkün olduğu kadar sosyal ve fiziki olarak tükenmişlik yaşamamaları gerekir. Coğrafya öğretmeni adaylarının, tükenmişlik düzeylerini artıracak fiziki ve sosyal çevreden kaynaklanan problemlerin önceden tespit edilerek ortadan kaldırılması için tedbirler alınmalıdır.

Amaç-Önem

Coğrafya bölümü öğrenci tükenmişliğine ilişkin ülkemizdeki araştırma olmaması bu çalışmanın çıkış noktalarından biridir. Fakat coğrafya eğitimcilerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin araştırıldığı sadece bir çalışma (Geçit, 2012) literatürde yer almaktadır. Araştırmada coğrafya bölümü öğrencilerinde görülen tükenmişliğin demografik bazı değişkenlere göre incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında; öğrencilerin cinsiyet, yaş, sınıf seviyesi, akademik not ortalaması, KPSS kaygısı ve arazi çalışmalarına katılım çerçevesinde tükenmişlik durumları ele alınmıştır. Coğrafya bölümü öğrencileri okulda bir taraftan kişisel donanımını sağlayıp diğer taraftan beslenme barınma, sosyal ilişkiler, dersler, sınavlar gibi akademik problemlerini çözmeye çalışmaktadır. Bazen bu sorunlarını rahatlıkla çözebilirken, bazen de sorunlar altında ezilebilmektedirler. Dolayısıyla hem okula hem derslere hem de sosyal ilişkilerine olan ilgilerini kaybetmektedirler. Bu durumda coğrafya öğretmen adaylarının öğrenim hayatlarında tükenmişlik duygusu yaşayıp yaşamadıkları, eğer yaşıyorlar ise hangi düzeyde olduğunun saptanması önem taşımaktadır. Öğretmen adaylarının tükenmişlik durumunu giderecek çalışmaların yapılabilmesi için araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Türkiye'de şimdiye kadar çeşitli meslek dallarının ya da öğrenci gruplarının tükenmişliği üzerine çok sayıda araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, insan ve toplum yapısını olumsuz etkileyecek faktörlerin ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Ancak şimdiye kadar coğrafya öğretmen adayları özelinde fazla bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada; coğrafya lisans öğrencilerinin tükenmişliğine neden olan demografik, psikolojik ve sosyal faktörlerin coğrafya öğretmen adayları üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaçla cinsiyet, yaş gibi demografik faktörlerin yanında derslerin yoğunluğu ve KPSS kaygısı gibi faktörlerin etkileri de araştırılmıştır. Demografik ve diğer faktörlerin coğrafya lisan düzeyi öğrencileri üzerinde tükenmişliğe etkisinin ne kadar olup olmadığı ele alınmıştır.

YÖNTEM

Araştırmada, betimsel nitelikli tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte var olan ya da var olmaya devam eden bir durumu var olduğu haliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Tarama modelinde araştırma konusu olan nesne, olay ya da birey, kendi şartları içinde ve olduğu haliyle tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2009).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 1, 2, 3 ve 4. sınıf öğrencileridir. Bu katılımcıların 153'ü kadın, 208'i erkek olmak üzere toplam 361 öğrenciden oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve "Maslach tükenmişlik envanteri-öğrenci formu (MTE-ÖF)" kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmada coğrafya bölümü öğrencilerine araştırma ve ölçek ile ilgili gerekli açıklamalar yapılmış ve bunları doldurulmaları sağlanmıştır. Elde edilen veriler, tek tek incelenerek hatalı ya da yönergelere uygun doldurulmayanlar çalışmadan çıkartılmıştır.

Maslach tükenmişlik envanteri-öğrenci formu (MTE-ÖF) Schaufeli, Martinez, Marques-Pinto, Salanova ve Bakker (2002) tarafından geliştirilmiş Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek 16 maddelik 10'lu likert yapıdadır. Ölçekte yer alan tüm maddeler toplanarak genel tükenmişlik düzeyi belirlenir. Ölçekten yüksek puan almak daha yüksek tükenmişliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Çalışmada verilerin analizinde uygun test yöntemlerini belirlemek amacı ile verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Simirnov testleri ile test edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği için analizle de parametrik test yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin ikili karşılaştırmaları için t-test, çoklu karşılaştırmalar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Kmo = 660,225,832 ve Bartlett küresellik testi= ,832; $p<0.05$ olarak tespit edilmiştir. Bu değer verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir. Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett's test istatistikleri örneklem boyutunun uygunluğunu ölçmek için kullanılır. Coğrafya öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerini ölçen bu testin uygulandığı öğrencilerin sayısının uygun olduğu görülmektedir. Araştırma grubundan elde edilen verilerin güvenirlik düzeyi Cronbach's Alpha 0,785 olarak çıkmıştır. Bu değer ölçeğin yeterli düzeyde güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Araştırma istatistiksel anlamlılık derecesi $p<0.05$ olarak değerlendirilmiştir.

Problem Durumu

Coğrafya bölümünde öğrenim gören ve formasyon eğitimi alıp mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmak isteyen öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini etkilediği düşünülen bazı değişkenlerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırmada başlıca şu problemlere cevap aranmıştır:

1. Coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik durumları cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik durumları yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik durumları sınıf değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik durumları arazi çalışmalarına katılım değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik durumları bölümü kaçıncı sırada tercih ettiği değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik durumları KPSS (Kamu personeli Seçme Sınavı) baskısı hissetme değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik durumları akademik not ortalaması değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

BULGULAR

Araştırma bulguları tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Ss	sd	t	p
Erkek	208	5,45	1,49	359	-,304	0,187
Kadın	153	5,50	1,37			

Tablo 1'e göre yapılan t-testine göre araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Araştırma Grubunun Yaş Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Yaş Seviyesi	N	X	Ss	Var. K.	K.T.	Sd.	K.O.	F	p
18	12	88,75	18,02	G. Arası	33,132	3	2,367	1,140	0,321
19	36	88,11	23,31	G. İçi	718,420	357	2,076		
20	68	84,61	24,13	Toplam	751,553	360			
21	68	89,14	23,12						
22	74	88,67	23,21						
23	55	88,96	23,04						
24	31	85,83	21,52						
25 ve üst	17	98,10	22,52						
Toplam	361	87,58	23,11						

Tablo 2'ye göre araştırma grubunun yaş değişkenine göre 25 yaş ve üzeri yaşlarda olanların puan ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Grubunun Sınıf Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Sınıf seviyesi	N	X	Ss	Var. K.	KT	Sd.	K.O.	F	p
1	105	86,06	26,46	G. Arası	1174,517	14	391,506	0,731	0,534
2	83	88,56	19,97	G. İçi	191222,985	346	535,639		
3	82	90,32	22,87	Toplam	192397,501	360			
4	91	85,97	21,93						
Toplam	361	87,58	23,11						

Tablo 3'e göre araştırma grubunun sınıf değişkenine göre üçüncü sınıfların puana ortalamaları diğer sınıflardakilere göre daha yüksek olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Araştırma Grubunun Arazi Çalışmalarına Katılım Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Arazi Çalışmasına Katılım	N	X	ss	Var. K.	KT	Sd.	K.O.	F	p
0-3	246	88,68	23,34	G. Arası	1123,283	2	561,641	1,051	0,351
4-6	82	86,04	22,21	G. İçi	191274,218	358	534,286		
6 +	33	83,21	23,53	Toplam	192397,501	360			
Toplam	361	87,58	23,11						

Tablo 4'e göre araştırma grubunun arazi çalışmaları değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Araştırma Grubunun Tercih Sırası Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Tercih Sırası	N	Ortalama	S. Sapma	t	sd	p
İlk 5	216	87,52	23,11	-,064	359	,912
6 ve üzeri	145	87,68	23,19			

Tablo 5'e göre araştırma grubunun yapılan t-testine göre tercih sırası değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı, hatta puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Grubunun KPSS nedeniyle Baskı Unsuru Hissetme Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

KPSS Baskı Unsuru Hissetme	N	X	ss	Var. K.	KT	Sd.	K.O.	F	p
Evet	123	92,23	22,57	G. Arası	4385,090	2	2192,545	4,175	0,016*
Nadiren	124	84,01	21,83	G. İçi	188012,411	358	525,174		
Hayır	114	86,45	24,38	Toplam	192397,501	360			
Toplam	361	87,58	23,11						

*p<0.05

Tablo 6'ya göre araştırma grubunun Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) nedeniyle baskı unsuru olup olmaması değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan "evet "diyenler en yüksek puan ortalamalarına sahiptir. Üniversiteyi bitirip öğretmen olabilmek için girilmesi gereken KPSS, öğrenciler üzerinde büyük bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu sınav, öğrencilerin tükenmişlik durumlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 7. Araştırma Grubunun Akademik Not Ortalaması Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

Akademik Not Ortalaması	N	X	ss	Var. K.	KT	Sd.	K.O.	F	p
0- 2	34	89,23	18,44	G. Arası	2813,056	6	468,843	0,875	0,513
2- 2,5	120	90,52	23,18	G. İçi	189584,446	354	525,174		
2.5- 3	104	84,25	23,53	Toplam	192397,501	360			
3- 3.50	93	87,69	24,49						
3.50- 4	10	80,33	20,63						
Toplam	361	87,58	23,11						

Tablo 7'ye göre araştırma grubunun akademik ortalama değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Fakat 2,5 ve altı not ortalamasına sahip olan öğrencilerin puan ortalamalarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Araştırma Grubunun Maddelerine Göre Analiz Sonuçları

Maddeler	N	X	ss.
1. Derslerimden duygusal olarak yıldığımı hissediyorum	361	4,74	3,12

2. Eğitime başladığımdan beri derslere olan ilgim azaldı.	361	4,87	3,18
3. Derslerimde karşılaştığım problemleri etkili bir şekilde çözebilirim.	361	5,70	2,96
4. Okuldaki bir günün sonunda kendimi bitkin hissediyorum.	361	6,30	2,93
5. Derslerime ilişkin isteğim azaldı.	361	5,44	3,12
6. Katıldığım derslere etkili bir katkı Sağladığıma inanıyorum.	361	5,22	2,84
7. Sabah kalkıp yeni bir eğitim gününe başlamak zorunda olduğumu düşündüğümde kendimi yorgun hissediyorum.	361	5,32	3,13
8. Derslerimin potansiyel yararlılığı konusunda kuşku duyuyorum.	361	5,24	2,89
9. Bana göre iyi bir öğrenciyim.	361	5,84	2,90
10. Ders çalışmak veya bir derse girmek benim için gerçekten bir yüktür.	361	4,77	3,02
11. Derslerimin öneminden kuşkuluyum.	361	4,71	2,87
12. Ders amaçlarımı başardığımda kendimi güdülenmiş hissediyorum.	361	6,15	2,89
13. Derslerden tükendiğimi hissediyorum.	361	5,66	2,97
14. Ders aldığım süre boyunca birçok ilginç şey öğrendim.	361	6,55	2,95
15. Yalnızca dersimi çalışmak ve rahatsız edilmemek istiyorum.	361	5,70	2,88
16. Ders esnasında, yapılan şeylerde etkin olduğumdan eminim.	361	5,29	2,72

Tablo 8'e göre araştırma grubunun tükenmişlik ölçeğinden 4, 12 ve 14. maddeler en yüksek puanın alındığı; 11, 1 ve 10. maddeler ise en düşük puanların alınmış olduğu görülmektedir. Buna göre "Derslerimin öneminden kuşkuluyum"(X=4,71)maddesinden en düşük puan alınırken; "Ders aldığım süre boyunca birçok ilginç şey öğrendim" (X=6.55) maddesinden en yüksek puan alınmıştır.

Tablo 9. Özet madde tanımlayıcıları

	Mean	Minimum	Maximum	Range	N of Items
Item Means	5,47	4,71	6,55	1,83	16

Coğrafya öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerini ölçen 16 maddelik bu ölçekten alınan puanların ortalaması 5,47 olarak çıkmıştır. Ölçeğin 10'lu likert tarzında olduğu ve her bir seviyenin bir puan aralığında olduğu düşünüldüğünde coğrafya öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin orta seviyede olduğu söylenebilir (Tablo 9).

.

TARTIŞMA

Araştırma grubunun tükenmişlik durumu ile cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır (Tablo 1). Bu durumda coğrafya bölümü lisans öğrencilerinin cinsiyetlerine göre kız ya da erkek olması tükenmişlik düzeyini etkilememiştir. Her iki cinsiyet de eşit oranda tükenmişliğe sahiptir. Bu sonuç daha önce öğretmenlerle yapılmış bazı çalışmaların sonuçları ile de örtüşmektedir (Dolunay 2002; Sarp, Çelen ve Kırılmaz 2003; Maraşlı 2005; Güdük ve arkadaşları 2005; Çavuşoğlu 2005; Özipek-Karabıyık 2006; Özcan 2008). Fakat cinsiyet ile tükenmişlik arasındaki anlamlılık düzeyine yönelik yapılan bazı çalışmalarda farklı sonuçlar da elde edilmiştir. Tümkaya'nın (1996) çalışmasında erkeklerin daha fazla tükenmişliği olduğu Baysal, (1995), Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, (2005); Izgar, (2001); Ergin, (1992); Weckwerth ve Flynn'ın (2006) çalışmalarında ise kadınların daha fazla tükenmişlik yaşadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Farklı örneklemler üzerinde yapılan çalışmalarda,

tükenmişlik ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyle ilgili olarak farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Araştırma grubunun yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2). Her yaş gurubuna ait öğrenciler eşit oranda tükenmişliğe sahiptirler. Bu çalışma ile benzer sonuçların ortaya çıktığı çalışmalar bulunmaktadır (Önder ve ark. 2020). Yaş değişkeni ile tükenmişlik arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu çalışmalar da bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda, yaş düzeyinin artmasıyla tükenmişlik derecesinin de arttığı ortaya çıkmıştır (Durán ve ark. 2006; Uludağ ve Yaratan, 2010).

Araştırma grubunun sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3). Tüm sınıf düzeylerinde tükenmişlik oranları birbirine çok yakındır. Balkıs ve ark.nın (2011) yaptığı çalışmada ise öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeyleri ile sınıf düzeyleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Bahse konu bu çalışmada ara sınıf öğrencilerindeki tükenmişlik oranı, alt ve üst sınıflara göre daha fazladır. Ayrıca Seçer ve Gençdoğan (2012) çalışmasında da farklı sınıf düzeylerinde tükenmişlik konusunda anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Ancak bu çalışmanın örneklemi ortaöğretim öğrencilerine yönelik olduğu için farklı örneklem grupları ile yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar çıkabilmektedir.

Araştırma grubunun araziye çıkma sıklığı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 4). Ancak arazi, coğrafyanın laboratuvarıdır (Özgüç 1984: 64). Coğrafya biliminin en önemli ilkesi, dağılış ilkesidir (Doğanay, 1989). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkeler coğrafyanın uygulamalı bir bilim olduğunu kabul ederek coğrafya eğitim programlarında sadece teorik bilgilere değil, aynı zamanda alan ve arazi çalışmalarına da ağırlık vermişlerdir. Özellikle 1950'lerden sonra uygulamalı bir bilim haline gelen coğrafyada arazi uygulamaları gezi ve gözlemler önemli hale gelmiştir (Tümertekin,1994: 36-37). Coğrafi bir olayın nasıl oluştuğu, sebep ve sonuçları önemli olmakla birlikte nerede olduğu da önemlidir. O açıdan coğrafya; yeryüzünün gezilip görülmesi, incelenmesi, yerinde gözlem yapılması coğrafya bilimi açısından son derece önemlidir. Bunun için coğrafya eğitimi gören öğretmen adaylarının da iyi bir coğrafya alan eğitimi alabilmesi için lisans eğitimleri boyunca yeterli arazi uygulaması eğitimi almaları gerekmektedir. Coğrafya bölümü öğrencilerinin araziye çıkarak eğitim almaları, eğitim öğretim açısından verimi artırmaktadır. Çünkü arazide gözlem yaparak, yaşayarak, dokunarak gerçekleşen öğrenme daha kalıcı olmaktadır. Ayrıca doğayla iç içe gerçekleşen bu arazi eğitimleri öğrencilerin doğayı, vatanı sevmesi ve koruması açısından bilinç kazanmalarını sağlamaktadır. Bu sebeplerden coğrafyada arazi eğitimi vazgeçilmezdir. Ancak araziye çıkmak zaman ve para açısından külfetli bir faaliyettir. Kaya ve Alım'ın (2015: 179) çalışmasında öğretmenlerin maddi sıkıntılar yüzünden araziye çıkmakta zorlandığı belirtilmiştir.

Araştırma grubunun coğrafya bölümünü tercih edenler arasında tercih sırası değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 5). Araştırma grubunun, ilk 5 tercih içeresinde bölümü tercih edenler ile 5'ten sonraki sırada tercih edenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamaya yönelik olarak yapılan test sonucuna göre öğrenicilerin tercih sırası ile tükenmişlik arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak Çetinkaya'ya (2009) göre tercih sırası dikkate alındığında, öğrenciler genelde en çok sevdikleri bölümleri ilk sıralara yazdığı için ilk beş sıra içerisinde bu bölümü yazan adayların diğer adaylara oranla mesleğe karşı daha olumlu düşünceler besledikleri ortaya çıkmıştır.

Araştırma grubunun Kamu Personeli Seçme Sınavı'nın (KPSS) öğrenciler üzerinde baskı unsuru oluşturup oluşturmaması değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (Tablo 6). Hatta katılımcılardan "evet "diyenler en yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Üniversiteyi bitirip öğretmen olabilmek için girilmesi gereken KPSS, öğrenciler üzerinde büyük bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu sınav öğrencilerin tükenmişlik seviyelerini artırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Başkanlığı tarafından Kamu Personeli Seçme Sınavı ülkemizde uzun yıllardan beri uygulanan bir sınavdır. 18.3.2002 tarih ve 2002/ 3975 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na dayanarak ilk defa 2002 yılında ÖSYM tarafından uygulanmıştır (ösym.gov.tr). Türkiye'de birçok resmi kurum personel alırken bu sınavı temel almaktadır. 2002 yılından önce uygulamaya konulmuş olan Devlet Memurluğu Sınavı (DMS) ile kurumlar için merkezi eleme sınavlarının (KMS) devamı niteliğindedir. Sınavın asıl amacı kamuya ilk defa atanacak kişilerin istihdamının, objektif kriterlere göre gerçekleşmesini sağlamaktır (https://tr.wikipedia.org.) Rekabetçi sınav sistemi ile personel kalitesini artırma amacı taşımaktadır. Yaklaşık 20 yıldır lisans mezunları için yılda bir kez, ortaöğretim ve ön lisans mezunları için iki yılda bir kez yapılan bu sınavlarda başarılı olarak atanmak yılar geçtikçe daha da zorlaşmıştır. Bunun sebebi KPSS'ye giren aday sayısının hızlı bir şekilde artmasına rağmen ilk defa KPSS ile istihdam edilecek devlet personeli sayısının aynı hızla artmamış olmasıdır.

Araştırmada öğrenciler üzerinde tükenmişlik oluşturan en önemli unsur KPSS baskı unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü öğrenciler mezun olduktan sonra yapacakları ilk şey pedagojik formasyon almaktır. Bu, çok zorlayıcı bir durum olmamasına rağmen öğrencilerin hayalindeki coğrafya öğretmenliğine atanması için maalesef yeterli değildir. Türkiye'de öğretmen olarak atanmak isteyen adayların KPSS'de mutlaka başarılı olması gerekmektedir. Öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında yine benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. (Ekici ve Kurt, (2012); Fimian ve Blanton, 1987; Ören ve Türkoğlu, 2006; Goddard ve O'Brien, 2007; Tümkaya, 2010). Köse ark. (2017). Dolayısıyla literatürde araştırma sonuçlarını destekleyen birçok çalışma mevcuttur. Bu bulgulara göre tükenmişlik ve KPSS kaygı düzeyi arasında pozitif bir ilişki gözlenmiştir. KPSS kaygısının öğrenciler üzerinde tükenmişliğe neden olabileceği ortaya çıkmaktadır. Lisans öğrenimi sırasında kaygı düzeyi yüksek olan öğrenciler; stres, korku, üzüntü ve gelecek endişesi yaşayarak tükenmişlik düzeyleri üst seviyelere artmaktadır. Sınavların kaygıya, kaygının da tükenmişliğe neden olabileceği sonucuna ulaşan çok sayıda çalışmalar da bulunmaktadır (Özçelik, 2009; Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013).

Araştırma grubunun akademik not ortalaması değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir (Tablo 7). Bu bulgu Köse ve ark.nın (2017) araştırmalarının sonuçlarıyla örtüşmekle beraber, bunun tersi sonuçlar ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Salmela- Aro ve ark, (2008), Aypay ve Sever (2011), Gençdoğan ve Seçer (2012) tarafından farklı gruptaki öğrenciler üzerinde yapılan araştırma bulgularıyla çalışma örtüşmemektedir. Ders başarısı düşük olanların daha fazla tükenmişlik yaşadıkları, notları yüksek olanların ise daha az tükenmişlik yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Öğrenci akademik başarılarının artmasıyla okulda kendilerini daha yeterli görmeleri ve derslere karşı daha ilgili olmaları olağan bir sonuçtur. Başarılı olma duygusunun getirdiği olumlu düşünceler psikoloji olarak tükenmişlik oranlarının düşük olması sonucunu doğurduğu düşünülebilir. Ancak araştırma grubundaki öğrencilerin akademik not ortalamalarının düşük olması tükenmişliğe neden olmamaktadır. Bu, bize burada farklı etkenler olduğunu düşündürebilir. Bu gruptaki öğrencilerin akademik not kaygıları fazla yüksek değildir. Başlangıçta dezavantaj gibi görünse de notu düşük olan

öğrencilerin kaygılı olması olumlu olmakla birlikte bu kaygı düzeyinin tükenmişlik sonucunu doğurmamış olması da önem arz etmektedir.

Araştırma grubunda Tükenmişlik Ölçeği'nden 4, 12 ve 14. maddeler en yüksek puanın alındığı; 11, 1 ve 10. maddelerde ise en düşük puanların alınmış olduğu görülmektedir. "Ders aldığım süre boyunca birçok ilginç şey öğrendim" (X=6.55) maddesinden en yüksek puan alınmış; "Derslerimin öneminden kuşkuluyum"(X=4,71)maddesinden en düşük puan alınmıştır (Tablo 8).

Coğrafya öğrencilerinin tükenmişlik puanların ortalaması 5,47'dir (Tablo 9). Bu durumda ölçeğin 10'lu likert tarzında olduğu ve her bir seviyenin bir puan aralığında olduğu düşünüldüğünde coğrafya öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin orta seviyede olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları incelendiğinde, KPSS baskısı ile coğrafya bölümü öğrencilerinin tükenmişlik düzeyi arasında pozitiflik gözlenmiştir. KPSS konusunda kaygı düzeyi yüksek olan coğrafya öğretmen adayları; üzüntü, gerginlik ve gelecek kaygısına kapılarak daha fazla tükenmişlik yaşayabilirler. KPSS dışındaki değişkenler ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişkinin olmaması KPSS'nin coğrafya öğretmen adayları arasında ne kadar önemli bir etken olduğu anlamına gelmektedir. Gelecek kaygısı, işsiz kalma ihtimali ya da istemediği bir meslek dalında istihdam arayacak olması Türkiye'deki öğretmen adaylarının çoğu için geçerli bir durumdur. Son yıllarda KPSS sonucu ile atanma oranlarının daha da düşmüş olması bu tükenmişliği artırmaktadır. Lisans eğitimi sonrasında formasyon eğitimi alarak öğretmen olmak isteyen coğrafya lisans öğrencilerinin bu beklentilerinin gerçekleşememe ihtimali tükenmişlik algılarını artırmaktadır.

Araştırma sonucunda coğrafya öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin orta seviyede olması olumlu anlamda değerlendirilebilir. Yine de öğrencilerin tükenmişlik durumlarının daha da azaltılabilmesi için ortaya çıkan sonuçlar dikkate alınarak üniversitelerde bu hususta rehberlik hizmetleri ve psikolojik destek almaları sağlanmalıdır. Birçok araştırmada ortaya çıkan KPSS baskısı ile ilgili sonuçlarla ilişkili olarak hem coğrafya hem de diğer alanlardaki öğrencilere nitel araştırmalar da yapılabilir. YÖK ile MEB arasında bir koordinasyon sağlanarak Milli Eğitim Bakanlığının branş bazında ihtiyaçlarına uygun sayıda yükseköğretime öğrenci alınması sağlanmalıdır. Coğrafya öğretmen adaylarının istihdam edilebildiği özel okullar devlet tarafından desteklenip ve yaygınlaştırılabilir. Öğrenciler ile üniversitedeki hocaları arasında etkili bir iletişim sağlanması böylece rehberlik ve yönlendirmede etkili olması sağlanmalıdır. Öğrencilerin kendilerini daha motive hissetmeleri için çeşitli sosyal faaliyetlere katılmaları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Balkıs, M. Duru, E. Buluş, M. Duru, S. (2011) Tükenmişliğin Öğretmen Adayları Arasındaki Yaygınlığı, Demografik Değişkenler ve Akademik Başarı ile İlişkisi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 29 (Ocak 2011/I), ss. 151-165

Baysal, A. (1995), "Lise ve Dengi Okul Öğretmenlerinde Meslekte Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Budak, G. ve Sürgevil, O. (2005). “Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analize İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama”, D.E.Ü. ""BF. Dergisi, Cilt: 20, Sayı:2, 95–108.

Doğanay, H.(1989) "Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim Programları’’ AKDTYK Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, Sf. 7-24, Ankara.

Doğanay, H.(1997)’Türkiye’nin Beşeri Coğrafyası’ Milli Eğitim basımevi İstanbul. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, Sf. 7-24, Ankara.

Erol Tümertekin, (1972). İktisadi Coğrafya, İst. Üniv. Yay. Nu: 1703, İstanbul., s. 4.

Geçit, Y. (2012). Coğrafya eğitimcilerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11(39), 88-103.

Gençdoğan, B. Seçer, İ. (2012) Ortaöğretim Öğrencilerinde Okul Tükenmişliğinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Turkish Journal of Education, October 2012, Volume 1, Issue 2

Jan Broek ve John Webb, (1967). A geography of Mankind, New York. 18

Jia, Y. A., Rowlinson, S. M., Kvan, T., Lingard, H., and Yip, B. (2009). Must burnout end up with dropout? The Built & Human Environment Review, 2, 102- 111.

Kadıoğlu Ateş, H., Mazı, M.G. (2016) Deneyim ve Eğitim Jhon Dewey, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 34, Kasım 2016, s. 554-572.

Karasar, N. (1998). Bilimsel araştırma yöntemleri. (8. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaya M.F.,Alım, M., (2015) Coğrafya Öğretmenlerinin Stres Kaynakları Üzerine Bir Araştırma, Doğu Coğrafya Dergisi Yıl: 20 Sayı :34 Erzurum. S. 171-187

Maslach, C. & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. Journal of Occupational Behavior, 2, 99-113.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., and Leiter, M. P. (2001). Job burnout. Annual Review of Psychology, 52, 397_/422.

Önder A, Cengiz Ö, Balaban Dağal A. (2019) Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik ve Yabancılaşma Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Kastamonu eğitim Dergisi Ocak 2020 cilt: 28 Sayı: 1

Özay Köse, E. Diken E. H. , Gül, Ş. (2017) Biyoloji Öğretmen Adaylarındaki Tükenmişlik ve KPSS Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi∗ GEFAD / GUJGEF 37(3): 991 – 1012

Özgüç, N. (1984) Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. No:2511, İstanbul.

Schaufeli, W.B. & Salanova, M. (2007). Efficacy or inefficacy, that“s the question: Burnout and engagement, and their relationships with efficacy beliefs. Anxiety, Coping & Stress, 20, 177-196.

Salmela-Aro, K., Tolvanen, A. and Erik-Nuirmi, J. (2009). Achievement strategies during university studies predict early career burnout and engagement. Journal of Vocational Behavior (2009), doi:10.10.16/j. jvb.2009.03.009.

Tümertekin, E.(1994) Ekonomik Coğrafya, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. No: 2926, İstanbul.

Tümkaya, S. (1996), "Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başaçıkma Davranışları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

Uludağ, O. and Yaratan, H. (2010), "The Effect of Burnout on Engagement: An Empirical Study on Tourism Students", Journal of Hospitality, Leisure, Sport, & Tourism Education, 9 (1), 13-23.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kamu_Personeli_Se%C3%A7me_S%C4%B1nav%C4%B1(Erişim Tarihi: 05 /12/ 2020

https://www.osym.gov.tr/TR,19205/2020.html Erişim Tarihi: 06/ 12/ 2020

KIRILGAN BEŞLİ ÜLKELERİNDE FİNANSAL GELİŞMİŞLİK – DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

FINANCIAL DEVELOPMENT – FOREIGN DIRECT INVESTMENT RELATION IN FRAGILE FIVE ECONOMIES: PANEL DATA ANALYSIS

Dr. Oğuzhan ŞENGÜL
İLBANK A.Ş.
ORCID No: 0000-0001-2345-6789

ÖZET

1980'li yıllarda ekonomilerde yaşanan liberalizasyon akımı, finansal sistemlerin de serbestleşmesine ve uluslararası sermayenin özellikle gelişmekte olan ülkelere doğru hareket etmesine neden olmuştur. Uluslararası sermaye ilgili ülkelerin finansal sistemlerine iki farklı yoldan girmiştir. Bunlardan bir tanesi portföy yatırımları, diğeri ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır.

Ekonomi yönetimleri doğrudan yabancı sermayeyi çekmek için farklı yollar aramaktadır. Zira bu sermaye girişinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğuna inanılmaktadır. Zira doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yeni istihdam alanı açarak, sermaye birikimini hızlandırarak, toplam faktör verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Bu nedenle doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girmesini sağlayacak politikaların uygulanması sermaye faktörü açığı olan ekonomiler için büyük önem arz etmektedir.

Bir ülkeye giren doğrudan yabancı sermayenin o ülkeye girerken baktığı bir dizi faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında piyasa büyüklüğü, kültürel yakınlık, fiziki mesafe, işgücü piyasaları, işletme vergi oranlarını saymak mümkündür. Tüm bu faktörlerin yanı sıra ekonominin finansal sisteminin gelişmişliği doğrudan yabancı sermayeyi cezbeden önemli bir faktördür. Bu nedenle finansal sistemin uluslararası finansal sisteme entegre olmak suretiyle gelişmiş araçlara sahip olması ve kurumların işlem hacimleri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında karar vericiler tarafından birer kriter olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.

Bu çalışmada gelişmekte olan ülkeler arasında finansal piyasalarındaki kırılganlıkları nedeni ile özel bir yeri olan "kırılgan beşli" ülkelerinde finansal gelişmişlik ile doğrudan yabancı sermaye hareketleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Bilindiği üzere 2013 yılının Mayıs ayında Amerika Birleşik Devletleri merkez bankası 2008 yılından beri uyguladığı parasal genişleme politikasını sonlandıracağını duyurması ile birlikte gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışı olmuş, bu ise bazı gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerini kırılgan hale getirmiştir. Bu ülkelerin sayısı sonraları artırılsa da beş ülkedeki kırılganlığa dikkat çekilmiş ve "kırılgan beşli" ifadesi kullanılmıştır. Bu ülkeler Güney Afrika, Brezilya, Hindistan, Türkiye ve Endonezya'dır. Bu ülkelerdeki finansal sistemin gelişmişliğinin kırılganlıklarına rağmen doğrudan yabancı sermaye girişlerini cezbedip etmediği bu çalışmanın temel sorununu oluşturmaktadır. Bu

ilişkinin tespiti için gelişmiş panel veri analiz yöntemleri kullanılacak, elde edilen sonuçlar politika önerileri için kullanılacaktır.

Anahtar kelime: Finansal gelişmişlik, Kırılgan beşli, Panel veri analizi

ABSTRACT

The liberalization trend experienced in the economies in the 1980s caused the liberalization of financial systems and the movement of international capital especially towards developing countries. International capital has entered the financial systems of the related countries in two different ways. One of them is portfolio investments and the other is direct foreign capital investments.

Economic administrations look for different ways to attract foreign direct investment. This is because it is believed that this capital inflow has an impact on economic growth. The foreign direct investments encourage economic growth by opening new employment areas, accelerating capital accumulation and increasing total factor productivity. Therefore, the implementation of policies that will allow foreign direct investments to enter the country is of great importance for economies with a capital deficit.

There are a number of factors those are effective on foreign direct investments' inclusion to a country. Among these, it is possible to count market size, cultural proximity, physical distance, structure of labour markets, business tax rates. Besides all these factors, the development of the financial system of the economy is an important factor that directly attracts foreign investments. For this reason, it is stated that the financial system has advanced instruments by integrating with the international financial system and the transaction volumes of the institutions are used as criteria by decision makers in foreign direct investments.

In this study, the relationship between financial development and direct foreign capital movements in the "fragile five" countries, which have a special place among developing countries due to their financial market fragility, is analyzed. As it is known, in May 2013, when the central bank of the United States announced that it would terminate the quantitiative easing policy it had been implementing since 2008, outflow of capital from developing countries has increased, which made the financial systems of some developing countries fragile. Although the number of these countries was increased later, the fragility in five countries was pointed out and the expression "fragile five" was used. These countries are South Africa, Brazil, India, Turkey and Indonesia. Whether the development of the financial system in these countries attracts direct foreign capital inflows despite their fragility constitutes the main problem of this study. Advanced panel data analysis methods will be used to determine this relationship, and the results obtained will be used for policy recommendations.

Keywords: Financial development, Fragile five, panel data analysis.

1- GİRİŞ

Özellikle gelişmekte olan ekonomiler, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için farklı yollara başvurmaktadır. Çünkü onlara göre çok uluslu girişimler ulusal bir ekonomiyi yeni iş olanakları açarak, sermaye oluşumunu artırarak ve toplam faktör verimliliğini yükselterek büyüteceğine inanmaktadırlar (Desbordes ve Wei, 2017: 1). Choong ve Lim (2009) ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının girdiği ekonomiyi makro ve mikro seviyede etkilediği, mikro boyutta yerel firmaların yönetim ve teknik etkinliğini teknoloji transferleri, işgücü eğitimi ve üretimde dağılma etkinliği ile firmayı büyüttüğünü bildirmişlerdir. Makro seviyede ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının işsizlik, yerel yatırımlar, ihracat ve ithalat üzerinden ekonomiyi etkilediğini iddia etmişlerdir.

Tüm bu açıklamalar ışığında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomiyi olumlu etkilediğini söylemek mümkündür. Fakat sermayenin bir ülkeye girerken nelere dikkat ettiği ise ayrı bir çalışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konudaki çalışmalardan, Desbordes ve Wei (2017) doğrudan yabancı sermaye girişini etkileyen faktörlerin hem ev sahibi ülkede hem de giriş yapılan ülkede olduğunu iddia etmişler ve bu faktörler arasında piyasa büyüklüğü, kültürel ve fiziksel yakınlığı, işgücü piyasasındaki yapı ve işletmelere yönelik uygulanan vergi oranlarının olduğunu varsaymışlardır. Bunların yanında finansal gelişmişliği de eklemişlerdir. Benzer şekilde, Islam vd. (2020) doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirleyen unsurlar arasında finansal gelişmişliğin de olduğunu belirtmişlerdir. Alsmadi ve Oudat'a (2019) göre gelişmemiş bir finansal sisteme sahip olmayan bir ekonomide doğrudan yabancı sermayenin ekonomi üzerindeki etkinliği düşük olacaktır. Bu bağlamda finansal gelişmişliğin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkinliğini farklı kanallardan açıklamak mümkündür. Şöyle ki:

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları girmiş olduğu ülkede bir üretim hattı kurmayı hedefler. Bu nedenle yatırımın ilk kısmında dahili fonlara ihtiyaç duyulabilir ve bunu sağlayacak gelişmişlikte bir finansal sistemin varlığı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kolaylaştıracaktır (Desborder ve Wei, 2017: 5). Finansal sistemin gelişmesi dolaylı yoldan ise ihracatı etkileyerek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının üretim kapasitesini artırarak yatırımları etkileyecektir.

Öte yandan Levine (1997) gelişmiş bir finansal sistemde bulunması gereken, tasarrufların mobilizasyonu, kaynak tahsisi, risk azaltma, izleme ve denetleme ve mal ve hizmet ticaretinin kolaylaşmasını sağlama özelliklerinin yerine getirilmesi durumunda, finansal sistemde risk analizi, işlem maliyeti, kredi kısıtlarını azaltmak suretiyle yeni yatırımların yapılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda gelişmiş finansal sistemler yabancı sermayenin yatırımları için de cazip bir yatırım ortamı sunacaktır. Alfaro vd. (2009) gelişmiş bir finansal sisteme sahip olmayan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının pozitif etkilerinden ve dağılma etkilerinden yeterince faydalanamayacaklarını bildirmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının finansal gelişme üzerinde bir takım etkilerinin olduğu da araştırmacılar tarafından literatürde tartışılmaktadır. Alsmadi ve Oudat'a (2019) göre doğrudan yabancı sermaye girişleri arttıkça finansal sistem için fon miktarı artacak, bu da finansal gelişimin önünü açacaktır. Dahası yabancı sermaye girişi olan firmalar borsalarda hisse senetlerini halka arz edecekler, yerel firmalar bu yatırımlar ile finansal sistemden ya borç alacaklar ya da mevduatlarını yatıracaklardır (Alsmadi ve Oudat, 2019: 30).

Tüm bu teorik açıklamalar ışığında bu çalışmanın amacı finansal sistemlerindeki kırılganlıklardan dolayı "kırılgan beşli" ekonomileri adını alan ilgili gelişmekte olan ülke ekonomilerinde finansal gelişmişliğin doğrudan yabancı sermaye girişi üzerindeki etkilerini incelemektir. Aynı zamanda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bu ülkelerde finansal piyasa gelişmişliğini ne derece etkilediği nedensellik analizleri sayesinde incelenebilecek ve bu sayede teorik açıklamaların geçerliliği test edilebilecektir. Bu çalışma incelenen ülke grubu açısından bir orijinaliteye sahiptir. Aynı zamanda kullanılan panel veri metotları sayesinde ülke bazlı analiz yapılması çalışmanın bulgularının kalitesini artırmaktadır.

Bir sonraki bölümde literatür taranmaktadır. Üçüncü bölümde ele alınan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve finansal gelişmişlik açısından grafiksel analizleri yapılmaktadır. Dördüncü bölüm ampirik analizi ve elde edilen sonuçları içermektedir.

2- LİTERATÜR TARAMASI

Finansal gelişmişlik ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar literatürde önemli bir yer kapsamaktadır. Ele alınan çalışmalarda görüldüğü üzere ekonomik büyüme için gelişmiş bir finansal sistemin yanında yabancı sermaye için uygun bir ekonomik ve politik ortamın oluşması gerekmektedir. Bir miktar çalışma ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile finansal gelişmişlik arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu nedenle, bu çalışmada finansal gelişme – doğrudan yabancı sermaye ilişkisi incelenecek, bu bölümde de ilgili literatür kapsamlı bir şekilde incelenmektedir.

Bu çalışmalardan bir tanesi Adam ve Tweneboah'a (2008) aittir. Yazarlar çalışmalarında doğrudan yabancı sermaye girişi ile borsanın gelişmişliğini Gana ekonomisinde incelemiştir. Al Nasser ve Soydemir (2010) ise on dört adet Latin Amerika ülkesinde iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Otchere vd. (2011) ise ilişkiyi Afrika ülkeleri için incelemişler ve finansal gelişme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının birbirlerini eşanlı olarak çift yönlü etkilediklerini belirtmişlerdir.

Gebrehiwot ve Esfahani (2016) çalışmalarında Sahra Altı Afrika ülkelerini inceledikleri çalışmalarında Sahra Altı Afrika ülkelerinde finansal gelişmişlik ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ilişkili olduğu, sonucuna ulaşırken ampirik bulgular bu ilişkinin yönü ve finansal gelişmişlik ölçütüne göre değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Şahin (2018) BRICS-T ülkelerinde finansal gelişmişlik, uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda Çin, Rusya

ve Brezilya ekonomilerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından finansal gelişmeye doğru bir nedenselliğin olduğu, finansal gelişmenin ise ancak Rusya'da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Dellis (2018) çalışmasında otuz dokuz gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeyi incelemiş, farklı finansal gelişmişlik göstergelerini kullandığı çalışmasında, tüm bu değişkenlerden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru tek yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koyan sonuçlar bulmuştur.

Son dönem çalışmalarından olan Alsmadi ve Oudat'a (2019) ait çalışmada ise Bahreyn ekonomisinde ilişki incelenmiş ve analiz sonuçları finansal gelişmişlik ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında pozitif ve hem uzun hem de kısa dönemde ilişki olduğu bir sonucuna ulaşmıştır. Ayouni ve Bardi (2019) Tunus ekonomisini inceledikleri çalışmalarında doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile finansal gelişmişlik ilişkisini bankacılık sektörü üzerinden değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda otoritelerin daha fazla doğrudan yabancı sermaye çekebilmek adına finansal sistemi geliştirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Agyapong ve Bedjabeng (2019) otuz yedi Afrika ülkesini incelediği çalışmasında farklı değişkenleri modele dahil ederek, finansal gelişmeyi etkileyen faktörlerin ne olduğunu incelemeye çalışmışlardır. Kurmuş oldukları ikinci modele göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının finansal sistemin gelişmesi için önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bir diğer son dönem çalışması ise Khajeh vd.'ye (2019) aittir. Khajeh vd. (2019) İran ekonomisini finansal gelişmişlik ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları bağlamında incelendiklerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yerel sermaye birikimi üzerinde negatif etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu durum doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından finansal gelişmişliğe doğru bir ilişkinin olduğu, fakat ilişkinin daha çok negatif olduğu yolundadır. Kılınç (2020) ise yapmış olduğu çalışmada farklı bir ülke grubunu ele almıştır. Kılınç E7 ülkeleri olarak adlandırılan Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya ve Türkiye'yi ele almış ve finansal gelişmişlikten doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi elde etmiştir.

Görüldüğü gibi çalışmalarda finansal gelişme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında bir ilişkinin olduğunu göstermekte, fakat ilişkinin yönü ve işareti hakkında yeterli bilgi verilmemektedir.

3- DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE ve FİNANSAL GELİŞMİŞLİĞİN KIRILGAN BEŞLİDEKİ SEYRİ

Finansal sistemin gelişmişliği ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi ampirik açıdan incelemeden önce değişkenlerin yıllar itibari ile ülke bazında grafiksel analizi ülkelerdeki değişimi ve etkileşimi göz önüne serecektir. Bu sayede her iki değişkenin de gidişatını görmek mümkün olabilecektir. Aynı zamanda değişkenlerin hareketleri üzerinden

ampirik analizde çıkabilecek nedenselliğin pozitif mi yoksa negatif mi etkileşimi gösterdiği hakkında bir fikir sahibi olmamıza imkan verebilecektir.

Grafik 1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Net Girişlerinin Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya Oranının Yıllar İtibariyle Gelişimi

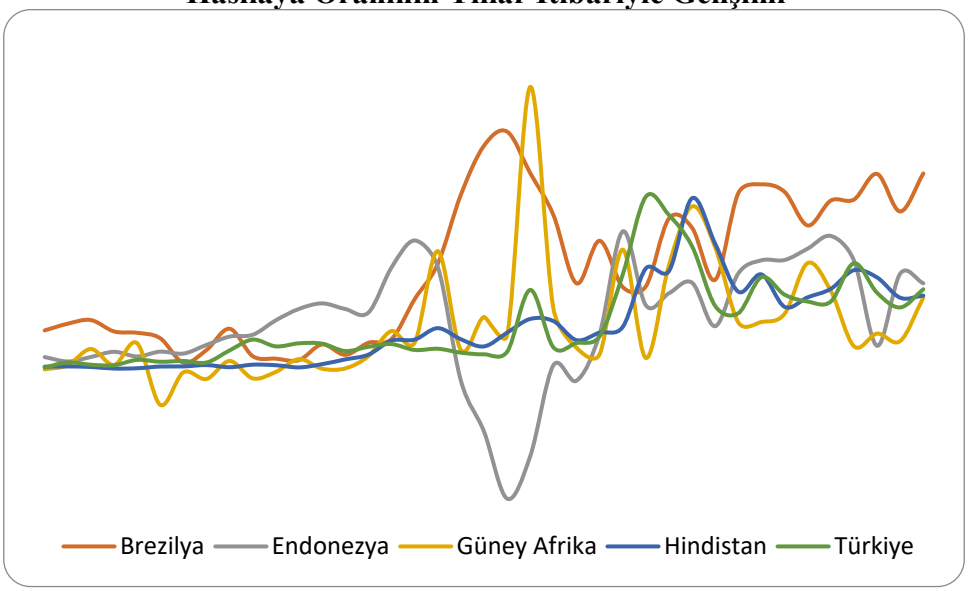

Grafik 1'de kırılgan beşli ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının net girişlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranının 1980-2018 arası dönemde yaşadığı gelişme yer almaktadır. İlk göze çarpan husus 1996 yılının kırılgan beşli ekonomileri için önemli bir değişim yılı olduğudur. 1996 yılından itibaren Endonezya kırılgan beşli ülkelerinden negatif olarak ayrışmış ve 2000 yılında tarihi dip seviyesini görmüştür. Bu dönemde Brezilya ve Güney Afrika'da ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının net girişlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranından önemli kazanımlar olduğu açıktır. Türkiye ekonomisinin ise bu kazanımlardan elde ettiği pay nispeten daha düşüktür.

Grafikte yer alan bir diğer tespit ise 2008 Küresel ekonomik kriz ile birlikte kırılgan beşli ülkelerine gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının azalmasıdır. 1980-2018 dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının net girişlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranına ortalamaları Brezilya'da %2,12, Endonezya'da %0,99, Güney Afrika'da %0,91, Hindistan'da %0,9 ve Türkiye'de %0,95 olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda tarihsel süreç içerisinde Brezilya ekonomisinin gerek yapısal reformlar gerekse Kuzey Amerika ile geliştirdikleri ticaret ortaklıkları ile yıllar itibariyle global yabancı sermaye yatırımları içinde gelişen piyasalara yönelik yabancı yatırımlardan önemli bir pay aldığı görülmektedir.

Grafik 2. Finansal Gelişme Endeksinin Yıllar İtibariyle Gelişimi

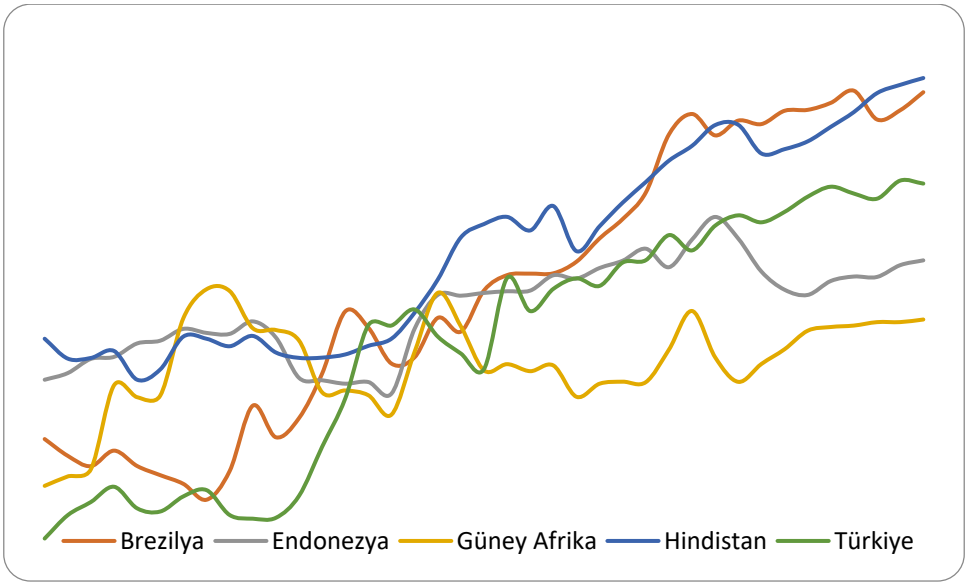

Grafik 2'de kırılgan beşli ülkelerinin 1980-2018 arası dönemde ortaya koyduğu finansal gelişme derecesi yer almaktadır. Grafik 2'e bir bütün halinde bakıldığında bütün kırılgan beşli ülkelerinin finansal gelişme derecesinin yıllar itibariyle pozitif bir trende sahip olduğu görülmektedir. Finansal gelişme konusunda Brezilya ekonomisinin kayda değer sonuçlar aldığı ve Güney Afrika ve Endonezya ekonomilerinin ise fark edilebilir bir gelişme yaşamadığı görülmektedir.

Finansal gelişmişlik derecesi açısından 1980 yılında ortaya konulan sıralama Hindistan, Endonezya, Brezilya, Güney Afrika ve Türkiye şeklindeyken, 2018 yılında gelindiğinde sıralama Hindistan, Brezilya, Türkiye, Endonezya ve Güney Afrika olarak değişmektedir.

4- AMPİRİK SONUÇLAR

Bu çalışmada kırılgan beşli ülkeleri baz alınarak Brezilya, Endonezya, Güney Afrika, Hindistan ve Türkiye ekonomilerinde Dünya Bankası veri tabanından elde edilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının net girişlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı (DYSY) ve Uluslararası Para Fonu tarafından hesaplanan finansal gelişme endeksi (FGE)[1] arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Ampirik analiz periyodu 1980-2018 dönemi yıllık verileri içermektedir. Değişen varyans sorununa karşı finansal gelişme endeksinin doğal logaritması alınmıştır. Panel veri analizinde

[1] Uluslararası Para Fonu tarafından elde edilen finansal gelişme endeksi; finansal kurumsal ve piyasa endeksinin toplamına eşittir.

paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test edilmesi gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığı testlerinde boş hipotezi yatay kesit bağımlılığı olmadığı ve alternatif hipotezde yatay kesit bağımlılığı olduğu şeklindedir.

Tablo 1: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Sabitli Model	DYSY	FGE
CD_{lm} (BP,1980)	32.178 (0.00)***	33.333 (0.00)***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	4.959 (0.00)***	5.127 (0.00)***
CD (Pesaran, 2004)	-3.978 (0.00)***	-4.509 (0.00)***
LM_{adj} (PUY, 2008)	2.569 (0.00)***	4.710 (0.00)***

Not: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ modelinde gecikme sayısı (p_i) 1 olarak alınmıştır. Parantez içindeki değerler olasılık değerleri göstermektedir. *,** ve *** ifadeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Parantez içinde verilen olasılık değerlerine göre hem finansal gelişme endeksi hem de doğrudan yabancı sermaye yatırımları için %1 anlam seviyesinde yatay kesit bağımlılığının olduğu ifade eden alternatif hipotez kabul edilmektedir. Bu nedenle 2. nesil panel birim kök testi uygulanması gerekmektedir.

Tablo 2: Cross-Sectionally Augmented Dickey–Fuller (CADF) Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli Model		Sabitli ve Trendli Model			Sabitli Model		Sabitli ve Trendli Model	
	Lags	CADF -stat	Lags	CADF -stat		Lags	CADF-stat	Lags	CADF -stat
DYSY					***FGE***				
Brezilya	2	-3.373**	2	-3.172	Brezilya	1	-2.788	1	-3.038
Endonezya	1	-2.271	1	-2.758	Endonezya	1	-2.018	1	-3.371
Güney Afrika	1	-2.143	1	-2.807	Güney Afrika	1	-2.764	1	-2.606
Hindistan	2	-3.842**	3	-3.204	Hindistan	1	-3.172*	2	-1.780
Türkiye	1	-3.430**	1	-3.032	Türkiye	1	-2.032	1	-2.191
Panel CIPS		-3.112***		-2.995**	Panel CIPS		-2.555**		-2.597

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleri göstermektedir. *,** ve *** ifadeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir. Detaylı kritik tablo değerleri için Peseran (2007) bakılabilir.

Cross-Sectionally Augmented Dickey–Fuller (CADF) birim kök testi sonuçlarına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları oranı değişkeni sabitli modelde Brezilya'da, Hindistan'da ve Türkiye'de %5 anlam seviyesinde birim kök taşımamaktadır. Yine yabancı sermaye yatırımları oranının sabit terimli ve trendli modelde düzey değerinde birim kök taşıdıkları görülmektedir. Finansal gelişme endeksi ise sabitli modelde yalnızca Hindistan'da %10 anlam seviyesinde durağan olmaktadır. Diğer olası alternatiflerde finansal gelişme endeksinin birim kök taşıdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 3: Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri

Regresyon Modeli: $DYSY_{it} = \alpha_i + \beta_{1i} FGE_{it} + \varepsilon_{it}$	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Yatay Kesit Bağımlılığı:		
LM (BP,1980)	47.060	0.00
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	8.287	0.00
CD (Pesaran, 2004)	2.016	0.024**
LM_{adj} (PUY, 2008)	9.362	0.00***
Homojenlik Testleri:		
$\tilde{\Delta}$	7.652	0.00***
$\tilde{\Delta}_{adj}$	7.996	0.00***

Not: *, ** ve *** ifadeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 3'ten elde edilen sonuçlar homojenlik ile ilgili bize detaylı bilgi vermektedir. Bu sonuçlara göre çalışmada yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve heterojen tahmine dayalı eş-bütünleşme yöntemlerin kullanılması uygundur.

Tablo 4: Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

	Sabitli Model			Sabitli ve Trendli Model		
	Test İstatistiği	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
LM_N^+	1.963	0.025**	0.317	2.795	0.00***	0.051*

Not: Bootstrap olasılık değerleri 1.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. *,** ve *** ifadeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

LM_N^+ testinin sıfır hipotezi doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve finansal gelişme endeksi arasında eşbütünleşme olduğu ve alternatif hipotez ise eşbütünleşme olmadığı şeklindedir. Tablo 4'te yer alan sonuçlara göre sabitli modelde bootstrap olasılık değeri ve sabit terimli ve trendli modelde bootstrap olasılık değerine %10 anlam seviyesinde her iki değişken arasında uzun dönemli ilişki bulunmaktadır. Panel hata düzeltme modelinde $\phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$ ve $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$ hata düzeltme katsayısı olmak üzere;

$$\Delta DYSY = \delta_{1i} + \sum_{p=1}^{k} \delta_{11ip} \Delta DYSY_{it-p} + \sum_{p=1}^{k} \delta_{12ip} \Delta FGE_{it-p} + \phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1} + \nu_{1it}$$

$$\Delta FGE = \delta_{2i} + \sum_{p=1}^{k} \delta_{21ip} \Delta FGE_{it-p} + \sum_{p=1}^{k} \delta_{22ip} \Delta DYSY_{it-p} + \phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1} + \nu_{2it}$$

regresyonları tasarlanmaktadır. İlk regresyon modelinde sıfır hipotezi panel vektör otoregresyon modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^{k} \delta_{12ip} \Delta FGE_{it-p} = 0$ ve panel hata düzeltme modelinde uzun dönemde $\phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ finansal gelişme endeksinden doğrudan yabancı sermaye

yatırımlarına doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise panel vektör otoregresyon modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^{k}\delta_{12ip}\Delta FGE_{it-p} \neq 0$ ve panel hata düzeltme modelinde uzun dönemde $\phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ finansal gelişme endeksinden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. İkinci regresyon modelinde sıfır hipotezi panel vektör otoregresyon modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^{k}\delta_{22ip}\Delta DYSY_{it-p} = 0$ ve panel hata düzeltme modelinde uzun dönemde $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından finansal gelişme endeksine doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise panel vektör otoregresyon modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^{k}\delta_{22ip}\Delta DYSY_{it-p} \neq 0$ ve panel hata düzeltme modelinde uzun dönemde $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından finansal gelişme endeksine doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir.

Tablo 5: Panel Otoregresyon ve Hata Düzeltme Modeli Test Sonuçları

	Kısa Dönem Nedensellik		Uzun Dönem Nedensellik
	Δ (DYSY)	Δ (FGE)	ECT(-1)
Δ (DYSY)	-	4.498 (0.212)	-0.453 [-5.456]***
Δ (FGE)	18.055 (0.00)***	-	0.001 [0.595]

Not: () ifadesi olasılık ve [] ifadesi ise t istatistiklerini göstermektedir. *,** ve *** ifadeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Kısa dönemde ve uzun dönemde finansal gelişme endeksinden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru %1 anlam seviyesinde Granger nedensellik bulunmaktadır. Hem kısa dönemde hem de uzun dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Tablo 6:Pedroni (2001) Panel Nedensellik Test Sonuçları

Ülke	DYSY≠>FGE		FGE≠>DYSY	
	Wald	p-value	Wald	p-value
Brezilya	-0.102	0.919	2.081	0.045**
Endonezya	-1.642	0.110	0.382	0.704
Güney Afrika	-3.109	0.00***	0.127	0.899
Hindistan	-0.441	0.661	2.264	0.030**
Türkiye	-1.106	0.276	2.693	0.011**
Fisher	**19.104**	**0.038****	**23.116**	**0.0103****

Not: *,** ve *** ifadeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının net girişlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranından finansal gelişme endeksine doğru yalnızca Güney Afrika'da %1 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Finansal gelişme endeksinden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının net

girişlerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranına doğru ise Brezilya'da, Hindistan'da ve Türkiye'de %5 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada finansal gelişmişlik ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki "kırılgan beşli" olarak adlandırılan Güney Afrika, Türkiye, Endonezya, Brezilya ve Hindistan ekonomilerinde incelenmiştir. Bu ekonomilerde son yıllarda yaşanan kırılganlıkların uluslararası sermayenin kararları üzerindeki etkisini incelemek amacı ile panel eş-bütünleşme ve hata düzeltme modellerinin yanında Pedroni tarafından geliştirilen ülke bazlı nedensellik ilişkilerini gösteren nedensellik analiz metotları kullanılmıştır.

Ampirik analiz sonuçlarına göre, kırılgan beşli ülkelerinde hem kısa hem de uzun dönemde finansal gelişmişliğin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum finansal gelişmişliğin yabancı sermaye üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Muhtemelen finansal sistem geliştikçe kırılganlığın azalması sermaye girişini artırmaktadır.

Ülke bazlı analizler ise finansal gelişmişlikten doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru nedenselliğin Hindistan, Türkiye ve Brezilya ekonomilerinde geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ise ancak Güney Afrika ekonomisinde finansal sistemi etkilediği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Bu sonuçlar ışığında, finansal gelişmişlik finansal sistemlerinin kırılganlığı nedeni ile "kırılgan beşli" adını alan bu ülkelerde özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek adına oldukça önemlidir. Bu durum hem kısa hem de uzun dönemde etkilidir. Bu nedenle politika yapıcılarının finansal sistemi, kırılganlıkları ve istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak adına, serbest piyasa şartlarını bozmayacak şekilde düzenlemeli ve denetlemelidir. Bu sayede hem kırılganlıklar ortadan kalkarak yabancı sermaye için daha güvenli hale gelecek hem de finansal sistemdeki iyileşme ile ekonomik büyümeyi farklı kanallardan teşvik edebilecektir.

Kaynakça

Adam, A. M., & Tweneboah, G., 2008, 'Foreign direct investment (FDI) and stock market development: Ghana evidence', MPRA Paper [online].

Agyapong, D., & Bedjabeng, K. A. (2020). External debt stock, foreign direct investment and financial development. Journal of Asian Business and Economic Studies. 27 (1), 81-98

Alfaro, L., Kalemli-Ozcan, S. and Sayek, S. (2009), FDI, Productivity and Financial Development. World Economy, 32: 111-135.

Al Nasser, O.M. ve Soydemir, G. (2010). Domestic and international determinants of foreign direct investment in Latin America. FMA Annual Meeting. New York, U.S.A.

Alsmadi, A.A. ve Oudat, M.S. (2019). The effect of foreign direct investment on financial development: Empirical evidence from Bahrain. EKONOMSKI PREGLED, 70 (1) 22-40.

Ayouni, S.E. ve Bardi, W. (2019). Financial development and FDI in Tunusia: Non linear relationship. Journal of Economic and Management Perspectives, 12 (2), 48 – 62.

Breusch, T., Pagan, A., 1980. The Lagrange multiplier test and its application to model specification in econometrics. Rev. Econ. Stud. 47, 239–253.

Choong, C-K ve Lim, K-P. (2009). Foreign direct investment, financial development, and economic growth: the case of Malaysia. Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies, 2 (1), 13 – 30.

Dellis, K. (2018). Financial development and FDI flows: evidence from advanced economies. Bank of Greece. Working Paper No: 254.

Gebrehiwot, A., Esfahani, N. ve Sayim, M. (2016). The relationship between FDI and financial market development: the case of the Sub-Saharan African region. International Journal of Regional Development, 3 (1), 64 – 80.

Islam, M.A.; Khan, M.A.; Popp, J.; Sroka, W.; Oláh, J. Financial Development and Foreign Direct Investment—The Moderating Role of Quality Institutions. Sustainability 2020, *12*, 35-56.

Khajeh, M., Mirlohi, S. M. ve Tehrani, M. (2019). The role of financial development in attracting foreign direct investment and its implications on economic growth. International Journal of Business Management, 4 (1), 17 – 27.

Kılınç, E.C. (2020). Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin finansal gelişme ve ticari açıklık ile olan ilişkisi: E7 Ülkeleri Örneği. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (2), 45 – 54.

Levine, R., 1997. Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. Journal of Economic Literature 35 (3), 688-726.

Otchere, I., Soumare, I. ve Yourougou, P. (2011). FDI and financial development in Africa. Seminar Paper, Guanhua School of Management.

Pedroni, P. (2001). Purchasing power parity tests in cointegrated panels. Review of Economics and statistics, 83(4), 727-731.

Pesaran, Hasem, M., (2004), "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", Working Paper No:0435, University of Cambridge.

Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. Journal of Applied Econometrics, 22(2), 265-312.

Pesaran, M.H., Ullah, A., Yamagata, T., 2008. A bias-adjusted LM test of error cross section independence. Econometrics Journal 11, 105–127.

Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. Journal of Econometrics, 142(1), 50-93.

Şahin, S. (2018), Foreign Direct Investment, International Trade and Financial Development in BRICS-T Countries: A Bootstrap Panel Causality Analysis, Business and Economics Research Journal, 9(2), 301-316.

Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. Oxford Bulletin of Economics and statistics, 69(6), 709-748.

JOHN STUART MILL VE ÖZGÜRLÜK DÜŞÜNCESİ

JOHN STUART MILL AND THE THOUGHT OF FREEDOM

Dr. Öğr. Üyesi Ceren AVCİL

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID NO: 0000-0002-6301-515X

ÖZET

Özgürlük konusu siyasal düşünceler sistemine her dönem damga vuran temel konular arasında yerini almıştır. Temelde birey ile toplum arasında kurulan dengede kritik öneme sahip olan özgürlük, bireysel ve toplumsal çıkarlar bağlamında farklı şekillerde ele alınmıştır. Birey ve toplum ikileminde hangisinin öncelenmesi gerektiği noktasında özgürlük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

19. yüzyılda yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşüm süreci birey-toplum, birey-devlet ilişkilerinin yapısının da sorgulanmasına yol açmıştır. Bu ilişkide bireyin mi devlete göre daha öncelikli olduğu, yoksa devletin mi bireye göre daha öncelikli olduğu sorusu siyaset teorisinde üzerinde epeyce tartışılmıştır. Bu anlamda liberal teori, bireyin doğuştan eşit ve özgür olduğu ile sınırlı devlet düşüncesi üzerine kuruludur. Ancak bu özgürlüğün sınırlarının ne olduğu, özgürlüğün bireysel veya toplumsal niteliği dönemin liberal düşünürleri tarafından irdelenmiştir. Ayrıca özgürlük alanını oluşturan ifade hürriyeti, düşünce hürriyeti vb. alanlar hem içerik hem ele alındıkları bağlam bakımından farklılık göstermektedir.

Liberal teorinin önemli düşünürlerinden biri olan John Stuart Mill, *"Özgürlük Üstüne"* adlı eserinde özgürlük sorunu ve buna yönelik düşüncelerine odaklanır. Düşünce ve ifade özgürlüğü, bireysel özgürlük, ekonomik özgürlük hakkında fikirlerini dile getiren Mill, faydacılık temelli bir yaklaşım sergilemektedir. Kendisinden önceki dönemde faydacılık teorisi üzerine düşüncelerini geliştiren Bentham'dan etkilenen Mill, özgürlük düşüncesine akıl, fayda, ahlak vb. değerleri de katmaktadır. Dolayısıyla Mill, özgürlük meselesini insan doğasını da içerecek şekilde kapsamını genişletmektedir. Özgürlüğün sınırlarını açıklarken zarar kavramına değinen Mill, bireysel özgürlüğün ancak bir başkasının özgürlüğüne zarar gelmesi durumunda sınırlanabileceğini vurgular. Bu bakımdan Mill'in özgürlük üzerine dile getirdiği görüşleri günümüz siyasetinde dahi önemli tartışmalara kapı açar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: John Stuart Mill, Özgürlük, Ifade Özgürlüğü, Faydacılık

ABSTRACT

Freedom has taken its place among the fundamental issues that have always marked the system of political thought. Fundamentally, freedom, which has a critical importance in the balance established between the individual and the society, has been discussed in different ways in the context of individual and social interests. In the dilemma of individual and society, freedom emerges as a problem when it comes to which one should be prioritized.

The economic, social and political transformation process experienced in the 19th century led to the questioning of the structure of individual-society, individual-state relations. The question of whether the individual has priority over the state in this relationship, or whether the state has priority over the individual, has been discussed extensively in political theory. In this sense, liberal theory is based on the idea of the state that is limited to the individual being

equal and free from birth. However, the limits of this freedom and its individual or social nature were examined by the liberal thinkers of the period. In addition, freedom of expression, freedom of thought, etc. that form the area of freedom. The areas differ in both content and context in which they are treated.

John Stuart Mill, one of the important thinkers of liberal theory, focuses on the issue of freedom and his thoughts on it in his work *"On Liberty"*. Expressing his opinions on freedom of thought and expression, individual freedom, and economic freedom, Mill adopts a utilitarian-based approach. Mill, who was influenced by Bentham, who developed his thoughts on the theory of utilitarianism in the period before him, added reason, utility, morality etc. to the idea of freedom. It also adds values. Therefore, Mill extends the scope of the issue of freedom to include human nature. Mentioning the concept of harm while explaining the limits of freedom, Mill emphasizes that individual freedom can only be limited if the freedom of another person is harmed. In this respect, Mill's views on freedom open the door to important debates even in today's politics.

Keywords: John Stuart Mill, Freedom, Freedom of Expression, Utilitarianism

1. GİRİŞ

Özgürlük kavramı siyaset bilimci ve kuramcıların üzerinde sürekli tartıştıkları kavramdır. Kavramın ele alınma biçimi, ele alındığı dönemin koşullarının birbirinden farklılık göstermesi kavrama yönelik net tanımların yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak en genel şekliyle özgürlük, "kişinin arzuladığını yapması veya tercih ettiği şekilde eylemde bulunması"dır (Heywood, 2014: 312). Başka bir şekilde ifade edilecek olursa özgürlük, "insanın her türlü baskıdan sıyrılarak kendisini doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren hususlarda her türlü kararı alma ve bunun önündeki engellere karşı bir direnme tavrı ve hakkı olarak da değerlendirilebilmektedir" (Odabaş, 2018: 2686).

Liberal teorinin üzerinde en fazla durduğu kavramlardan biri olan özgürlük, liberal teoriyi savunan düşünürlerin de konuyu farklı şekillerde ele alınmasını gündeme getirmiş, özgürlük kavramının içeriği, sınırları vb. alanlarda farklı iddialar öne sürülmüştür. Liberal görüşü savunan teorisyenlerin bir kısmı "negatif özgürlük", bir kısmı ise "pozitif özgürlük" ayrımından yola çıkarak özgürlük kavramını yorumlamaya çalışmışlardır. "Negatif özgürlük", bireye yönelik dışarıdan gelebilecek her türlü sınırlandırmanın olmaması ilkesine dayanırken "pozitif özgürlük", bireyin kendi kendini gerçekleştirmesi, yetenekleri doğrultusunda kapasitesini geliştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Heywood, 2019: 52-53). Mill'in özgürlük düşüncesinin "negatif özgürlük" temelli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Mill, toplum karşısında bireyin haklarını ve özellikle de özgürlüğü ön planda tutmaktadır.

Liberalizm temelde birey özgürlüğünü en üst sıraya koyar ve devlet de dâhil olmak üzere başka hiç kimsenin başkasının inançlarını, eylemlerini, düşüncesini sınırlayamayacağı varsayımına dayanır. Özgürlük bu noktada "bireyin kendi kendinin efendisi olması"dır (Çaha, 2019: 118). Peki gerçekten özgürlük hiçbir şekilde sınırlanamaz mı? Bunun istisnaları yok mudur? Birey hangi durumlarda kendi özgürlüğünü kısıtlamak zorundadır?

Bu sorular özellikle liberal teoriyi savunan düşünürler tarafından farklı ele alınmış ve buna yönelik farklı görüşler dile getirilmiştir. John Stuart Mill de özgürlük üzerine yazdığı yazılarda döneme damga vuran çalışmaları ile liberal teoride önemli bir yere sahiptir.

John Stuart Mill, *Özgürlük Üzerine* adlı eserinde özgürlük kavramı, sınırları üzerinde durur. Temelde bireysel özgürlüğe odaklanan Mill, birey-toplum ilişkilerinde bireyi ön plana alan ve bireyin özgürlüğünün biricikliğine vurgu yapan bir anlayışa sahiptir. Ona göre özgürlük

sorunu esasında gelecek nesillerde güç-özgürlük dengesinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkacaktır (Mill, 2018: 25). Ayrıca Mill yine kitabında, tartışma özgürlüğüne ilişkin olarak önemli konularda birbirine zıt görüşleri savunan kişiler ile görüşmenin derin ve nitelikli temellere dayanan görüşlerin gelişmesi bakımından oldukça önemli olduğuna dikkatleri çekmektedir (Ten Cate, 2010: 42).

2. JOHN STUART MILL VE ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Mill'in hayatı, özelilkle liberal kurama yaptığı katkılar bakımından önem taşımaktadır. 1806 yılında İngiltere'de dünyaya gelen Mill, filozof, iktisatçı ve siyasetçi kimlikleri ile liberal teorinin öne çıkan en önemli isimleri arasında yer almaktadır. İngiliz faydacı teorinin önemli ismi olan babası James Mill tarafından küçük yaşta sıkı eğitimlere tabi tutulmuş, küçük yaşlarda Yunanca öğrenmiş ve Yunanca kitaplar okumuştur. Yaşıtlarına göre küçük yaşta felsefe, mantık, matematik öğrenen Mill, aldığı katı eğitimlerin yanında 20'li yaşlarında bunalıma girer. Mill'in yaşadığı bunalım, özellikle babası James Mill ve Bentham'ın düşüncelerini sorgulamasına yol açmıştır (Ak, 2015: 41).

Mill, Otobiyografi adlı eserinde geçirmiş olduğu bunalımı ve kendisinde meydana getirdiği değişim üzerinde durur:

> "Hayattaki bütün hedeflerine ulaştığını, peşinden koştuğun o bütün kuramsal ve düşünsel değişimlerin tam şu anda gerçekleştiğini varsayalım. Bu seni çok mutlu edecek mi? O önüne geçilemeyen özbilinç kendine özgü bir biçimde cevap verdi:" Hayır!" O an yüreğime bir şey saplandı, hayatımın üstüne kurulu olduğu tüm temel çöktü. Oysa bütün mutluluğum bu hedefin peşinde koşmaktan kaynaklanıyordu. Hedef çekiciliğini yitirmişti. O zaman araçların ne anlamı kalırdı ki, yaşamak için hiçbir gerekçem kalmamış gibiydi (Mill, 2009:134; aktaran Aydın, 2013: 147).

Esasında Mill'in kitabında vurguladığı nokta, aldığı eğitimin ardında yatan "psikoloji kurmalarının yetersizliği"dir (Hampsher, 2004: 421).

Mill, klasik liberalizm ile sosyal refah liberalizmi arasında yer alan konumu (Berktay, 2016: 77) ile özgürlük meselesini ayrıntılı bir biçimde *Özgürlük Üzerine (On Liberty)* adlı eserinde işlemektedir. Mill, "sivil ya da toplumsal özgürlük" kavramları üzerinde durmakta ve gücün birey üzerindeki sınırlarına işaret etmektedir (Mill, 2018: 25). Mill'in vurgulamış olduğu temel noktalar; "düşünce ve ifade özgürlüğünün, muhalif düşüncelere hoşgörünün rasyonel, ahlaki ve uygar yurttaşın temel özellikleri olduğu ve ne devletin ne de halkın çoğunluğunun, başka birisine zarar vermeyen bir bireyin özgürlüğüne müdahale hakkının olmadığı"dır (Berktay, 2016: 78).

Özgürlüğün sınırları üzerinde görüşlerini ifade eden Mill'e göre, bireysel ve toplumsal olarak başka bir bireyin özgürlüğüne müdahalenin gerekçesi "kendini koruma" arzusudur. Buna göre, modern toplumlarda bir bireye isteği veya isteği olmaksızın uygulanabilecek kuvvetin haklı gerekçesi sadece başka bireylerin uğrayacağı zararları önlemektir (Mill, 2018: 37). Bu durumda Mill, her ne kadar özgürlükleri savunuyor olsa da bunun sınırsız bir özgürlük olmadığını da vurgulamaktadır. Mutluluk ile özgürlüğün sınırları arasında ilişki kuran Mill, mutluluğun bireyler için tek güvence olmadığını ve salt mutluluk getireceği gerekçesiyle bireylerin bir şeyler yapmaya veya o şekilde davranmaya da zorlanmalarının mümkün olmadığını belirtir (Mill, 2018: 37).

Mill'e göre ifade ve düşünce özgürlüğü bireyin mutlu olmasının temel koşullarıdır. Mill bunu aşağıdaki gerekçelere dayandırarak ifade etmektedir (Mill, 2018: 99-100):

1. Bir düşüncenin susturulması, o düşüncenin yanlış olduğu anlamına gelmez, tam tersine o düşünce bizim bildiklerimizin aksine doğru da olabilir.
2. Susturulmuş düşünce yanlış olsa dahi her zaman biraz doğruluk payı da vardır. Bu durumda gerçek her zaman baskın olan düşünce ile ortaya çıkmaz.
3. Bir düşünce doğru olsa dahi o düşünceye yönelik getirilen eleştiri veya itirazlara tahammül edilemiyorsa bu düşünceyi savunanlar akıldan ziyade ön yargıları ile o düşünceye inanacaklardır.
4. Son olarak, öğreti akıldan yoksun bire biçimde dogmatik olarak bir sav haline gelir.

Dolayısıyla özgürlük fikri, aynı zamanda yanlış olan fikirlerin de dile getirilmesine fırsat verme bakımından önem kazanmaktadır. Nitekim Mill, "insanlık özgür ve eşit tartışmalarla ilerleyebileceği bir noktaya gelmeden, özgürlük, bir ilke olarak, hiçbir duruma uygulanamaz" (Mill, 2018: 38) diyerek tartışmanın da özgür biçimde yapılmasına işaret eder. Mill bu noktada farklı ve karşıt düşüncelerin bir aradalığının uygun tartışma ortamına zemin hazırlayacağını da vurgulamış olmaktadır. "Gerçek ancak tartışma ortamı ile ortaya çıkar" (Ümit, 2019: 144). Buradan şu sonuca varmak mümkün: Düşünce ve ifade özgürlüğü, tartışma özgürlüğü ile varlığı kuvvetlenen haklardır. Aksi durumda bir düşüncenin doğruluğu ve yanlışlığı tartışma olmaksızın dogmatik birer düşünce olarak zihinlere kazınabilecektir.

Peki Mill için gerçek özgürlük nedir? Mill özgürlükte olması gereken nitelikleri şu sözleriyle dile getirmektedir:

> "Özgürlük denmeyi hak eden tek özgürlük biçimi, başkalarını mutluluklarından mahrum etmediğimiz ya da mutluluğa ulaşma çabalarında onlara engel olmaya kalkışmadığımız sürece, kendi iyiliğimizi kendi bildiğimiz şekilde aramaktır. Her birey hem bedensel, hem de zihinsel ve ruhsal bakımdan kendi refahının bekçisidir. İnsanlık, birbirini başkalarının istediği şekilde yaşamaya zorlamak yerine, kendi istedikleri gibi yaşamalarına göz yumarak çok daha kazançlı çıkar" (Mill, 2018: 42).

Burada dikkatleri çeken önemli husus, Mill'in bireyin hem kendi yaşama hakkı hem mutluluğu üzerinde hâkimiyetinin olduğu düşüncesidir. Dolayısıyla Mill, liberal teorinin ön plana çıkardığı yaşama hakkına da göndermede bulunmaktadır. Ayrıca rasyonel birey, kendi iradesi ve rasyonel aklı ile kendisi için en iyinin ne olacağına karar veren kişidir ve kendi mutluluğunu da kendisi sağlayacaktır.

Mill, özgürlüğün sınırlanması konusunda sadece bireyleri değil aynı zamanda siyasal otoriteleri de sorumlu tutmaktadır. Buna göre hükümetlerin de ifade hürriyeti üzerinde baskılayıcı yetkileri yoktur.

> "Eğer biri dışında tüm insanlık aynı düşüncede olsa, o bir kişi de tamamen karşıt bir düşüncede olsa, o kişinin gücü eline aldığı zaman tüm insanlığı susturmaya hakkı yoksa aynı şekilde insanlığın da o kişiyi susturmaya hakkı yoktur. Bir düşünce, sahibinden başkası için hiçbir değeri olmayan kişisel bir şey olsa ve o düşünceden yararlanılmasına müsaade edilmediğinde şahsi bir zayiattan fazlası olmasa, bu zayiata sadece birkaç kişinin uğraması ile birçok kişinin uğraması arasında fark yaratırdı. Fakat bu düşüncenin susturulmasındaki asıl kötülük, insan ırkını, yaşayan nesli olduğu kadar gelecek nesilleri de bozguna uğratmasıdır; o düşünceye katılmayanlar, o düşünceyi destekleyenlerden daha fazla bozguna uğratılacaktır" (Mill, 2018: 47).

Bu durumda Mill, bireyin düşüncelerinden dolayı baskı altına alınarak susturulmasının mevcut ve gelecek kuşaklar için en büyük tehlike ve tehdit olarak görmektedir. Bir düşüncenin doğru ya da yanlış olması onu ileri süren kişinin ifade özgürlüğünün engellenmesini haklı kılmaz.

Her ne kadar Mill, bireysel özgürlüğün önemine dikkat çekiyor olsa da baskı unsurunun haklı durumlarda ve haklı gerekçeler ile mümkün olabileceğini de belirtmektedir. Mill'e göre baskı bireyler için hiçbir şekilde faydalı bir cezalandırma yöntemi değildir ancak bir başkasının "can güvenliği" söz konusu olursa baskı meşru görülebilir (Mill, 2018: 39).

Mill, bireylerin yaşamlarının merkezine "insan özgürlüğünün özel alanı" olarak ifade ettiği "vicdan özgürlüğü"nü koyar. Bu alan, bireyin dine, ahlaka, bilime ilişkin ifade ve düşünce hürriyetinin olmasını zorunlu kılan alandır. Ayrıca bu alan, bireyin başkalarına zarar vermemesi koşuluyla istediği biçimde hareket edeceği alandır. Son olarak bu alanda birey, başkalarının zorlaması olmadan diğer bireyler ile bir amaç doğrultusunda toplanma özgürlüğüne sahiptir (Mill, 2018: 41). Görüldüğü üzere Mill, vicdan özgürlüğüne atıfta bulunarak bireysel özgürlüklerin yaşanmasını mümkün kılan ortamı ön plana çıkarmaktadır.

Mill, düşünce ve ifade özgürlüklerine ilişkin görüşlerinde tartışma özgürlüğü konusunu da gündeme getirir.

> "İnsan, yanılgılarını, tartışma ve deneyimleme yoluyla tashih edebilme yetisine sahiptir. Yalnızca deneyimleyerek olmaz. Deneyimin nasıl yorumlanacağını göstermek için tartışmak da gereklidir. Yanlış düşünceler, yanlış uygulamalar durumun ve savın karşısında adım adım teslim olurlar: Fakat durumların ve savların, akılda herhangi bir yer edinebilmesi için daha önce açığa çıkması gerekir" (Mill, 2018: 52).

Tartışma özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü ile birlikte ele alındığında anlamlı olmaktadır. Yanlış olan fikirlerin düzeltilmesi, fikirler arası karşılıklı alış verişin gerçekleşmesi tartışma özgürlüğünü de zorunlu kılmaktadır.

Düşünce ve ifade özgürlüğü ile tartışma özgürlüğü Mill için hayati önem taşırken düşüncelerin eyleme geçmesi söz konusu olunca aynı özgürlük anlayışı geçerli midir? Mill bu soruya şöyle yanıt vermektedir:

> "Hiç kimse eylemlerinin de düşünceleri kadar özgür olması gerektiğini ileri süremez. Aksine, düşünceler, dile getirilişlerindeki durum ve koşullara göre dışavurumları zararlı bir eyleme bir kışkırtma oluşturacaksa, dokunulmazlıklarını yitirirler. Tahıl satıcılarının yoksulları açlıktan öldüren kimseler oldukları ya da özel mülkiyetin bir soygunculuk olduğu düşünceleri, sadece basında yayınlanmakla kaldığında rahat bırakılmalıdır: ancak bunlar bir tahıl satıcısının evinin önünde toplanan, galeyana gelmiş bir gruba söylev şeklinde ifade edilirse ya da aynı kalabalık içinde bir pankart halinde dolaştırılırsa, haklı olarak cezaya uğrayabilir. Haklı bir neden olmaksızın başkalarına zarar veren eylemler, ne çeşitten olursa olsunlar, bunları desteklenmeyen duygular tarafından ve gereğinde insanların aktif müdahalesiyle denetim altına alınabilir ve daha önemli durumlarda da kesinlikle denetim altına alınmalıdırlar. Bireyin özgürlüğünün bu kadar sınırlanması gereklidir; birey başkalarının başına bela olmamalıdır (Mill, 2018: 105-106).

"Bireysellik" kavramı çerçevesinde bakıldığında Mill'in bireysel ve toplumsal özgürlük arasındaki dengeyi gözettiği görülmektedir. Mill'e göre bireyselliğin asıl görüleceği yer her bireyin kendisini ilgilendiren alandır ki bu da "birinci dereceden konular" söz konusu olduğunda geçerlidir. Başkalarını ilgilendiren alanlar ise "ikinci alan" (Aydın, 2013: 160) tekabül etmekte ve bu alanda eylemlerin başkasına zarar verme ihtimali özgürlüğün sınırlanmasını da gündeme getirir (Mill, 2018: 106-107). Dolayısıyla Mill'e göre bireylerin kendilerini ilgilendiren ve başkalarını ilgilendiren davranışları vardır. Birey kendi alanı içerisinde kendi özgürlüğünün ölçüsü iken başkalarının alanında çeşitli sınırlamalara tabi tutulabilir.

Toplum-birey özgürlüğü dengesinde bireyin ve toplumun rolü özgürlük konusunda önemli bir yere sahiptir. Mill'e göre her birey içinde yaşadığı topluma karşı birtakım yükümlülüklere sahiptir. Bunlar; bireylerin öncelikle karşılıklı olarak hukuki olarak sağlanmış olan menfaatlerine karşı zarar doğuracak şekilde davranmamalarını, toplum ve üyelerinin menfaatlerinin korunmasına yönelik çabayı göstermelerini gerektirir. Eğer birey bu koşullara aykırı davranırsa toplumun onu uygun şekilde davranmaya zorlaması meşru olacaktır (Mill, 2018: 135-136). Dolayısıyla bireysel özgürlük toplum söz konusu olduğunda sınırlanmış olacaktır. Mill'in ifadesiyle "Bir kimsenin davranışının herhangi bir kısmının, başkalarının çıkarlarına zararı dokunduğu zaman, toplumun buna müdahale etme yetkisi vardır…" (Mill, 2018: 136). Ancak bireyin davranışı başka bir bireyin çıkarlarına zarar getirmiyorsa bu durumda toplumun müdahalesine de gerek kalmayacaktır.

Bu çerçevede, bireyin toplum içinde de sınırsız bir özgürlüğünün olmadığını belirten Mill'e göre; " bireyin toplum içindeki davranışları başkalarına zarar verdiğinde bireyin sorumluluğu başlar. Öte yandan, bireyin davranışı sadece kendini ilgilendiriyorsa birey burada mutlak olarak özgürlük sahibidir. "Birey kendi benliği, kendi bedeni ve kendi beyni üzerinde tek başına egemendir (Mill, 2018: 37-38).

3. SONUÇ

Özgürlük, insanlık tarihi kadar eski ve üzerinde epeyce tartışılan bir konudur. Kavramın ele alınış biçimi içinde yaşanılan koşullar ve konuya ilişkin düşüncelerini ileri süren kuramcı veya teorisyenlerin yaklaşımları bakımından farklılık göstermektedir.
Liberal teorinin temel konularından bir olan özgürlüğe ilişkin Mill'in düşünceleri, yaşadığı dönemi etkilemekle birlikte günümüzde dahi bu alana ilişkin tartışmalara farklı bakış açılarının getirilmesi bakımından önemlidir. Mill, bireyi toplumun temeli olarak görür. Mill, bireysel özgürlüğe vurgu yaparak her bireyin kendi bedeni ve yaşamı üzerinde egemenlik hakkına sahip olduğunu, bunun ancak başkalarının özgürlüğü tehlikeye girdiği zaman sınırlandırılabileceğini savunur. Zarar kavramı Mill'in görüşlerinde özgürlüğü sınırlandıran bir etmendir. Buna göre bireyin herhangi bir davranışının veya eyleminin kendi ile ilgili olması durumunda toplumun herhangi bir yaptırım uygulaması söz konusu değilken, bu davranış başkalarına zarar veriyorsa burada yaptırım ve sınırlama söz konusu olacaktır.

Düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında tartışma özgürlüğüne de vurgu yapan Mill, bir düşüncenin haksız dahi olsa tartışılmasına izin verilmesi gerektiğini belirtir, bu da toplum içinde farklı ve zıt görüşlerin etkileşimini sağlayacaktır.

Mill'in özgürlük hakkındaki düşünceleri günümüzde yaşanan tartışmalara da ışık tutar niteliktedir. Özellikle bireylerin düşünce ve eylem serbestliğinin sınırlarının ne olması gerektiği ve ölçüsünün ne olduğu sorusuna cevap nitelikteki görüşleri konuya yönelik ufuk açıcı bakış açılarının geliştirilmesine öncülük etmektedir.

KAYNAKLAR

1. Ak, G. (2015), "John Stuart Mill Düşününde Bireyin Özgürlüğü", EUL Journal of Social Sciences (VI-I): 37-61.
2. Aydın, M. (2013), "John Stuart Mill'in Faydacı Ahlâkı", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XV, Sayı: 28: 2, 143-167.
3. Berktay, F. (2016), "Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi", içinde"19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler" , Der: Örs, H.B., 9. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. : 77)
4. Çaha, Ö. (2019), "Siyasi Düşüncelere Giriş", 5. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul.
5. Hampsher-Monk, I. (2004), "Modern Siyasal Düşünce Tarihi", 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
6. Heywood, A. (2014), "Siyaset Teorisine Giriş", 7. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul
7. Heywood, A. (2019), "Siyasi İdeolojiler", 12. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara.
8. Mill, J. S. (2009), "Autobiography", The Floating Press, London, aktaran Aydın, M. (2013), "John Stuart Mill'in Faydacı Ahlâkı", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XV, Sayı: 28: 2, 143-167.
9. Mill, J.S. (2018), "Özgürlük Üzerine", 3. Baskı, Litera Yayıncılık, İstanbul.
10. Odabaş, U. K. (2018), "John Stuart Mill'in Düşüncesinde Özgürlük Sorunu", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Aralık 2018, 22 (Özel Sayı): 2685-2699.
11. Ten Cate, I. M. (2010), "Speech, Truth, and Freedom: An Examination of John Stuart Mill's and Justice Oliver Wendell Holmes's Free Speech Defenses", 22 Yale J.L. & Human.
12. Ümit, E. (2019), "Aydınlanma Çağı ve Burjuva Devrimlerinde Düşünce Özgürlüğü", http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA17-U%CC%88mit2.pdf, erişim tarihi: 01.01.2021.

YEREL SİYASETİN ŞEHİRSEL TOPONOMİYE ETKİSİ: ADANA ÖRNEĞİ

THE EFFECTS OF LOCAL POLITICS ON THE URBAN TOPONYMY: ADANA CASE

Dr. Öğr. Üyesi Levent DUMAN

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID NO: 0000-0003-3975-6668

Araş. Gör. Elif Berfin YAĞBASAN

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ORCID NO: 0000-0001-7004-3944

ÖZET

İnsanlık, tarih boyunca, yaşadığı bölgeyi belirleme, aidiyet hissetme, mekânla özdeşleşme, ortak yaşam alanı yaratma ve gündelik hayat pratikleri oluşturma gibi sebeplerle adlandırma eylemini gerçekleştirmiştir. Bu sebeple adlandırma tarihi oldukça eskidir. Toponomi, coğrafya ve tarih gibi birçok disiplin için inceleme alanı yaratmakta birlikte, siyaset ile doğrudan ilişkilidir. Hangi kentsel mekânın ne zaman ve nasıl isimlendirildiği politik bir tartışmadır. Türkiye'de meydan, bulvar, yol ve sokakların isimlendirmesine dair hükümler, 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda ve Adres ve Numaralamaya İlişkin Yönetmelik'te yer almaktadır. Mahalle, cadde, sokak ve bulvarların isimlendirilmesi, Belediye Meclisinin kararı ve ilgili mülki idari amirin onayıyla gerçekleşir. Yeni kentsel mekânların isimlendirmesinde ve mevcut isimlerinin değiştirilmesinde yerel yönetimler belirleyici role sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, yerel yönetimin el değişmesinin beraberinde adlandırma konusunda benimsenen yaklaşımlarda da değişiklik getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çalışmanın amacı, kentsel mekânların isimlendirilmesinde yaşanan değişiklikleri Adana ili özelinde ele alarak, bu değişikliklerin Adana'nın siyasal, kentsel, sosyokültürel tarihi ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Toponomi, Kentsel Mekân, Yerel Siyaset, Yerel Yönetim, Adana

ABSTRACT

Throughout history, humanity has always been doing the act of place naming for reasons such as territorializing, building a sense of belonging, identifying with a certain place, creating a shared public sphere, and everyday life practices. Therefore the history of place naming is deeply rooted in the past. Toponomy creates a study field for many disciplines such as geography and history and is directly related to politics as well. It is a matter of political debate to designate when and how a specific urban space should be named. In Turkey, the provisions regarding the naming of the square, boulevard, roads, and streets are included in the Law of Municipalities numbered 5393, the Law on the Metropolitan Municipality Law No. 5216, and the Address and Number Regulation. The naming of the square, boulevard, roads, and streets are determined with the decision of the Municipal Assembly and the approval of the relevant administrative authority. Local governments have a decisive role in naming new public spheres and also changing the already existing names of urban space. Considering this role of local governments in place naming process, it is expected to see a shift in politics of naming in parallel with the handover of the local governments. The purpose of this study is, by concentrating on the province of Adana as the focal area, to propound that the changes in the naming of urban spaces is interrelated to the political urban socio-cultural history of that place.

Keywords: Toponomy, Urban Place, Local Politics, Local Government, Adana

YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ

THE PLACE OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS IN TURKISH LAW IN THE LIGHT OF THE DECISIONS OF THE COURT OF CASSATION

Dr. Öğr. Üyesi Münevver AKTAŞ
Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
ORCID NO: 0000-003-1370-9345

ÖZET

Uluslararası andlaşmaların Türk Hukuku'ndaki yeri, genel olarak, 1982 Anayasası'nın madde 90/5 hükmüyle düzenlenmiştir. Bu hüküm temelinde, uluslararası andlaşmaların Türk Hukuku'ndaki yeri bağlamında, doktrinde çok farklı görüşler ileri sürülmüş, uygulamada da farklılıklar görülmüştür. Söz konusu hükme 2004 yılında yapılan değişiklikle bir cümle eklenmiştir. Bu cümlede, usulüne uygun olarak yürürlüğe giren temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşma hükümlerinin, aynı konuda farklı hükümler içeren yasalar ve uluslararası antlaşmalar arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda esas alınması öngörülmüştür. Bu hüküm, konuyla ilgili tartışmalara son verememiştir; yeni tartışma konularının da ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmaların ve bu andlaşmalar bünyesinde kurulan denetim organlarının kararlarının, Türk Hukuku'ndaki yeri ve etkisi konusu da uluslararası hukukun Türk Hukuku'ndaki yeri bağlamında önemli konulardan biridir.

Uluslararası andlaşmaların Türk Hukuku'ndaki yerini düzenleyen Anayasa madde 90/5'te, uluslararası andlaşmaların denetim organlarının kararlarının etkisine yer verilmemiştir. Uluslararası andlaşmaların denetim organlarının kararlarının Türk Hukuku'na etkisine ilişkin mevzuatımızda -uluslararası andlaşmalar için öngörülmüş Anayasa madde 90/5 hükmü benzeri- genel bir hüküm bulunmamaktadır. Bu da söz konusu kararların, özellikle mahkeme kararlarına yansıyan şekliyle Türk Hukuku'na etkisinin belirlenmesi konusunun önemini arttırmaktadır.

Anayasa'nın 90. maddesine eklenen bu cümleye rağmen konu ile ilgili tartışmaların devam etmesi ve yeni tartışma konularının ortaya çıkması, özellikle bu bağlamda alınan yargı kararlarının önemini artırmıştır.

Hukukumuzda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ihlal kararları üzerine yargılamanın yenilenmesi imkânı öngören hükümler getirilmiştir.

Bu bildiride, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına verilen yer ve etki bağlamında -Anayasa madde 90/5'te 2004 yılında yapılan değişiklikten sonra verilen- Yargıtay kararları incelenecektir. Böylece bildiri konusuyla ilgili tartışma ve yorumların Yargıtay kararlarında ne şekilde somutlaştığı değerlendirilebilecektir.

Anahtar kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yargıtay kararları.

ABSTRACT

The place of international treaties in Turkish law is generally regulated by the article 90/5 of the 1982 Constitution. Based on this provision, in the context of the place of international treaties in Turkish law, very different views were put forward in doctrine and differences were observed in practice. A sentence was added to this provision by an amendment in 2004. In this sentence, it is envisaged that the provisions of the international treaty on fundamental rights and freedoms, which have been duly enacted, will be applied in disputes that may arise due to laws and international treaties containing different provisions on the same subject. This provision could not put an end to the discussions on the subject; it also served as a source for the emergence of new discussion topics.

The place and effect of international treaties on fundamental rights and freedoms and the decisions of the supervisory bodies established under these treaties in Turkish Law is also one of the important issues in the context of the place of international law in Turkish Law.

Article 90/5 of the Constitution, which regulates the place of international treaties in Turkish law, does not include the effect of decisions of the supervisory bodies of international treaties. There is no general provision in our legislation -similar to the provision of Article 90/5 of the Constitution foreseen for international treaties- regarding the effect of the decisions of the supervisory bodies of international treaties on Turkish Law. This, in turn, increases the importance of determining the effect of these decisions in Turkish law, especially as reflected in court decisions.

Despite the sentence, added to the article 90 of the Constitution, the continued debate on the subject and the emergence of new topics of discussion increased the importance of judicial decisions taken in this context.

In our law, provisions for the retrial have been introduced in order to execute the judgements of the European Court of Human Rights.

In this paper, the decisions of the Court of Cassation -after the amendment made in Article 90/5 of the Constitution in 2004- will be examined in the context of the place and effect of the European Convention on Human Rights and the decisions of the European Court of Human Rights. In this way, it will be possible to evaluate how the discussions and comments on the subject of the paper are embodied in the Court of Cassation decisions.

Keywords: European Convention on Human Rights, European Court of Human Right, decisions of Court of Cassation.

KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ: ZAFER KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

THE ROLE OF DEVELOPMENT AGENCIES IN REGIONAL DEVELOPMENT: THE CASE OF ZAFER DEVELOPMENT AGENCY

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf UYSAL

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Gediz Meslek Yüksekokulu

ORCID NO: 0000-0003-3872-3119

ÖZET

Çok boyutlu bir kavram olan "bölge", coğrafi, ekonomik, kültürel, etnik ve istatistiki ölçütlere göre tanımlanabilen belli bir coğrafi alanı ifade etmektedir. Kalkınma ise, toplumsal ve ekonomik yapıda meydana gelen gelişmeler sonucu yaşam koşullarının ve refah seviyesinin artması anlamına gelmektedir. Günümüzde birçok ülkede bölgeler arası kalkınmışlık farkları söz konusudur ve bu farklar ülkeler için oldukça ciddi bir sorundur. Hükümetlerin bu sorunun üstesinden gelmek için zaman zaman yeni politika ve stratejiler geliştirdikleri ve kamu yönetimin organik veya işlevsel yapısında reformlara gittikleri görülmektedir. Türkiye'de, bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılması konusuna 1960'lardan itibaren kalkınma planlarında yer verildiği görülmektedir. Ayrıca, bu amaç doğrultusunda çeşitli programlar ve projeler hayata geçirilmiştir.

Bu amaçla atılan adımlardan biri, 26.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile düzey 2 bölgelerinde 26 adet kalkınma ajansı kurulmuş olmasıdır. Ajanslar, kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, yerel potansiyeli harekete geçirmek bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak gibi çeşitli amaçlarla kurulmuşlardır. Kalkınma ajansları ayrıca, bölgesel kalkınmaya doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği gibi mali destekler de sağlamaktadırlar. Ajanslar, günümüze kadar gelen süreçte, bölgesel kalkınmanın ve bölgeler arası kalkınmışlık farklarının azaltılmasınnın sağlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak illerini kapsayan ve "TR33" olarak sınıflandırılan bölgede hizmet vermek üzere kurulan Zafer Kalkınma Ajansı örneğinde, ajansların bölgesel kalkınmaya katkılarının araştırılmasıdır. Araştırma, Söz konusu illerde Zafer Kalkınma Ajansı'nın planlama, proje destekleme, proje geliştirme, yatırım ve destek olmak üzere dört ana başlık altında yürüttüğü faaliyetleri kapsamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden ikincil kaynak taraması yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Zafer Kalkınma Ajansı, Bölgesel Kalkınmışlık Farkları

ABSTRACT

As a multidimensional concept, "region" refers to a specific geographical area that can be defined according to geographical, economic, cultural, ethnic and statistical criteria. Development, on the other hand, means an increase in living conditions and welfare as a result of developments in the social and economic structure. Today, there are inter-regional development differences in many countries and these differences are a serious problem for countries. It is seen that governments sometimes develop new policies and strategies and make reforms in the organic or functional structure of public administration in order to overcome this problem. In Turkey, the issue of the reduction of regional developmental difference appears to be included in development plans since the 1960s. In addition, various programs and projects have been implemented for this purpose.

One of the steps taken for this purpose is the establishment of 26 development agencies in Level 2 regions with the Law on the Establishment, Coordination and Duties of Development Agencies dated 26.01.2006 and numbered 5449. Agencies have been established for various purposes such as developing cooperation between the public and private sector and non-governmental organizations, activating local potential, accelerating regional development, and reducing inter-regional and intra-regional development differences. Development agencies also provide financial support to regional development such as direct financing support, interest support and interest-free loan support. Agencies have played an important role in ensuring regional development and reducing inter-regional development differences in the process that has come to date. In this context, the aim of the study is to investigate the contributions of the agencies to regional development in the example of Zafer Development Agency, which was established to serve in the region classified as "TR33" and includes Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak. The research includes the activities carried out by the Zafer Development Agency in these provinces under four main headings: planning, project support, project development, investment and support. Secondary literature review method, one of the qualitative research methods, was used in the study.

Keywords: Development, Zafer Development Agency, Regional Development Differences

KATILIMCI KÜLTÜR TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA YOUTUBE PLATFORMU

YOUTUBE PLATFORM IN THE CONTEXT OF PARTICIPATORY CULTURE DISCUSSIONS

Dr. Selda TUNÇ SUBAŞİ

ORCID NO: 0000-0001-7009-4848

ÖZET

Katılımcı kültür, kişilerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin sonucunda çeşitlilik ve demokrasi gibi değerleri kucaklayan, hem bireysel hem kolektif olarak karar verme mekanizmalarını harekete geçiren, bireyin kendini ifade edebilme kapasitesine sahip olması gerektiğini varsayan bir kültür biçimidir (Jenkins ve Ito, 2016: 11). Dijital çağda, kültürel üretim ve dolaşım pratiklerinin artmasıyla *katılımcı kültür* kavramı sosyal medyadaki platformları da içine alarak güncel tartışmalara eklenmiştir. Bu tartışmalarda, dijital kültürle yeni anlamlar kazanan kültür nosyonu ekonomik, kültürel ve siyasal öğelerle tartışma izleklerini yeniden oluşturmuştur (Fuchs, 2020; Jenkins, 2018; Carpentier, 2011). Katılımcı kültür tartışmalarında öne çıkan iki temel noktadan ilki, yeni medya araçlarıyla üretilen söylemlerin kamusal alan oluşturarak katılımcı demokrasi yaratma potansiyellerine dikkat çekilmesidir (Carpentier, 2011). İkincisi, topluluk kültürlerinin karşı kültürleri güçlendirme potansiyeli taşıdığını, bu sayede uzun vadede ortak beğeniler etrafında kümelenen toplulukların katılımcı demokratik ütopyayı destekleyici bir işlevi olduğunu savunan görüştür (Jenkins, 2018). Bu çalışmada, yukarıda aktarılan katılımcı kültür tartışmaları içerisinden YouTube platformu bir örneklem olarak seçilmiştir. Bu seçimin en temel sebeplerinden biri YouTube platformunun Google öncesi dönemde, reklamsız bir ortamda ve amatör videolarla karakterize olmasıdır (Kim, 2012: 57). Google şirketi, 2006 yılında YouTube'u satın alarak karlılığını arttırmış ve YouTube bugün dünyadaki en popüler video platformlarından biri haline gelmiştir (Farchy, 2009: 360). Platforma, 2010 yılında dakikada 24 saat içerik yüklemesi yapılırken 2019 yılı itibariyle dakikada 500 saatten fazla video yüklenmektedir (Statista, 2020). Bu minvalde bu çalışmanın temel amacı giderek e-ticaret modelini benimsemeye başladığını söyleyebileceğimiz YouTube'un, katılımcı kültür tartışmaları içinde nerede konumlandığını ortaya çıkarmaktır (Kim, 2012: 58). Çalışmada, YouTube'un internet ortamındaki üretim, dağıtım ve tüketim ağının bugün geldiği noktada, katılım nosyonunun nasıl bir toplumsal dönüşüme uğradığı sorusuna yanıt aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: YouTube, Katılımcı Kültür, Dijital Çağ, Google.

ABSTRACT

The participatory culture is a form of culture that assume have to ability of self-expression of individuals, which involve values such as diversity and democracy as a result of interactions of people with each other, and mobilize decision-making mechanisms as not only personal but also collective (Jenkins ve Ito, 2016: 11). In this dijital era, the concept of participatory culture has been added to the current debates because of increasing cultural production and circulation. The notion of the culture that have gained new meanings reconstitute discussion themes with economic, cultural and politic factors in these new arguments (Fuchs, 2020; Jenkins, 2018; Carpentier, 2011). The first of the two main points that emphasize in participatory culture negotiations is the attention drawn to the potential of the discourses produced by new media tools to generate participatory democracy by creating a public space (Carpentier, 2011). The second is the view that community cultures have the potential to strengthen counter cultures, so that in the long term the communities gathering around common interests will have a supportive function for participatory democratic utopia (Jenkins, 2018). In this study, as discussed above, the YouTube platform is chosen as a case from within the participatory culture discussions. One of the most main reasons of this choice is YouTube platform having characterised with amateur videos in ad-free web environment in the before Google period (Kim, 2012: 57). The Google company increased its profitability by purchasing YouTube in 2006, and YouTube has become one of the most popular video sites in the world today (Farchy, 2009: 360). The site loads 24 hours of content per minute in 2010, while more than 500 hours of video per minute as of 2019 (Statista, 2020). In this manner, the main goal of this study is to reveal where YouTube, which we can say is increasingly adopting the e-commerce model, is positioned today in participatory culture discussions (Kim, 2012: 58). In the study, an answer is sought to the question of how the concept of participation has undergone a social tranformation at the place where YouTube's production, distribution and consumption network in the internet environment has come.

Keywords: YouTube, Participatory Culture, Dijital Era, Google.

KORONAVİRÜS DÖNEMİNDE SPOR VE SERBEST ZAMANLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

A REVIEW OF RESEARCH ON SPORTS AND LEISURE TIME DURING THE CORONAVIRUS PERIOD

Dr. Mehmet Onur AK
Bağımsız Araştırmacı
ORCID NO: 0000-0003-1434-2207

ÖZET

Aralık 2019 ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve dünyayı etkisi altına alan koronavirüs (COVID-19) salgını yaklaşık bir yıl geçmesine karşın hala yıkıcı etkilerini göstermeye devam etmektedir. Bu yıkıcı etkilerden korunmak maksadıyla ülkeler çeşitli tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Eğitim, iş, müsabaka, alışveriş, turizm vb. sayısız alanda bireylerin etkileşimini en aza indirmek maksadıyla sokağa çıkış kısıtlamaları, şehir dışı ve ülke dışı çıkış kısıtlamaları, sosyal mesafe kuralları, vardiyalı veya uzaktan çalışma gibi pek çok tedbir hayata geçirilmiştir. Koronavirüs salgınının bu yıkıcı sonuçlarından en çok etkilenen alanların başında kuşkusuz spor sektörü gelmektedir. İptal edilen büyük spor organizasyonları, lig müsabakaları, turnuvalar, olimpiyat oyunlarının sportif sonuçlarının yanında, verdiği büyük ekonomik zararın boyutu düşünüldüğünde, salgının dünyaya etkilerinin hiç de kolay silinmeyeceği öngörülmektedir.

Yaşanan salgınlar ele alındığında yakın zaman içerisinde tüm dünyayı bu denli etkisi altına alan başka bir salgın olmadığı görülmektedir. Özellikle teknolojinin ilerlemesi, ulaşımın kolaylaşması ve küreselleşmenin etkisiyle, virüs tahmin edilemeyecek oranda yayılmıştır. Bu sebepten ötürü hükümetler tarafından insan ilişkilerini en aza indirmek sebebiyle evde izolasyon süreçleri başlatılmıştır.

Tarama modeliyle yapılan bu nitel çalışmada, koronavirüs salgını süresince spor ve serbest zaman konularıyla ilgili yapılan araştırmalar incelenerek, ülkemizde bu konuların salgın sürecinde ele alınış biçimi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Her yaştan bireylerin, kamu ve özel kurumların bu dönemde yaptıkları faaliyetler kapsamında özellikle online olarak yapılan faaliyetlerde artış görüldüğü, düzenli online farkındalık ve spor programlarına iştirak eden bireylerde, sürekli evde yaşamanın verdiği huzursuzluğun kaybolmaya başlayarak psikolojik iyi olma halinde pozitif yönde ilerleme gözlendiği, e-spor etkinliklerine olan uğraşlarda artış yaşandığı, özellikle büyükşehir belediyelerinin sosyal medya hesaplarından egzersiz bilgilendirmelerinin kullanıcılar tarafından etkili şekilde kullanıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, Salgın, Spor, Rekreasyon

ABSTRACT

The coronavirus (COVID-19) epidemic, which emerged in Wuhan, China in December 2019, continues to show its devastating effects, although it has been about a year. Countries have had to take various measures in order to avoid these destructive effects. In order to minimize the interaction of individuals in numerous areas, many measures such as street exit restrictions, out-of-city and out-of-country exit restrictions, social distance rules, shift or remote work have been implemented in the sectors of education, business, tourism, etc. Undoubtedly, the sports sector is one of the areas most affected by these devastating consequences of the coronavirus epidemic. In addition to the sportive results of cancelled big sports organizations, league competitions, tournaments and Olympic games, it is predicted that the effects of the epidemic on the world will not be easily erased, considering the size of the great economic damage it has caused.

Considering the epidemics experienced, it is seen that there is no other epidemic that has affected the whole world to this extent in the near future. The virus has spread unpredictably, especially with the advancement of technology, ease of transportation, and globalization. For this reason, home isolation processes have been initiated by the governments to minimize human relations.

In this qualitative study conducted with a screening model, it has been tried to reveal the way these issues were handled in our country during the epidemic process by examining the researches on sports and leisure time during the coronavirus epidemic. Within the scope of the activities of individuals of all ages, public and private institutions during this period, there was an increase in online activities, especially in individuals who participated in regular online awareness and sports programs. The uneasiness of staying at home started to disappear and positive progress was observed in psychological well-being. It has been determined that there has been an increase in e-sports usage and the number of the activities of the metropolitan municipalities, especially the exercise information from the social media accounts which is used effectively by the users.

Keywords: Coronavirus, Epidemic, Sports, Recreation

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN KENDİ FEN ÖĞRETİMİ UYGULAMALARINA YÖNELİK PEDAGOJİK KAVRAMSALLAŞTIRMALARININ İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE PEDAGOGICAL CONCEPT OF PRESCHOOL TEACHERS FOR THEIR OWN SCIENCE TEACHING PRACTICES

Elif AKŞAM

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi A.B.D, İstanbul Kumsal Rehabilitasyon Merkezi, ORCID NO: 0000-0002-3500-6256

Dr. Öğr. Üyesi Ali YİĞİT KUTLUCA

İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği A.B.D, ORCID NO: 0000-0002-1341-3432

ÖZET

Çocuğun araştırarak, gözlem yaparak ve inceleyerek elde ettiği bilgileri düzenlemesi, tartışması, karşılaştığı bir olayı bilimsel bir temele dayandırarak açıklayabilmesi, okul öncesi dönemde oluşturulacak planlı fen ortamlarıyla mümkündür. Bu süreçte rehber olarak etkin bir rol üstlenen okul öncesi öğretmeninin fen alanına yönelik bilinmesi gerekenleri çocuğun gelişimine uygun olarak aktarabilme ve alanla ilgili yeterliliğe sahip olma özellikleri önemlidir. Dolayısıyla araştırmanın amacı, farklı deneyimlerdeki okul öncesi öğretmenlerinin kendi fen öğretimlerine ilişkin pedagojik kavramsallaştırmalarını ve pedagojik alan bilgilerini incelemektir. Bu araştırmada analiz yapılmamakla birlikte temel hedef nitel ölçüm yöntemlerden biri olan durum çalışması deseninin kullanılması olmuştur. Araştırmanın çalışma grubu, dört okul öncesi öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmada dört okul öncesi öğretmeninin fen öğretimine yönelik pedagojik alan bilgisi incelenmiş ve herhangi bir konuya yönelik pedagojik kavramsallaştırmasının altında yatan nedenler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Suh ve Park (2017) tarafından geliştirilen görüşme soruları erken fen öğretimi bağlamında uyarlanarak kullanılmıştır. Ayrıca Loughran, Mulhall ve Bery (2004) tarafından geliştirilen Soysal vd., (2018) tarafından Türkçeye uyarlanan Fen Öğretimine Yönelik Ders Planı Yapılandırma Formu (DPYF) kullanılmıştır. Katılımcılardan belirledikleri bir fen konu alanı özelinde ders planı oluşturmaları ve PAB'a yönelik görüşme sorularını cevaplamaları istenmiş ve oluşturmuş oldukları ders planını uygulamaları ile desen analizi tamamlanmıştır. Bu şekilde araştırmanın verileri toplanarak ampirik bir nitel analiz gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerden hareketle az deneyimli öğretmenlerin yenilikçi yaklaşım benimsedikleri için fen öğretim planındaki etkinlikleri uygulamada deneyimi fazla öğretmenlere göre daha başarılı sonuçlar alacağı ön görülmektedir. Dolayısıyla PAB'larının daha yüksek seviyede olacağı düşünülmektedir. Deneyimi fazla olan öğretmenlerin gelenekçi yaklaşıma yöneldikleri için fen öğretimine yönelik öğretimlerinde öğretimsel yetersizlikler yaşayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Öğretmenleri, Pedagojik Kavramsallaştırma, Okul Öncesi Fen Öğretimi.

ABSTRACT

It is possible for the child to organize and discuss the information obtained by researching, observing and examining, and to explain an event on a scientific basis with the planned science environments to be established in the preschool period. In this process, it is important for the preschool teacher, who has taken an active role as a guide, to convey what needs to be known about science in accordance with the development of the child and to have competence in the field. Therefore, the aim of the study is to examine the pedagogical conceptualizations and pedagogical content knowledge of preschool teachers from different experiences regarding their science teaching. Although no analysis was made in this study, the main goal was to use the case study design, which is one of the qualitative measurement methods. The study group of the research consists of four preschool teachers. In the study, the pedagogical content knowledge of four preschool teachers for science teaching was examined and the underlying reasons for the pedagogical conceptualization of any subject were tried to be determined.

Interview questions developed by Suh and Park (2017) were used as a data collection tool in the study by adapting them in the context of early science education. In addition, a Lesson Plan Structuring Form for Science Teaching (DPYF), which was developed by Loughran, Mulhall, and Bery (2004) and adapted into Turkish by Soysal et al., (2018), was used. Participants were asked to create a lesson plan specific to a science subject area they determined and to answer the interview questions for PCK, and the pattern analysis was completed with the implementation of the lesson plan they created. In this way, an empirical qualitative analysis was attempted by collecting the data of the research.

Based on the data obtained in the study, it is predicted that less experienced teachers will achieve more successful results in applying the activities in the science teaching plan, as they adopt an innovative approach, compared to teachers with more experience. Therefore, it is thought that PABs will be at a higher level. It is thought that teachers with more experience will have misconceptions in their teaching towards science teaching, as they tend to traditionalist approach.

Keywords: Preschool Teaching, Pedagogical Conceptualization, Preschool Science Teaching.

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ ve KADINA YÖNELİK CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDETİN DİNAMİKLERİNİ ANLAMAK

ISTANBUL CONVENTION AND UNDERSTANDING THE DYNAMICS OF GENDER-BASED VIOLENCE AGAINST WOMEN

Doktora Öğrencisi, Elin Şehnaz UYSAL
Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
ORCID NO: 0000-0002-7951-5255

ÖZET

İstanbul Sözleşmesi adıyla bilinen Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ülkemizin ev sahipliğinde 11.05.2011'de imzalanan uluslararası bir sözleşmedir. Sözleşmeyi ilk imzalayan ülkelerden biri olduğumuz gibi, parlamentosundan geçirerek onaylayan ilk ülkeyiz. Sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için gerekli olan sekizi Avrupa Konseyi üyesi olan on devlet tarafından onaylanması koşulu 01.08.2014'de sağlanarak Sözleşme ilk olarak 11 ülkede uygulamaya geçilmiştir. Toplamda 46 imzacısı bulunan Sözleşmeyi 13 Haziran 2017'de Avrupa Birliği de imzalamıştır. İlk imzacılardan Türkiye, Avusturya, Karadağ, İspanya, Portekiz'in yanı sıra İtalya, Danimarka, Arnavutluk, Andorra, Bosna Hersek ve Sırbistan'da altı yıldır yürürlükte olan Sözleşmenin en son yürürlüğe girdiği ülke ise İrlanda'dır. Almanya, Yunanistan, İzlanda, Lüksemburg gibi ülkeler ilk imzalayanlar arasında olmasına rağmen Sözleşme bu ülkelerde 2018'de yürürlüğe girebilmiştir. İngiltere, Macaristan, Bulgaristan, Slovakya ve Letonya gibi Avrupa Konseyi üyesi bazı ülkeler Sözleşmeyi imzaladıkları halde onaylamadıklarından henüz uygulamaya koymamışlardır. 18.12.2012'de imzalayan, 27.04.2015'de onaylayan ve 01.08.2015'de yürürlüğe sokan Polonya ise Sözleşmeden çıkacakların açıklamıştır.

Ülkemizde de son dönemde yoğun tartışmalarla gündem olan İstanbul Sözleşmesi, 2011'de kadına yönelik şiddetle çok yönlü mücadeleyi amaçlayan uluslararası bağlayıcılığı olan güçlü ve kapsamlı bir metin olarak değerlendirilmiştir. Sözleşme yürürlüğe girdiği devletleri kadına yönelik şiddete karşı gerekli tedbirleri almaya teşvik eder. Kadına yönelik cinsiyet temelli şiddetin tanımını genişleterek taraf devletleri toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmeye, şiddetin önlenebilmesi için toplumsal düzeyde zihniyet değişikliği sağlamaya, yeterli mali kaynak ve insan kaynağı ayırarak gerekli düzenlemeleri hayata geçirmeye teşvik eder. Ülkemiz Sözleşmeyi imzaladığı tarihten itibaren kadına karşı şiddetle mücadelede diğer pek çok Avrupa ülkesine örnek olacak düzenlemeleri hızla gerçekleştirmiştir. 4320 sayılı Kanunda gerekli güncellemeler yapılarak 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun çıkarılmıştır. Şiddet mağdurlarına hızlı ve etkili hizmet sunumunu sağlayacak destek birimleri oluşturulmuştur. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kadın sığınma evleri ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerini ülke geneline yaygınlaştırmıştır. Kolluktan, sağlığa, eğitimden, adalete pek çok alanda kadına şiddete sıfır tolerans ilkesi

yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bugün mevcut kazanımların farkında olan ancak uygulamayı hala eksik bulan kadın sivil toplum örgütleri, dayanışma platformları Sözleşme hükümlerinin ve ulusal mevzuatın etkin uygulanmasını talep ederken Sözleşmenin Türk aile yapısına zarar verecek maddeleri olduğunu savunarak Sözleşmeden çekilmek gerektiğini düşünenler ayrı bir lobi çalışması içine girmiştir.

Bu bildiride öncelikle kadına yönelik şiddeti diğer şiddet olaylarından ayrı bir başlık altında ele almanın nedenleri, kadına yönelik şiddeti besleyen dinamiklerin neler olduğu ve bu noktada Sözleşmenin kadına şiddet olaylarına karşı devletlerin nasıl politikalar/uygulamalar üretmesini beklediği açıklanacaktır. Kadına yönelik şiddeti bir insan hakları ihlali ve bir ayrımcılık türü olarak kabul eden İstanbul Sözleşmesinin şiddet karşısında belirlediği mücadele alanları, yapılması hedeflenenler belirtilecektir. Sözleşmenin izleme mekanizması olan Eylem Uzman Grubu(GREVIO)na sunduğu ilk raporun içeriğinden bahsedilerek Türkiye'nin kadına yönelik şiddetle mücadelede kat ettiği yol ortaya konacaktır. Sözleşme karşıtlarının konuya yaklaşımına değinilerek kadına yönelik cinsiyet temelli şiddetin önlenebilmesi hususunda öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Şiddet, İstanbul Sözleşmesi

ABSTRACT

The European Council Convention on the Prevention of and Combating Violence Against Women and Domestic Violence, known as the Istanbul Convention, is an international convention signed on May 11, 2011 hosted by our country. We are one of the first countries to sign the convention, as well as the first to ratify it through its parliament. The condition of its approval by ten states, eight of which are members of the Council of Europe, required for the Convention to enter into force, was met on 01.08.2014, and the Convention was first put into practice in eleven countries. The Convention, which has forty-six signatories in total, was signed by the European Union on June 13, 2017. Turkey, Austria, Montenegro, Spain, Portugal as well as Italy, Denmark, Albania, Andorra, Bosnia and Herzegovina and Serbia in the country where the last six years enter into the contract is in force and the last one is Ireland.

Although countries such as Germany, Greece, Iceland and Luxembourg were among the first signatories, the Convention entered into force in these countries in 2018. Some member countries of the Council of Europe, such as the UK, Hungary, Bulgaria, Slovakia and Latvia, have not yet implemented the Convention, as they have signed but not ratified it.

Poland, on the other hand, has announced that they will be out of the Convention.

The Istanbul Convention, which has been on the agenda with intense discussions in our country recently, was evaluated as a strong and comprehensive text with international binding, aiming to combat violence against women in all directions in 2011. The convention encourages the states, where it has come into force, to take necessary measures against violence against women.

The convention encourages the states to develop gender sensitive policies, to provide a change in mentality at the social level in order to prevent violence, to implement the necessary regulations by allocating sufficient financial and human resources. Since the date of signing the Convention, our country has rapidly made arrangements that will set an example for many other European countries in combating violence against women.

The Law No. 6284 on the Protection of the Family and the Prevention of Violence Against Women was enacted by making the necessary updates in Law No. 4320. Support units have been established to provide fast and effective services to victims of violence. The General Directorate on the Status of Women has expanded women's shelters and Violence Prevention and Monitoring Centers throughout the country. Women's non-governmental organizations, solidarity platforms, which are aware of the current achievements but still find implementation incomplete, demand the effective implementation of the provisions of the Convention and national legislation. Those who argued that the Convention has articles that would harm the Turkish family structure and thought that they should withdraw from the Convention entered into a separate lobbying effort.

In this statement, first of all, the reasons for discussing violence against women under a separate heading from other violence events, what are the dynamics that affect violence against women, and at this point, what kind of policies / practices the Convention expects the states to produce against violence against women.

Istanbul Convention accepts violence against women as a violation of human rights and a type of discrimination. The areas of struggle determined by the Istanbul Convention and the targets to be done will be specified. The content of the first report submitted to the Action Expert Group (GREVIO), the monitoring mechanism of the convention, will be mentioned. In order to combat violence against women will be described those held in Turkey. The approach of opponents to the contract will be discussed. Finally suggestions will be developed to prevent gender-based violence against women.

Keywords: Violence against women, Istanbul Convention

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ LOGOLARINDAKİ RENK TERCİHLERİNİN GRAFİK TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF COLOR PREFERENCES IN METROPOLITAN MUNICIPALITY LOGOS IN TERMS OF GRAPHIC DESIGN PRINCIPLES

Doç. Dr. Engin UĞUR
İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa, TBMYO, Basım ve Yayım Teknolojileri Programı,
ORCID ID: 0000-0001-7831-5449

ÖZET

Ülkemizde 1980lere kadar nüfus, sanayi ve ekonomik etkinlikler açısından sadece İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir yapısına sahipti. Günümüzde bu sayı otuza ulaşmıştır. Büyük şehirler sahip oldukları nüfusla, ülke nüfusunun yaklaşık olarak % 80lik büyük bir oranına ev sahipliği yapmaktadır. Bu şehirler, ülkemizin ekonomi, ticaret, sanayi, tarım, turizm, eğitim ve sağlık alanında dünyayla rekabet eden merkezlerine dönüşmüşlerdir. Bu kadar etkin bir yapıya dönüşen büyük şehirlerin yerel hizmetleri de büyükşehir belediyeleri tarafından icra edilmektedir.

Ülkemiz adına stratejik öneme sahip büyükşehir belediyeleri asli görevleri yanında tüm dünyada olduğu gibi farklı platformlarda(bilim, kültür, sanat, spor, vb.) yer alarak ülkemiz adına reklam ve tanıtım faaliyetleri açısından önemli bir misyon üstlenmişlerdir. Bu tanıtım faaliyetlerinde büyükşehir belediyesinin ismi ile özdeşleşen logosu ön plana çıkmaktadır. Son yıllarda özel kurumlarda olduğu gibi büyükşehir belediye yönetimleri de eski logolarını, günün ihtiyaçlarına göre yenileme veya revize yoluna gitmişlerdir.

Günümüzün rekabetçi yapısında özel veya tüzel bir kurumun logosu beğeniyi hak edecek tasarıma sahip olması gerekmektedir. Logolar, ağırlıklı olarak semboller ve bu sembollerle uyumlu renklerden meydana gelir. Büyükşehir belediye logoları incelendiğinde ilin sahip olduğu karakteristik unsurlarını yansıtan semboller açısından başarılı olduğunu söylemek doğru bir tespit olacaktır. Fakat logo tasarımında seçilen renk veya renkler açısından bunu söylemek çok kolay görülmemektedir. Makalede büyükşehir belediye logolarını meydana getiren renk veya renkler, geçmişten günümüze oluşmuş grafik tasarım ilkeleri çerçevesinde kişisel bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu değerlendirmeler farklı yorumlara açıktır.

Anahtar kelimeler: Logo, büyükşehir belediyesi, renk, grafik tasarım ilkeleri

ABSTRACT

In our country, until the 1980s, only Istanbul, Ankara and Izmir had a metropolitan structure in terms of population, industry and economic activities. Today, this number has reached thirty. Large cities are home to a large proportion of the country's population, approximately 80%, with the population they have. These cities have become competing centers of our country with the world in the fields of Economy, Trade, Industry, agriculture, tourism, education and health. Local services of major cities that have become such an effective structure are also performed by metropolitan municipalities.

In addition to the main tasks of the metropolitan municipalities, which have strategic importance on behalf of our country, on different platforms(science, culture, art, sports, etc.), as well as all over the world.) they have undertaken an important mission in terms of advertising and promotional activities on behalf of our country. In these promotional activities, the logo identified with the name of the Metropolitan Municipality comes to the fore. In recent years, as in private institutions, metropolitan municipal governments have changed or revised their old logos according to the needs of the day.

In today's competitive structure, the logo of a private or legal institution must have a design that deserves recognition. Logos consist mainly of symbols and colors compatible with these symbols. When the Metropolitan Municipality logos are examined, it would be an accurate determination to say that they are successful in terms of symbols reflecting the characteristic elements of the province. But in terms of the color or colors selected in the logo design, it is not very easy to say. In the article, the color or colors that make up the logos of the Metropolitan Municipality were tried to be evaluated from a personal point of view within the framework of the principles of graphic design formed from the past to the present. These assessments are open to different interpretations.

Key words: Logo, metropolitan municipality, color, graphic design principles

GİRİŞ

Ülkemizde büyükşehir belediyeleri bulundukları şehre hizmet eden misyonları yanında çok farklı alanlarda topluma ve kuruluşlara örnek olacak çalışmaları ile kompleks örgütsel yapılardır. Bu büyük örgütsel yapıların hak ettiği bilinirliğini destekleyecek donanıma sahip olması gerekmektedir. Özellikle uluslararası temsil boyutunda çok iddialı bir kurumsal kimlik yapısına sahip olması ve her türlü teknolojik tanıtım imkanlarından yararlanması prestij açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle yeni kurulan büyükşehir belediyelerinin, yeni logo tasarlamak için özel sektörün bu konuda gösterdiği hassasiyeti göstermeleri

gerekmektedir. Özel sektör kuruluşlarının rekabet koşullarının bir zorlamasından dolayı gösterdiği bu hassasiyeti büyükşehir belediyelerinin de şehrin tanıtımı özellikle de uluslararası arenada bilinirliğini arttırmak adına önemsemeleri gerekmektedir.

Günümüzün çok farklı alanda yoğun faaliyetlerin yaşandığı şartlar dikkate alındığında kurumun ismi kadar logosu da, kimlik algısı yaratma açısından güçlü bir iletişim enstrümanıdır. Başarılı bir logo, kurumsal yapı ile uyumlu görsel, tipografik elemanlar ve renk tasarımından meydana gelir.

Tasarımın temel öğesi olan renklerin çok uzun tarihsel süreçlerden gelen sembolik anlamları vardır. Toplumlar tarafından bilinen bu anlamlar yardımı ile farklı iletişim çalışmalarında ve grafik tasarımda kolay ve güçlü mesajlar verme imkânı vardır. Renk ve tonları sayesinde tasarımda kullanılan elemanları öne çıkararak ya da arka plana iterek elemanların önem sırasını belirleyebiliriz. Yani tasarım elemanlarının boyutlarına müdahale etmeden renkler aracılığıyla görsel bir hiyerarşi sağlayabiliriz. Aslında tasarımda kullanılan elemanın boyutu çok önemli değildir çünkü doğru renk kullanılarak onun önemine vurgu yapabiliriz (İstek, 2004: 93).

Ülkemizdeki büyükşehir belediye logolarında ağırlıklı olarak şehre ait coğrafi ve kültürel simgeler yer almaktadır. Şehir yönetiminden sorumlu kurumun logo tasarımında şehre ait simgelerin yer almasından doğal bir şey olamaz. Fakat tasarım açısından dikkat edilmesi gereken, simge veya simgelerin görsel etkinliğini arttırmak için renk kullanımında çok bilinçli olmak gerekmektedir. Simge veya tipografik unsurların başarısını gölgeleyecek bir renk tercihi başarısız bir sonucun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

1. Logo(Amblem) Kavramı

Kurumsal kimliğin görsel boyutunu oluşturan logo ve logotype, kurumların bilinirliği açısından önemli bir misyona sahiptir. Son yıllarda her alanda artan çok sayıdaki işletme çeşitliliği ve fazlalığı arasında ön plana çıkabilmek adına logo ve logotype konusu ciddiye alınmaktadır. Bundan dolayı son yıllarda yoğun bir şekilde logo yenileme ve revizyon çalışmalarının yaşandığı görülmektedir. Bu değişime devlet kurumları da katılmıştır(Uğur, 2019: 388). Logo, ürün ya da hizmet üreten kuruluşlara kimlik kazandıran, sözcük içermeyen, soyut ya da nesnel imgelerden oluşturulan ve harflerle biçimlendirilen şekillerdir(Ceylan, 2015: 315). Bir başka tanıma göre bir nesneyi, bir kurumu ya da kuruluşu temsil eden, sözcük özelliği göstermeyen harf veya çeşitli işaretlerin görüntüsüdür(Tepecik, 2002:61). Her iki anlatımda da logo için, fiziki bir sembol olduğu söylenebilir ve her sembol gibi başka bir objenin veya kavramın yerine geçebilir. Hedef kitleye o kuruluşun karakteri, çalışma alanı görüntüsü, hizmet anlayışı,

felsefesi, boyutları, kalitesi ve başarıları hakkında bilgi vermektedir(Ceylan, 2015: 315). Her metin gibi logolar da kendine özgü bir öyküyü, kurguyu, tasarımı, hatta kendine özgü "tamamlanmış" bir söylemi içselleştirebilirler. Günümüz iş dünyasında logolar, özellikle kimlik algısı yaratma bağlamında güçlü enstrümanlar olarak görülmektedirler(Erdal, 2017: 683). Logolar, salt biçimsel bir algılamanın sınırlarını aşarak, bilgi alışverişi de yapabilirler. Bu yolla algılanan anlam, basit niteliktedir ve kolaylıkla kavranabilir. Bu kavramaya etki eden faktörlerin başında, tanınan form ve renklerin etkisi yüksektir.

https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/basin-odasi/bankamiz-gorselleri
https://tr.wikipedia.org/wiki/Demir%C3%B6ren_Holding https://www.adalet.gov.tr/
http://www.gencgrafiker.com/birbirine-benzeyen-logo-ornekleri/

Görsel 1. Logo örnekleri

2. Rengin Tanımı ve Algılanması

Geniş bir ifadeyle renk; herhangi bir kaynaktan gelen ışığın göz aracılığıyla insanda meydana getirdiği duyum ve algılamanın niteliksel halidir. (Temizsoylu, 1987: 10) Fiziksel boyutta renk; farklı titreşimdeki ışık dalgalarından oluşmaktadır. Işık ve renk dalgalarının tümünün uzunlukları birbirinden çok farklıdır. Görme organı olan göz; bu dalga titreşimlerini, renk sinirleri vasıtasıyla beyne göndermektedir. Böylelikle; renk kavramının meydana gelmesi sağlanmaktadır. Sonuç olarak gözde renkler belirmektedir(Kırık, 2013: 73) Renge sahip olan tüm objeler, sadece rengin yansıtıcıları ya da ileticileridir. Işık dalgaları, gökkuşağındaki renk düzeni gibi farklı renklerden meydana gelir(Akengin, Aypek Arslan, Yayçılı Özen, 2017: 1079). Renk, ışığın değişik dalga boylarının gözün retina tabakasına ulaşmasıyla ortaya çıkan bir algılamadır. İnsan deneyimi açısından renk algısı, beyindeki reaksiyona tepki veren enerji şeklinde bir görsel uyarandır, belirli dalga boylarındaki dalgaların yansımasıdır (McLachlan & McLachlan, 2014: 245).

https://medium.com/gravitdesigner/an-easy-approach-to-color-theory-and-graphic-design-8b9287c95e42

Görsel 2. Renk çarkı

Renklerin algılanmasını üç farklı renk temeline dayandıran kuram ilk olarak fizyolog Ewald Hering (1834-1918) tarafından anlaşıldı; Goethe ve Schoepenouer'ın fikirlerini genişleterek renklerin zıtlıkları kuramını ortaya koydu. "Albert H. Munsell (1858-1918), renkle üç öğeyi birbirinden kesinlikle ayırıp rengin üç değişkeni olarak tür (hue), değer (value) ve doymuşluğu (saturation) ele almıştır. (Uğur , Özsoy, 2018: 682)

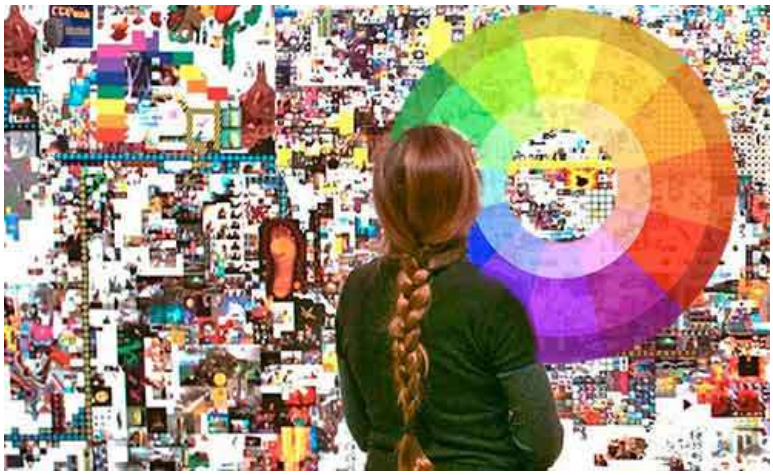

https://www.colormatters.com/color-and-design/60-color-a-design

Görsel 3. Hayatın her alanındaki renk tercihleri

Dünyanın çok farklı yerinde çok eski çağlardan günümüze kadar, birçok topluluk renklerin kültürel ve psikolojik etkileri ile kararlar almış ve hayatlarına yön vermişlerdir. Renklere yüklenen çok çeşitli anlamlar vardır. Bu anlamlar günümüzde endüstriyel süslemede, görsel iletişim tasarımında, mimaride, moda ve dekorasyonda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle de kent logosu tasarımlarında renk mistisizmi, yaşanılan bölgenin özelliklerini âdeta dikte eder. Aynı zamanda bilinçaltına, o kentin belediyesini "bu güzelliğin yaratıcısı" olarak kaydetmeye çalışır ki bu subliminal bir mesajdır. (Erdal, 2017: 689).

3. Grafik Tasarımda Renk Kullanım İlkeleri

Renk, logonun benzerlerinden ayrıştırılmasını sağlayan en önemli tasarım unsurudur. Özellikle logo renkleri güçlü bir etkiye sahiptir ve dikkatle seçilmelidir(Ceylan, 2015: 314). Adnan Tepecik (2002: 36); grafik tasarımda renk kullanımının amaçlarını, renkli bölgeye bir özellik kazandırmak, düşünceleri renkle sembolize etmek, tasarımlarda dikkat çekmek istenen anlatıma yoğunluk kazandırmak ve nesnelerin karakter kazanmasını sağlamak olarak ifade etmektedir(Ceylan, Ceylan Bahattin, Mansuroğlu: 2017). Uygun renk seçimi ayrıca logonun etkisini de büyük oranda güçlendirmektedir. Renk; tasarımcı için bir ifade aracı olduğu gibi tasarımdaki dengeyi, vurguyu, hiyerarşiyi ve bütünlüğü oluşturmada en önemli enstrümandır. Günümüzün birbirine benzeyen çok sayıdaki grafik tasarım ürünü ile muhatap olunması hedef kitlede görsel bilincin oluşmasına mani olmaktadır. Bu nedenle özellikle logo tasarımında kullanılan tasarım elemanları ve tasarım yapısı, özgünlük adına belirgin farklılıklara sahip olmalıdır. Logo tasarımında özgün yapı oluşturma süreci, kendine has renk tercihlerinden geçmektedir.

Logo tasarımlarında renk seçiminde tasarımcının kullandığı çeşitli parametreler vardır. Logo tasarımcısının hangi renklerin birlikte iyi gittiğini ve birbirini tamamlayacağını bilecek kapsamlı bir renk bilgisine sahip olması gerekir. Doğru seçilmiş renkler firma hakkında olumlu bir görüş kazandıracağı gibi hatalı seçilmiş renkler ise firmanın görsel algısına zarar verecektir. Tasarım elemanı olarak renk, grafik tasarım ilkelerinin üstünde bir etkiye sahiptir.

Logo tasarımında renk seçerken renklerin, dikkat çekicilik açısından etkinlik değerlerini dikkate almak gerekmektedir. 1979 yılında yapılan bir araştırmada katılımcılara değişik renklerle boyanmış yüzeyler saniyenin 1/3000'i oranı gibi çok kısa bir sürede gösteriliyor. Daha sonrada katılımcılardan ilk önce hangi rengi algıladıkları soruluyor. Araştırmanın sonuçları aşağıdaki gibidir:

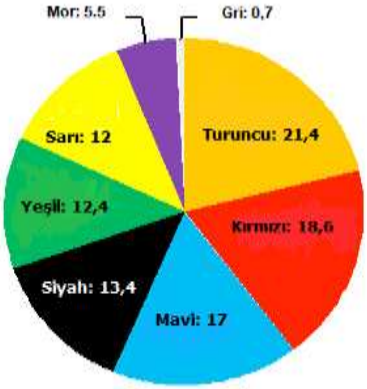

Görsel 4. Renklerin dikkat çekicilik değerleri

Araştırma sonuçlarına göre turuncu ve kırmızı gibi sıcak renklerin daha fazla dikkat çektiğini ve daha önce algılandığını söylemek mümkündür(Ceylan, 2015: 321).

3.1. Büyükşehir Belediyesi logolarının Grafik Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi

Başarılı bir logo, görsel seçicilik, akılda kalıcılık ve süreklilik oluşturacak özellikleri bünyesinde barındırır. Günümüzün zengin çeşitliliğinde bu hedefe ulaşmak çok kolay değildir. Logo tasarımını meydana getiren tasarım bileşenlerinin her birini çok bilinçli bir yaklaşım tarzı ile ele almak gerekmektedir. Ardından birbirleri ile çok iyi bir birliktelik oluşturacak bütünsel yapı oluşturulmalıdır. Bu çalışma sistematiğin en son aşamasını renk tercihi veya tercihleri oluştur. Bir logo tasarım çalışmasının en kolay aşaması gibi görülmesine karşın renk seçimi çok stratejik bir süreçtir. Seçilen renk veya renkler tasarımdaki bütün emeklerin değerini düşürebileceği gibi çok başarılı bir yapının ortaya çıkmasına da neden olabilir. Renk tercihi tasarımda baskın bir etkiye sahiptir.

Çalışmada, grafik tasarım ilkelerine göre logo tasarımında yer alan renk tercihleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ülkemizdeki otuz büyükşehir belediyesinin arasından rastgele seçilen logolar sahip oldukları renk yapılarına göre kategorik olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Tek Renk Logolar

Tek renkli logolar, anlatım odaklı tasarım özelliği ile iddialı yapıya sahiptirler. Birbirinden bağımsız fazla sayıda tasarım elemanından meydana gelen bir logo tasarımında sade bir yapı oluşturmak adına tek renk tercih edilirse logonun görsel algısını zorlaştırıcı bir sonucun ortaya çıkmasına neden olabilir. Diğer bir ifade ile detayların birbirine karışması durumu ortaya çıkabilir. Ayrıca logoda yer alan tasarım unsurlarının sayısı fazla olduğunda slüet bir görüntünün oluşmasına neden olabilir. Oluşan bu tek boyutlu siluet yapı, durağan bir görüntü meydana gelmesine neden olabilir. Logo tasarımında tek renk tercihi, görsel seçicilik açısından olumsuz sonuçla karşılaşılması ihtimalinin yüksek olduğu bir seçimdir. Bu riski göze almak için logonun diğer unsurlarının çok iddialı olması gerekmektedir. Ülkemizin en önemli büyükşehir belediyelerinin ağırlıklı olarak birbirinin benzeri olarak lacivert rengi tercih etmeleri kurumsal kimlik rengi oluşturma imkanını ortadan kaldırmaktadır.

https://www.ibb.istanbul/ https://www.izmir.bel.tr/ https://www.bursa.bel.tr/logolar-amblemler/sayfa/106

https://aydin.bel.tr/detail/4363/kurumsal-kimlik https://logowik.com/konya-bueyueksehir-belediyesi-vector-logo-3057.html http://www.kentkonut.com.tr/picture/16/19/kocaeli-buyuksehir-belediyesi-logo

Görsel 5. Tek renkli Büyükşehir Belediye Logoları

3.1.2. Tek Renk ve Tonlarının Tercih Edildiği Logolar

Bir rengin yanına ikinci bir renk ya da aynı rengin farklı bir tonu gelince, grafik tasarımın farklı türlerinde ve logo da derinlik oluşturma imkanına sahip olunabilir. Ankara Büyükşehir Belediyesi logosunda lacivert dişi renk yapısında simetrik olarak tam ortada yer alan görselin tek renk armonisi olarak tercih edilen mavi renk, derinlik oluşumuna çok iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi logosunda da gökyüzü olan yerlerde turkuaz tercih edilmesi yine derinlik oluşturacak olumlu bir sonuca neden olmuştur.

https://www.ankara.bel.tr/amblem-ve-logolar/ logo/77631/kayseri-buyuksehir-belediyesi

Görsel 6. Tek rengin tonlarından meydana gelen Büyükşehir Belediye Logoları

3.1.3. İki ve Daha Fazla Rengin Tercih Edildiği Logolar

Renk sayısı arttıkça, düzen daha canlı ve anlamlı olmaya başlar. Bir renk ya diğerlerinin renkliliğini azaltır, ya daha canlı hale getirir ya da onu başka bir renk türüne çevirir(Uğur , Özsoy, 2018: 682). İki ve daha fazla renkli logo tasarımında karşımıza çıkan en stratejik konu seçilen renklerin tasarım elemanlarının hiyerarşik sıralamasına uygun bir seçim olmasıdır. Logonun en zayıf unsurunu ön plana çıkaran bir renk seçimi, asıl ön plana çıkması gereken unsurun büyük oranda etkisizleşmesi sonucuna neden olabilir. Günümüzde moda ve dekorasyon trendlerinde olduğu gibi logo tasarımında da renk uyumu prensiplerine göre bir tercih önemini büyük oranda yitirmiştir. Günümüzün aşırı düzeye ulaşan logo çeşitliliğinde farklı bir tasarım yapısı ve renk tercihleri ile özgün ve estetik bir logo oluşturabilmek önemli bir başarı göstergesi kabul edilmektedir.

Renkli logo tasarımında görsellerin gerçek renkleri ile uyumlu bir seçim yapılması da görsel alışkanlıklar açısından daha akılcı bir tercih olmaktadır.

Çok renkli logo tasarım ilkelerine göre doğru renk tercihlerine sahip logolar şunlardır;

1. Malatya Büyükşehir Belediyesi logosu: İlin sembolü olan kayısının logonun merkezinde turuncu renkte yer alması ve etrafını kuşatan yaprakların yine doğal rengi olan yeşil renkte tercih edilmesi görsellerle uyumlu bir renk tercihi oluşturmaktadır.

2. Samsun Büyükşehir Belediyesi logosu: Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün at üstündeki fotoğrafının etrafı doğan güneşi sembollemek amacıyla turuncu renkte, deniz lacivert renkte ve yapraklar altın sarısı renkte tercih edilmesi görsellerin gerçek renkleri ile başarılı bir renk seçimi yapıldığı görülmektedir.

3. Van Büyükşehir Belediyesi logosu: Vangölünü sembol eden görsel mavi renk ve üstünde yer alan güneş açık turuncu renk tercihi görsellerin gerçek renkleri ile uyumlu bir tasarım oluşturulmuş.

http://m.malatya.bel.tr/ https://www.samsun.bel.tr/ https://seeklogo.com/vector-logo/256218/van-buyuksehir-belediyesi

Görsel 7. Renkli Büyükşehir Belediye Logoları

4. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi logosu: Selçuklu imparatorluğunun sembolü olan çift başlı kartal sarı renkte, Diyarbakır'ın sembolü olan siyah taşlardan yapılmış olan kalesi siyah renk, ve fon(zemin) mavi renk olarak çok başarılı bir logo tasarımı oluşturulmuş.

5. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi logosu: Balıkesir'in "B" sinin üst kısmındaki mavi renk, Balıkesir'in Marmara ve Ege denizine olan kıyılarını ve alt kısmındaki yeşil ise ormanlarını ifade etmek amacıyla gerçek yapı ile uyumlu bir renk tercihi yapılmıştır.

https://www.diyarbakir.bel.tr/bilgi-bankasi/1/kurumsal-kimlik.html https://www.balikesir.bel.tr/

Görsel 8. Renkli Büyükşehir Belediye Logoları

Çok renkli logo tasarım ilkelerine göre yanlış renk tercihlerine sahip logolar şunlardır;

1. Trabzon Büyükşehir Belediyesi logosu: Karadeniz'in hırçın dalgalarını ve balıkçılığı simgeleyen sembollerle çok başarılı bir yapı oluşturulmasına rağmen Trabzonspor'un kulüp renginin büyükşehir logosunda kullanılması özgün tasarım yapısını büyük oranda zayıflatmış bulunmaktadır.

2.Antalya Büyükşehir Belediyesi logosu: Antalya şehri deniz ve güneşi ile dünya çapında bir turizm şehrimiz. Bu özelliklerinden yola çıkılarak tipografik bir sembolden meydana gelen logoda "a" harfinin mavi renk olarak seçilmesi doğru olmasına rağmen "a" harfinin merkezinde yer alan güneş sembolü ve güneş ışınlarının renklendirilmesinde doğru bir seçim olmadığı göze çarpmaktadır. Güneşin turuncu renk yerine dünyamızı aydınlatan beyaz renkle daha gerçekçi bir ifade sağlamaktadır. Güneş ışınlarının sarı renkte olması, mavi rengin içinde daha sıcak görsel algı oluşturması açısından daha doğru bir renk tercihi olabilirdi. Görsel 9. da yukarıda belirtilen renklerin uygulandığı Antalya Büyükşehir Belediyesi logosu örneği görülmektedir.

Görsel 9. Antalya Büyükşehir Belediye logosu için önerilen renk tercihleri örneği

3. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi logosu: Çifte minareli cami sembolünde turuncu rengin seçilmesi gerçek hayattaki renklere uygunluk açısından doğru bir seçim olduğu söylenemez. Turuncu rengin diğer renklere göre dikkat çekiciliği yüksek olmasından dolayı logoda diğer unsurların hiyerarşik olarak geri plana düşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca cami rengi ile güneş renginin aynı olması algı çelişkisi oluşturmaktadır. Güneş rengi olarak sarı renk kullanılması daha doğru bir seçim olacaktır. Eğer cami rengi kahverengi veya gri olması durumunda güneş renginin turuncu olmasında bir sakınca olmayabilirdi. Buğday başakları ile Balıklı gölü simgeleyen sembollerin ikisinde de yeşil renk olması uygun bir renk seçimi olduğu da söylenemez. Buğday başakları sadece başak kısmı sembol olarak kullanıldığında genel olarak kurumuş yani sararmış olduğu için sarı renkte tercih edilmesi daha doğru bir renk tercihi olacaktır.

https://www.trabzon.bel.tr/fck-sayfalar.aspx?id=91 https://www.antalya.bel.tr/BilgiEdin/gorsel-kimlik
https://logowik.com/sanliurfa-bueyueksehir-belediyesi-vector-logo-4138.html

Görsel 10. Renkli Büyükşehir Belediye Logoları

SONUÇ

Büyükşehir belediyeleri çok yönlü faaliyetler icra eden yapılardır ve farklı platformlarda tanıtımlarının çok iyi yapılıyor olması gerekmektedir. Bu tanıtım faaliyetlerinin ilk aşaması firmayla özdeşleşecek bir logo tasarımıdır. Logo tasarımı, kurumsal kimlik yapısının temel unsurudur. Logo tasarımı profesyonel bir yaklaşım tarzı ve hazırlık evreleri sonucunda hazırlanmalıdır. Tasarımı yapacak kişi veya ekibin hem şehri çok iyi biliyor olması hem de tasarım alt yapısının çok iyi olması gerekmektedir. Logoda yer alan her unsurun çok titiz çalışmalar sonucunda hazırlanması ve uyum sağlayacak diğer bir ifade ile bütünlük oluşturacak

renk seçimi yapılması gerekmektedir. Bu nedenle de tasarımcının renklerin görsel algı boyutunu ve kültürel anlamlarını çok iyi biliyor olması gerekmektedir. Çok sayıda farklı varyasyonlar(denemeler) ve geniş katılımlı fikir alışverişi yaparak en uygun seçim yapılmalıdır. Bildiride, büyükşehir belediye logoları arasından rastgele seçilen örneklerin değerlendirilmesi ve değerlendirme dışındaki diğer büyükşehir belediye logoları incelenmiştir. Büyük ekseriyetle logo da yer alan semboller açısından başarılı olarak değerlendirilebilir. Fakat renk seçiminde aynı başarıyı söylemek doğru değildir. Özellikle tek renk logolarda sembol detaylarının algılanmasını güçleştirmektedir. Ayrıca bazı logolarda seçilen renkler logodaki görsel hiyerarşi açısından daha arka planda olması gereken unsurların ön plana çıkmasına neden olacak olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır. Tüzel kişiliğe sahip kurumlar olmasından dolayı büyük oranda dikkat çekici renkler yerine ağır renkler tercih edildiği görülmektedir.

Büyükşehir belediyesi logolarının özellikle renk tercihlerinde büyük oranda başarılı olmamasının en önemli nedeni belediyelerin reklam ve tanıtım faaliyetlerine gereksinim duymamalarından kaynaklanmaktadır. Özel sektör firmalarının büyük bütçeler harcayarak en iyisine sahip olmak için gösterdiği çabayı belediyeler önemli görmemektedirler. İster normal belediye olsun isterse büyükşehir belediyesi sadece yerel hizmetler veren kurumsal yapılar değillerdir. Aynı zamanda bulunduğu şehri temsil eden bir yapıyı da ifade etmektedirler. Logo tasarımının önemini bu perspektiften değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle kurumsal kimlik çalışmasının en önemli aşamasını oluşturan logo tasarımının çok iyi olması gerekmektedir. Ülkemizin grafik tasarım alanda yetişmiş insan gücü ve teknolojik imkanları dikkate alındığında çok daha iyisini beklemekten daha normal bir şey olamaz.

KAYNAKÇA

Akengin, G. Aypek Arslan, A. Yayçılı Özen, A.Ç. (2017). “Logo Tasarımında Renk”, idil, 6 (31)

Akkaya, T. (1996) İkonografya. Marmara Ünv. Eğitim Fakültesi Grafik ASD Yüksek Lisans Ders Notları. İstanbul, Kadıköy, TR: Yayınlanmamış.

Ceylan, İ. G.(2015) “Amblem ve Logo Tasarımlarında Renklerin Dili”, SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi Kasım/Aralık’15 Cilt:8 Sayı:16

Ceylan, İ. G., Ceylan Bahattin, H. Ve Mansuroğlu, Ö. (2017). “Tasarım Dersi Almış Öğrencilerin Renk Bilgisi Ve Rengin İletişimdeki Rolü Hakkındaki Farkındalığının Ölçülmesi”, idil, 6 (36)

McLachlan, F. & McLachlan, E. (2014) Colour and Contingency: Theory into Practice, Architectural Theory Review, 1

Erdal, G. (2017). Logolar, Dil Ve Semiyotik. ulakbilge, 5 (11)

İstek, R. (2004), Görsel İletişimde Tipografi ve Sayfa Düzeni, İstanbul, Pusula Yayınları.

Kırık, A. M. (2013) "Sinemada Renk Öğesinin Kullanımı: Renk ve Anlatım İlişkisi", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, Cilt 2 Sayı 6

Özer, A. (2014) Logo Tasarımında Marka Algısı, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

Tepecik, A.(2002) Grafik Sanatlar Tarih-Tasarım-Teknoloji, Ankara: Detay Yayıncılık

Temizsoylu, N. (1987). Renk ve Resimde Kullanımı, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları

Uğur, E., Özsoy, S. A. (2018) "Ülke bayraklarında yer Alan renklerin Görsel Algı ve Tasarım Teknikleri Açısından Değerlendirilmesi" UMTEB – 3 International Congress on Vocational and Technical Sciences, , 2018

Uğur, E. (2019) **"**Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yenilenen Bakanlık Logolarının Semboller Açısından Eskileri İle Kıyaslamalı Analizi**",** Anadolu Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi, Cilt 9, Sayı 2

Vardar, N. (2004) "Bana Yeni Bir Ben Lazım", Marketing Türkiye Dergisi, Sayı: 60

TFF 1. LİGDE COVID-19 PANDEMİ ARASI ÖNCESİNDE VE SONRASINDA ATILAN VE YENİLEN GOLLERİN ANALİZİ

THE ANALYSIS OF GOALS SCORED AND CONCEDED IN TFF 1st LEAGUE BEFORE AND AFTER COVID-19 PANDEMIC BREAK

Dr. Öğr. Üyesi Erdal ARI
Ordu Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu,
(Sorumlu Yazar)
ORCID No: 0000-0003-1348-7930
Buse YILMAZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı,
ORCID No: 0000-0001-5794-0819

ÖZET

Giriş ve Amaç: Covid-19 pandemisi nedeniyle Türkiye'de TFF 1. Lig'e 28. hafta müsabakaları sonrasında ara verilmiştir. Bu çalışmada, TFF 1. Lig'de pandemi arası öncesinde ve sonrasında atılan ve yenilen golerin analiz edilmesi amaçlandı.

Yöntem: TFF 1. Ligde 2019-2020 sezonunda yer alan 18 takımın attığı ve yediği gollerin zamanı Türkiye Futbol Federasyonu'nun resmi internet sayfasından incelendi. Her takımın müsabakanın farklı zaman aralıklarında (0-15, 16-30, 31-45, 46-60, 61-75 ve 76-90 dk. aralıklarında) attığı ve yediği gollerin sayısı belirlendi. Ligdeki müsabakalar ilk yarı (0-17 hafta), ikinci yarının başından pandemi arasına kadar (18-29 hafta), lig başından pandemi arasına kadar (0-28 hafta), pandemi arasından sonra (29-34 hafta) olarak 4 bölüme ayrıldı. Pandemi arası sonrasındaki (29-34 hafta) periyotta ve ligin diğer periyotlarında atılan ve yenilen gol sayıları arasındaki ilişki Pearson ve Spearman korelasyon katsayısı ile belirlendi.

Bulgular: Müsabakaların farklı zaman aralıklarında atılan ve yenilen gol sayısı bakımından, pandemi arası sonrasındaki (29-34 hafta) periyot ile ligin diğer periyotları (0-17, 18-29 ve 0-28 hafta) arasında anlamlı düzeyde bir ilişki belirlenmedi ($p>0.05$). Ligin tüm periyotlarında gollerin çoğunun müsabakaların son bölümünde (76-90 dk. aralığında) atıldığı (0-17 hafta: 5,17±2,15, 18-29 hafta: 3,78±1,73, 0-28 hafta: 8,94±2,46, 29-34 hafta: 2,33±1,82) ve yenildiği (0-17 hafta: 5,17±2,09, 18-29 hafta: 3,78±1,56, 0-28 hafta: 8,94±2,41, 29-34 hafta: 2,33±2,09) belirlendi.

Sonuç: Müsabakaların farklı zaman aralıklarında atılan ve yenilen gol sayısı bakımından, pandemi arası sonrasındaki periyodun ligin diğer periyotları ile paralellik göstermediği belirlendi. Takımların performansının pandemi arasından olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: TFF 1. Lig, Gol Analizi, Covid-19, Pandemi Arası, Futbol.

ABSTRACT

Introduction and Aim: TFF 1st League in Turkey had a break after 28st week matches due to Covid-19 pandemic. The analysis of goals scored and conceded in TFF 1st league before and after Covid-19 pandemic break was aimed in this study.

Method: The time of goals scored and conceded by 18 teams in 2019-2020 season of TFF 1st league was examined from official web page of Turkish Football Federation. The count of goals scored and conceded by each team in different time intervals of the matches (0-15, 16-30, 31-45, 46-60, 61-75 and 76-90 minutes intervals) was determined. The matches in the league were divided into 4 periods as first half (0-17 weeks), until pandemic break from starting of second half (18-29 weeks), until pandemic break from starting of league (0-28 weeks) and after pandemic break (29-34 weeks). The relationship between the counts of goal scored and conceded after pandemic break (29-34 weeks) and in other periods of league was determined by Pearson and Spearman correlation coefficients.

Results: It was not found a significant correlation between after pandemic break (29-34 weeks) and other periods of league (0-17, 18-29 and 0-28 weeks) in terms of count of goals scored and conceded in different time intervals of matches ($p>0.05$). It was determined that the most of goals in all periods of the league were scored (0-17 weeks: 5.17±2.15, 18-29 weeks: 3.78±1.73, 0-28 weeks: 8.94±2.46, 29-34 weeks: 2.33±1.82) and conceded (0-17 weeks: 5.17±2.09, 18-29 weeks: 3.78±1.56, 0-28 weeks: 8.94±2.41, 29-34 weeks: 2.33±2.09) in the last part (76-90 minutes interval) of matches.

Conclusion: It was determined that the period after pandemic did not indicate parallelism with other periods of league in terms of count of goals scored and conceded in different time intervals of matches. It might be said that the performance of teams was negatively affected by pandemic break.

Key Words: TFF 1st League, Goal Analysis, Covid-19, Pandemic Break, Football.

İTALYA VE NAPOLİ İSMİNİN KÖKENİNE DAİR BİR ARŞİV VESİKASI

AN ARCHIVE DOCUMENT REGARDING THE ORIGIN OF THE NAMES OF ITALY AND NAPLES

Fatih KARABULUT
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi
ORCID No: 0000-0003-0087-4915

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya ve Rusya'ya karşı verdiği savaş sonucunda imzalanan Belgrad Antlaşması (1739) ile *"şahane-i rehavet"* olarak adlandırılan dönem başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşsız bir döneme girmesiyle birlikte Napoli Kralı Don Carlo, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir *"Ahidnâme-i Hümâyûn"* almak için çeşitli teşebbüslerde bulunmuştu. Başta Fransa, Venedik ve Toskana olmak üzere Osmanlı'dan kapitülasyon alan diğer devletler böyle bir antlaşmanın yapılmasını istemiyordu, çünkü Napoli Kralı Don Carlo aynı zamanda İspanya Kralı V. Philip'in oğluydu. Bu nedenle İspanya Krallığı'nın Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini geliştirmek için Napoli'yi bir köprü olarak kullanmasından endişe ediyorlardı. Napoli Kralı Don Carlo, Collonel Giuseppe Finocchietti di Foulon adındaki elçisini İstanbul'a göndererek bir antlaşma zemini bulmaya çalışmıştı. İstanbul'a gelen Finocchietti, Humbaracı Ahmed Paşa (Claude-Alexandre Comte de Bonneval) ile irtibata geçmişti. Humbaracı Ahmed Paşa, Babıâli'deki bağlantılarını kullanarak Osmanlı İmparatorluğu ve Napoli Krallığı arasında bir antlaşma olması için arabuluculuk girişiminde bulunmuştu. Humbaracı Ahmed Paşa'nın girişimleri sayesinde Napoli Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir Ahidnâme-i Hümâyûn (1740) almıştı. Bu sayede Finocchietti, Napoli Krallığı'nın Babıâli'deki ilk daimî elçisi olarak göreve başlamıştı. Babıâli ise Napoli'ye muvakkat (geçici) elçi olarak Cizye Muhasebecisi Küçük Hüseyin Efendi'yi göndererek mukabele etmişti.

Gelişen bu ilişkiler bağlamında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA), Napoli (İtalya) Krallığı'nın isminin kökenine dair Trablus Garp Ocağı'ndan Ali Ağa adlı kişinin verdiği bir takrirde önemli bilgilere rastlanmıştı. Napoli Krallığı ile ilgili bilgilerin yer aldığı Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerin genelinde Napoli Krallığı, *"Sicilyateyn"* veya *"İtalya"* krallığı olarak kayıt altına alınmıştı. İtalyanca literatürde Napoli Krallığı *"Regno due Sicilie"* (İki Sicilya Krallığı) olarak kullanılırken, İngilizce literatürde "*Naples" (Napoli)* ismi yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı. Bu doküman bağlamında İtalya ve Napoli isminin telaffuz şekilleri ve kökenine dair bilgilerin yer aldığı vesikayı bilim âlemine tanıtmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sicilyateyn, İtalya, Regno due Sicilie, Napoli.

ABSTRACT

The Treaty of Belgrade (1739) signed as a result of the Ottoman Empire's war against Austria and Russia, marked the begining of the period known as *"Splendid complacency"*. As the Ottoman Empire entered a period of no war, Don Carlo King of Naples, made various attempts to obtain a *"Ahidnâme-i Hümâyûn"* (Sacre Capitulationi) from the Ottoman Empire. Other states that already received capitulations from the Ottoman Empire, especially France, Venice and Tuscany, did not wish for such a treaty to be made, because the King of Naples Don Carlo was also the son of King of Spain Philip V. therefore, they were worried that the Kingdom of Spain would use Naples as a bridge to improve its relations with the Ottoman Empire. The King of Naples Don Carlo tried to find a treaty ground by sending his envoy Collonel Giuseppe Finocchietti di Foulon to Istanbul. Finocchietti arrived in Istanbul and contacted Humbaracı Ahmed Pasha (Claude-Alexandre Comte de Bonneval). Humbaracı Ahmed Pasha, using his connections in the Sublime Porte (Babıâli), attempted to mediate between the Ottoman Empire and the Kingdom of Naples. Owing to the initiatives of Humbaracı Ahmed Pasha, the Kingdom of Naples received a Ahidnâme-i Hümâyûn (1740) from the Ottoman Empire. Thus, Finocchietti took office as the first permanent ambassador of the Kingdom of Naples in the Sublime Porte. The Sublime Porte, reciprocated by sending the Jizye Chamberlain Küçük Hüseyin Efendi as the *"muvakkat"* (temporary) envoy to Naples.

In the context of these developing relations, important information was found in a document from the Presidency State Archives Ottoman Archive (BOA), a *"takrir"* (report) given by Ali Ağa from the Tripoli Garp Ocağı regarding the origin of the name of the Kingdom of Naples (Italy). The documents in the Ottoman Archive containing information about the Kingdom of Naples generally refer to the Kingdom of Naples as the kingdom of *"Sicilyateyn"* or "*Italy"*. While the Kingdom of Naples is recorded as *"Regno due Sicilie"* (Kingdom of the Two Sicilies) in Italian literature, the name *"Naples"* was widely used in English literature. In the light of this document this article aims to introduce the report containing information regarding the different pronunciations and origins of the names Italy and Naples to the scientific world.

Keywords: Sicilyateyn, Italy, Regno due Sicilie, Naples.

İTALYA VE NAPOLİ İSMİNİN KÖKENİNE DAİR BİR ARŞİV VESİKASI

Napoli Krallığı'nın Doğuşu

İspanyol Habsburg Kralı II. Carlo'nun bir erkek varisi olmaması birçok problemi beraberinde getirmişti. II. Carlo, yerine tahta geçmesi için Avusturya Habsburgları'ndan birini değil de Fransız Bourbonları'ndan XIV. Louis'in torunu Anjou Dükü Philip'i aday göstermişti.[1] Kutsal Roma Cermen İmparatoru I. Leopold, yeni İspanya Kralı'nın bir Bourbonlu olmasına karşı çıkması sonucu İspanya Veraset Savaşları (1700-1714) başlamıştı. Veraset savaşları, Fransa liderliğinde İspanya, Bavyera, Liege ve Köln'ün yer aldığı ittifak grubu, Avusturya liderliğinde İngiltere, Hollanda, Portekiz, Prusya, Hannover, Pfalz, Munster, Hesse-Cassel, Baden ve Savoy/Piedmont'tan oluşan ittifak grubu karşı karşıya gelmişti.[2] Yapılan savaşlar sonucunda imzalanan Utrecht (1713), Baden ve Rastadt (1714) antlaşmaları ile İngiltere, Cebelitarık ve Minorka'yı; Avusturya, Flander (İspanyol Hollandası/Belçika-Lüksemburg), Milan, Sardinya ve Napoli'yi; Savoy Düklüğü, Sicilya'yı alarak bir krallık ilan edilmiş ve Anjou Dükü Philip, V. Philip olarak İspanya tacını giymişti.[3]

İspanya Kralı V. Philip, İtalya'da kaybettiği toprakları telafi etmek ve bu topraklarda tekrar yer edinmek için Parma ve Piacenza dukalıklarının varisi Elizabeth Farnese ile evlenerek ilk adımı atmıştı.[4] Ve Kraliçe Farnese, ilk çocuğu olan Carlo'nun Parma ve Piacenza dukalıklarındaki haklarının tanınması için kiliseye başvurmuştu.[5] Bu törensel girişimden sonra İspanya, İtalya'daki Sicilya, Sardinya ve Napoli'yi geri almak için çeşitli girişimlerde bulunmuşsa da başarılı olmamıştı.[6] Lakin Farnese'nin oğlu Don Carlo Parma ve Piacenza dukalıklarını (1731) devralmasıyla İspanya, İtalya'ya ilk adımını atmıştı.[7] Yanı sıra Lehistan Veraset Savaşları'nı (1733-1738) fırsat bilen Don Carlo, Parma ve Piacenza'dan Napoli'ye

---

[1] Henry Kamen, ***Spain, 1469-1714: A Society of Conflict***, Pearson Education Limited, Edinburgh, 2005, s. 281.

[2] J. L. Price, "The Dutch Republic", ed., Peter H. Wilson, ***A Company to Eighteenth Century Europe***, Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, s. 291; J. W. Stoye, "The Austrian Habsburg", ed., J. S. Bromley, ***The Rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/25***, Vol. VI, Cambridge At The University Press, London, 1971, s. 590; A. J. Veenendaal, "The War Of The Spanish Succession InThe Europe", ed., J. S. Bromley, ***The Rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/2ö5,*** Vol. VI, Cambridge At The University Press, London, 1971, s. 411-413; Roger Lockyer, ***Tudor and Stuart Britain, 1485-1714***, Routledge, London, 2005, s. 459.

[3] Veenendaal, "The War Of The Spanish Succession InThe Europe", s. 444; Swen Externbrink, "State Building Within The Empire: The Cases of Brandenburg-Prusya and Savoy-Sardinia", ed., R. J. W. Evansand Peter H. Wilson, ***The Holy Roman Empire, 1495-1806: A European Perspective,*** Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 191.

[4] ***Memoirs of Elizabeth Farnesio, The Present Queen Dowager of Spain,*** Translated from a Spanish Manuscript, Printedby T. Gardner, London, 1746, s. 16.

[5] ***Memoirs of Elizabeth Farnesio, The Present Queen Dowager of Spain,*** s. 25.

[6] ***Memoirs of Elizabeth Farnesio, The Present Queen Dowager of Spain,*** s. 43.

[7] Jeremy Black, ***From Louis XIV to Napoleon, The Fate of a Great Power***, UCL Press, United Kingdom and United State, First Published, 1999, s. 77.

hareket ederek, Habsburglar'ı Bitonto Savaşı'nda (1734) mağlup etmiş ve Napoli ve Sicilya'yı ele geçirmişti.[8] Ve Leh Veraset Savaşları sonunda imzalanan Viyana Antlaşması (1738) ile İspanya, Napoli ve Sicilya'yı almak için Parma ve Piacenza dukalıklarını Avusturya ile takası gerçekleşmiş ve Don Carlo, Napoli Kralı (İki Sicilya Kralı/Regno due Sicillie) olmuştu.[9] İspanya Kraliçesi Farnese ise oğlu Don Carlo için Napoli ve Sicilya'yı yeterli görürken diğer oğlu Philip için Parma ve Piacenza dukalıklarını istiyordu. Bunun için Avusturya Veraset Savaşları'nda (1740-1748) İspanya, Parma ve Piacenza dukalıklarını ele geçirmiş ve Aix La Chapelle Antlaşması (1748) ile resmileştirerek, İtalya'da kaybettiği toprakların önemli bir kısmını telafi etmişti.[10]

Napoli Krallığı'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ahidnâme-i Hümâyûn Alması

Napoli Kralı Don Carlo, krallığın ticaretini artırmak ve Kuzey Afrika Garp Ocakları ile korsanlık sorunlarını çözmek için Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir *"Ahidnâme-i Hümâyûn"* almak istiyordu. Bunun için Collonel Giuseppe Finocchietti de Foulon'u İstanbul'a yollayarak bir ticaret antlaşması yapması için (1737) görevlendirmişti. Lakin Osmanlı'nın Avusturya ve Rusya ile savaşta olmasından dolayı bu ticaret antlaşması gerçekleşmemekle beraber Fransa, Venedik ve Toskana gibi devletlerde engel olmaya çalışmışlardı, çünkü İspanya Krallığı'nın, Napoli üzerinden Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik bir bağ tesis etmesine ve Doğu Akdeniz ticaretinde etkin rol oynamasını istemiyorlardı.[11] Bu gelişmeler doğrultusunda, Osmanlı'nın Belgrad Antlaşması (1739) ile *"şahane-i rehavet"* olarak adlandırılan döneme girmesi ve Humbaracı Ahmed Paşa'nın (Claude-Alexandre Comte de Bonneval) nüfuzunu kullanmasıyla Finocchietti, Napoli Krallığı için bir Ahinâme-i Hümâyûn (7 Nisan 1740) almayı başarabilmişti.[12] Ve Napoli'nin İstanbul'daki ilk ikamet elçisi Finocchietti olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu ise muvakkat (geçici) elçi olarak Cizye Muhasebecisi Küçük Hüseyin Efendi'yi Napoli'ye göndererek (1740) mukabele etmişti.[13]

---

[8] Henry Charles Lea, ***The İnquisition in The Spanish Dependencies: Sicily, Naples, Sardinia, Milan, The Canaries, Mexico, Peru, New Granada***, MacMillan Company, New York, 1922, s. 42.

[9] ***Memoirs of The Life and Administration of The Late Andrew-Hercules de Fluery, Cardinal of The Roman Church, Formerly Bishop of Frejus, Prime Ministerto His Most Christian Majesty Lewis XV***., Printed For, J. Roberts, London, 1743, s. 40.

[10] C. A. Macartney, "The Habsburg Dominions", ed., J. O. Lindsay, ***The Old Regime (1713-63),*** Vol. VII, Cambridge At The University Press, London, 1966, s. 410.

[11] Francesco Pera, ***Ricordi e Biografie***, Livorno, 1867, s. 197-205.

[12] BOA, A.DVNSDVE.d. nr: 96/1, hk. 7.

[13] Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, ***Subhî Tarihi: Sâmi ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte***, Haz. Mesut Aydıner, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 707; Mehmed Süreyya, ***Sicili Osmani: Osmanlı Ünlüleri***, C. III, Haz. Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 705.

Napoli ve İtalya İsminin Kökenine Dair

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kapitülasyon alan Napoli Krallığı, Kuzey Afrika Garp Ocakları'ndan Cezayir ve Tunus ocakları ile antlaşma sağlayamamasına rağmen, Trablus Ocağı ile antlaşma sağlamıştı. Bu çerçevede Trablus Ocağı kullarından Ali Ağa'nın gönderdiği bir takdirde, Napoli ve İtalya isminin kökenine dair bir takrir yollayarak açıklık getirmeye çalışmıştı. Bu takrirde Ali Ağa Napoli'yi: *"Latin lisanında Anatalyos diyorlar idi. Badehu hicretin altmış altısından karşu Trablus'dan geçilub feth olundukda Arab lisanı rikkat üzere olmağla Endülüs denilub badehu kefereye avdet eyledikde birer mahalline izafet edelim. Kâh İtalya kâh Anapolya kâh Napolya ve kâh yalnız Polya diyerek lafz-ı merkûm Garp Ocakları'na varan Kaz Dağları yigitlerinin lisanına düşdü[ğün]de Napola tabirine değin inmekle merkûm Ali ağa kulları dâhi işideceği gibi tahrir ve edâ eylemiş"* [14] ifadelerine yer vermişti.* Hakeza Osmanlı arşiv belgelerinde Napoli Krallığı, *"Sicilyateyn"* (İki Sicilya) veya *"İtalya"* tabirleri kullanılmıştı.[15]

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu ile Napoli Krallığı arasında gelişen ticari ilişkiler aynı zamanda kültürel anlamda devletlerin tanımlamalarını da yansımıştı. Bu tanımlama Kuzey Afrika Garp Ocakları'ndan Trablusgarp Ocağı'nın Napoli Krallığı ile yaptıkları ticari antlaşmayı bildirmek için Trablusgarp kullarından Ali Ağa'nın verdiği takrirde antlaşmadan bahsetmesinin yanında Napoli hakkındaki tanımlamalara yer vererek Napoli ve İtalya isminin kökenine ve telaffuzuna dair verdiği bilgiler dikkat çekmişti. Bu bilgileri ifade eden ağanın verdiği detaylar İtalya coğrafyası hakkında sahip oldukları bilgileri göstermesi açısından önemliydi.

Osmanlı arşiv belgesinde Ali Ağa'nın Napoli isminin serüveni ve tarihsel sürecini anlatırken, kelimenin geçirdiği (Anatalyos, Endülüs, İtalya, Anapolya, Napolya, Pulya ve Napola) değişime ve dönüşümü değinmesi bir diğer önemli detaydı.

---

[14] BOA, HH. No. 1427/584361. Daha fazlası için bkz. Ek-1.

* İtalya adı: Latince Vitulus kelimesinin (calf land: buzağı toprağı) kaynağı olan *"Italic Vitelia"*nın Grekleştirilmiş hali olup ancak yavaş yavaş anlamı genişletilmiştir. MÖ 450 ve 400'e kadar ve 325'ten sonra Lucania ve Campania'yı da içine alan bölgenin adı Bruttiiler'in yaşadığı bölge anlamına geliyordu. Ve Pyrrhus Zaferi'nde (MÖ 280-275 arasında Epir Hükümdarı Pirus ile Romalılar arasında yapılan savaşlarda Pirus, Romalıları Heraklia savaşında yendiği güne verilen addır.) İtalya coğrafi bir ifade olarak Liguria ve Cisalpine Galya'nın güneyindeki her yeri kapsıyordu. İtalya, Alp sınırlarına ulaştığında, resmi olarak idari bölümler ne olursa olsun, Alpler'in güneyindeki tüm ülke, Polybius zamanından itibaren İtalya olarak adlandırılmıştı. Augustus'un şairleri İtalya'yı Hesperia (Batı ülkesi), Saturnia (Latium), Oenotria (Güneybatı İtalya), Ausonia (Ausonlar ülkesi) olarak tanımlamışlardı. ***The Oxford Classical Dictionary***, ed., Simon Hornblower, Anthony Spawforth, Oxford University Press, 4. Edition, 2012, s. 750.

[15] BOA, HH. nr. 1427/58436; BOA, C.DH. nr. 224/11187.

EK-1.

Trablus Ocağı ile akd-i sulh eylediğine dair Mağrib-i Trablus'dan gelen Ali Ağa'nın takririnde bahis mevzuu olan Napoli Kralı'nın Sicilyateyn kralı olması melhuz bulunduğuna ve Sicilyateyn isminin tarihi menşei ve tahavvüllerine dair:

Mağrib-i Trablus'dan gelen Ali Ağa kullarının takririnde Trablus Ocağı ile Napola (Napoli) Kralı sulh olmuşlardır deyu zikr eylediği kral Devlet-i Aliyye dâim el karâr ile sulh üzere olan Sicilyateyn Kralı olsun gerekdir. Elan Sicilyateyn tesmiye olunan mahaller mahiyetine vâkî mânend birkaç cezireler ile Roma berrine muttasıl ülkelerden ibâret memleket olub bu vilayetlere asl[î] Latin lisanında Anatalyos diyorlar idi. Badehu hicretin altmış altısından karşu Trablus'dan geçilub feth olundukda Arab lisanı rikkat üzere olmağla Endülüs denilub badehu kefereye avdet eyledikde birer mahalline izafet edelim. Kâh İtalya kâh Anapolya kâh Napolya ve kâh yalnız Pulya diyerek lafz-ı merkûm Garp Ocakları'na varan Kaz Dağları yigitlerinin lisanına düşdü[ğün]de Napola tabirine değin inmekle merkûm Ali ağa kulları dâhi işideceği gibi tahrir ve edâ eylemiş. Hâlâ Sicilyateyn Kralı İspanya Kralı olub Françe Kralı'nın tarafdarı olmağla Nemçe Hanedanı'na adû-yı ekberdir ve imparatorluğun ev hanedanı rücundan azîm fikirdedirler ve İspanyazade Sicilyateyn Kralı'nın Nemçe taifesiyle adavetleri müstahkem olduğuna binaen ibtidâr musâlaha niyâzıyla gelen Kavoketi (?) nam adamları müteyakkız şahıs olmağla Devlet-i Aliyye'nin iki büyük düşmanı vardır. Biri Moskov anların ardına İsveç gibi bir diğer[i] kovmuş daima fikirden hâlî olmazlar Devlet-i Aliyye kerem buyursun Nemçe'den dahi ardında bizi terbiye ve a'dâd eylesunler mukaddem ve muahhar fâ'ideden hâlî olunmaz deyu söylemişdi. İşte Napola dedikleri kral Sicilyateyn Kralı olub yine devlet rûz-ı efzûnun bereketine binaen ocağı mezbûr ile dahi musâlaha olmuşlar. Bu babda tarafeyn münâfâ'den hâlî olmamaları mukarrerdir.

BOA, HH. No. 1427/584361

مغرب طرابلسندن کلان علی اغا قوللرینك تعزیزنده طرابلس اوجاغی
ایله ناپولا قرالی صلح اولنشلر دردیو ذکر ایلدیکی قرال حالا دولت
علیه‌ده آنم القرار ایله صلح اوزره اولان سجلیاتین قرالی اولدیغی کبی
الآن سجلیاتین تسمیه اولنان محلر میسینه واکه مانند برقاچ جزیره
ایله روما برنیه متصل اولکالردن عبارت مملکت اولوب بو ولایتلره
اصل لاتین لسانده انطلیوس دیرلر ایدی بعده هجرتك التمش التیسنده
قارشو طرابلسدن کچیلوب فتح اولندقده عرب لسانی رقت اوزره
اولمغله اندلس دینلوب بعده کفره یه عودت ایلدکده بر محلنه اضافت ایله
کاه اتالیه وکاه اناپولیه وکاه ناپولیه وکاه یالکز پولیه دیه دك لفظ مرقوم
عرب اوجاقلرنیه وارن قازطانی یکیتلرینك لسانده دوشدکده
ناپولا تعبیرنیه دك انمکله مرقوم علی اغا قوللری دخی ایشتدیجکی کبی
تحریر واداایلمش حالا سجلیاتین قرالی اسپانیه قرالنك اوغلی اولوب
فرانچه قرالنك طرفداری اولمغله نمچه خاندانه عدوی اکبردر
وایمپراطورلغك اوخاندانه رجوعندن عظیم فکرده دولر وبو اسپانیه زاده
سجلیاتین قرالنك نمچه طائفه‌سیله عداوتلری مستحکم اولدیغینه بناء
ابتدا مصالحه نیازیله کلان قوکچی نام آدملری برمستیقظ شخص اولمغله
دولت علیه‌نك ایکی بیوك دشمنی واردر برسی سقوآنلرك اودینه
اسوج کبی بردیکن قومیتی وآنمافکردن خالی اولماملر دولت علیه
کرم بیورسون نمچه لونك دخی اوردنده بزی تربیه واعداد ایلسونلر
مقدم وموخر فائده دن خالی اولمز دیو سویلنیدی اشته ناپولا دیدکلری
قرال سجلیاتین قرالی اولوب ینه دولت دوزاقونك برکتینه بناء
اوجاغ مزبور ایله دخی مصالحه اولنشلر بوبابده طرفین منافعدن
خالی اولماملری مقرردر

OSMANLI ARŞİVİ
HAT
1427 | 58436

2 varak
(Sahife 03)

HAT. 1427

BİBLİYOGRAFYA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, A.DVNSDVE.d. nr: 96/1, hk. 7; BOA, HH. No. 1427/584361; BOA, HH. nr. 1427/58436; BOA, C.DH. nr. 224/11187.

Yayımlanmış Kaynaklar

Black, Jeremy, ***From Louis XIV to Napoleon, The Fate of a Great Power***, UCL Press, United Kingdom and United State, First Published, 1999.

Externbrink, Swen, "State Building Within The Empire: The Cases of Brandenburg-Prusya and Savoy-Sardinia", ed., R. J. W. Evansand Peter H. Wilson, ***The Holy Roman Empire, 1495-1806: A European Perspective,*** Brill, Leiden-Boston, 2012, ss.187-202.

Francesco Pera, ***Ricordi e Biografie***, Livorno, 1867.

Henry Charles Lea, ***The İnquisition in The Spanish Dependencies: Sicily, Naples, Sardinia, Milan, The Canaries, Mexico, Peru, New Granada***, MacMillan Company, New York, 1922.

Kamen, Henry, ***Spain, 1469-1714: A Society of Conflict***, Pearson Education Limited, Edinburgh, 2005.

Macartney, C. A., "The Habsburg Dominions", ed., J. O. Lindsay, ***The Old Regime (1713-63),*** Vol. VII, Cambridge At The University Press, London, 1966, ss. 391-415.

Mehmed Süreyya, ***Sicili Osmani: Osmanlı Ünlüleri***, C. III, Haz. Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Memoirs of Elizabeth Farnesio, The Present Queen Dowager of Spain, Translated from a Spanish Manuscript, Printedby T. Gardner, London, 1746.

Memoirs of The Life and Administration of The Late Andrew-Hercules de Fluery, Cardinal of The Roman Church, Formerly Bishop of Frejus, Prime Ministerto His Most Christian Majesty Lewis XV., Printed For, J. Roberts, London, 1743.

Price, J. L., "The Dutch Republic", ed., Peter H. Wilson, ***A Company to Eighteenth Century Europe***, Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, ss. 289-303.

Roger Lockyer, ***Tudor and Stuart Britain, 1485-1714***, Routledge, London, 2005.

Stoye, J. W., "The Austrian Habsburg", ed., J. S. Bromley, ***The Rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/25***, Vol. VI, Cambridge At The University Press, London, 1971, ss. 572-607.

The Oxford Classical Dictionary, ed., Simon Hornblower, Anthony Spawforth, Oxford University Press, 4. Edition, 2012.

Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, ***Subhî Tarihi: Sâmi ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte***, Haz. Mesut Aydıner, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.

Veenendaal, A.J., "The War Of The Spanish Succession InThe Europe", ed., J. S. Bromley, ***The Rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/25***, Vol. VI, Cambridge At The University Press, London, 1971, ss. 410-445.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BİR DİPLOMASİ ARACI OLARAK "ARABULUCULUK"

"MEDIATION" AS A TOOL OF DIPLOMACY
IN THE OTTOMAN EMPIRE

Fatih KARABULUT
Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi
ORCID No: 0000-0003-0087-4915

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu, Karlofça Antlaşması'na (1699) kadar "*ad hoc*" (tek taraflı) veya *"muvakkat"* (geçici) bir diplomasi yürütmüştü. Karlofça müzakerelerini kâtipler sınıfına mensup üyelerin yürütmesi, bürokratik işlerin değiştiğini ve kâtipler sınıfının öne çıktığını göstermişti. Bürokrasideki değişim ve dönüşüm diplomaside de kendini göstermişti. Diplomasideki değişim *"tavassut"* yani arabuluculuk sistemi uluslararası diplomasinin önemli bir paydaşı haline gelmişti. Bürokratik devletler için arabuluculuk sisteminin varlığı, diplomatik ilişkilerdeki tıkanıklığın giderilmesinde, önemli bir pratik araç haline gelmişti. Diplomatik bir araç olarak arabuluculuk, Osmanlı için her zaman geçerli bir argüman özelliği taşımasa da uluslararası ilişkiler bağlamında düzenleyici bir rolü vardı. Örneğin, Karlofça Antlaşması'nda İngiltere ve Hollanda'nın arabuluculuk girişimlerini çok kıymetli bulunmuştu. Yanı sıra İngiltere ve Hollanda'nın Karlofça'daki teşebbüsleri Babıâli nezdinde prestijlerini ve saygınlıklarını arttırmıştı.

Hakeza Prut Savaşı (1711) sürecinde Avusturya ve Lehistan'ın arabuluculuk girişimleri kabul görmezken, Pasarofça Antlaşması'nda (1718) İngiltere ve Hollanda'nın arabuluculuğu kabul görmüştü. Belgrad Antlaşması'nda (1739) İngiltere ve Hollanda'nın arabulucu olarak görev almalarına rağmen Lehistan Veraset Savaşları'nda (1733-1738) Babıâli'ye verdikleri sözleri yerine getirmediklerinden arabuluculuklarına itibar edilmemişti. Oysaki Fransa hem Osmanlı İmparatorluğu'nun arabuluculuk girişimini hem de Belgrad Antlaşması'nın garantörlüğünü üstlenerek büyük prestij kazanmıştı. Babıâli, Belgrad Antlaşması'nda bulunan Fransız Elçisi Marki dö Vilnöv'ü ödüllendirilirken, Fransa'nın ahitname şartlarını iyileştirilerek geniş imtiyazlar vermişti. Buna karşın Osmanlı İmparatorluğu, arabuluculuğu diplomaside pratik bir araç ve amaç için Avusturya Veraset Savaşları'nda (1740-1748) kullanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu denge sistemindeki güce ayak uydurabilmek için değişmesi ve dönüşmesi gerektiğini kavramıştı. Bu kavrayış diplomatik faaliyetlerdeki yabancılaşmanın önüne geçmek ve diplomasiyi daha etkin bir unsur olarak kullanmak için yapılan girişimlerdi. Bu konu minvalinde Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümü diplomatik arabuluculuk üzerinden okumaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Karlofça, Prut, Pasarofça, Belgrad, Avusturya Veraset Savaşları.

ABSTRACT

Until the Treaty of Karlowitz (1699), the Ottoman Empire conducted an *"ad hoc"* (unilateral) or *"muvakkat"* (temporary) diplomacy. That the members of the class of clerks conductedthe Karlowitz negotiations was a sign that bureaucratic affairs had changed and the class of clerks had gained prominence. Change and transformation in bureaucracy had shown itself in diplomacy. The change in diplomacy, *"tavassut"*, namely the mediation system, had become key in international diplomacy. For bureaucratic states, the existence of a mediation systembecame an important practical tool in relieving the deadlock in diplomatic relations. As a diplomatic tool mediation played an instrumental role in regulating foreign affairs, although it did not always carry valid argument for the Ottoman Empire. For example, in the Karlowitz Treaty, the mediation initiatives of England and the Netherlands were found invaluable. Besides these initiatives increased the prestige and respectability of England and the Netherlands before the Sublime Porte (Babıâli).

Likewise, during the Pruth War (1711), while the mediation attempts of Austria and Poland were not accepted, In the Passarowitz Treaty (1718), the mediation of England and the Netherlands was. Although Britain and the Netherlands served as mediators in the Treaty of Belgrade (1739), their mediation was rejected in the Wars of the Polish Succession (1733-1738) as they did not fulfill their promises to the Sublime Porte. Whereas France gained great prestige by undertaking both the mediation initiative of the Ottoman Empire and acting as guarantor of the Belgrade Agreement. While the Sublime Porte was rewarding the French Ambassador Marki Dö Vilnev in the Belgrade Treaty, France was given wide privileges by improving the conditions of the capitulation of France. On the other hand, the Ottoman Empire hadused mediation as a practical tool and purpose in diplomacy during the Wars of the Austrian Succession (1740-1748). The Ottoman Empire had grasped that it had to change and transform in order to keep pace with power in the system of balance. This recognition was an attempt to prevent alienation in diplomatic activities and to use diplomacy as a more effective device. This article attempts to read the change and transformation of the Ottoman Empire through diplomatic mediation.

Keywords: Karlowitz, Pruth, Passarowitz, Belgrade, The Wars of the Austrian Succession.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BİR DİPLOMASİ ARACI OLARAK "ARABULUCULUK"

Osmanlı İmparatorluğu'nda Diplomasinin Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu, sahip olduğu toprakların genişliği beraberinde sınır komşuluk ilişkilerinin gelişmesine de ortam hazırlamıştı. Bu diplomatik ilişkileri belirleyen her ne kadar sınır hatları olsa da dost ve düşman kavramları üzerinden oluşan *"mutlak üstünlük"* vurgusuyla şekillenmişti. Bu üstünlük kavramı *"hiçbir devleti kendisi ile eşit statü de görmemesi"* diplomasiye etki eden temel argümanlardan biriydi, çünkü Osmanlı İmparatorluğu, diplomatik ilişkilerini başka devletlerle bağlar geliştirerek kendini sınırlamak istemiyordu. Bu sayede yapacağı askeri seferlerde hiçbir yükümlük altına girmeden, gücünün beraberinde getirdiği caydırıcılığı "*hiçbir Hristiyan devleti eşit hakları haiz kabul etmemek ve onlarla hiçbir zaman daimi barış içinde olmamak"* olarak belirlemişti.[1]

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki *"ad hoc"* (tek taraflı) ve *"muvakkat"* (geçici) diplomasi işlev görmekle beraber elçilik görevlerini *"Ortaelçi", "büyükelçi", "nameres"* ve *"çavuş"* adı altında görevliler yürütmekteydi.[2] Yanı sıra Kıta Avrupası ile olan ilişkiler daha çok ticari işlemler üzerinden gerçekleşmekteydi. Bu ticari işlemler Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı devletlere herhangi bir karşılıklı anlaşma olmadan, tek taraflı olarak verdiği *"Ahidnâme-i Hümâyun"* (Sacre Capitulationi/Mübarek kapitülasyonlar) veya *"Kapitülasyon"* adı verilen imtiyazlardı.[3]

Bu ilişki biçimi Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlak üstünlüğü II. Viyana Kuşatması (1683-1699) ile *"Kutsal Liga"*ya (Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya) karşı verdiği Salankamen (1691) ve Zenta (1697) savaşlarında ağır mağlubiyetler alarak Karlofça Antlaşması'nı (1699) imzalayarak kaybetmesiyle değişmişti.[4] Bu antlaşma ile Osmanlı

---

[1] Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", ed., Güler Eren, ***Osmanlı***, C. I., Ankara, 1999, s. 645.

[2] Büyükelçiler: *"Rumeli"* ve *"Anadolu Beylerbeyliği;* Ortaelçiler: *"defterdarlık, nişancılık, Mekke Payesi"*; ve İran'a giden elçilere ulema sınıfından *"Anadolu Kazaskeri"* verilmekte idi. Bu makama 1774 yılında Rusya'ya gönderilen Süvari Mukabelecisi Abdülkerim Efendiye, *"Rumeli Beylerbeyliği Payesi"* ve *"mirimiranlık"* rütbesi muvakkaten (geçici) verilmişti. Faik Reşit Unat, ***Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri***, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, TTK, Ankara, 1968, s. 19-25.

[3] Maurist H. Van den Boogert, ***Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi: 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar***, Çev. Ali Çoşkun Tuncer, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ocak 2014, s. 22.

[4] Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmaîl Âsım Efendi, ***Târîh-i Râşid ve Zeyli***, C. I, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 565-598; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, ***Zübde-i Vekayiât (Tahil ve Metin 1066-1116/1656-1704),*** Haz. Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara, 1995, (vrk. 359a-381a) s. 653-698; Rifaat Ali Abou-El-Haj, "Ottoman Attitudes Toward Peace Making: The Karlowitz Case", ***Der Islam***, Vol. 51, 1974, s. 131-137. Osmanlı İmparatorluğu için Viyana'dan önce kırılma yaratan bir diğer gelişme, Osmanlı ve Avusturya arasında imzalanan Zitvatorok Antlaşması (1606) ile *"Viyana*

bürokrasisi içerisinde büyük değişimler yaratacak bir gelişme yaşanmıştı. Bu gelişme Karlofça görüşmelerine murahhas olarak katılması için *"kılıç ehline"* (seyfiye) mensup biri değil de *"ilmiye sınıfı"*na (kalemiye) mensup olan Mehmed Rami Paşa ile Divan-ı Hümâyûn dragomanlarından (tercüman) İskerletzade Alexander Mavrokordato'nun seçilmiş olmasıydı.[5] Karlofça müzakerelerine kalemiye sınıfına mensup birinin katılması Osmanlı bürokrasisi içerisinde değişimi gösteren farklardan biri olduğu kadar diplomasi algısının da değiştiğini göstermişti, çünkü Osmanlı mutlak üstünlüğünü kaybetmekle beraber *"karşılıklı muhataplığı"* (reciprocal) ve *"mekik diplomasisi"ni* (shuttle diplomacy) esas alan diplomatik ilişkiler evresine geçmişti.

Tavassut (Arabuluculuk) Girişimi

Osmanlı İmparatorluğu'nda diplomasisinin gelişimi hakkında verdiğimiz kısa malumattan sonra imparatorluğun Avusturya Veraset Savaşları'ndaki (1740-1748) tavassut (arabuluculuk) girişimini ele alarak değerlendirmeye çalışacağız. Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Charles'ın bir erkek varisi olmaması nedeniyle Habsburg Hanedanlığı'nı tahta tutmak için *"Faydacı Müeyyide"* (Pragmatic Sanction) uygulamasını devreye sokarak tahta kızı Maria Theresa'nın çıkması için hazırlık (1713) yapmıştı.[6] Bu uygulamayı İngiltere,[7] Fransa[8] ve

---

Beyi" yerine *"Kutsal Roma İmparatoru"* unvanının kullanılmasıydı. Savaş, "Genel Hatları ile Osmanlı Diplomasisi", s. 645.

[5] **Mükâleme-i sulh için mahal ta'yîni ve Re'isü'l-küttâb Râmî Mehemmed Efendi'nin ve İskerlet-zâde ve mutavassıtların Belgırad'dan azîmeti zikrindedir: "***Veziria'zam Ordu-yı humâyûn ile Belgrad 'a dâhil olduklarında mükâlemeye memûr Reisülküttâb Râmî Mehemmed Efendi henüz Belgrad'da meks üzere olup gitmemişler. Bu kadar müddet mekslerine bâis, mükâleme-i sulh içün bir mekân-ı mahsusa tayîninde çok kîl ü kâl olmuş. Evvelâ, "Devlet-i Aliyye'nin murahhas elçileri Budin'e veyâhûd Pespirem varoşuna veyâhûd tabura geldünler hiç olmaduğu hâlde Ösek'e gelsünler, kâdimden böyle olagelmişdir" didiler. Ve Devlet-i Aliyye elçileri gelmezler ise mutavassıt olan İngiltere ve Felemenk elçileri tabura gelmek üzere taleb eylediler. Niçe kere âdemleri vardı ve geldi, aslâ sözleri ısgâ olunmayup, "hudûd-ı İslamiyyeden bir münâsib mahalle gelürler. Yohsa Devlet-i Aliyye murahhasları gönderilmez. Bu bahâne ile ceng ü cidâl murâdları ise görüşmek hâzırımızdır" dinildi. Bi-z'zarûrî Varadin ile Belgrad arasında Karlofça nâm mahalde mükâleme olunmağı…"* Mehmed Paşa, ***Zübde-i Vekayiât***, (vrk. 355a-355b) s. 645. Bkz. Rifaat Ali Abou-El-Haj, The Reisulkuttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz, Princeton University, Ph.D., 1963; Derya Deniz, ***Reisülküttab Rami Mehmed Efendi'nin Sulhnâmesi (Vekâyi'-i Musâlaha) Tahlil ve Metin***, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 2016.

[6] Barbara Stollberg-Rilinger, Barbara, ***Kutsal Roma İmparatorluğu***, Çev. Mete Tunçay, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, Haziran 2020, s. 159.

[7] Hannover Elektörü I. George 1714 tarihinde İngiltere Kralı olunca, Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Charles, George'un kral oluşunu kabul etmeyerek vassalı olarak görmüştü. Fakat VI. Charles, İngiltere'nin Faydacı Müeyyide'yi kabul etmesi karşılığında; I. George hem İngiltere Kralı hem de Hannover Elektörü olarak kabul (1731) etmişti. Torsten Riotte, "Britain and Hannover", ed., Peter H. Wilson, ***A Company to Eighteenth Century Europe,*** Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, s. 363.

[8] Fransa Kralı XVI. Louis, VI. Charles'ın müeyyidesini kabul etmemesine karşılık, Lehistan Veraset Savaşları (1733-1738) sonunda imzalanan Viyana Antlaşması (1738) ile Lorrain Dukalığı'nı vererek kabul etmesini sağlamıştı. Jeremy Black, ***From Louis XIV to Napoleon, The Fate of a Great Power***, UCL Press, United Kingdom and United State, First Published, 1999, s. 77.

İspanya[9] belirli tavizler ve topraklar karşılığında kabul ederken; Lehistan, Hollanda ve Prusya hiçbir karşılık almadan kabul etmişti. Ama Wittelsbach Hanedanı'ndan Bavyera Elektörü Charles Albert ise hiçbir şekilde müeyyideyi kabul etmediği gibi tahtın kendi hakkı olduğunu savunuyordu, çünkü hem müteveffa İmparator I. Joseph'in kızı Maria Amalia ile evli olması hem de imparator olmak için gerekli olan elektör unvanını sahip olmasını gerekçe göstermişti.[10] Yanı sıra Wittelsbach Hanedanı'na mensup elektörlükler de Bavyera Elektörü'nün yanında yer almıştı.

Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Charles'ın ölmesiyle (1740) veraset savaşlarının fitili de ateşlenmişti. Fransa, İspanya ve Prusya krallığı ve Colonge, Köln, Trier ve Platine elektörlükleri Bavyera Elektörü Charles Albert'ı desteklerken; İngiltere, Hollanda ve Lehistan krallıkları Macar Kraliçesi Maria Theresa'yı destekliyordu. Nihayetinde Prusya Kralı II. Friedrich'in Silezya'yı işgaliyle başlayan veraset savaşları, Kıta Avrupası'nın geneline yayılmıştı. Bavyera Elektörü Charles Albert, Frankfurt am Main'de elektörler tarafından imparator seçilerek, VII. Charles adını (1742) almıştı.[11] Lakin Maria Theresa mücadelesini devam ettiriyordu. 1745'e gelindiğinde Fransa Kralı XV. Louis; İspanya, Prusya, Clonge, Köln, Trier, Platine ve Osmanlı'nın yer aldığı bir ittifak bloğu kurma teşebbüsü olmasına karşın, Prusya Kralı Friedrich'in Maria Theresa ile Dresden Antlaşması'nı (1745) yapması ve İmparator VII. Charles'ın ölmesi (1745) ittifak oluşumunu sonuçsuz bırakmıştı.[12]

Osmanlı İmparatorluğu ise Avrupa'da cereyan eden Avusturya Veraset Savaşları'ndan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışsa da veraset savaşlarını bitirmek ve Batılı devlet arasında arabuluculuk girişiminde bulunmak için *"Devlet-i Aliyye-i hazret-i hilâfet-asârın cümle üzerine olan inâyet ve şefkatini ihbâr zımnında müluk-ı Nasara'nın cenk ve cidâlleri güya kalıb-ı sulh u salâha ifrâğ olunmak için cümle taraflarından rağbet olunur ise tavassut olunmak şayet mümkündür deyu bâ-emr-i hümâyûn taraf-ı çâkeranemden Avrupa mülûkî*

[9] Habsburg İmparatoru VI. Charles, İspanya Kraliçesi Elizabeth Farnese'nin Parma ve Piacenza dukalıkları ve Tsokana Grandukalığı üzerindeki haklarını tanıdığını söyleyerek müeyyideyi kabul etmesini (1731) sağlamıştı. Black, ***From Louis XIV to Napoleon***, s. 77.

[10] Müteveffa Habsburg İmparatoru I. Joseph'in kızlarından Maria Josepha ile evli olan Saksonya Elektörü III. August'un taht üzerinde hakkı olmasına karşın; VI. Charles, Lehistan Veraset Savaşları'nda III. August'un Leh tahtına çıkmasına yardım ettiğinden imparatorluk tahtı üzerindeki haklarından vazgeçmişti. C. A. Macartney, "The Habsburg Dominions", ed., J. O. Lindsay, ***The Old Regime (1713-63),*** Vol. VII, Cambridge At The University Press, London, 1966, s. 397.

[11] Peter H. Wilson, "The Empire Austuria and Prusia" ed., Peter H. Wilson, ***A Company to Eighteenth Century Europe,*** Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, s. 264.

[12] Christopher Duffy, ***Frederick The Great A Military Life,*** Routledge and Kegan Paul Publication, London, 1. Baskı, 1985. s. 56; Stollberg-Rilinger, ***Kutsal Roma İmparatorluğu***, s. 160-162; Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçisi Mustafa Hatti Efendi'nin Sefareti ile ilgili Üç Belge", ***Tarih İncelemeleri Dergisi***, S. 12, 1997, s.126; ***Mustafa Hatti Efendi'nin Viyana Sefâretnâmesi***, Haz. Ali İbrahim Savaş, TTK, Ankara, 1999, s. 9; BOA, HH. nr. 17/38; BOA, İE. HR. nr. 17/1587.

başvekillerine"[13] mektuplar yazmıştı. Lakin Babıâli'nin Napoli, Lehistan, İsveç, Avusturya ve Fransa başvekillerine gönderdiği mektuplardan hiçbir bir menfi sonuç almamasına rağmen, Osmanlı bürokrasisinde diplomasinin geldiği noktayı göstermesi açısından önemli bir gelişmeydi. Napoli Başvekili Salas Dükü, Lehistan Başvekili Kont de Brull, Fransa Başvekili Kardinal Fleury, Avusturya ve İsveç başvekillerinden gelen cevaplarda memnuniyetlerini bildirmişlerdi. Hakeza uluslararası diplomasi bağlamında değerlendirilebilecek bu gelişme, bir diğer açıdan Osmanlı'nın Batı diplomasisi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini de göstermişti. Nihayetinde veraset savaşları Aix La Chapelle Antlaşması (1748) ile Frankfurt am Main'de Franz Stephan'ın imparator oluşuyla çözüme kavuşmuştu. Antlaşma sonrası Osmanlı İmparatorluğu, Maria Theresa ve Franz Stephan'ın tahta cülüslarını tebrik etmek için Mustafa Hatti Efendi'yi elçi olarak Viyana'ya (1748) göndermişti.[14]

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda diplomasinin gelişimi ilk etapta güçlü yapısı üzerinden şekillenirken, gücü zayıflamaya başladığı zaman diplomasiyi kullanmaya başlamıştı. Diplomatik olarak tek taraflı ve geçici diplomasinin değişmesi ve bürokratik devlet yapısı içerisinde değişim ve dönüşümü başlatmıştı. Bürokratik devlet yapısı içerisinde ketebe sınıfı veya kitap ehlinin ön plana çıkmasıyla devlet aklı daha rasyonel bir düzleme oturmuştu. Yabancı devletlere gönderilen sefirlerin elçilik görevlerindeki misyonları dahi değişmeye başlamıştı. Daha önceleri sefirler protokol kurallarından mürekkep takrirler (raporlar) sunarken, Damad İbrahim Paşa'nın vezaret makamına gelmesiyle elçilerin sefaretnameleri kaleme alırken, gittikleri ülkeler hakkında daha detaylı raporlar sunmaya başlamışlardı. Osmanlı İmparatorluğu için diplomasi, Kıta Avrupası'ndaki güç skalasında dengede kalması için önemli bir araç olmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu uluslararası ilişkilerde önemli bir diplomatik argüman olan arabuluculuk sistemini tarihinde ilk kez Avusturya Veraset Savaşları'nda kullanarak büyük bir fark ortaya koymuştu. Osmanlı İmparatorluğu diplomatik bir argüman olarak arabuluculuğu Karlofça Barış görüşmelerinde Hollanda ve İngiltere ile ilk kez tanışmıştı. Daha sonra Prut Savaşı sırasında Avusturya ve Lehistan'ın, Pasarofça sürecinde İngiltere ve Hollanda'nın ve Belgrad sürecinde Fransa'nın arabuluculukları tanışmış ve prestijli girişimler olarak görmüştü. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik arabuluculuğu önemli bir girişimdi. Hakeza savaşın tarafı olan devletlere gönderilen mektuplardan gelen cevaplar bunu gösterir niteliktedir. Bu da bizi Osmanlı bürokratik yapısının süreç içerisinde nasıl mevcut konjonktüre ayak uydurduğunu ve pragmatik bir yapıya sahip olduğunu göstermişti.

[13] BOA, A. DVN. DVE. d. nr. 151, hk. 14. Daha fazlası için bkz. Ek-1.

[14] ***Mustafa Hatti Efendi'nin Viyana Sefâretnâmesi***, s. 9-10; BOA, AE. I. Mahmud, nr. 71/4670.

EK-1.

Avusturya Veraset Savaşları'nda Babıâli'nin Tavassut Girişimi:
Devlet-i Aliyye-i hazret-i hilâfet-asârın cümle üzerine olan inâyet ve şefkatini ihbâr zımnında müluk-ı Nasara'nın cenk ve cidâlleri güya kalıb-ı sulh u salâha ifrâğ olunmak için cümle taraflarından rağbet olunur ise tavassut olunmak şayet mümkündür deyu bâ-emr-i hümâyûn taraf-ı çâkeranemden Avrupa mülûkî başvekillerine bundan akdem yazılan mektûblardan mukaddema Venedik Cumhurları'nın cevabları gelip bî-garazâne cenke dâhil olmadıklarına binâen teşekkür üzre oldukları malûm-ı saâdetleri olmuş idi. Şimdi Sicilyateyn (Napoli) Kralı başvekilinden mektûb-ı merkûmun cevabı gelip teslimi husûsunda vakt u mahal tayîni için Derâliyye'de mukîm elçileri kapıya istîzân kaimesi göndermiş. Elçi-i mesfûr hâlâ Yukarı Baltalimanı taraflarında olmakdan nâşi Tersâne-i Amire taraflarına götürtülmesinde pişgâh-ı hümâyûn-ı hazret-i cihândâriden ısrârı muktezî olmak hasebiyle yukarı taraflarda bir mahâl tayîni münâsib olup ve bu husûsda Yalı-i Muhlisi sâir mahâllerden enseb mülâhaza olunmağla inşâa'llahu-teâlâ işbu Cumartesi günü dîvândan sonra Üsküdar kıyılarından mürûr ile yalıya varılıp münâsib olan tertib üzre mesfûru celb ve mektûbunu ahz hâleti taraf-ı âlilerinden dâhi re'y buyurulur ise o vecih üzre haraket olunacağı ve kaime-i mezkûreden gayrı Basmacı İbrahim Efendi kullarının kaimesi takrîrine göre Prusya Kralı'nın Devlet-i Aliyye'ye mürâcaat birle akd-i müvâlâta tergibi hâvî mûmâ-ileyh İbrahim Efendi ve Humbaracıbaşı Ahmed Paşa kulları taraflarından bundan akdem hâkimanece tâbirât ile kral-ı mûmâ-ileyhin başvekiline mektûb gitmiş idi. Mektûb-ı merkûm dahî mahâlline varıp tahminen cevabı gelmek üzre olduğu ihbâr olunmağla ona dâir adamları vürûdunda nev-i nevâziş ile bilâ-tehir Derâliyye'ye irsâl eylemesi için Hotin Muhafızı Vezir İzzetli Süleyman Paşa kullarına dahî mektûb tahrir olunduğu malûm-ı hasâfet-mersûm-ı kerimâneleri buyuruldukda zikr olunan takrîrlere dahî bâde'n-nazar ber-vech-i muharrer elçi-i mesfûr ile yevm-i mezkûrda Yalı-i Muhliside mi mülâkat münâsibdir yâhud bir âhar mahâl mi tahsîs buyurulur ne gûne ise taraf-ı hâlisâneme ihbâr vâbeste-i re'y-i dirâyet-âsârlarıdır.

BOA, A. DVN. DVE. d. nr. 151, hk. 14.

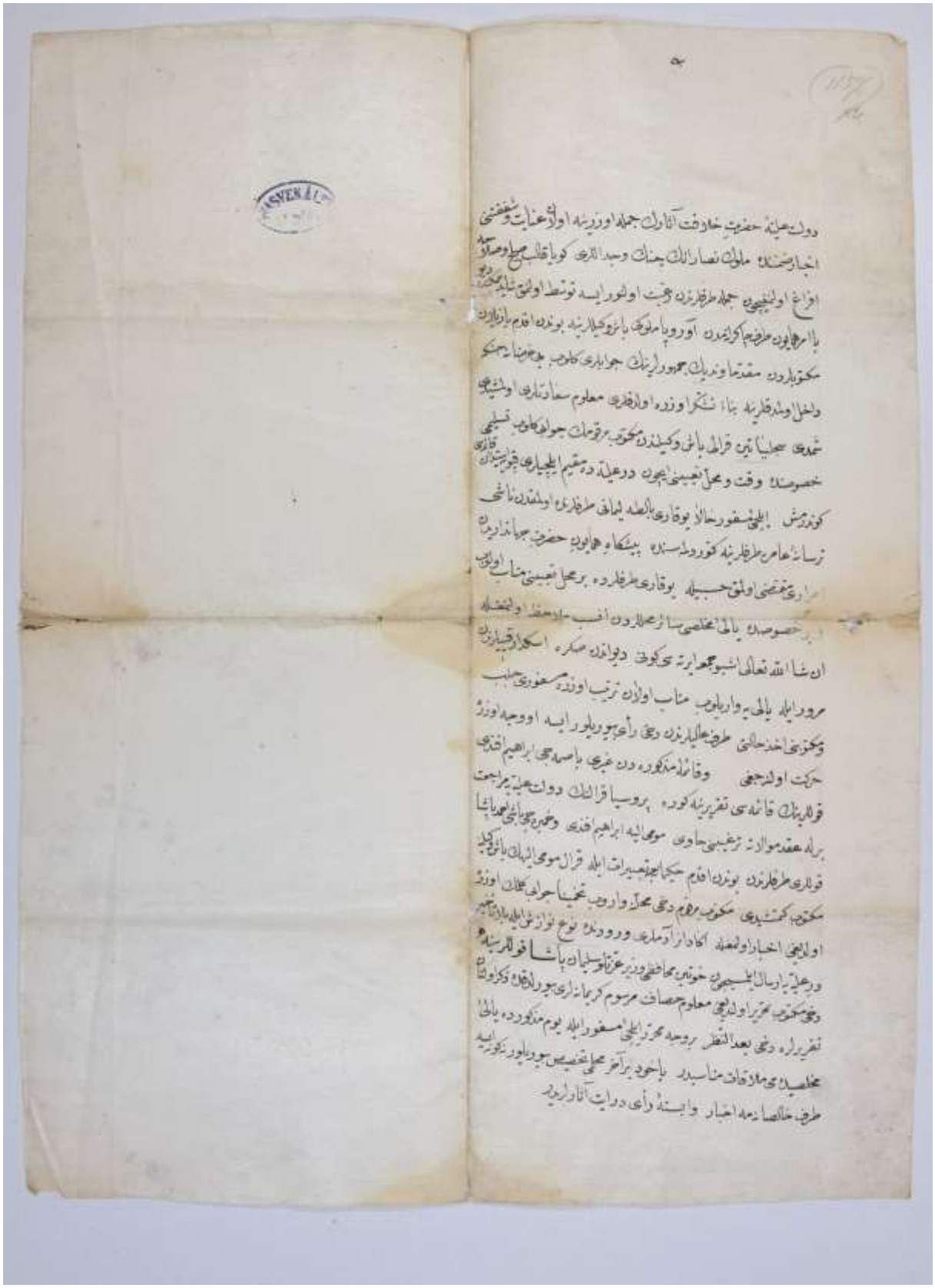

BİBLİYOGRAFYA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, A. DVN. DVE. d. nr. 151, hk. 14; BOA, AE. I. Mahmud, nr. 71/4670; BOA, HH. nr. 17/38; BOA, İE. HR. nr. 17/1587.

Yayımlanmış Kaynaklar

Abou-El-Haj, Rifaat Ali, "Ottoman Attitudes Toward Peace Making: The Karlowitz Case", ***Der Islam***, Vol. 51, 1974, s. 131-137.

Abou-El-Haj, Rifaat Ali, The Reisulkuttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz, Princeton University, Ph.D., 1963.

Black, Jeremy, ***From Louis XIV to Napoleon, The Fate of a Great Power***, UCL Press, United Kingdom and United State, First Published, 1999.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, ***Zübde-i Vekayiât (Tahil ve Metin 1066-1116/1656-1704),*** Haz. Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara, 1995.

Deniz, Derya, ***Reisülküttab Rami Mehmed Efendi'nin Sulhnâmesi (Vekâyi'-i Musâlaha) Tahlil ve Metin***, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 2016.

Duffy, Christopher, ***Frederick The Great A Military Life,*** Routledge and Kegan Paul Publication, London, 1. Baskı, 1985.

Macartney, C. A., "The Habsburg Dominions", ed., J. O. Lindsay, ***The Old Regime (1713-63),*** Vol. VII, Cambridge At The University Press, London, 1966, ss. 391-415.

Mustafa Hatti Efendi'nin Viyana Sefâretnâmesi, Haz. Ali İbrahim Savaş, TTK, Ankara, 1999.

Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmaîl Âsım Efendi, ***Târîh-i Râşid ve Zeyli***, C. I, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

Riotte, Torsten, "Britain and Hannover", ed., Peter H. Wilson, ***A Company to Eighteenth Century Europe,*** Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, ss. 354-367.

Savaş, Ali İbrahim, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", ed., Güler Eren, ***Osmanlı,*** C. I, 1999, ss. 643-659.

Savaş, Ali İbrahim, "Osmanlı Elçisi Mustafa Hattî Efendi'nin Safâreti İle İlgili Üç Belge", ***Tarih İncelemeleri Dergisi***, S. 12, 1997, ss. 125-134.

Stollberg-Rilinger, Barbara, ***Kutsal Roma İmparatorluğu***, Çev. Mete Tunçay, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, Haziran 2020.

Unat, Faik Reşit, ***Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri***, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, TTK, Ankara, 1968.

Van den Boogert, Maurist H., ***Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi: 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar***, Çev. Ali Çoşkun Tuncer, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ocak 2014.

Wilson, Peter H., "The Empire Austuria and Prusia" ed., Peter H. Wilson, ***A Company to Eighteenth Century Europe,*** Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, ss. 260-275.

AYŞE KULİN'İN *NEFER NEFESE* ADLI ROMANINDA YAHUDİ SOYLIRIMI

REPREENTATION OF HOLOCAUST IN AYŞE KULİN'S NOVEL *LAST TRAIN TO ISTANBUL*

Dr. Öğr. Üyesi Gamze SABANCI UZUN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi

ORCID NO: 0000- 0003-3850-4581

ÖZET

Ayşe Kulin'in 2002 yılında yayınladığı *Nefes Nefese* adlı romanı, 2. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da Hitlerin soykırımından kaçmaya çalışan Yahudilere Türk diplomatlarının yardım etmesini anlatan tarihi bir romandır. Romanın eş zamanlı gösterilen şehirleri, Marsilya ve Ankara, iki kız kardeş arasında, Selva ve Sabiha, eş zamanlı olarak sembolize edilmiştir. Böylelikle roman, bir yandan ölümün gölgesinde hayatta kalmaya çalışan, diğer bir yandan da metaforik olarak ölmüş ve tekrardan dirilmeye uğraşan iki kardeşin hikayesini Yahudi soykırımı gibi ölümü ve kurtuluşu sembolize eden tarihsel bir olay etrafında kurgulanmıştır *Nefes Nefese*, her ne kadar Yahudi Soykırımını anlatır gibi görünse de metnin arka plana itilmiş, yani metnin bilinçaltını oluşturan hikaye farklıdır. Ölümün gölgesinde yaşayan kız kardeşler, kendi özel yaşamlarının derinliklerine inerek aslında çoktan ölmüş olduklarını fark ederler. Bu sebeple roman her ne kadar Selva'nın da dediği gibi "Hayat hakkımız bile Gestapo'nun iki dudağının arasında" (53) olduğunu gösterse de, aslında iki kız kardeşin kendi hayatlarını bulmalarındaki göstermiş oldukları cesur başkaldırmaları etrafında şekillenir.

ABSTRACT

Ayşe Kulin's novel *Last Train to Istanbul*, published in 2002, is a historical novel about the help of Turkish diplomats to Jews who tried to escape the Hitler genocide in France during World War II. The doube settings of the novel, Marseilles and Ankara, are simultaneously symbolized between the two sisters; Selva and Sabiha. Thus the novel is structured around the Holocaust- which symbolizes death and salvation, to narrate the stories of two sisters. The former one is trying to survive in the shadow of death, the latter is metaphorically death but trying to resurrect. Although the novel appears to talk about the Holocaust, the story between the lines is different. The sisters who live in the shadow of death, realize that they are already dead. Therefore, even though the novel is in live with Selva's statement that their "right to live depends on Gestapo's words" it is actually formed around the courageous revolt of the two sisters in finding their own lives.

Key Words: Ayşe Kulin, Last Train to Istanbul, Holocaust, history.

2013 VE 2018 FEN BİLİMLERİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA AYNALAR İLE MERCEKLERİN SARMAL İÇERİKLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION ON MIRRORS AND LENSES IN THE SCIENCE EDUCAION CURRICULA OF 2013 AND 2018 AT PART OF SPIRAL CONTENT

Güllücan BAYMUŞ

Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,

Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Orcid ID: 0000-0003-2530-2999

Doç. Dr. Ramazan ÇEKEN

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0003-3584-7132

ÖZET

Öğretim programı geliştirme modellerinden sarmal program geliştirme, fen öğretim programlarında önemli bir yere sahiptir. İçeriğin gerektiği zaman tekrar edilmesine ve derinliğine ele alınmasına olanak sağlayan bu yaklaşım, öğrenilen bilgiler arasında geçerli ilişkilendirmelerin yapılmasına destek sunmaktadır. Fen kazanımlarının birbirine destek olacak şekilde ilişkilendirilmesi için içeriğin uygun bir konu dizilimine sahip olması önem taşımaktadır. Bu nedenle fen kavramlarının ilgili öğretim programında sarmal program geliştirme modeli bakımından uygun bir dizilime sahip olup olmadığının iyi anlaşılması gerekmektedir. Ayna ve mercekler ile ilgili içeriğin de bu içerik düzenleme anlayışını yansıtması beklenmektedir. Bu çalışmanın amacı 2013 ve 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında (FBDÖP) aynalar ile merceklerin konusunun sarmal program geliştirme modeline göre nasıl bir içerik düzenlemesine sahip olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmanın problemi; "2013 ve 2018 FBDÖP'na göre *aynalar* ve *mercekler* ile ilgili içerikler, sarmal bir dizilime sahip midir?" şeklinde oluşturulmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. 2013 ve 2018 FBDÖP'ndan elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda ilişkili içeriklerin 2013 FBDÖP'nda 7. ve 8. sınıf düzeyinde yer aldığı tespit edilmiştir. 2013 FBDÖP'nda toplam 9 kazanımın doğrudan aynalar ve mercekler ile bağlantısının olduğu saptanmıştır. 2018 FBDÖP'de yer alan 305 kazanımdan 10 tanesinin aynalar ve mercekler ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Tespit edilen kazanımların 6. ve 7. Sınıf düzeylerinde yer aldığı saptanmıştır. 2018 FBDÖP'nda 7.sınıf düzeyindeki kazanımlarda bir yığılmanın olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, öğretmen ve öğrencilerin söz konusu içerikler ile bağlantısı olan diğer konular ve disiplinler ile nasıl disiplinlerarası ilişkilendirmeler gerçekleştirebileceklerini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada söz konusu ilişkilendirmeler bakımından öğretim programı geliştirenler için de önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı, Sarmal Program, Aynalar, Mercekler, Doküman Analizi

ABSTRACT

Spiral curriculum design which is one of a curriculum design process has an important place in science curricula. This model which provides making valuable connections includes repeating and deeply understanding when requires. The suitable scope and sequences of each concept in science education curricula is important for making useful relationships between the skills. Therefore, whether the scientific concepts have a spiral content design or not needs to be identified. The content realted to mirrors and lenses is expected to be reflect in line with spiral curriculum development model. The aim of this study is pointing out the scope and sequences of mirrors and lenses in Science Education Curricula of 2013 and 2018 at part of spiral curriculum development model. The problem of this study is to identify whether the mirrors and lenses in the science education curricula of 2013 and 2018 have a spiral content or not. A dqualitative research model known as documentary study was used. Content analysis technique was used for the data obtainned from the related skills in both curricula. With the result of the data, it is understood that the related skills in the curricula of 2013 have benn located at 7 grade. Only of the 7 skills have elations with mirrors and lenses directly although 10 of the 305 skills of the 2018 one have connections with the mentioned topics. Those topics located in the curriculum of 2018 from 6 through 7 grades. It is understood from the results that most of the related skills of the curriculum of 2018 have a location at 7 grade. The result of this study are important for the teachers and the teachers at part of making connections with related topics and how they can make interdisciplinary relationships. Additionally the results are important for the curriculum developers about mentioned interdisciplinary relationships.

Key Words: Science Education Curriculum, Spiral Curriculum, Mirrors, Lenses, Document Analysis

FRANKFURT OKULU PERSPEKTİFİNDEN GASTRO İHTİYAÇLARIN DEŞİFRESİ

DECIPHERING OF GASTRO NEEDS FROM FRANKFURT SCHOOL PERSPECTIVE

Öğr. Gör. Dr. Gülsüm HEKİMOĞLU
Batman Üniversitesi, SHMYO
ORCID NO: 0000-0003-1372-1088

ÖZET

1970'lerde kapitalizmin yaşadığı ikinci krizin ardından neo-liberal paradigma, tüketim toplumunu destekleyerek gündelik hayatı kapitalist koşullara göre yeniden tasarımlamıştır. Beslenme etkinlikleri de, neo-liberal düzlemle uyumlu hale gelerek tüketim toplumu içinde anlam kazanabilmiştir. Yeme-içme, bu düzenin gereklerine göre dizayn edilmiş ve yemek artık, biyolojik bir gereksinime cevap vermenin ötesinde endüstriyel ilişkilerin vazgeçilmez bir parçası olmaya başlamıştır. Bu değişim süreciyle birlikte beslenme etkinliklerimiz de, gastro-tüketim kodlarının içinde yeniden imlenmiştir. Sistemin sürekliliği için gerekli insan modeli, bir kez de mutfak üzerinden mümkün kılınmıştır. Bu durum Frankfurt Okulu teorisyenlerinin saptamalarıyla uyumludur. Okulun eleştirmenleri arasında, doğrudan yemekle ve yeme-içme etkinlikleriyle ilgili teori geliştiren yoktur. Ancak Benjamin, Adorno, Habermas ve Marcuse'nin kimi eserlerinde yemek fenomenine yönelik 'eleştirel teorinin' prototipini yansıtacak önemli değerlendirmeler yer almaktadır. Onlar yemeği –Benjamin'den ilhamla- aurası olan "otantik" bir kültür olarak değil, "şeyleşmiş" yapay bir kültür içinde değerlendirir. Buna göre –ve Marcuse'nin ifadesiyle- ileri işleyim toplumunda kitlesel olarak öğretilen gastro ihtiyaçlar bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar kültürel ürünleri üretenler tarafından belirlenmektedir. Onun deyimiyle toplumsal denetim artık mutfakta da üretilmektedir. İnsanlar kendilerini satın aldıkları metalarda tanımakta; ruhlarını mutfak donatımında bulmaktadır. Tüketim toplumu içinde öne çıkan uzman bilgisi, yeni yemek kodlarının neler olduğunu söylemekte; yeni katılanlara neyi, hangi sıklıkla, nasıl, kiminle yiyeceklerini anlatmakta ve hangi pişirme alet edevatlarına sahip olmaları gerektiğini öğretmektedir. Öğretilen gastro ihtiyaçlarla yemeğe dönük tüketim edimleri, zorunlu bir gereksinim olarak inşa edilmektedir. Son dönemde yiyecek ve pişirme ile ilgili birçok içerik bulunmaktadır. Söz konusu içeriklerde gıdanın tedariğinden, hazırlanmasına ve tüketilmesine kadar özenli bir gıda gösterisi sunulmaktadır. Tüm bu aşçılık şovları, popüler şeflerin reklamlarda oynaması, kullanılan lüks ekipmanlar, yemek içerikli tematik televizyon kanalları, Youtuber'lar ve sosyal medya hesapları etkileyici bir zenginlik illüzyonu yaratmaktadır. Oysa farklı seçeneklerin olması, herkesin seçim özgürlüğünün olduğunu imlemez. Adorno'nun ortaya koyduğu gibi, bu tür bir düşünce kendi başına ideolojiktir. Adorno'nun sunduğu şey, yaratılan bu gastronomik çeşitlilik aurasının, aldatıcı bir şekilde özgür ve daha iyi bir yaşamı yapılandırıyor oluşu ile liberal suçluluğun azaltıyor oluşudur. Böylece açlık ve aşırı bolluk arasındaki farklar görünememekte, sınıflar arasındaki sınırların görünürlüğü belirsizleşmekte ama sınıflar arasındaki farklar varlığını korumaya devam etmektedir. Bugün dünyanın önemli bir çoğunluğu bütün gıda türlerine ulaşamamaktadır. Gıda hala kıt ve erişmesi güç bir kaynaktır. Beslenmek yerine karın doyurma kaygısı, alt sınıfları obezite, diyabet ve kalp hastalığı gibi kronik hastalıklarla zorlamaktadır. Tüm bu sarmal içinde öğretilen gastro ihtiyaçlar da bir taraftan gittikçe görünmeyen, gizli bir tahakküm sistemini ve kimi dışlama mekanizmalarını devreye sokmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yemek Kültürü, Frankfurt Okulu, Tüketim Toplumu, Gastro İhtiyaçlar

ABSTRACT

After the second crisis of capitalism in the 1970s, the neo-liberal paradigm has redesigned daily life according to capitalist conditions by supporting the consumer society. Eating and drinking has been designed according to the requirements of this order and food has become an indispensable part of industrial relations beyond meeting a biological requirement. With this change process, our nutrition activities have been re-marked within the gastro-consumption codes. The human model required for the continuity of the system has been made possible through the kitchen this time. This situation is compatible with the determinations of Frankfurt School theorists. None of the school critics (researchers) has developed a theory directly related to food and eating-drinking activities. However, in some works of Benjamin, Adorno, Habermas and Marcuse, there are important evaluations that reflect the prototype of "critical theory" for the food phenomenon. They -inspired by Benjamin- consider food not as an "authentic" culture with an aura, but as a "commodified" artificial culture. Accordingly -and as Marcuse put it- there are mass taught gastro needs in the advanced industrial society. These needs are determined by the producers of cultural products. In his words, social control is now also produced in the kitchen. People get to know themselves in the commodities they buy; finds their souls in kitchen equipment. Expert knowledge that stands out in the consumption society tells what the new food codes are; explains to newcomers what, how often, how, with whom to eat and teaches them what kitchen tools they should have. With the taught gastro needs, consumption actions towards food are constructed as a mandatory requirement. Recently, there are many contents related to food and cooking. In the aforementioned contents, an attentive food show is presented from the supply of food to its preparation and consumption. All these cooking shows, popular chefs playing in advertisements, luxury equipment used, thematic television channels with food content, Youtubers and social media accounts create an impressive illusion of wealth. However, the fact that there are different options does not imply that everyone has freedom of choice. As Adorno puts it, this kind of thinking is ideological in itself. What Adorno offers is that this aura of gastronomic diversity that has been created reduces liberal guilt by deceptively constructing a free and better life. Thus, the differences between hunger and excessive abundance are not visible, the visibility of the boundaries between the classes is blurred, but the differences between the classes continue to exist. Today, most of the world cannot reach all types of food. Food is still a scarce and hard to access resource. The anxiety of fulling the stomach instead of feding, forces the lower classes with chronic diseases such as obesity, diabetes and heart disease. The taught gastro needs, in all this spiral, on the one hand, are putting into effect a gradually lurking system of domination and some exclusion mechanisms.

Keywords: Food Culture, Frankfurt School, Consumption Society, Gastro Needs

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMASI VE ALKOL BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ: MÜSLÜM FİLMİ ÖRNEĞİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN CHILDHOOD TRAUMA AND ALCOHOL ADDICTION: THE SAMPLE OF MUSLUM FILM

H. Sena BEZİRKAN
Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
ORCİD NO: 0000-0002-5939-9672
Arş. Gör. Hakan KARAMAN
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ORCİD NO: 0000-0002-5729-6012
Doç.Dr. Ömer Miraç YAMAN
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Orcid No: 0000-0001-9998-8575

ÖZET

Alkol, yüzyıllardır insanlığın sosyalleşirken, ibadetlerini yerine getirirken tükettiği bir içecek olmuştur. Alkol tüketimi insanlık için yeni bir durum olmamakla beraber zaman zaman toplumlar alkolün kontrolsüz tüketimine karşı çıkmışlardır. Bağımlılık yapıcı özelliğe sahip olan alkolün pek çok türü vardır.

Alkol bağımlılığı, aile içi şiddet, çocukluk çağı travması, alkol bağımlılığının ve aile içi şiddetin nesilden nesile aktarılması gibi pek çok sosyal sorunu beraberinde getirmektedir. Aile içi şiddet bireyin eşine, kardeşlerine, çocuklarına, anne ve babasına veya yakın akrabalarına karşı şiddet uygulamasıdır.

Aile içi şiddet aile içerisinde en çok çocukları etkilemektedir ve ilerleyen dönemlerde karşılarına çıkabilecek psikolojik hasarlar bırakabilmektedir. Çocuklar şiddete bireysel olarak maruz kalmasalar da yakınlarının maruz kaldıkları şiddete şahit olmaları da onlarda benzer etkileri yaratmaktadır. Çevresinde sürekli tekrarlanan aile içi şiddete maruz kalan veya şahit çocuklar bu durumun normal bir davranış olduğu çıkarımında bulunabilmektedir. Bu nedenle çocukluk döneminde şiddete maruz kalan veya şahit olan bireyler, yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde çevrelerinde şiddet uygulayan veya benzer davranışlar sergileyen kişilere dönüşme eğilimine sahip olurlar.

Travma canlı üzerinde beden ve ruh sağlığı açısından önemli etki ve yaralanma belirtileri bırakan deneyim olarak tanımlanmaktadır. Bu durumların çocuklukta yaşanması çocukluk travması olarak adlandırılmıştır. Çocuğun aile içinde şiddete maruz kalması veya şahit olması travma olarak gösterilebilmektedir. Çocukluk çağında maruz kalınan fiziksel şiddetin, yetişkinlikte alkol-madde kullanımı, depresyon gibi psikolojk sorunları tetiklediği bilinmektedir. Yapılan çalışmalarda da maddenin kötüye kullanan yetişkinlerin çoğunun çocukluk çağında fiziksel veya cinsel olarak istismara uğramış olduğu belirtilmiştir.

Çocuklar yoğun olarak okul öncesi dönemde çevrelerindeki bireyleri model alır ve taklit ederler. Erkek çocukları genellikle babalarını, kız çocukları ise annelerini model almaktadır. Buna bağlı olarak çocuğun model aldığı birey aile içerisinde şiddet uygulayan konumundaysa çocuğun ilerleyen yaşamında çevresine şiddet uygulayabileceği yapılan çalışmalarla ifade edilmiştir. Yine aynı şekilde evde çocuğun rol model aldığı kişi alkol bağımlısı ise çocuğun ilerleyen yaşlarında alkol bağımlılığı davranışı sergilemesi beklenebilmektedir.

Bu çalışmada çocukluk çağı travmasının, alkol bağımlılığı üzerindeki etkisinin Müslüm filmi örneği üzerinden işlenmesi ve filmde geçen sahnelerin, diyalogların bir nitel analiz yöntemi olan söylem analizi ile incelenmesi amaçlanmıştır. Bir bağımlının, bağımlılık serüveninde onu etkileyen etmenlerin neler olduğuna ve bunda özellikle aile içerisinde gördüklerinin etkilerinin neler olduğuna değinilmesi ve çocukluk çağı travmalarının bağımlılık davranışı üzerindeki etkisine değinilmesi hedeflenmiştir. Konuyla ilgili literatür incelenmiş ve konuyla ilgili araştırma soruları oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alkol Bağımlılığı, Travma, Çocukluk Çağı Travması, Şiddet, Aile İçi Şiddet, Söylem Analizi, Müslüm

ABSTRACT

Alcohol has been a drink that humanity consumes while socializing and performing their worships for centuries. Although alcohol consumption is not a new situation for humanity, communities have set against to uncontrolled alcohol consumption from time to time. There are many types of alcohol that have addictive traits.

Alcohol addiction brings along many social problems such as domestic violence, childhood trauma, transmission of alcohol addiction and domestic violence from generation to generation. Domestic violence is the use of violence against spouse, siblings, children, mother and father or close relatives.

Domestic violence mostly affects childrens in the family and it can cause pyschological damage that may appear in the future. Even though children not exposed to violence individually, witnessing the violence suffered by relatives creates similar effects on them. Children who are

exposed to or witness repeated domestic violence around them can infer that this is a normal behavior. Therefore, individuals who have been exposed to or witnessed violence during their childhood, tend to turn into people who use violence or exhibit similar behaviors in their environment later in life.

Trauma is defined as an experience that leaves significant physical and mental health effects and indication of injury. Experiencing these situations in childhood has been named as childhood trauma. The child's exposure to or witnessing domestic violence can be viewed as trauma. It's known that experienced physical violence in childhood triggers pyschological problems such as alcohol-substance use and depression in adulthood. Studies also evindenced that most adults who abuse the substance have been physically or sexually abused in childhood.

Children take the model and imitate the individuals around them in the preschool period. Boys are generally modeled their fathers and girls are modeled their mothers. Accordingly, it was stated by the studies if the indiviual that the child takes as a model is in a position of commiting violence in the family, the child may apply violence to her/his enviroment in the future. Likewise, if the child's role model at home is an alcohol addict, it can be expected that the child will exhibit alcohol addiction behavior in later years.

In this study, it was aimed to examine the effects of childhood trauma on alcohol addiction through the example of Müslüm and to examine the scenes and dialogues in the film through discourse analysis, which is a qualitative analysis method.It was aimed to mention what the factors that affect an addict in her/his addiction adventure and the effects of what she/he sees in the family and the effects of childhood traumas on addictive behavior. The literature on the subject has been examined and research questions on the subject have been created.

Key Words: Alcohol Addiction, Trauma, Childhood Trauma, Violence, Domestic Violence, Discourse Analysis, Müslüm

GİRİŞ

1. Alkol Bağımlılığı

Dünyanın pek çok yerinde yüzyıllardır bireyler çevreleri ile sosyalleşirken, ibadetlerini yerine getirirken, tıbbi müdahalelerde bulunurken alkol kullanmaktadırlar. Aynı zamanda toplumlar alkolün kontrolsüz tüketimine karşı çıkmışlardır ve bireylerin bu ortamlarda tükettikleri alkolün bağımlılık oluşturan özelliği vardır. Alkolün birçok çeşidi vardır. Etanol denilen türü içki olarak tüketilmektedir.

"İçki olarak tüketilen alkol birçok hastalığa neden olmaktadır. Bunun yanında alkol iradeyi zayıflatır, kişi kontrol kaybı yaşar ve uyuşturucu maddelere açık hâle getirir (Yeşilay)."

Bu bağlamda alkolün bağımlılık yapıcı yapısı ile ilgili Dünya Sağlık Örgütü (WHO) alkol, bağımlılık yaratan özelliklere sahip toksik ve psikoaktif bir maddedir demektedir (WHO).

Alkol bağımlılığı pek araştırmaya konu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Alkol bağımlılığını tanımlarken bağımlılığı sosyal içicilikten ayıran birkaç belirtiye maddeler halinde Yeşilay şu şekilde değinmiştir;

1. "Kişi tarafından alışkın olduğu etkinin sağlanabilmesi için kullanılan alkol miktarının giderek arttırılıyor olması; eskiden kullanılan, alışkın olunan alkol miktarı ile aynı hissin ve etkinin sağlanamaması (tolerans)
2. Kişinin kullandığı alkolün miktarını azaltması ya da alkolü bırakması sonucunda yoksunluk belirtisi dediğimiz bir takım ruhsal ve bedensel sıkıntılar içerisine girmesi ve yoksunluk belirtisi hisseden kullanıcının alkol alması ile rahatlama hissetmesi
3. Kullanılan alkolün kişi tarafından almayı tasarladığı miktardan fazla miktarda ve sürede kullanılması
4. Alkol sağlamak, alkol kullanmak ya da alkolün etkilerinden kurtulmak için çok fazla zaman harcanması
5. Alkol kullanımı yüzünden önemli toplumsal, mesleki etkinliklerin ya da boş zamanları değerlendirme etkinliklerinin azaltılması ya da bırakılması
6. Alkol kullanımını bırakmak ya da denetim altına almak için başarısız girişimlerin varlığı
7. Alkolden zarar gördüğü bilinmesine rağmen alkol alımına devam etmek. (Yeşilay)"

Alkol; kalpte ritim bozukluklarına, damar kireçlenmesine, kalp yetersizliğine, üreme sistemi bozukluklarına, damar genişlemesine ve bundan dolayı cilde fazla kan gelmesine ve kalıcı kızarıklığa, görme bozukluklarına ve hatta körelmeye neden olmaktadır. Aynı zamanda anne karnındaki bebeklerde fetal alkol sendromuna neden olarak beyin ve kalp gelişimine zarar vermektedir (Özdemir, Baykal, Karateke, & Yerebakan).

2. Çocukluk Çağı Travması

Travma sözcük anlamı olarak canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda travma, DSM-IV'de kişinin gerçek bir ölüm veya ölüm tehdidi, kendisinin ya da başkalarının fiziksel bütünlüğüne karşı bir tehdit veya ağır yaralanma yaşamış, böyle bir olaya tanık olmuş veya böyle bir olayla karşı karşıya gelme durumu olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin hayatlarının belirli bir kısmında anlık, kısa veya uzun süreli yaşadıkları travmaların etkileri bazen yıllarca sürmektedir. Birey eğer psikolojik destek almazsa bu durumun üstesinden gelemeyebilir ve psikolojik veya fizloyojik olarak çıkmaza girebilir.

Çocukluk çağı travması ise bu durumların çocuklukta yaşanmasıdır. Çocukluk çağında maruz kalınan cinsel istismar, duygusal istismar, fiziksel istismar, çocuğun gelişimini engelleyecek zihinsel ve toplumsal istismar aynı zamanda duygusal ve fiziksel ihmal çocukluk çağı travmasının kapsamına girer.

> "Çocukluk çağı travmaları çoğunlukla çocuğun içinde doğduğu ve sosyalizasyon sürecini geçirdiği aile içinde yaşanmaktadır. Aile içinde istismara uğrayan çocuk kirlenmiş, damgalanmış bir kimlik geliştirir ve çocuk kurban, istismarcının

kötülüğünü kendi içine alır ve bu şekilde ebeveynine bağlılığını korumuş olur. İç kötülük duygusu bir ilişkiyi devam ettirdiği için istismar durduktan sonra bile kesilmeye hazır değildir. Zamanla bu duygu çocuğun kişilik yapısının değişmez parçası haline gelir (Güleç & Ark, 2012)."

3. Şiddet ve Şiddet Türleri

Şiddet; yaralanma, ölüm, psikoloji zarar veya kayıp ile sonuçlanan veya bunlarla sonuçlanması muhtemel olan, kişinin kendisine, bir başkasına, bir topluluğa karşı gücü tehdit veya fiili olarak kasıtlı kullanılması şeklinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından tanımlanmıştır. Şiddet aile içinde, arkadaş ortamında, ikili ilişkilerde, iş yerlerinde ve günlük hayatta pek çok alanda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Kişinin aile üyelerine yani eşine, kardeşlerine, çocuklarına, ebeveynlerine veya yakın akrabalarına karşı fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel, sosyal olarak onlara karşı uyguladığı güç ve bireysel bağımsızlıklarını ihlal edecek şekilde zarar veren hareketlerine aile içi şiddet denebilir. Aile içi şiddet toplumun her kesiminde karşımıza çıkabilmektedir. Sosyoekonomik seviye veya eğitim durumunun aile içi şiddetin net olarak belirleyici olmadığı görülmektedir. Nitekim yaşanan bu şiddet durumu aile içi bir mesele olarak görüldüğü ve dışarıdan yapılacak müdahalelerin durumu daha kötü hale getirebileceği veya ailenin iç meselesine karışılmaması gerektiği düşüncesiyle müdahale edilmemesi yaşanılan pek çok şiddet vakasının olumsuz sonuçlar doğurmasında etkili olmuştur.

Çocukların aile içerisinde maruz kaldıkları pek çok şiddet çeşidi bulunmaktadır. Bu şiddet türleri fiziksel şiddet, duygusal şiddet, cinsel şiddet ve ekonomik şiddet olarak adlandırılmaktadır. Bu şiddet türleri arasından tanımlaması en zor olan şiddet türünün psikolojik şiddet olduğu belirtilmektedir. Ekonomik şiddet ise en az görülen ve şikayet edilen şiddet türü olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni ise bireylerin maruz kaldıkları ekonomik şiddetin farkında olmaması olarak belirtilmektedir.

3.1. Aile İçi Şiddet ve Çocuklar

Çocukların en çok güvendiği bireyler olma özelliğini taşıyan ebeveynleri tarafından çocukların kendilerini güvende hissetmesi gerektiği evde şiddete maruz kalmaları veya bu bireylerin ikili ilişkilerindeki şiddete şahit olmaları psikolojik gelişimleri açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, çocukların bireysel şekilde işittikleri, şahit oldukları veya tecrübe ettikleri şiddet olaylarından aşırı derecede etkilendiklerini göstermektedir.

> "McGee (2003) araştırmasında duygusal olarak şiddete ya da suiistimale uğrayan çocuklar duygusal şiddetin etkisinin pek çok fiziksel şiddetten daha fazla ve uzun sürdüğünü rapor etmişlerdir. Araştırmada çocukların en çok maruz kaldığı duygusal şiddet türü olarak onları aşağılayıcı ve küçük düşürücü lakaplarla hitap edilmesi olduğu rapor edilmiştir. (Özgentürk, Karğın, & Baltacı, 2012)"

Çocukların şiddete maruz kalmalarındaki en sık rastlanılan neden çocukların kontrol altında tutulmak istemeleridir. Aileleri veya çevrelerindeki kontrolü sağlamaya çalışan bireyler bunu sevdikleri, değer verdikleri oyuncaklara veya eşyalara el koyma, oyun oynamasına izin vermeme, arkadaşlarına gitmelerine veya arkadaşlarının eve gelmesine

izin vermeme, çocukların isteklerini yerine getirmeme ve yaramazlık nedeniyle cezalandırma şeklinde yaparlar.

Aynı zamanda çocukların çevrelerindeki insanların şiddete maruz kaldıklarına şahit olmaları onları derinden etkiler ve ilerleyen yaşamlarında onları etkileyecek izler bırakabilir. Bu alanda pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar genellikle aile içinde annenin maruz kaldığı şiddete şahit olan çocuklara değinmektedir.

> "Vahip'in (2002) Yüksel ve Kayır'dan yaptığı alıntıda, annenin şiddet gördüğü ailelerde, çocuklar şahit oldukları şiddetten etkilenir ve bu etki uzun süre çocukların üzerinden gitmez. (Özgentürk, Karğın, & Baltacı, 2012)"

Çocukların yetişkinlere göre savunmasız olması ve şiddete karşı kendisini koruyucu mekanizmalar geliştirememesi çocukların şiddete maruz kaldıktan veya şahit olduktan sonra toparlamalarını güç kılmaktadır. Yine bu doğrultuda psikolojik şiddetin neden olduğu travma ve olumsuz etkiler fiziksel şiddete oranla daha fazladır ve etkileri daha uzun sürmektedir.

4. Alkol Bağımlılığı ve Çocukluk Çağı Travmaları

Çocukluk çağında aile içinde yaşanılan ve tanık olunan şiddet bireylerin psikolojik durumlarını ve psikososyal gelişmelerini etkilemektedir. Çocukluktaki şiddet geçmişinin yetişkinliğe yansıması yaşanılan travmanın etkilerinin halen devam ettiğinin göstergesidir. Yaşanılan travmalar bireylerin problem çözme becerilerini negatif yönde etkiler bunun sonucunda bireylerin yaşadıkları problemleri çözmede başarılı olma oranları düşer. Bununla beraber kişi daha önceden görmüş olduğu problem çözme davranışlarını tekrarlama yoluna gidebilir. Bunlar eğer bireyin rol model aldığı kişi problem çözümünde alkol tüketiyorsa birey stres anında aynı davranışı gösterme eğilimine girebilmektedir.

> "Çocuk ve şiddetle ilgili yapılan çalışmalarda en çok maruz kalınan şiddet türü olarak fiziksel şiddet yer almaktadır. Fiziksel kötüye kullanıma her çeşit sosyokültürel ve sosyoekonomik çevrede rastlansa da sıklıkla sosyoekonomik durumu ve eğitim seviyesi düşük ailelerde daha sık ayrıca ev içi şiddet, sosyal izolasyon, ebeveynde ruhsal bozukluk ve madde bağımlılığı gibi sorunları olan ailelerde daha yüksektir (Güleç & Ark, 2012)."

Bireylerin çocukluk çağında fiziksel şiddete maruz kalmış olması veya ihmal yaşantıları yetişkinlik dönemlerinde depresyon, yeme bozukluğu, anksiyete, davranım bozukluğu ve alkol-madde kullanımı görülmesinde etkili olmaktadır (Taşkent A. , 2010). Maddenin kötüye kullanımı ile ilgili yapılan araştırmalarda maddeyi kötüye kullanan yetişkinlerde kadınların %50'si erkeklerin ise %31'inin çocukluk çağında fiziksel ve cinsel olarak istismara uğramış olduğu belirtilmiştir. Roy 2001 yılında erkek kokain bağımlısı hastalar ile yapılan bir çalışmada, duygusal ihmale puanı yüksek olanların, kendine zarar verme durumunun duygusal ihmal puanı düşük olanlara göre fazla olduğunun görüldüğünü belirtmiştir (Kocaoğlu, 2018).

Chasan (2010) yaptığı araştırmada alkol bağımlısı bireylerin duygusal ve fiziksel istismar ortalamalarının, alkol bağımlısı olmayan bireylerin duygusal ve fiziksel istismar ortalamalarına göre anlamlı şekilde yüksek olduğuna aynı zamanda alkol bağımlısı bireylerin duygusal ve fiziksel ihmal ortalamalarının, alkol bağımlılığı olmayan bireylere göre anlamlı şekilde yüksek olduğuna değinmiştir. Yine bu çalışmada Chasan, alkol bağımlılığı olanların toplam travma

düzeyleri ortalamalarının alkol bağımlısı olmayanların toplam travma düzeylerine göre anlamlı şekilde yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Chasan N. , 2010). Kronik alkol ve madde kullanımının, bireyin çözüme ulaştırmayı başaramadığı çocukluk çağı travması gibi erken dönem çatışmalarının neden olabileceği ruhsal dağılmaya karşı geliştirilen bir savunma mekanizması olabileceği Director tarafından 2002 yılında belirtilmiştir (Taşkent A. , 2010).

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma yönetmenliği Ketche ve Can Ulkay tarafından yapılmış Müslüm filminin alkol bağımlılığı ve çocukluk çağı travması kapsamında analiz edildiği bir nitel araştırmadır. Nitel araştırma, gözlemle veya doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri ile toplanan verilerin incelenmesi ve araştırılması ile oluşturulan araştırma türüdür. Olguların veya olayların gerçekçi bir ortamda bütüncül bir şekilde incelenmesine yönelik süreci temsil eder. İnsan ve toplum davranışlarını inceler. Bu incelemeyi yaparken psikoloji, sosyoloji gibi bilim dallarının içinde yer alır. Yapılan çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. İçerik analizi bireyin ilk olarak gözüne çarpmayan arka planda kalan yine de bireyi etkileyen verilerin belirlenmesi ve incelenmesidir. Yapılan incelemede içeriğin metodik, sistematik ve objektif olarak sınıflandırılarak yorumlaması amaçlanır.

Söylem analizi metedolojik ve kavramsal etmenlerden oluşan sosyal hayata dair bir perspektif olup, söylem üzerine düşünme ve söylemi datalaştırma yolu ile karakterize edilir (Çelik & Ekşi). Öncelikle filmde, alkol tüketimi, aile içi şiddet, erkeğin kadına şiddeti, psikolojik şiddet, fiziksel şiddet, bağımlılığın neden olduğu şiddet, bağımlılığın aile içerisindeki aktarımı, çocukluk çağı travmalarının bağımlılığa etkileri gibi kodlara ve temalara değinilen önemli sahneler ve diyalogların yani verilerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu konularla ilgili imgeler ve nesnelere değinilerek inceleme yapılması amaçlanmıştır. Bu çalışma ile söylem analizi aracılığıyla Müslüm filminin alkol bağımlılığı ve çocukluk çağı travması ile aile içinde süregelen şiddetin izleyiciye nasıl yansıtıldığı ve vermeyi amaçladığı mesajın incelenmesi, elde edilen kodlar ve temalar yardımıyla daha önce yapılan çalışmalara ek olarak konuya farklı bir acıdan yaklaşarak bundan sonraki çalışmalara da kaynak teşkil edilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada nitel veri olarak Müslüm filmi ele alınacaktır. Aynı zamanda verilen başlıklarla ilgili literatür taraması yapılması adına 12 makale ve 9 tez incelenmiştir.

Film Hakkında

Tablo 1. Film hakkında temel bilgiler

FİLM ADI	Müslüm
YÖNETMEN	Ketche, Can Ulkay
SENARİST	Hakan Günday, GürhanÖzçiftçi
YAPIM YILI	2017
TÜR	Biyografik Dram
ORİJİNAL DİL	Türkçe
ÜLKE	Türkiye
SÜRE	132 dakika

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Müslüm_(film) (Ulaşma tarihi: 25.12.2020)

Film Türk arabesk ve halk müziği sanatçısı Müslüm Gürses'in hayatını konu alıyor. Film Müslüm Gürses'in küçük kardeşi Ahmet'i 1959 yılında kaybetmesi üzerine ailesi ile Adana'ya taşınması, Adana'da Limoncu Ali ile tanışması ve müzik kariyerinin oluşması, babasının ailesine ve çevresine uyguladığı şiddet ve alkol bağımlılığı gibi çocukluktan yetişkinliğe geçirdiği süre içerisinde yaşadıklarını konu edinmiştir.

Müslüm filmini özel kılan durum Müslüm Gürses'in müzik tarihinde bir ekol olarak değerlendirilmesi ve pek çok genci etkileyen bir sanatçı olmasıdır. Aynı zamanda kişisel yaşamında yaşadığı güçlükler ona hayran olan kitlelerle olan bağını güçlendirmiştir. Çalışma için filmi özel kılan durum ise Müslüm'ün babasının alkol bağımlılığı, ailesine uyguladığı şiddet ve sonrasında yetişkinlik hayatında Müslüm'ünde benzer tutumlar sergilemesidir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Film Müslüm Gürses'in 1978 yılında pavyonda verdiği konserden önce kuliste sigara ve alkol tüketirken sigara dumanlarının arasında gözükmesi ile başlamaktadır. Konserden sonra Tarsus'da geçirdiği kazadan sonra 1959 yılında kardeşi Ahmet'in cenazesi gösterilmektedir. Devamında Müslüm'ün çocukluğunda ustası Limoncu Ali ile karşılaşması müzikle değişen hayatı, annesini ve kardeşlerini kaybetmesi üzerine şekillenen hayatına ve alkol bağımlılığıyla mücadelesine değinilmektedir.

Filmde Pir Sultan Abdal, Yunus Emre gibi Türk halk şairi ve ozanlarının sözlerine yer verilmiştir. Aynı zamanda uzun ince bir yol metaforuna da değinilmiştir.

1. Çocukluk Çağı Travması

Ontorio Sağlık Anketinin ruh sağlığı ekine göre; çocukluk çağında maruz kalınan fiziksel veya cinsel istismar öyküsünün yaşam boyu psikopatoloji ile güçlü bir şekilde ilişkilidir; aynı zamanda fiziksel istismar, psikiyatrik morbidite için cinsel istismar kadar önemli bir korelasyondur (Harriet L. MacMillan, 2001). Reigstad, Jorgensen ve Wichstrom ise çocukluk çağında fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmanın esrar kullanımı ve alkol kötüye kullanımına yol açabileceğini belirtmiştir (Taşkent A. , 2010).

Filmde çocuk Müslüm'ün maruz kaldığı pek çok travmaya yer verilmiştir. Bu duruma ilk örnek küçük yaşta kaybettiği kardeşinin cenazesinin gösterildiği sahne olarak verilebilmektedir. Bu sahnede babasını kardeşinin cenazesine çağırmaya giden Müslüm'ün, babasını ve arkadaşlarını alkol tüketirken görmesi ve babasının bir avuç toprakla Müslüm'ü geri göndermesi, annesini ve onu yalnız bırakması gösterilmektedir. Kardeşini yeni kaybetmiş olan Müslüm'ün babasından beklediği ilgiyi ve sevgiyi görememesi aksine onu yalnız bırakarak, eline bu avuç toprak vererek geri göndermesi ve hiçbirini dökmeden götürmesini istemesi filmde değinilen ilk çocukluk çağı travması olarak değerlendirilebilmektedir. Müslüm'ün eline verilen toprağı yol boyunca düşmesine rağmen dikkatli bir şekilde babasının istediği gibi taşımaya çalışması babasının istediğini yapma ve ondan onay, sevgi ve ilgi bekleme isteğinin veya babasına karşı olan korkusunun davranışa yansıması olarak değerlendirilebilir. 1978 yılında kardeşini kaybettikten sonra babasının eline bir avuç toprak bırakması ve gitmesi de babasının ona karşı olan tutumunun onda oluşturduğu travmaların devam ettiğine ve travmaların hayatındaki etkilerinin büyüklüğüne işaret olabilmektedir. Filmin 7 yıl sonrasına gitmesi ve Müslüm'ün dayısı ile konuşmasında okula devam etmek istediğini söylemesi ancak bunun mümkün olmayacağı, annesi çok yorulduğu için çıraklığa devam etmesi gerektiği cevabını alması üzerine üzülmesi ve bu esnada babasının alkol şişesi ile gelmesi sonrasında babasının Müslüm'ü ve

annesini dövmesi de çocukluğunun ilerleyen yaşlarında maruz kaldığı travmalara örnek olarak gösterilebilmektedir. Aynı zamanda Müslüm'ün okulu yerine annesinin ve kardeşlerinin refahını düşünmesi ve ona bu sorumluluğun yüklenmiş olması da ilerleyen yaşamını etkileyecek bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Nitekim okuyamaması nedeniyle yaşadığı üzüntüyü kardeşini okutmak olarak telafi etmeye çalışması buna örnek olarak gösterilebilmektedir.

Uzun ince bir yol metaforu ile ifade edilenin insanın hayatı olduğu ve bu hayatın durağan olmadığına değinilen Limoncu Ali ile olan sahnede Müslüm Uzun İnce Bir Yoldayım türküsünü söylemektedir. Müslüm'ün uzun ince yoluna yani yaşamına değinilerek o zamana kadar yaşamış olduğu olaylardan kesitler gösterilmiştir. Gösterilen kesitler arasında küçük yaşta kardeşini kaybetmesi, mezarına toprak taşıması, annesi ile yalnız bir şekilde kardeşinin mezarından ayrılması, babasından evde şiddet görmesi, dükkânda çıraklık yapması, tarlada pamuk ve domates toplaması gibi üzücü ve yorucu sahnelerle beraber kardeşi Ahmet ve annesiyle geçirdiği güzel vakitlere de yer verilmiştir. Her ne kadar olumsuzluklar yaşamış olsa da annesi ve kardeşi ile güzel anılarının olması ve onlara tutunması Müslüm'ün sığındığı güvenli alanın annesi ve kardeşi olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle Müslüm mutlu olduğu anılarında annesi ve kardeşi ile güzel anılarını hatırlamaktadır.

Devamında baba Mehmet Akbaş'ın hırsızlık yapması sonucu hapse girmesiyle beraber Müslüm evin geçimini üstlenmiştir. Burada Müslüm'ün babasının yapmış olduğu hırsızlıktan utanması ve bunun ona olan etkilerini görebilmekteyiz. Yaşamış olduğu utancın ona olumsuz etkileri olmasına rağmen babasının yokluğunda geçirilen iki yıllık dönem mutlu bir süreç olarak resmedilmiştir. Ancak Müslüm'ün sorunları babasının hapisten çıkmasıyla büyümüştür. Alkolik olan baba hapisten çıktıktan sonra da bu davranışını devam ettirmiştir ve evde alkol tüketimini sürdürmüştür. Alkolle beraber anneyi dövmesi, hakaret etmesi veya bıçakla tehdit etmesi gibi hareketlerde bulunmuştur. Babanın evde uyguladığı şiddet olaylarının hepsinin çocukların gözlerinin önünde gerçekleşmesi çocuklarda olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilmektedir. Nitekim Müslüm'ün yetişkinlik dönemlerinde yaşamış olduğu öfke nöbetleri küçüklüğünde öğrendiği tutum olarak değerlendirilebilmektedir. Babanın şiddeti yalnızca ev içerisinde değil dışarıda da devam etmektedir. Müslüm'ün yarışmaya katılacağını öğrenmesi üzerine çalıştığı dükkâna gidip saçlarını kesmesi ve yarışmaya katılmasına engel olması buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Babanın saçlarını kesmesi, babasının Müslüm üzerinde bıraktığı travmalardan biri olarak değerlendirilirken, Müslüm'ün yaşadığı şiddet olayının diğer şiddet olaylarından farkı bulunmaktadır. Maruz kaldığı diğer şiddet olaylarının aksine bu durumda üstesinden gelmesine destek olan Limoncu Ali vardır. Ona önemli olanın sesi olduğunu ve ancak kendisi susarsa ancak sesinin kesileceğini söyler. Müslüm maruz kaldığı şiddetin üstesinden Limoncu Ali'nin desteği ile gelir. İlerleyen yaşlarında kaza geçirdiğinde şarkı söylememesi gerektiğini öğrendiğinde ise yaşadığı çöküşü yine Limoncu Ali'nin sözlerini ve desteğini hatırlayarak atlatır.

1967 yılında Adana çay bahçesinde düzenlenen yarışmada birinci olan Müslüm, ailesi ile birlikte yarışma akşamında babasından uzaklaşma kararı alırken babası eve gelir. Baba her zaman olduğu gibi alkol masasında oturmakta ve alkol tüketmektedir anne ve çocuklar çekinerek babanın etrafında oturmaktadır ancak sonrasında Müslüm'ün hayatını derinden etkileyecek bir olay gerçekleşir. Mehmet Akbaş Müslüm'ün annesi Emine Akbaş'a hakaretler eder, devamında daha da sinirlenen baba beşiği içindeki bebekle beraber duvara fırlatır ve eşini bıçaklamaya başlar duruma engel olmak isteyen Müslüm'ü korumak için annesi kendisini feda eder. Müslüm'e kardeşini alıp korumasını söyler kardeşi Ahmet'i korumaktan başka çaresi kalmayan Müslüm annesinin ve kardeşinin gözleri önünde öldürülmesine şahit olur. Annesinin

onlara olan son sözü olan "kaçın" Müslüm'ün yetişkinlik hayatında yaşadığı çöküşlerde, gördüğü kabuslarda kafasının içerisinde sürekli olarak tekrar etmektedir. Verilen aile içi şiddet sahneleri arasında Müslüm'de en büyük etkiyi bırakan sahne, annesinin ve kardeşinin gözleri önünde babası tarafından öldürülmesi olarak söylenebilir. Annesi ve kardeşleri ile daha güzel ve huzurlu en önemlisi ise babasından uzakta bir hayat kurma hayali kurarken, hayatlarının düzene gireceği ve mutlu olacakları düşüncesi ile mutlu olurken annesini ve kardeşini kaybetmesi de onda etkisi asla geçmeyecek bir iz bırakmıştır. Annesi ve kardeşinin cenazesinden sonra evine dönen Müslüm, kardeşini bahçede bırakarak evine girer sonrasında babasından kalan alkol şişesini ve bardağı eline alır, biraz inceledikten sonra bardağa alkol doldurur ve kardeşinin abi kapıyı aç sesleriyle beraber alkol alır. Burada Müslüm yaşamış olduğu travmanın üzerinden öğrenmiş bulunduğu baş etme mekanizması olan alkol tüketiminin devreye girmiş olduğunu gözlemlemekteyiz. Yaşadığı büyük kayıp ve travma sonrasında başka bir çözüm yolu bilmeyen Müslüm ailesinden görmüş olduğu problem çözme davranışını gerçekleştirmiştir. Alkol tüketme baş etme mekanizmasının seçiminde babasının sürekli tekrarlayan problem çözme davranışının alkol tüketme olması ve alkole erişiminin o esnada kolay olması neden olarak gösterilebilmektedir. Aynı zamanda alkolün ne olduğunu veya babasının ne yapmaya çalıştığını anlamaya çalışarak yapılmış bir eylem olarak da değerlendirilebilir.

Annesini ve küçük kardeşini kaybeden Müslüm, diğer kardeşinin iyi bir hayatı olması isteğiyle kardeşini Konya'da yatılı okula bırakmak zorunda kalır. Ailesinden herkesi kaybettikten sonra kardeşinden de uzaklaşması Müslüm'de derin bir üzüntüye neden olmuştur. Ancak kendisi çok istemesine rağmen okuyamaması ve kardeşinin okumasını istemesi bu üzüntüsünün önüne geçmiştir. Film çektikleri sahnede geçen diyalogdan etkilenerek kardeşi Ahmet'in çocukluğunu ve kendisini hatırlamasıyla beraber çekime devam edememesi yaşamış olduğu travmaların yetişkinlikte etkisinin devam etmesine örnek teşkil etmektedir. 1978 yılında geçirdiği kazadan sonra sol kulağını kaybetmesi, sesini kullanmaması gerektiğinin söylenmesi ve kazada yakınını kaybetmesi büyük bir çöküş yaşamasına neden olmuştur. Kazadan sonra evde geçirdiği süre içerisinde sürekli alkol tüketmesi yine çocukluğunda edindiği başa çıkma mekanizmasının devrede olduğunun göstergesidir. Ayrıca çatıda oturduğu sahnede asılı olan beyaz çarşaflarda, annesini, kardeşlerini ve mutlu olduğu günleri görmesi ve hatırlaması içinde o günlere olan özlemin devam ettiğine ve mutlu olamadığına yorumlanabilir.

Yetişkinlik döneminde ise çocukluk çağında yaşadıklarının kabuslarını görmeye devam etmiştir. Özellikle annesini ve kardeşini kaybettiği gece ile ilgili rüyalar görmektedir. Uyandıktan sonra ise kardeşinin abi aç kapıyı korkuyorum diye bağıran sesini duymaktadır ve kardeşinin halüsinasyonunu görmektedir. Kardeşini çok sevdiği motorun üstünde görmekte ancak arkasından yetişememektedir. Aynı görüntü Müslüm babası hapisten çıktıktan sonra da gösterilmiştir ancak burada Ahmet, abisi babasını eve aldığı için sinirlenerek evi terk etmektedir. Bu nedenle Müslüm'ün yalnızca çocukluğunda yaşadığı travmaların değil gençliğinde de aldığı kararların pişmanlığının etkisinde olduğu çıkarımında bulunabilmekteyiz. Müslüm yalnızca negatif duyguların hâkim olduğu anılarında annesini ve kardeşlerini hatırlamamaktadır. Girişinde pozitif duyguların hâkim olduğu beyaz takım elbisenin giyildiği sahnede, takım elbiseyi giydiğinde kendisine baktığında annesi ve kardeşleri ile mutlu olduğu zamanları ve annesinin yıkadığı çarşafları hatırlamıştır. Çocukluğunda yaşadığı travmaların hala üstesinden gelememesi ve bu anıları hatırlayınca durgunlaşması Müslüm'ün problemlerinin yapıcı şekilde üstesinden gelmek yerine bildiği şekilde alkol tüketerek sorunlarını aşmaya çalışmasının işe yaramadığının bir göstergesi olabilmektedir.

Babasının "Ahmet senin gibi değil oğlum anasına çekmiş hırçın. Sen aynı bana benziyorsun, huyun suyun her şeyin ben" ifadesi üzerine alkol şişesinin gösterilmesi ve babasının Müslüm'e "gitmeden uğra da baba oğul birlikte rakı içek" teklifi üzerine Müslüm'ün "içtim ben senin rakını" demesi her ne kadar babasına yardım etse de içinde ona karşı olan öfkesinin devam etmesi ve babasını affetmediğinin göstergesi olabilir. Yine babasının onu kendine benzetmesi üzerine rakı şişesinin gösterilmesi Müslüm'ün alkolle kendisini babası ile ilişkilendirmesi, babasının alkolle beraber Müslüm'e ve sevdiklerine karşı bütün kötülükleri yapmış olması alkolün Müslüm ve babasının ilişkisindeki kilit noktalardan biri olduğunun işareti olarak değerlendirilebilir.

Filmde geçen bazı diyaloglarda Müslüm'ün çocukluk çağı travmalarının etkisinin yetişkinlikte devam ettiğine yönelik çıkarımda bulunmamıza yardımcı olmaktadır. Muhterem Nur'a şiddet uyguladıktan sonra Muhterem Nur'un "Sen mi öldürdün anneni kardeşlerini? Ne annen ne kardeşlerin ne de sana baba diyen o çocuklar hiçbiri seni suçlamıyor. Çünkü senin bir suçun yok. Bunu kabul et artık… sen baban değilsin bende senin annen değilim". Verilen sahnede ifade edilen suçluluk hissinin Müslüm'ün çocukluk travmasının tetikleyicilerinden biri olduğu çıkarımında bulunabilir. Yani belirtilen çocukluk travmasının etkileri yetişkin hayatında Müslüm'ün yaşamını inkâr edilemez şekilde etkilemektedir. Nitekim alkol bağımlılığı ve eşine uyguladığı şiddet buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Muhterem Nur onu terk ettikten sonra salondaki rakı şişesine baktığında babasının annesini öldürdüğü ve kendisinin alkole başladığı günü, kardeşini kapının önünde abi korkuyorum bağırışları ile bırakmasını ve kardeşi Ahmet'in ölümünü hatırlaması yaşamış olduğu travmanın üstüne kardeşini yüzüstü bıraktığı düşüncesine sahip olduğunu göstermektedir. Aslında annesini kaybettikten sonra alkol tükettiği günün aynısını yaşıyormuş hissine kapıldığı yorumunu yapabilmekteyiz çünkü annesi yerine koyduğu Muhterem Nur'da annesi gibi evden gitmiştir. Yani Müslüm kendisini tekrar benzer bir durumun içinde bulduğunu düşünmektedir. Yalnızca çocuklukta yaşamış olduğu travmalar değil yetişkinliğinde de yaşamış olduğu travmalar ve suçluluk duygusu nedeniyle Müslüm bildiği tek baş etme mekanizması olan alkol bağımlılığına tutunmuştur. Müslüm "Muhterem hanım herkes cennette doğar, bazıları cehennemde büyür benim gibi" sözleri ile eşi Muhterem Nur'a yaşamış olduğu çocukluğun cehennem hayatına benzediğini ve bu hayatın etkilerinin yetişkinliğine kadar devam ettiğini ifade etmek istediği çıkarımı yapılabilmektedir.

2. Alkol Bağımlılığı

1998-2002 yılları arasında Evren ve arkadaşları tarafından AMATEM kliniğinde yatarak tedavi gören 3851 hasta ile gerçekleştirilen çalışmada, erkek hastaların ailesinde alkol kullanım oranı %35.9, bağımlılık oranı ise %32.2 olarak hesaplanmıştır (Taşkent A. , 2010). Evren ve Ögel tarafından Nisan 2001- Haziran 2001 tarihleri arasında Bakırköy ruh ve sinir hastalıkları eğitim ve araştırma hastanesi AMATEM'de 30 alkol bağımlısı ve 32 alkol dışı madde bağımlısı ile yapılan çalışmada; alkol bağımlılığı tanısı konulan hastaların birinci derece akrabalarında alkol kullanımı %73.3 bulunmuş, madde kullanımına ise rastlanılmamıştır (Evren & Ögel, 2003)

Filmin açılış sahnesi dahil olmak üzere pek çok sahnede sigara ve alkol gibi bağımlılık yapan maddelerin tüketiminin sergilenmiş olduğunu gözlemlemekteyiz. Özellikle pavyon sahnelerinde masalarda alkol bulunmaktadır. Müslüm'ün çocukluk döneminden annesinin vefatına kadar geçen süre içerisinde alkol tüketimi genellikle babası tarafından gerçekleştirilmektedir. Alkol tüketimi sonrasında baba genellikle ailesine, psikolojik veya fiziksel şiddet uygulamaktadır. Buna hapisten çıktıktan sonra eve geldiğinde uyguladığı şiddet örnek olarak gösterilebilir.

Müslüm'ün yetişkinlik döneminde ise genellikle bütün sahnelerde alkol bulunmaktadır. Pavyonda dinlendiği oda da alkol tüketmesi, kardeşiyle işe gitmeden önce evde konuşurken masada bulunan alkol şişesi veya 1978 yılında geçirdiği kaza sonrası evde aşırı alkol tüketimi, evin her yerinin alkol şişesi olması, boş alkol şişeleri görselleri baş etme yolu olarak alkolü tercih ettiğinin göstergesidir. 1978 yılında geçirdiği kaza sonrasında öldü sanılarak morga konulması, ağır bir ameliyat geçirmesi, yakınını kazada kaybetmesi ve hayatını kazanmak için kullandığı sesini kullanamayacak olmasını öğrenmesi Müslüm üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Müslüm'ün yaşamış olduğu bu büyük travma sonrasında da tekrar problem çözme davranışı olarak alkole yöneldiğini görmekteyiz. Müzik hayatında kazandığı başarılar ve paralara rağmen mutlu olmadığı ve sürekli olarak alkol tüketiminde bulunduğu verilen sahnelerde gözlemlenmektedir. Müslüm'ün başarılı olması onu mutlu etmek yerine sinirlendirmiştir ve mutsuz olmasına neden olmuştur. Burada alkolün ve yaşamış olduğu travmaların sebep olduğu öfkenin dışavurumu gösterilmektedir.

Pavyon sahnesinde Müslüm dinlendiği odada alkol tüketmektedir. Müslüm'ün alkol tüketimi yalnızca korku, endişe, üzüntü gibi duyguların olduğu sahnelerde değil eşi ile mutlu olduğu sahnelerde de devam etmektedir. Alkol tüketiminin kesintisiz olarak devam ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda anksiyete problemleri için doktorunun verdiği alkolle beraber tüketilmemesi gereken sülpir ilacını almayıp alkol tüketimini sürdürmüştür. Doktorun verdiği önerileri dikkate almayıp alkol kullanımına devam etmiştir. Turneler için gittiği otellerde veya konaklama yerlerinde odasında alkol şişesi bulunmakta ve alkol tüketiminde bulunmakta aynı zamanda ev içerisinde de sürekli bir alkol tüketimi görülmektedir. Televizyon karşısında elinde alkol içtiği bardakla uyuyakalması veya gün içerisinde erken saatlerde de alkol tüketmesi evde alkol tüketimine örnek olabilecek sahnelerdendir. Burada eşinin yüz ifadesinden Müslüm'ün alkol tüketiminden hoşnut olmadığı çıkarımında bulunabilmekteyiz. Yalnızca Müslüm değil çevresindekilerde de alkol tüketimi davranışı gözlemlenebilmektedir. Alkol bağımlılığının dürtü kontrolüne ve sağlıklı düşünme yetisine zarar vermesine örnek olarak konser esnasında Muhterem Nur'a tokat atması ve bunu sonrasında fark etmesi örnek olarak gösterilebilir.

Bıçaklandığı konser sonrasında eve geldiğinde gelin objesinin yanındaki alkol şişelerine bakması ve alkol kullanımına başlaması devamında ise gelin objesinin kırıldığının gösterilmesi, sabah olması, masalarda boş içki şişeleri ve bazı kırılan eşyaların gösterildiği sahne geçtikten sonra Muhterem Nur'un yüzündeki morluğu makyajla kapatmaya çalıştığı gösterilmektedir. 'Hiçbir şey hatırlamıyorsun değil mi?' sorusu üzerine şaşkınlıkta bakan Müslüm eşine uyguladığı şiddeti hatırlamamaktadır. Problemli alkol kullanımın işaretlerinden biri olan geçici hafıza kaybı (blackout) burada karşımıza çıkmaktadır. Geçici hafıza kaybı kişinin yoğun, hızlı alkol alımı sonrası beynin verdiği reaksiyonla beraber belirli bir anın hatırlanmaması olarak açıklanmaktadır. Hızlı alkol alımı nedeniyle beynin kayıt bölümü çalışmamaktadır. Kişi ne yaptığını ne söylediğini, nerede olduğunu hatırlayamayabilir. Kontrol kaybı problemli alkol tüketiminin bir diğer işaretidir. Kontrol kaybı planlanandan fazla alkol tüketimi ve bu tüketimin durdurulamamasıdır. Geçici hafıza kaybının nedeni olarak görülebilir. Alkol alımının beraberinde getirdiği karakter değişimi de burada sergilenmektedir. İçindeki biriktirdiği öfke, suçluluk gibi duygularının kontrolsüz şekilde dışarıya vurulması ile olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Normal ilişkilerinde eşine saygı ve sevgi ile davranan Müslüm alkol aldığında tam tersi bir tutum sergileyerek eşine şiddet uygulamaktadır. Bu üç davranışı da Müslüm'ün eşine şiddet uygulamadan önce sergilemiş olduğunu gözlemlemekteyiz. Buradan Müslüm'ün alkol tüketiminin sağlıksız olduğunun çıkarımı yapılabilmektedir. Benzer durum Muhterem Nur ile tanışmadan önce ona tokat attığı sahnede de gerçekleşmektedir. Alkolün neden olduğu öfke patlaması ve kontrol kaybı sonucunda istemediği bir davranış sergileyerek tokat atmıştır.

Muhterem Nur'un evi terk etmesinden sonra kanlı rakı şişesini eline alan Müslüm annesinin öldürüldüğü ve ilk defa alkol tükettiği o güne geri döner. Sahne bağımlılığının başladığı ve hayatının değiştiğinin göstergesi olan yaşam olaylarının hatırlanması olarak değerlendirilebilir. Son olarak 1989 yılına, Muhterem Nur'un evi terk ettiği zaman gösterilir. İçki şişeleri ve rakı bardaklarının yanında yatan Müslüm gözünü açtığında karşısında Muhterem Nur'u görür. Muhterem Nur gittikten sonra da yaşamış olduğu sorunu yine alkolle çözmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Müslüm'ün birleştirdiği gelin objesi gösterilir. Burada birleştirilen gelin objesi Müslüm'ün yaşadıkları ile ilgili farkındalığa ulaştığına, sorunlarının üstesinden sağlıklı bir şekilde gelmeye başlayacağına ve Muhterem Nur ile ilişkilerinin iyileşeceğinin işareti olarak yorumlanabilmektedir. Müslüm'ün Muhterem Nur ile son sahnesinde geçen "Ben 25 yıldır sarhoşum Muhterem, içim dışım her yerim darmadağın." İfadesi Müslüm'ün tek bildiği problem çözme yolunun alkol olduğunu, bu çözüm yolunun ona zarar verdiğini ve çaresiz kaldığını ifade etmektedir. Müslüm'ün alkol bağımlılığının nedenleri olarak; çocukluğundan beri tek bildiği çözüm yolunun alkol tüketimi olması, alkole kolay ulaşılabilir olması, çalışma ortamlarının alkol tüketilen mekanlar olması gösterilebilir.

Sonuç

Çocukluk döneminin geçirildiği ortam biyo-psiko-sosyal açıdan gelişim için önem taşımaktadır. Ebeveynlerin veya bakım veren kişilerin çocuklara karşı tutumları ve birbirlerine karşı tutumları genellikle belirleyici rol oynamaktadır. Çocuğun en çok güvendiği ve rol model aldığı ebeveynlerinin şiddet, bağımlılık gibi negatif davranış biçimleri sergilemesi çocuğun yetişkinlik dönemindeki yaşantısına ve çevresi ile ilişkilerine etki etmektedir. Evde şiddet uygulayan rol model aldığı babasının davranışlarını çocuğun yetişkinlik döneminde benzer şekilde sergilemesi sıkça karşılaşılan bir durum olarak belirtilebilmektedir. Yapılan çalışmalarda bu doğrultuda örnekler göstermektedir. Chasan 2010 yılında yaptığı araştırmasında alkol bağımlısı olan bireylerin ailelerinde alkol bağımlılığı görülme oranının, alkol bağımlısı olmayanların ailesinde alkol bağımlılığı görülme oranına göre yüksek olduğuna değinmiştir (Chasan N. , 2010)

Yine maddeyi kötüye kullanım alışkanlığı olan bireylerin çocukluk çağlarında şiddet veya istismara maruz kalmış olabileceği söylenebilmektedir. Benzer şekilde anksiyete ve depresyon rahatsızlığı bulunan yetişkinlerin çocukluklarında fiziksel şiddete maruz kalmış olabileceği belirtilmiştir. Yapılan çalışmalarda alkol bağımlılığı olan bireylerin travma düzeyleri, alkol bağımlısı olmayanlara göre anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Özetle çocukluk döneminde maruz kalınan veya şahit olunan fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet travmaya neden olabilmektedir. Çocukluk çağında yaşanılan travmaların ise yetişkinlik hayatındaki yansımaları; benzer şekilde şiddet gösterme, alkol veya madde bağımlılığı, şiddete maruz kalmaya eğilim, depresyon, anksiyete eğilim veya davranış bozukluğu sergileme olarak nitelendirilebilmektedir.

Müslüm'ün babasından şiddet görmesi, babasının annesine ve kardeşlerine şiddet uygulaması hatta ölümlerine neden olması ve bunun gözleri önünde gerçekleşmesi Müslüm'ün babasının alkol bağımlısı olması ve Müslüm'ün pek çok travmasında babasının sarhoş olması veya alkol tüketmesi, Müslüm'ün sorunlarını aşarken alkol tüketmesinin önüne geçmemiş aksine tetikleyicisi olmuştur. Bunun nedeni ise travma sonrasında problem çözme yeteneğinin negatif olarak etkilenmesi ve problem çözme yeteneğinin düşmesi olarak söylenebilir. Burada Müslüm sorunlarının üstesinden gelmek için daha önceden babasında gördüğü problem çözme davranışını tekrarlamış ve alkolün çözüm olacağını düşünmüştür. Müslüm yaşamış olduğu travmaların üstesinden gelmekte zorlanmıştır. Üst üste yaşadığı kayıplar ve çocukluğundan

itibaren babasından beklediği sevgiyi ve ilgiyi görememesinin de travmalara neden olacağını söylemek mümkündür. Film içerisinde Müslüm'ün kendisini babasının yerine, eşi Muhterem Nur'u ise annesi yerine koyduğunun belirtilmesi de çocukluk yaşantısında maruz kaldığı travmaların yetişkinliğe yansımasına örnek olarak verilebilir. Yetişkin yaşamında alkol bağımlılığının sürdürülmesinde Müslüm'ün çalışma ortamı olan pavyonlarında önemli bir etkisi bulunmaktadır çünkü alkol pavyonlarda eğlence aracı olarak görülmektedir. Filmdeki sahnelerde de pavyonda alkol tüketimi sıkça karşımıza çıkmaktadır. Yani Müslüm'ün çocukluğundan yetişkinliğine kadar hayatının her alanında alkolle bir ilişkisi bulunmaktadır. Alkol bağımlılığı ve çocukluk travması ilişkisinin yansıtılması açısından, Müslüm'ün eşine şiddet uyguladıktan sonra eline aldığı alkol şişesine bakınca annesinin cenazesinden sonra babasının alkol tükettiği şişeden alkol aldığını hatırlaması önemli bir sahne olarak değerlendirilebilir. Alkolü kötüye kullanım alışkanlığı olan bireylerin, alkolü çocukluk çağlarında yaşadıkları problemlerin üstesinden gelmek için baş etme mekanizması olarak kullanabileceklerinin göz önünde bulundurulması gerektiği çıkarımı yapılmıştır.

Alkol bağımlılığı ve çocukluk çağı travmaları ilişkisinin daha iyi anlaşılması açısından gelecek çalışmalarda kitap, film, makale veya farklı materyallerle analizin bilgi birikimi genişletilebilir. Bu çalışmada alkol bağımlılığı ve çocukluk çağı travmasının temel kavramlarına değinilmiştir. Gelecek çalışmalarda bu ilişkiye etkisi olan başka kavramlara örnek olabilecek içerikler analiz edilebilir. Somut örnek verilmesi ve kavramların anlaşılması açısından filmlerin kullanılması etkili bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Çelik, H., & Ekşi, H. (tarih yok). Söylem Analizi .

Özdemir, P. D., Baykal, D. K., Karateke, P. D., & Yerebakan, D. H. (tarih yok). *Alkol Gerçekleri*. Alkol Gerçekleri: https://alkolgercekleri.com/alkol-gercekleri/ adresinden alındı

Özgentürk, İ., Karğın, V., & Baltacı, H. (2012). Domestıc Vıolence And Intergeneratıonal Transmıssıon Of Vıolence. *Turkısh Journal Of Polıce Studıes*, VOL.14(4) 55-77.

Chasan, N. (2010, Eylül). Alkol Bağımlılığı İle Çocukluk Çağı Travmaları İlişkisi. İstanbul.

Evren, C., & Ögel, K. (2003). Alkol/madde bağımlılarında dissosiyatif belirtiler ve çocukluk çağı travması, depresyon, anksiyete ve alkol/madde kullanımı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, s. 4:30-37.

Güleç, & Ark. (2012). Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*(4(1)), 112-137.

Harriet L. MacMillan, A. (2001, November). Childhood Abuse and Lifetime Psychopathology in a Community Sample. *Am J Psychiatry 158:11*, s. 1878-1883.

Kocaoğlu, M. (2018). Alkol Ve Madde Kullanım Bozukluğu Nedeniyle Ayaktan Tedavi Gören Hastaların Çocukluk Çağı Travmaları, Bağlanma Stilleri Ve Mizaç Özellikleri Açısından Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*.

Taşkent, A. (2010, Eylül). ALKOL VE/VEYA MADDE BAĞIMLILARI ġLE BAĞIMLILIĞI OLMAYAN BġREYLERġN SAVUNMA MEKANġZMALARI AÇISINDAN KARġILAġTIRILMASI, ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI, DġSOSġYATġF YAġANTILAR VE BAĞIMLILIK ġGDDETġNġN SAVUNMA MEKANġZMALARI ÜZERġNDEKġ ETKġSġNġN ġNCELENMESġ. *Yüksek Lisans Tezi*.

Taşkent, A. (2010, Eylül). Alkol Ve/Veya Madde Bağımlıları İle Bağımlılığı Olmayan Bireylerin Savunma Mekanizmaları Açısından Karşılaştırılması, Çocukluk Çağı Travmaları, Disosiyatif Yaşantılar Ve Bağımlılık Şiddetinin Savunma Mekanizmaları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*.

Vakfı, M. Ç. (tarih yok). *Şiddet Biçimleri*. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı: https://morcati.org.tr/siddet-bicimleri/ adresinden alındı

WHO. (tarih yok). *Alcohol*. World Health Organızatıon: https://www.who.int/health-topics/alcohol#tab=tab_1 adresinden alındı

Yeşilay. (tarih yok). *Alkol Bağımlılığı Nedir?* Yeşilay : https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliligi adresinden alındı

Yeşilay. (tarih yok). *Alkol Bağımlılığı Nedir?* Yeşilay : https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliligi adresinden alındı

ƏLİLLİYİ OLAN UŞAQLARIN SOSİAL STATUSU, TƏHSİLİ VƏ ONLARA TİBBİ VƏ SOSİAL YANAŞMA MODELLƏRİ

SOCIAL STATUS, EDUCATION AND DISABILITY OF CHILDREN WITH DISABILITIES MODELS OF MEDICAL AND SOCIAL APPROACH TO THEM

Kəmalə ABBASOVA
Magistr, Azərbaycan Universiteti, Sosial iş ixtisası; Bakı şəhəri;
ORCID No: 0000-0001-9503-8164

ÖZET

Uzun müddət məlumdur ki, əlilliyi olan şəxslərə qarşı tibbi yanaşma modeli mövcud olmuşdur və bunun mahiyyəti də ondan ibarətdir ki, əlilliyi olan insanlar evdə yalnız müalicə almalı, evdən çölə çıxmamalı yəni, bir növ evə məhkum edilməlidir. Və onların cəmiyyətə inteqrasiyasından söhbət belə gedə bilməzdi. Lakin, müasir dövrün tələbləri, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının ratifikasiya etdiyi əlillərin hüquqlarına dair Konvensiyanın tələbindən irəli gələrək sosial yanaşma modeli formalaşmağa başlamışdır. Bunun da mahiyyəti ondan ibarətdir ki, artıq əlilliyi olan şəxslər cəmiyyətdə tam və səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməli və bütövlükdə cəmiyyətə inteqrasiya olunmalıdır. Onlara olan bu yanaşma dəyişilməlidir.

Tibbi və sosial yanaşma modellərinə uyğun olaraq, əlilliyi olan uşaqların təlim və təhsil prosesinin dövrləşdirilməsini şərti olaraq üç mərhələyə bölmək olar:

- XX əsrin əvvəlləri və 60-cı illərin ortaları -"tibbi model" → Seqreqasiya.
- XX əsrin 60-cı illərinin ortalarından 80-ci illərin ortalarına qədər -"normallaşdırma modeli" → İnteqrasiya
- XX əsrin 80-ci illərinin ortalarından hazırki dövrə qədər - "sosial model" → İnklüziya.

Bu dövrləşdirməyə əsasən əlilliyi olan uşaqların xüsusi təhsili seqreqasiya hesab olunur. Xüsusi təhsil xüsusi təhsil müəssisələrində, xüsusi təhsil bölmələrində, xüsusi şərait yaradılan ümumi təyinatlı təhsil müəssisələrində və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində müəyyən edilmiş formalarda həyata keçirilir.

Bugünədək əlilliyi olan uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası *tibbi model* əsasında məhdudlaşdırılmışdır. Bununla da onlar cəmiyyətdən təcrid olunmuş, inkişafdan, təhsildən uzaqlaşdırılmışlar.

Müasir dövrdə isə beynəlxalq və yerli hüquqi sənədlər əliliyi olan insanlara xəstə kimi deyil, sadəcə fərqli insan kimi baxmağı tələb edir. Bu, əlilliyə sosial yanaşmanı formalaşdırır. Sosial model əlilliyi olan uşaqların bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün onların bütün hüquqlardan lazımınca yararlanmasına şərait yaradır.

Unutmamalıyıq ki, əlilliyi olan şəxslər sadəcə fərqlidirlər! Elə fərqlilik özü də bir özəllikdir və hər bir uşaq özəldir! Hər bir uşaq bir möcüzə olduğunu və dünya yaranandan bəri və dünyanın sonuna qədər onun kimi başqa bir uşaq olmadığını və olmayacağını bilməlidir..! Pablo Kasalz [2]

Anahtar kelimeler: əlilliyi olan uşaqlar, tibbi model, sosial model, təhsil.

ABSTRACT

It has long been known that there is a model of medical treatment of people with disabilities, and the essence of this is that people with disabilities should only be treated at home, not out of the house, that is, to be sentenced to some kind of home. And there was no question of their integration into society. However, based on the requirements of modern times, including the Convention on the Rights of Persons with Disabilities ratified by the Republic of Azerbaijan, a model of social approach has begun to take shape. The essence of this is that people with disabilities must function fully and effectively in society and be integrated into society as a whole. This approach to them must change.

According to the models of medical and social approach, the periodization of the process of training and education of children with disabilities can be divided into three stages:

- The beginning of the XX century and the middle of the 60s - "medical model" → Segregation.
- From the mid-60s to the mid-80s - "normalization model" → Integration
- From the mid-80s of the XX century to the present - "social model" → Inclusion.

According to this chronology, special education for children with disabilities is considered segregation. Special education is carried out in special educational institutions, special education departments, general education institutions with special conditions and in the forms established by the legislation of the Azerbaijan Republic.

To date, the integration of children with disabilities into society has been limited by the medical model. Thus, they were isolated from society, deprived of development and education.

In modern times, however, international and domestic law requires that people with disabilities be treated differently, not as patients. This shapes the social approach to disability. The social model allows children with disabilities to exercise all their rights in order to develop their skills. We must not forget that people with disabilities are just different! Such a difference is a feature in itself, and every child is special! Every child should know that it is a miracle and that there has never been another child like him since the beginning of the world and until the end of the world! Pablo Kasalz [2]

Keywords: children with disabilities, medical model, social model, education.

1.GİRİŞ.

1.1. Əlilliyə tibbi və sosial model anlayışı

Müasir dövrdə beynəlxalq və yerli hüquqi sənədlər əliliyi olan insanlara xəstə kimi deyil, insan kimi baxmağı tələb edir. Bu, əlilliyə sosial yanaşmanı formalaşdırır. ***Sosial model*** əlilliyi olan uşaqların bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün onların bütün hüquqlardan lazımınca yararlanmasına şərait yaradır və cəmiyyətdə səmərəli şəkildə uğur qazanmasına zəmin hazırlayır.

Bugünədək isə əlilliyi olan uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası tibbi model əsasında məhdudlaşdırılmışdır.

Əlilliyə tibbi yanaşma, tibbi model baxımından əlilliyi olan uşaq **problem** deməkdir. Keçmişdə əlilliyi olan uşaqlara onların pozuntuları prizmasından baxılırdı, vacib "müalicələrə", instutlaşdırmaya, cəmiyyətdən təcridə təhrik edilirdi. Hətta bəzən belə uşaqlar həyatdan da məhrum edilirdi. Onlarda real həyat anlayışı məhdudlaşdırılır, sosiallaşma meyllərindən və inkişafdan geri qalırdılar. Bu gün yüksək texnoloji həll, dərman və terapiya metodları daha konstruktiv xarakter daşıyır (məsələn, eşitmə məhdudiyyəti olan uşaqlar üçün qulaq aparatı). [4]

2. ƏLİLLİYİN TİBBİ MODELİ

Tibbi model çərçivəsində əlilliyi olan uşaqlardan cəmiyyətə və olduqları mühitə daha çox uyğunlaşma gözlənilir. Onları çox zaman düşdükləri mühitə inteqrasiya etməyə çalışırlar. Hətta, inteqrasiya zamanı da uşağın probleminə getdiyi təhsil müəssisəsinin deyil, uşağın öz şəxsi problemi kimi yanaşılır. Ancaq, unudulmamalıdır ki, bu uşaqların da olduqları kimi qəbul edilmək hüquqları vardır. Biz bilməliyik ki, əlilliyi olan uşaqları düşdükləri mühitə deyil, mövcud mühiti həmin uşaqlara görə uyğunlaşdırmaq lazımdır.

Məsələn, uşaq hər hansı bir fəaliyyətin öhdəsindən gələ bilmirsə, bu zaman təlimin planlaşdırılması dəyişdirilmir, bu, onun funksional fəaliyyətinin çatışmazlığı kimi qəbul edilir. Bununla da, uşaq demək olar ki, məktəb həyatında digərləri ilə birgə iştiraka haqq qazanması üçün xeyli qüvvə və vaxt sərf etməli olur.

Tibbi yanaşmanın tətbiqi zamanı valideynlər mütəxəssis, müəllim, həkim və psixoloqlardan övladlarına uyğun təlim üsullarından daha çox, real imkanları barədə həqiqəti əks etdirməyən məlumatlar alır. Bununla yanaşı, ən "inandırıcı" tövsiyələr uşağın xüsusi məktəbdə və ya evdə təhsilə cəlb olunmasından ibarət olur.

3. ƏLİLLİYİN SOSİAL MODELİ

Əlilliyin sosial modeli cəmiyyətdə mövcud olan və uşağa öz həyatını müəyyənləşdirməyə imkan verməyən, onu əlil edən və bunun nəticəsində də cəmiyyətdən kənarlaşdıran, inkişafdan qalmasına səbəb olan maneələrə diqqət yetirir. Sosial model pozuntu və əlilliyi tamamilə fərqli anlayışlar kimi qəbul edir və insan inkişafının heç bir maneələrə rast gəlməməli olduğunu ifadə edir.

İnsanlarda davranış və sağlamlıq pozuntuları və əlillik həmişə olub, olacaqdır da. Bəzən bu çox zaman xeyli xoşagəlməzlik yaradır və insanın normal həyat fəaliyyətini çətinləşdirir. Buna nəzərən son illərdə belə bir yanaşma mövcuddur ki, əlilliyə münasibətdəki mövqe, yanaşma və onlara qarşı yönəldilmiş diskriminasiya cəmiyyətin "əməlidir". Yəni, digər insanların əlilliyi

olan insanlara qarşı qoyduqları mövqe, yalnış rəftar və onları saldıqları dar çərçivədən asılıdır. Bunun sağlamlıq pozuntusu ilə ciddi bir əlaqəsi yoxdur.

Əlilliyi olan şəxs bədənin hər hansı üzvü və ya beynin imkanları baxımından nisbətən məhdud ola və bu da pozuntu hesab oluna bilər. Lakin, bunlar insanı insanlıqdan çıxarmır. Təəssüf ki, bir çox insanlar əlilliyi olan şəxsləri olduqları kimi qəbul edə bilmirlər. Buna səbəb kimlərinsə qorxusu, cahilliyi, məlumatsızlığı, stereotip fikirləri, önmühakiməsi ola bilir. Bu da tək əlilliyi olan şəxslərin deyil, həm də bütöv bir cəmiyyətin inkişafına maneə olur və məhdudlaşdırır.

Əlilliyə sosial yanaşmanın doğru anlaşılması və qəbul edilməsi artıq əlilliyi olan şəxslərin özünə olan güvənini, özünüqiymətləndirməsini yüksəldir və onların bərabər hüquq, bərabər imkanlar uğrunda mübarizəsinə ikinci nəfəs verir. Əlilliyi olan insanların özünüqiymətləndirmə bacarığı və fəallığı uşaqlıqdan inkişaf etdirilməlidir. Bunun üçün də belə uşaqlar cəmiyyətə daha erkən yaşlarından cəlb edilməli, Uşaq İnkişafı mərkəzlərindən, İcma əsaslı Reabilitasiya mərkəzlərindən faydalanaraq bir çox xidmətlərdən və prosedurlardan yararlanmalı, daha sonrasında yaşıdları ilə birgə oynamalarına, təhsil almalarına, inkişaf etmələrinə şərait yaradılmalıdır. Bunun üçün də ilk növbədə uşağın erkən yaş dövründə onunla ünsiyyətdə olan hər kəs – valideyn, müəllim, həkim və digərləri bu modeli doğru şəkildə anlamalı, analiz etməli, bu prosedurlardan xəbərdar olmalı və qəbul etməlidirlər.

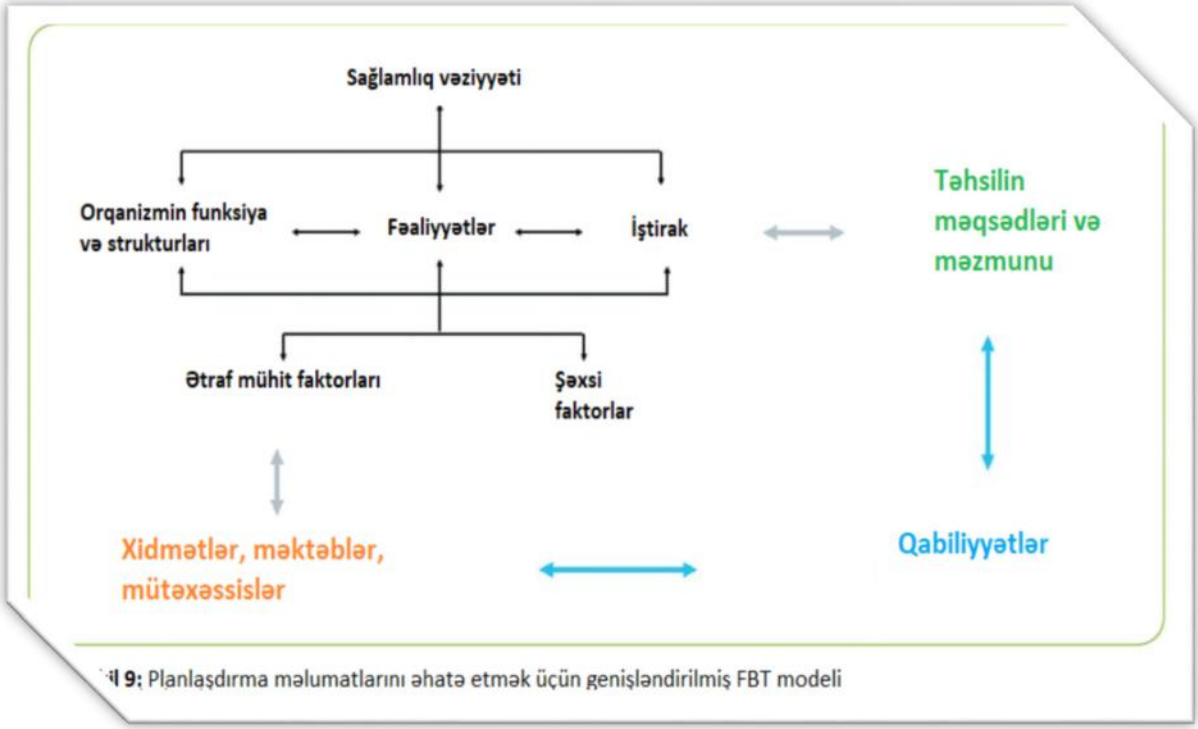

Şəkil 1. Sağlamlığın inkişafla əlaqələndirilməsinin modeli

4. TİBBİ VƏ SOSİAL MODEL YANAŞMALARI ARASINDAKI FƏRQ

İnsanın sağlamlıq məhdudiyyətini aradan qaldırmaq üçün hədsiz arzularımız və üsullar axtarmağa köklənməyimiz insanların müxtəlifliyini və bir-birlərinə bənzəmədiklərini unutmağımıza səbəb olur. Xüsusilə ibtidai və orta məktəbdə bu yanaşma təhsil sistemi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əlilliyi olan insanlar və həmçinin başqa cür azlıqlara daxil olanlar haqqında önmühakimələr irsən ötürülmür. Onlar digərlərinin laqeydlik və önmühakimləri ilə qarşılaşdıqdan sonra qazanılır. Diskriminasiyadan azad olmaq üçün təhsil sistemində dəyişiklik etməkdən başlamaq lazımdır.

Bütün uşaqların hamı üçün bərabər səviyyədə əlçatan təhsilə inklüziyası uğrunda xoşməramlı mübarizə tibbi və sosial model arasındakı fərqi anlamadan və qəbul etmədən nəticə verməyəcək. Ona görə də ilk növbədə, bu fərqləri bilməli, anlamalı və həmin fərqlərdən nəticə çıxartmalıyıq.

TIBBI MODEL	SOSIAL MODEL
Uşağın qüsurlu olması	Hər bir uşağın dəyərli olması və olduğu kimi qəbul edilməsi
Diaqnoz	Uşağın özü və ətrafı tərəfindən müəyyənləşdirilməmiş güclü xüsusiyyətləri və ehtiyacları
Damğa vurma	Maneələrin dəf edilməsi və problemlərin həlli
Pozuntunun diqqət mərkəzində olması	Nəticəyönümlü müəssisələrin təşkili
Ehtiyacların qiymətləniriləməsi; monitorinq; pozuntuların terapiyası	Əlavə resurslardan istifadə vasitəsilə standart xidmətlərin əlçatanlığı
Seqreqasiya: xüsusi xidmətlərin təmini	Valideyn və mütəxəssislərin hazırlanması və öyrədilməsi
Təhsildən kənarlaşdırılması	Yaşıdları ilə birgə İnklüziv təhsilə yiyələnməsi
Fərdi ehtiyaclara əhəmiyyət verilməməsi	Uşaqlararası ünsiyyətin "yetişdirilməsi"
Seqreqasiyanın başqa bir təzahürü: normal vəziyyətin az-çox bərpası.	Müxtəliflik alqışlanır və qəbul edilir. Hər bir uşağa inklüziv yanaşma dəstəklənir.
Uşağa xəstə kimi baxılması	Uşağa insan kimi yanaşılması
Azadlığının əlindən alınmsı	Azad, sərbəst mühitin formlaşması
Uşağın heçnəyi bacarmaması	Uşağın əsas bilik və bacarıqlarına diqqət yetirilməsi
Valideynlərindən asılı halda olması	Erkən inkişaf etdirilərsə sərbəst hərəkət edə bilməsi
Cəmiyyət dəyişməz olaraq qalır.	Birgəlik inkişaf edir.

Şəkil 2. Tibbi və sosial modeli fərqləndirən cəhətlər

5. TİBBİ VƏ SOSİAL MODEL YANAŞMALARININ NƏTİCƏLƏRİ

Yüksək gözləntilər və əlverişli mühitlər uşaqların öz qabiliyyətlərini sorğulaması və inkişaf etdirməsi üçün imkanlar yaradır. Hind iqtisadçısı və filosofu Amartya Sen qeyd edir ki, qabiliyyətlər şəxsin nail ola bildiyi "funksiyalardır". O, şəxsin öz funksional fəallığından şəxslər və onların məqsəd və dəyərləri üçün faydalı yollarla istifadə etmək üçün seçim və müstəqilliyi ehtiva edir.

Əlillik sosial konseptdir. Əlilliyi olan uşaqların sosial konseptə çevrilməsi özlüyündə iştirak üçün maneə ola bilər. Onlar adətən problemin özü kimi və ya problemə malik şəxs kimi səciyyələndirilir, çünki diqqət onların edə bildiklərinə deyil, edə bilmədiklərinə yönəldilir.

Sağlamlıq pozuntuları adətən uşaqların iştirakının qarşısını alan bir şey hesab edilir. Əlilliyi olan uşaqları əzabkeş, asılı, passiv və zəif hesab etdikdə, "müdafiə" iştirak üçün maneə təşkil edə bilər. Mütəxəssislər və valideynlər iştirak məhdudiyyətlərinin dinamikasını izah etdikdə, FBT bu cür konseptləri vurğulamağa kömək edə bilər. [3]

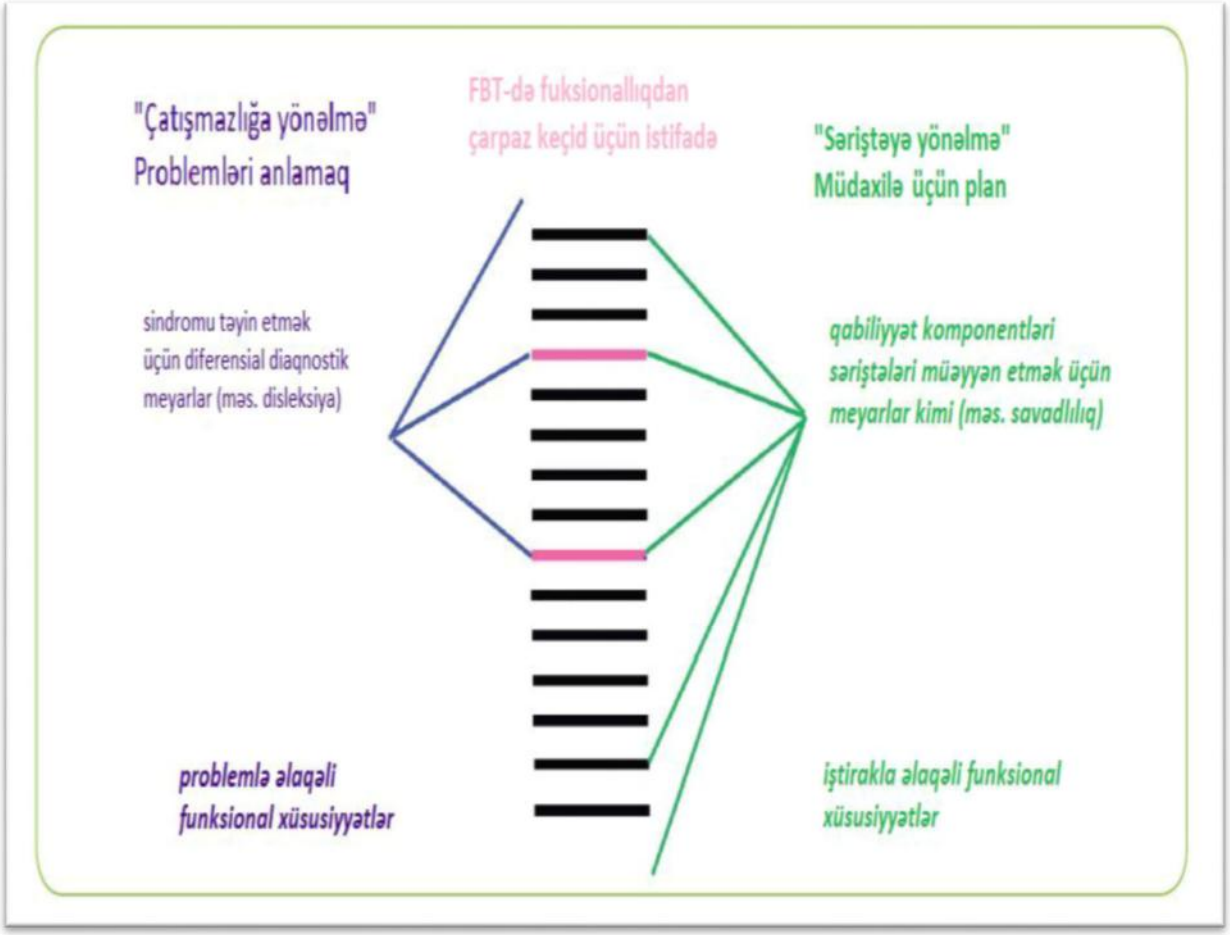

Şəkil 3. FBT modelinin istiqamət qrafiki

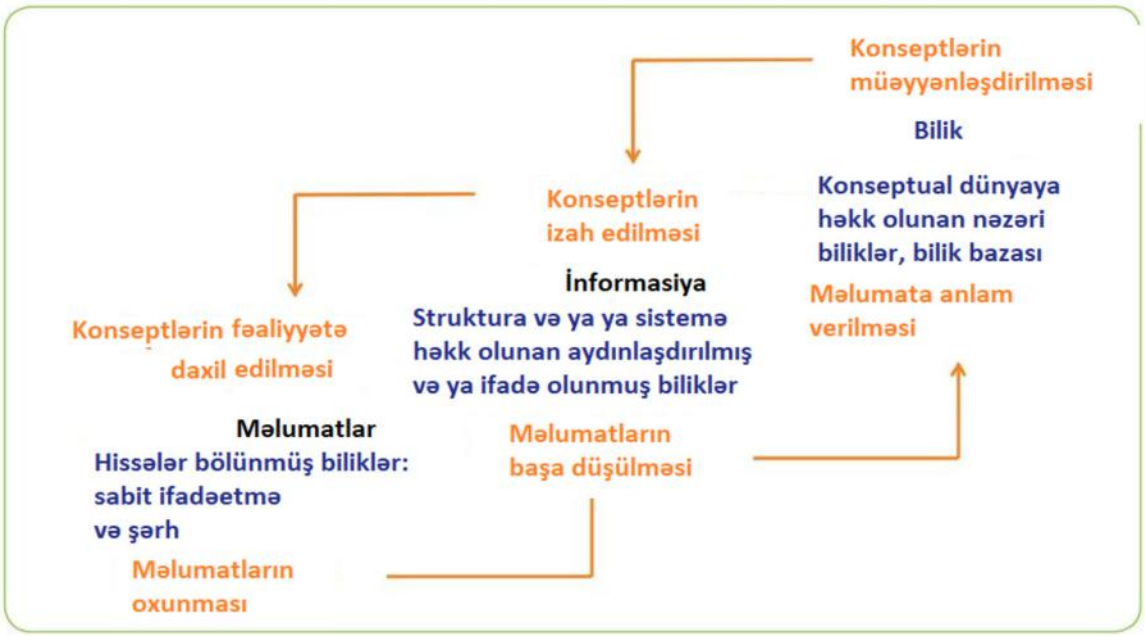

Şəkil 4: FBT - məlumatları biliklə əlaqələndirmək üçün informasiya sistemi kimi

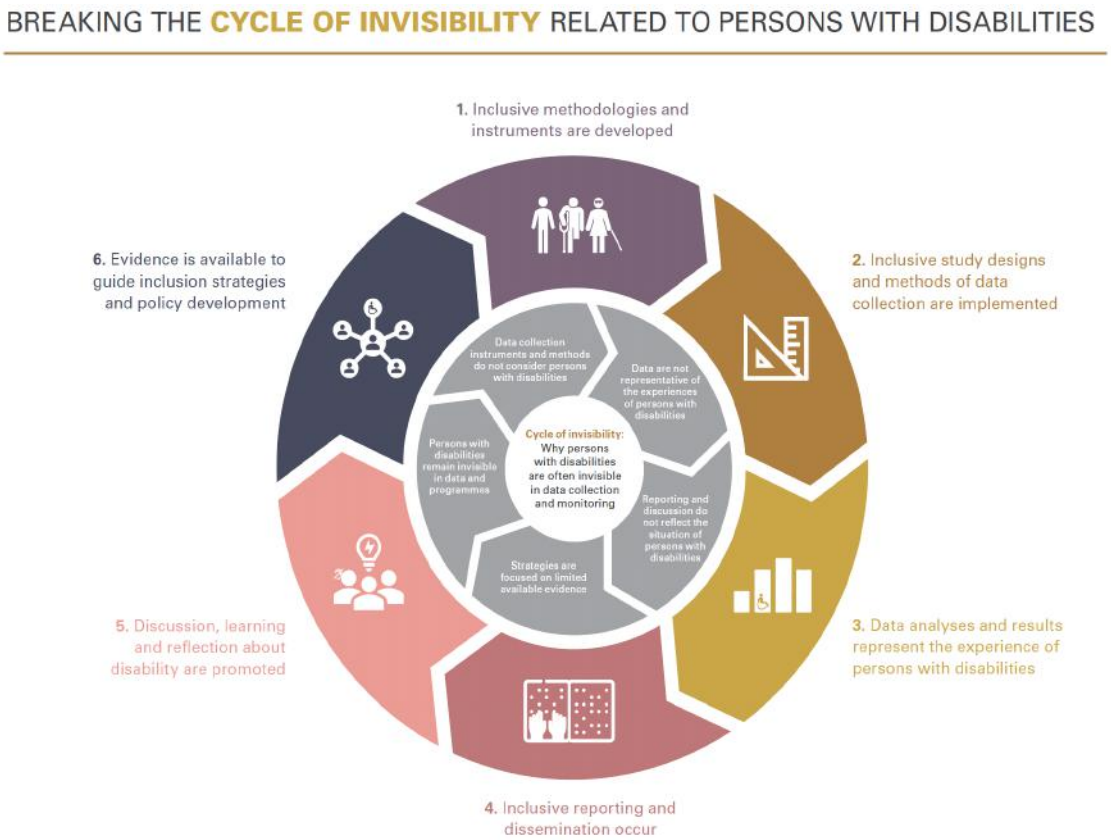

Şəkil 5. Special schedule of disability-related invisibility period

5. ƏLİLLİYİ OLAN UŞAQLARA QARŞI DAVRANIŞ FORMALARI

5.1 Sosial izolyasiya və ya rədd edilmənin nəticələri

Yaşıdları tərəfindən təcrid edilən uşaqlar bunları yaşaya bilər:

- Təhqir olunmaq
- Sataşmaq
- Fiziki və ya sözlü hədələr
- Oyunlardan kənarlaşdırılmaq
- Qurban olmaq
- Tək qalmaq
- Gülüş hədəfinə çevrilmək

Yaşıdları tərəfindən təcrid edilən uşaqlar belə cavab verə bilər:

- Kobud davranış
- Fiziki aqresiya
- Qəzəb və nəzarətin itirilməsi
- "Öz fantaziyalar dünyasında yaşamaq"
- Tək qalmaq istəyi
- Fiziki və ya əqli sağlamlıq problemləri
- Zəif akademik performans

Bu davranışlardan hər hansı birinin olması gələcəkdə bütün sosial mühitlərdə həmin şagird üçün olduqca mənfi və çətin haldır.

5.2 Dəyişikliyə cavab olaraq modifikasiya

Hər an dəyişən bir mühitdə sosial qarşılıqlı təsirlər baş verir. Müxtəlif dəyişikliklər bu vəziyyət üçün hər hansı bir zamanda sosial davranışımızın uyğunluğuna və səmərəliliyinə təsir göstərə bilər.

Bura daxildir:

- Digər insanların əhvalı və gözləntiləri
- Münasibətlərin təbiəti
- Davranış üçün standartlar
- Digər insanların yaşı və ya cinsi
- Fiziki mühit
- Mədəni məzmunu
- Ünsiyyətin məqsədi və ya hədəfi
- Bu mühitdə baş verən əvvəlki hadisə və qarşılıqlı təsirlər.

Sosial vəziyyətlər haqqında biliklər adətən xüsusi məzmun və vəziyyətlərə xas olur. Tədris olunan fəaliyyətlər müxtəlif məzmun və vəziyyətlər üçün tələb olunan biliklərə ünvanlanan sosial bacarıqların öyrənilməsini həmişə təmin etməlidir.

6. SOSİAL MODELİN İNKİŞAFINDA İNKLÜZİV TƏHSİLİN ROLU

Sosial modelin inkişafı nəticəsində digər əsas məqam da uşaqlarının təhsilidir. Əsasən də bəzi xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların valideynləri uşaqlarını təhsildən yayındırır, cəmiyyətdən kənarlaşdırırlar. Bu da həmin uşaqların psixologiyasına və inkişafına mənfi təsir göstərir. Bununla, həmin uşaqlar ünsiyyətdən, inkişafdan geri qalır, sosial mühitə, cəmiyyətə inteqrasiya olunmalarında bir çox çətinliklərlə rastlaşırlar. Ancaq, bu gün əlilliyi olan uşaqların təhsili bəşəriyyət qarşısında duran əsas çağırışlardan biridir. Bu, inklüziv təhsildir. İnklüziv təhsil ümumi təhsilin elə bir inkişaf mərhələsidir ki, burada hər bir uşaqların, əsasən da əlilliyi olan uşaqların təhsilə ehtiyacı təmin edilir. Bununla bağlı "2004-cü ildən başlayaraq Azərbaycan Respublikasında inklüziv təhsilin tətbiqi ilə bağlı təşəbbüslər qeyd olunmuş, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların digər uşaqlarla birgə təhsilə (inklüziv təhsilə) cəlb olunması üçün "2018-2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 14 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş və bunun həyata keçirilməsinin zəruriliyi göstərilmişdir." [1] İnklüziv təhsil ilə əlilliyi olan uşaqlar ümumtəhsil müəssisələrində tipik uşaqlarla eyni siniflərdə təhsil alırlar. Bununla da, onlar digər yoldaşlarından geri qalmır, ünsiyyətə cəlb olunur və cəmiyyətə adaptasiya olmalarında bir qədər maneələr aradan qaldırılır. Belə ki, İnklüziv təhsilin əsas prinsipi kimi birgə təhsil alan uşaqların cəmiyyətdə də birgə yaşaması çıxış edir. Bütün bunlar da tibbi modeli təkzib edərək, əlilliyi olan uşaqların həyatında sosial modelin inkişafına şərait yaradır. Sosial modelin inkişafı nəticəsində də sağlam uşaqlar, sağlam cəmiyyət və sağlam mühit formalaşır.

6. NƏTİCƏ VƏ TÖVSİYƏLƏR

Bütün uşaqlar eyni səviyyədə (yalnız sağlam, yalnız SİM, yalnız əlaçı, orta və ya zəif) olduqda tənqidi düşüncə, özünənəzarət və özünüqiymətləndirmə zəif inkişaf edir. Məhz bu baxımdan uşaqların fərqlilikləri müxtəlif səviyyədə olur, elə həyatda olduğu kimi. Cmiyyətdə əlilliyi olan uşaqlara əlilliyi olmayan uşaqların iştirakı lazım olduğu qədər, əlilliyi olmayan uşaqlara da əlilliyi olan uşaqların iştirakı lazımdır. İnklüziv siniflərin təşkili zamanı şagirdlər dünyanın rəngarəng, insanların isə fərqli olması fikrinə alışırlar.

İnklüziv təhsil üzrə əsas göstəricilər:

- Məktəbdə sinif əsas struktur elementi sayılır. İlk kollektivlər sinifdə yaranır, müvafiq emosional abu-hava formalaşır;
- İnklüziv təhsil üzrə bütün cəhdlər hüquqa əsaslanır;
- Əgər biz bunu acıma duyğusuna görə ediriksə, lazım olan nəticəni heç bir halda ala bilmərik;
- Bütün uşaqlar oxuya və öyrənə bilər: biz onların təhsili üçün münasib şərait yaratmalıyıq;
- Əgər inklüziv təhsil konsepsiyası bütün regionlar üzrə bütün məktəb sisteminə uyğun işlənərsə, o zaman hər bir uşaq öz təhsili üçün yer tapacaq və bu yer onun üçün ən yaxşısı olacaq.

İnklüziv təhsil üzrə Dövlət Proqramının həyata keçirilməsində aşağıdakı nəticələr gözlənilir:

- təhsilin bütün pillələri üzrə təhsil müəssisələrinin infrastrukturunun əlilliyi olan şəxslərin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması təmin ediləcəkdir;

- informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə əlilliyi olan şəxslər üçün informasiya əldə etmək imkanları genişləndiriləcəkdir;
- məktəbəqədər, ümumi və ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə təhsil proqramlarında əlilliyi olan şəxsləri təhsildən istifadə imkanları ilə digər şəxslərlə bərabər səviyyədə təmin edən dəyişikliklər ediləcəkdir;
- inklüziv (inteqrativ) təhsilə cəlb olunan əlilliyi olan şəxslər üzrə məlumat bazası yaradılacaqdır;
- əlilliyi olan şəxslərin təhsilə cəlb olunması imkanlarının qiymətləndirilməsində yeni qaydalar tətbiq olunacaqdır;
- əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüquqları barədə əhalinin məlumatlılıq səviyyəsi artacaqdır.
- İnklüziv təhsilli siniflərdə təhsil alan uşaqlarda ciddi inkişaf geriliyini korreksiya etmək mümkün olacaqdır;
- Müəllimlərin bu sahəyə marağının artırılması üçün əlavə ödənişlərin tətbiq olunması vacib sayılacaqdır;
- Mütləq şəkildə xaricdən mütəxəssislər cəlb olunacaq, beynəlxalq təcrübə öyrəniləcək, qəbul edilən qanunlar bu təcrübəyə istinadən qəbul ediləcəkdir.

KAYNAKLAR

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 14 dekabr tarixli Sərəncamı.

2. BMT-nin "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiya, 1989.

3. "Funksionallıq, əlillik və sağlamlığın beynəlxalq təsnifatı" adlı vəsait, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (Cenevrə), 2008

4. "İnklüziv siniflərdə təlimin təşkili" adlı oxu materialı, Bakı, 2018.

5."Valideynlər öz uşaqları haqqında nəyi bilməlidir?" adlı metodik vəsait, Bakı, 2019.

6. "Şəfəqə doğru" xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların inkişaf proqramı-"Small Steps" An Early İntervention Program for Children vith Developmental Delays. By moira Pieterse and Robin Treoloar vith Sue Cairns, Diana Uther and Brar/2005.286 səh.

7. İnteqrativ məktəb şəraitində təhsil fəaliyyətinin təşkil edilməsi haqqında 87 nömrəli qərar (29 may 2002-ci il), Bakı;

8. Müasir təhsilin psixoloji problemləri. elmi red. A.Mehrabov; Bakı: Mütərcim, 2012.

9. "Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında" Konvensiya, 2006

10. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası;

11. Sadıqov F.B. Pedaqogika. Bakı, 2006.

12. Qəhrəmanov E.Ə., Əhmədov Y.P. Sosial işin əsasları. Bakı, 2014.

13. Kazımov N. Ali məktəb pedaqogikası. Bakı: Əlfərül nəşriyyatı, 2006.

14. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların inkişafına dair rəhbərlik, Bakı-2009

15. Akar, Hanife (2010); "Challenges For Schools İn Communities With İnternal Migration Flows: Evidence From Turkey'', *International Journal Of Educational Development*, Cilt 30, Sayı 3, s. 263–276.

16. Aksoy, Zeynep (2012); "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim,'' *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt 5, Sayı 20, s. 292-303.

17. Balcı, Ali (2005); *Sosyal Bilimlerde Araştırma. Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

18. Başaran, İbrahim Ethem (1988); *Eğitim Yönetimi*, Gül Yayınevi, Ankara.

19. Baykara-Pehlivan, Kevser ve Yüksel Baykara-Acar (2009); "Çocuklar ve Eğitimden Dışlanma,*" Toplum Ve Sosyal Hizmet*, Cilt 20, Sayı 2, s. 27-38.

20. Bhugra Dinesh, Gupta Susham, Bhui Kamaldeep, Tom Craig, Dogra Nisha, David İngleby, James Kirkbride, Driss Moussaoui, James Nazroo, Adil Qureshıi, Thomas Stompe, And Rachel Tribe (2011); "WPA Guidance On Mental Health And Mental Health Care İn Migrants,'' *World Psychiatry*, Cilt 10, s. 2-10.

21. Shields L. A review of the literature from developed and developing countries relating to the effects of hospitalization on children and parents. IntNurs Rev. 2001;48(1):29-37.

22. Smith, M., & Hare, M. L. (2004). An overview of progress in childhood cancer survival. Journal of Pediatric Oncology Nursing, 21, 160-164.

23. Stephens, N. (2005). Complex care packages: Supporting seam-less discharge for child and family. Pediatric Nursing, 17(7), 30-32.

TESTING THE INFORMATION REVELATION THEORY OF INSTITUTIONAL ALLOCATIONS IN TURKISH INITIAL PUBLIC OFFERINGS

Assist. Prof. Dr. Lokman TUTUNCU
Bulent Ecevit University, Department of Business
ORCID No: 0000-0002-8653-9546

ABSTRACT

This study relies on the disclosed information in the prospectuses to determine whether underwriters show favorable treatment of institutional investors in the initial share allocations as predicted by the Benveniste and Spindt (1989) information revelation theory. To document the allocation practices of Turkish investment bankers, 128 initial public offerings are examined and tested. The sample corresponds to the population of going public firms between 2010 and 2019. The research hypothesizes and finds that underwriters exercise their allocation discretion to offer larger price discounts to institutional, and foreign investors, while retail investors are reallocated shares not wanted by institutional investors. The overall statistics suggest that more than 64% of all allocations target institutions as primary investor base, and close to 86% of all proceeds come from offerings where allocation discretion is exercised. Investment bankers wield their discretionary allocation power to serve institutional investors, and retail investors are allocated on a pro-rata basis. The predictions are also empirically tested by various regression models and results consistently show support for the preferential treatment of institutions after addressing the endogeneity bias. The research has important implications for the emerging markets as foreign investors currently divest their holdings and escape to safer assets, and retail investor participation in the equity trading is on the rise. The results suggest that purchasing power of institutional investors is vital for the success of initial public offerings and caution retail investors against winner's curse (Rock, 1986), as they may be allocated greater shares to compensate for the institutional investor absence.

Keywords: Discretionary allocations, institutional investors, information revelation theory, initial public offerings

REFERENCES

Benveniste, L.M. and Spindt, P.A. (1989), "How investment bankers determine price and allocation of initial public offerings", *Journal of Financial Economics,* Vol. 24 No. 2, pp. 343-361. https://doi.org/10.1016/0304-405X(89)90051-2

Rock, K. (1986), "Why new issues are underpriced", *Journal of Financial Economics*, Vol. 15 No. 1-2, pp. 187-212. https://doi.org/10.1016/0304-405X(86)90054-1

TÜRKİYE'DE SON 10 YILDA DİJİTAL BAĞIMLILIK ALANINDA HAZIRLANAN KAMU SPOTLARININ İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE PREPARED PUBLIC SPOT IN THE LAST 10 YEARS DIGITAL ADDICTION FIELD IN TURKEY

Mahmure Nur BAYRAM

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi,

ORCID NO: 0000-0003-3601-2751

Arş. Gör. Hakan KARAMAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi

ORCID NO: 0000-0002-5729-6012

Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi

ORCID NO: 0000-0001-9989-8575

ÖZET

Yaşadığımız dijital dönemde teknoloji hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. İnternetin bilgiye hızlı erişim imkanı sunması ve kullanımının pratik olması en önemli faydaları arasındadır. Bu nedenle alışveriş, ticaret, eğlence, eğitim, sağlık gibi birçok sektör internet aracılığıyla gelişmektedir. Teknolojinin hayatımızın her alanına dahil olması avantajlarının yanı sıra birtakım dezavantajlı durumları da beraberinde getirmiştir. Bu dezavantajlı durumlarla mücadele etme, toplumu bilgilendirme ve yönlendirme amacıyla kamu spotu oluşturulmaktadır. Eğitici ve bilgilendirici rolü ile kamu spotları bireylere problemle başa çıkma ve müdahale etme stratejilerini öğretici nitelik taşımaktadır. Dijital bağımlılıkla mücadele amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından kamu spotları oluşturulmaktadır. Bu araştırmada da internet bağımlılığı temalı kamu spotlarının yıllar içerisinde geçirdiği değişimlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye de son on yılda internet bağımlılığı ile mücadele amacıyla üretilen, Youtube kanalından erişilebilen, 23 farklı kamu spotuna yönelik inceleme gerçekleştirilmiştir. İncelenen videolar içerik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Literatür incelenmiş, incelenen kamu spotlarına yönelik 3 farklı araştırma sorusu oluşturulmuştur. Ayrıca videolara, anahtar kelimeler kullanılarak Youtube aracılığıyla erişim sağlanmış olup, anlık izlenme oranları doğrultusunda yorumlama yapılmıştır. İncelenen videolar doğrultusunda teknoloji bağımlılığı temalı kamu spotlarının profesyonel ve alanında

uzman kişiler tarafından çekilmediği, içerik ve teknik anlamda yeterli donanıma sahip olmadığı, video içeriklerinde bağımlılığın kapsayıcı anlamda ele alınmadığı ve genel anlamda birçok videoda aynı temalara değinildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Bağımlılık, Türkiye, Kamu Spotu, İçerik Analizi

ABSTRACT

In the digital era we live in, technology has become an indispensable element of our lives. One of the most important benefits of the ınternet is that it provides fast access to information and that it is practical to use. For this reason, many sectors such as shopping, commerce, entertainment, education and health develop through the internet. The inclusion of technology in all areas of our lives has brought along some disadvantages as well as its advantages. Public spots are created in order to combat these disadvantageous situations and to inform and guide the society. With its educational and informative role, public spots teach the strategies to cope with the problem and to intervene. In order to combat digital addiction, public spots are created by various institutions and organizations. In this study, it is aimed to examine the changes of internet addiction-themed public spots over the years. In this contex Turkey also produced the last decade to struggle internet addiction, which can be accessed from Youtube channel examinations were performed for 23 different public spot. The analyzed videos were evaluated with the content analysis method. The literature was examined and 3 different research questions were created for the analyzed public spot. In addiction, the videos were accessed on Youtube using key concepts, and the evaluation was made according to the instant watch rates. In line with the videos analyzed, it was determined that the public spots with the theme of technology addiction were not shot by professionals and experts in the field, they did not have sufficient equipment in terms of content and technique, addiction in video content was not addressed in an inclusive sense, and in general, the same themes were addressed in many videos.

Keywords: Digital Addiction, Turkey, Public Spot, Content Analysis

GİRİŞ

Günümüzde teknoloji devamlı olarak yaşadığı yenilikler doğrultusunda hayatımızın vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Teknolojinin yaygınlığı ve kullanımıyla birtakım alışkanlıklarımız değişmeye başlamıştır. Online alışveriş, online ticaret, sanal pos, sanal oyun gibi kavramlar hayatımıza dahil olmuştur. Halihazırda zamanın oldukça değerli olduğu bir

dönemde yaşadığımız için online ortamda yapılan işlemler hem zamandan tasarruf sağlaması hem de kolaylıkla gerçekleştirilebilmesi açısından oldukça büyük avantaj haline gelmiştir. Online ortamda yapılanlar zamandan tasarruf sağlaması ve kolaylıkla gerçekleştirilebilir olması ile oldukça güzel bir fırsat sağlarken birtakım dezavantajlı durumları da beraberinde getirmektedir.

Teknoloji hayatımızı oldukça kolay hale getirirken farkında olmadan ekran karşısında geçirdiğimiz vakitler, yaptığımız harcamalar, oynadığımız oyunlar bir süre sonra vazgeçilmezlerimiz haline dönüşerek bağımlılığa doğru evrilmeye başlamıştır. Sanal dünyanın cazibesine kapılan ve dijital ortamda geçirdiği vakitleri kontrol edemeyen bireyler çeşitli sorunlarla karşı karşıya gelmektedir. Ölçüsüz ve sınırsız zaman kullanımının yanı sıra sürekli olarak ekrana maruz kalmanın oluşturduğu çeşitli fiziksel problemler ve psikolojik rahatsızlıklar meydana gelmektedir. Demirli ve Arslan yapmış oldukları çalışmada hayatımızı her anlamda kolaylaştıran internetin yaşadığımız çağın vazgeçilmezi olmasının yanında kontrolsüz ve sınırsız tüketimi ile özellikle çocuklar ve ergenler üzerinde fiziksel ve psikososyal yönden olumsuz etkiler oluşturabileceğini ifade etmişlerdir (Demirli ve Arslan, 2018). Kişiyi bedensel, ruhsal ve psikososyal olarak olumsuz etkileyen bu durum bağımlılık olarak adlandırılmaktadır.

Dijital bağımlılık yaşadığımız dönemin en önemli sorunları arasında yer almaktadır (Taş & Ayas, 2015). Teknolojinin hızla ilerlemesi ve gelişmesi beraberinde getirdiği sorunların bir an önce çözümlenmesini gerektirmektedir. Dijital bağımlıkla başa çıkma yöntemlerinden birisi de tüm toplumu etkileyecek kapasitede çalışmalar yapılmasıdır. Toplumun büyük bir kesimine hitap edebilecek ve etkili olacak çalışma yöntemlerinden birisi de kamu spotlarıdır. Kamu spotları eğiticiliği ve hitap ettiği insan kapasitesiyle toplumda büyük bir yankı uyandırma imkanına sahiptir. Dolayısı ile bu çalışmanın amacı, Türkiye'de bulunan çeşitli kurum ve kuruluşların dijital bağımlılık konusundaki kamu spotları doğrultusunda, dijital bağımlılıkla nasıl mücadele ettiklerini incelemektir.

İNTERNET BAĞIMLILIĞI

İnternet kullanılmaya başlandığından itibaren çeşitli ihtiyaçları hızlı ve pratik şekilde gerçekleştirmeyi kolaylaştırması açısından büyük önem taşımaktadır. Bireyler ihtiyaç hissettikleri bilgilere daha hızlı erişebilmekte, iletişim kurabilmekte, internet üzerinden oyunlar oynayabilmekte, film ve dizi seyredebilip ürün veya hizmet alıp satabilme imkanına sahip olmaktadır (Koca ve Tunca, 2019). İnternet oldukça fazla hizmete hızlı ve kolay erişim sağlayıp

hayatımızı kolaylaştırırken birtakım problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu problemlerin başında teknoloji bağımlılığı gelmektedir. Teknoloji bağımlılığının en yaygın hali internet bağımlılığıdır. İnternet bağımlılığı kavramını ilk olarak ortaya atıp, ilk tanı ölçütleri oluşturan Kimberly S.Young'tır. Young'a göre internet bağımlılığı için tanı ölçütleri şunlardır:

1-İnternet ile ilgili aşırı zihinsel uğraş

2-İnternete bağlı kalma süresinde artışa ihtiyaç duyma

3-İnternet kullanımını azaltmaya yönelik başarısız girişimlerde bulunma

4-İnternet kullanımının azaltılması durumunda yoksunluk belirtileri

5-Başlangıçta olduğundan daha uzun süre internete bağlı kalma

6-İnternetin aşırı kullanılması yüzünden ilişkiler, okul ya da işle ilgili sorunlar yaşama

7-İnternete bağlı kalabilmek için aile üyelerine, terapiste ya da başkalarına yalan söyleme

8-İnternete bağlı kalındığı süre içerisinde duygulanım değişikliğinin olması (umutsuzluk, suçluluk, anksiyete, depresyon gibi) (Arısoy, 2009).

İnternet bağımlılığı ile ilgili yapılan araştırmalar bağımlılığın hızlı bir şekilde yaygın hale geldiğini göstermektedir. Türkiye istatistik kurumu (TÜİK) tarafından 2018 yılı Nisan ayı içerisinde gerçekleştirilen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması sonuçlarına göre %83,8 hanelerin internet erişim imkanına sahiptir. Bu oran 2017 yılında %80,7 dir. Sadece bir yıl içerisinde yaşanan değişim büyük bir farklılık olmadığını göstermektedir. 2018 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar kullanımı %59,6 iken internet kullanımı %72,9 dur. Bu oranlar 2017 yılında sırasıyla %56,6 ve %66,8 idi (TÜİK,2018). Her ne kadar bağımlılık iki cinsiyette de görülse de erkekler de kadınlardan daha fazla görülmektedir. İnternet bağımlılığı görece daha geç yaşlarda başlayan psikoaktif madde ve alkol ve kumar bağımlılığın aksine daha erken yaşlarda başlıyor gibi gözükmektedir. En büyük risk grubu 12-18 yaş arasındaki ergenlerdir. Her iki cinsiyette de görülebilmesine rağmen erkeklerde kızlardan 2 veya 3 kat daha fazla görülmektedir (Öztürk, 2007).

KAMU SPOTU

Kamu spotu, RTÜK Kamu Spotları Yönergesi'nde (2012) "Kamu kurum ve kuruluşları ile dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan veya hazırlatılan ve Üst Kurul tarafından yayınlanmasında kamu yararı olduğuna karar verilen bilgilendirici ve eğitici

nitelikteki film ve sesler ile alt bantları" olarak tanımlanmıştır. Eğitim, sağlık, çevre, insan hakları, çocuk hakları, kadın hakları vb gibi konularda düşünmeye sevk eden, farkındalık oluşturmayı amaçlayan önemli iletişim yöntemlerinden biri olan kamu spotlarının halkın sorunlara ve çözümlerine aktif katılımını sağlayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir (Yıldırım ve Çobaner, 2017). Toplumun bilgi düzeyinin arttırılması amacıyla yayınlanan kamu spotları, ticari çıkar doğrultusunda değil, toplum üzerinde olumlu etki oluşturarak; bireylerin pozitif yönde davranış geliştirmesini hedeflemektedir (Özüpek ve Özer, 2018).

Kamusal fayda gözetilerek, kitlelere bilinç edindirme ve farkındalık kazandırma doğrultusunda hazırlanan ve yasal zorunluluk ilkesine uyumlu şekilde oluşturulan kamu spotları, kitle iletişim aracılığı ile yönlendirilen ve yol göstermeye çalışılan toplumlar tarafından izlenerek, toplumsal ahlaki bütünlüğün oluşturulması adına kurgulanan deneyim ve pratiklerin yer aldığı metinlerdir (Akova, 2017). Sağlık iletişimi etkisinde, farkındalık oluşturma, bilinçlendirme, davranışları değiştirme ve faydalı sağlık alışkanlıkları edindirme doğrultusunda, farklı iletişim uygulamalarıyla birlikte, reklamlarla aynı özelliklere sahip kamu spotlarından da yararlanılmaktadır (Öztürk ve Sabırcan, 2020).

Hedeflenen doğrultuda kamu yararının elde edilmesi için, kamu spotlarının doğru ve etkili kullanımı oldukça önemlidir (Bütün ve Selçuk, 2018). Kamu spotları eğitici ve öğretici rolüyle büyük fayda sağlamaktadır. Kamu spotları ayrıca toplumun yararına olacak, gelişimine katkı sağlayıcı, teşvik edici ve yol gösterici nitelikte olmalıdır.

Kamu spotları belirlenen ritüellere özgü oluşturulduktan sonra toplumun ihtiyacı olan veya fayda sağlayacağı düşünülen konu hakkında çalışma gerçekleştirilmelidir. Kamu spotu iletişim faaliyetleri yalnızca merkezi yönetim tarafından hazırlanmamakta, merkezi yönetimin kamunun menfaatini olarak kabul ettiği sivil toplum kuruluşlarının hazırladıkları iletişim faaliyetlerine de yer verilmektedir. Devlet ve sivil toplum kuruluşlarının hazırladıkları kamu spotu içerikleri ilgili bakanlıklar tarafından detaylı bir incelemeye alınmaktadır (Şen, 2018). Kamu spotlarının izleyiciler üzerinde etkili olmasında, içeriğin izleyenlerin önyargılarından uzak olması ve kurgunun alışkanlıkları değiştirme potansiyeline sahip bir karaktere sahip olması oldukça önemli faktörlerdir (Yaman ve Göçkan, 2015).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada araştırma sorularına yanıt bulmak amacıyla 2010 ve 2020 tarihleri arasında Youtube internet sitesinde yer alan 23 kamu spotu incelenmiştir. Bu çalışmanın

örneklemini 23 kamu spotu oluşturmaktadır. Böylece, 15 farklı kurum ve kuruluşa ait 23 kamu spotu sistematik bir içerik analizine tabi tutularak araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

Dijital bağımlılıkla mücadele amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşları kamu spotu oluşturmaktadır. Kamu spotları amacına binaen topluma yol gösterici, öğretici ve eğitici nitelikli yayınlardır. Bu doğrultuda daha önce değerlendirmesi yapılmamış olan dijital bağımlılık alanındaki kamu spotlarının belirli araştırma soruları ekseninde içeriğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma doğrultusunda incelenen kamu spotları Boyabat Kaymakamlığı, Konya Emniyet Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Erzincan Üniversitesi, Yöntemim Okulları, Samsung, Yeşil Yıldız Bağımlılıkla Mücadele Derneği, Samsun İl Müftülüğü, Yeşilay, İnternet Derneği, Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, 125.yıl ortaokulu ve Asfa Gençlik ve Spor Kulübü'ne aittir. Kurum ve kuruluşlara ait kamu spotları Youtube üzerinden belirlenerek yıllar içerisinde yaşanan değişimler gözlemlenmiştir.

Araştırmanın içeriğini oluşturan veriler, içerik analiz tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. İçerik analizi yöntemi nitel araştırma yöntemleri arasında en sık kullanılanlar arasındadır (Hsieh & Shannon, 2005). İçerik analizi sosyal bilimlerde en önemli araştırma tekniklerinden birisidir (Krippendorff, 2019). Sistematik, güncellenebilir teknikle sıkıştırılmış birçok kelimeyi az bir metin içerisinde kategorilere dayalı olarak kodlama yaparak büyük bir fayda oluşturur (Stemler, 2000). Nitel içerik analizinin temel amacı da medya mesajları (burada gazete haberleri) yoluyla topluma iletilen ve orada egemen hale getirilmeye çalışılan ideolojinin ne olduğunun ortaya çıkarılmasıdır (Yaylagül, 2012). Bu amaçlar doğrultusunda kullanılan içerik analiz yöntemi ile veriler çözümlenerek yorumlanacaktır.

Araştırma Soruları

Çalışmada aşağıda belirtilen araştırma sorularının cevabı aranmıştır:

1. Videolarda öne çıkan konu ve temalar nelerdir?
2. Videolar hangi kavramları ön plana çıkarmıştır?
3. Videolar eğitici/öğretici bir nitelik taşıyor mu?

Bu bağlamda; kurum ve kuruluşlara ait internet bağımlılığı temalı kamu spotları bu araştırma soruları perspektifinde incelenmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma; internet bağımlılığı temalı kamu spotları videolarının incelenmesi ile çerçevelenmiştir. Çalışma kapsamında güvenilirlik açısında son 10 yıl içerisinde yayınlanan kamu spotları incelenmiştir. Videolara, Youtube üzerinden erişim sağlanmıştır.

BULGULAR

Teknoloji bağımlılığı temalı kamu spotlarının içerik analiz yöntemi ile incelenmesi sonucu şu verilere ulaşılmıştır:

Tablo 1: İncelenen Videolar

Kurum/Kuruluş	İzlenen Video Sayısı
Asfa Gençlik Ve Spor Kulübü	1
Yeşilay	3
Yeşil Yıldız Derneği	1
Samsung	1
Yöntemim Okulları	1
Güvenli İnternet Merkezi	1
Erzincan Üniversitesi	1
Milli Eğitim Bakanlığı	1
Söğüt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	1
Diyanet İşleri Başkanlığı	3
Emniyet Genel Müdürlüğü	4
Boyabat Kaymakamlığı	1
İnternet Derneği-Isoc-Tr	2
125. Yıl Ortaokulu	1
Tokat İl Sağlık Müdürlüğü	1

Araştırma kapsamında 15 farklı kurum ve kuruluşa ait teknoloji bağımlılığı temalı 23 kamu spotu incelenmiştir. Teknoloji bağımlılığı temalı kamu spotu sayısının en fazla olduğu kurumun Emniyet Genel Müdürlüğü olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2: Videoların izlenme sayısı ve süresi

Kurum/Kuruluş	İncelenen Video İsimleri	Videoların yayın yılı	Videoların İzlenme Sayısı	Videoların Süresi/Dakika
Asfa Gençlik ve Spor Kulübü	Teknoloji Bağımlılığı Kamu Spotu	2016	4.831	4:04
Yeşilay	Teknoloji Kamu Spotu	2014	52.000	0:41
Yeşilay	Kamu Spotu-Çocuklarda Teknoloji Bağımlılığı-Çocukların Bilinçli Teknoloji Kullanımı Hakkında	2018	17.000	0:44
Yeşilay	Teknoloji Bağımlılığı-Gözde Mutlu Doğan/ Sağlıklı Fikirler 2017	2018	1.939	1:11
Yeşil Yıldız Derneği	Adım Adım Teknoloji Bağımlılığı-Kamu Spotu	2020	83	0:57
Samsung	#İnterneti Tadında Kullan	2019	983.000	1:23

Yöntemim Okulları	Kamu Spotu-Teknoloji Bağımlılığı	2018	714	1:08
Güvenli İnternet Merkezi	Güvenli İnternet Hizmeti Kamu Spotu	2019	2.402	0:32
Erzincan Üniversitesi	İnternet Bağımlılığı Kamu Spotu Erzincan Üniversitesi	2015	9.906	1:45
Milli Eğitim Bakanlığı	İnternet Bağımlılığı Nedir?	2019	627	2:00
Söğüt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Hayatı Fark Et! Esir Olma! Bağımlılıkla Mücadele	2018	31	0:41
Diyanet İşleri Başkanlığı-Samsun İl Müftülüğü	Teknoloji Bağımlılığı Kamu Spotu-Aile	2015	25.000	2:30
Diyanet İşleri Başkanlığı	Diyanet İşleri Başkanlığından Video: Telefonun değil, eşinin yüzüne bak	2019	103.000	0:53
Diyanet İşleri Başkanlığı	Diyanet'ten yeni video: Fenomen değil, ebeveyn ol	2019	17.000	0:39
Emniyet Genel Müdürlüğü	Çocuklar İçin Güvenli İnternet Kamu Spotu	2012	6.798	0:59
Konya Emniyet Müdürlüğü	Sosyal Medya (Kamu Spotu)	2016	1000	1:33
Emniyet Genel Müdürlüğü	Çocuklar İçin Güvenli İnternet	2012	156.000	1:23
Emniyet Genel Müdürlüğü	Keloğlan-Güvenli İnternet Kamu Spotu	2012	7.722	1:35
Boyabat Kaymakamlığı	Bizim Projemiz: ''Sosyal Medya Bağımlılığı'' Kamu Spotu	2019	285	2:23
İnternet Derneği-ISOC-TR	İnternet ve Ekran Bağımlılığından Kurtulma Yöntemi	2018	5.000	2:22
İnternet Derneği-ISOC-TR	İnternet ve Ekran Bağımlılığının Belirtileri	2018	2.340	1:54
125. Yıl Ortaokulu	Teknoloji Bağımlılığı ile İlgili Kamu Spotu	2020	159	0:38
Tokat İl Sağlık Müdürlüğü	Teknoloji Bağımlılığı ve Çocukların Teknoloji İle İlişkisi	2018	51	4:08

En fazla izlenme oranına sahip üç video sırasıyla İnterneti Tadında Kullan, Çocuklar İçin Güvenli İnternet, Diyanet İşleri Başkanlığından Video: Telefonun değil, eşinin yüzüne bak isimli videolar olmuştur. En az izlenme oranına sahip üç videonun ise Hayatı Fark Et! Esir Olma! Bağımlılıkla Mücadele, Teknoloji Bağımlılığı ve Çocukların Teknoloji ile İlişkisi, Adım Adım Teknoloji Bağımlılığı-Kamu Spotu olduğu görülmektedir. En fazla izlenme oranına sahip videoların 2012 ve 2019 yıllarına ait olduğu belirlenmiştir. En az izlenme oranı ise 2018 yılına ait iki videoda gözlemlenmiştir.

Tablo 3: Videolardaki Mesajların Anlatım Niteliği ve Mesajların Öncelikli Hedef Kitlesi

Kurum/Kuruluş	İncelenen Video	Videolardaki mesajların anlatım niteliği	Mesajların öncelikli hedef kitlesi
Asfa Gençlik ve Spor Kulübü		Uyarıcı-Rol Gösterici	Tüm Bireyler
Yeşilay	1.video	Uyarıcı	Yetişkinler
	2.video	Uyarıcı-Bilgilendirici	Yetişkinler
	3.video	Uyarıcı-Bilgilendirici	Çocuklar
Yeşil Yıldız Derneği		Bilgilendirici	Çocuklar
Samsung		Teşvik Edici	Tüm Bireyler
Yöntemim Okulları		Uyarıcı	Çocuklar
Güvenli İnternet Merkezi		Uyarıcı	Çocuklar
Erzincan Üniversitesi		Bilgilendirici	Yetişkinler
Milli Eğitim Bakanlığı		Olumsuz-Uyarıcı	Yetişkinler
Söğüt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü		Uyarıcı	Gençler
Diyanet İşleri Başkanlığı	1.video	Uyarıcı-Teşvik Edici	Yetişkinler
	2.video	Uyarıcı- Önleyici	Yetişkinler
	3.video	Olumsuz-Bilgilendirici	Tüm Bireyler
Emniyet Genel Müdürlüğü	1.video	Uyarıcı	Çocuklar
	2.video	Bilgilendirici	Tüm Bireyler
	3.video	Olumsuz-Bilgilendirici	Çocuklar
	4.video	Bilgilendirici	Çocuklar
Boyabat Kaymakamlığı		Olumsuz- Uyarıcı	Tüm Bireyler
İnternet Derneği-Isoc-Tr	1.video	Bilgilendirici-Öğretici	Çocuklar
	2.video	Bilgilendirici-Öğretici	Çocuklar
125. Yıl Ortaokulu		Bilgilendirici	Tüm Bireyler
Tokat İl Sağlık Müdürlüğü		Bilgilendirici-Eğitici	Çocuklar

Dikkatli olma, önleme mahiyetinde olan videolar uyarıcı, öğretici ve açıklayıcı bir anlatım tarzı kullanılan videolar bilgilendirici ya da eğitici, olumsuz örnekler üzerinden tasvir edilerek mesaj verilmeye çalışılan ve ikaz edici nitelik taşıyan videolar olumsuz-uyarıcı olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda teknoloji bağımlılığı temalı videoların birçoğunun uyarıcı nitelikte olduğu gözlemlenmiştir.

Youtube internet sitesinden erişilebilen videoların çoğunluğunun hedef kitlesini çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklara hitap eden kamu spotu sayısının fazla olmasının erken yaşta bağımlıkla mücadele kapsamında sağlıklı olacağı düşünülmüştür. Hedef kitlesi çocuk olan kamu spotlarının bilgilendirici ve eğitici odaklı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Videolarda sık kullanılan kavramlar

Kurum/Kuruluş	Videolarda Kullanılan Kavramlar
Asfa Gençlik ve Spor Kulübü	Teknoloji, Değerli Vakit
Yeşilay	Sanal Eğlence, Teknoloji, Bilgisayar
Yeşil Yıldız Derneği	Sosyal Medya, Teknoloji, Bağımlı
Samsung	İnternet
Yöntemim Okulları	Teknoloji, Bilinç
Güvenli İnternet Merkezi	İnternet, Güvenli İnternet
Erzincan Üniversitesi	Bağımlı
Milli Eğitim Bakanlığı	Bağımlılık
Söğüt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Sanal Mutluluk
Diyanet İşleri Başkanlığı	Sanal Dünya, Fenomen,
Emniyet Genel Müdürlüğü	İnternet, Sosyal Paylaşım, Sosyal Medya, Güvenli İnternet, Bilgi
Boyabat Kaymakamlığı	Bağımlılık
İnternet Derneği-Isoc-Tr	Teknoloji, İnternet, Bağımlılık, Teknoloji Bağımlılığı, Süre Aşımı, Çaresiz
125. Yıl Ortaokulu	Bilinçli Teknoloji, Sosyal Medya
Tokat İl Sağlık Müdürlüğü	Ekran Süresi, Bağımlılık, Teknoloji Bağımlılığı, Sosyal Medya Bağımlılığı, Oyun Bağımlılığı

Videoların içerisinde sıklıkla kullanılan kavramlar gösterilmiştir. Bu doğrultuda, Asfa Gençlik ve Spor Kulübünün teknoloji ve değerli vakit kavramlarını kullandığı, Yeşilay'ın sanal eğlence, teknoloji ve bilgisayar kavramlarına yoğunlaştığı, Yeşil Yıldız Derneğinin sosyal medya, teknoloji ve bağımlı kavramlarına değinildiği, Samsung'un internet kelimesine yer verdiği, Yöntemim Okullarının teknoloji ve bilinç kelimelerine yer verdiği, Güvenli İnternet Merkezinin internet ve güvenli internet kelimelerini kullandığı, Erzincan Üniversitesinin bağımlı kelimesini kullandığı, Milli Eğitim Bakanlığının bağımlılık kelimesine yer verdiği, Söğüt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünün sanal mutluluk kavramını kullandığı, Diyanet İşleri Başkanlığının sanal dünya ve fenomen kelimelerine değindiği, Emniyet Genel Müdürlüğünün internet, sosyal paylaşım, sosyal medya, güvenli internet ve bilgi kelimelerine yoğunlaştığı,

Boyabat Kaymakamlığının bağımlılık kavramına yer verdiği, İnternet Derneği- Isoc-Tr' nin teknoloji, internet bağımlılığı, teknoloji bağımlılığı, süre aşımı ve çaresiz kelimelerine ağırlık verdiği, 125. Yıl Ortaokulunun bilinçli teknoloji ve sosyal medya kavramlarını kullandığı, Tokat İl Sağlık Müdürlüğü'nün ekran süresi, bağımlılık, teknoloji bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ve oyun bağımlılığı kavramlarına değindiği tespit edilmiştir.

Tablo 5: Videolarda ön plana çıkarılan konular/temalar

Kurum/Kuruluş	Videolarda ön plana çıkarılan konular/temalar
Asfa Gençlik Ve Spor Kulübü	- Sevdiklerinle arandaki değerli vakitlerin çalınmasına izin verme. - Doğru şekilde kullanıldığında en iyi hizmetçin olacak teknoloji!
Yeşilay	- Sanal eğlence mutluluk vermez. - Teknoloji seni yönetmesin, sen onu yönet. - Bilgisayarımı ihtiyacım kadar kullanırım, arkadaşlarımla doyasıya oynarım.
Yeşil Yıldız Derneği	- Teknoloji aracın olsun, bağımlı olma!
Samsung	- İnterneti tadında kullan
Yöntemim Okulları	- Teknoloji Çocukları Değil, Çocuklar Teknolojiyi Kullanmalı!
Güvenli İnternet Merkezi	- Çocuğunuzu İnternetten Değil Onun Zararlarından koruyun
Erzincan Üniversitesi	- Bağımlı Olma, Özgür Ol
Milli Eğitim Bakanlığı	- Bağımlı Olmayın Hayattan Kopmayın
Söğüt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	- Hayatı Fark Et! Esir Olma!
Diyanet İşleri Başkanlığı	- Telefonun değil, eşinin yüzüne bak! - Fenomen olma, iyi ebeveyn ol! - Sizin en hayırlınız ailesine en hayırlı olanınızdır(sav)
Emniyet Genel Müdürlüğü	- İnternet ve bilgisayar başında kalacağınız zamanı iyi değerlendirin. - Kişisel bilgilerimizi internette paylaşmak sokakta paylaşmaktan farksızdır! - Güvenli internet bilinçli kullanımla olur - Bilgilerini sakla, tehlikelerden korun
Boyabat Kaymakamlığı	- Bağımlılıklarınız gönülden bağlı olduklarınızın sonu olmasın

İnternet Derneği-Isoc-Tr	- İnternet bağımlılığı problemi çözülemediğinde profesyonel yardım alınmalı
125. Yıl Ortaokulu	- Yatağının yanında telefonun değil kitapların olsun - Sanal arkadaşların değil gerçek dostların olsun
Tokat İl Sağlık Müdürlüğü	- Bağımlılık nedir, teknoloji bağımlılık türleri, çocukların teknoloji ile ilişkisi nasıl olmalı, çocukların ekran karşısındaki süre ne olmalıdır

Videoların büyük bir kısmının uyarıcı ve bilgilendirici nitelik taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda video temalarının uyarıcı ve ikaz edici olduğu gözlemlenmiştir. Temaların uyarıcı nitelikte olması teknoloji bağımlılığı ile mücadelede önemli bir rol oynarken bağımlıkla mücadele kapsamında rol oynayıcı temalara yer verilmediği belirlenmiştir. Kamu spotlarının birçoğunun içerik olarak birbirine benzediği ancak problemin çözümüne yönelik temaların kullanılmadığı gözlemlenmiştir.

Grafik 1:Yıllara Göre Video Dağılımı

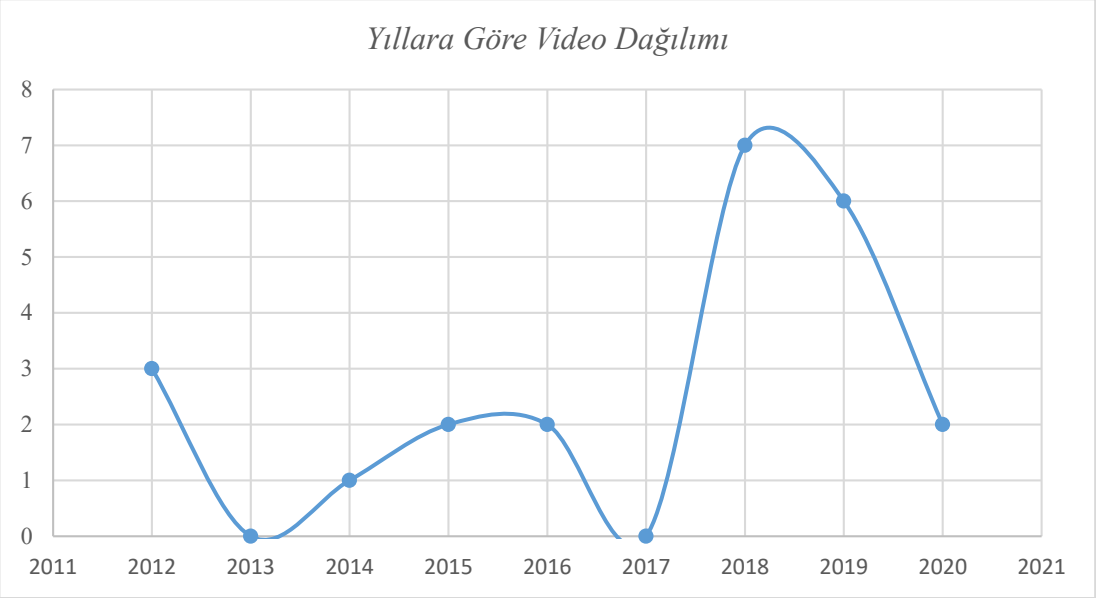

Videoların yıllara göre dağılımına bakıldığında 2012 yılına ait 3 kamu spotu bulunurken 2013 yılına ait kamu spotu bulunmamaktadır. 2014 yılında en az kamu spotu sayısı ile 1 video, 2015 yılında 2 kamu spotu ve 2016 yılında da 2 kamu spotu oluşturulmuştur. 2017 yılında dijital bağımlılık kamu spotu bulunmazken 2018 yılında son on yıl içerisindeki en fazla kamu spotu sayısıyla 7 video bulunmaktadır. 2019 yılında 6 ve 2020 yılında 2 kamu spotu yer almaktadır.

Grafik 2: Hedef Kitle Dağılımı

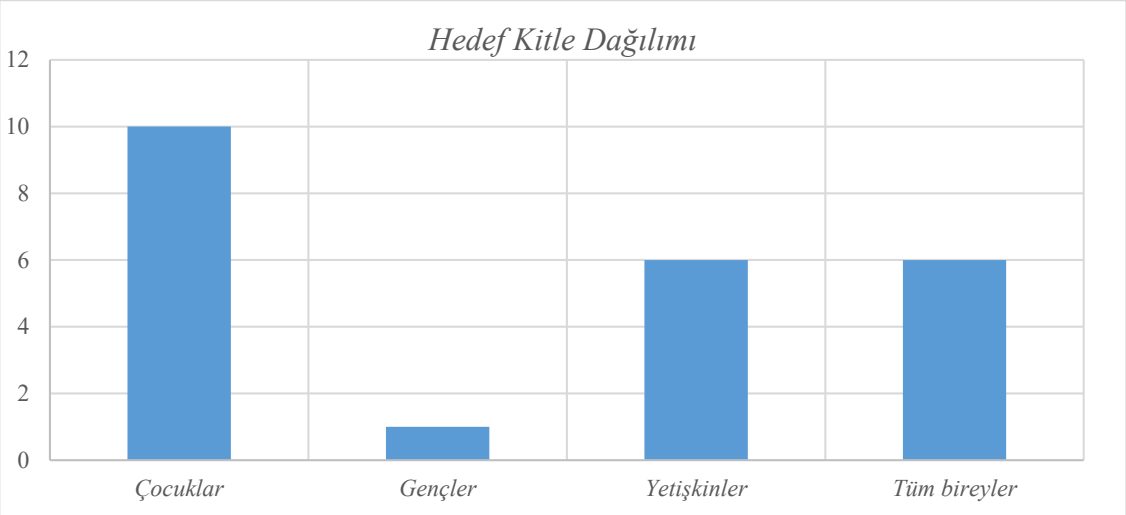

Videolardaki hedef kitle oranı incelendiğinde en fazla hitap edilen kitlenin 10 kamu spotu sayısı ile çocuklar olduğu görülmektedir. Çocukların ardından 6 kamu spotu sayısı ile yetişkinler ve yine 6 kamu spotu ile tüm bireyler gelmektedir. En az oranda odaklanılan grubu ise 1 kamu spotu ile gençler oluşturmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknoloji kullanımının yoğun bir şekilde artması ile bağımlılık kavramı gündeme gelmeye başlamıştır. Bağımlılıkla mücadele amacıyla eğitici nitelikli kamu spotları yayınlanmaktadır. Bu çalışmada da bağımlılıkla mücadele amacıyla üretilen Youtube aracılığı ile erişilebilen kamu spotlarının içerik analiz yöntemiyle incelenmesi sonucu şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Teknoloji bağımlılığı kamu spotlarının içerisinde en fazla izlenme oranının Samsung'a ait olan #İnterneti Tadında Kullan isimli video olduğu belirlenmiştir. En az izlenme oranı 2018 yılına ait videolarda görülürken, 2020 yılına ait 2 videonun da izlenme oranlarının düşük olması ilgi çekmektedir. Bundan dolayı 2020 yılına ait videolar hem sayıca az olması hem de izlenme oranının düşük olması açısından hedef kitleye ulaşamamış ve çözüm odaklı nitelikte olmamıştır.

İncelenen videoların çoğunun profesyonel bir şekilde çekilmediği, uzman görüşüne yer verilmediği ve içeriklerin herkesin anlayabileceği seviyede oluşturulduğu tespit edilmiştir. Videoların büyük bir kısmının resmi kurumlara ait olduğu, sivil toplum kuruluşlarına ait videoların bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Teknoloji bağımlılığı ile mücadele temalı videoların çoğunun uyarıcı nitelikte olduğu ve hedef kitlenin büyük bir kısmını çocukların oluşturduğu tespit edilmiştir. Çocukların hedef kitle olarak seçilmesine rağmen bilinçli ebeveyn nasıl olmalı veya ebeveyn neler yapmalı konusunda çalışma yapılmamıştır.

Videolarda dijital bağımlılık sınırlı olarak ele alınmış, bağımlılığın kapsamına değinilmemiştir. Videoların ilgi çekici nitelikte olmaması izlenme oranlarını etkilemektedir. Bağımlıkla mücadele doğrultusunda arkadaş, aile vb faktörlerin önemine ve neler yapılması gerektiğine değinilmemiştir.

Bu nedenle yapılan çalışma doğrultusunda görsel imgelerin ve duyusal aktarımın ön planda olduğu video çalışmalarında yeterli donanıma sahip, alanında uzman ya da büyük kitleler tarafından tanınırlığı yüksek olan kişiler aracılığıyla çalışmaların yapılması ve hedef kitle doğrultusunda karikatür, kısa film niteliğinde kamu spotu çalışmalarının gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Kamu spotlarının daha fazla insana ulaşabilmesi için sosyal medyadan yardım alınmalıdır. Bununla ilgili olarak yapılacak videoların hedef kitle doğrultusunda ve güncelliğini koruyan konular etrafında şekillendirilmesi oldukça önemlidir.

Bu çalışma yalnızca son on yılı kapsayıcı şekilde gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda daha kapsayıcı nitelikte kamu spotlarının farklı özellikleri ele alınarak bir çalışma gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Akova, S. (2017). ‘’Sigarayı Bırak, Hayatı Bırakma’’ Sloganlı Kamu Spotları Örneklemlerinin Alımlama Analizi Yöntemi İle İncelenmesi, 1, 15-36

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi, 1,55-67

Bütün, M., Selçuk, M., Akadal, E. ve Gülseçen, S. (2018). Kamu Spotlarının Etkililiği Üzerine Bir Araştırma, 11 (2): 273-291

Demirli, C. ve Arslan, G. (2018). Ergenlerin İnternet Bağımlılığı Düzeylerinin İncelenmesi, 1,49-64

Hsieh, H. ve Shannon, S. (2005). Three Approaches To Qualitative Content Analysis, 1277-1288

Koca, E. ve Tunca, M. (2019). İnternet Ve Sosyal Medya Bağımlılığının Öğrencilerin Performanslarına Etkileri Üzerine Bir Yazın Taraması, 1,33-53

Krippendorf, K. (2019). Content Analysis An Introduction To Its Methodology, 4,1-453

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, 1,323-343

Öztürk, Ö., Odabaşıoğlu, G., Eraslan, D., Genç, Y. ve Kalyoncu, Ö. (2007). İnternet Bağımlılığı: Kliniği Ve Tedavisi, 8,36-41

Öztürk, İ. ve Sabırcan, F. (2020). Sağlık İletişiminde Kamu Spotu Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme ‘’Sen De Başarabilirsin’’ Kamu Spotu Örneği, 1, 34-51

Özüpek, M. ve Özer, D. (2018). Sigara Karşıtı Kamu Spotlarının Bireyler Üzerindeki Etkisinin Nörogörüntüleme Yöntemiyle Tespit Edilmesi, 16, 183-215

Stemler, S. (2000). An Overview Of Content Analysis, 17,1-6

Şen, D. (2018). Tedavi Edici Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesinde Kamu Spotları, 1-18

Taş, İ., & Ayas, T. (2015). Relationship the level of internet addiction with personality traits of high school students. *International Journal of Human Sciences*, *12*(2), 150.

Yaman, E., Mermer, E. ve Mutlugil, S. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Etik Davranışlara İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma, 17,93-108

Yaman, F. ve Göçkan, İ. (2015). Kamu Spotu Reklamlarının Sigara Kullanıcıları Üzerindeki Etkisi: Afyonkarahisar İlinde Bir Uygulama, 6(11), 53-66

Yaylagül, L. ve Çiçek, C. (2012). 12 Haziran 2011 Seçimlerinin Gazetelerde Sunumu, 4,2-22

Yıldırım P. ve Çobaner A. (2017). Üniversite Gençleri Kamu Spotlarını Nasıl Okuyor: Madde Bağımlılığı Üzerine Bir Alımlama Çalışması, 12,294-310

ÇEVRE DİL BİLİMİ BAĞLAMINDA DAVID CRYSTAL'İN "DİLLERİN KATLİ" ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

AN ANALYSIS ON DAVID CRYSTAL'S WORK OF "DİLLERİN KATLİ" IN THE CONTEXT OF ECOLINGUISTICS

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mehmet MİÇOOĞULLARI
Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı
ORCID NO: 0000-0003-2021-8499

ÖZET

Yaşama şansı verilmediği sürece diller, tıpkı insanlık gibi yaşar ve ölürler. Kültürel egemenlik, kültürel soykırım, dil politikaları, dil ayrımcılığı gibi nedenlerle diller ölüme terk edilse de insanlık, dil ölümlerinin önüne geçmeli ve alacağı önlemler ile dil(ler)in yaşamasına katkıda bulunmalıdır. Çünkü her dil, insanlık tarihini oluşturan ana paydaşlardan biridir ve dil(ler)in yok oluşu aslında insanlığa ait değerlerin de tarih sahnesinden silinmesi anlamına gelecektir. Belirtilmelidir ki dil ölümü gerçeği, çağımızda o denli ciddi boyutlara ulaşmıştır ki bu konuda acil önlemlerin alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Dahası UNESCO, söz konusu duruma çözüm sunabilmek amacıyla "Tehlikedeki Diller Komitesi"ni işe koşmuştur.

Çevre dil bilimi (çevresel dil bilim, ekolojik dil bilimi veya ekolinguistik), yeni bir çalışma alanı olmasının yanı sıra dil ile toplum birlikteliğini merkeze alan, dil çeşitliliğini, dillerin korunmasını ve geliştirilmesini savunan disiplinlerarası bir modeldir. Doküman analizi tekniğinin kullanıldığı çalışmanın birinci bölümünde çevre dil bilimi tanıtılmış ve çerçevesi ortaya konmuş; ikinci bölümünde ise David Crystal'in Türkçeye "Dillerin Katli" adıyla çevrilen eseri, çevre dil bilimi bağlamında yorumlanmıştır. Böylelikle söz konusu çalışma ile çevre dil biliminin sahası tanıtılmış ve kaynak eser aracılığıyla dil ölümü konusunda farkındalık yaratma amaçlanmıştır. Çalışma ile dil ölümlerinin ne boyutta olduğu ortaya konmuş ve dillere yönelik birtakım dikkatler, çalışmanın sonuç bölümünü oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: çevre dil bilimi (ekolinguistik), "Dillerin Katli", tehlikede olan diller, dil ölümü, farkındalık.

ABSTRACT

Unless given a chance to live, languages live and die just like humanity. Even if languages are left to die due to reasons such as cultural sovereignty, cultural genocide, language policies, language discrimination, humanity should prevent language deaths and contribute to the survival of language(s) with the precautions to be taken. Because each language is one of the main stakeholders in human history, and the disappearance of language(s) will actually mean the erasure of the values of humanity from the stage of history. It should be noted that the reality of language death has reached such a serious level in our age that urgent measures have to be taken in this regard. Moreover, UNESCO launched the "Endangered Languages Committee" in order to provide a solution to this situation.

The ecology of language (ecological linguistics or eco-linguistics) is a new field of study, as well as an interdisciplinary model that focuses on language and society cohesion, advocating

linguistic diversity, preservation and development of languages. In the first part of the study in which document analysis technique was used, the ecology of language was introduced and its framework was presented; In the second part, David Crystal's work translated into Turkish as "Dillerin Katli" is interpreted in the context of the ecology of language. Thus, with this study, the field of the ecology of language was introduced and it was aimed to raise awareness about language death through the reference work. The study revealed the extent of language deaths and some attention to languages formed the conclusion part of the study.

Keywords: ecology of language (ecolinguistics), "Dillerin Katli", languages in danger, language death, awareness.

FINANCIAL DETERMINANTS OF MARKETING EXPENDITURES IN PUBLIC COMPANIES: EVIDENCE FROM AN EMERGING MARKET

MOHANNAD T A GARBIAH
Istanbul Aydin University, Institute of Graduate Studies, Masters of Business Administration
ORCID NO: 0000-0001-7075-6557
Assist. Prof. Dr. CÜNEYD EBRAR LEVENT
Istanbul Aydin University, ABMYO Vocational School
ORCID NO: 0000-0003-1494-3029

ABSTRACT

From a contemporary perspective, the main goal of the firms is to maximize firm value rather than short-term success and temporary profits. Only firms that can achieve this can survive in the business environment where competition evolves from local to global and consumer demands and expectations are constantly changing. In public companies, shareholders are included in this demanding stakeholders, forcing companies to be more valuable, more profitable and more successful. Marketing expenditures, beyond being a factor supporting sales efforts, play a critical role in terms of financial sustainability of the company. However, how much resources the company can allocate for marketing expenditures depends on the financial structure of the company. In this context, the main purpose of this study is to determine the effect of financial factors on marketing expenditures in public companies. The study focuses on Turkey, which is an emerging market, and the sample of the study is comprised of companies traded on Borsa İstanbul and listed in the BIST Services Index (XUHIZ).

The research covers the period 2016-2019 and 49 companies listed in XUHIZ during this period. Panel data analysis was chosen as the method because this analysis combines cross-section and time series observations with a higher number of observations and thus enables more reliable estimates. The dependent variable of the research is marketing expenditures. Financial determinants are represented by three independent variables. These are the return on assets, financial leverage ratio and the natural logarithm of total assets derived from the financial statements of companies. The Levin-Lin-Chu test was used to test whether the variables were stationary or not. In order to select the most appropriate panel regression model, first King-Wu test and then Hausman test were applied to the models.

In the study, it was determined that the effect of return on assets on marketing expenditures was significant but negative. It was also found that financial leverage and total assets of companies do not affect marketing expenditures. These results show that as the profitability rates of companies decrease, the ratio of marketing expenses to sales increases. However, it points out that the fact that companies have more debt is not a determinant on marketing expenditures. The research results provide important evidences for companies whose stocks are traded in emerging markets. It reveals that companies with low profitability endure more marketing expenses as a percentage in order to grow and increase their sales.

Keywords: Financial Markets, Marketing Expenditures, Emerging Markets, Profitability

İBRAHİM TIRSÎ DİVANINDA YEMEK KÜLTÜRÜNÜN YANSIMALARI

REFLECTIONS OF FOOD CULTURE IN DIVAN OF İBRAHİM TIRSÎ

Öğr. Gör. Dr. Mutlu Melis ÖZGERİŞ

Atatürk Üniversitesi ATATÖMER

ORCID No: 0000-0002-1393-8669

ÖZET

Türklerde yemek kültürü köklü bir geçmişe sahiptir. Türkler, Orta Asya'dan taşıdıkları yemek kültürünü, etkileşimde bulundukları coğrafyalardaki medeniyetlerin mutfağıyla harmanlayarak zenginleştirmiş ve eşsiz bir mutfak kültürü oluşturmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında özellikle saray, sürekli yeniliklere açık, leziz ve zengin yemeklerin üretildiği bir yer hâline gelmiştir. Düğünler, şenlikler ve törenlerde misafirlere sunulan ikramlık yemekler, içecekler, bunların hazırlandığı araç ve gereçler de bu kültürel zenginliği yansıtan unsurlar olmuştur.

Mutfak kültürünün hayatla iç içe olan edebiyatta da yansıması doğal olarak görülmektedir. Manzum ve mensur pek çok eserde, az ya da çok, gerçek ya da mecaz anlamda yemek, yiyecek ve içecek adlarına rastlanılmaktadır. Bazen şair yiyecek ve içecek adlarını eserinde ismen zikretmekte, bazen de tariflerini, yapımda kullanılan malzemeleri, yeme usulünü, hatta yapıldığı kapları bile eserine konu edinebilmektedir. Böyle bir kullanım da elbette ki şairin yaşadığı döneme, yemek kültürüne ayna olmakta; onu günümüze taşımaktadır. 18. yüzyıl şairi Tırsî'nin Divan'ı da bu noktada dikkat çekicidir.

İbrahim Tırsî, gelenekten farklı üsluba sahip bir şairdir. Devrinde; devamlı eğlence peşinde koşan, alaycı tavırlı ve hayata ironik bakan biri şeklinde nitelendirilen şair, şiirlerinde toplumsal hayata, gündelik yaşama dair ne varsa yansıtma gayreti içerisindedir. Divan'ında yemek, yiyecek ve içeceklere çok fazla yer vermekte; özellikle yemek yapımında kullanılan malzemelerin yöresi, çeşidi onun için önem arz etmektedir. Yeme-içmede seçiciliğini gözler önüne seren şair, 18. yüzyıl mutfağında nelerin nasıl tüketildiğini, mutfakta hangi sebze ve meyvelerin sık kullanıldığını eserinde aktarır. Tırsî'nin Divan'ını incelediğimizde çorbalardan yemeklere, tatlılardan içeceklere, meyve ve sebzelerden kahvaltılıklara kadar pek çok unsuru görmek mümkündür. Kebap, pilav, paça, mumbar, uskumru dolması, işkembe çorbası, baklava, revani, muhallebi, aşure, kızılcık hoşafı, şalgam turşusu, kahve, boza bu yiyecek ve içeceklerden sadece birkaçıdır.

Anahtar Kelimeler: Tırsî, yemek, kültür, divan.

ABSTRACT

Turkish food culture has a long history. The Turks have enriched the food culture they brought from Central Asia with the cuisine of the civilizations in the geographies they interact with, and created a unique cuisine culture. During the Ottoman Empire, especially the palace became a place open to innovations, where delicious and rich dishes were produced. The treats and drinks offered to guests at weddings, festivities and ceremonies, and the tools and equipment they are prepared, have also been the elements that reflect this cultural richness.

The reflection of culinary culture in literature that is intertwined with life can be seen naturally. In many poetic and prose works, more or less literal or figurative names of food, food and drink are encountered. Sometimes the poet mentions the names of food and beverages by name in his work, and sometimes he can include the recipes, the materials used in the production, the method of eating, and even the containers that are made in his work. Such use, of course, mirrors the period in which the poet lived, and the food culture; it carries it to the present. The Divan of the 18th century poet Tirsî is also remarkable at this point.

İbrahim Tırsî is a poet with a style different from tradition. In his period; Described as a person who always pursues entertainment, has a cynical attitude and looks at life ironically, the poet tries to reflect whatever is in social life and daily life in his poems. He gives a lot of space to food, food and drinks in his Divan; The region and type of materials used in cooking are especially important for him. The poet, who reveals his selectivity in eating and drinking, recounts what is consumed in the 18th century cuisine and which vegetables and fruits are frequently used in the kitchen. When we examine Tirsi's Divan, it is possible to see many elements from soups to meals, from desserts to drinks, from fruits and vegetables to breakfast cereals. Kebab, rice, trotters, mumbar, stuffed mackerel, tripe soup, baklava, revani, pudding, ashure, cranberry compote, turnip pickle, coffee, boza are just a few of these foods and drinks.

Keywords: Tirsi, food, culture, divan.

1. GİRİŞ

Türklerde yemek kültürü köklü bir geçmişe sahiptir. Türkler, Orta Asya'dan taşıdıkları yemek kültürünü, etkileşimde bulundukları coğrafyalardaki medeniyetlerin mutfağıyla harmanlayarak zenginleştirmiş ve eşsiz bir mutfak kültürü oluşturmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bir coğrafi alana yayılması ve büyümesi ile birlikte Türk mutfağı da gelişme göstermiş, özellikle saray yaşamı için oldukça değerli bir konuma gelmiştir. Padişah, saray erkanı, soylular bir sofra çevresinde toplanmayı bir sosyalleşme aracı olarak benimsediklerinden ötürü de saray devamlı yeniliklere açık, leziz ve zengin yemeklerin üretildiği bir yer olmuştur. Sarayın ileri gelenlerinin sofra ve yemek adapları, yabancı misafirlere ve elçilere ziyafet yemekleri verilmesi aşçıların bütün hünerlerini gösterdiği gösterişli ve lezzetli yemekler yaratmalarını sağlarken mutfak, saray için önemli bir konuma gelmiştir. Bu durum da XVIII. ve XIX. yüzyılda üst seviyelere çıkmıştır. Düğünler, şenlikler

ve törenlerde misafirlere sunulan ikramlık yemekler, içecekler, bunların hazırlandığı araç ve gereçler de mutfağın kültürel zenginliği yansıtan unsurlar olmuştur.

Osmanlı döneminde tüketilen ürünlere bakıldığında Orta Asya bozkırlarında gelişen et yoğunluklu beslenme alışkanlığının devam ettiği görülmektedir. Et, süt, yoğurt, peynir, tereyağı beslenme sisteminin özünü teşkil etmektedir. Tuzsuz tereyağı ile pişirilen kuzu ve koyun, tavuk ve balık etiyle hazırlanan yemekler, kebap, yahni, külbastı, kızartma ve köfteler sofralarda ön planda olan yemeklerdir. Çoğunlukla sarayda kullanılan pirinç pilavı çeşitleri, çok çeşitli baklagiller ve tahılla hazırlanan ve et suyu ile pişirilen çorbalar da sofraların olmazsa olmazıdır. Bunun yanında yaş ve kuru meyveler ile hazırlanmış hoşaf, şerbet, şurup gibi içecekler ile etli dolmalar ve sebzeler, güllaç ve kadayıf sofrada yer alan diğer ürünlerdir. Ayrıca Osmanlı'nın Ege denizine, Akdeniz'e ve Karadeniz'e komşu olması, Türk mutfağında deniz kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Balık çeşitlerinden lüfer, hamsi, levrek, çipura, uskumru ve palamut Türk mutfağının vazgeçilmez deniz ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Solmaz, 2018: 114-116).

Mutfak kültürünün hayatla iç içe olan edebiyatta da yansıması doğal olarak görülmektedir. Manzum ve mensur pek çok eserde, az ya da çok, gerçek ya da mecaz anlamda yemek, yiyecek ve içecek adlarına rastlanılmaktadır. Bazen şair yiyecek ve içecek adlarını eserinde ismen zikretmekte, bazen de tariflerini, yapımda kullanılan malzemeleri, yeme usulünü, hatta yapıldığı kapları bile eserine konu edinebilmektedir. Böyle bir kullanım da elbette ki şairin yaşadığı döneme, yemek kültürüne ayna olmakta; onu günümüze taşımaktadır. 18. yüzyıl şairi Tırsî'nin Divan'ı da bu noktada dikkat çekicidir.

Asıl adı İbrahim olan ve abadi, aharlı yazı kağıdı anlamındaki *tırs* kelimesinden türetilen Tırsî mahlasını kullanan şair hakkında bilinenler sınırlıdır. Doğum tarihi bilinmeyen şair Uşaklı olduğunu şiirinde belirtmektedir:

Tırsî aceb mi oynasa etfâl ile hemîn

Anatolıda maskat-ı re'si Uşaklıdur (G65-9)

Daha sonraları İstanbul'a gelmiş ve devrin hattatlarından Sinek Ahmed Efendi'den yazı türlerini öğrenmiştir. Geçimini temin etmek için bir dönem katiplik yapmıştır. Bir ara maliyede de çalışmış; ama içkiye düşkünlüğü nedeniyle işinden kovulmuştur. Para kazanmak için maskaralık yaptığını, eğlence yerlerinde canbaz ve hokkabaz olarak çalıştığını yine şiirlerinde söylemektedir (Yılmaz, 2001: 9-11).

Kaynaklar, Tırsî'nin vefat tarihini *rıhlet-i beşer* terkibinin gösterdiği H. 1140/M. 1727-28 olarak verir. Hammer ise Tırsî'nin ölümü için H. 1180/M. 1766 tarihi vermektedir. Divan'daki "enginar" için düşürmüş olduğu 1154 Hicrî tarihi dikkate alınırsa vefat tarihinin, bu tarihten sonra olması daha doğrudur. Buna göre Hammer'in verdiği vefat tarihi, daha isabetli görünmektedir. Kabrinin nerede olduğu meselesine gelince, kaynakların tamamı İstanbul Edirnekapı Mezarlığı hâricinde gömülü olduğunda birleşmektedirler (Yılmaz, 2001: 13-14).

İbrahim Tırsî, 18. yüzyıl hezel şairleri arasındadır. Bilinen tek eseri de Divan'ıdır. Kaynaklar, bu eserin III. Ahmed'in damadı olan Sadrazam Çorlulu Şehid Ali Paşa'ya (ö. H. 1128/ M. 1716) takdim edildiğini ve günümüze kadar ulaşamayıp zayi olduğunu belirtir. Şânî ise H. 1131/M. 1727'de Divan'ı yeniden tertip etmiştir. Divan'ı; 2 kaside, 213 gazel, 4 müstezad, 3 tahmis, 2 tarih manzumesinden oluşmakta; Arapça ve Farsça kelimelerin azlığı, argo söyleyişlere ve Batı kökenli kelimelere sık sık yer vermesi dikkat çekmektedir. Ayrıca eserinde halk deyimlerinden yararlanan şair, zaman zaman müstehcen ve küfür seviyesindeki kelimeleri de kullanmıştır (Yılmaz, 2001: 34-39).

Gelenekten farklı üsluba sahip olan şair, şiirlerinde toplumsal hayata, gündelik yaşama dair ne varsa yansıtma gayreti içerisindedir. Kendi döneminin günlük hayatıyla alâkalı bütün konularla ilgilenmiş, her türlü meseleye ironik yaklaşmıştır. Bunda geçimini sağladığı eğlence hayatının da etkisi bulunmaktadır. Onun şiirlerine bakıldığında gerçek dünyanın yansımaları kendini göstermektedir. Benzetmeler, mecazlı anlatımlar, aşk, sevgili mefhumu yok denilecek kadar azdır. Onun yerine yemeklere karşı duyulan sınırsız bir arzu, beşerî hazları dile getiren anlatımlar söz konusudur. Zaten onun şiirle ilgilenme sebebi de eğlenmektir:

Tırsiyâ gitdükçe kaşmer oldı eş'ârun senün

Mahsaha eglencedür bir gayrı dîvân istemez (G82-7)

Devrinde de devamlı eğlence peşinde koşan, alaycı tavırlı ve hayata ironik bakan biri olarak nitelendirilir. Hayatı anlamsız gördüğü gibi, şiiri ve şairliği de önemsemez. Osmanzâde Tâib, onu ve arkadaşı İbn-i Gümrük'ü işi gücü eğlence olan çengi ve çingene şeklinde eleştirir:

İbn-i Gümrük ile bizim Tırsî

Hayli eglence idi yârâne

Hazzı var idi ger olmasaydı

Biri çengi birisi çingâne (Yılmaz, 2001: 15-16).

Şairin Divan'ı incelendiğinde yemek, yiyecek ve içeceklere çok fazla yer verdiğini, özellikle yemek yapımında kullanılan malzemelerin yöresinin, çeşidinin onun için önem arz ettiğini görürüz. Yeme-içmede seçiciliğini gözler önüne seren şair, 18. yüzyıl mutfağında nelerin nasıl tüketildiğini, mutfakta hangi sebze ve meyvelerin sık kullanıldığını eserinde aktarır. Çorbalardan yemeklere, tatlılardan içeceklere, meyve ve sebzelerden kahvaltılıklara kadar pek çok besin eserinde bulunur.

2. YEMEKLER

Şairin Divan'ında çok sayıda yemek adı geçmektedir. Bunları; etli yemekler, sebze yemekleri, deniz ürünleri ve balıklardan yapılan yemekler, tahıl ve baklagillerle yapılan yemekler gibi gruplandırabiliriz. Bahsi geçen bu yemekler; kestaneli bulgur pilavı, pilav,

mersin balığı, şehriye, şalgam dolması, keşkek, yahni, börek, uskumru dolması, lüfer, köfte, mumbar, ciğer, musakka, kavurma, kebap, ıstakoz, hamsi ve sarmadır.

Yemeğe önem veren şaire göre misafir yemeksiz bırakılmamalıdır. Misafire ikramda bulunan kişi hem önünden hem de arkasından methedilir:

Önünde de ardında da medhin ider âdem

Mihmânını her kim koyuvirmezse yimeksüz (G83-7)

İmaret, yoksullara yemek dağıtan bir hayır kurumudur. Yoksulluk içinde yaşayan Tırsî de şiirlerinde imaretten bahsetmekte, ufak bir ekmek koymak için bile kap istediklerinden dert yakınmaktadır:

Bir **tâs** aş içün Tırsî imârete üşürse

Bir **bakraç** içür aş komaga **lengeri** n'eyler (G58-11)

Aş çıkar bir kapuya girsem eğer ey Tırsî

Ufak **ekmek** dahi aş koymaga **kab** isterler (G64-7)

Şair yemek konusunda seçicidir. Keçinin mumbarını, lüferin tavasını, uskumrunun dolmasını sever. Yahnide de bol kimyonlu buzağı yahnisini tercih eder:

Tırsîyâ **uskumrı dolması** ile

Lüferün bana tavası hoş gelür (G51-9)

Keçinün pek severüm gâyet ile **mumbâr**ın

Takımı düzgün ola tâze **ciğer** mi bulınur (G58-4)

Yerüp öküzlik itme buzağı **yahnî**sini zîrâ

Yinür bol kimyon ile pişse ber-mu'tâd n'eylersin (G145-6)

Yemekte soğan olmazsa olmazıdır. Soğan onun için yemeğe lezzet veren, kavurma ve kebabın vazgeçilmezi bir üründür. Ayrıca şair, soğanın dolmasını da sevmektedir:

Girde kebâbına lezzet viren

Bol **büber** ile ince **basal**dur (G69-4)

Kebâb ile **kavurma** içre ey aşçı **sogan** yok mı

Vekîl-harca dimezsün eksüği sende lisân yok mı (G191-1)

Mübâlaga severüm **tolma**sını sultânum

Elüme girse ufacık **sogan** murâdumca (G168-3)

İyi bir musakka için de yerli, kemerli patlıcan gereklidir:

Meşrebce **musakka'** yimek istersen efendi

Bâdencanun al yerlisini hep kemer olsun Tırsî (G150-2)

Divan'da adı geçen diğer yemeklerin örnek beyitleri şunlardır:

Bezminde nukl-i **çorba-i işkenbe** yidür hep

Mersin balığıyla içür oğlana müselles (G30-7)

Kuzgun-veş imâretler üşerken **pilav** ile

Zerde getürürdüm iki lenger beğenilse (G180-4)

Pilavı bulgurun kestaneli gördün yidün ammâ

Efendi toğrı söyle **çorba-i bulgur** gördün mi (K2-32)

Merhabâ ey **tolma-i şalgam** hezârân merhabâ

Yohsa **havuç kalyası** aç gözliye olmaz gıdâ (G16-1)

Bir Ermenî papası mezârına vardı da

Keşkek pişürdi cânuna degsün kazan kazan (G153-3)

Âşıka kuyruk yağı satmağa müştâk itmiş hemân

Aldum ağızından sakız-mânend **köfter** çiğnedüm (G141-2)

Yahni ile **turşi-i şalgam** virür insâna ferah

Girde **balık çorbası** hem virdi zarîfâne ferah (G36-1)

Beyzanun dânesi bir pâreye çıkdı hayfâ

Şehriye hoş gelür her gice **kaygana** lezîz (G42-4)

Lahm-i zâ'id bile girmez eline heftede bir

Kûfte-hˇârlar oynadup yine **kebâb** isterler (G64-3)

Didüm bâzencânun dürlüsi çokdur **kabağ**un iki

Biri **tolma** biri **kalya** olur hîç eylemen perhâş (T1-2)

İsteğün var ise gel yağlı **kavurma** ala gör

Her zemân Dobrıcadan körpe en'âm gelmez mi (G208-5)

Pilava çâşnî viren pelte midür zerde midür

Söyle ey aşçı bana bunları ezberde midür (G67-1)

Bezm-i **mey**i gördüm hele **mersin balığı**yla

Midye pilavın zâhid-i nâ-dâne düşürdüm (G143-3)

Yufka şikemüm aşçı başıya haber olsun

Bir **yahni** pişürsin bize cüz'î **biber** olsun (G150-1)

Bu bahr-i bî-kerânun cevri çok balık zemânında

Düzensüz hîç çekilmez olsa ger anda **lüfer** peydâ (G12-9)

Enginarı sebzelerün hepsine tercîh idene

Istakoz u **midye** ile **havyar** o nâ-şâde gerek (G119-2)

Encâm-ı erba'ında **hamsî**ni gördi yârân

Üç beş gün içre tutdı bâğçe için **ısırgan** (G160-1)

Zîb-i meclis **ıstakoz** sallutası ile böcek

Öyle yapdur kim sana kestaneler reşk eylesün (G156-4)

Harâret virdi bana çevrenün yapduğı **sarma**lar

Yine **sirke** komışdur Arnavud **bancara** besbelli (G194-6)

3. ÇORBALAR

Paça, balık çorbası, işkembe çorbası, mercimek çorbası, tarhana, köfteli çorba, maş çorbası, bulgur çorbası şairin eserinde adı geçen çorbalardır. Kışın kahvaltıda sarımsaklı yağlı ekmeklerle tarhana çorbası içilir. Ayrıca şair, tarhananın sarhoşluğu giderici etkileri olduğuna inanmakta, çorbayı fodla denilen bir ekmek çeşidi ve bol sarımsakla tüketmeyi sevmektedir:

Kış güni kahvaltıya şûr-bâ yiyen gelsün diyem

Sarımsakla yaglı etmekler gerek **tarhâna**da (G184-7)

Bol **sarımsak** ile **fodla** ile olursa severüm

Her sabâh def'-i humâr itmege **tarhâna** ile (G170-4)

Tırsî paçada da bol sarımsak tercih eder. Ama sahurda içilmemesini, onun hararet yapacağını belirtir:

Bize **paça** yap ey aşçı sarımsaklı da pâk olsun

Yiyenler diye sarımsagı var ma'mûr gördün mi (K2-26)

Vakt-i sahûrda olma musırr-ı **pâça**ya sakın

Eyler ziyâde âteşini sarımsaklıdur (G65-5)

İşkembe çorbası da şairin sık bahsettiği çorbalardan biridir. Ayyaşlar arasında içilmesi âdet olan ve mahmurluğu bozan işkembe çorbası, ferahlık veren bir çorbadır.

Bezmi müheyyâ görelüm kaşkaval-i ökçe ile

Çorba-i işkenbe dahi hâsıl ider câna ferah (G36-2)

Bahsi geçen diğer çorbalara örnek beyitler şu şekildedir:

Balık çorbasını ra‘nâ yapar gül gibi üstâdı

İki parmak ziyâde tondurur fi’l-cümle lengerden (G154-8)

Mercümek şorbâsına **tarhana** olmaz âşinâ

Bamya vü mülhıyyeye **kaygana** olmaz âşinâ (G4-1)

Bir sanur ikisinün lezzetini anlamayan

Bir degül **kûfteli şorbâ sarı kaygana** ile (G170-8)

Olsa yüz dürlü soğuk yinse yine insânun

Karnı doymaz ısıcâk **çorba-i mâş** olmayıcak (G113-6)

4. TATLILAR

Baklava, Eğriboz işi köfter (pestil), zerde, halka tatlı, helva, samsa, katmer, revani, muhallebi, aşure, sadriyye, irmik, râhatü’l-hulkûm (latilokum) Divan’da adı geçen tatlılardır. Şair tatlıdan bıksa da Edirne baklavasının ona hoş geldiğini söylemektedir:

Gerçi gayrı tatlılardan bıkmışuz

Lîk **Edirne baklava**sı hoş gelür (G51-8)

İçerisinde pekmez, nişasta, un, su gibi malzemeler bulunan ve pestil de denilen köfter tatlısını şair, bademle yapar:

Pür-ma‘rifetem ben size **bademle** yapardum

Eğriboz işi sükkeri **köfter** beğenilse (G180-3)

Eski zamanlardan beri bilinen ve çok değişik türleri bulunan kudret helvası, farklı bitkilerin özsularından elde edilmektedir. Genellikle bitkilerin yaprağında oluşması, onun gökten yağdığı inancını oluşturmuştur. Ayrıca “Ey İsrâiloğulları! Böylece sizi düşmanınızdan kurtardık ve Tûr’un sağ tarafında sizinle sözleştik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik.” mealindeki Taha suresi 80. ayette de bahsi geçmektedir. Halk arasında birçok hastalığa iyi geldiği düşünülen (Önler, 1990: 205-207) kudret helvasından şiirinde bahseden Tırsî, Anadolu’dan kudret helvası geldiğini, kendisinin de bir tepsi lokum getirdiğini söylemektedir:

Bu sene **halvâ-i kudret** geldi tâze Rûmdan

Ben de bir tebsi getürdüm **râhatü’l-hulkûm**dan (G146-2)

Bahsi geçen diğer tatlılara örnek beyitler ise şu şekildedir:

Halka tatlı gösteriş içün külâh-ı sükkeri

Başına geymiş pelid ayyâr şeklin gösterür (G46-4)

Tiryâkî gıdâsı gibi atar tutar elbet

Gelmez birinün keyfi de **samsa**yla **börek**süz (G83-8)

Yârâna **börek** olsa da **katmer** beğenilse

Üstine ekerdüm dahi sükker beğenilse (G180-1)

Tepsi tepsi **râhatü'l-hulkûm**ı iller yapdurur

Tatsuz olsun ayda bir gelsün **revânî** beklerüz (G89-3)

Südle **sadriyye** gibi yüz ağı olmaz yimeğe

Yâ **muhallebî âşûrâ** ile defterde midür (G67-2)

Halvâcıları eski serâyun dahi cümle

Gâzîleri **irmik**den iderler ki ter olsun (G151-9)

5. İÇECEKLER

Ayran, turşu suyu, boza, gül suyu, süt, vişne suyu, kızılcık, şarap (mey, bâde vs.), arak, sirke, kahve, şerbet, şıra şairin şiirlerinde yer alan içeceklerdendir. Kahve; tiryakilerin içeceği, keyfin esasıdır:

Ahşam u sabâh keyfe uyup iki eliyle

Tiryâkilerün tutduğı **kahve**yle gıdâsı (G185-8)

Ayyâş-ı zemân ebniye-i keyfi ne bilsün

Afyon ile **kahve**yle olur keyfün esâsı (G185-7)

İçkiye düşkünlüğüyle tanınan şair için bozanın da şıranın da şarabın da etkisi aynıdır. Özellikle içkinin sarhoş edici özelliğini ekşi boza içerek bulur. Fakat içki ona çok sopa yedirmiştir:

Ey Tırsî yeter halt-ı kelâm eyleme zinhâr

Ekşi boza iç içme mülûkâne **müselles** (G30-11)

Geh **boza** içüp gâhî **şıra** gâh **müselles**

Çok sopa yidürdi bana bil âh **müselles** (G32-1)

Şair, keskinliğiyle bilinen sirkeyi içki gibi kase kase içmiştir:

Bakkâl içürdi bana sarb **sirke** kâse kâse

Döndi hem iki gözüm kan ile tolı tâse Tırsî (G183-1)

Başka bir beyitte ise sirkenin "Bedava sirke baldan tatlıdır." atasözündeki kullanımına yer vermektedir:

Bâd-i hevâ zift olsun da gelsün

Müft **sirke bal**dan tatlı meseldür (G69-8)

Sevgili imajına fazla yer vermeyen şair aşağıdaki beyitte sevgiliyle Arnavut şerbeti içse bunun onu sarhoş edeceğini söyler. Bu sarhoşlukla da sokak narası ile dolar:

Arnavud şerbeti içsem yine cânâne ile

Toldururdum sokagı na'ra-i mestâne ile (G170-1)

Yahudi rakısı da içtiği diğer içki çeşitlerinden biridir. Ona göre zamane dilberleri de arak ve şarap istemektedir:

Hep Yehûdî **arak**dur içdügümüz

Boza vişn-âb n'idügin bilmem (G139-9)

Zemâne dil-beri ber-vech ile minkarle sayd olmaz

Arakla **bâde** ister hem dahi çil pâre besbelli (G194-8)

İçeceklerin yer aldığı bazı beyit örnekleri şöyledir:

Hep yoğurt gönüllidür görse suyı **ayran** olur
Sanman Etrâki sakın **ayran**a olmaz âşinâ (G4-2)
Fikr-i sefer virmedi râhat bana
Turşi suyı virdi harâret bana (G9-1)
Boza-nûşâna olsa bezm-i **şarâb**

Her vecihle bu yüzden ola azâb (G17-1)

Böyle ağızlara münâsibdür

Çevren aslında oldı nakl-i **gül-âb** (G17-2)

Bir **tulum peynir** yapayum diyü çok sa'y eyledüm

Süd suluymış Tırsîyâ yayıkda **ayran** oldı hep (G24-5)

Evümde yapudan kalmışdı bir çölmek aşı Tırsî

Gelüp hep konşular nûş eyleyüp **vişn-âb**dur dirler (G43-5)

Yârân **kızılcık** hoş-âbı ister

Ağdayla pişmiş hâlis **reçel**dür (G69-5)

Âb-ı limon ile Tırsî leke olmaz buldum

Bâde-i nâbe **limon** sıksa da humret bâkî (G200-5)

6. MEYVELER, SEBZELER VE OTLAR

Tırsî şiirlerinde pek çok meyve, sebze ve ot isminden bahsetmektedir. Bunlardan bazıları yemek yapımında, bazıları içecek hazırlanmasında kullanılmaktadır. Ispanak, ısırgan,

mülhiye, bamya, enginar, havuç, soğan (ince basal vb.), üzüm, elma, kiraz, portakal, pancar, kayısı, kestane, badem, limon, muşmula, karpuz, şalgam, hıyar, salatalık, sarımsak, kabak, patlıcan, maydanoz, karnabahar, arpa, yulaf, pırasa, biber, turp bahsi geçen ürünlerdendir. Onun en değer verdiği sebze ise enginardır. Sebzelerin baş tacı olan enginarın da muteberi, yerli olan İstanbul enginarıdır. O, Darıca ve İzmit'in enginarını beğenmez:

N'ola ser-tâc olursa sebzevâta **enginar** lâyık

Musakka' yapıla koz ile olmaz hîç ana bir aş (T1-4)

Enginarı Darıcayla İzmidün hoş-hûr değül

Mu'teber olan Sitanbul **enginar**ı yerlidür (G74-6)

Yemekler şairin hayatında önemli bir yer teşkil etmektedir. Öyle ki şalgamdan yapılan kalya gözünün nuru, canı; enginarın tazesi de onun sevgilisidir:

Kalya-i şalgam gözümün nûrı cânumdur benüm

Enginarun tâzesi rûh-ı revânumdur benüm (G140-1)

Ayrıca şair enginarla 1154 Hicrî tarihinin kaydını düşer:

Hurûf-ı cevherîsiyle didüm târîhini Tırsî

Cüyûş-ı sebzevâta eyler idüm enginârı baş (T1-5)

Tıflî bahar mevsimini benzetmelerle, mecazlı söylemlerle değil, sebze ve meyvenin çıkmasıyla anlatır. Bahar mevsimi geldiğinde ağaçlar çiçeklenir, sarımsak çıkar, onu bamya izler. Bostancılar toprağı suladıkça verim alır:

Çıkup yerden **sarımsak** anı **bamya** gördi büzildi

Suladukça dibin bûstâncılar oldı semer peydâ (G12-5)

Bahar gelince etrafı saran rengarenk çiçekler onun şiirlerinde yerini sarımsak, deve dikeni, sarmaşık gibi otlara bırakır:

Bahâr oldı ağaçlar hep şenlendi

Deve dikenleri çıkdı düzeldi

Uzandı **su kabagı** gibi leylâk

Sarıldı sarmaşık ana seslendi

Hele **sarımsagı** var bûstânun

Nazardan hıfz içün çıkdı dineldi (G212-1/3)

Baharın süsü soğan ve sarımsaktır:

Bahârun zîneti **sogan sarımsak**

Ekîk mi'de-nevâzı âşikâre (G163-4)

Baharın güzelliği, sevgilinin yüz güzelliği üzüm zamanında aklını başından alır:

Aklumı aldı tâze bahârun güzelligi

Üzüm zemânı rûy-i nigârun güzelligi (G198-1)

Şair kış mevsiminden çok hoşlanmaz. Soğuk havanın hayatında yarattığı zorlukların yanı sıra kış mevsiminde sebze çeşitleri azalır:

Şitâ'iyye Arabca ismine Türkîde kış dirler

Ki oldı sebzevât envâ'ı hep mahzûr gördün mi (K2-5)

Şair, kış sebzeleri havuç ve şalgamdan bahsederken; kabak, patlıcan gibi yaz sebzeleriyle yapılan kalyaya özlemini de dile getirir. Ayrıca havuç boylu poslu olsa da sepette gösterişli olan şalgamdır:

Sebze-i kışda **havuç şalgam** ile tev'emdür

Tab'umuz kalyasın özler de îmânum diyerek (G123-6)

Pek boylu bosluyum diyü **havuç** Tırsîyâ

Bak bak sepetde eyledi **şalgam** gösteriş (G97-5)

Meyve ve sebzede seçici olan şaire göre Lanka hıyarı karpuz gibi iridir ve pazarcı olsa iki sepet satabilecektir:

Pek iridür **karpuz**ı gerçi bizüm bûstânlarun

Mevsiminde **Lankanun** böyle **hıyarın** görmişüz (G79-10)

Bâzar kovanlara taklîd idüp bu gün getüreydüm

Satardum iki sepet **Lankanun hıyaru**m olaydı (G207-4)

Tıflî, aşağıdaki beyitte üzümün mecazlı anlatımına, "Baba oğluna bir bağ bağışlamış oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş." atasözüne yer vermiştir.

Mesel olmış bâbası oğlına bir bâg virmiş

Virmemiş oğlı **üzüm**den bâbaya bir hoşa (G169-6)

Diğer örnek beyitler ise şunlardır:

Ben alına inandum **pancar** gibi boyandum

Âşık olup kapladum ol lebleri **kiras**e (G183-2)

Hoş-âbcı karılar yolda düğünde müşterî bulsa

Satardı **kayısı** ile **kurı kestane** eğlence (G182-2)

İsfenâh ile **ısırgan** hârını fark eylemez

Rûzgâr avı safâsıdur anun bâd-ı hevâ (G16-2)

Mülûhiyye vü bamya hâlini sorarsan âlemde

İkisi bir birine arkalaşup oldılar pâ-dâş (T1-3)

Bâgçeye **havuç** ekdüm cümle **soğan** oldı hep

Acısından gözlerüm âh kıbkızıl kan oldı hep (G24-1)

Gelibolıdan arpacık her sene nev-**sogan** gelür

Acısı çeşm-i bedlerün gözine her zemân gelür (G75-1)

Bu denlü bâğlar gördük ki reng-âmîz **üzüm**ler var

Efendi içlerinde lâciverd **engûr** gördün mi (K2-11)

Başda imâmem **ferik elma**sıdur

Gör ne yaraşdı bu kıyâfet bana (G9-6)

Misket elması yidüm râyiha lezzet bâkî

Geçen ay **turşî** yidüm kaldı harâret bâkî (G200-1)

Avlar sinek ricâl ü nisâsı bu demde hep

Olur **kiras** zemânı hisârun güzelliği (G198-2)

Beni bahr-i gama saldı turunc u **portakal** kaydı

Büyük kayd imiş âlemde gırâr hegbe çuval kaydı (G190-1)

Atarlar taşı elbette diraht-i meyve-dâr üzre

O tıfl-ı bü'l-hevesler hazz ider **kestane** düşdükçe (G173-5)

Tartılur **muşmula**-veş dest-i manavda bunamış

Bir tutar kendüsini tâze zarîfâne ile (G170-7)

Eğlence ider mevsim-i havuçda çocuklar

Fânûs gibi şem' diker için oyılınca (G164-4)

Bûstân mevsimidür meclisün encâmında

Be-meded **karpuz**ı tebdîl-i hoş-âb eylemesün (G149-3)

Vaktidür bir pârelik ter **salata** al eve gel

Kıra burnun direğün kûb tolusı sirkem var (G66-3)

Magdonozdur galatı mi'de-nüvâz ile ma'na

Ne kadar dinse sezâ vaz'-ı kibârâne galat (G101-4)

Bûstân ekdüm bu sene olmadı hîç **sarı kabak**

Var ise sizde **hıyar** bizdeki **karpuz**a bak (G111-1)

Bir zemân **karnabit** ü **bamya**ya bîgâne idük

Biz dahi şehrî gibi mâ'il-i kaygana idük (G122-1)

İmtilâ itdi beni **kestane-i at** şübhesüz

Bir vecihle ana **şalgam turşısı** olmaz devâ (G16-4)

Öyle nâzende büyütdüm ki yetişmez **arpa**

Yidüği fodla-i seg-bân ü **yulaf** dahi 'ineb (G23-2)

Heves-i av ile aldı birisi âriyetî

Aç komış virmemiş **arpa** o fakîre iki şeb (G23-3)

Sakalın virüp ele ortaya girmiş **purasa**

Sarmaşık olmış **ısırgan** ile pîç-ender-pîç (G34-2)

Girde kebâbına lezzet viren

Bol **büber** ile ince **basal**dur (G69-4)

Pek hafîf et'ımedür **pancar** u **şalgam pırasa**

Alef-i tâze gelür evdeki hayvâna lezîz (G42-3)

Çüridi kaba **sogan**un acısın çok çekdük

Gelibolıdan aceb yerli **sogan** gelmez mi (G196-4)

7. DİĞER YİYECEKLER

Şairin Divan'ında; kahvaltılıklar, çerezler gibi çok sayıda besin maddesinin adı geçmektedir. Önceki bölümlerde adı geçenlerin haricinde kalan bu ürünler; bal, kaygana, reçel, peynir (kaşar, kaşkaval, tulum, lor vs.), zeytin, yoğurt, çörek, börek (sahan böreği vs.), akide şekeri, ceviz, fındık, ekmek (nân, fodla, girde, yufka, çavdar ekmeği vs.), havyar, midye ve turşudur.

Ramazan ayında oruç tutanlar için çörek yapılır, akide şekeri satılır:

Çörek yapar ramazânda oruç tutanlara hep

İrince 'îda satardı **şeker akîde** lezîz (G41-2)

Tarhana ve kestane onun için önemlidir. Aşağıdaki beyitte kestaneyi sevgilinin meclisine tercih eder:

Tarhana benüm sofradaki **nân** senün olsun

Kestane benüm meclis-i yârân senün olsun (G148-1)

Yahni ve çorbayla ziyafet çeken şair, helva ve turşuyla da tatlı tatlı sohbet eder:

Bir ziyâfet eyledüm ben **yahni** bir **çorba** iki

Tatlı tatlı sohbet itdüm **turşi** bir **halvâ** iki (G195-1)

Kahvaltıda olmazsa olmazları arasında kaygana, zeytin ve kaşar peyniri yer almaktadır:

Bildügüm bu hele lapa delisi **şehrîyye**

Pâk çig **bal** ile kahvaltıya **kaygana** safâ (G2-2)

Kâgıdcı delisi gibi fikrüm yimek oldı

Kahvaltıya **zeytûn** ile **peynir kaşar** olsun (G150-3)

Şair ekmeği ise zengin bir kullanımla şiirine konu etmektedir. Kış günü kahvaltıda çorba yemek isteyen Tırsî, tarhana çorbası ve yağlı, sarımsaklı ekmek tercih etmektedir:

Kış güni kahvaltıya şûr-bâ yiyen gelsün diyem

Sarımsakla yaglı etmekler gerek **tarhâna**da (G184-7)

Aşağıdaki beyitte ise geçimini sağlamakta becerikli olmak, en zor koşullarda bile kazancını sağlamak anlamlarına gelen "ekmeğini taştan çıkarmak" deyimine yer verir:

Kaldırım mûmcısı taşdan çıkarur **etmeg**ini

Kaya başı dagıdur halka huşûnet bâkî (G200-4)

Kuru ekmek tabiri ise yoksulluğa işaret etmektedir. Tırsî de şiirinde muhtemelen demircilikle uğraşan, kuru ekmekle beslenen birini anlatmaktadır (Gürbüz, 2019: 366). Bu çingene orucunu kuru ekmekle tutmakta, elindeki çekici olanca acı kuvvetiyle örse vurmakta; fakat hâlinden şikayet etmemektedir:

Kurı etmekle tutar rûzeyi çingane lezîz

Acı kuvvetle urur tîşeyi sindâna leziz (G42-1)

Diğer yiyeceklere örnek beyitler ise şöyledir:

Yârân **kızılcık** hoş-âbı ister

Ağdayla pişmiş hâlis **reçel**dür (G69-5)

Kışın **peynir** içün bakkâlları geşt eyledüm bir bir

Satılan **kaşkaval** ile **tulum**dur **lur** gördün mi (K2-31)

Aşçılığına câriyenün söz yok efendi

Yufka açacak hâmûrı ammâ ne **yogurd**ı (G192-2)

Bal suyı virdi harâret o kadar ser-hoşa

Bir sahan **turşî** iki kâse hoş-âb isterler (G64-2)

Bayrak açup asker çekegör üstine yârun

Mudurnı cevzi gibi çalış tâ kırılınca (G164-2)

Mey âlâtin su'âl eylerse Tırsî

Bezmde **fındıg**un hoşdur koyusı (G204-5)

H˘âcegân zümresine girmedin ey Tırsî-fakîr

Nân-ı çavdar ile biz hasret-i terhâne idük (G122-7)

Nâ-puhte olan şi'rümi ağdayla pişürdüm

Kahvaltıya yârâna müferrih **reçel** oldı (G197-3)

Yapar bizüm Hâcı Burgud **börek** güzîde lezîz

Sabâh sabâh ısıcacık ider resîde lezîz (G41-1)

Giceyle uyhuda mekteb hvâcesinün gözine

Sahan böregi ile **baklava** gelür görinür (G61-4)

Son olarak şairin eserinde; yiyecek-içeceği hazırlarken, tüketirken ya da taşırken kullanılan kaplara da yer verdiğini görürüz. Kenarları geniş ve yayvan bakır bir kap olan lenger, çölmek, tas, ibrik, bardak, tulumdan yapılmış su kabı olan meşk ve ağaçtan yapılan çotra adlı su kabı, Macar bardağı, Hind toprağından kâse-i fağfur, Bosna işi kalaylı leğen, bakraç gibi alet ve edevat, o dönemde mutfakta kullanılmaktadır (Yılmaz, 2001: 24). Örnek beyitler de şu şekildedir:

Süzilse bâde-âsâ hâk-i Hinde benzemez aslâ

Kütahya toprağında **kâse-i fagfûr** gördün mi (K2-34)

Bir **tâs** aş içün Tırsî imârete üşürse

Bir **bakraç** içür aş komaga lengeri n'eyler (G58-11)

Gelür hep Engerusdan **kâse vü bardagun** envâ'ı

Sitanbul sırçasında **kûze-i billûr** gördün mi (K2-35)

İbrîk-i lutf ile bir içüm suyı virmedün

Bosna işi kalaylı legen söylerüm sana (G3-2)

8. SONUÇ

Mutfak kültürünün hayatla iç içe olan edebiyatta da yansıması doğal olarak görülmektedir. Manzum ve mensur pek çok eserde, az ya da çok, gerçek ya da mecaz anlamda yemek, yiyecek ve içecek adlarına rastlanılmaktadır. Bazen şair yiyecek ve içecek adlarını eserinde ismen zikretmekte, bazen de tariflerini, yapımda kullanılan malzemeleri, yeme usulünü, hatta yapıldığı kapları bile eserine konu edinebilmektedir. Böyle bir kullanım da elbette ki şairin yaşadığı döneme, yemek kültürüne ayna olmakta; onu günümüze taşımaktadır. 18. yüzyıl şairi Tırsî'nin Divan'ı da bu noktada dikkat çekicidir.

Tırsî'nin Divan'ı zengin bir yiyecek-içecek kadrosuna sahiptir. Yemekler, çorbalar, tatlılar, içecekler, meyve ve sebzeler, diğer yiyecekler başlıklarında ele aldığımız bu ürünler çoğunlukla gerçek anlamıyla, şairin tercihini yansıtacak şekilde kullanılmaktadır. Bazı kullanımlar ise döneme ışık tutmaktadır. Örneğin; fakir kişilere imaretlerde yemek dağıtıldığı, Ramazan ayında oruç tutanlar için çörek yapıldığı, akide şekeri satıldığı şairin şiirlerinde görülmektedir. Bununla birlikte şair misafire yemek ikram etmenin gerektiği söyler ki bu da övülmeye vesile bir davranıştır.

"Bedava sirke baldan tatlıdır; baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş; ekmeğini taştan çıkarmak" gibi yiyecek ve içecek adlarının yer aldığı atasözü ve deyim kullanımlarına da Tırsî'nin beyitlerinde rastlanılmaktadır. Bununla birlikte bazı ürünler şair için ön plandadır ve o, yemek tercihinde birtakım hususiyetleri göz önünde tutar. İyi bir musakka için de yerli, kemerli patlıcanın olması, enginarda yerli olan İstanbul enginarını tercih etmesi gibi. Bazı ürünler ise bir takım durumlara işaret etmektedir. Örneğin; baharla birlikte sebze bollaşır, soğan ve sarımsak baharın habercisidir.

Tırsî Divan'ında yemek kültürünün izlerini görmek mümkündür. O, 18. yüzyıl mutfağında nelerin nasıl tüketildiğini, mutfakta hangi sebze ve meyvelerin sık kullanıldığını eserinde aktarır. Bu ürünleri tespit etmek de hem döneme hem de mutfak kültürümüzün zenginliğine ayna olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Esir, H. A. (2006), "Şeyhî Divanı'nda Geçen Yiyecek ve İçecek Adları Üzerine", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 29: 95-116.
2. Gürbüz, İ. (2019), Osmanlı Dönemi Metinlerinde Ekmek ve Ekmekle İlgili Anlam Çerçeveleri, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 3(4): 348-376.
3. Kalpaklı, M. (2015), "Osmanlı'da Edebiyata Yansıyan Yeme-içme Kültürü", Kuşhane: Saray Mutfağı, haz. Seyhan Livaneli, İstanbul.
4. Önler, Z. (1990), "Yağdığına İnanılan Bir Tür Kudret Helvası: Gezo", Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), 4(2): 205-207.
5. Solmaz, Y. (2018), "Türk Mutfak Kültürü ve Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme", Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(3): 108-124
6. Tökel, D. A. (2013), "Erken Öten Bir Garip Olarak Tırsî", Granada Edebiyat, Ağustos-Eylül 2013, (3): 62-67.
7. Yılmaz, K. (2001), İbrahim Tırsî ve Divan'ı, Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

GELENEKSEL TÜRK TAKI VE AKSESUARLARI

Öğr. Gör. Ahmet ALINCA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Ortak Zorunlu Dersler Bölüm Başkanlığı

ORCID NO: 0000 – 0002 – 7377 - 4512

ÖZET

Hiç şüphesiz bir ülkenin en önemli temel kaynağı kültür ve kültür ürünleridir. Kültürün de temel taşlarından biri Halk Oyunlarıdır. Halk Oyunları bir milletin geçmişini yansıtan bir olgudur. Nesiller boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan ve her geçen gün gelişen bir kültür ürünüdür.

Yüzyıllarca Anadolu'da savaşlara katılan, kahramanlık eden büyük bir halkın duygularının dışa vurumudur Halk Oyunları. Halk Oyunları aşkı, sevdayı, yiğitliği, kahramanlığı, acıyı, öfkeyi ve günlük doğa olaylarını anlatır. Bu bağlam da çok büyük bir coğrafya ya sahip olan ülkemizin Halk Oyunları da çok ciddi bir hacme sahiptir. Bu büyük yer kaplayan Halk Oyunlarımızın içinde Oyun, Giysi, Müzik, Takı ve Aksesuar gibi konularda mevcuttur.

Ülkemizde Folklor alanında yapılan araştırma ve derlemeler neticesinde ortaya çıkan yeni bilgiler kültürel birikimimizi zenginleştirerek konu hakkında yeni bir bak açısına sahip olmamızı sağlamamaktadır.

Anadolu'nun çeşitlilik gösteren; iklim ve tabiat şartları, toplumların ekonomik durumu, farklı din inançlar, etik değerler, gelenek ve görenekler, halk oyunlarında kullanılan takı, aksesuar ve süslerin kullanılmasın da, kulanım amacında değişikliklere sebep olan olgular oldukları gibi zenginleşmeye de vesile olmuşlardır.

Zengin kültürel ve sanatsal değerlere sahip ülkemizin değişik yörelerinde halk oyunlarında kullanılan takı, aksesuar ve süslerin zengin çeşitleri günümüzde de yörelerin halk oyunlarını icra eden oyun topluluklarında görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde üzerinde yaşadığımız Anadolu topraklarında çeşitli medeniyetler yaşama olanağını bulmuş ve bu medeniyetler Anadolu'da kültürel ve sanatsal anlayışlarını yaşatıp sürdürme, sanatsal ürünlerini ortaya çıkarına ve bunların kullanılma olanağını bulmuşlardır. Bu medeniyetlerin her biri kendine özgü örf, adet ve törelerle kendini anlatmıştır. Değişik kültürlerin ve inanç gruplarının bir arada kardeşçe yaşaması

Anadolu' da kültürel ve sanatsal zenginliğinin ve çeşitliliğin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Her kültürün önce kendi içinde bir yaşam şekli daha sonra da diğer kültürlerle kaynaşıp hem kendi kültürünü hem de diğer kültürden aldığı özelliklerle yeni oluşumlar meydana gelmiştir.

Aslında burada yapmaya çalıştığım konu, kendi içinde çok geniş bir konu olup birçok detaya inilecek kadar büyük yelpazeye sahiptir. Bu çalışına kendi imkanlarım ölçüsünde gerek masa başı gerekse alan araştırması yapılarak meydana geldi. Yapılan çalışmanın asıl amacı; İnsanoğlunun ürettiği, yaşamda, süsleme ve süslenme de kullanma ihtiyacını hissettiği ve günümüzde de halk oyunlarında kullanılan Takı, Aksesuar ve Süslerin tarihçelerini, yöresel isimlerini, kullanım yerleri ve zamanlarını kullanım amaçlarını, biçimlerini çeşitlerini yapılış tekniklerini özelliklerini anlatmaktır. Bu çalışına çeşitli görüntülerle desteklenerek Türk Halk Oyunlarının hizmetine sunup toplumun faydalanması ideali ile yapılmıştır. Çalışına; Halk oyunlarında kullanılan Takı, aksesuar ve süslerin özellikleri, yapılış aşamaları ve kullanımlarının araştırılması konusunu kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel, Takı, Aksesuar

ABSTRACT

There is no doubt that the most important source of a country is its culture and cultural products. Also, one of the cornerstones of culture is Folk Dances. Folk Dances are a matter of fact that mirrors the past of a nation. It is a cultural product that has been transferred from generation to generation and develops day by day. It is the manifestation of the feelings of the great people who participated in wars and showed heroism in Anatolia for centuries. Folk Dance tells about love, passion, bravery, heroism, pain, anger, and daily natural events. In this sense, the Folk Dances of our country, likewise its wide geography, have a serious effect. Within our Folk Dances, which takes such a profound place, there are some issues such as Plays, Clothing, Music, Jewelry, and Accessories. ·

New information emerging as a result of research and compilations in the field of Folklore in our country provides us to have a new perspective on the subject by enriching our cultural knowledge. The diverse climatic and natural conditions of Anatolia, the economic situation of the societies, different religious beliefs, ethical values, traditions, and customs are the circumstances that cause changes in the use of jewelry, accessories, and ornaments which are used in Folk Dances and have also contributed to the enrichment. Rich varieties of jewelry, accessories, and ornaments

used in Folk Dances in various regions of our country, which has abundant cultural and artistic values, and also are still seen in the dance groups that perform the Folk Dances of the regions.

Throughout the history, numerous civilizations have found the opportunity to live in the Anatolian lands we live on, and these civilizations had a chance to maintain their cultural values and artistic perspectives in Anatolia, to reveal their artistic products, and to use them. Each of these civilizations has expressed itself with its own customs, traditions, and culture. The peaceful coexistence of different cultures and belief groups has largely contributed to the formation of cultural and artistic wealth and diversity in Anatolia. Though each culture has a way of life within itself, it also fused with other cultures and created new formations with both its own culture and the features it acquired from other cultures.

Actually, the subject that is to be explained here is a quite broad subject in itself and has a wide range that can go into many details. This study has emerged by doing both desk and field research to the extent of my own possibilities. The main purpose of the study is to explain the history, local names, usage places, and times of Jewelry, Accessories, and Ornaments used in Folk Dances as well as their purpose of use, forms, types, techniques, and features which are produced by human beings as a result of the need to use them in life, decoration, and ornamentation. This study is carried out with the consideration of offering Turkish Folk Dances to the service of the society by supporting it with various images. The study covers the research of the features, stages of production, and uses of jewelry, accessories, and ornaments that are used in Folk Dances.

Keywords: Traditional, Jewelry, Accessories

GİRİŞ

Süslenme

Süsleme (Süslemekten süsle-me) süsleri yerleştirme tarzı veya sanatı, ustaca bir süsleme. Bir binayı, eşyayı, takıyı, insanı kullanış amacı yanında göze daha güzel göstermek için çeşitli türlerde yapılan estetik çalışmaların genel adı, kısaca güzelleştirmektir. Süsleme ve süslenme arzusu insanların var oluşu ile başlar. İnsanlar, süslemek ve süslenmek isteği ile her dönemde yenilikler yapmış, giyimlerini, takılarını, yüzlerini, kullandıkları eşyaları süslemek için çaba göstermişler ve süslemeyi sanat haline getirmişlerdir. Birçok sanat ve sanatkarlar bu arzu ve isteğin sonunda meydana gelmiştir.

Süsleme ve süslenmenin tarihi çok eski zamanlara dayanır. M. Ö. 2500 yıllarında Sümer kadın

elbiselerinin işlemeli olduğu görülmüştür. Hitit uygarlığında (M.Ö.2000) kadın elbiseleri ve üstüne giyilen tun ika'lara gümüş ve altın simle bezemelerin yapıldığı anlatan belgeler bulunmaktadır. Maraş yakınlarında yapılan kazılarda bulunan Hitit kabartmalarında görülen anne ve çocuk kompozisyonundaki çocuğun elbisesi, başlığı, annenin başörtüsünün süslemeleri görülmüştür.

Orta Asya'da yaşayan göçebe halklardan biri olan Uygurlar dan (8, 9.yy.) günümüze kadar geçen pek çok "etnoğrafik" eserlerinde zengin süsleme işlemeleri pamuklu kumaşlar üzerinde yapıldığı o dönemden kalmış kumaşlardan anlaşılmaktadır. Bütün bu veriler süsleme ve süslenme arzusu ile süsleme tarihinin eski olduğunu göstermektedir. Süsleme 15-16 yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. Selçuklularında süslemeye çok önem verdikleri eserlerde açıkça görülmektedir. Türk işleme sanatının bir Dalı olan süsleme sanatının örnekleri Osmanlı Devri'nin 15-16 yüzyıllara ait örnekleridir.

Osmanlı döneminde imparatorluk sanatı biçimine dönüşen Türk işleme sanatı geniş boyutlara ulaşarak saraydan en fakir kesime kadar toplumun tümüne yayılmıştır.

16-17.yüzyıl işlemelerinde gümüş ve altın sim kullanılmıştır ve 18. yüzyılda ise sim ipek iplikle karıştırılarak adına "klapton" denilerek kullanılmıştır. Süslemelerde motifler 15. yüzyıl sonlarına kadar geometrik'tir. Arada hayvan motiflerine rastlanır. İslamiyet'in kabulünden sonra süslemelerde hayvan motiflerinden vazgeçilir.16.yüzyılın başında ise motifler tabiattaki meyve ve çiçeklere dönüşülmüştür.

Eldeki bilgi ve belgelerin incelemesinde giyim süslemelerinde altın, gümüş ve sırmanın kullanıldığı görülmektedir.

18. Yüzyılda bütün sanat dalarlında olduğu gibi el sanatları süslemelerinde de Avrupa sanatına özenme görülmektedir. Motifler hayal gücünün yarattığı kompozisyonlardır. Bu yüzyıldaki süslemeler daha canlıdır.

19. Yüzyılda teknik malzeme ve işçilik önceki yüzyıla göre daha zevksiz ve kalitesizdir. Motiflere her türlü şekil girmiştir. İpek, ipek pamuğuna, sim bakıra ve adi tele dönüşmüştür. Halk sanatı işlemelerinde inci ve mercan kullanılmaya başlamıştır.

Bu dönemlerde pul, boncuk ve tırtıl'ın moda olduğu görülür. Zarif ve ince işlemelerin, süslemelerin yerini, kaba ve çabuk dolabilen gösterişli süslemeler almıştır.

20. yüzyıl süslemelerinde kullanılan birçok madde eski dönemde kullanılan maddelerin yerini almıştır. Önceki yüzyılların süslemelerinde görülen incelik ve emek bu yüzyılın süslemelerinde görülmemektedir. El işlemeciliği ile yapılan süslemeler, işlemeler bütün dünyada ve ülkemizde

21. Yüzyılın teknolojisinin gelişimine paralel olarak yerini makine işlemeciliğine ve süslemesine bırakıp el işlemeciliğinin gerilmesine neden olmuştur.

Takı ve Aksesuarlar

İnsanoğlunun var olduğundan beri gıyınmeye ihtiyaç duyduğu gibi takı ve aksesuara da ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç duyulan takılar aksesuarlar bulunulan dönemlerin özelliklerine göre yapılarak kullanılmıştır. Bulunulan dönemde yapılan takılar, aksesuarlar savunma, dini inanış, günlük yaşamdaki ihtiyaca göre kullanılırken insanlar tarafından süslenme duygusuyla da kullanılmıştır.

15. yüzyıldan itibaren Ekonomi, sosyal, kültür ve sanat gelişip değiştikçe insanların ihtiyaçları ve talepleri de değişir. Bu değişim ve değişime paralel olarak gelişen değişen istekler neticesinde gereksinim duyulan takı ve aksesuarların yapımları, çeşitleri, kullanılan maddeler, işlenilen motifler de değişerek günümüze kadar gelmiştir.

Tarihi gelişim evreleri içerisinde yoğunluklu olarak demir, taş, gümüş ve altından takı ve aksesuarlar ustalarca talebe göre yapılmış ve insanlarda bunları ihtiyaç duydukları alanlarda kullanmışlardır. İnsanoğlu var olduğundan beri gittiği her yere el sanatlarını ve bu sanatlara ilişkin kültürlerini de götürmüşlerdir.

Birey kendisine yararlı olacak takı ve aksesuarları hazırlarken bu ürününün zevk, renk, desen özelliklerinin uyumlu olmasına, kendi öz yeteneği ile beraber içinde yaşadığı toplumun yöresel karakterini yansıtması ile bütünlük arz etmesine dikkat etmişlerdir.

İnsan yaşamının başladığı günden günümüze kadar günlük ve sosyal yaşamda duyulan ihtiyaca, saldırı ve savunma, dini inanış ve süslenme gereği, gelenek ve göreneklere göre kullanılan takı ve aksesuarlar olmuştur. Bu takı ve aksesuarlar insanların yaşamlarının, kültürlerinin, sanatlarının ayrılmaz parçaları olduğundan kullanım amaçları, kullanım yerleri, kullanım biçimi ve zamanlarında da farklılıklar süregelmiştir.

Çeşitli medeniyetlerin beşikliğini yapan Anadolu'da 15.yüzyıldan itibaren El sanatlarının gelişerek zenginleşmesi, çeşitlenmesi günümüze kadar usta-çırak ilişkisi sayesinde ölümsüzleşerek gelmiştir. Anadolu'nun zengin el sanatları ürünlerinden olan takı ve aksesuarlar halen bile hem günlük yaşamda hem de bilinen yörelerinin halk oyunları topluluklarınca da süslenme amacıyla kullanılmaktadır.

KADIN TAKI ve AKSESUARLARI

Gümüş Alınlık

Genç kızların ve kadınların başa takarak kullandıkları takı çeşididir. Anadolu'nun bazı yörelerinde Şırrık veya Cıngıl da denilen bu takı gümüş madeninden yapılır. Bu takıda güneş, yaprak, zikzak, çiçek motifleri işlenilir.

Takının orta göbek kısmına kırmızı veya mavi taş monte edilerek etrafına çeşitli motifler işlenir. Takı telkari ve kabartma işlemeciliği sanatı kullanılarak yapılır. Anadolu'nun birçok yöresinde halk tarafından süslenme amacıyla kullanılan gümüş alınlık halen bilinen yörelerin halkoyunları topluluklarında da süslenme amacıyla başta bulunan kofinin sağına ve soluna kancalı uçları tutturularak kullanılır.

Gazi

Osmanlı döneminde üretilen Osmanlı Gazileri ile yapılan bir süs takısıdır. Genç kızlar ve kadınlar baş kısmına takılarak kullanılır. Bir bez veya kumaş parçası üçgen şekilde kesilir, üçken kısımlarının dik durması için arkasına karton konulur dikilir. Bu işlemden sonra eski paralar (küçük boyutlu Osmanlı gazi altınları) üçken kısımlara düzenli bir şekilde yukarıdan aşağıya doğru işlenerek tutturulur.

Hazırlanan bu takı kaşın üstüne gelecek şekilde yerleştirilip başın arka kısmına düğümlenir. Üçken kısımları yanakları kapatarak zengin bir görünüm sağlarken önü ise altındır. Alındaki paralar ise kaş hizasında zengin bir görüntüyü tamamlar. Bilinen bazı yörelerde de bunların yerine Gazinin büyüğü olan mahmudiye altınları sağ ve sol sakaklarına takılarak kullanılır. Süslenme amacıyla kullanılmış bu takı halende bilinen yörelerin halkoyunları topluluklarınca da süslenme amacıyla kullanılmaktadır.

Hızma

Geçmişten günümüze kadar Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kızlar ve kadınlarca kullanılan eski bir süs takısıdır. Kadınların burunlarının sağ veya sol kanatlarını deldirtip takarak kullandıkları bir burun takısıdır. Gümüşten yapılır. Ancak günümüzde Modaya dönüştürüldüğünden altından da yapılmaktadır. Şekil olarak gümüş veya altın telin ortasına mavi boncuk, gümüş veya yuvarlak küçük top altın şekli yapılır ve burunda istenilen tarafa takılır. Görüntüye renk katar. Sürekli takılabilen bir süs takısıdır. Her yaştan bayanlarca kullanılır. Son zamanlarda modaya dönüştüğünde yoğunca kullanılıyor. Hızmanın yapraklısı da kullanılabilir. Anadolu'nun bilinen yörelerinin halkoyunları topluluklarınca da süs takısı olarak kullanılır.

Küpe

Küpe her yaştan bayanların kullandıkları gümüş ve altından yapılan süs takısıdır. Kulak memesinde açılan delikten geçirilen bir halka ya da kancaya bağlı olarak aşağı sarkar. Görünümün güzel olması duygusuyla kullanılır. Takılması ve birbirinin eşi bir çift küpe olması yönündedir. Gümüş, altın, kemikten yapılmaktadır. Yöremizdeki küpeler ise şekilsel olarak Arap alfabesinden esinlenmiş olan VAV (V) harfi, KAKİ (yonca yaprağı) denilen şekillerdedir. Bu motifler küpenin çerçevesine yerleştirilir. Ayrıca küpenin orta kısmına ise Akik, Mercan, Baha gibi değerli taşlar yerleştirilir. Süslenme ve güzel görünme duygusuyla küpe kullanılırken bazı yörelerde erkek çocukları uzun süre olmayan ailelerin sonradan erkek çocukları olduğunda 7 yaşına kadar nazardan korunması ve uzun süre yaşaması inanışıyla da erkek çocuğun tek kulağına küpe takılıp kullanılmıştır. Yine bayanlar boy abdesti (Gusül) alırken dini inanışa göre kulaklarına küpe takarlar. Anadolu'da yaygınca kullanılan küpe, bilinen yörelerin halk oyunları topluluklarında da süslenme amacıyla kullanılan süs takısıdır.

Gümüş Tepelik

Tepelik veya tepelikli fes, gümüş tepelik genç kızların ve kadınların başa giydikleri kofı veya fesin üst zemininin orta kısmının gümüş paralarla iç içe dairesel biçimde yapıldığı yine ayrıca gümüşten yapılan ve değişik motiflerle işlenilen bir başlık süs takısıdır. Bu başlık özel anlarda takılan bir takıdır.

Gümüş işlemeciliğinin ürünü olan bu takı gümüş paralada süslenilir. Çiçek motifleri ağırlıklı olarak kullanılır. Yörelerde ise ayrıca düz fesin üzerine ipek saçaklar dikilip fesin tam üst orta kısmında simden değişik motiflerle işlenilerek yapılan türüde vardır.

Gümüş tepelik Anadolu'nun birçok yöresinde süslenme amacıyla kullanılagelmiştir. Bugünde halen bilinen yörelerin kırsallarında takılmakta olan bu takı bilinen yörelerin halkoyunları topluluklarınca da süslenme amacıyla yoğunca kullanılmaktadır.

Gümüş Tepelik

Gümüş Gerdanlık

Bayanlarca boyuna takılarak kullanılan süs takısı olan Gümüş Gerdanlık çeşitli yörelerde Gümüş kolye ve Gerdana ziv olarak adlandırılır. Geçmişten günümüze kadar gerdanlıklar ayrıca taş boncuk ve altın dan yapılarak kullanılagelmiştir. Anadolu'da yaygın olarak gümüş ve altından yapılan ve kullanılan kolye çeşitleri şunlardır;

Delikli kolye (Yapraklı)

Habli kolye (Toplu)

Kişnişli kolye

Çubuklu kolye

Kozalı kolye

Fişekli kolye

Zincirli kolye

Telkari kolye

Savatlı kolye

Kabartma kolye

Badem yapraklı kolye

Gerdanlık Örnekleri

Beşibirlik

Genç kızlar ve kadınlarca boyna takılıp kullanılır. Beş altın lira değerinde Osmanlı parasıdır. 1844 deki tashih-i sikke (para düzeltmesi) adı verilen para reformuyla gümüş-nikel ve altından oluşan onluk sistemine göre yeni paralar çıkarıldı. Ana birim 7,2 gr ağırlığında ve 22 ayar altın Osmanlı lirası oldu. 36 gr ve 22 ayar beşibirlik ise bu birimin 5 katı değerde ve en büyük altın para sayılır. Ama yüksek değeri ve bozdurma güçlüğü nedeniyle piyasa parası olmaktan çok ziynet altını niteliğini kazandı

Sultan V.Mehmet (Reşat) adına ve il. meşrutiyetin anısına çıkarılan açık (geniş çaplı) ve üstünde Osmanlı devleti arması bulunan az sayıdaki beşibirlik ise anı ve koleksiyon parası olarak ilgi gördü. Gümüşün beşibirliği ise gümüş para (Mecidiye) olarak kullanılmıştır. Günümüzde yaygın olmamakla birlikte Anadolulun bilinen bazı yörelerinde halk oyunları topluluklarınca gerçeği veya benzeri süs olarak takılıp kullanılmaktadır.

Gümüş Kemer

Bayanlarca bele takılarak kullanılan süs takısıdır. Gümüş kemer savatlı ve telkari diye iki ayrı işlemecilik sanatı ile yapılır. Savatlı, boraks ile birlikte toz kaynağının ateşte kaynatılması suretiyle savat oluşmaktadır. Ayrıca bez üzerinde savat ve kabartma işlemeciliği ile kemer yapılır.

Telkari; telkari ile yapılmış kemer parçalarında değişik motifler bulunmaktadır motiflerden

bazıları gül, menekşe, yaprak, yonca yaprağı ve laledir. Bu kemer tek veya çift katlı yapılmaktadır. Ana parçalar halkalarla birbirine kaynatılarak kemer şekline getirilir. Buna telkari işlemeli kemer denir. Ayrıca çeşitli yörelerde gümüş tokalı kemerlerde bulunmaktadır. Gümüş tokada kabartma ve telkari işlemeciliği uygulanır. Gümüş paralı kemer; bir uzun bez parçası üzerine gümüş paraların (Skuruş) dikilerek yapılır.

Gümüş Kemer

Boncuk Kemer

Değerli taşların küçültülerek elde edilen çeşitli renklerden oluşan boncuklardan yapılan kemer çeşididir. Boncuklar çeşitli ebatlarda sade ve renkli olurlar. Kemer yapımında boncuklardan çeşitli motifler yapılır. Tokaları sade veya gümüşten yapılır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde halende günlük yaşamda süsleme amacıyla kullanılmaktadır. İğne ve tel kullanılarak yapılmaktadır.

Boncuklu Takılar

Altın Kemer

Altın madeninden yapılan ve bele takılarak kullanılan bayan süs takısıdır. Ekonomik değeri yüksektir. Özel gümlerde, anlarda takılır. Yaygınca kullanılmaz. Anadolu'nun bilinen yörelerinin halk oyunları topluluklarınca süs takısı olarak gerçeği veya benzeri kullanılmaktadır.

Yine Anadolu'nun çeşitli yörelerinde hasır ve deri kemerler, palaska - ponponlu kemer türlerde kullanılmaktadır.

Halhal

Kadınların, genç kızların ve küçük kız ve erkek çocukların ayak bileklerine taktıkları halka özellikli bir süs takısıdır. Halhalın üstüne hareket ettikçe ses çıkarması için metal çıngırak, güzel görünmesi içinde değişik renkli penes, boncuk ve pullar takılır. Halhal daha çok gümüş ve pirinçten yapılır. Günümüzde ise azda olsa Altın'dan yapılan hal haJ'lar da vardır.

Gümüşten yapılan Halhal' larda kabartma ve telkari işlemeciliği uygulamaları vardır. Bu Halhal, astar üzerine düz burma tellerle işlenerek yapılır. Yörelerde çocuklarda süs olarak kullanmanın dışında; halhal'ın çıkarmış olduğu ses kaybolan çocuğun olduğu yerin belirlenmesinde, karasal bir iklime sahip olan yöremizde fazlaca bulunan zararlı hayvanların halhal'ın çıkarmış olduğu ses sayesinde çocuğa yaklaşıp zarar vermesini engellemek amacıyla da kullanılagelmiştir. Halhal kullanımı bugün Anadolu'nun birçok yöresinde yaygınca süslenme ve moda anlayışıyla kullanılmaktadır.

Gümüş Taç

Gümüşten yapılan zengin işlemeli ve desenli taç şeklinde başa takılan süs takısıdır. Yaşam da sürekli takılıp kullanılmaz. Özel gün ve anlarda takılır. Osmanlı döneminde saray sultanlarında taktığı bir süs takısıdır. Halen Anadolu'nun bilinen yörelerinde ve bu yörelerin halkoyunları topluluklarınca da süs takısı olarak kullanılmaktadır.

Gümüş Paralar

Gümüşten yapılmış paraların bir bez parçası veya şerit üzerine dikilerek başta bulunan Kofı veya çitin alt kenarının dibine gelecek ve görünecek şekilde takılarak kullanılan süs takısıdır. Ekonomik olması ve İslami inanışa göre mekruh olmadığı için daha çok kullanılmıştır. Gümüş paralar, bazı yörelerde tek ve çift sıralı olarak kullanılır. Anadolu'nun değişik yörelerinde gümüş paralardan oluşan bu takıya seyran mecidiye-kuruş-ikilik ve pereziv de denilmektedir.

Ayrıca gümüş alınlık ve tepeliklerde de gümüş paralar kullanılmaktadır. Yine bir dönem Anadolu'da para olarak ta kullanılmıştır. Halen de Anadolu'nun bilinen yörelerin halkoyunları topluluklarınca bayanlarca alında süs takısı olarak ta kullanıldığını görmek mümkündür.

Dizili altın

Sarı Osmanlı lirası altınlarının bir şeritten geçirilerek veya bir bez parçası üzerine dikilerek alnın ön kısmına gelecek şekilde tutturularak kullanılan bir süs takısıdır. Süslenme amacıyla kullanılır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bu süs takısı; Sarı lira, altın para, Osmanlı gazileri, boncuk lira alınlık, fes alınlık, dizili 41 altın, iki sıralı, üç sıralı altın adları ile adlandırılmaktadır.

Yörelerde isim değişiklikleri olmasına rağmen kullanı}ll amacı, kullanım yeri, kullanılan ürün aynıdır. Halen Anadolu'nun bilinen yörelerinde özel günlerde süslenme amacıyla kullanılan bu süs takısı bilinen yörelerin halkoyunları topluluklarınca da gerçeği veya benzeri süs takısı olarak yoğunca kullanıldığı görülmektedir.

Dizili Altın

Eyyun

Yarım ay şeklinde kesilmiş gümüş ve madeni paralardan yapılır. Alnın ortasına gelecek şekilde külahla dikilir. İslamiyet'in kabulünden sonra yaygınca kullanılmıştır. Nazardan, kem gözlerden ve felaketlerden korunması inanışıyla kullanılmıştır. Mutlaka yarım ay şeklinde olmalıdır. Yaprak ve boncuklarla süslenir. Anadolu'nun kırsal kesimlerinde halen de kullanılmaktadır. Bilinen yörelerin halkoyunları topluluklarınca da süs takısı olarak kullanılmaktadır.

Eyyün

Nazarlık

Nazardan korkudan ve hastalıklardan korunmak için kullanılır. Yazılan ayetler muskaların içine dikilir, bunların üzerinde nazar boncukları dikilir. Nazar boncukları göz şeklinde olduğundan göze gelmeme inanışıyla kullanılır. Anadolu'nun bilinen yörelerinde halkoyunları topluluklarınca da nazarlık ve nazar altını omuza takılarak kullanılabilir.

Zülüf

Alnın ön ve yan tarafında çok az görülen saça renkli boncuklara İpeklikleri penezlerin takılıp süslenmesiyle oluşur. Bilinen yörelerin halköyunları topluluklarınca bu süsleme yapılarak kullanılmaktadır.

Saç Bağı

Arkadan uzun görülen saça gümüş den yapılan saç bağı denilen takı takılır. Bu saç bağı zincir, pul, penes, renkli boncuklar, vs. süslenir.

Bilezik

Bazı yörelerde Bazın adı da denilen bilezik kadınların kollarına ya da bileklerine taktıkları halka biçimindeki süs takısıdır. Kullanıldığı bölgeye göre tarihin her döneminde taktığı bilezik farklı işçilik ve çeşitli birim özelliklerini göstermiştir. Günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır Bilezik; Sümerlerde Mısır'lılarda ve Hitit'lerde hem kola hem ayak bileğine takılırdı. Bu toplumlarda bileziği erkeklerde kullamrdı. Eski Yunan'larda yalnız kadınların bilezik taktıkları sanılıyordu.

Romalılar savaşta yararlılık gösterenleri özel bir bilezik ile ödüllendirirlerdi. Galyalıların taktıkları bileziklerin üstüne bazı özdeyişler de yazılırdı. Eski çağlarda yapılan bileziklerde süs niteliğinden başka tılsım amacıyla yapılmış örgülere de rastlanmaktadır. Bilezik, tarih boyunca bakır, tunç, demir, gümüş, altın gibi madenlerden ya da deri, hayvan dişi, taş cam, seramik ye ağaç gibi malzemelerden yapılmıştır. En eski bilezik türleri tek parça, çubuk ya da boru halindeki madenin daire biçimde bükülmesiyle elde edilmiştir. Bir kaç kez döndürülen dairesel biçimdeki sarmal bileziklerin uçları çoğu kez bir hayvan başı biçiminde son bulur.

Daha geç dönem örneklerinde ise ayrı ayrı işlenmiş levhaların halkalarla birbirine tutturulmasıyla çok parçalı diziler elde edildiği görülmüştür. Çok parçalı bileziklerin kola takılışı bir ya da birkaç menteşe ile bir kilit sistemini gerektirir. Zamanla gelişen metalürji teknikleri birden fazla malzemenin birlikte değerlendirilmesini sağlamış, metal üstüne değerli taş kalma bilezikler, zincir, örgü, savat (niello) tekniğiyle işlenmiş örnekler ortaya çıkmıştır.

Hasır Bilezik

Özellikle Diyarbakır yöresine has el işçiliği altın madeninden yapılan bir süs takısıdır. Hasır

Bilezik; ince, orta, kalın olmak üzere üç boyda isteğe göre yapılmaktadır. Takı çeşitleri arasında en sağlam olma özelliğine sahiptir. Süslenme amacıyla takılır. Kuyumcu ustaları tarafından atölyelerde üretilmektedir. Günümüzde kullanılan diğer bilezik çeşitleri fabrikalarda üretildiği için işçilik ve el emeği, göz nuru fazlaca yoktur. Anadolu'da kız istemede, nişan ve düğünlerde gelin ve damada tören öncesi ve sonrası katılımcılar tarafından çeşitli bileziklerin hediye amaçlı olarak takılması geleneği geçmişten bugüne kadar toplumda sürmektedir.

Hasır Bilezik

Gümüş Bilezik

Bazı bölgelerde "Bezme ziv" olarak ta adlandırılan gümüş bilezik, gümüşten ve savatlı işlemeciliği ile yapılanı da vardır. Geçmişten bugüne kadar Anadolu halkı tarafınca yoğunca kullanıla gelen bir takı çeşididir.

Kabartma bileziklerde, geverseler, girde (burkulmuş yuvarlak tel) düz tel vardır. Üçgen, baklava dilimi ve yarım yuvarlak motifleri işlenilir. Gümüş bilezikler takı olarak kullanılır, Altın bilezik gibi paraya çevrilme özelliği yoktur.

Anadolu halkı yaşamında gümüş bilezikleri süslenme amacıyla takı olarak kullanmışlardır. Bilinen yörelerin halk oyunları topluluklarınca da yoğunlukla gümüş bilezik kullanılırken bilinen bazı yörelerin topluluklarınca azda olsa altın bilezik çeşitleri veya

benzerlerde kullanılmaktadır. Gümüş bilezikler süslenme altın bilezikler ekonomik olarak paraya çevrilebilir düşüncesiyle de kullanılır. Değerli taşlardan yapılan ve Anadolu halkınca kullanılan taş kolyelerde, çeşitli boncuklar, inci, mercan gibi taşlar kullanılmıştır. Anadolu'nun kırsal kesimlerinde sade taşlardan elde edilen çeşitli renkteki boncuklardan kolyeler yapılıp kullanılagelmiştir. Bazı yörelerde kan taşı türü kolyede kullanılmaktadır.

Anadolu halkı kendi ekonomik durumuna göre uygun olan kolyeleri takarak süslenmelerini gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca çeşitli yörelerde hastalılardan ve nazardan korunmak inanışıyla da taşlı kolyeler kullanılmıştır. Anadolu' da yaşamda ağırlıklı olarak gümüş gerdanlık kullanılmıştır.· Hem günlük yaşamda hem de özel anlamda süslenmek amacıyla kullanılan bu takı halende Anadolu'nun bilinen yörelerinin halk oyunları topluluklarınca da süslenme amacıyla kullanılmaktadır.

Gümüş Bilezikler

Muska

Bazı yörelerde "Nıvışt" adıyla da bilinen muska; gümüşten, bezden, deriden, yapılarak kullanılır. Üçgen şeklinde hazırlanan muskanın içine dini ayetler konularak dikilir veya kapatılarak çengelli iğne ile omuza takılarak kullanılır. Kullanım amacı; İslam dini gereği, kaza ve beladan, kötülük ve nazardan korunmak ve korku duygusunu yenmek düşüncesiyle olmuştur.

Anadolu' da islamın kabulünden bu güne kadar kullanılagelen muska halende yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Anadolu'nun bilinen yörelerin halkoyunları topluluklarınca, halk tarafından yoğunca kullanılan muska topluluklarca da aksesuar olarak kullanılmaktadır.

Muskalar

YÖNTEM

Çalışmamızda literatür taraması, alan araştırması ve konuyla ilgili kaynak kişilere ulaşılmış, kişisel görüşme yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu konuyla çok bir çalışmanın olmayışından dolayı bu çalışma alana bir nebzede olsa ışık tutmayı hedeflemiştir. Az bulunan teorik çalışmalara katkı hedeflenmiştir. Yörede seyirlik oyunların meydan oyunları kadar yaygın olduğu anlaşılmıştır. Bu oyunlara bazı kesimler oda oyunu adını da vermiştir. Burada tüm ülkenin her köşesine ulaşma imkânı bulamasak ta imkânlar ölçütünde ciddi bir alan araştırması ve derleme yapılmıştır.

Ülkemizde çok az bulunan bu tarz konulara teorik olarak katkı sunacağı kanaatindeyiz. Çalışma sonucunda, Kadın Takı ve Aksesuarların birçoğuna ulaşılmış, isimlerinin tasnifi çıkartılmış, yapılışı da anlatılmıştır. Takı ve Aksesuarların ülkemizde ciddi bir yere sahip olduğu anlatılmıştır. Birçok yörede ve ya ilçede Takı ve Aksesuar yapımı halen bir Ailenin geçim kaynağı olarak icra edilmektedir.

KAYNAKLAR

BERKER, N, İşlemeler, (1981), Topkapı Sarayı Müzesi, Yapı Kredi Bankası Kültür Ve Sanat Hizmetleri, İstanbul.

MARAL, MURAT, (1995), Lisans Bitirme Tezi, "Diyarbakır Yöre Oyunları İncelemsi", İstanbul.

ALINCA, AHMET, (2005), Türk Halk Oyunlarında Kullanılan Terim ve Tabirlerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

BEKAR, CÜNEYT, (2001), Türk Halk Oyunları, İstanbul.

Müze Şehir Diyarbakır, (1996), Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul.

ERDEN, Z-B, ŞENOL, A, TEZSEVER, S-KARTAL, G, (1999), Türk Halk Oyunları Giysileri, M.E. B. OBSID Başkanlığı – Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

TANSU, SABİHA, (1982), Herkes İçin Sanat, Altın Kitaplar Yayın Evi, İstanbul.

H.E.M. Türk Halk Oyunları Kursu Öğretim Programları, (1998), Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık Ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.

HACIBEKİROGLU, EROL, Halk Oyunları Giysi Rehberi, (1993), Başbakanlık Gençlik ve Spor Müdürlüğü, Damla Matbaacılık, Ankara.

BOZKUŞ, TANER, HACIBEKİROGLU, EROL, YILMAZ, M - GÜNALP, E, Geleneksel Türk Giysileri, (2000), Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim Kültür Daire Başkanlığı-Belya A.Ş.

Meydan Larousse Ansiklopedisi, Cilt 5, Sayfa 186.

Ana Britanica Ansiklopedisi, Cilt 3, Sayfa 247.

Expres Gazetesi, (2005), 3 Ekim Günü Yayını, Diyarbakır

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Behçet DİLDİRİM, 1970 Doğumlu, Müdür, Siirt.

Betül GÖNÜL, 1982 Doğumlu, Öğretmen, İzmit.

Tahir Özcan ERSÖZ, 1980 Doğumlu, Dans Eğitmeni, Bursa.

Abdülcelil ŞENGÜL, 1948 Doğumlu, Kuyumcu, Diyarbakır.

Muhsin KILIÇ, 1976 Doğumlu, Öğretim Görevlsi, Kırıkkale.

Tuncay KARDAŞ, 1977 Doğumlu, Öğretim Görevlisi, Sakarya.

Sedat MEKİK, 1975 Doğumlu, Halk Oyunları Eğitmeni, Şanlıurfa.

Ferhat KARAÖNCEL, 1981 Doğumlu, Halk Oyunları Eğitmeni, Sivas.

Şıvan CAN, Gümüşçü, 1975 Doğumlu, Takı Ustası, Diyarbakır.

Öner KARAÇİÇEK, 1977 Doğumlu, Serbest Meslek, Muğla.

Öner KOÇ, 1978 Doğumlu, Öğretim Görevlisi, Isparta.

Metin TOPAL, 1977 Doğumlu, Öğretim Görevlisi, Antalya.

Hatice ERTEN, 1955 Doğumlu, Bayan Terzisi, Diyarbakır.

Murat MARAL, 1970 Doğumlu, Halk Oyunları Eğitmeni, Diyarbakır

Osman KARTAL, 1960 Doğumlu, Müzisyen, Adıyaman.

Erkan ÇİÇEK, 1978 Doğumlu, Halk Oyunları Eğitmeni, Bitlis.

Said ÇELİK, 1980 Doğumlu, Memur, Şanlıurfa.

Osman EKŞİ, 1983 Doğumlu, Öğretim Görevlisi, Bursa.

Şirin DİNÇAR, 1981 Doğumlu, Müdür, Antalya.

Selami AKIŞ, 1979 Doğumlu, Öğretim Görevlisi, Elazığ.

Murat KÖROĞLU, 1980 Doğumlu, Öğretmen, Trabzon.

Mahmut BULUT, 1971 Doğunlu, Kuyumcu, Diyarbakır.

Ali Doğukan İNCELİ, 1979 Doğumlu, Müzisyen, İstanbul.

Feti Ahmet ŞİMŞEK, 1978 Doğumlu, Öğretmen, Elazığ.

Özgür AKAN, 1977 Doğumlu, Müzik Öğretmeni, Tekirdağ.

Hikmet ÇALIŞKAN 1977 Doğumlu, Müzik Öğretmeni, Antalya.

Yücel HATİPOĞLU, 1977 Doğumlu, İş Adamı, Ankara.

Kemal ÇELİK, 1975 Doğumlu, Öğretmen, Adana.

Tarık TUNA, 1975 Doğumlu, Memur,Aydın.

Melih TAŞER, 1979 Doğumlu, Öğretim Görevlisi, Aydın.

Necip ÇETİN, 1982 Doğumlu, Öğretim Görevlisi, Van.

Evrim ÇETİN, 1984 Doğumlu, Öğretmen, Aydın.

KAMUSAL MEKÂNDA SANAT

ART IN PUBLIC SPACES

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Emre YAVUZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü

ÖZET

Kamusal mekânda sanat denilince karmaşık bir olgu ile karşılaşmaktayız. Bu karmaşa terimin kısa tarihi ve gelişim süreci ile doğrudan ilişkilidir. Kamusal mekânda sanat karmaşık, çok yönlü bir disiplindir ve tanımın altında yatan zorunlu çoğulluk, tarihsel bağlamının olmayışı ve giderek değer kazanması kamusal sanat tanımı hakkındaki belirsizliğe katkıda bulunur. Kamusal sanat teriminin ortaya çıkmasının üzerinden 50 yılı aşkın bir zaman geçmesine karşın sanat tarihi metinlerinde bu terimin tanımı kesin olarak konamamıştır. Bu durum kısmen kamusal sanatın mimarlık ve kentsel tasarım ilişkisiyle ilgilidir. Bazı sanat tarihçiler tarafından mağara resimlerine kadar eskiye dayanan kamusal sanat günümüzde çok farklı bağlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle Jurgen Habermas ve Nancy Fraser'ın kamusal mekân ve kamusal alan tanımları arasındaki ayrımlara değinilmekte ve sonrasında kamusal mekânda sanatın tarihsel süreç içerisindeki dönüşümlerine odaklanılmaktadır. Bu dönüşüm özellikle anıtsal heykelin modernizm sonrası durumu ile ilişkilidir. Bu bağlamda, Rosalind Krauss, Thierry de Duve, Lawrence Alloway gibi sanat eleştirmenlerinin yanı sıra Robert Irwin, Richard Serra ve Henry Moore gibi heykeltıraşların görüşleri değerlendirmemizde yol gösterici olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Heykel, Kamusal Alan, Kamusal Mekân, Anıt, Mekâna Özgülük

ABSTRACT

When it comes to art in the public space, we come across a complex phenomenon. This confusion is directly related to the short history and development process of the term. Art in the public place is a complex, multifaceted discipline, and the necessary plurality, lack of historical context, and increasing value underlying the definition add to the uncertainty about the definition of public art. Although more than 50 years have passed since the term public art emerged, the definition of this term has not been established in art history texts. This is partly related to the relationship between public art, architecture and urban design. Public art, dating back to cave paintings by some art historians, appears in very different contexts today. In this study, first of all, Jurgen Habermas and Nancy Fraser's distinctions between public space and public place definitions are addressed, and then we focus on the transformations of art in the public place in the historical process. This transformation is particularly associated with the post-modernist state of monumental sculpture. In this context, the views of art critics such as Rosalind Krauss, Thierry de Duve, Lawrence Alloway, as well as sculptors such as Robert Irwin, Richard Serra and Henry Moore will guide us in our evaluation.

Keywords: Sculpture, Public Space, Public Place, Monument, Site-specifity

GİRİŞ:

Kamusal alanda sanat denilince karmaşık bir olgu ile karşılaşıyoruz. Bu karmaşa terimin kısa tarihi ve gelişim süreci ile doğrudan ilişkilidir. Kamusal alanda sanat karmaşık, çok yönlü bir disiplindir ve tanımın altında yatan çeşitlilik, çoğulluk, tarihsel bağlamının olmayışı ve giderek değer kazanması kamusal sanat tanımı hakkındaki kafa karışıklığına katkıda bulunur. Kamusal sanat teriminin ortaya çıkmasının üzerinden 50 yılı aşkın bir zaman geçmesine karşın, sanat tarihi metinlerinde bu terimin tanımı kesin olarak konamamıştır. Bu durum kısmen kamusal sanatın mimarlık ve kentsel tasarımla olan ilişkisiyle ilgilidir. O halde; kısaca kamusal alanda sanat teriminin tarihine bir göz atarak tanımının karmaşıklığını anlamaya çalışmakta fayda vardır.

1. KAMUSAL ALAN – KAMUSAL MEKÂN

Güncel kamusal alan kavramının çıkış noktası olarak kabul edilen *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı kitabında (1962) Habermas kamusal alanın tanımını şöyle yapıyor: kamusal alan "özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, tartıştıkları ve kamuoyu oluşturdukları araç, süreç ve mekanların tanımladığı hayat alanıdır. […] Kamusal alan, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanıdır" (Habermas, 2003) diyen Habermas'ın tanımından anlaşıldığı üzere, kamusal alan fiziksel sınırları olan bir kavram değil, işlevsel bir kavramdır. Kamusallık yalnızca mekânla ilintili değil, günlük yaşamda paylaşılan her türlü deneyimi kapsar. Nancy Fraser'a göre, Habermas liberal kamusal alanı idealize ederek, burjuva olmayan, toplumun "öteki"lerinden oluşan kamusal alanları ihmal etmektedir. Habermas'ın ortaya koyduğu herkesin erişimine açık, statü ve hiyerarşiden bağımsız bir alan tanımlamasının, Fraser'e göre pratikte geçerliliği tartışmalıdır. Adorno'nun öğrencisi ve Habermas'ın asistanı olan Oskar Negt ve Alexander Kluge ise Habermas'ın "*liberal burjuva kamusal alanı*" karşısında "*proleter karşıt kamusal alan*"ı koyarlar. Onlara göre kamusal alan bir alandan çok, bir süreçtir. Habermas toplumsal anlam üretiminde kanaatten farklı olarak kamuoyunun önemini dile getirirken, Oskar Negt – Alexander Kluge ise kamuoyundan ziyade, onu da belirleyen kolektif tecrübeyi üreten yapılanmalar bütününe dikkat çeker (Negt, Kluge, 2004: 42). Proleter sınıfın üretim süreci tecrübelerini de alana dahil eder. Toplumun demokratik bir zeminde bütününe açık olduğu ve temsil ettiği varsayılan kamusal alan, ailedeki toplumsallaşma, çalışma hayatı gibi tecrübeleri hesaba katmaz ve gündelik hayatın kendisini kapsamayan bir ara alandan ibaret olarak kalır. Negt-Kluge, bunu Brecht'ten bir alıntıyla açıklar; *"Defne ağacı daha da mükemmel ve yuvarlak olsun diye öyle budanmıştır ki, sonunda ortada ağaç diye birşey kalmaz"* (Negt, Kluge, 2004, 132). Hannah Arendt'e göre ise sosyal alandaki çoğulluk, eşitlik ve farklılık gibi ilkeler kişiye fiziksellikten öte insani olarak benzersiz benliklerini ortaya koyma, kendilerini özgürce ifade etme imkânı verir. Böylelikle insan kendini ve çevresini tanır, dünü ve bugünü anlar, geleceği şekillendirir. Buna göre bu benzersiz farklılığı ortaya koyan şey konuşma ve eylemdir (Arendt, 2008: 240-41). Bu bağlamda kamusal alan muhalif kimliklerin iktidarı eleştirebilmek, dönüştürebilmek için söz ve eylem ürettiği demokratik ve siyasi bir iletişim ortamı olduğu söylenebilir. Yurttaş bireylerin ancak düşüncelerini özgürce beyan etme, yayınlama, özerk grup örgütleri kurma hakları garantilenmiş olarak, toplumsal sorunlar hakkında herhangi bir kısıtlama olmaksızın birbirleriyle tartışabildiklerinde bir kamusal alandan bahsedilebilir (Habermas, 1995: 62). Kamusal alanın sınırları, toplumdaki insanların aktif katılımı, her bir bireyin bilgiye eşit olarak erişimi, farklılıklarına rağmen eşitliği, aykırılıklarına rağmen özgür düşünce ve fikirlerini ifade olanağı kadar geniştir. Özgürlük ve eşitlik olmadan böyle bir

alandan söz edilemez. Bu alanın daralması ya da yok olması en temel insani ihtiyaç ve hakların yitirilmesi anlamına gelir.

Resim 1. Lascaux Mağarası Günümüzden yaklaşık 20.00 yıl önce

Kamusal mekân ise bir ayrım gözetmeden herkes tarafından ulaşılabilen, kamusal alanın zeminini oluşturan fiziksel mekânlardır. Bir diğer söyleyişle, kamusal hayatın içinde geçtiği, insanların hem birbirleriyle hem de inşa edilmiş çevreyle ilişkiye geçtikleri yerlerdir. Demek oluyor ki kamusal alandaki sanat etkinlikleri ağırlıklı olarak kamusal mekânda gerçekleşmektedir. Peki bu kamusal alanın zeminini oluşturan fiziksel mekanlarda kamusal sanat nasıl ortaya çıktı. Sanat tarihçiler bu noktada farklı tarihsel saptamalara gider. Bazı sanat tarihçiler kamusal mekandaki sanatı ilk olarak Lascaux mağarasındaki resimlerle başlatırlar (res. 1). Ki bu resimler kayıtlı tarihin başlangıcından itibaren var olan bir etkinlik olarak görülmektedir, bazıları da kamusal mekâna dikilen ilk heykel olan Don Juan de Austria heykeli ile başlatmaktadır (res. 2). Çünkü bundan önceki anıtlar kamuya açık olmayan kale veya avlular için tasarlanıyor ya da oralarda tutuluyordu. Bu heykel, İnebahtı Deniz Muharebesi Galibi şerefine Heykeltıraş Andrea Calamech tarafından yapılmış ve 1572 yılında Sicilya'nın Messina kasabasına yerleştirilmiştir.

Resim 2. Andrea Calamech, Don Juan de Austria Anıtı (1572)

Bazı tarihçiler ise kamusal sanatın başlangıç tarihini 1935 olarak saptamaktadır. Bu tarih büyük buhran sonra Amerikan vatandaşlarının sıkıntılarından kurtulmalarına yardımcı olmak için, Works Progress Administration'ın kurulma tarihidir. Bu kuruluşun sponsorluğunda başlatılan Federal Sanat Projesi, W.P.A'nın Federal Proje Bir bölümünün altında yer almaktaydı. Son olarak bazı sanat tarihçiler ise, kamusal sanatın Amerika'daki National Endowment for the Arts NEA (Ulusal Sanat Fonu) nın kamusal alanda sanat programını başlattığı ve kamusal mekânda sanat için bütçe ayırdığı yıl olan 1967'yi kabul etmektedir. Bu fon ilk olarak Alexander Calder'in Michigan Grand Rapids'de gerçekleştirdiği *La Grande Vitesse* isimli heykeli için kullanılmıştır (res. 3).

Resim 3. Alexander Calder, La Grande Vitesse (1969)

Bu farklı görüşlerden de anlaşılacağı üzere sanat tarihçiler de kamusal mekânda sanatın tanımı şöyle dursun tarihsel başlangıç noktası konusunda bile bir fikir birliğine ulaşamamışlardır. Ancak bu farklı görüşler farklı sanat etkinlikleri bize bu alanda bir dönüşüm yaşandığını hissettirmektedir. Peki Lascaux mağarasına kadar geri götürülen bu sanat etkinliği nasıl bir dönüşüm geçirmiştir. Öncelikle şunu belirtmek gerek mağara resimleri bir sanat etkinliği değildir? Biliyoruz ki mağaradaki resimler sanat etkinliği olarak değil bir büyü nesnesi olarak yapılmıştır. Yani bu resimler bir büyü nesnesi resimlerdeki hayvanlar da büyülenenlerdir. Buna taklit büyüsü denilmektedir. Hatta kamusal mekânda izleyicinin görmesi için de yapılmamıştır. Bu, resimlerin mağaranın görünür kısımlarında girişe yakın bir yere yapılmamasından açıkça anlaşılabilir. Dolayısıyla ne kamusaldır ne de sanattır. Bu durumda sanat tarihinde kamusal alanda sanatın tarihi ile ilişkilendirmek pek de mümkün görünmemektedir. Kamusal mekânda sanatı aslında anıt heykeli ile başlatmak daha doğru görünmektedir. Bu bağlamda, eğer bir dönüşüm yaşandıysa bunu da anıt heykelinden başlatmak gerekmektedir. Bu konudaki saptamayı belki de ilk gündeme getiren kişi çok önemli bir sanat kuramcısı ve teorisyeni olan Rosalind Krauss'tur. Krauss'un "Mekâna Yayılan Heykel" adlı makalesi 1979'da October dergisinde yayınlandı. Bu makalede Krauss, heykel sanatındaki dönüşümü heykelde anıt mantığının zayıflaması ile ilişkilendirir. Yani, Messina anıtı ile başlatılabilecek ve üç yüz yıl devam edecek olan süreç Modernizm ile birlikte kırılmaya uğramıştır. Krauss, makalenin ilk sayfalarında modernist heykelin, heykelin geleneksel unsurlarında nasıl bir kırılma yarattığını anlatıyor. Kısaca özetleyecek olursak, Krauss'a göre heykelin mantığı anıt mantığıyla bağlantılıdır. Bununla anlatılmaya çalışılan şey gene onun sözleriyle heykel "belli bir yere oturur ve bu yerin anlamı ya da kullanımı hakkında simgesel bir dille konuşur" (Krauss, 2002). Ancak modernizm ile heykel mekânsızlaşmaktadır. Mekâna–özgülüğünü kaybetmektedir. Bu durum, 1814 sonunda anti-Napolyonik koalisyon askerlerine karşı General de Moncey komutasında gerçekleşen Clichy bariyerinin cesur müdafaasını temsil etmesi amacıyla

Heykeltıraş Amédée Doublemard tarafından yapılan bu üç figürlü grup heykeli ile örneklenebilir (res. 4).

Resim 4. Amédée Doublemard, Clichy Zaferi Anıtı (1870)

Bu heykel grubunda General de Moncey, Lutetia'nın (Paris) kulemsi kişiselleştirilmesinin önünde onu kılıcıyla korur şekilde durmaktadır. Diğer tarafta vatansever arzuyla yanan yaralı genç öğrenci yavaşça yere yığılmaktaydı. Heykel 15 Ağustos 1870'de Paris'te Place de Clichy'de açılış seremonisi gerçekleşen önemli bir anıttır. Bu heybetli, kendi başına ayakta durabilen alegorik-tarihi grup, (dönemin heykeli bağlamında bir yenilik olarak) tarihsel öyküsünün yeniden yaşamasıyla şans eseri, kurulan (Paris komünü ayaklanmasının bastırılması sonunda) Üçüncü Cumhuriyetin, savaşın ve top ateşinin ortasında doğan bir devletin, ilk heykeli olma şansını elde etmiştir. Bu örnekten de açıkça anlaşıldığı üzere anıt heykeli Rosalind Krauss'un da öne sürdüğü gibi yerin anlamı ya da kullanımı hakkında simgesel bir dille konuşur. Bununla birlikte heykeli kaide üzerindeki konumlandırmaya dair bu tarihsel kavram, nesneyi, izleyicinin davranışsal alanından da kopartmaktadır.

20. Yy'a gelindiğinde kaidenin ortadan kalkması ile heykel tarihindeki en büyük kırılma ortaya çıkar. Krauss kaidenin ortadan kalkışı ile birlikte anıt mantığı zayıfladığını ve bu bağlamda da modernist heykelin yersizleşmekte ve evsizleşmekte olduğundan bahseder. Mutlak bir yer kaybı dediği bir durum. Gene onun sözleriyle devam edilecek olursa: "heykel üretimimin modernist dönemi tam da bu yer kaybıyla bağlantılı olarak işler ve anıtı bir soyutlama ve işlev bakımından yersiz ve büyük ölçüde kendine gönderen katışıksız bir işaret ya da kaide olarak üretir" (Krauss, 2002: 105). Modernist heykelin konumunun ve dolayısıyla anlamının ve işlevinin esasen göçebe olduğunu işte bu iki özelliği beyan eder. Ad Reinhart ise bu durumu modernist heykele dair: "Heykel bir resme bakmak için geri çekildiğinizde çarptığınız şeydir (sculpture is something you bump into when you back up to look at a painting)"[1] cümlesi ile ifade eder. "Heykel kaideyi kendi bünyesine katmak için aşağıya uzanır ve bulunduğu fiili yerden uzaklaşır; kendi malzemelerini ve inşa ediliş sürecini temsil ederek kendi özerkliğini betimler" (Krauss, 2002: 105). Demek oluyor ki kamusal mekândaki heykel ilk başta mekânın anlamı ile ilişkilenirken, modernizm ile birlikte mekândan kopmakta, sadece kendi malzemesini ve inşa sürecini betimlemektedir. Krauss bu dönüşümü Rodin'in iki heykeli ile ilişkilendirir. Bunlar; *Cehennem Kapıları* (res. 5) ve *Balzac* (res. 6) heykelleridir. Rodin, bu heykelleri anıt olarak tasarlamıştı. İlki 1880 yılında yapılması planlanan bir dekoratif sanatlar müzesinin giriş kapısına yerleştirilmek üzere; ikincisi ise 1891 yılında, edebiyat dehasının anısına Paris'te belli bir yere dikilmek üzere sipariş edilmişti. Çeşitli ülkelerdeki çeşitli müzelerde birçok türevlerinin bulunmasına rağmen, ikisinin de özgün yerlerinde bulunmaması -ikisi de çökmüştür- bu yapıtların anıt olarak başarısızlıklarına işaret eder. Başarısızlıkları bu yapıtların yüzeylerinde bile kodlanmış bir halde mevcuttur: Kapılar o derece oyulmuş ve işlenmiştir ki kapı olarak bir işe yaramadıkları adeta yüzlerinden okunur; Balzac heykeli de öyle bir öznellik içerir ki Rodin'in kendisi bile (yazdığı mektuplardan anlaşıldığı üzere) yapıtın kabul edilebileceğine inanmamıştır.

[1] Bu yorum aslında Ad Reinhardt ile beraber Barnett Newman'a da atfedilmiştir. Bkz. Lippard, American sculpture of the Sixties. s: 32; ya da Rosalind Krauss, 'Mekaâna Yayılan Heykel', Sanat Dünyamız Sayı 82, 2002, ve The originality of the Avant-garde and other Modernist myths, MIT Press, Massachusetts, 1986, s: 281–82.

Resim 5. Auguste Rodin, Balzac Anıtı (1892 – 1897)

Resim 6. Auguste Rodin, Cehennem Kapıları (1880 – 1917)

2. KAMUSAL SANAT

Anıt mantığı zayıfladıktan, mekân ve temsil ile bağını koparıp yersiz yurtsuz bir döneme yani modernime girip sadece kendine gönderme yapan katışıksız bir işaret olarak gündeme getirdikten sonra özellikle 1960'ların ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar kamusal sanata kamusal alan için sanat paradigması egemen olmuştur. Bu paradigmaya göre Çağdaş sanatı daha geniş kitlelere hitap ettirebilmenin en iyi yolu örneklerini kamusal alana yerleştirmektir. Bu görüş Amerika'da başlayıp birçok ülkeye yayılmıştır. Mimarlıkta sanat programı, kamusal alanda sanat programı ve sanat için yüzde programları ile Amerikan halkının mimarisinin ve kentsel çevrenin tanıtımını yapmayı umdular. Kamusal sanat yapıtları modernist mimarinin tekrarcı, monoton ve fonksyonalist tarzının olumsuz etkilerini iyileştirmek adına tamamlayıcı ve hayati rol oynamaktaydı. (Denebilir ki: kamusal sanat bu açıdan modernist mimariye ve kentsel tasarıma panzehir olarak algılanmaktadır). Bu beklentilerle kamusal alanda sanat olgusu 1970'lerde Amerika'nın her şehrine yayılmıştır. Bu bağlamda normalde müzelerde ve galerilerde görülen modernist soyut heykellerin büyütülmüş kopyaları kamusal mekânlara yerleştirilmiştir. Bu sanat yapıtları genellikle uluslararası tanınan erkek sanatçıların eserleridir ve kamusal olarak yorumlamak için ölçüleri ve boyutları dışında hiçbir ayırt edici nitelikleri yoktur. Bu yapıtları kamusal olarak adlandırmanın en akla yakın hali bunların dış mekânlarda veya açık ve fiziksel erişim sınırları olmayan üniversite kampüsleri, parklar, federal binaların girişleri, plazalar, şehir sokakları ve havaalanları gibi mekânlarda yer almalarıdır. Ancak bu eserler stüdyo-yapımı eserlerdir. Heykellerin büyüklüğü ölçekleriyle ilgili değildir. Çünkü, ölçek, sadece heykeli oluşturan parçaların içsel ilişkileri ile değil bundan daha önemlisi heykelin bağlamı ile ilişkisini ele alır. Bağlamın her zaman sınırları vardır ve ölçek bu sınırlarla ilişkili olarak gündeme gelir. Moore, Calder veya Noguchi gibi sanatçıların kamusal mekândaki eserlerinin ancak stüdyoda bir ölçekleri olabilir. Bu eserleri stüdyodan çıkarıp mekâna uyarlamak mekânda inşa etmekten kavramsal olarak farklıdır. Çünkü yapıtı bir bağlamda inşa edip fark gözetmeden diğer bir bağlama yerleştirip ölçek ilişkilerinin aynı kalması beklenemez. Ölçek bağlama dayalıdır. Bir yerden diğerine taşınabilir nesneler bu sebepten başarısız olmuştur.

2. MEKÂNA ÖZGÜ HEYKEL

Bu düşünce doğrultusunda, modernist heykelin anıt mantığından koparak mekâna özgülüğünü kaybetmesi birçok eleştiriye yol açmıştır. Bu tepki heykelin süslemeci ve kaidesinden indirilmiş nesne olarak anıtsal modeline karşı oluşmuştur. Bu durum kamusal mekânda heykelin mekâna-özgülüğü sorununu gündeme getirmiş ve sanatçıları mekânı geri kazanmaya itmiştir. Bu bağlamda, Thierry de Duve, "Ex Situ" adlı yazısında "özellikle de son 20 yıldaki heykelin, sit kavramını, sitin yok olduğunu kabul ederek yeniden kurma girişimi olduğunu öne sür[mekte] (De Duve, 2002: 111)" ve buna bağlı olarak üç stratejiden bahsetmektedir. *In situ*'yu var olduğu yer ile bağlantısı olan sanat izleği olarak ele aldığımızda kamusal alanda anahtar çözümlerden biri kamusal sanat için site-spesifik prensiplerin benimsenmesi olmuştur. Bununla beraber Thierry De Duve *in situ*'yu mekâna-özgülükle ilişkilendirmemektedir.

Modernist heykelin kamusal mekân sorununa dair önemli bir kategorizasyonu Robert Irvin'in *Being and Circumstance: Notes Toward a Confidential Art* (1985) (varlık ve koşullar: güvenilir bir sanata doğru notlar) adlı kitabında görülebilir. Irvin, kitabında kamusal mekândaki heykeli dört kategori altında toplar.

Bunlar:

Site-dominant (mekâna hâkim): Henry Moore

Bu kategori kendi bütünlüğü olan ve sanatsal amacı belli bir yerin özelliklerine bağlı olmayan heykelleri kapsamaktadır. Bunlar kavramsal olarak çevrelerinden bağımsızdır ve kentin içinde

farklı mekanlarda veya birçok farklı kente yerleştirilme olanağına sahiptir. Ölçek sorununa önem vermeyen bu heykeller sık sık uygunsuz ve görsel olarak ezici meydanlara yerleştirildikleri için değerini kaybetmektedir.

Site-adjusted (mekâna uyarlanmış): Mark Di Suvero

Bu kategorideki heykellerde bir önceki kategorideki gibi atölyede oluşturulur ancak ölçek, renk, doku veya kütleyi içeren çeşitli görsel etkileşimlerle bir yere bağımlıdır. Bu türden yapıtlar kentsel mekanlara yerleştirilirken çevre ilişkileri konusunda peyzaj mimarlarından destek alabilir. Peyzaj, ile heykel arasında kurulan bu ilişki sayesinde yapıtın daha iyi algılanması sağlanır.

Site-specific (mekâna-özgü) Richard Serra

Mekâna özgü kamusal heykel yerin fiziksel kültürel ve tarihsel özellikleri değerlendirilerek tasarlanır.

Site conditioned/determined (mekâna uygun mekâna göre belirlenen) Robert Irvin

Modernist (site dominant) heykelin mekâna özgülüğe olan göreceli ilgisizliği hakkında belki de en belirgin ifadeleri 1970'lerde Henry Moore dile getirmiştir ki bu ifadeler kamusal alanda sanat yapan birçok sanatçıyı temsil etmektedir. Moore açıkça bir mekâna gidip baktıktan sonra bir şeyler düşünerek çalışmaktan kaçınmaktadır. Herhangi bir heykelini özel bir mekâna düşünmesi istendiğinde yaptıklarına ve yapıyor olduklarına bakar fakat orası için özel bir şey yapmaya uğraşmaz. Moora'a göre; heykeli dış mekânda en iyi gösterecek şey ağaçlar, evler, insanlar ve diğer çevresel etkenlerle ilişkilenmesi değil, gökyüzü ile ilişkilenecek şekilde yerleştirilmesidir. Çünkü; yalnızca gökyüzü kilometrelerce uzaktan sonsuzluk ve gerçekliği karşılaştırabilmemizi sağlar. Böylece heykeltıraşın içsel hesaplaşmasını karşılaştırma olmadan keşfedebiliriz. Anlaşılacağı üzere Henry Moore, mekânın durumunu heykel üretimi ve kavramı açısından alakasız olarak görmekte ve heykelin izleyenlere daha güçlü konuşabilmesini hedeflemektedir.

Resim 7. Henry Moore, UNESCO heykeli (1957 – 1958)

Böyle çalışmalar yapan sanatçıların kafasını kurcalayan temel mesele yapıtlarının estetik kalitesini arttırmaktır. Mimarlar açısından ise binanın ya da mekânın ikincil bir elemanı olan faydalı bir görseldir. Böylesi bir düşünce sanat ve mimarlık arasında katı bir ayrımı ifade eder. Hatta, birçok eleştirmen ve sanatçı kamusal alana yerleştirilmiş imza tarzı yapıtların müzenin uzantısı olduğunu ve bağımsız sanatçıların reklamı olduğunu tartışmaya başlamıştır. Bu eleştirmenlere göre, kamusal sanat genel izleyiciye karşı erişimsiz, ilginç olmayan ve anlamsız kalmıştır. Bu bağlamda kamusal mekândaki modernist heykel, anıtın izleyicinin davranışsal alnında yaşattığı kopukluğa da bir çözüm getirememiş ve gündelik hayatın akışına bir ferahlık getirmek yerine istenmeyen misafir olarak görülmüştür. Birçok eleştirmen, sanatçı ve sponsorun hem fikir olduğu gibi, kamusal sanat en iyi durumda çevresinin muntazam mantığına güzel bir kontrast ve hoş dekoratif bir efekt oluşturur. En kötü durumda başat ve zengin sınıfın boş ganimetini anan kurumsal bir biblo veya mimari bir mücevherdir.

Ki Richard Serra duvar görünümlü çelikten yapılmış Tilted Arc (1981) heykeliyle (res. 8) bu tür bir üretime karşı tanımını önermiştir. 1980'lerin başında Serra açıkça kamusal sanatın mimari tasarıma uyumuna olan yaygın eğilimi reddetmiştir.

Resim 8: Richard Serra, Tilted Arc (1981)

Serra'ya göre: "mekâna-özgü yapıtlar, verili mekânın çevresel bileşenleri ile hesaplaşır…. Yapıtlar, mekânın bir parçası haline gelir ve mekânın yapılanmasını organizasyonunu kavramsal ve algısal olarak yeniden yapılandırır." Şöyle söyler Serra: "yapıtlarım asla bir mekânı dekore etmez, tasvir ve tarif etmez" (Serra, 1994, 202).

1979 yılında yapımına başlanan ve 1981 yılında yerine konan 3.5 mt yüksekliğinde ve 40 metre boyundaki bu yapıt 15 Mart 1989'da çalışmanın yasal uygunluğuna ilişkin 5 yıllık bir tartışmadan sonra kaldırılmış ve yeri değiştirilmiştir.

Serra heykelinin yerinin değiştirilmesine karşı argümanlarına mekâna-özgü (site-specific) sanatın mekânıyla bozulamayacak şekilde bağlı olduğunu ileri sürerek devam eder. Ona göre yapıtın yerini değiştirmek onu yok etmektir. Şöyle demektedir: "Tilted Arc başından itibaren site-specific bir heykeldir ve mekâna uydurulmuş (site-adjusted) veya taşınabilir olduğu anlamına gelmez" (Serra, 1994, 202). Serra'nın amacı, izleyiciyi heykelin içine çekmekti. Eser yaratıldığında mekân, ilk olarak heykelin bir işlevi olarak anlaşılacaktı. Heykelin yerleşimi de plazanın uzamını değiştirecekti.

Mekâna-özgü yapıtlar verili mekânın öğeleriyle hesaplaşır. Mekâna-özgü eserlerin ölçekleri, boyutları ve yerleri mekânın topoğrafyasıyla keskinleştirilir. Bunlar kent, manzara veya mimari sınırlar olabilir. Yapıt, mekânın organizasyonunu algısal ve kavramsal olarak yeniden yapılandırarak onun bir parçası olur. Serra, sanat yapıtı ve mimari arasındaki fiziksel ilişkiye şu sözleriyle öncelik tanıyor gibi görünmektedir: "Mekân-bazlı yapıtların özgüllüğü onların oraya bağımlı ve orası için düşünülmüş ve oradan ayrılamayacağı anlamına gelmektedir. Heykelsi elemanların ölçeği, boyutları ve yerleşimi mekânın verili bağlamının belirli unsurlarının analizi ile sonuçlanır. Verilen mekânın ilk analizi sadece biçimsel değil aynı zamanda mekânın sosyal ve politik karakteristiklerinin değerlendirilmesine götürür" (Serra, 1994, 202). Mekâna-özgü yapıtlar, değişmez bir şekilde daha geniş bir sosyal ve politik bağlam hakkındaki bir yargıya işaret eder ki aynı zamanda onu bir parçasıdır. Diğer bir deyişle mekân fiziksel olmasının yanı sıra sosyal ve politik bir yapı olarak düşünülmektedir. Daha da önemlisi Anlaşıldığı üzere Serra, sanat yapıtıyla mekânı arasında bir ilişki tahayyül etmek yerine bir yargı uyandıran ve mekânın sosyo-politik durumu hakkında sorgulayıcı bir eylem içermesini tercih etmektedir. *Tilted Arc* plaza uzamını sert bir biçimde boydan boya keserek ikiye ayırır. Heykeli savunanlar bunu yaparak sosyal bölünmeyi, farklılaşmayı ve parçalanmayı ortaya çıkardığını öne sürmektedirler. Tutarlı bir bütünlük olarak federal plaza hayalini yok ederek Serra, kamusal alan olarak hali hazırdaki işlevsizliğinin altını çizer. Serra'ya göre ancak verili mekâna karşı çıkılırsa sanat atanmaya karşı koyabilir.

Serra'nın durumunda mekâna-özgülük sanat yapıtıyla mekânı arasında kesin bir düzensizlik üzerine temellenmiştir. Bu düzensizlik kamusal alanda sanat modeli bağlamında sanatın ve mimarinin bütünsel dizilimine antitez oluşturmaktadır.

Le Corbusier de mekâna-özgü eserlerin bağlamlarını değiştirme konusundaki belirgin niyeti fark ettiğini, 1932 yılında Yazar Victor Nekrasov'a yazdığı bir mektupta anlatmıştır. Şöyle der Le Corbusier:

"Moskova'da, Kremlin'deki kiliselerde birçok muhteşem Bizans freskleriniz var. Bazı durumlarda, bu resimler mimariyi baltalamaz. Ama herhangi birinin ona eklemlendiğinden de emin değilim. Freskonun bütün problemi budur. Freskonun, sadece duvara vurgu yapan bir şey olmadığını kabul ediyorum, tam tersine, duvarın sabitliğine ve ağırlığına dair her kavramı vahşice yok eder. Michelangelo'nun, Sistine Chapel'deki "Kıyamet Günü" nün duvarı yok ettiğini, Sistine Chapel'in tavanının da tavan fikrini tamamen bozduğunu kabul ediyorum. İkilem çok basit: Eğer, Sistine Chapel'in duvarı ve tavanı, form olarak korunmak istenseydi freskolarla boyanmaması gerekirdi. Demek oluyor ki; birisi orijinal mimari karakteri sonsuza kadar ortadan kaldırmak ve yerine başka bir şey yaratmak istiyordu, ki bu olumlanabilir" (Serra, 1994, 203).

Bu durumda önemli olan mekâna-özgü sanatın bu eleştirel işlevinin modernist sanatın malzemeye özgü olma kaygıları eleştirisiyle direk bağlantılı olduğunu ortaya koymak gerekir. Serra'nın açıkladığı gibi: çevrelerinden bağımsız olma izlenimi veren modernist yapıtlardan farklı olarak ve sadece kendi malzemelerinin diliyle ilişkili olma işlevi gören mekâna-özgü yapıtlar iki ayrı dilin arasında bir mukayeseye vurgu yapar ve bu sebeple birinin dilini diğerini eleştirmek için kullanır. Mekânın fiziksel ve sosyo-politik unsurlarına karşı çalışmaya ek olarak

sanat yapıtı eş zamanlı olarak mekânın kendisini diğer bir malzeme, diğer bir dil olarak tanımlar. Diğer bir deyişle, mekâna karşı çalışmak, sanatsal özerkliğin modernist yanılsamasına karşı çıkmak anlamına gelir. Serra'nın durumunda "öteki" onun heykel diline göre mimarlık olmaktadır ve mimarlık, politik gücün sorgulanabilir ideolojisinin malzemesel tezahürü olmaya hizmet eder. Sonuç olarak mekâna-özgü çalışmak mimarlığa karşı çalışmak anlamına gelir.

SONUÇ:

Heykel sanatı yüz yıllar boyunca mimarlığın bir unsuru olarak görülmüştür. Bunu anıt kelimesine hem mimarlık hem de heykel sanatında karşılaşılması ve aralarındaki anlamsal ilişki arasındaki benzerlik de katılabilir. Hatta günümüzde mimari heykel ve heykelsi mimari gibi kavramları da eklediğimizde durum giderek karmaşıklaşır. Bu uzun zaman diliminde heykel, mimarinin anlamına katkı sağlatacak onunla bütünleşecek bir eleman olarak ele alınmıştır. Heykelin mimariden koparak sadece kendini temsil eden bir antite olarak ortaya çıkması ancak modernizmle gerçekleşmiştir. Sonrasında mekâna uyarlanmış (site-adjusted) ya da mekâna hâkim (site-dominant) örneklerini gördüğümüz modernist heykel Mimariden koparak mekânsızlaşan ve evsizleşen heykelin bağlamından da kopmasını sorun edinen heykeltıraşlar kendilerine bir çıkış noktası arayışı içerisine girmiş ve bunun çözümünü mekâna özgülükte bulmuşlardır. Mekâna özgülük heykelin, yer aldığı uzamın parametreleri üzerinden yeniden inşa edilmesini ifade eder. Yer aldığı mekân hakkında simgesel bir dil ile konuşmak yerine onu yeniden tanımlamayı hedefler. Üretiminin merkezine bu meseleyi koyan Richard Serra yapıtları ile mekânı tanımlamanın da ötesine geçerek mekâna özgülüğü de yeniden tanımlar. Serra'ya göre mekâna özgü heykel sözünü mimarlığa karşıt olarak üretmelidir. Bu bağlamda mekâna özgülük ideolojik bir mesele olarak yeniden tanımlanmaktadır. Kamusal alanda sanat bağlamında heykel, mağara resimlerinden günümüze belki de ilk kez mimari tarafından dayatılan ideolojik olgulara ve toplumun sanatı tüketim değerlerine karşı sözünü söylemiştir.

KAYNAKÇA

ARENDT, H., (2008), İnsanlık Durumu, çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul

De DUVE, T., (2002), Ex-Situ, Sanat Dünyamız, Sanat Dünyamız, Kış (Heykel Özel Sayısı), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 82.

HABERMAS, J., (2012) Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, çev: Tanıl Bora, Mithat Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları, 10. Baskı

HABERMAS, J., "Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale", **Birikim Dergisi**, Şubat 95, Sayı:70, s.62

IRWIN, R., (1985), Being and Circumstance, Notes Toward a Conditional Art, The Lapis Press,

KRAUSS, R. E. (2002), Mekâna Yayılan Heykel, çev. Tuncay Birkan, Sanat Dünyamız, Kış (Heykel Özel Sayısı), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 82.

MICHALSKI, Sergiusz, Public Monuments: Art in Political Bondage 1870–1997 (Essays in Art and Culture), Paperback

NEGT, O., KLUGE, A., (2004), "'Kamusal Alan ve Tecrübeye' Giriş", ed. Meral Özbek, **Kamusal Alan**, Hil Yayın, İstanbul,

SERRA, R., (1994), Writings and Interviews, University of Chicago Press; 1 edition

SERRA, WITTGENSTEIN VE SEARLE: HEYKELDE ANLAM SORUNU ÜZERİNE BİR DENEME

SERRA, WITTGENSTEIN AND SEARLE: A STUDY ON THE PROBLEM OF MEANING IN SCULPTURE

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Emre YAVUZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü

ÖZET

Bu çalışma heykel sanatında anlam sorununu dil felsefesi bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Anlam sorunu heykelin yer aldığı mekâna ve heykelin yapım sürecine ilişkin iki ayrı düzlemde ele alınabilmektedir. Heykel sanatında mekânın anlam oluşturması üzerine pek çok araştırma yapılmış ancak yapım sürecinin heykelin anlamlandırılmasında nasıl bir etkisi olduğuna çok az değinilmiştir. Bu araştırma Richard Serra'nın heykelleri ile yapım süreçleri arasında kurulan anlamsal ilişkiye odaklanmaktadır. Process Art (Süreç Sanatı) akımına dahil edilen, hatta belki de bu akımın en önemli sanatçısı olduğu ileri sürülebilecek olan Serra, özellikle ilk dönem yapıtlarında heykelin yapım sürecinin onun anlamı konusunda büyük bir önem arz ettiğini açıkça gözler önüne sermektedir. Heykel sanatında neyin yapıldığından nasıl yapıldığına doğru yaşanan dönüşüme odaklanarak, Serra tarafından vurgulanan anlamının sadece bir eyleme indirgenmesinin anlamsal karşılığı sorgulanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, 20. Yy'ın en önemli felsefecilerinden olan Ludwig Wittgenstein, J. L. Austin ve özellikle de California Üniversitesi Felsefe Profesörü John R. Searle'ün 50'li yılların ortalarından 70'li yılların sonuna dek sürdürdüğü dil felsefesi çalışmaları Serra'nın heykellerinin anlamlandırılmasında yol gösterici olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Heykel, Anlam, Dil, Felsefe, Süreç Sanatı

ABSTRACT

This study aims to deal with the problem of meaning in sculpture in the context philosophy of language. The problem of meaning can be addressed in two different levels regarding the place where the sculpture is located and the process of making the sculpture. A lot of research has been done on the meaning of space but little has been touched on how the making process has an effect on the meaning of the sculpture. This research focuses on the semantic relationship established between Richard Serra's sculptures and the production processes. Serra, who was included in the Process Art movement and perhaps even claimed to be the most important artist of this movement, clearly reveals that the process of making the sculpture has a great importance in its meaning, especially in his early works. Focusing on the transformation from what is made to how it is made in the art of sculpture, the semantic equivalent of the meaning emphasized by Serra will be reduced to just an action. In this context, the philosophy studies of the most important philosophers of the 20th century; Ludwig Wittgenstein, J. L. Austin and especially John R. Searle's studies of philosophy of language from the mid-50s to the end of the 70s is guiding in making sense to sculptures of Serra.

Keywords: Sculpture, Meaning, Language, Philosophy, Process Art

GİRİŞ:

Wittgenstein'a göre bir kelimenin anlamı onun kullanımıdır. John M. Heaton, *Wittgenstein ve Psikanaliz* adlı kitabında 'serbest çağrışım'la dilin kullanımları arasında bir analoji kurarken bir şeyin nasıl söylendiğinin ne söylendiğini belirlemesi üzerinde durmaktadır. Heaton şöyle der: "Bir zorluk karşısında sadece ne söylenmesi gerektiğini bulmak değil, zorluk hakkında nasıl konuşmak gerektiğini de bulmak da önemlidir; Wittgenstein'ın felsefi düşüncelerini (philosophical remarks) serbest çağrışıma benzer şekilde kullanmasının nedeni de budur. Bir şeyin nasıl söylendiği, söylenen şeyi belirler; bir şeyin söyleniş biçimi düşünceyi gösterir" (Heaton, 2002: 22). Dolayısı ile kullandığımız kelimelerin tonlaması ve jestleri söylediklerinden daha fazlasını ortaya çıkarmaktadır. Rainer Maria Rilke ise, *Auguste Rodin* kitabının girişinde yer alan epigrafta Pomponius Gauricus'un *De Sculptura* adlı eserinde yer alan

"Yazarlar sözlerle etki ederler… Heykeltıraşlar ise eylemlerle." sözlerine yer verir (Rilke, 2016). Anlaşıldığı üzere Gauricus'un bu sözleri heykeltıraşlık ve yazarlık arasında kesin bir ayrım olduğunu öne sürmektedir. Ancak her iki eserin de yazıldığı dönemlerde sözcelemelerin (utterances) edimselliği ve etkiselliği düşüncesi ortaya çıkmış değildir. Bu düşüncenin kavramsallaşması Austin ve Searle'ün geliştirdiği söz edimleri kuramı sayesinde gerçekleşmiştir.

Sözler ya da sözcelemeler ile eylemler arasında kurulacak analoji doğrultusunda, Richard Serra'nın heykel yapma yöntemleri incelendiğinde dilin edimsel kullanımına benzer bir yaklaşımla karşılaşırız. Bu bağlamda Serra'nın, "yaptıklarımıza bir anlam kazandıran, yaptığımız şeyi nasıl yaptığımızdır" sözleri tam da bu duruma işaret etmektedir (Serra, 1994: 54). Serra, *Cutting; Device: Base-Plate-Measure* (1969) (res. 1) isimli yapıtındaki problemin, farklı elemanları yan yana kullanmak olduğunu öne sürmekte ve bir çizgiyi kesmenin bu elemanların bölünmesi ve birbirinden ayrılması anlamına geldiğini belirtmektedir.

Resim. 1: Richard Serra, *Cutting; Device: Base-Plate-Measure* (1969)

Kesme eylemi, parçalar arasındaki ilişkiyi, öğelerin doğrudan yan yana gelmesinden farklı bir şekilde bildirerek alanı yeniden yapılandırmaktadır (Serra, 1994: 54). Bu anlayış bizi dil felsefesi bağlamında "dili bir insan davranışı olarak incelemenin önemini vurgulaması bakımından Wittgenstein'ın ikinci dönemi ile ilişkilendir[memiz]" (Searle; 2000: 12) konusunda ipucu verir niteliktedir. R. Levent Aysever Searl'ün *Söz Edimleri* kitabının sunuşunda Austin ve Searl'ün "dilsel davranışı yöneten kuralları ortaya çıkarmaya yönelik araştırmayı, anlam sorununun çözümü" olarak gören çizgide yer aldıklarını ifade etmektedir. Searl'e göre: "bir tümcenin anlamı, onun bütün anlamlı ögelerinin, tümcenin içinde geçen sözcüklerle ve bu sözcüklerin diziliş sırasıyla sınırlı olmadığı herkes için apaçık değildir. Bir tümcenin derin yapısı, vurgusu, tonlaması da onun anlamını belirleyen ögeler arasında yer alır" (Searle; 2000: 12). Bu da sözcelemenin edim söz gücü olarak tanımlanmaktadır. Yani sizden bir şey yapmanız istendiğinde dile getirilen sözcelem, rica gücünü taşıyabileceği gibi, bir yakarı ya da bir emir gücü de taşıyabilir (Searle; 2000: 30). Bu görüş, Serra'nın- özellikle ilk dönem heykellerinde *ne* yapıldığından çok *nasıl* yapıldığının, yapıtın anlamı hakkında fikir verdiği düşüncesi ile ilişkilendirilebilir. Ancak, Serra'nın heykellerinde bu düşüncenin nasıl

açığa çıktığına geçmeden önce sanat yapımındaki bu felsefi yaklaşımın kökenine bakmak yararlı olacaktır.

1. WHEN ATTITUDES BECOME FORM (WORKS – CONCEPTS – PROCESSES – SITUATIONS – INFORMATION) [TUTUMLAR BİÇİME DÖNÜŞÜNCE (İŞLER – KAVRAMLAR – SÜREÇLER – KOŞULLAR – ENFORMASYON)]

1960'larda ve 70'lerde ortaya çıkan ve o zamandan beri sanat üretimine genel bir felsefi yaklaşımı ifade eden Süreç Sanatı (Process Art) akımının önemi, sanatsal yaratım süreci ve eyleminin, bu süreç ya da eylem sonucu ortaya çıkan bitmiş ürünün yerine konması şeklinde ifade edilebilir. 1960'ların sanat ortamında gelişen ve Richard Serra, Lynda Benglis, Robert Morris, Bruce Nauman ve Keith Sonnier'in de yer aldığı, sanat yapıtının değerli olması fikrine meydan okuyan bu akım, kavramsal olan ile atölyede gerçekleştirilen yapıtın fiziksel ve kütlesel gerçekliği arasında köprüler kurarak sürecin kendisini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen iki sergi, akımın adının duyurulmasına ön ayak olmuştur. Bunlardan biri, küratörlüğünü Harald Szeemann'ın yaptığı, İsviçre'nin Bern şehrindeki Kunsthalle'de 1969 yılında açılan ve Post-Minimalist dönemin belki de en önemli etkinliği olan *When Attitudes Become Form (works – concepts – processes – situations – information)* sergisidir (res. 2). "Szeemann, [serginin] katalog metninde bu tutumların ortak noktalarını, "biçime açıkça karşı gelme, ileri seviyede kişisel ve duygusal bağlılık, daha önce sanat olarak tanımlanmamış kimi objelerin sanat olarak öne sürülmesi, ilginin sonuçtan ziyade sanatsal sürece kayması, gündelik malzemelerin kullanımı, iş ile malzemenin etkileşimi, sanatsal bir ortam ve atölye olarak Toprak Ana, kavram olarak çöl" şeklinde tanımlıyordu" (Gürlek, 2013: 4).

Resim 2: Harald Szeemann'ın küratörlüğünü üstlendiği *When Attitudes Become Form (works – concepts – processes – situations – information)* Sergisinden, Kunsthalle Bern

Szeemann ayrıca metinde, yönteme ya da 'sürece' ilişkin sanat yaptıklarını ifade ettiği üç sanatçıdan (Richard Serra, Keith Sonnier ve Robert Ryman) bahseder. Sergide Szeemann, sanatçıları yönelimlerine ve malzeme seçimlerine göre gruplayarak başka türlü aralarında ilişki kurulamayacak topluluklar yaratmaya çalıştığını ifade etmektedir (Szeemann, 1969). Katalogda yer alan "Notes on the New" başlıklı yazısında şu sözlere yer vermektedir: "Çok farklı bir duyarlılığa sahip bir sanatçı olan Richard Serra, *yalnızca* özgül (specific) bir yer için eserler yaratır. Doğrudan zemine dökülen bir miktar erimiş kurşun elbette bir yerden başka bir yere aktarılamaz, ancak, LeWitt'in aksine Serra, dikkatimizi maddenin özelliklerinin manipülasyonuna odaklıyor (Szeemann, 1969). Anlaşıldığı üzere Szeemann, Serra'nın yapıtlarında mekâna özgü değerlerin öncesinde ve ötesinde malzemenin kullanımına ağırlık vermektedir. Bununla beraber, Marina Biryukova, "Reconsidering the exhibition When Attitudes Become Form Curated by Harald Szeemann: Form Versus "anti-form" in Contemporary Art" isimli makalesinde Szeemann'ın Serra'nın *Belt-piece* adlı yapıtını serginin simgesi olarak aldığını da aktarmaktadır (Biryukova, 2017:5). Geniş kapsamlı çağdaş sanat üretimlerini kapsayan bu sergi Kavramsal Sanat'tan Op Art'a, ve Minimalist Sanat'a kadar birçok farklı üretim biçimini içermesi açısından şüphesiz yirminci yüzyılın en önemli

sanat etkinliklerinden biri olmuştur. Diğer sergi ise, aynı yıl Whitney Müzesinde, küratörlüğünü Marcia Tucker'in üstlendiği *Anti-Illusion: Procedures/Materials* sergisidir. James Monte, sergi ile aynı adı taşıyan katalog yazısında: "Richard Serra'nın kurşun heykeli, sergilenen bir heykel olduğu kadar sergilenen bir eylemdir de. […] Mekânın ve malzemenin dönüşümü Serra'nın çalışmalarındaki görsel elemanlardır" diye yazmıştır (Monte, 1969: 5-6).

When Attitudes Become Form sergisinde yer alan *Shovel Plate Prop, Close Pin Prop, Sign Board Prop* adlı yapıtlarında (res. 3) bu durum kurşun elemanları basitçe duvara dayamaktan ibaretti. Ancak Serra'nın bu türden yapıtları genel olarak süreç esnasında ya da bir süreci temsil eden nesneler olarak sunulduğu şeklinde yorumlanmış olsa da aslında sanatçının, "Süreç Sanatı" (Process Art) ile ilişkisi yanlış anlaşılmıştır.

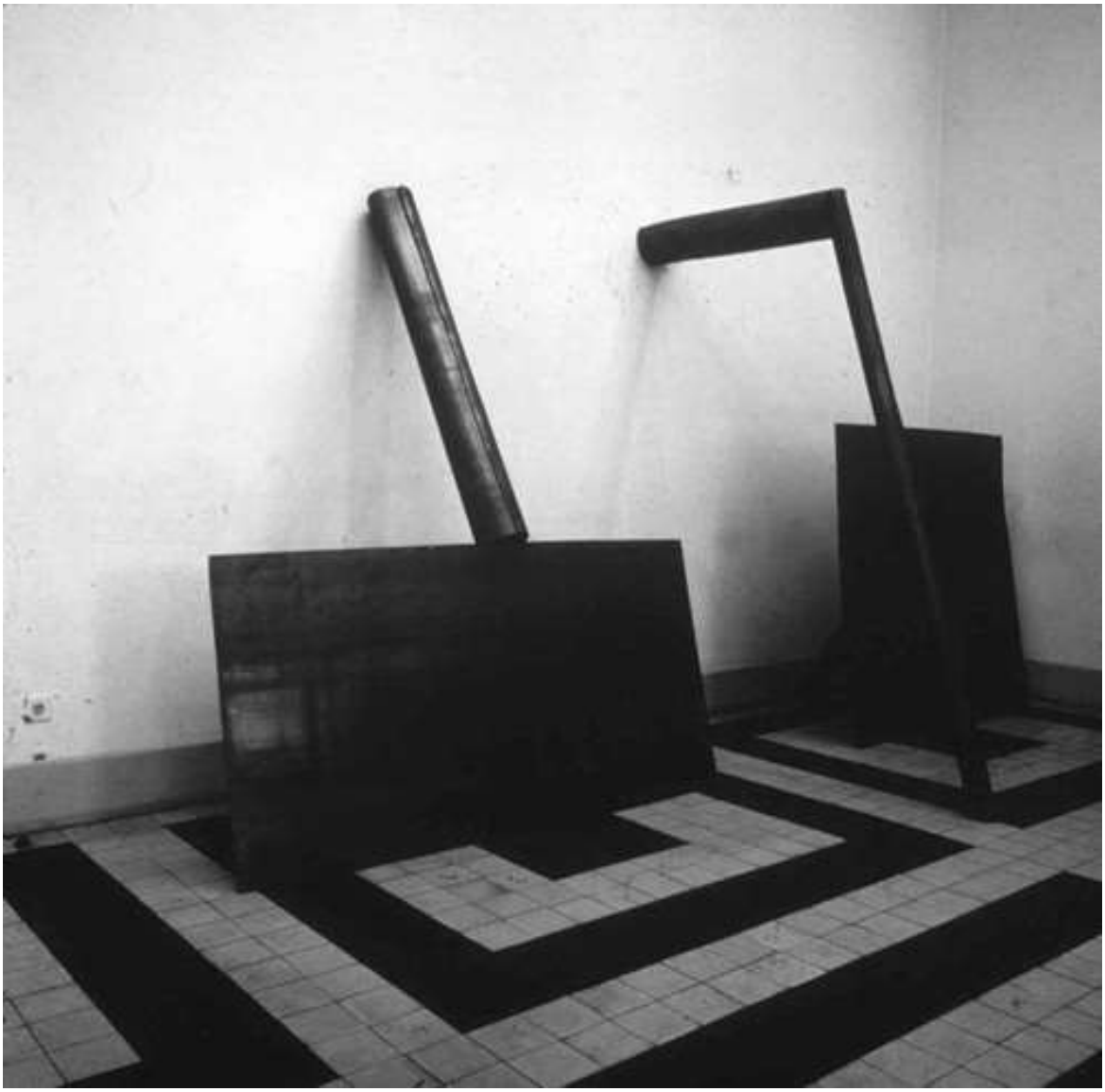

Resim 3: Richard Serra, *Shovel Plate Prop, Close Pin Prop, Sign Board Prop,* (1969)

Serra, Peter Eisenman ile olan söyleşisinde bu yanlış anlamayı şu sözlerle savuşturur: "Daha önce söylediğim gibi, "nasıl"ın "ne"yi tanımlaması ile ilgileniyordum. Yaratıcı sürecin mistifikasyonuna inanmıyorum (Serra, 1994: 144). Bu payandalar, heykelin bir elemanının diğerini yerden kaldırması işlevini görmekteydi. Yapıtların adlarıyla da vurgulanan bu basit işlem yapıtın anlamını oluşturmaktaydı. Yani kaldırma işleminin yapılması değil bu işlemin nasıl yapıldığı heykelin anlamını oluşturan ana unsurdu. Bu durum açıkça Wittgenstein'ın *Philosophical Remarks*'ta "*nasıl* aradığını söyle ve ben de sana *ne* aradığını söyleyeyim" ifadesi ile benzerlik gösterir (Wittgenstein, 1975: 67). Burada bir parantez açmak gerek; çünkü, kullanımın anlam ile olan ilişkisi heykel sanatı açısından iki ayrı düzlemde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki heykelin bağlamını, diğeri [burada vurgulanmaya çalışıldığı üzere] heykelin "nasıl" yapıldığını işaret eder. Bu noktada dil felsefesi açısından bir açıklama yapma gereği ortaya çıkmaktadır. Searle, *Söz Edimleri*'nde anlam ve kullanıma dair yanılgılara değinir. Ona göre; 'Anlam kullanımdır' sloganı "bir sözcüğün anlamının, sözcüğün çağrıştırdığı içebakışla görülebilen zihinsel bir nesne ya da sözcüğün yerine geçtiği soyut ya da somut, zihinsel ya da fiziksel, tikel ya da genel bir nesne aranarak değil; daha çok sözcüğün dil içinde gerçekte nasıl kullanıldığı dikkatle araştırılarak bulunabileceği inancını dile getirmekteydi" (Searle, 2000: 238). Bu yanılgı dilci filozofların "sözcüğün kullanımı ile o sözcüğün geçtiği tümcenin kullanımını birbirlerinden ayırmalarına izin vermedi; bu yüzden de, belli bir takım koşullar altında şöyle şöyle söyleyemediğimiz için, o koşullarda şöyle şöyle olmasının da *doğru olamayacağı* gibi yanlış bir kanı da yarattı" (Searle, 2000: 239). Bu bağlamda anlam kullanımdır olduğu için *S* sözcüğünün anlamı nedir? Sorusunu *S* nasıl kullanılır? sorusuyla ve bunu da *S* sözcüğünü içeren tümceler nasıl kullanılır? Sorusu ile aynı soru olarak kabul ettiler. Bu ayrım, Wittgenstein'ın *Tractatus Locigo-Philosophicus* 3.3'te bildirdiği üzere: "Ancak tümcenin anlamı vardır; ancak tümcenin bağlamında bir adın imlemi vardır" şeklinde ifade edilmektedir (Wittgenstein, 2002: 33). Bu bağlamda ele alındığında nasıl ki sözcüğün kullanımı ile cümlede nasıl geçtiği arasında anlamsal bir ayrım var ise, heykelin nasıl yapıldığı ile mekânda nasıl kullanıldığı yani bağlamı arasında da bir ayrım vardır. Heykelin nasıl kullanıldığı, yer aldığı mekâna yani bağlamına, nasıl yapıldığı ise sürece dair, fenomonolojik bir çözümleme gerektirmektedir. Bunlardan ilki izleyicinin, diğeri sanatçının davranışsal alanına ilişkindir. Robert Morris, süreç, yapıtı öncelemek yerine onun bir parçası olduğu için, sanat yapımında dünya ile daha doğrudan bir ilişki kurulabilir. Çünkü, biçimlendirme sunuma giderek daha çok sokulmaktadır, diyerek açıkça sanatın arzu edilen amacının dünyayla doğrudan ilişkiye girmek olduğunu varsaymaktadır. Kim Grant, *All About*

Process: The Theory of Modern Artistic Labour adlı kitabında Robert Morris'in sanatın baskın sosyal fonksiyonunun sanat yapmanın doğasının neden çok az araştırıldığını açıkladığını öne sürdüğünü söylemektedir (Grant, 2017: 197). Grant ayrıca, bu davranış biçimlerinin bugüne kadar göz ardı edildiğini çünkü sanatı tartışanların nasıl yapıldığına dair hiçbir fikri olmadığını da vurgulamaktadır (Grant, 2017: 197). Bununla birlikte, her ikisinin de heykelin anlamını oluşturan unsurlar olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir. Bu çalışma heykelin nasıl yapıldığının onun anlamı konusundaki önemine odaklandığı için mekâna ilişkin fenomonolojik çözümlemeye değinilmesine gerek görülmemiştir. O halde heykelin nasıl yapıldığının anlam oluşturması meselesini Serra'nın fiiller listesi üzerinden açmak faydalı olacaktır.

2. VERB LIST (FİİLLER LİSTESİ)

Resim 4: Richard Serra, *Verb List*, 1967-1968

Verb List, (res. 4) Richard Serra'nın 1967 ya da 1968 yıllarında kendisi için kaleme aldığı ve 1972'de yayınlanan çalışma notlarından oluşan ve heykel malzemesinin olası manipülasyonlarına karşılık gelen bir listedir. Bu liste onun, "payanda" (prop) parçalarından önceki tüm heykelleri kapsayan ilk dönem çalışmaları bağlamında, sürece yaklaşımına dair

her tür eleştirinin de ana kaynağıdır. Heykel yapım sürecinin bir başka yönüne odaklanan bu liste heykel üretimine dair prosedürlerin sarih bir şekilde gözlemlenmesiyle ortaya çıkmaktaydı. Benjamin H. D. Buchloh "Process Sculpture and Film in the Work of Richard Serra" adlı makalesinde, "1966 yılı civarında sürecin heykeldeki tezahürü, hem heykeli oluşturan güçlerin keşfi ve temsiline hem de maddenin özelliklerinin daha kesin bir şekilde anlaşılmasına, kısmen de daha [Carl] Andre'nin malzemelerin özgüllüğü üzerine daha önceki düşünceleri yoluyla ortaya çıkmış olabilecek bir anlayışa dayanıyordu" diye yazar (Buchloh, 2000: 7). Listede eylemleri temsil eden ve dirençli bir malzemeye uygulanabilir olan seksen dört geçişli fiilin yanı sıra, doğal güçlere mahsus ve maddeyi etkileyecek durumlara dair önermesel içeriği olan gerilimli, dalgalı, âtıl, simetrik, sürtünmeli… gibi tümceler de bulunmaktadır. Bu fiillerin birçoğu Serra'nın üretiminde tanınabilir süreçlere işaret eder. Rosalind Krauss *Passages in Modern Sculpture*'da bu liste hakkında şöyle söyler: "Bu, her biri belirlenmemiş bir malzeme üzerinde uygulanacak tikel bir eylemi belirten geçişli fiiller zinciri üzerine düşünürken, bunu normalde bir heykeltıraşın not defterinde bulunması beklenenden ayıran kavramsal bir mesafe hissedilir. Bir form envanteri yerine Serra, davranışsal tavır listesi koymuştur. Yine de bu fiillerin kendilerinin sanat formları ürettiği kolayca fark edilir; bunlar adeta bir yapıt inşa edebilen makineler gibi harekete geçebilmektedir" (Krauss, 1981: 276). Serra'nın listesinde yer alan katlama, yuvarlama, ayrıma gibi seksen dört eylemden oluşan bu geçişli fiiller belirtili nesne ya da belirtisiz nesne alabildiklerinden kendilerine yöneltilen "neyi" sorusuna cevap verebilmektedir. Serra'nın heykelleri bağlamında "neyi" sorusuna verilen cevap malzemeyi ifade etmekte ve aynı zamanda o malzemenin "nasıl" ele alınacağını da göstermektedir. *Thirty-five Feet of Lead Rolled Up* (1968) (res. 5) adlı yapıtı yaklaşık 10.67 metre uzunluğunda kurşun levhanın kendi içinde sarılmasıyla (to roll) gerçekleşmiştir. Krauss'a göre; "malzemeyi, o malzemeye uygulanan fiziksel bir işlemle düzenlemek, açık bir şekilde sanat eserini olası tüm

yanılsamalardan arındırmak" anlamına gelmekteydi (Krauss; 1986: 19).

Resim 5, Richard Serra, *Thirty-five Feet of Lead Rolled Up* (1968)

Bu açıdan bakıldığında Serra'nın yanılsamayı resimsel bir mesele olarak ele aldığı ve heykelini bundan arındırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Çünkü o sadece heykel dili aracılığı ile anlatılabilecek olanla ilgileniyordu. *Conversations about Sculpture*'da Hal Foster ile söyleşilerinden birinde; "öyle ki; heykelin durağan bir izleyici için görüntüye veya fikre indirgenmesi ve deneyimin diğer bir dile çevrilmesi (translate) fikrinden veya anlatımından her koşulda kaçınılması gerekir" diye belirtmektedir" (Serra, Foster, 2018: 198). Dolayısı ile bunu başarmak için Serra, resimsel olandan kaçınmanın bir yolu olarak neyin yapıldığının değil nasıl yapıldığı ile ilgilenmekte ve bu durumun heykel sanatı açısından öneminin altını çizmektedir. Çünkü heykelde ya da genel olarak görsel sanatlarda ne yaptığın sorusu konuya (subject-matter) ilişkindir. Oysa Serra, problemi tamamen temel heykelsi ve strüktürel prensipler üzerinden değerlendirdiği için yerçekimi, ağırlık, uzam, çizgi, tektonik ve malzemelerin fizikselliği vb. meselelerin "nasıl" üstesinden geldiği ile ilgilenmekteydi. Kim Grant'e göre: sürece dair bu çalışmalar "modernist öz-göndergeselliğin" son kalesidir (Grant, 2017: 201).

SONUÇ:

Wittgenstein *Felsefi Soruşturmalar* 'da, "bırak kullanımları öğretsin sözcüklerin anlamını" (Wittgenstein, 2017: 220) diye yazmıştır. Sözcüklerin anlamı ile kullanımları arasında bir bağlantı olduğunu öne süren bu görüş dil felsefesi bağlamında önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Austin *Söylemek ve Yapmak'*ta ""Al" deyip birine bir şey teslim etmek, hediye etmek, ödünç vermek, kiraya vermek, ya da emanet etmek olabilir" diyerek, dilde sözcüklerin

anlamının kullanımlarıyla nasıl değiştiğini vurgular (Austin, 2017: 103). Aynı şekilde Richard Serra'nın heykelleri de heykel sanatında benzer bir dönüşümü gösterir. Söz konusu dönüşüm heykelde anlamı belirleyen unsurun *neyin* yapıldığından *nasıl* yapıldığına doğru gelişmesidir. Bu bağlamda bir heykelin *nasıl* yapıldığının *ne* yapıldığını belirlediği söylenebilir. Modernizm ile birlikte ilk kez Rodin'in heykellerinde sürecin görünür hale gelmesi ile gündeme gelen ve heykelin özgöndergeselliği yani Krauss gibi söylersek sadece kendine gönderen bir antite olarak ele alınması konusunda Serra belki de son sözü söylemiştir. Çünkü Serra, sadece heykelsi bir eylem fikrini malzemenin manipüle edilmesi yoluyla heykelin konusu haline getirerek en azından heykelin yapım sürecinin bir heykel olmasını sağlamıştır.

KAYNAKLAR

AUSTIN, John, L., (2017), Söylemek ve Yapmak Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri, çev: R. Levent Aysever, Metis Yayınları, İstanbul

BIRYUKOVA, M., (2017), Reconsidering the Exhibition When Attitudes Become Form Curated by Harald Szeemann: Form Versus "anti-form" in Contemporary Art, Journal of Aesthetics & Culture, 9:1, 1362309

BUCHLOH, Benjamin H. D., (2000), Process Sculpture and Film in the Work of Richard Serra, (Richard Serra, ed: Hal Foster with Gordon Hughes), October Files, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England

GRANT, K., (2017), All About Process: The Theory and Discourse of Modern Artistic Labour, The Pennsylvania State University Press | University Park, Pennsylvania

GÜRLEK, N., (2013), Sarkis ve "When Attitudes Become Form" [Tutumlar Biçime Dönüşünce], Salt/Garanti Kültür A.Ş., İstanbul

HEATON, John, M., (2001), Wittgenstein ve Psikanaliz, çev: Gürol Koca, Everest Yayınları, İstanbul

KRAUSS, R., E., (1981), Passages in Modern Sculpture, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England

MONTE, J., (1969), Anti-Illusion : Procedures /Materials, Witney Museum of American Art, Anti-Illusion : Procedures /Materials Sergisi Katalogu, S. D. Scott Printing Co., Inc., New York

RILKE, Rainer, M., (2016), Auguste Rodin, çev: Semih Uçar, Nora Kitap, İstanbul

SEARLE, John, R., (2000), Söz Edimleri, çev: R. Levent Aysever, Ayraç yayınevi, Ankara

SERRA, R., (1994), Writings and Interviews, The University of Chicago Press, Chicago and London

SERRA, R., FOSTER, H., (2018), Conversations About Sculpture, Yale University Press, New Haven and London

SZEEMANN, H., (1969), Notes on the New, When Attitudes Become Form Sergi Katalogu, Kunsthalle Bern, Printed in Switzerland by Stampfli + Cie Ltd., Berne Switzerland

WITTGENSTEIN, Ludwig, (1975), Philiosophical Remarks, The University of Chicago Press, Chicago

WITTGENSTEIN, Ludwig, (2017), Felsefi Soruşturmalar, çev: Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul

WITTGENSTEIN, Ludwig, (2002), Tractatus Logico-Philosophicus, çev: Oruç Aruoba, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

YOUTUBE'DA ELEKTRONİK SİGARA TANITIMI
PORTRAYAL ELECTRONIC CIGARETTES ON YOUTUBE

Yüksek Lisans Öğrencisi Özge KELEBEK
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID NO: 0000-0003-0951-6815
Arş. Gör. Hakan KARAMAN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID NO: 0000-0002-5729-6012
Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID NO: 0000-0001-9989-8575

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre dünya çapında bir milyardan fazla sigara içicisi bulunmakta olup genel olarak tütün kullanımı artmaktadır. Yüksek gelirli ülkelerde azalmasına rağmen, gelişen dünyada sigara içme sıklığının artmakta ve dünyada sigara içenlerin % 80'inden fazlası düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Günümüzde, tütün kullanımı dünyanın en büyük sağlık tehditlerinden biridir ve dünya çapında her yıl beş milyondan fazla insanı öldürmektedir. Sürekli nüfus artışı ve tütün endüstrisinin pazarlama çabası nedeniyle tütün kullanımı gelişmekte olan ülkelerde artmaya devam etmektedir Bu tütün endüstrisi pazarlamasına alternatif olarak günümüzde elektronik sigaralar hızla büyüyen bir pazar payı sergilemektedir ve geleneksel sigara içiciliğine daha sağlıklı bir alternatif olarak tanıtılmaktadır. E-sigaralar esas olarak internet üzerinden yapılan tanıtımlar yolu ile yaygınlaşmaktadır. Web aramaları, sanal kullanıcı toplulukları ve insanların komisyonla e-sigara sattığı çevrimiçi mağazalar dahil olmak üzere internetteki e-sigaraların varlığı hızla artmaktadır. Youtube, popülerliği hızla artan ve çevrimiçi olarak yoğun bir şekilde pazarlanan ve tanıtılan elektronik nikotin dağıtım sistemleri (ENDS) veya e-sigaralar hakkında bilgi ve tanıtım mesajlarının yayılması için de önemli bir ortamdır.

Bu çalışmada, Youtube'da elektronik sigara tanıtımı yapan profesyonel, amatör veya marka temsilcisi kişilerin elektronik sigara hakkındaki söylemlerinin incelenmesi amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Arama motoruna "e-sigara", "elektronik sigara", "JUUL", "SMOK, "Vaporesso", "Joyetech Ego Aio" ve "Vape Türkçe" terimleri yazılarak arama yapılarak veriler toplanmıştır. Her terim için iki arama yapılmış olup bunlar: (a)"tarafından alaka düzeyi" ve (b)"izlenme sayısına göre" filtrelenmesinden oluşmaktadır. YouTube'da yedi temel terim için alaka düzeyine ve görüntüleme sayısına göre arama yapıldığında, toplam video sayıları ilk örneği oluşturmuştur. Her arama için en iyi 10 sonuç, video örneğine dahil edilmiştir. Bu videolar aracılığıyla aktarılan detaylı mesajları anlamak için her video incelenmiş ve deşifre yapılmıştır. Deşifre sonrasında tüm bu cümleler kodlanarak ana temalar oluşturulmuştur.

Bildiride, içerik analizi sonucunda ortaya çıkan temalar aktarılarak Youtube'da sigara tanıtımının nasıl yapıldığına dair bulguların paylaşılması planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: E-sigara, Elektronik Sigara, Likit, Youtube.

ABSTRACT

According to WHO, there are more than one billion cigarette users across the world and tobacco using is ancreasing. Although decreasing in high-income countries, the frequency of smoking is increasing in the developing world and more than eighty percent of smokers in the world live on low and middle-income countries. Today, tobacco usage is killing more than five million people worldwide each year. Because of continuous population growth and marketting effort of the tobacco industry, tobacco usage continues to increasing in the developing country. As an alternative to this tobacco industry marketing, today electronic cigarettes show a rapidly growing market share and promoted as a healthier alternative to traditional smoking. E-cigarettes are spreading mainly through promotions made on the internet. Web searches, virtual users communities and including online stores where people sell e-cigarettes on commission, presence of e-cigarettes on internet is increasing. Youtube is an important medium for the disemination of information and promotional messages about electronic nicotine delivery systems (ENDS) or e-cigarettes which are rapidly growing in popularity and widely marketed and promoted.

In this study, content analysis method was used to examine the statedments of professional, amateur or brand representatives who advertise electronic cigarettes. Datas were collected by searching the terms "e-sigara", "elektronik sigara", "JULL", "SMOK", "Vaporesso", "Jojetech Ego Aio", and "Vape Türkçe" in the search engine. Two searches were made for each term and these consist of filtering: (a)"by relevance" and (b) "by view count". When searching YouTube for seven basic terms by relevance and number of views, the total number of videos was the first sample. The best ten results for each search are included in the video sample. Each video was analyzed and deciphered to understand the detailed messages conveyed through these videos. After deciphering, all these sentences were coded and main themes were formed.

In this study, it is planned to share the findings on how to introduce cigarettes on Youtube by conveying the themes emerging as a result of the content analysis.

Keywords: E-cigarette, Vape, Liquit, Youtube.

SOMUT KÜLTÜREL MİRASINA YÖNELİK DENEYİMİN ARTTIRILMIŞ GERÇEKLİKLE ZENGİNLEŞTİRİLMESİ VE MUHTEMEL ETKİLERİ

EXPERIENCE OF TANGIBLE HERITAGE ENRICHING WITH AUGMENTED REALITY AND POSSIBLE EFFECTS

Özgür ÇUKURLUÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstütisi
ORCID NO: 0000-0002-2232-452X
Prof. Dr. Bilgehan GÜLCAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstütisi
ORCID NO: 0000-0002-9884-4695

ÖZET

Sanal ve arttırılmış gerçeklik uygulamaları, bir çok endüstride olduğu gibi kültür endüstrisinde de önemli bir karşılık bulmuş durumdadır.Bunun akademik platformdaki yansıması olarak rekreasyon,turizm ve kültür başlıklarının kesiştiği alan olarak; somut kültürel mirasa yönelik sanal deneyimler konusunda çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir.Sanal gerçeklik sistemlerinin öznesi olan kültür varlığının türü, uygulamanın kullanım amacı ve kullanıcı profili, kullanılan donanım, yazılım ve sistemler, kültürel miras alanında yapılan sanal gerçeklik sistemlerinin ve uygulamalarının çeşitlilik göstermesindeki başlıca etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, somut kültürel miras alanındaki arttırılmış gerçeklik uygulamalarını incelemek ve bireyler ile kurumlar üzerinde söz konusu deneyimlerin etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma literatür ve bazı örnek uygulamalarının incelenmesi ile hazırlanmıştır.Çalışmada elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara yönelik ortaya konan öneriler,ziyaretçi tercihleri, kültür işletmecileri ve kültür alanındaki rehberleri gibi bazı meslek gruplarının geleceğe yönelik politikalar belirlenmesinde etkili olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras,Rekreasyon, Arttırılmış Gerçeklik, Somut Kültürel Miras.

ABSTRACT

Virtual and augmented reality applications have found an important response in the culture industry as well as in many industries. As a reflection of this in the academic platform, as the intersection of recreation, tourism and culture; It has been observed that the studies on virtual experiences regarding the concrete cultural heritage have increased in recent years. emerges. The aim of this study is to examine augmented reality applications in the field of tangible cultural heritage and to reveal the effects of these experiences on individuals and institutions. The study was prepared by examining the literature and some sample practices. The results obtained in the study and the suggestions made for these results may be effective in determining future policies of some professional groups such as visitor preferences, cultural operators and guides in the field of culture.

Keywords: Tangible Heritage, Recreation, Augmented Reality, Concrete Cultural Heritage.

ALGILANAN SOSYAL DESTEK VE AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ANALYZING OF THE RELATIONSHIP BETWEN IRRAIONAL BELIEFS AND PERCEIVED SOCIAL SUPPORT

Psk. Dan. Özkan AKSOY
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
ORCID NO: 0000-0003-3508-7209
Dr. Ferahim YEŞİLYURT
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID NO: 0000-0003-2490-2685

ÖZET

İnsan sosyal bir varlıktır ve doğumdan ölüme kadar yaşantısını sosyal bir çevre içerisinde sürdürmeye çalışmaktadır. Grubun içinde olmak kişiye bazı sosyal kısıtlamalar ve düzenlemeler getirse de sosyal bir ortamda olmanın kişinin kendisine bazı avantajlar sağladığı açıktır. Bu avantajlardan birisi de grubun kişiye sağladığı sosyal destektir. Sosyal destek kişinin yaşam yolculuğunda karşılaşabileceği zorlukları atlatmasında önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal desteğin birçok durumda önleyici ve iyileştirici özelliği olduğu araştırmalar sonucunda görülmüştür. Sosyal desteğin psikolojik dayanıklılığın da önemli bir bileşeni olduğu söylenebilir. Çevresinden sosyal desteği alabilen kişilerin zorluklar karşısında daha dirençli olacağı düşünülebilir. Ancak sosyal destek algısı sübjektiftir ve çevrenin desteğiyle her zaman paralel olarak algılanamayabilmektedir. Çünkü kişinin sosyal çevresine ilişkin bir değerlendirmesi söz konusudur. Sosyal desteğin algılanmasında akılcı olmayan inançların da etkisi olduğu düşünülmektedir. Akılcı olmayan inançlar Ellis tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Ellis insanların akılcı olmayan inanç eğilimine sahip olduğunu ve bu yatkınlığın psikolojik durumu olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmektedir. Akılcı olmayan inançlara sahip olmak aynı zamanda ruhsal rahatsızlıklara da sebebiyet verebilmektedir. Bu araştırmada algılanan sosyal destek ile akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma örneklemi İstanbul, Şanlıurfa ve Erzurum illerinde 6. 7. 8. ve 9. Sınıfta öğrenim gören 203 kız, 247 erkek toplam 450 öğrenciden oluşmaktadır. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Ergenler İçin Mantıkdışı İnanç Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel metotlar (ortalama, standart sapma, yüzde, frekans), Bağımsız T- testi, tek yönlü varyans analizi (Anova) ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, “akılcı olmayan inanç” ve alt boyutları “başarı talebi", "rahatlık talebi" ve "saygı talebi" ile “algılanan sosyal destek” ve alt boyutları, “aile”, “arkadaş” ve “özel bir insan” arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Sosyal Destek, Akılcı Olmayan İnançlar, Nicel Araştırma

ADİL EKONOMİK DÜZEN'İN HESAPLANABİLİR GENEL DENGE MODELİ

A COMPUTABLE GENERAL EQUILIBRIUM MODEL OF THE JUST ECONOMIC SYSTEM

Recep BAYRAM

İktisat Bölümü, İİBF, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-2313-8796

Prof.Dr. Hakan SARIBAŞ

İktisat Bölümü, İİBF, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-3253-8409

ÖZET

Amaç- İslam iktisadı 1980'li yıllardan sonra özellikle İsmail Raci Fârûkī'nin öncülük ettiği bilginin İslamileştirilmesi programı ile iktisat literatüründen de faydalanarak İslam ekonomisinin prensiplerine uyan ekonomik modeller üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda 1990 yılının başlarında kamuoyuna duyurulan Adil Ekonomik Düzen (AED) ekonomik modeli Türkiye'de geliştirilen yegâne İslam ekonomisi modelidir.

AED'nin günümüze kadar sadece Sarıbaş ve Yumuşak (2020) tarafından makro ekonomik modellemesi ve simülasyonları yapılmıştır. Ancak bilindiği kadarıyla akademik düzeyde herhangi bir mikro ekonomik modellemesi ve simülasyonları yapılmamıştır. Bu çalışma ile Adil Ekonomik Düzen'in mikro ekonomik modellemesini ve simülasyonlarını yaparak literatürde ki bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Yöntem/Metedoloji- Hesaplanabilir genel denge modeliyle AED modellenmiştir. Kapalı ekonomi varsayımı altında ilk önce AED'nin esasını oluşturan ve üretim fonksiyonunda bölüşüm kriterini yerine getiren üretim fonksiyonu oluşturulmuştur. Üretim fonksiyonu olarak Cobb-Douglas fonksiyonu kullanılmıştır. Daha sonra AED'nin talep kısımlarına ilişkin hanehalkarı, devlet, vakıf ve yatırım taleplerine ilişkin fonksiyonel formlar olarak modellenmiştir.

Bulgular- Hesaplanan genel denge çözümünde devletin sadece üretime katkısı nispetinde gelir elde ettiği ve faizin olmadığı bir adil ekonomik düzenin varlığı gösterilmiştir. Daha sonra dört simülasyon yapılmıştır. İlk seneryoda, teknik ilerleme durumu ele alınmıştır. Teknik ilerleme olduğunda toplam üretim, hanehalkı geliri, devlet geliri, vakıf sektöründe toplanan fonlar ve tasarrufların arttığı gözlenmiştir. İkinci seneryoda devletin müdahalesine bakılmıştır. Devlet faktörü miktarının arttırılması üretilen çıktı miktarlarını arttırmıştır. Üçüncü senaryoda müteşebbislerin ekonomideki önemi incelenmiştir. Müteşebbis faktörünün elindeki sermayenin ve üretimdeki müteşebbis payının arttığı durumlarda ekonominin genişlediği

gözlenmiştir. Son seneryoda ise hanehalkı yardım oranları arttığında üretim seviyelerinde bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Vakıf gelirleri artmış artan bu gelir ihtiyaç sahibi hanehalkına sevk edilmektedir.

Özgün Değer- Adil Ekonomik Düzen'in mikro ekonomik genel dengesini modelleyen ilk çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Adil düzen, adil ekonomik düzen, hesaplanabilir genel denge, İslam iktisadı, Türkiye

ABSTRACT

Purpose – After the 1980s, Islamic economics has been working on economic models that comply with the principles of Islamic economics, benefiting from the economics literature, especially with the Islamization of knowledge program led by Ismail Raci Fârûkû. In this context, in early 1990, the Just Economic System (JES) is announced. It is the only Islamic economic model ever developed in Turkey. Macro-economic modeling and simulations of JES have been so far carried out only by Sarıbaş and Yumuşak (2020). However, as far as is known, no microeconomic modeling and simulations have been conducted until now. The study aims to fill this gap in the literature by making microeconomic modeling and simulations of the JES.

Design/methodology/approach – The JES is modeled with the computable general equilibrium model. Under the closed economy assumption, firstly, the production function, which forms the basis of JES and fulfills the distribution criteria in the production function, was created. Cobb-Douglas function is used as the production function. Later, JES' demand parts were modeled as functional forms regarding household, state, foundation and investment demands.

Findings – In the calculated general equilibrium solution, it is shown that the state earns income only in proportion to its contribution to production and that the Just Economic System works well without interest. Then, four simulations were made. In the first scenario, technical progress is discussed. When there is a technical progress, it has been observed that total production, household income, state income, funds collected in the foundation sector and savings increase. In the second scenario, government intervention was examined. Increasing the amount of government factor increased the amount of output produced. In the third scenario, the importance of entrepreneurs in the economy is analyzed. It was observed that the economy expanded when the capital in the hands of the entrepreneur factor and the entrepreneur's share in production increased. In the last scenario, when household donation rates increased, there was no change in production levels. It was observed that the income of the foundation sector increased and this increased income was transferred to the needy households.

Originality/value - It is the first computable general equilibrium model of the Just Economic System.

Keywords: The just system, the just economic system, computable general equilibrium, Islamic economics, Turkey.

THE MEDIATING ROLE OF DEATH ANXIETY ON THE EFFECT OF CORONAVIRUS (COVID-19) FEAR ON ATTITUDE TOWARDS ONLINE STORE AND PHYSICAL STORE SHOPPING

KORONAVİRÜS (COVİD-19) KORKUSUNUN ONLİNE MAĞAZA VE FİZİKSEL MAĞAZA ALIŞVERİŞİNE YÖNELİK TUTUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE ÖLÜM KAYGISININ ARACI ROLÜ

Res. Assist. Zübeyir ÇELİK
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Management, Department of Business Administration

ORCID NO: 0000-0003-1692-9378

Lect. Aykut KABAK
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Vocational School, Department of Accounting and Tax
ORCID NO: 0000-0001-6560-3011

ABSTRACT

During the coronavirus (covid-19) epidemic, individuals shop more than ever in online stores due to some restrictions and other reasons. However, despite all the restrictions and hurdles, there are still consumers who continue to shop in physical stores. Despite the coronavirus (covid-19) fear and death anxiety during the epidemic process, it can be said that it is not easy for these consumers to give up their shopping habits. The aim of this research is to examine the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards online store and physical store shopping and the mediating role of death anxiety in this effect. For this purpose, an online survey has been developed. The data were obtained from 570 participants through an online questionnaire using the snowball sampling method. SPSS 25 package program and process macro software were used in the analysis of the data obtained. Process macro is software that works with regression analysis plugin. In this research, the process macro software is used to analyze the role of intermediary variables. According to the analysis results, coronavirus (covid-19) fear has a direct positive and significant effect on attitude towards online store shopping and death anxiety. However, coronavirus (covid-19) fear does not seem to have a direct significant effect on attitude towards physical store shopping. On the other hand, death anxiety has a direct positive and significant effect on attitude towards both online store and physical store shopping. At the same time, death anxiety has a full mediating role on the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards online store and physical store shopping. Accordingly, coronavirus (covid-19) fear has a significant indirect effect on attitude towards both the online store and the physical store shopping, thanks to the mediating role of death anxiety. Finally, looking at the degree of impact (β coefficient), it can be said that death anxiety has a greater impact on attitude towards online store shopping than coronavirus (covid-19) fear. In conclusion, this research successfully explains the relationship between coronavirus (covid-19) fear, death anxiety, attitude towards online store shopping and attitude towards physical store shopping. In this respect, it can be said that this research is a basic reference source for both businesses operating in practice and academicians.

Keywords: Coronavirus (Covid-19) Fear, Death Anxiety, Attitude, Online Store Shopping, Physical Store Shopping

ÖZET

Koronavirüs (covid-19) salgını sırasında bazı tüketiciler, bazı kısıtlamalar ve diğer nedenlerden dolayı online mağazalarda her zamankinden daha fazla alışveriş yapmaktadır. Ancak tüm kısıtlamalara ve engellere rağmen bazı tüketiciler fiziksel mağazalarda alışveriş yapmaya devam etmektedir. Salgın sürecinde koronavirüs (covid-19) korkusu ve ölüm kaygısına rağmen bazı tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarından vazgeçmesinin kolay olmadığı söylenebilir. Bu araştırmanın amacı, koronavirüs (covid-19) korkusunun online mağaza ve fiziksel mağaza alışverişine yönelik tutum üzerindeki etkisini ve bu etkide ölüm kaygısının aracı rolünü incelemektir. Bu amaçla, çevrimiçi bir anket geliştirilmiştir. Veriler, 570 katılımcıdan kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak online bir anket yoluyla elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 25 paket programı ve process macro yazılımı kullanılmıştır. Process macrosu, regresyon analizi eklentisi ile çalışan bir yazılımdır. Bu araştırmada, aracı değişkenlerin rolünü analiz etmek için process macro yazılımı kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre koronavirüs (covid-19) korkusu, online mağaza alışverişine yönelik tutum ve ölüm kaygısı üzerinde doğrudan olumlu ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Ancak koronavirüs (covid-19) korkusu, fiziksel mağaza alışverişine yönelik tutum üzerinde doğrudan anlamlı bir etkiye sahip görünmemektedir. Öte yandan, ölüm kaygısının hem online mağaza hem de fiziksel mağaza alışverişine yönelik tutum üzerinde doğrudan olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır. Aynı zamanda, koronavirüs (covid-19) korkusunun online mağaza ve fiziksel mağaza alışverişine yönelik tutum üzerindeki etkisinde ölüm kaygısının tam aracı rolü vardır. Buna göre koronavirüs (covid-19) korkusu, ölüm kaygısının aracılık rolü sayesinde hem online mağaza hem de fiziksel mağaza alışverişe yönelik tutum üzerinde önemli bir dolaylı etkiye sahiptir. Son olarak, etki derecesine (β katsayı) bakıldığında, ölüm kaygısının, online mağaza alışverişine yönelik tutum üzerinde koronavirüs (covid-19) korkusundan daha büyük bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, bu araştırma koronavirüs (covid-19) korkusu, ölüm kaygısı, online mağaza alışverişine yönelik tutum ve fiziksel mağaza alışverişine yönelik tutum arasındaki ilişkiyi başarıyla açıklamaktadır. Bu bakımdan bu araştırmanın hem uygulamada faaliyet gösteren işletmeler hem de akademisyenler için temel bir referans kaynağı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs (Covid-19) Korkusu, Ölüm Kaygısı, Tutum, Online Mağaza Alışverişi, Fiziksel Mağaza Alışverişi

INTRODUCTION

Coronavirus disease (covid-19) is a global phenomenon that adversely affects the social life of the individual as well as physical and mental health. This disease has an impact on food safety as well as individual behavior.

Since coronavirus disease (covid-19) is an epidemic that threatens the life of the individual and causes death anxiety, there are differences in the shopping attitudes of consumers. Applied research on the new moods, attitudes and behaviors of consumers affected by coronavirus disease (covid-19) is remarkable.

Although most of the studies conducted are about the religious and psychological dimensions of death (Karakuş et al., 2012), there are a limited number of applied studies on death in consumer studies (Boeuf, 2019; Erciş et al., 2016). When the relevant literature is reviewed, there is no applied consumer research on the dimensions of coronavirus (covid-19) fear, death anxiety and shopping attitude. Therefore, to fill this gap in the relevant literature, the purpose of this research is to examine the mediating role of death anxiety on the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards physical store and online store shopping.

RESEARCH BACKGROUND AND HYPOTHESES

The covid-19 pandemic has an impact on the shopping habits and daily routine behavior of consumers (Çakıroğlu et al., 2020). In particular, it is seen that social distancing has a significant relationship with household consumption expenditures, as a measure widely applied by governments around the world against the Covid-19 pandemic (Baker et al., 2020). Therefore, although shopping attitudes differ by gender (Hasan, 2010), the impact of coronavirus (covid-19) fear on online store (Kaynak, 2020; Yılmaz and Mutlu, 2020) and physical store (Grashuis et al., 2020) shopping choice is significant. In this context, H_1 and H_2 hypotheses have been developed.

H_1: Coronavirus (covid-19) fear has a significant effect on attitude towards online store shopping.

H_2: Coronavirus (covid-19) fear has a significant effect on attitude towards physical store shopping.

According to the relevant literature, some factors affecting death anxiety are age, gender, marital status, physical illness, mental illness, occupation, life events, personality traits, social cultural characteristics and religion, and developmental process (Karakuş et al., 2012). It is possible for individuals to experience death anxiety due to fear of catching the coronavirus (covid-19) epidemic (Menzies and Menzies, 2020). In this context, the H_3 hypothesis has been developed.

H_3: Coronavirus (covid-19) fear has a significant effect on death anxiety.

An increase in the level of death anxiety during the coronavirus (covid-19) pandemic is likely to affect the consumer's current consumption behavior (Nokay, 2011). There is support in

consumer studies that death anxiety has an effect on attitude (Boeuf, 2019; Erciş et al., 2016). In this context, H_4 and H_5 hypotheses have been developed.

H_4: Death anxiety has a significant effect on attitude towards online store shopping.

H_5: Death anxiety has a significant effect on attitude towards physical store shopping.

Life-threatening diseases and stressful environments, and unpredictable events and experiences cause death anxiety (Lehto and Stein, 2009). Since the Covid-19 pandemic event causes many types of anxiety among individuals, the impact of this epidemic on new consumer attitudes and behaviors is noteworthy (Kotler, 2020). In this context, H_6 and H_7 hypotheses have been developed.

H_6: Death anxiety has a mediating role on the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards online store shopping.

H_7: Death anxiety has a mediating role on the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards physical store shopping.

METHOD

Figure 1 shows the research model developed for coronavirus (covid-19) fear, death anxiety, attitude towards online store shopping and attitude towards physical store shopping.

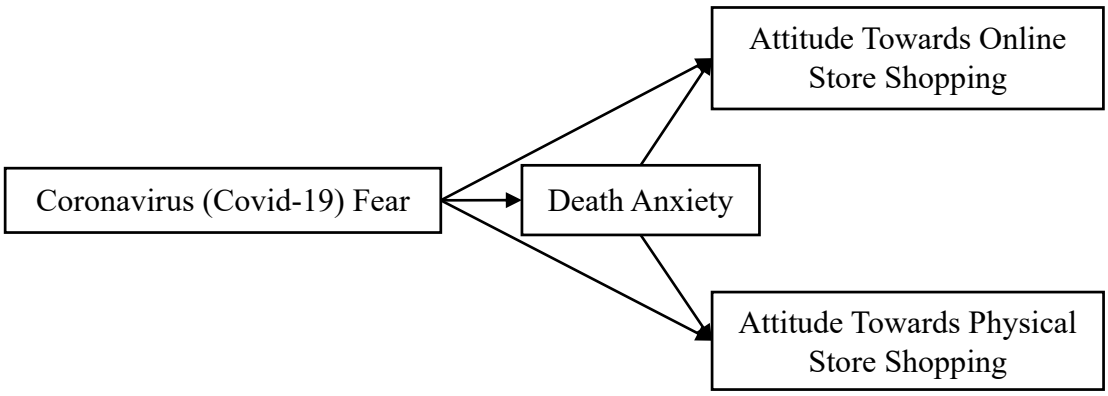

Figure 1. Research Model

The coronavirüs (covid-19) fear scale was adapted from the study of Ahorsu et al. (2020). The death anxiety scale was adapted from the study of Sarıkaya and Baloğlu (2016). The attitude towards online store shopping scale was adapted from the study of Özgüven (2011). The attitude towards physical store shopping scale was adapted from the study of Koçak Alan et al. (2018).

Data were collected in 570 participants using the snowball sampling method through an online questionnaire. Considering that the model of this study has 4 variables, the sample size of 570 participants is that Stevens (1996: p. 72) 15 subjects per independent variable and Tabachnick and Fidell (2007: p. 123) N> 50 + 8M (M = independent the number of variables) provides the minimum sample size criteria.

RESULTS

Table 1 shows the frequency analysis results for the demographic characteristics of the questionnaire participants

Table 1. Frequency Analysis Results Regarding Demographic Characteristics of Participants

Demographic Characteristics		Frequency (n)	Percent (%)
Gender	Male	287	50.4
	Female	283	49.6
Total		**570**	**100.0**
Age	20 years and under (Z generation)	80	14.0
	21-40 years (Y generation)	439	77.0
	41-55 years (X generation)	47	8.2
	56 years and over (Baby Boomer generation)	4	.7
Total		**570**	**100.0**
Education Status	Primary school graduate	3	.5
	Secondary school graduate	23	4.0
	High school graduate	141	24.7
	Bachelor's degree	403	70.7
Total		**570**	**100.0**
Monthly Income	0-2500 TL	245	43.0
	2501-5000 TL	143	25.1
	5001-7500 TL	120	21.1
	7501 TL and Over	62	10.9
Total		**570**	**100,0**

Among the total participants (n=570; 100.0%), the percentage of male (n=287; 50.4%) and female (n=283; 49.6%) is very close to each other. There are more participants aged 21-40 years-Y generation (n=439; 77.0%), bachelor's degree (n=403; 70.7%), and with a monthly income of 0-2500 TL (n=245; 43.0%).

Table 2 shows the frequency analysis results for some of the questions asked to the questionnaire participants.

Table 2. Frequency Analysis Results for Some Questions

Questions	Group	Frequency (n)	Percent (%)
Do you smoke?	Yes	196	34.4
	No	374	65.6
Total		**570**	**100.0**
Do you have a chronic illness (such as diabetes, blood pressure, COPD, asthma, etc.)?	Yes	67	11.8
	No	503	88.2
Total		**570**	**100.0**
Have you ever had the coronavirus (covid-19) test and been told that the result of the test was positive?	Yes	49	8.6
	No	521	91.4
Total		**570**	**100.0**
How do you feel about yourself right now in general?	Well	523	91.8
	Bad	47	8.2
Total		**570**	**100.0**

Among the total participants (n=570; 100.0%), there are more participants who stated that they do not smoke (n=374; 65.6%), have no a chronic illness (n=503; 88.2%), have never had coronavirus (covid-19) disease (n=521; 91.4%), and generally feel well (n=523; 91.8%).

Table 3 shows the results of factor and reliability analysis.

Table 3. Factor and Reliability Analysis Results

Factor Name	Factor Items	Factor Loadings	Variance Explained%	Cronbach Alpha
Death Anxiety	DA-1	.860	26.499	.937
	DA-2	.823		
	DA-3	.813		
	DA-4	.809		
	DA-5	.768		
	DA-6	.763		
	DA-7	.755		
	DA-8	.749		
	DA-9	.746		
	DA-10	.586		
Attitude Towards Online Store Shopping	ATOSS-1	.862	14.932	.931
	ATOSS-2	.852		
	ATOSS-3	.851		
	ATOSS-4	.846		
	ATOSS-5	.831		
	ATOSS-6	.813		
	ATOSS-7	.774		
	ATOSS-8	.722		
	ATOSS-9	,623		
Attitude Towards Physical Store Shopping	ATPSS-1	.850	12.774	.891
	ATPSS-2	.825		
	ATPSS-3	.814		
	ATPSS-4	.750		
	ATPSS-5	.748		
	ATPSS-6	.698		
	ATPSS-7	.681		
	ATPSS-8	.644		
Coronavirus (Covid-19) Fear	CF-1	.786	7.331	.859
	CF-2	.729		
	CF-3	.720		
	CF-4	.705		
	CF-5	.677		
	CF-6	.676		
	CF-7	.671		
Total Variance Explained%			61.536	
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Test for Sampling Adequacy			.916	
Bartlett's Test of Sphericity		Chi-square aprox: 12690.414	df :561	Sigma: .000

KMO value is above the lower limit value of .50 (Field, 2000). According to the Bartlett Test of Sphericity, the sigma value is below .05 (Durmuş et al., 2016). According to social science research, factor loads of factor items are above the lower limit value of .50 (Durmuş et al., 2016). The total explained variance value is above the lower limit value of .60 (Hair et al., 1995). In addition, according to the results of the reliability analysis, Cronbach Alpha values are above the lower limit value of .70 (Nunually, 1978).

Table 4. Regression Analysis Results

Hypotheses	R^2	F	β	t	p	Result
H_1: Coronavirus (covid-19) fear has a significant effect on attitude towards online store shopping.	.015	8.502	.121	2.916	.004	Supported
H_2: Coronavirus (covid-19) fear has a significant effect on attitude towards physical store shopping.	.006	3.336	.076	1.826	.068	Rejected
H_3: Coronavirus (covid-19) fear has a significant effect on death anxiety.	.231	170.417	.480	13.054	.000	Supported
H_4: Death anxiety has a significant effect on attitude towards online store shopping.	.067	41.088	.260	6.410	.000	Supported
H_5: Death anxiety has a significant effect on attitude towards physical store shopping.	.032	19.041	.180	4.364	.000	Supported

Coronavirus (covid-19) fear has a positive and significant effect on attitude towards online store shopping (β=.121; p=.004) and death anxiety (β=.480; p=.000). However, the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards physical store shopping is not significant (β=.076; p=.068). Death anxiety has a positive and significant effect both on attitude towards online store shopping (β=.260; p=.000) and on attitude towards physical store shopping (β=.180; p=.000).

The process macro presented by Hayes (2013) is a path modeling tool with regression analysis plugin available for SPSS. The process macro is used for mediation, moderation, and conditional analysis. As a result of the mediation analysis performed with the process macro, the predicted paths are significant if there is no "0 (zero)" between the lower limit confidence interval (BootLLCI) and the upper limit confidence interval (BootULCI) (Hayes, 2018). Table 5 shows the results of mediation analysis using process macro.

Table 5. Process Macro Analysis Results

Variable	β	Stand. Error	Confidence Interval		t	p
			Lower Limit	Upper Limit		
	Coeff	SE	LLCI	ULCI		
	Attitude Towards Online Store Shopping -**Dependent Variable**					
Constant Term	2.7638	.1280	2.5125	3.0151	21.6002	.0000
Coronavirus (Covid-19) Fear **Independent variable**	-.0046	.0491	-.1010	.0918	-.0938	.9253
Death Anxiety **Mediating Variable**	.2224	.0393	.1453	.2996	5.6620	.0000
Hypothesis	β	Stand. Error	Confidence Interval		Result	Mediating Type
			Lower Limit	Upper Limit		
	Effect	BootSE	BootLLCI	BootULCI		
H_6: Death anxiety has a mediating role on the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards online store shopping.	.1335	.0265	.0822	.1862	Supported	Full

Variable	β	Stand. Error	Confidence Interval		t	p
			Lower Limit	Upper Limit		
	Coeff	SE	LLCI	ULCI		
	Attitude Towards Physical Store Shopping-**Dependent Variable**					
Constant Term	3.0375	.1153	2.8110	3.2640	26.3384	.0000
Coronavirus (Covid-19) Fear **Independent variable**	-.0123	.0442	-.0993	.0746	-.2791	.7803
Death Anxiety **Mediating Variable**	.1401	.0354	.0706	.2097	3.9580	.0001
Hypothesis	**β**	**Stand. Error**	**Confidence Interval**		**Result**	**Mediating Type**
			Lower Limit	**Upper Limit**		
	Effect	**BootSE**	**BootLLCI**	**BootULCI**		
H_7: Death anxiety has a mediating role on the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards physical store shopping.	.0841	.0248	.0370	.1354	Supported	Full

Death anxiety has a full mediating role for the effect of coronavirus (covid-19) fear on both attitude towards online store shopping (β=.1335; Confidence Interval=.0822-.1862) and attitude towards physical store shopping (β=.0841; Confidence Interval=.0370-.1354).

DISCUSSION

It appears that coronavirus (covid-19) fear has a positive and significant effect on attitude towards online store shopping and death anxiety. In contrast, death anxiety has has a positive and significant effect on attitude towards both physical store and online store shopping. In addition, death anxiety mediates the indirect a positive and significant effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards physical store and online store shopping. However, according to the β coefficient, it can be stated that the effect of death anxiety on attitude towards online store shopping is more important than the effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards online store shopping. Looking at the beta coefficients, it will be seen that the mediating role of death anxiety increases the positive and significant effect of coronavirus (covid-19) fear on attitude towards online store shopping.

CONCLUSION

According to this research result, coronavirus (covid-19) or disease fear and death anxiety are notable issues for consumer research. With this research, it is seen that fear of getting illness and death anxiety are effective on new consumer attitudes and behaviors. In addition, from the consumer perspective, the fear of getting illness is effective on death anxiety. In the context of consumer researchs, it is important to make more research and contribute to the relevant literature for illness fear and death anxiety. From the consumer perspective, this research contributes to the relevant literature by explaining the relationship between the two negative moods, fear and anxiety, as well as the relationship between these negative moods and consumer shopping attitude.

REFERENCES

Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. and Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*.

Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M. and Yannelis, C. (2020). How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption During the 2020 Covid-19 Pandemic (No. w26949). National Bureau of Economic Research.

Boeuf, B. (2019). The Impact of Mortality Anxiety on Attitude Toward Product Innovation. *Journal of Business Research*, *104*, 44-60.

Çakıroğlu, I., Pirtini, S. and Çengel, Ö. (2020). Covid-19 Sürecinde ve Post-Pandemi Döneminde Yaşam Tarzı Açısından Tüketici Davranışlarının Değişen Eğilimi Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(37), 81-103.

Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. and Çinko, M. (2016). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. 6. Baskı, Beta Baskı, İstanbul.

Erciş, A., Kotan, G. and Türk, B. (2016). Ölüm Kaygısının Tüketici Tutumları Üzerindeki Etkileri. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, *23*(1), 107-134.

Field, A. (2000). *Discovering Statistics Using SPSS for Windows*. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications.

Grashuis, J., Skevas, T. and Segovia, M. S. (2020). Grocery Shopping Preferences During the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, *12*(13), 5369.

Hair, J. F. Jr., Anderson, R. E., Tatham, R. L. and Black, W. C. (1995). *Multivariate Data Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.

Hasan, B. (2010). Exploring Gender Differences in Online Shopping Attitude. *Computers in Human Behavior*, *26*(4), 597-601.

Karakuş, G., Öztürk, Z. and Tamam, L. (2012). Ölüm ve Ölüm Kaygısı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *21*(1), 42-79.

Kaynak, İ. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Algısının Online Alışverişe Etkisi. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 633-645.

Koçak Alan, A., Tümer Kabadayi, E. and Topaloğlu, A. K. (2018). Tüketicileri Mobil Alışverişe Yönlendiren Faktörlerin İncelenmesi. *Dogus University Journal*, *19*(2), 75-94.

Kotler, P. (2020). The Consumer in the Age of Coronavirus. *Journal of Creating Value*, *6*(1), 12-15.

Nokay, P. (2011). Tüketimin Zamanlar Arası Tercihlerinde Ölüm Kaygısının Etkisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill. PewInternet.

Özgüven, N. (2011). Tüketicilerin Online Alışverişe Karşı Tutumları İle Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011 (2), 47-54.

Sarıkaya, Y. and Baloğlu, M. (2016). The Development and Psychometric Properties of the Turkish Death Anxiety Scale (TDAS). *Death Studies*, 40(7), 419-431.

Stevens, J. (1996). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*, (3rd edition), Mahwah, Lawrence Erlbaum: New Jersey.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*, (5th edition). Pearson Education: Boston.

Yılmaz, E. S. and Mutlu, H. M (2020). Online Market Alişverişinin (Kuru Gıda, Yaş Meyve Sebze Ve Paketli Gıda Ürünleri vb.) Benimsenmesi: Covid-19 Anksiyetesinin Düzenleyici Rolü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(COVID-19 Special Issue), 486-505.

TÜRKİYE'DE E-DEVLET POLİTİKALARI VE YÖNETİME KATILIM
E-GOVERNMENT POLICIES IN TURKEY AND PARTICIPATION IN MANAGEMENT

Doktora Öğrencisi, Saltuk Aziz GÖKALP
Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ORCID NO: 0000-0001-5155-1986

ÖZET

E-Devlet kavramını son zamanlarda sıkça duymaktayız. Yeni Kamu Yönetimi anlayışının da etkisiyle birlikte açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım gibi kavramların e-devlet ile kamuda daha fazla hissedilir olduğu söylenebilir. Kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunulmasına imkan veren e-devlet ile birlikte vatandaşların idare hakkında bilgi alabilmesi ve idareden talepte bulunabilmesi de daha kolay hale gelmektedir. Özellikle internet teknolojisinin gelişimi ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkisini gösteren bu uygulama ile kamu hizmetlerinde karar alma ve uygulama süreçlerinde de daha pratik olunmaktadır.

2018 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi ile birlikte kamuda dijital dönüşüm de hız kazanmaya başlamış ve Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulan Dijital Dönüşüm Ofisinin öncülüğünde e-devlet hizmetlerinin daha işlevsel hale gelmesi için çalışmalar devam etmektedir. Yönetime katılım sürecinde de e-devletin imkanlarından faydalanılması ile daha şeffaf ve katılımcı bir yapının benimseneceği ifade edilebilir.

Bu doğrultuda hazırlanan çalışmada, e-devlet ile ilgili kavramsal çerçeve sunulduktan sonra ülkemizde e-devlet politikaları hakkında bilgi verilerek yönetime katılım sürecinde e-devletin sunmuş olduğu kolaylıklar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: E-Devlet, Yönetim, Yönetime Katılım.

ABSTRACT

We have been hearing the concept of e-government frequently lately. With the effect of the new Public Management approach, it can be said that concepts such as openness, transparency, accountability and participation are more felt in the public with e-government. With e-government, which enables the provision of public services electronically, it becomes easier for citizens to obtain information about the administration and to make a request from the administration. Especially with the development of internet technology, this application, which has an effect in our country as well as in the whole world, makes it more practical in decision-making and implementation processes in public services.

As of 2018, with the transition to the Presidential Government System, digital transformation in the public has started to accelerate and efforts are continuing to make e-government services more functional under the leadership of the Digital Transformation Office established within the Presidency. It can be stated that a more transparent and

participatory structure will be adopted by making use of the opportunities of e-government in the process of participation in management.

In the study prepared in this direction, after the conceptual framework of e-government is presented, information about e-government policies in our country will be given and the facilities offered by e-government in the process of participation in management will be evaluated.

Keywords: E-Government, Management, Participation In Managament.

1. GİRİŞ

İnsanlar sosyal varlıklardır ve bunun için topluluklarda yaşamaya devam edeceklerdir. Bunun bir sonucu olarak da insanların kendisini ve çevresini etkileyen kararlarda söz sahibi olarak bundan en verimli şekilde faydalanması temel hakkıdır. Özellikle 2020 yılının başından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan ve halen süregelmekte olan Covid-19 salgını da insanların yalnızlaşmasına sebep olmuş ve sosyal anlamda bireyler artık eski alışkanlıklarına dönebilme arzusu içerisindedirler. Bu bakımdan insanların kendilerini etkileyecek olan kararlarda söz sahibi olabilmeleri önem arz etmekte ve e-devlet de bunu kolaylaştırıcı bir araç olabilmektedir. Bu çalışmada da ülkemizde e-devlet politikalarının karar alma süreçlerinde önemli bir yeri olduğundan hareketle hangi politikaların izlendiği ve örnek uygulamalar çerçevesinde e-devletin katılım ile olan ilişkisini inceleyebilmek amaçlanmıştır.

2. TANIM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Katılma, sözlük anlamı itibariyle "iletişim veya ortak davranışta bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme süreci, iştirak" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). İngilizce literatürde de "to possess some of the attributes of a person, thing, or quality (bir kişinin, şeyin veya kalitenin bazı özelliklerine sahip olmak)" "to take part (katılmak)", "to have a part or share in something (bir şeyde yer almak veya paylaşmak)" (MW, 2020) olarak tanımlanan katılma, demokratik anlayış çerçevesinde hareket eden her yönetim modelinde temel alınması gereken kavramlardan birisi olarak ifade edilebilir. Katılımın elektronik devlet (e-devlet) ile olan ilişkisi de önemlidir. Bugün artık gelişmiş demokrasilerde başlayan ve dünyanın dört bir yanına yayılmış olan internetin hızlı gelişim çizgisi iletişim için yeni ve keşfedilmemiş yollar sunmaktadır (Oates and Gibson, 2006: 1). İnternet ile artık tüm dünya ülkeleri arası ilişkiler gelişmekte, hızlanmakta ve haber alma kanalları da genişlemektedir. E-devlet de bu doğrultuda gelişmeye devam etmekte ve kamu hizmetlerinin elektronik ortamdan vatandaşa en kolay ve en etkin yoldan, kaliteli, hızlı, kesintisiz ve güvenli bir şekilde sunulmasına imkan veren bu araç sayesinde bürokrasi de azalmaktadır.

E-devlet, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) ve özellikle de internetin daha iyi bir yönetim elde etmek için

kullanılması (www.oecd-ilibrary.org) olarak tanımlanmaktadır. Model olarak ise e-devlet; teknik anlamda yurttaşların "müşteri", kamu yönetimi faaliyetlerinin de "hizmet" olarak görüldüğü "kalite/fiyat performansı" ölçütlerinin uygulandığı, en az maliyet ve emekle en kaliteli hizmetin üretilmesini hedefleyen verimlilik yönetim sistemi olarak ifade edilebilir (Demirel, 2006: 85). Elektronik devlet (e-devlet) kavramı genellikle bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak hizmet etkinliğini, yönetim verimliliğini, şeffaflığı ve vatandaş katılımını artırmak için kamu sektördünde gerçekleşen reformları ifade etmek için de kullanılmaktadır (Zhang ve Zhu, 2020: 1).

Kamu kurum ve kuruluşları, bireyler ve ticari kurumlar arasında bilgi, hizmet ve mal alışverişlerinde teknolojinin kullanılması ile meydana gelen bir model (Can ve Eke, 2020: 20) olarak ifade edilebilecek olan e-devlet ile hizmetlerin hızlı ve kesintisiz sürmesinin amaçlandığı söylenebilir. Bu bakımdan dünyada hızlı gelişimin etkisiyle beraber her alanda ülkeler ve dolayısıyla devletlerarasında ciddi anlamda rekabetin ortaya çıktığı görülmekte ve Türkiye'nin de diğer ülkelerle arasında olan bu yarıştan kötü etkilenmemesi için çağın gereklerinin yerine getirilmesi büyük bir önem arz etmektedir (Alkan ve Ünver, 2020: 1434).

Ülkemizde Cumhurbaşkanlığına bağlı Dijital Dönüşüm Ofisi öncülüğünde gerçekleştirilen çalışmalar çerçevesinde e-devletin kamuda yaygınlaşmasına yönelik hedefler belirlenmekte ve bu çerçevede Genel olarak E-Devlet Kapısı üzerinden vatandaşlara verilen hizmetler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır (www.turkiye.gov.tr);

- Bilgilendirme hizmetleri
- Entegre elektronik hizmetler
- Ödeme işlemleri
- Kurum ve kuruluşlara kısa yollar

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle kamu hizmetlerinin üretimi ve sunumu noktasında bir yandan yöneticilerin şeffaf ve hesap verebilir olmasını diğer yandan vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması noktasında hızlı ve güvenilir şekilde verilerin ortaya konmasını amaçlayan bir platform olarak tanımlanabilecek olan e-devlet, kamu hizmetlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması yoluyla kamu hizmetlerinin verimliliğini, etkinliğini artırmayı olası hale getirmektedir (Çelen vd., 2011: 63; Avaner ve Fedai, 2019: 158).

3. E-DEVLET VE YÖNETİME KATILIM

E-devlet, devlet-vatandaş, devletözel sektör ve devlet-sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerde daha az problem yaşanmasını hedeflemektedir (Delibaş ve Akgül, 2010: 105). Bu bakımdan kamu hizmetlerinde bürokrasinin azaltılması ve vatandaşların taleplerinin idareye en kısa yoldan bildirilmesi için e-devlet önemli bir araç haline gelmektedir. Örneğin; Amerika'da Beyaz Saray bünyesinde bulunan "E-Devlet ve Bilgi Teknolojileri Ofisi" de vatandaşların ve işletmelerin Federal Hükümet ile etkileşime girmesini ve vatandaş katılımını kolaylaştırmak için internet tabanlı

teknolojilerin kullanımında yönlendirme ve geliştirme sağlamaktadır (Whitehouse, 2020). Ülkemizde de Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) bu konumda gösterilebilir. CİMER aracılığıyla vatandaşları kamu ile ilgili talep ve şikayetlerini bildirilebilmektedir.

E-devletin ülkemizde hangi durumda olduğunun incelenmesi açısından Birleşmiş Milletlerin (BM) her yıl hazırlamış olduğu "E-Devlet Gelişmişlik Endeksi" de önemli bir gösterge sayılabilir. 2020 yılı Birleşmiş Milletler E-Devlet Gelişmişlik Endeksi verilerine göre ülkemiz 193 ülke arasında, Çevrim İçi Hizmet Endeksinde 22. sıraya, e-Katılım Endeksinde ise 23. sıraya yükselmiştir.

Yine, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisinin 31.12.2020 verilerine göre bugün ülkemizde 52.084.122 e-devlet kullanıcısı bulunmakta ve e-devlet üzerinden 716 kurum toplamda 5.437 hizmet sunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2019 yılında yapılan Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre de; ülkemizde hanelerin *% 88,3*'ünün evden internete erişim imkanına sahip olduğu gözlenmiş ve internet kullanım oranlarının 16-74 yaş grubundaki erkeklerde *% 81,8* iken kadınlarda *% 68,9* olduğu tespit edilmiştir.

2021 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında da kamu hizmetlerinde e-devlet uygulamalarının mevcut durumundan bahsedilmiş ve Kamu hizmetlerinin, kullanıcı talep ve ihtiyaçlarına uygun olarak değer üretecek şekilde tasarlanması, elektronik ortamda sunulması ve kullanımının artırılmasına yönelik çalışmaların sürdüğü ve e-Devlet Kapısına yeni hizmetlerin dahil edilmesine devam edildiği belirtilmiştir.

2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında kamu hizmetlerinin kullanıcı odaklı bir bakış açısıyla, etkinliğini ve birlikte işlerliğini sağlayacak modernizasyon ve süreç iyileştirmelerinin yapılarak elektronik ortama taşınması ve e-Devlet Kapısından hizmet sunumu ve kullanımının artırılmasının temel amaç olduğu belirtilerek, bu kapsamda yapılacak olan çalışmalardan bazıları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- e-Devlet Kapısı kayıtlı kullanıcı sayısı 57 milyon kişiye, Kapıya entegre edilen kamu hizmetlerinin sayısı ise 5.500'e çıkarılacaktır.
- e-Devlet Kapısı üzerinden toplam 100 bütünleşik hizmet sunumu gerçekleştirilecektir.
- e-Belediye Bilgi Sistemi Projesi kapsamında e-Devlet Kapısından sunulan hizmetlerin sayısı arttırılacaktır.
- 65 yaş üstü için konutta e-Devlet Kapısı şifresi tesliminin yapılması yaygınlaştırılacaktır.
- Kamu kurumlarında dijital dönüşüm sürecini yönetme kapasitesini geliştirmek üzere, kariyer bilişim uzmanı istihdamını standart hale getirecek mevzuat çalışması yapılacaktır.
- Kamu bilgi sistemlerinde veri standardizasyonu sağlamaya yönelik mevzuat çalışması yapılacaktır.
- 1.398 belediyenin tamamı e-Belediye Bilgi Sistemi Projesinde yer alan modüllerden en az birine entegre edilecektir.

- Elektronik kimlik kartlarına elektronik imza yüklenmesi mümkün hale getirilerek, kamu ve özel sektöre yönelik yönlendirici bir rehber hazırlanacak ve kimlik kartının tüm kimlik doğrulama uygulamalarında kullanılması için yaygınlaştırma süreci başlatılacaktır.

Birleşmiş Milletler E-Devlet Gelişmişlik Endeksi ve ülkemizde yapılan çalışmalar da incelendiğinde aslında e-devlet ve katılım ile ilgili olarak gelişme kaydedildiği söylenebilir. Bu bakımdan vatandaşların e-devlet aracılığıyla yönetime katılabilmeleri ve taleplerini ve şikayetlerini dile getirebilmeleri demokratik anlamda da bir kazanım olarak ifade edilebilir.

E-devletin katılım boyutu dikkate alındığında ülkemizde vatandaşların elektronik ortam vasıtasıyla taleplerini ve şikayetlerini iletebileceği birçok uygulama yer almakta olup; Cumhurbaşkanlığı İletşim Merkezi (CİMER), Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) ve TBMM e-dilekçe de bu örnekler arasında gösterilebilir.

- **Kamu Denetçiliği Kurumu**

Kamu Denetçiliği Kurumu Anayasamızın 74. Maddesine 2010 yılında yapılan değişiklik ile girmiş ve 14/06/2012 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile işlerlik kazanmıştır. *«Kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak»* amacıyla kurulan Kamu Denetçiliği Kurumuna (Ombudsmanlık) kurumun internet sitesi üzerinden e-başvuru yolu ile başvuruda bulunulabilmektedir.

- **Tbmm Dilekçe Komisyonu**

3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun çerçevesinde, Türk vatandaşlarının ve Türkiye'de ikamet eden yabancıların kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma haklarının kullanılma şekli düzenlenmiştir. Bu kapsamda, www.edilekce.tbmm.gov.tr adresi üzerinden başvuru yapılabilmektedir.

- **Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER)**

2021 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine (CİMER) 2020 yılının ilk 9 ayında yaklaşık 4,3 milyon başvuru yapıldığı ve bu başvurulara verilen cevap sayısının ise yaklaşık 4,4 milyona ulaştığı; 2018 yılı itibarıyla 18 gün olarak gerçekleşen ortalama cevap süresinin ise 2020 yılında ortalama 14 güne indirildiği belirtilmiştir.

2019-2023 Kalkınma Planında da, CİMER'e (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) ilişkin vatandaşların farkındalık düzeyinin artırılacağı ve CİMER'İ daha erişilebilir kılmak için ALO 150 hattının etkinliğinin artırılacağı ve bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı yeni iletişim kanallarının geliştirileceği de planda yer alan katılımcı düzenlemeler olarak ifade edilebilir.

4. SONUÇ

Katılımı esas alan, teknolojinin gereklerini kurumsal anlamda yerine getiren, çalışanlarını toplumsal ve teknolojik gelişmelere anında adapte edebilme yeteneğine sahip olan ve interneti ve e-devleti katılımda öne çıkaran bir yönetim modeli sayesinde iyi işleyen bir demokratik mekanizma da kurulmuş olabilecektir. Bu bakımdan kamuda e-devletin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların gerçekleşmesi ve yazılımsal anlamda güçlü bir altyapının kurularak işlemlerin daha hızlı ve güvenli olması noktasında da hedeflerin belirlenmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Alkan, Ömer, Ünver, Şeyda, (2020), "Türkiye'de E-Devlet Hizmetlerinin Kullanımını Etkileyen Faktörlerin Analizi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 34, Sayı: 4, s. 1431-1453.

Avaner Tekin, Fedai Recep, (2019), *"Türk Kamu Yönetiminde Ofis Sistemi: E-Devlet Uygulamalarından Dijital Dönüşüm Ofisine",* Amme İdaresi Dergisi, Cilt 52, Sayı 2, s 149-172.

Can, Seda, Eke, Erdal, (2020), "E-Devlet Kullanıcılarının Bilgi Ve Memnuniyet Düzeylerine Yönelik Bir Araştırma", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:64, s. 19-37.

Çelen Fatma Kübra, Çelik Aygül, Seferoğlu Süleyman Sadi, (2011), "Türkiye'deki e-Devlet Uygulamalarının Değerlendirilmesi", *Akademik Bilişim'11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 2 - 4 Şubat 2011 İnönü Üniversitesi, Malatya, s.59-67.*

Delibaş Kayhan, Akgül Ali Erdem, (2010), "Dünyada ve Türkiye'de E-devlet Uygulamaları: Türkiye'de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 13 Sayı: 1, s. 101-144.

Demirel, Demokaan, (2006), "E-Devlet Ve Dünya Örnekleri", *Sayıştay Dergisi,* Sayı: 61, s. 83-118.

Oates, Sarah, Owen Diana, Gibson Rachel K., (2006), *"The Internet, Civil Society and Democracy: A Comparative Perspective",The Internet and politics: Citizens, Voters and*

Activists, Edited By: Sarah OATES, Diana OWEN and Rachel K. GIBSON, Taylor & Francis Group, p. 1-17.

Zhang, Banghui, Zhu, Yonghan, (2020), "Comparing attitudes towards adoption of egovernment between urban users and rural users: an empirical study in Chongqing municipality, China", *Behaviour & Information Technology*, p. 1-15.

www.turkiye.gov.tr
www.oecd-ilibrary.org
www.whitehouse.gov

YENİ KAMU YÖNETİMİ: PERFORMANS ANLAYIŞINA YÖNELİK BİR ELEŞTİRİ VE BU ELEŞTİRİYE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

NEW PUBLIC MANAGEMENT: A CRITICISM ON PERFORMANCE UNDERSTANDING AND SOLUTİON SUGGESTİONS AİMED AT THIS CRITICISM

Arş. Gör. Dr. Selami ÖZKAN

Muş Alparslan Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-0575-8887

ÖZET

Yeni kamu yönetimi ile beraber kamu yönetimi anlayışında bazı değişikliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Performans anlayışı da bunlar arasında sayılabilir. Genel anlamda performans anlayışıyla, personelin daha verimli olması amaçlanmaktadır. Ancak, hayatın birçok alanında olduğu gibi burada da bir ikilem vardır. Performans yoğun çalışıldığında daha çok verim elde edilmesi söz konusu olmakla beraber çalışanlarda yabancılaşma, iş ortamında çatışma, sosyal çevre ile ilişkilerde gerginlik, aileye yeterli zaman ayıramama gibi bireyde bir uyumsuzluk sorununun ortaya çıkmasına sebep olabilecek sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla uyumsuzluk sorununu ortaya çıkaran bu nedenlerin sosyo/ekonomik kayıplara yol açabilmesi mümkündür. Performans uygulamasının kamu yönetiminde revaçta olmasını sağlayan birçok unsur vardır. Bu unsurlara, kaynakların kıtlığı, artan nüfus ile beraber hizmet sunmaya talip daha donanımlı kişi sayısının giderek artması ve rakip kurumlarla daha iyi rekabet sağlanması örnek gösterilebilir. Bunu yanında yeni kamu yönetimi performans anlayışı, rekabeti körüklemekte, çalışanları bir maratona tabi tutmaktadır. Çalışan için ayakta kalmak adına gerçekleştirilen mücadelede, çalışanın hem bedenen hem de psikolojik olarak yıprandığı savunulabilir. Performansın arttırılması adına çalışanların üzerinde oluşturulan bu baskının çalışanların sosyal ilişkilerine yaptığı negatif etki, ulaşılmak istenen olumlu sonuçlar bir tarafa sosyal açıdan ortaya daha büyük kayıpların çıkmasına sebep olabilmektedir. Yüksek performansla ulaşılan verimlilik, kurum açısından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilirken, bu verililiğe ulaşma çabasının, çalışanın psikolojisi üzerinde etkisi ve bu etkinin kişinin sosyal çevresine yansıması, genel anlamda bir toplumsal kayba neden olabilmektedir. Bu itibarla yeni kamu yönetimi anlayışının vurgusunu arttırdığı performans arttırma anlayışı klasik Weberyen anlayış ve güncel gelişmeler açısından yeniden bir düzenlemeye tabi tutulabilir. Bu düzenlemeler bağlamda bazı öneriler şöyle sıralanabilir: Çalışanları düşük performansları nedeniyle içten çıkarılmaları yerine maaşlarında azaltmaya gidilmesi, yüksek performans gösterenlere maaş desteği ve/veya ekstra tatil imkânı sağlanması ve çalışanların performanslarının hiyerarşik kademelerinde yükseltme ve düşürme şeklinde uygulanması gibi. Bu önerilerdeki amaç çalışanları işten çıkarılma gibi işleriyle alakalı en olumsuz sonucu her an düşünmelerinin önüne geçilerek psikolojik olarak daha rahat davranmalarını sağlamak ve böylece motivasyonlarını arttırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Kamu Yönetimi, Performans Anlayışı, Rekabet, Verimlilik Weberyen Anlayış.

ABSTRACT

It can be said that with the new public administration there is some changes in public administration understanding. Performance understanding can be taken into account among them. Generally, with the understanding of performance it is aimed to make the personnel more efficient. However, there is a dilemma here, as in many aspects of life. Although it is a matter of obtaining more productivity while working intensively, there may be implications that may create a problem of incompatibility in the person, such as employee alienation, conflict in the work atmosphere, friction in relationships with the social environment, failure to devote adequate time to the family. It is also possible that these factors, which contribute to the problem of incompatibility, could lead to social/economic losses. In public administration, there's many variables that make performance practice common. These factors include the lack of resources, the rising number of people willing to provide services due to a growing population and increased competition from competing organizations. In addition to this performance understanding of the new public administration promotes rivalry and exposes workers to a marathon. In the struggle for the employee to survive, it can be argued that the employee is both physically and psychologically worn out. Aside from the negative impact of this pressure on the employees' social relations in order to increase the performance, the positive results desired to be achieved may cause greater social losses. While the productivity gained with high performance can be assessed as a positive outcome for the company, it can be argued that its influence on the employee's psychology and the reflection of this impact on the individual's social atmosphere can usually cause social loss. In this regard, in terms of classical Weberian understanding and recent trends, the understanding of performance enhancement, which is stressed by the modern understanding of public administration, can be rearranged. Some suggestions can be stated as follows in the scope of these regulations: instead of firing workers because of their poor performance, reducing their wages, providing high performers with wage support and/or extra holiday opportunities, and applying the performance of employees in the form of increasing and decreasing hierarchical levels. The purpose of these suggestions is to prevent personnel from worrying about the most detrimental effects associated with their work, such as being fired, and to make them act psychologically more comfortably and thus increase their motivation.

Keywords: New Public Management, Performance Concept, Competition, Productivity, Weberian Approach.

YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ DENEYİMSEL TURİZMDE NASIL BİR ROL ÜSTLENEBİLİR?

HOW CAN LIVING HUMAN TREASURES PLAY ROLE IN EXPERIENTIAL TOURISM?

Sevcan BİLGİMÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ORCID NO: 0000-0001-9407-1405
Prof. Dr. Bilgehan GÜLCAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-9884-4695

ÖZET

Yaşayan İnsan Hazineleri , Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli olan bilgi ve becerileri yüksek derecede haiz olan kişileri ifade etmektedir. Türkiye SOKÜM kapsamında Yaşayan İnsan Hazineleri ulusal envanteri oluşturulmuştur ve bu liste sürekli olarak güncellenmektedir. Diğer yandan, turizm sektöründe deneyimlerin turistler için ne kadar önemli olduğunun ortaya çıkmasının ardından "deneyimsel turizm" kavramı önemle üzerinde durulan konulardan bir tanesi haline gelmiştir. Yaşayan İnsan Hazinelerinin turizm içinde değerlendirilmesi ile bazı SOKÜM unsurlarının bilinirliğinin arttırılması, deneyimlenmesi, gelecek kuşaklara aktarılması ve bunların yerli ve yabancı turiste ürün olarak sunulması gibi yararlar sağlayacağı düşünülmektedir. Türkçeye 2003 yılındaki UNESCO SOKÜM sözleşmesi ile giren Yaşayan İnsan Hazineleri ile ilgili olarak, rekreasyon ve turizm literatüründe yeteri kadar çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, Yaşayan İnsan Hazinelerinin kültürel miras turizmi kapsamında, özellikle deneyimsel turizm bağlamında nasıl etkili rol alabilecekleri ile ilgili olarak düşünceler üretmek amaçlanmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan 6 Yaşayan İnsan Hazinesi ile derinlemesine mülakat yöntemi gerçekleştirilmiş ve gerek bu mülakat sonuçları ve gerekse literatür taraması ile öneriler ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlara göre Yaşayan İnsan Hazinelerin kültürel miras turizminde kritik bir konumda olabilecekleri ve bu başlıktaki deneyimsel turizm uygulamalarında etkili rol alabilecekleri ortaya çıkmıştır. Tüm bunlarla birlikte SOKÜM unsurları ve özellikle Yaşayam İnsan Hazinelerini turizmle bağdaştıran çalışmaların çoğaltılmasıyla literatüre kazandırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deneyimsel Turizm, Kültürel Miras Turizmi, Yaşayan İnsan Hazineleri, Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), Rekreasyon

ABSTRACT

Living Human Treasures refers to persons who possess a high degree of knowledge and skills necessary for the execution and recreation of certain elements of the Intangible Cultural Heritage (ICH) . An inventory of Living Human Treasures has been created within the scope of ICH and this list is constantly updated. On the other hand, after the emergence of the importance of experiences in the tourism sector for tourists, the concept of "experiential tourism" has become one of the issues to be emphasized. It is thought that by utilizing the Living Human Treasures in tourism, it will provide benefits such as increasing the awareness of some ICH elements, experiencing them, transferring them to future generations and presenting them as products to local and foreign tourists. There are not enough studies in the recreation and tourism literature regarding the Living Human Treasures, which entered Turkish with the UNESCO ICH contract in 2003. In this study, it is aimed to generate ideas about how Livin Human Treasures can play an effective role in cultural heritage tourism, especially in the context of experiential tourism. In the study, living in different cities of Turkey 6 Living Human Treasures in-depth interviews were carried out with this method and the need is demonstrated results and interviews with both recommendations of the literature. According to the results, it has been revealed that Living Human Treasures can be in a critical position in cultural heritage tourism and can play an effective role in experiential tourism practices under this topic. In addition to all these, it is recommended to add to the literature by reproducing the studies that connect ICH elements and especially the Living Human Treasures with tourism.

Keywords: Experiential Tourism, Cultural Heritage Tourism, Living Human Treasures, Intangible Cultural Heritage (ICH), Recreation

"GURBET KUŞLARI" FİLMİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE MOVIE "GURBET KUŞLARI"

Sevde EROĞLU

Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

ORCID NO: 0000-0003-1028-2227

ÖZET

Dünyada sinema araştırmaları 1960'larla başlamış olmasına rağmen; Türkiye'de sinema araştırmalarına yönelik çalışmalar yakın zamana kadar mümkün olmamıştır. Sosyolojik yaklaşımlar film analizlerinde en çok tercih edilen yaklaşımların başında gelmektedir. Buna karşılık film analizlerinde sosyolojik bakış açısıyla yapılmış çalışmalar 2008 yılından itibaren artış göstermektedir. Filmler oluşturulurken toplumdan parçalar taşımaktadır. Bu nedenle filmler sosyoloji için önemli bir kaynak görevi görmektedir.

İçinde yaşamakta olduğumuz toplum göstergeler ve imgeler bütünü üzerine kurulmuş, sinemalaştırılan bir toplum haline gelmektedir. Bu durumda sinemanın yaşamımızdaki yeri yadsınamamaktadır. İnsanlar medya araçlarının amacını, haber programları, belgeseller vb. ile bilgi aktarımında bulunmak veya dizi, yarışma programları vb. programlar ile eğlendirmek olduğunu söyleyebilmektedirler. Fakat sadece bu yöndeki bakış, medya araçlarının yalnızca görünür işlevine dair açıklamada bulunabilmektedir. Filmlerin içeriği, izleyene sunduğu hikâyeler ve ilettiği mesajlar ile görünenden daha derin ve komplike etkilere sahip olmaktadır.

Literatürde 2016 yılında Ufuk Uğur tarafından yayınlanan "Gurbet Kuşları Filmi Örneğinde İç Göç Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi" adlı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Uğur'un bu çalışmasında eksik görülen noktalar üzerinden sosyolojik perspektif ile yeni bir analiz yapılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda sadece göç olgusunun ele alınmadığı, bununla beraber toplumsal cinsiyet, iletişim, kent, mekân ve ilişkiler üzerinde de yoğunlaşarak filmin farklı sosyolojik yönleri eleştirel perspektif ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Halit Refiğ yönetmenliğinde çekilen bu filmin seçilme nedeni 1950'lerde başlayan kırdan kente Göç'ün en sık yaşandığı dönemde insanların kente uyum sürecinde çektiği zorlukların ele alındığı kült bir film olmasıdır. Aynı zamanda iç göç konusunda yapılmış ilk filmlerden biri olma özelliğini taşımaktadır.

Bu nedenle bildiride 'gurbet kuşları' filmi üzerinden eleştirel bir perspektif ile sosyolojik analiz yapılması amaçlanmaktadır. Yöntem olarak 1970'lerle kullanımı artan Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan İçerik (anlatı) Analizi Yöntemi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Film Analizi, Kent, Göç

ABSTRACT

Although cinema researches started around the world in the 1960s; research studies on cinema in Turkey has not been possible until recently. Sociological approaches are one of the most preferred approaches in film analysis. On the other hand, studies conducted from a sociological point of view in film analysis have increased since 2008. While creating films, they carry parts from the society. That's why, movies serve as an important resource for sociology.

The society we live in is becoming a society that is built on signs and images, and is made cinematic. In this case, the place of cinema in our lives cannot be denied. People know the purpose of media tools, news programs, documentaries, etc. to transfer information or to transfer information with TV series, competition programs, etc. They can say that it is to entertain with programs. But only this view can explain only the visible function of media tools. The content of the films, the stories they offer and the messages they convey, have deeper and more complicated effects than they appear.

In the literature, there is a study named "Sociological Examination of Internal Migration Case in the Example of Gurbet Kuşları Movie" published by Ufuk Uğur in 2016. In this study, it is aimed to make a new analysis with a sociological perspective on the points that are seen lacking in Uğur's study. In this context, not only the phenomenon of immigration is addressed, but also the different sociological aspects of the film will be tried to be put forward with a critical perspective, focusing on gender, communication, city, place and relations.

This film, directed by Halit Refiğ, was chosen because it was a cult film that deals with the difficulties people faced in the process of adapting to the city during the most frequent period of the Rural to Urban Migration that started in the 1950s. It is also one of the first films made on internal migration.

that's why ın paper, it is aimed to make a sociological analysis with a critical perspective through the movie "gurbet kuşları". Content (narrative) Analysis Method, which is one of the qualitative research methods whose use has increased since the 1970s, will be used as a method.

Keywords: Film Analysis, City, Migration

1.GİRİŞ

Göç en basit tanımlamayla, bireyin alışık olduğu bir mekândan, evinden, yurdundan alışık olmadığı yepyeni bir mekâna geçiş yapmasıdır. Bu mekân değişikliğine sebep olan etkenler genellikle ekonomik, sağlık, eğitim koşulları, refah toplumu arzusu, yaşam standartlarını yükseltme isteği, sosyal olanaklar olabilmektedir. Bireyler daha iyi bir yaşam ümidi ile başka ülkelere ya da kırdan kente göç ederler.

Türkiye'de bilhassa "*1950'li yıllardan sonra ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapıda meydana gelen radikal değişim ve dönüşümler sonucu ülke içi göç hareketleri başlamıştır ve bu hareketlilik belirli bölgelerde kümülatif bir şekilde artarak devam etmiştir*" (Çelik ve Murat, 2014:46). Savaş sonrası değişen toplum yapısı, 1929 ekonomik buhranı, makineleşme, Marshall yardımları gibi pek çok etken sayılabilmektedir. Sonucunda köylü halk topraksız kalmakta ve geçim sıkıntısına düşmektedir. Görülmektedir ki daha sonraları bu durum göç alan kent için ve göç veren kırsal alan için birçok sorun teşkil etmiştir.

Göçler, kentlerin dokusunu yeniden şekillendirirken bireyler üzerinde derin etkiler meydana getirmiştir. Ülkemizde 1950'lerle başlayan iç göç olgusu toplumsal değişiklikler yarattığı kadar bireysel pejoratif değişimler de yaratmaktadır. Değişen toplum yapısıyla beraber aile yapısının zarar görmesi kaçınılmazdır. Bu değişime en büyük etki yoksulluk, uyumsuzluk, şiddet, ataerkilliğin sürdürülmesi, eğitim, adaptasyon problemi gibi etkenler olabilmektedir. "*Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen uluslararası göç hareketlerini takip eden hızlı kentleşme sürecinde, Türkiye öncelikle yoğun bir kır-kent göçüne sahne olmuş, daha sonra kentlileşme sürecinin uluslararası işgücü pazarına eklemlenmesiyle, Türkiye'den yurtdışına yönelen yoğun bir işgücü göçü görülmüştür*" (İçduygu,2014:173). İncelenecek olan Gurbet Kuşları filminde de bu izlekler görülmektedir. Filmin içerisinde iç göç olgusu temel konu olarak alınmış olsa da aynı zamanda farklı sosyolojik olgularla da incelenebilmektedir.

"Kırın itmesi- kentin çekmesi" sözü ile kırsal nüfusun savaş dönemi sonrası çektikleri ekonomik güçlükler ardından geçim kaynakları olan topraklarını da kaybetmeleri sonucu, çalışma imkanları daha fazla olan, imkanları, cazibesi, refahı, statüsü yüksek olan kente göç etmektedirler. Fakat büyük umutlar ile geldikleri kentte herkesin hayali zengin olmak, bu şehrin 'kralı' olmakken kendileriyle birlikte sürdürdükleri kırsal gelenekler, davranış kalıpları sonucu kentte uyum sıkıntısı çekmektedirler. Aynı zamanda çalıştıkları enformel işlerde tutunamama, kırsal iş ilişkilerini sürdürme, kentliler tarafından dışlanıp, damgalanmaya maruz kalmaktadırlar. Böylesi toplumsal sorunların gün yüzüne çıktığı bir dönemde Halit Refiğ'in 'Toplumsal Gerçekçilik' akımıyla mevcut olan toplumsal sorunları filmlerine işlemesi ve bu akıma öncü olması elzem bir başarıdır. Bu çalışmada da Halit Refiğ'in yine o dönemin sorunlarından biri olan iç göç olgusunu sinemaya aktardığı 'Gurbet Kuşları' filmi eleştirel perspektif ile sosyolojik olarak incelenmeye çalışılacaktır.

2.HALİT REFİĞ SİNEMA ANLAYIŞI

Halit Refiğ'in sinema anlayışı ve ekolüne bakılacak olursa, batılı sinema anlayışına karşı "Ulusal Sinema" fikrini savunmakta ve bu anlayışa öncülük ettiği görülmektedir. 1964 yılında "Gurbet Kuşları'' filmiyle Altın Portakal da 'En İyi Yönetmen' ödülünü alarak "Toplumsal Gerçekçi" filmler yapmıştır. Sinemanın yerel/özgün olması gerektiğini düşünmektedirler. 1960 darbesinden sonra fikirlerin özgürce ifade edilebilmesiyle filmlerinde sömürü, toplumsal gerçekler, kadının yeri gibi konuları işleyebilmiştir. Ona göre Batının özenilmesi yerine gerçekçi filmler çekilmeli, yani "gerçek" insanlarla ve gündelik, toplumda var olan sorunlarla

uğraşılmalıdır. İnsanların yabancılaşması, modern toplumda insani değerlerin yitiminin eleştirilmesi gerekmektedir.

2.1 Dönem Filmlerinin Yapısı

Maddeler halinde sıralanacak olursa genel yapısı şu şekildedir:

- Filmler Haydarpaşa Garında başlayarak bir gecekondu mahallesinde devam etmektedir. Tren bu şekilde filmlerde sınıfsallığı temsil edebilmektedir.
- Her filmde bir 'gözü açık' karakter olur. Ya delisi ya da oranın akıllısıdır. Bir cümle söyler ve film değişir.
- Kız çocukları kente gelince bir 'eşini kaybetmiş', 'bekar' ya da çocuklarıyla ilgili olmayan bir komşu kadın tarafından değiştirilmeye çalışılmaktadır.
- Kızlar güzelliklerinin farkına varır, makyaj yapılır, saçlar örgü ise açılır, elbise boyu kısalır.
- Kente gelince muhakkak kıyafet değişimi yaşanmaktadır. İlk geldiği- uyum süreci- dönüş kısmı birbiriyle aynı kıyafetler değildir.
- Filmin son karesi yolunu kaybetmiş kızların intiharı ile sonuçlanmaktadır. Ve filmler kente gelmiş olmanın pişmanlığı ile sona ermektedir.

2.2 Filmin künyesi

Yayın yılı: 1962

Senaryosu: Orhan Kemal ve Halit Refiğ

Yönetmen: Halit Refiğ

Türü: Dram

Süre: 102 dakika

Oyuncular: Tanju Gürsu, Filiz Akın, Özden Çelik, Pervin Par, Cüneyt Arkın

2.3 Film akışı

Film, Kahramanmaraşlı Bakırcıoğlu ailesinin daha iyi bir yaşam ümidi ve zengin olma hayalleri ile kente gelmesi üzerine başlamaktadır. Film Haydarpaşa garında başlar ve daha önce gelip tutukları gecekondu mahallesindeki evlerinde hayata tutunma çabaları ile devam eder. Burada Haybeci karakteri ile tanışmaktadırlar. Herkes gibi o da kente zengin olma ümidi ile gelmiştir. Haybeci karakteri filmin çeşitli yerlerinde ailenin karşısına çıkar ve her çıkışınca işini yükseltmiş, kılık-kıyafeti değişmiştir. Aileye, buranın kral olacağını sürekli vurgulayarak kurnazlığın önemini hatırlatır. Film boyunca hikâyenin asıl gelişimini onun üzerinden izlemekteyiz. Ailenin büyük bir özgüvenle geldikleri kentte ilk olarak kiraladıkları sandıkları iş yeri konusunda kandırılırlar. Ardından başka enformel işlerde tutunmaya çalışarak bir tamirhane dükkânı açarlar ve onda da dağıldıktan sonra son olarak taksi şoförlüğü yapmaktadırlar. Ortanca çocuk olan Murat (Tanju Gürsu) İstanbul'un büyülü havasına kapılarak aileden ayrılmaktadır. Hemen sonrasında da büyük çocuk olan Selim (Cüneyt Arkın) gönül işlerine kendini kaptırarak işini gücünü unutmaktadır. Küçük erkek çocukları Kemal ise tıp fakültesini kazanarak burada Ayla karakteri ile nişanlanır. Kız kardeşleri Fatma'nın da komşusu tarafından kentte güzelliğinin farkına vardırılarak değişim yaşadığını

ve sonunda da ailesinden koparak, kötü deneyimler yaşadığını ve intihar ettiğini söyleyebilmekteyiz.

Haybeci karakteri ise sürekli olarak kastın üst sıralarına tırmanmaktadır fakat aile tarafından ciddiye alınmamaya devam etmektedir. Filmin sonunda ailenin büyük umutları, hayalleri ile geldiği kentten pişmanlık ile ayrıldığı, memleketlerine geri döndüğü görülmektedir.

2.4 Karakter analizi

Haybeci (Hüseyin Baradan): İstanbul'a yasak şekilde ücretsiz olarak gelerek buranın kralı olacağını iddia etmektedir. Eğitimiyle değil kurnazlığıyla zengin olmaya çalışır. Tam bir lümpen proletarya karakteridir.

Beklenmedik zamanlarda ailenin karşısına çıkarak etkileyici bir söz söyler. Açıkgözlü olmanın önemine vurgu yapar ve her seferinde de mesleğini yükseltir. Filmin sonunda ise aile ile tekrar aynı tren garında karşılaşır fakat aile köylerine geri dönerken o bir gecekondu mahallesine sahip müteahhit olmaktadır.

Fatma (Pervin Par): Baba ve erkek kardeşleri tarafından baskılanmış, kimlik bunalımı yaşayan bir karakterdir. Filmin sonunda ailesinden göreceği hem psikolojik hem fiziksel şiddet yerine intihar etmeyi tercih etmektedir.

Seval/Naciye (Sevda Ferdağ): Kahramanmaraş'tan ailesinden gördüğü tahakküm ve zorla evlendirilme baskısı nedeniyle İstanbul'a kaçmaktadır ve burada da hayata tutunabilmek için konsomatrislik işini yaparak geçinmektedir. Filmdeki Murat karakteri ile de ilişkisi vardır.

Selim (Cüneyt Arkın): En büyük abi rolündedir. İş kurup para kazanma hayali vardır. Hegemonik bir karakterdir ve kardeşi Fatma üzerinde baskı kurmaktadır. Aynı zamanda kente gelinde buranın büyüsüne kapılarak iş kurma hayallerini batırmıştır.

Murat (Tanju Gürsu): Ortanca abi rolündedir. Kadın karakterler üzerinde hegemonya kurmaya çalışır. Seval/ Naciye karakteri ile ilişkisi vardır ve her ne kadar başlangıçta konsomatrislik yapmasını kabullense de sonraları aşkı nefrete dönüşür. Evin efendisi olarak görülen baba karakterinin yerine aileye kendi sözünü geçirmeye çalışmaktadır.

Kemal (Özden Çelik): En küçük abi rolündedir. Tıp eğitimi görerek burada tanıştığı Ayla karakteri ile nişanlanır. Fatma'ya karşı diğer abilere göre nazik ve anlayışlıdır. Yaptığı yorumlar genelde daima doğru teşhislerdir ama hiçbir zaman fikirleri ciddiye alınmaz.

3. BULGULAR:

Her karakterlerin kentten beklentisi ve İstanbul'a karşı bakış açısı faklıdır. Baba ve Selim karakterinin kentte iş kurup bir anda zengin olabilmek hayali var iken Murat'ın İstanbullu bir sevgili bulmak, Kemal'in ise daha iyi imkanlarda yaşayıp eğitimini bitirebilmektir. Kız kardeşleri Fatma ise sadece filmlerde gördüğü İstanbul'un gezme ve eğlence mekanlarını merak etmektedir. Bu da kente geldiğinde 'tıpkı filmlerdeki gibi' demesinden anlaşılmaktadır.

Fatma'nın ve tıp okuyan Kemal karakterini oynayan abisinin kentliler tarafından kabul görebilmek için kılığını- kıyafetini ilk olarak değiştirmeleri göze çarpmaktadır. Fatma her ne kadar kılığını kıyafetini değiştirmiş olsa da yeni bir ortama girdiğinde Bourdieu'nun kavramı olan 'kültürel sermayesi' yetersiz geldiği için bir etiketlenmeye maruz kaldığı ve saf görülüp yanlarından uzaklaşıldığı veya da bu saflığı kullanabileceğini düşünen kişilerin yaklaştığı

görülmektedir ve 'soğuk taşralı' etiketine maruz kalmaktadır. Bununla beraber kemal karakterinin dilenciye sadaka vermesiyle kentli olan kız arkadaşının 'göçmen' oldukları için onları Goffman'cı bağlamda etiketlediği görülmektedir.

Bunun yanında Almanya'ya çalışmaya gitmenin bir çıkış kapısı, hayatı kurtarmak olarak görülmesi dikkat çekmektedir. Bu dönemlerde de yine toplumsal bir sorun haline gelen halkın işçi göçü olarak Almanya'ya gitmek istemesi ve burada da kentte yaşandığı gibi uyum problemleri çıkması filme yansıtılmıştır.

Filmin başında görülen haybeci diye seslendikleri karakterin başlangıçta 'benim dedem, babam harpta şehittir' sözünü kullanarak parasız kente kadar gelebilmişken, iki ailenin de hayali İstanbul'u fethetmek, buranın kralı olabilmek iken Maraşlı ailenin ve haybeci karakterinin aralarındaki kente uyum farklılıkları dikkat çekmektedir. Filmin sonunda biri hamallıktan müteahhitliğe yükselirken diğeri tamircilikten şoförlüğe düşmüş ve orada da tutunamamıştır. Ailenin yaşadığı evin sahibi olan kadının da Haybeci gibi 'taşra kurnazlığı'na büründüğünü kendini 'eşini kaybetmiş', evin kirası dışında geliri olmayan yoksul bir kadın olarak nitelendirerek acındırmayla sağlamaktadır.

Filmde Durkheim'ın mekanik dayanışmacı toplum yapısı kente göç eden kesim üzerinden açık şekilde örnek verilebilmektedir. İş ilişkilerine bakıldığında karşılıklı iki tamirci dükkanının olduğu görülmektedir. Dükkân sahiplerinin ikisi de İstanbullu değildir, sonradan yerleşmiştir fakat kent yaşamına uyum sağlamak ekonomik olarak da fark yarattığı görülür. Maraş'tan gelen ailenin insan ilişkilerinde, müşterilere karşı tavrının kaba olması müşteri kaçırmasına da sebebiyet vermiştir. Burada da kırsal geleneklerin sürdürüldüğü açıktır. Karşı dükkanlarındaki tamircinin eşi ise kocasının işlerinin düzelmesini istediğini belirterek oğullarından biri ile 'asimetrik ilişki' kurmaktadır. Bu ilişki de kısa süre sonra istediği şeye ulaşınca sona ermektedir.

Bourdieu'nun habitus kavramında görüldüğü gibi, filmdeki Kemal karakteri üzerinde belirgin şekilde görülen ev, okul, iş yerinde, kız arkadaşının yanında farklı alanlarda farklı habituslar tecrübe ederek rolleri şekillenmektedir. Göç ile birlikte de insanların rolleri kimlik bunalımına uğramaktadır. Bunun en açık görüldüğü karakterler ise Fatma, Murat ve Selim'dir.

Köyden kente ilk göç ettiklerinde eski kentliler tarafından pejoratif bir bakışa maruz kaldıkları sahnede de kentlilik kavramının yerleşmediği görülebilmektedir. Memleketlerindeki geleneksel düşünce yapısını, namus kavramını, ataerkilliği, aile reisi olgusunu, İstanbul diline hâkim olamamalarından iletişimsel sorunları sürdürmektedirler. Bu da sonunda kente tutunamama ve memleketlerine geri dönmeyi gerektirmiştir.

Aynı zamanda filmin sonunda memleketlerine dönmeleri Bourdieu'nun alan kavramıyla da açıklanabilmektedir. Kent alanının gerekli kuralları bulunmaktadır ve burada yaşamanın kurallarına uyamayan yeni kentlilerin alanın dışına atılmaktadırlar.

3.1 Sınıfsal farklılıklar

Ayla karakterinin anne ve babası kentli birer doktor ve abisi de Amerika'da eğitim görüp orada kalarak doktorluğunu sürdürmektedir. Kendisi ise tıp eğitimi aldıktan sonra yine abisi gibi yurt dışına çalışmaya gitme hayalleri kurmaktadır. Üst sınıf bir ailede büyüyerek buna rağmen açık bir şekilde alt sınıfı temsil eden Kemal'e (Özden Çelik) âşık olur ve kendini beğendirmek için Kemal'in ailesi ile tanışmaya giderken başını örterek, babaya tespih, anneye ise hediye olarak Kur'an alarak onların habitusuna uyum sağlamaya yani bir Anadolu kızı

taklidi yapmaya çalışmaktadır. Ayla'nın yurtdışında çalışmak isterken ve refah seviyesi yüksek bir ailede yaşarken Kemal'in kardeşi daha önce maddi imkansızlıklardan dolayı köye doktor getirtemedikleri için vefat etmiştir.

Filmde bir diğer dikkat çeken nokta kentin bir tarafı gecekondu mahalleleri, diğer tarafı ise apartman daireleri ile kaplı olarak aralarında ulaşılmaz bir uçurum yaratılmıştır. Kemal'in artık aldığı eğitim ile statü atlaması ve kentlileşebilmesi ardından Ayla ile gecekondulara bakarak 'insanlar birbirlerini boğazlamayı bırakıp birlik içinde yaşamayı öğrendikleri gün dünya büyük bir şehir olacak' sözlerini kullanması ve iyi bir yaşam için eğitim ile çok çalışmanın önemine vurgu yapması kentliler ile gecekonduda yaşayanlar arasındaki sınıfsal eşitsizliği ortaya koymaktadır. Mübeccel Belik Kıray'ın gecekondu ve kent yaşamı hakkında ortaya koyduğu kurama bakılacak olursa; kentlilerin yoksul, gecekonduda yaşayan bireyleri bir tehlike olarak görmesinin ve onlara düşman olmasının büyük bir sorun olduğunu vurgulaması üzerine filmde de aynı şekilde eski kentlilerin göç etmiş bireylere etiketleyici davrandığı görülür. Fakat Kıray'a göre asıl daha büyük olan sorun varsılların yoksullara olan öfkesi değil, yoksulların varsıllara olan öfkesidir. Bu ise baba karakterinin kentte dolandırıldıktan sonra 'kentliden yumurta bile alacak olsan içine bakacaksın sarısı içinde mi diye' sözlerinden anlaşılmaktadır.

Fatma'nın kente geldikten sonra sahip olmak istediği en büyük şeyin kentlilerde bulunan 'guguklu saat' olması sınıfsal farklılığı açık şekilde göstermektedir.

3.2 Aile yapısı

Genel olarak aile yapısı 'koruyucu Ataerkillik' üzerine bir yapıya sahiptir. Özellikle Fatma ve Seval karakterlerinin üzerinde kurulan tahakküm ilişkisinden erkeklerin kadınları korumak zorundaymış gibi hissetmeleri dikkat çekmektedir.

Baba ailede baskın karakter olmaya çalışmaktadır fakat çocuklarının büyümesiyle babanın yerine artık erkek çocuklarının baskın olmaya çalıştığı görülmektedir. Habituslarında öğrendikleri pratikleri kendi hayatlarında da devam ettirirler.

Abileri kız kardeşi üzerine bağımlılık ilişkisi kurarak, gittiği, gezdiği her yeri hesabını sorarak kısaca özgürlüğünü kısıtlayarak kafes tabiri ile eve tıkmaktadırlar. Üstünde hegemonik güç kullandıkları görülmektedir. Tıp okuyan abisinin kardeşi Fatma'ya 'bir daha kötü şeyler yapmayacağım, abilerimi üzmeyeceğim' sözlerini kendisine tekrar ettirmesi yöntemi de insanların günlük hayatta olumlama aracı olarak kullanmakta olduğu algı yönetimine benzemektedir.

Fatma'nın benzememesini istedikleri daha önceden Maraş'tan İstanbul'a kaçan Seval karakterinde Fatma ile karşılaştırıldığında her ne kadar sevmediği bir iş yapıyor olsa da ekonomik ve bireysel güçlenme duygusunu yaşadığı, Fatma'nın ise 'Bir'in nostaljisi' kavramsalı ekseninde erkek egemen yapının altında kaldığı bir ailede yaşamaktadır.

3.3 Toplumsal cinsiyet bağlamında inceleme

Filmin başında İstanbul'a yerleşirken babasının çocukları hakkında yaptığı plan, hayaller oğullarının ona yardımcı olması, birinin üniversite okuması iken kızı Fatma'nın ise ev işlerine yardım etmesi yönündedir. Buradan da kadının tek görevinin ev işleri olduğu, ev içi görünmeyen emek kavramıyla bağdaştırabiliriz. Ayrıca araba alma hayali kurarken 'kız gibi

araba' tabiri kullanılması kadın cinsiyetinin bir meta olarak indirgenmesi, benzetmede görülür.

Evden çıkmasının hoş karşılanmadığı 'kız kısmının bakkalda ne işi varmış' sözleri ile anlaşılmaktadır. Evden çıkabilmesinin tek hoş karşılandığı durum ise yine kadınlık ile bağdaştırılan 'terzilik' işini komşusundan öğrenmek için çıkmış olması olmuştur.

Ataerkil bir aile yapısına sahip olan ve babaya 'efendi' şeklinde hitap edilirken kadınların söz hakkına sahip olmaması 'namus' kavramı etrafında kısıtlama, şiddet ve Fatma karakterinin hayatına son vermesine sebep olan zihniyet yapısı karşısında toplumsal cinsiyet bağlamında kadının yine ikinci plana atılma izlekleri perdeye yansıtılmıştır.

Fatma karakterinin kente geldikten sonra saçlarının güzelliğinin farkına vararak değişmesi, cezalandırılma amacıyla abisi tarafından saçlarının kesilmesi, saç olgusunun özgürlüğü imgelediğini göstermektedir.

Saçları kesildikten sonra ise artık kurallara uymadan, istediği şekilde yaşadığı görülmektedir. Toplumda da dönemsel olarak saç uzatmanın veya kısaltmanın bir gücü simgelediği bilinmektedir. Örnek olarak erkeklerin toplum tarafından kısa saçlı olması gerektiği anlayışı bulunurken saç uzatmaları, kadınların da aynı şekilde yaşları ilerledikçe kısa saçı bir otorite sembolü olarak kullanmaları verilebilmektedir.

3.5 Mekân Analizi

Ayla'nın evine bakıldığında kitaplar, tablolar, güncel gazeteler bulunmasıyla entelektüel aile havası izlemi izleyiciye sunulmaktadır. Kemal'in evinde ise temel olan entelektüellik değil dayanışmadır. Evin tam ortasına yerleştirilip, küçük bir masa kullanmaları bu evin birlik, beraberlik ve dayanışmasını sembolize eder. Herkesin önemli kararlarını aldığı yer masadadır.

1950'lerde Demokrat Parti ile kırdan kente göçün artış yaşamasıyla bağlantılı olarak bu filmde de o yoğunluğun çok yaşandığı dönemleri, yaşanan sorunları gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Çok partili döneme geçişten sonra da kredilerin gün yüzüne çıkması, borçlandırma sisteminin oluşması filmde 'yeni bir hayat kurmak için' kredi çekmeleri ile de gösterilmektedir. Aynı zamanda film sahnesinin bir yerinde Ziraat Bankası sembolü kullanılmıştır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

'Kır iter, kent çeker' sözünün anlam bulduğu iç göç olgusunda kentin cazibesine, imkanlarına, statüsüne inanarak gelen insanların kentlileşemeyerek buraya uyum sağlayamaması, tutunamaması sonucu memleketlerine geri dönmek zorunda kalmaktadırlar.

Arpa 'ya göre izleyiciler perdeye yansıtılan karakterler ile özdeşleşmektedirler. "*Seyircinin özdeşleştiği karakterler her zaman iyi çerçevedeki karakterler değillerdir. Karakterin anti kahraman, kötü, zalim veya korkutucu olması fark etmez. Seyirci kendini perdede gördüğü karakterlerin yerine koyar*" (2019:26). Gurbet Kuşları filminde de kente her göç eden insanın başına yansıtılan olaylar gelecekmiş gibi lanse edilerek, 'kente gelirseniz kızlarınız böyle kötü olaylara kurban gider', 'kentte eski kentliler tarafından dışlanmaya maruz kalırsınız', 'erkek evlatlarınız aile evinden kopar' gibi mesajlar verilerek izleyicilere de kente göç etmemeleri gerektiği alt metni yansıtılmaktadır. Kendini perdedeki karakterler ile özdeşleştiren izleyiciler için ise bu mesaj açık şekilde alınmaktadır. Aynı zamanda kentte üst sınıf olabilme mesajı

yanlış verilmektedir. Üst sınıf olmak eğitimli, bilinçli, başka insanların haklarına saygılı insanlar ile değil, Haybeci karakterinin temsil ettiği 'kurnazlık' ile olacağı anlaşılmaktadır.

Bir kent sorunu olan gecekondulaşma, uyum problemlerine daha fazla vurgu yapıldığı için filmde eksik şekilde işlenmektedir.

Bu çalışmada Gurbet Kuşları filminin eleştirel perspektif ile sosyolojik bir analizi yapılmaya çalışılmıştır ve bu bağlamda bakıldığında görülmektedir ki her ne kadar ödül almış bir film bile olsa yansıtılan her karenin doğru olduğu kanısı yanlış olmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Çelik, N. ve Murat, G., (2014). Türkiye'de iç göç sorununa yeni bir yaklaşım: Stratejik iç göç yönetimi. Yönetim Dergisi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, 25(76), 45- 61.

[2] Arpa, B. G., (2019). Tayfun Pirselimoğlu Filmlerinde Kadın Temsili ve Saç Filminde 'Abject' (Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

[3] İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F., (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, *1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, MiReKoç Proje Raporları 1/2014 TÜBİTAK 1001_106K291, Eylül 2009, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, (173-221), İstanbul.

THE EFFECTS OF CAPITAL STRUCTURE ON RESEARCH AND DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM TURKEY

Assistant Prof. Dr. Suna GÖNÜLTAŞ

Dogus University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics, (Responsible Author),
ORCID NO: 0000-0001-7194-2044

Assistant Prof. Dr. Mehtap ÖNER

Marmara University, Faculty of Business Administration, Business Administration,

ORCID NO: 0000-0001-7527-5875

ABSTRACT

Innovation plays a crucial role in terms of their survival and sustainable growth in the rapid changing environment for firms. Research and development (R&D) expenditures are considered as the main determinant of the newly created or improved products or process innovation. In this respect, to identify corporate financial policies of the firms which can explain the differences in their innovative efforts gained importance. For this purpose, this study attempts to investigate the link between Capital Structure and R&D investments on a dataset of selected 80 manufacturing companies listed in Borsa İstanbul (BIST) covering the period between the years 2009 and 2018, inclusive.

The panel data analysis is employed to reveal the relationship under question. The R&D intensity, calculated by the ratio of R&D expenditures to the sales, is used as dependent variable while leverage taken as an explanatory variable, measured by the proportion of total debt to total assets, is utilized as an indicator of capital structure. In addition to that, liquidity, profitability and size of the firms are incorporated into the model as control variables. The ratio of current assets to current liabilities is used to measure liquidity, return on assets (ROA) is used for firm profitability and finally natural logarithm of total sales is used to measure size of the firm.

While the related financial literature documents differences in usage of financial sources for R&D intensive firms; the preliminary findings of this study suggest evidence for a negative relationship between R&D intensity and the capital structure of selected firms.

Key Words: Research and Development (R&D), Capital Structure, Innovation.
Jel Codes: O30, G32, O32.

İHVÂN-I SAFÂ DÜŞÜNCESİNDE FELSEFE-MATEMATİK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YAPAY ZEKÂ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PHILOSOPHY AND MATHEMATICS IN THE THOUGHT OF IKHWÂN AL- ṢAFÂ

Sümeyra YUMAK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Felsefesi Bilim Dalı, Serdivan, Sakarya.

ORCID NO: 0000-0003-2957-0907

ÖZET

İhvân-ı Safâ, 10. yy. da Basra'da ortaya çıkmış ve ansiklopedik risâleler olarak bilenen Resâilü İhvân-ı Safâ eserleriyle tanınan bir felsefe topluluğudur. Risâlelerinde gökcisimlerini ele alırken matematiği sıklıkla kullanan İhvân-ı Safâ, bu düşüncelerini ele alırken eklektik bir tavır sergilemiştir. Kendisinden önceki birçok birikimi kullanan İhvân-ı Safâ, Antik Yunan filozoflarından etkilenerek felsefî meseleleri izah etmeye çalışmıştır. İhvân-ı Safâ matematik ve geometride Pisagor ve Öklid'den, coğrafyada Batlamyus'tan etkilenmişlerdir. İhvân-ı Safâ risalelerinin Türkçe' ye çevrilmesiyle birlikte İhvân-ı Safâ 'ya verilen önem buna paralel olarak artmaya başlamıştır. Bu çalışmalar arasında İhvân-ı Safâ'nın yapay zekaya dair düşüncelerini ele alan bir çalışmasıyla karşılaşmadık. Bu sebeple çalışmamızın amacı; İhvân-ı Safâ düşüncesinde felsefe ve matematik ilişkisini birlik-çokluk kavramları bağlamında sezgiye dayalı bir inanç sisteminin, dinin, geleneklerin, sembollerin ve soyut kavramların, insan zihni tarafından oluşturulmuş doğru verilerin işlenmesiyle oluşturulan bir yapay zekaya uygulanabilirliğinin imkânı üzerinedir. Çalışmamızı kaleme alırken ilk olarak tarihsel bir metodoloji ile felsefe tarihinde Pythagorasçılık kapsamında ele almak olacaktır. Bu çerçevede felsefe ve matematik ilişkisi genel hatlarıyla verilip çalışmamızın asıl kapsamı olan İhvân-ı Safâ'nın matematik-felsefe ilişkisinde günümüz problemi olan yapay zekanın temellerinin dayandırıldığı nokta verilecektir. Nihai noktada dini düşüncenin, inanç sisteminin, sembollerin vs. yapay zekâ ile ilişkisi genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İhvân-ı Safâ, Felsefe, Matematik, Yapay Zekâ

ABSTRACT

Ikhwān al-Ṣafā, emerged in Basra at 10th century known as encyclopedic narratives, is a philosophical community known for the works of Rasāʾil Ikhwān al-Safā.Ikhwān al-Ṣafā, who frequently used mathematics while dealing with celestial bodies in his treatises, displayed an eclectic attitude while handling these thoughts.Ikhwān al-Ṣafā, who used many previous experiences, tried to explain the philosophical issues by being influenced by the ancient Greek philosophers.Ikhwān al-Ṣafā were influenced by Pythagoras and Euclid in mathematics and geometry, and Ptolemy in geography. With the translation of the Ikhwān al-Ṣafā treatises into Turkish, the importance given to Ikhwān al-Ṣafā and the studies on Ikhwān al-Ṣafā started to increased in parallel. Among these studies, we have not encountered any study that deals with Ikhwān al-Ṣafā's thoughts on artificial intelligence. For this reason, the purpose of our study; The relationship between philosophy and mathematics in the thought of Ihwan-i Safa is based on the possibility of an intuitive belief system, religion, traditions, symbols and abstract concepts to be applied to an artificial intelligence formed by the processing of correct data created by the human mind in the context of unity-multiplicity concepts. While writing our study, first of all, it will be discussed with a historical methodology within the scope of Pythagoreanism in the history of philosophy. In this context, the relationship between philosophy and mathematics will be given in general and the point on which the foundations of artificial intelligence, which is the current problem of the relationship between mathematics and philosophy of Ikhwān al-Ṣafā, which is the main scope of our study, will be given. At the final point, religious thought, belief system, symbols etc. Its relationship with artificial intelligence will be discussed in general terms.

Keywords: Ikhwān al-Ṣafā, Philosophy, Mathematics, Artificial Intelligence

GİRİŞ

Çalışmamızın amacı; İhvân-ı Safâ düşüncesinde felsefe ve matematik ilişkisini *birlik-çokluk* kavramları bağlamında sezgiye dayalı bir inanç sisteminin, dinin, geleneklerin, sembollerin ve soyut kavramların, insan zihni tarafından oluşturulmuş doğru verilerin işlenmesiyle oluşturulan bir yapay zekaya uygulanabilirliğinin imkânı üzerinedir. Çalışmamızı kaleme alırken ilk olarak tarihsel bir metodoloji ile felsefe tarihinde Pythagorasçılık kapsamında ele almak olacaktır. Bu çerçevede felsefe ve matematik ilişkisi genel hatlarıyla verilip çalışmamızın asıl kapsamı olan İhvân-ı Safâ'nın matematik-felsefe ilişkisinde günümüz problemi olan yapay zekanın

temellerinin dayandırıldığı nokta verilecektir. Nihai noktada dini düşüncenin, inanç sisteminin, sembollerin vs. yapay zekâ ile ilişkisi genel hatlarıyla ele alınacaktır.

İlk doğa filozofları *arkhe* problemi üzerinde yoğunlaşmış ve dış dünyadaki varlıkların kendisinden doğduğu ilk maddeyi belirlemeye çalışmışlardır.[1] Antik ve Helenistik Yunan filozofları ile başlayan evren üzerine sorgulamada, evreni oluşturan *arkhe*'nin maddede olduğunu düşünmüşlerdir. İlk doğa filozofları, evrenin arkhesinin *birlik-çokluk* ayrımı yaparak, çokluğun kendisinden türediği bu birliğin *su, apeiron, hava* gibi madde olduğunu düşünmüşlerdir. Filozoflardan sonra felsefe-matematik ilişkisinde, madde üzerinde sezgiye dayalı mantıksal önermelerle oluşturulan felsefe düşüncesi soyut olan ve kesin bilgi sunan matematik bilimiyle düşüncenin evirilmeye başladığı Pythagorasçıların görüşleri ile başlayacağız. Pythagorasçılar, felsefeyi maddeden soyutlayarak bilgi yoluyla arınarak soyutlaşmayı amaç edinmişlerdir. Madde yerine form, nitelik yerine nicelik, fizik yerine de matematik ön plana çıkartılmıştır.[2] Pythagorasçıların düşünce sisteminde de matematikte olduğu gibi düzen ve ahenk önemli unsurdur. Onlar, her şeyin sayılardan meydana geldiğini iddia etmişlerdir. Bir sayı metafiziği oluşturmuş olan Pythagorasçı düşünceden etkilenen İhvân-ı Safâ, Tanrı'nın varlığını ve evrende bulunan bütün varlığı akli açıklamalar ile matematik ilmini ele almaktadır.

Birlik ve *çokluk* kavramı felsefe tarihinde bir arayış olarak ortaya çıkmıştır. İhvân-ı Safâ, sayıların doğa ile olan uyumlarını sayılardaki düzen ile açıklamaya çalışmışlardır. Örnek olarak; sıcaklık, soğukluk, yaşlılık ve kuruluk şeklindeki dört hal; ateş, hava, su ve toprak şeklindeki dört unsur, sayıların varlığındaki; birler, onlar, yüzler ve binler şeklindeki dört basamağa nispet edilmiştir.[3] *Bir,* bölünemeyen ve parçası olmayan şeydir. *Bir*'den çok olabilir. *Çokluk* ise birlerin toplamından meydana gelir. Tüm sayılar *bir'*den doğar ve ona geri döner. *Bir*'in varlığının yok olmasıyla sayıların varlığı da yok olur. Varlık felsefesinde de *bir* kavramı Tanrı'ya işaret etmektedir. Yani Varlık, *Bir* olandır. "Geometri bilmeyen giremez." Mottosunun asılı olduğu Platon Akademisinin takipçileri Yeni-Platonculuk sisteminin

[1] Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2.baskı, 2016), 34.

[2] Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi,* 38. İslam düşüncesinde Pythagorasçı düşünce sisteminin etkilerini İhvân-ı Safâ risalelerinde sıklıkla görmekteyiz. İhvân-ı Safâ düşünce sistemini oluştururken matematik ile ilişki kurmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz.: İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risaleleri 1 ve 3*, çev.: Ali Durusoy vdğr. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2.baskı, 2017).

[3] İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risaleleri 1*, 35-36.

temelinde de *birlik-çokluk* kavramları vardır. Her şey, *Bir* olan Tanrı'dan çıkmıştır. *Birlik, çokluktan* öncedir. Mantıksal ve zamansal bakımdan önce gelen *Bir*'e hiçbir nitelik atfedilemez.

Matematiksel bilginin gerçekliği, matematiğin ilişkilendirildiği konuyu da aklileştirir ve konunun gerçekliğine dair şüpheleri azaltır. Bu açıdan sayı ilmi, Tanrı ve Tanrı'dan sudûr eden varlığın durumunu aklileştirebilmesinden dolayı İhvân için önemlidir.[4] İhvân-ı Safâ bu konuda, varlıkların tabiatı sayının tabiatına göredir ve sayının tabiatını bilen kimsenin varlıkların da tabiatını bilebileceğini ifade etmektedir. [5] Matematik biliminin devreye girmesiyle *birlik* ve *çokluk* kavramları kanıtlaması aynı zamanda Tanrı kanıtlaması olduğu için inanç devreye girmektedir. Bahsetmiş olduğumuz *Bir* düşüncesinden bir inanç doğmaktadır. İnanan ve bunu kanıtlamaya uğraşan bir felsefe ve üzerine bir bilgi felsefesinden söz etmekteyiz. Bu iki felsefeyi bağdaştırdığımızda *birlik* ve *çokluk* kavramlarını açıklamaktayız. Varlık felsefesiyle doğmuş sonra matematik bilimiyle üzerine araştırılan ve kanıtlanan rasyonel bilgiyi elde etmeye yarayacak tezler ileri sürülmüştür. Sürekli bilginin gerçek, deneyimsel bir şekilde kanıtlanması hedeflenmiştir. Rasyonel bilgiye ulaşmak için dolaylı bir bilgi türü olan duyusal bilgiye başvururuz. Buradan hareketle dolaysız olan sezgi ve tefekkür ile rasyonel bilgiye ulaşırız. Bunun için temel olarak en çok zorlandıkları alan inanç olmuştur. Bu bağlamda doğruluk ve sayılar arasında bir ilişki kurmak durumundayız. Bir bilginin doğruluğuna gözlem ve deneye dayalı olarak ortaya koyarız. İnancı, doğruluk ve sayılar arasındaki rasyonellik ve uyum ile temellendirmeye çalışırız. Çünkü insan *bir* olan şeyin varlığından şüphe duymaz. Fakat *çokluğa* dair hep bir şüphe duymaktadır. Bu bağlamda insan, olan bilginin doğrulundan geri adım atamaz. O halde insan karmaşık olan önermeleri sayı diliyle ifade etmeye çalışarak bir rasyonel bilgiye ulaşmayı hedefler. İhvân-ı Safâ düşüncesinde nasıl ki *bir* sayıların aslı, başlangıcı ve sonu ise Allah da şeylerin sebebi, yaratıcısı, başı ve sonudur diyerek varlıklardaki düzeni sayılardaki düzen ile bağdaştırmaktadır.[6] Fakat sayılardaki bu düzenin doğası gereği zorunlu olmadığını, filozofların kendi tercihleriyle düzenledikleri suni bir husus olarak

[4] Metin Koçhan, *İhvân-ı Safâ Felsefesinde Varlık-Matematik İlişkisi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 82.

[5] İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risaleleri 3, 147.*

[6] İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risaleleri 1*, 37; İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risaleleri 3, 148-149.*

görmektedirler.[7] İhvân-ı Safâ bu düşüncesini risalelerde özellikle astronomi ile ilgili bölümlerde yansıtmıştır. Fakat matematik dili, tüm varlıkları açıklamada yetersiz kalacaktır.[8]

İhvân-ı Safâ düşüncesinde matematik-felsefe ilişkisi arasındaki bağı günümüzde bu ilişkiyi yapay zekâ üzerinden bilişim sistemleri ile birleştirmeye çalışan bilim insanları, *Bir* olana ulaşmak için yapay olarak oluşturdukları zekanın doğru bilgiye ulaşmasını beklemektedir. Peki bu mümkün müdür? *Birlik* ve *çokluk* dediğimiz kavramlar yapay zekanın betimleyebileceği bir şey mi? İnanç ile doğan bilginin, Tanrı inancının yapay zekâ ile doğrulanması için çalışmalar yapılmaktadır. Bizim çalışmamızda ifade etmeye çalıştığımız yapay zekâ türü zihin teorisi üzerinden yapılan ve yapılması devam edilen çalışmalardır. Yapay zekanın bu türü günümüzde ve gelecekte, insanların duygu ve davranışlarını robotlara uygulanabilirliği üzerinedir. Fakat daha da konuyu sınırlandırarak bu makaledeki çalışmamızla ele alacak olursak insanın duygularını, hislerini, düşüncelerini ve en önemlisi de dinlerini yapay zekâ ile kesin ve doğru bilgi vereceği düşüncesinde olunup bunun üzerine çalışmaların geliştirilmesi problemini ele alacağız.

Bilim adamları zekanın makineleştirilmesinde felsefe ve mantığa büyük önem vermektedir. Felsefenin yapay zekâ için önemi Aristoteles'in mantık ilmine dayanmaktadır. Aristoteles, sözcükler yerine önermeler kullanarak bir sonuca varmaktadır. Aristoteles'ten sonra mantıksal uslamlamayı ele alan ilk kişi Gottfried Leibniz (1646-1716)'dır. Leibniz'ın yapay zekâ için önemi onun mantıksal uslamlamayı makineleştirmek istiyor oluşuydu. Leibniz, "kusursuz insanların hesap için köle gibi saatlerini harcaması ne yazık, oysa makineler kullanılıyor olsa, bu iş güvenle başkalarına bırakılabilirdi." İfadesi, felsefe tarihi içerisinde yapay zekanın temellerini görebilmekteyiz.[9] Leibniz'ın bu görüşünden yola çıkılarak, insan bilgisinin evrensel bir dil olan matematik diliyle düşünülüp tasarlanması gerektiğini, bunun da insan yaşamını kolaylaştıracağı düşüncesinde olduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketle yapay zekanın geçmişinin felsefi temellere dayandığını söyleyebiliriz. Yapay zekanın geliştirilmesi ile amaç hayatın kolaylaştırılmaya çalışılması iken bu çalışmalar artık zihin ve insanın duygu, his gibi

[7] İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risaleleri 1*, 35.

[8] Ahmet Ayhan Çitil, "Bir, Çok ve Sonsuzluk", *Sabah Ülkesi* 51 (Nisan 2017), 24-27. Son dönem matematik düşünürlerinden George Cantor (1845-1918)'un, kümeler teorisi ile sonsuzluk kavramı üzerinden açıklamaya çalıştığı düşüncesi bizi metafizik konularda nihai olarak sezgiye dayalı bir bilgi ile rasyonel bilgiye ulaşacağımız sonucuna götürmektedir.

[9] Nils J. Nilsson, *Yapay Zekâ Geçmişi ve Geleceği*, çev.: Mehmet Doğan (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınlar, 2019), 27-28.

durumlarının da robotikleştirilmeye doğru evirilmesi bazı sorunları beraberinde getirdiği düşüncesindeyiz.

Buraya kadar anlatmış olduklarımızdan yola çıkarak çalışmamızın başına dönecek olursak, İhvân-ı Safâ, varlık felsefesiyle *birlik-çokluk* kavramlarının ele alınması Tanrı kanıtlamasını da bu kavramlar bağlamında açıklamayı gerekli kılmıştır. Felsefenin somut bir şeylerden hareketle Tanrı-evren kanıtlama süreci zaman içerisinde soyut ve kesin, rasyonel bilgi verdiği düşünülen matematik bilimiyle ele alınması inancın matematik dil ile açıklanmasını zorunlu kılmıştır. Fakat tefekkür ve sezginin içinde bulunduğu inanç sistemini matematik dil ile ifade edilmesinin güçlüğü rasyonel bilgiyi bize vermemektedir. *Birlik- çokluk* kavramlarından doğan bir inanç sisteminin doğruluk ve sayılar arasındaki ilişki ile açıklanması güç durmaktadır. *Birlik'*ten doğan şeylerin kanıtlanmasının zor oluşu, *Bir* olarak nitelendirilen Tanrının basit ve tanımlanamaz oluşu ile doğru orantılıdır. *Birlik-çokluk* kavramları bağlamında gelişen inanç sisteminde matematiğin yetersiz kalışı bilginin sezgiye dayandırılmasını gerekli kılmaktadır. Sezgiye dayalı bir bilgi bize rasyonel ve kesin bilgi vermez. Çünkü sezgiye dayalı bilgide değişkenlik söz konusudur. Deney ve gözlemden elde etmiş olduğumuz durumlarda birçok olasılıktan söz etmek mümkündür. Yapay zekâ temelinde bir ve sıfırdan oluşan sayılardan ibaret görülmektedir. Eğer sayılar ile bir inancın, Tanrının varlığı kanıtlanmış olsaydı yapay zekâ ile tanrı ve inancın kanıtlaması rahatlıkla yapılabilirdi. Bu durumda bilgi anlamında yapay zekaya uygulanması güçtür. Çünkü çok fazla olasılık vardır. Bilginin kanıtlanmasında sezgiyi ele aldığımızda matematik yetersiz kaldığı durumda istatistiğe ihtiyaç duymaktadır. Tefekkür, sezgi ve rastlantısal kavramları bağlamında düşünüldüğünde yapay zekanın işlevi yetersiz kalmaktadır. Bu kavramların var olması ile yapay zekanın metafizik durumlarda kabul edilmesi zordur. İstatistikte olduğu gibi olasılıkların ortalamasının bir toplamı rasyonel ve kesin olarak kabul edilen sonuca ulaştırmaktadır. Doğrudan rasyonel bilgiye biz sezgilerin toplamından çıkardığımız bir sonuç ile elde ederiz. Bizim bilginin doğrulanmasında kullandığımız yöntem ile Tanrı kanıtlamasında kullandığımız yöntem ortaktır.

İnsan, yaşamış olduğu coğrafyada toplumdan, kültürden, sembollerden, örf ve geleneklerinden, dini düşüncelerden bağımsız bir varlık değildir. İnsan zekâsı ile oluşturulan bir yapay zekanın matematiğin yanında istatistik ve geniş bir veri tabanına ihtiyaç vardır. Çalışmamızı bağlayan tarafı ise din ve inanç hususunda yapay zekanın etkisinin nasıl olduğu sorunudur. Din hususunda ibadetlerde, dini tecrübede farklılıklar meydana gelmesi kaçınılmazdır. İnsan zekâsı tarafından oluşturulmuş öğretilmesi, işlenmesi ve kodlanması gereken bir sistem olan yapay zekâ, kendisine doğru veri girildiği ölçüde rasyonel bilgiyi bize verebilecektir ki bunun için

doğru bir istatistik ve veri girişi yapılmasını gerekli kılmaktadır. Burada Nöroloji alanıyla ilişki kurabiliriz. Nöron dediğimiz sistemde çok fazla dallandırma budaklandırma vardır ve böyle bir sistemin öğretilmesi imkânsız değil sonsuz olmadığı için sınırlı diyebileceğimiz yapıdadır. Bir insan zihni duyularını kullanarak veri elde ederken yapay zekada bu durum öğretildiği ölçüde mümkün olduğu için insan zihninin yanında sınırlı kalmaktadır. Yapay zekanın din, inanç, karakter ve soyut kavramlarda kodlanma imkânın sınırlı olması ve bu kodlamanın yapılması için geniş veri bilimine ihtiyaç vardır. Birbirini doğuracak şekilde kodlamalar elbette yapılması mümkündür fakat nihai noktada sınırlıdır. İhvân-ı Safâ risalelerinde de her varlığın sayı ile ifade edilişini de sınırlı görmemiz gerekir. İnsan zekasının karakter, dini semboller, gelenek, ibadetler gibi hususta matematiğin istatistiğe ihtiyaç duyduğunu istatistik ise doğru ve yeterli bir veri kodlaması yapılmadığı ölçüde rasyonel ve kesin bilgi mümkün fakat yetersiz kalacaktır.

Sonuç

İlk çağlardan beri hayatı ve dünyayı sorgulayan toplumlar her dönemde var olmuştur. Dönem dönem farklı problemler farklı metotlar ile ele alınmıştır. İlk olarak evreni sorgulamada *arkhe* probleminde somut bir şeylere dayandırılması yapılırken sonralarda metafizik gibi soyut olan ve kesin bilgi veren matematik ile metafizik kanıtlaması yapılmaya çalışılmıştır. İhvân-ı Safâ o dönemde sadece tek bir bilim ile değil felsefenin yanı sıra astroloji, müzik ve mantık gibi ilimleri bir bütün olarak ele alıyorlardı. İnsan yaşamını kolaylaştırmak için evrensel bir dil ile bir şeyler üretme çabasında olmuşlardır. Evrensel ve kesin, rasyonel bir dil olan matematik ile *birlik-çokluk* kavramları üzerinden evreni açıklamaya çalışmışlardır. Sayı ilmi ile varlık türlerini, cinslerini ve özelliklerinin bilinebileceğini söylemişlerdi. İhvân-ı Safâ'yı bu noktada sıkı bir Pisagor, Platon ve Aristoteles takipçisi olarak görmek mümkün. Tanrı-Alem ilişkisi matematik bir yöntemle açıklamaya çalışan İhvân-ı Safâ'nın bu yöntemi, varlığı açıklamada rasyonel ve kesin bilgi vermede yetersiz kaldığını söylemenin mümkün olduğu düşüncesindeyim. İhvân-ı Safâ'nın bu yöntemi sonraki dönemlerde bilim adamları ve akademisyenler tarafından, sayılar ile varlık arasındaki ilişkiyi bilişim sistemleri ile geliştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bu çalışmaları yaparken yapay zekâ araştırmacılarının; felsefe, matematik temele alınarak veri bilimi, istatistik ve nöroloji alanları ile bağlantı kurarak çalışmalarını yürüttüklerini görmekteyiz. Günümüzde sezgiye dayalı olan bir inancın sınırlı diyebileceğimiz kodlamalar ile robotlar üzerinden inanç ve insan karakter, yapısı üzerine çalışmalar yapılmaktadır. İnsan zihni ile oluşturulmuş bir yapay zekâ dilinin oluşturulmasında insanlığın kadim geleneği olan dinlerin ve türün devamı için gerekli olan ailenin korunmasına yönelik hassasiyetlerin sağlanması gerekmektedir. Yapay zekâ ile bireyselleşmenin arttığı ve

artacağı hususunda bilinçli hareket edilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Aile, din, gelenek-örf, dini semboller, sanat gibi değerlere sahip bireylerin yerini bir yazılım programının ya da biyoteknolojiyle geliştirilmiş bir robotun tutması mümkün değildir. Aksine yapay zekanın robotlar üzerinden bir inanç sistemini ele alması, ruhsuz ve dinsiz bir toplum meydana getireceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Bozkurt, Ömer. "İhvân-ı Safâ'da Aritmetik, Geometri ve Felsefe İlişkileri". *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kaygı Dergisi* 18/1 (Bahar/ 2012): 123-152.

Cevizci, Ahmet. *Felsefenin Kısa Tarihi*. 2.baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2016.

Churchland, Patricia Smith. *Nörofelsefe.* Çev.: Özge Yılmaz. 1. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.

Çitil, Ahmet Ayhan. "Bir, Çok ve Sonsuzluk". *Sabah Ülkesi* 51. Nisan 2017.

İhvân-ı Safâ. *İhvân-ı Safâ Risaleleri 1 ve 3*. Çev.: Ali Durusoy vdğr. 2.baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Koçhan, Metin. *İhvân-ı Safâ Felsefesinde Varlık-Matematik İlişkisi.* Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2015.

Kubat, Cemalettin. *Matlab-Yapay Zekâ ve Mühendislik Uygulamaları.* 1. Baskı. Sakarya: Beşiz Yayınları, 2012.

Nilsson, Nils. *Yapay Zekâ Geçmişi ve Geleceği*. Çev.: Mehmet Doğan. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınlar, 2019.

TEMEL AHLÂK PRENSİPLERİ: HUCURÂT SÛRESİ ÖRNEĞİ
FUNDAMENTAL MORAL PRINCIPLES: THE SAMPLE OF THE HUCURÂT SURAH

Şuheda DEMİR

ÖZET

İnsanların kendilerine ve umuma karşı temel vazifeleri olarak adlandırılan "ahlâk" kavramı, oldukça önemli bir yargı sistemidir. Sosyal hayatın vazgeçilmezi olan ve bu sistemin dayanağı kabul edilen temel ahlâk prensipleri, bir toplumun sürekliliğini ve kalıcılığını oluşturan en temel faktördür. İnsanların iyi olana yönelimlerini sağlayan ve toplum düzenini oluşturan bu sistemin ilahi dayanağı şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Muhtevası gereği iyi kötü ayrımı yapan, nezaket ve görgü kurallarını açıklayan nasihatlerle dolu bu mukaddes kitabın her sûresi eğitici ve öğretici nitelikler taşır. Hucurât Sûresi de kötü huy ve davranışlardan sakınılması açısından emir ve tavsiyeler içeren sûrelerden biridir. Sorumluluk bilinci kazandırmayı hedefleyen bu sûreyi bilhassa eğitimcilerin önemle gündemde tutması ve hayatlarının her aşamasına uyarlamaları gerekmektedir. Edep ve ahlâkın önemli temel ilkelerini belirleyen bu sûre günümüz toplumunda doğan veya doğabilecek olumsuz neticeleri hiç şüphesiz sekteye uğratacak güçtedir.

Anahtar Kelimeler: Ahlâk, Kur'an, Hucurât, Sûre, Nitelik

ABSTRACT

The concept of "morality", which is called the basic duties of people towards themselves and the society, is a very important judicial system. Basic moral principles, which are indispensable for social life and accepted as the basis of this system, are the most fundamental factors that constitute the continuity and permanence of a society. The divine basis of this system, which provides people's orientation towards the good and creates the social order, is undoubtedly the Quran. Each period of this holy book, which is full of advices explaining the courtesy and manners that distinguish between good and bad due to its content, has educational and instructive qualities. Surah Hucurat is also one of the surahs that contain orders and recommendations in terms of avoiding bad habit and behavior. Particularly, educators need to keep this sura, which aims to raise awareness of responsibility, on the agenda and adapt it to every stage of their lives. This period, which determines the important basic principles of decency and morality, has the power to undoubtedly interrupt the negative consequences that arise or may arise in today's society.

Keywords: Morality, Quran, Hucurat, Surah, Quality

MERSİN HALKEVİ'NDE YAPILAN MÜZİK ÇALIŞMALARI

MUSIC STUDIES IN MERSIN HALKEVI

Öğretim Görevlisi Dr. Yelda TUTAR SERTER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,

ORCID No: 0000-0002-0198-8589

ÖZET

Atatürkçü düşüncenin ilkeleriyle bütünleşen Cumhuriyet'in modernleşme ideolojisinin, sosyal ve kültürel yönünü geliştirmek işlevini üstlenen Halkevleri, İlk olarak 19 Şubat 1932 tarihinde açılmıştır. Halkevlerinin sayısı, kısa sürede artarak 1951 yılında 478'e ulaşmıştır. Dokuz şubeden meydana gelen halkevleri, bütün faaliyetlerini bu şubeler aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. 1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesi'ne göre bu şubeler; "Dil, Edebiyat, Tarih", "Güzel Sanatlar", "Temsil", "Spor", "İçtimai Yardım", "Halk Dershaneleri ve Kurslar", "Kütüphane ve Neşriyat", "Köycüler" ile "Müze ve Sergi" olarak belirlenmiştir.

24 Şubat 1933 tarihinde açılmış olan Mersin Halkevi de Cumhuriyet değerlerini benimsemiş bireylerin yetiştirilmesi ve inkılâpların toplum tarafından özümsenmesi için yoğun bir şekilde faaliyet göstermiştir. Bu noktada halkevlerinin güzel sanatlar şubeleri önem arzetmektedir. Halkevlerinin güzel sanatlar şubeleri; müzik, resim, heykel, mimarlık ve süsleme gibi sanat alanlarındaki çalışmaları kapsamıştır. Mersin Halkevinin dokuz şubesinden biri olan Güzel Sanatlar şubesi halkın güzel sanatlara olan ilgisini canlı tutmaya çalışmış, resim ve müzik hususunda yetenekli ve öğrenmeye istekli çocuklar ile yetişkinler için kurslar açmış, bu kurslara devam edenlerden başarılı olanlara mezuniyet belgesi vermiştir. Şube ayrıca konserler düzenlemiş, doğu ve batı müziğine aynı oranda önem vererek müzik kültürünün geliştirilmesine destek vermiştir. Keman ve piano kuslarının açılması ve halk türkülerinin bestelenmesi yapılan çalışmalara örnektir. Mersin Halkevi'nde müzik çalışmaları başarılı faaliyetler gerçekleştirmiş ancak zaman zaman maddi yetersizlikler nedeniyle aksayan çalışmaların devamı için CHP genel merkezinden yardım istenmiştir. Bu çalışmada Mersin Halkevi'nin güzel sanatlar şubesinin müzik çalışmaları ele alınmış ve zaman içinde gerçekleştirilen faaliyetlerden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mersin Halkevi, Cumhuriyet, Güzel Sanatlar, Müzik

ABSTRACT

Halkevleri, which assumed the function of developing the social and cultural aspect of the ideology of modernization of the Republic, which is integrated with the principles of Kemalist thought, was first opened on February 19, 1932. The number of public houses increased in a short time and reached 478 in 1951. Halkevleri, consisting of nine branches, carried out all its activities through these branches. According to the people's houses directive of 1932, these branches were designated as "Language, Literature, History", "Fine Arts", "representation", "Sports", "internal assistance", "people's classrooms and courses", "Library and Neşriyat", "Village People" and "Museum and Exhibition".

Mersin Halkevi, which was opened on February 24, 1933, also operated intensively to educate individuals who adopted Republican values and to assimilate revolutions by society. At this point, the Fine Arts branches of halkhouses are important. Fine Arts branches of halkevleri covered works in the fields of art such as music, painting, sculpture, architecture and ornamentation. Fine Arts branch, one of the nine branches of Mersin Halkevi, tried to keep the public's interest in Fine Arts Alive, opened courses for children and adults who are talented and willing to learn about painting and music, and gave graduation certificates to

those who are successful in these courses. The branch also organized concerts and supported the development of musical culture by paying the same attention to eastern and Western music. The opening of violin and piano birds and the composition of folk songs are examples of the work done. At Mersin Halkevi, music activities were successful, but from time to time, due to financial deficiencies, assistance was requested from the CHP headquarters to continue the work. In this study, the musical works of Mersin Halkevi's Fine Arts branch were discussed and the activities carried out over time were mentioned.

Keywords: Mersin Halkevi, Republic, Fine Arts, Music.

1.GİRİŞ

19 Şubat 1932 tarihinde Türk Ocakları'nın yerini almak üzere açılan Halkevleri halkın siyasi, ideolojik ve kültürel eğitimini tamamlamak gayesiyle faaliyete başlamıştır. 19 Şubat tarihinde 14 Halkevi açılmasıyla başlayan süreçte sayı 478'e ulaşmıştır. Halkevleri'nin faaliyette bulunduğu alanlar "Dil, Edebiyat, Tarih", "Güzel Sanatlar", "Temsil", "Spor", "İçtimai Yardım", "Halk Dershaneleri ve Kurslar", "Kütüphane ve Neşriyat", "Köycüler" ile "Müze ve Sergi" olarak belirlenmiştir. 24 Şubat 1933 tarihinde açılmış olan Mersin Halkevi de bu şubeler vasıtasıyla halka ulaşmaya çalışmış ve Cumhuriyet değerlerini halk arasında kökleştirmeye çalışmıştır. Mersin Halkevi'nin Güzel Sanatlar Şubesi müzik çalışmalarına geniş yer vermiş ve çeşitli etkinlikler düzenleyerek halkın güzel sanatlara olan ilgisini canlı tutmaya çalışmıştır.

2. MERSİN HALKEVİ'NİN AÇILIŞI

19 Şubat 1932 tarihinde Türk Ocaklarının kapatılmasının ardından faaliyete başlayan Halkevleri 14 ilde çalışmalara başlamıştır. Ankara Halkevi'nin açılışında konuşma yapan Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey, millileşmek için halk eğitimin önemine değinmiştir. "Milleti bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk topluluğu halinde örgütlemektir." Sözleriyle Cumhuriyet Halk Fırkasının Halkevleriyle ilgili izlediği amacı ortaya koymuştur.[1]

Mersin'deMersin milletvekilleri Hamdi ve Süleyman Fikri, Vali Salim Bey, Alay Kuma ndanı İsmail Hakkı, Halk Fırkası vilayet heyeti ve kaza heyeti başkanları ile Belediye Başkanı Mitat Bey'in de (Toroğlu) katılımıyla 5 Şubat 1933 tarihinde gerçekleştirilen bir toplantı ile Mersin Halkevi'nin açılış programı görüşülerek karara bağlanmıştır.[2]

Halkevi'nin açılış töreninde İstiklal Marşı'nın musiki ile söylenmesi için öğretmenler Cumhuriyet Mektebi'nde şehir tiyatrosunun temsili ile Cumhuriyet yemininin notasının provaları ise halkevinde gerçekleştirilmiştir. Aynı günün akşamı bazı sanatkârlarda konser vermek üzere hazırlık yapmışlardır.[3]

3.MERSİN HALKEVİ'NİN MÜZİK ÇALIŞMALARI

Halkevleri'nin açılmasının ardından farklı alanlarda faaliyet göstermiş olan şubelerin düzenlenmesi tamamlanmıştır. Buna göre oluşturulan şubeler 1- Dil, Edebiyat, Tarih, 2- Güzel Sanatlar, 3- Temsil, 4- Spor, 5- İçtimai Yardım, 6- Halk dershaneleri ve kurslar, 7- Kütüphane ve neşriyat, 8- Köycüler, 9- Müze ve sergi olarak belirlenmiştir.

---

[1] Halkevlerinin Doğuşu, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara 1971, s. 6- 10
[2] Erdem Çanak, "Mersin Halkevi Ve Faaliyetleri" (1933-1951), Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2016, Sayı: 15, s. 58.
[3] Çanak, a.g.m., s. 58.

Mersin Halkevi çalışmaları, diğer halkevlerinde de olduğu gibi şubelerin komitelerinin oluşturulması ve üye kayıtlarının yapılmasıyla faaliyetlerine devam etmiştir. Daha çok eğitimcilerin görev aldığı Dil, Edebiyat ve Tarih Komitesi, sağlıkçıların görev aldığı İçtimai Yardım Komitesi, Güzel Sanatlar, Köycülük Şubesi, Temsil Şubesi, Müze ve Sergicilik, Kütüphane ve Yayın Şubesi Komiteleri öncelikle oluşturulmuştur.[4] Güzel Sanatlar Komitesi: Sait Arif Bey, Kasap oğlu Kadri Bey, Mühendis Muammer Bey, Ressam Hasan Mazhar Bey, Bando muallimi Cemil Bey'den oluşmaktaydı.

Mersin Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi diğer Halkevlerinde olduğu gibi müzik, resim, heykel, mimarlık ve süsleme gibi sanat alanlarda faaliyet göstermiştir. Halkın güzel sanatlara olan ilgisini artırmaya çalışan şube bu alanlarda çalışan ve yeteneği olan kişileri bir araya toplamış, yapılacak törenlerin müzik ve o yun programlarını hazırlamış, özel ve genel konserler düzenlemiştir. Ayrıca Batı müziğinin ve müzik tekniğinin kökleşmesiyle birlikte Türk Halk Müziği eserlerinin toplanmasına önem vermiştir. Koroların, orkestraların ve bandoların kurulması ve çalışmasına destek vererek milli oyunları teşvik etmiştir.[5]

1934 yılından itibaren hız kazanan müzik çalışmalarında dört keman ve piyanodan oluşan bir orkestra oluşturulmuştur. Zamanla orkestra, flüt, klarnet, saksafon, piston trambon başo vs. enstrümanlarla da tamamlanarak geliştirilmiş ve bir yıl içinde 12 konser gerçekleştirmiştir. 17 kişiden oluşan bando kolu ise 6 konser vermiştir.[6] Halkevi bünyesine bağlı Bando çeşitli etkinliklerde yer almıştır. Mersin Kurtuluş günü etkinliklere katılarak törenlerin daha coşkulu geçmesini sağlayan bando tören ve müsamerelerde aktif rol oynamıştır.[7]

1939 yılında, halk türküleri ve saz kolu kurulmuş, sazları temin edilerek çalışmalarına başlamıştır. Halk müziği derlemelerinin bestelenmesine karar verilmiştir. Ayrıca 15 kişilik koronun kurulması, keman kursunun açılması, çeşitli zamanlarda verilen konserlerde şubenin aktif çalıştığının göstergesi olmuştur.

Müzik öğretmeni İrfan Sarmer'in köylülerden yaptığı derlemelerin bestelerinin yapılması Mehmet Başer'in 1945 Eylülünde vermiş olduğu keman konseri, "Torosla Kurtuluş" ile "Ekonomi Kurtarma "adıyla iki marş bestelenmesi bu çalışmalarından örneklerdir.[8] Ayrıca Halkevlerinin 18. Yıldönümü kutlamalarında İçel halkevinde çeşitli etkinliklerin yanında Şahap Tan tarafından yazılmış ve öğretmen. Ali Türay tarafından bestelenmiş Gülnar türküsü söylenmiştir.

Mersin Halkevi'nde müzik çalışmaları başarılı faaliyetler gerçekleştirmiş ancak zaman zaman maddi yetersizlikler nedeniyle aksayan çalışmaların devamı için CHP genel merkezinden yardım istemişlerdir. CHP Genel Merkezinin isteği üzerine, Mersin Halkevi Başkanı Hüseyin Erkal tarafından 1948 yılında müzik çalışmalarıyla ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapora göre; müzik çalışmaları dört branş halinde sürdürülmektedir. Bunlar; Keman Kursu, Bando, İnce saz ve fasıl, Caz takımıdır. Yaşları 18 ile 35 arasında bir kısmı memur, çoğunluğu küçük sanat erbabı bandoda 12, kemanda 4, İncesaz ve fasılda 18, Caz takımında 4 kişi çalışmaktadır. Emek verenlerin tamamı herhangi bir ücret almayan amatör sanatçılardır ve müziği geçim vasıtası görmeyen insanlardır.[9]

---

[4] Birgül Bozkurt, İbrahim Bozkurt, "Mersin Halkevi'nin Kuruluşu Ve Tarihsel İşlevi", Tarih Okulu Dergisi Eylül 2016 Yıl 9, Sayı XXVII, s. 379.
[5] Çanak, a.g.m., s. 65.
[6] Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hûlasası, s. 89.
[7] Yeni Mersin, 23 Şubat 1936
[8] Çanak, a.g.m., s.67-68.
[9] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). Fon No: 490 100- Kutu No: 966- Dosya No: 739- Sıra No: 3.

Ayrıca Bando sazları 2 baso, 2 kornet, 2 büğlü, 2 trambol, 2 alto 1 kormo, bir saksofon, bir davul, bir trampet, bir zil iki klarnet sibamol olmak üzere 20 parçadır ve kullanılmaktan eskimiştir. Mevcut sazlar ise biri hurda olmak üzere 3 piyano, 2 keman, 2 saz, bir tef bir kemençedir. Ufak tamirlerle kullanılabilmektedir.[10] Bunun yanında yine bu rapora göre alaturka müzik ve solo şarkılar kentte en çok tercih edilenlerdir. ,Ücret verme imkanı olmadığından ücretli öğretmen çalıştırılmamış, Toroslu saz aşıklarının Halkevi çatısı altına alınması düşüncesi de maddi yetersizliklerden gerçekleştirilmemiştir.[11]

1948 yılında Mut Halkevi başkanlığından CHP genel merkezine gönderilen bir yazıda müzik çalışmalarına başlamak için 1943 yılında bir kemanla iki mandolin tedarik edildiğinden ve nota üzerinden kemanla batı ve doğu müziğine aşina öğretmenlerle öğretim yapıldığından ancak diğer aletlerin öğretmen yetersizliğinden dolayı kullanılamadığından bahsedilmektedir. Bir başka yazıda ise sahne ve salon yetersizliğinden bahsedilmekte bu yüzden Bando ve orkestra kadrosunun tamamen dağıldığından bahsedilmektedir.[12]

SONUÇ

Halkevleri cumhuriyet ideolojisinin yerleştirilmeye çalışıldığı önemli oluşumlardır ve gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlere bakıldığında halkevlerinin bireylere yapılan inkılâpları anlatmanın yanı sıra toplumsal ve zihni bir dönüşümü de hedeflediği söylenebilir. Bu bağlamda çeşitli kollar vasıtasıyla yürütülen çalışmalar oldukça önem arz etmiştir. Bu şubelerden biri olan ve halkın Güzel Sanatlara ilgisini canlı tutmak adına faaliyet yürüten şubelerden biri olan Güzel Sanatlar Şubesi'nin Müzik çalışmaları başarılı bir şekilde yürütülmüştür. 1934 yılında hız kazanan müzik faaliyetlerinde gerek Batı gerek Doğu müziğine önem verilmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Kursların açılması, konserler verilmesi yapılan müzik çalışmalarına örnektir. Bunun yanında Bandonun özel günlerde ve törenlerde çaldığı şarkılar bu etkinliklerin daha coşkulu geçmesinde önemli yere sahiptir. Cumhuriyet değerlerinin yaşatılması amacıyla açılan Halkevleri'nin tüm şubelerinde olduğu gibi Güzel Sanatlar şubesinde de etkinlikler halkın gelişimine katkı sağlamak yönünde olmuş ve bu amaç doğrultusunda başarılı çalışmalar yapılmıştır.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (BCA)Fon No: 490 100- Kutu No: 966- Dosya No: 739- Sıra No: 3.

Bozkurt, Birgül, Bozkurt, İbrahim "Mersin Halkevi'nin Kuruluşu Ve Tarihsel İşlevi", Tarih Okulu Dergisi Eylül 2016 Yıl 9, Sayı XXVII, ss. 369-421.

Çanak, Erdem, *"Mersin Halkevi Ve Faaliyetleri" (1933-1951)*, Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2016, Sayı: 15, 55-93

Halkevlerinin Doğuşu, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara 1971.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hûlasası.

Yeni Mersin, 23 Şubat 1936

[10] BCA. Fon No: 490 100- Kutu No: 966- Dosya No: 739- Sıra No: 3.
[11] BCA. Fon No: 490 100- Kutu No: 966- Dosya No: 739- Sıra No: 3.
[12] BCA. Fon No: 490 100- Kutu No: 966- Dosya No: 739- Sıra No: 3.

SOSYAL MEDYADA KULLANILAN BATI KAYNAKLI BAZI SÖZLERİN FİİLLEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE

ON THE VERBALIZATION OF SOME WORDS OF WEST SOURCES USED IN SOCIAL MEDIA

Doç. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN

Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

ORCİD NO: 0000-0003-3665-2775

ÖZET

İnternetin ortaya çıkması, insanla ilgili her konuda değişimleri de beraberinde getirmiştir. Günümüz dünyasında internetin en önemli etkisi, kullanılan dilde de kendini göstermesidir. İnternetin yaygınlaşması sosyal medya ortamlarını da ortaya çıkarmış, sosyal medya araçları birçok insanın iletişim ağı haline gelmiş, dünya daha da küçülmüş ve erişilebilirlik oranı artmıştır. Bilim ve teknolojideki her gelişim ve değişimin dilde de kendini göstermesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Bilim ve teknolojideki gelişmeler diller arası etkileşimi de beraberinde getirmiştir. İnternetle birlikte yaşamımıza giren sosyal medya araçları, bugün birçok insanın iletişim ortamı haline gelmiştir. İnternetin gelişmesi, yaygınlaşması Türkçe açısından değerlendirildiğinde sosyal medya dilinde batı dillerinden geçen birçok sözcüğün de kullanımını beraberinde getirmiştir. Bu sözcüklerin Türk dili konuşurları açısından sosyal medyada kullanımı yazım, söyleyiş vb. açıdan çeşitlilik gösterebilmektedir. Türkçenin internet ortamında kullanımıyla ilgili çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu çalışmada ise sosyal medya ortamlarında ya da sosyal medyayla ilgili yaygın olarak kullanılan *block/unblock, boomerang, challenge, cool, cringe, disrespect, fake, follow / unfollow, favo(u)rite, like, mention, post, random, repost, retweet, selfie, spam, spoiler, stalk, story, tag, troll* sözlerinin fiilleştirilme biçimleri üzerinde durulmuştur. Sosyal medya verilerine ve gözlemlerimize dayalı olarak üzerinde durulan sözler, sıklıkla *+lA-* biçimbirimiyle ve *yap-, et-, ol-, at-, ye-, al-* gibi bazı fiillerle türetme veya birleştirme yoluyla fiilleştirilmiştir. Bu çerçevede incelemeye konu olan sözlerin fiil olarak kullanımında *blokla-, followla-, favla-, laykla-, mentionla-, repostla-, retweetle-, selfiele-, stalkla-, tagle-, trolle-; block at-, block ye-, block unblock yap-, çelınç / challenge yap-, cringe ol-, cringe bul-, diss ye-, diss at-, like / layk at-, like / layk al-, like yap-, like et-, story at-* vb. biçimlerine rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, türetme, birleştirme, fiilleştirme

ABSTRACT

The emergence of the internet brought about changes in every subject related to human. In today's world, the most important effect of the internet is that it shows itself in the language used. The widespread use of the internet has also revealed the social media mediums, social media tools have become the communication network of many people, the world has become smaller and the accessibility rate has increased. It is an inevitable result that every development and change in science and technology manifests itself in language. Advances in science and

technology have brought the interaction between languages. Social media tools that came into our lives with the Internet have become the communication medium of many people today.Considering the development and widespread use of the internet in terms of Turkish, it has brought along the use of many words from western languages in the social media language. The use of these words in social media for Turkish language speakers can vary in terms of spelling, pronunciation, etc. Studies on the use of Turkish on the internet have been done and continue to be done.In this study, the verbal forms of the words of block/unblock, boomerang, challenge, cool, cringe, disrespect, fake, follow / unfollow, favo(u)rite, like, mention, post, random, repost, retweet, selfie, spam, spoiler, stalk, story, tag, troll which are widely used in social media medium or related to social media are emphasized. Words emphasized based on social media data and our observations often verbalized by deriving or combining with the morpheme + lA- and some verbs such as "yap-, et-, ol-, at-, ye-, al-". In this framework, in the verb usage of the words that are the subject of the examination, blokla-, followla-, favla-, laykla-, mentionla-, repostla-, retweetle-, selfiele- stalkla-, tagle-, trolle-; block at-, block ye-, block unblock yap-, çelınç / challenge yap-, cringe ol-, cringe bul-, diss ye-, diss at-, like / layk at-, like / layk al-, like yap-, like et-, story at- etc. forms are encountered.

1.GİRİŞ

İnternetin ortaya çıkması, insanla ilgili her konuda değişimleri de beraberinde getirmiştir. İnternetin yaygınlaşması sosyal medya ortamlarını da ortaya çıkarmış, sosyal medya araçları birçok insanın iletişim ağı haline gelmiş, dünya daha da küçülmüş ve erişilebilirlik oranı artmıştır. Bilim ve teknolojideki her gelişim ve değişimin dilde de kendini göstermesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Dil-kültür ilişkileri bağlamında internet kullanımı bireylerin davranış ve iletişim ilişkilerini belirleyici bir araç olmuş, bilim ve teknolojideki gelişmeler diller arası etkileşimi de beraberinde getirmiştir. İnternetle birlikte yaşamımıza giren sosyal medya araçları, bugün birçok insanın iletişim ortamı haline gelmiştir. İnternetin gelişmesi, yaygınlaşması Türkçe açısından değerlendirildiğinde sosyal medya dilinde batı dillerinden geçen birçok sözcüğün de kullanımına neden olmuştur. Bu sözcüklerin Türk dili konuşurları açısından sosyal medyada kullanımı yazım, söyleyiş vb. açıdan çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu çerçevede Türkçenin internet ortamında kullanımına yönelik kapsamlı değerlendirmeler yapılmış (Çakır, Topçu, 2005; Yıldırım, Tahiroğlu, 2006; Aktaş-Şentürk, 2014) ve yapılmaktadır. Güncelliğini kaybetmeyen bir konu olarak Türkçenin internet ortamında kullanımına yönelik bu bildirinin konusu ve kapsamı ise bazı sosyal medya ortamlarında ya da sosyal medyayla ilgili görece yaygın olarak kullanılan İngilizce sözcüklerden *block/unblock, boomerang, challenge, cringe, disrespect, fake, follow / unfollow, favo(u)rite, like, mention, post, random, repost, retweet, selfie, spam, spoiler, stalk, story, tag, troll* sözlerinin fiilleştirilme biçimlerini içermektedir. Çalışma örneklemi için Açelya Yurdagül'ün sosyal medyada batı kaynaklı sözcüklerin kullanımına yönelik lisans bitirme tezindeki örneklerden ve kişisel gözlemlerimizden yararlanılmıştır.

2. İNCELEME / BULGULAR

Block / Unblock

Sosyal medya iletişiminde "engel, engelle-; engeli kaldır-" anlamlarında kullanılan *block* ve *unblock* sözlerinin Türkçede türetme veya birleştirme yoluyla fiillleştirildiği görülmektedir. Buna göre ilgili sözlerin +lA- isimden fiil türetme ekiyle türetilen *blokla-* ya da *at-, yap-, ye-* fiilleriyle oluşturulan *block at-, block ye-, block unblock yap-* biçimlerine rastlanmaktadır. Sözcüğün fiilleştirilmiş biçimlerinde yazımında ya Türkçede söylendiği "blok" ya da orijinaline uygun olarak "block" şekliyle yazıldığı gözlenmektedir:

> *Bazı insanları gerçek hayatımdan da '**bloklamak'** istiyorum.* (05.05.2012, Twitter).
>
> *o kadar zaman geçti ki kimleri neden **blockladım** kimle tripliydim falan hepsini unuttum.* (07.03.2019, Twitter).
>
> ***Block atacağım** seni unutacağım.* (03.01.2015, twitter).
>
> *ellerinden karnıyarık yemek varken **block yemek** niye* (28.08.2018, Twitter).
>
> *Kıskançlık hastalıktır. Kıskananlar kıskanılmayı isteyenler ve bunu normal karşılayanlar gerçekten **block unblock yapsın*** (09.12.2017, Twitter).

Boomerang

"Geri tep-, aleyhe dön-; aleyhe dönen durum" anlamlarında kullanılan *bumerang* sözcüğünün boomerang *at- boomerang çek-, boomerang yap-* biçimlerinde *at-, çek-, yap-* fiilleriyle kullanımından oluşan birleşik fiil biçimleriyle karşılaşılırken türetim yolunun tercih edilmediği görülmektedir:

> *Biniş kartını sağa sola sallayarak **boomerang atmadığım** için uçağa alınmadım* (30.11.2019, Twitter).
>
> *Birisi hayatıma **boomerang çekmiş** sürekli iniş çıkışlar yaşıyorum* (29.06.2018, Twitter).
>
> ***boomerang yaparken** kafanızı arabada olan süs köpekleri gibi sallamayın* (30.11.2019, Twitter).

Challenge

"Meydan okuma, davet; çağırmak; meydan okumak, düelloya davet etmek" anlamlarında kullanılan *challenge* sözcüğünün *çelınç yap- / challenge yap-* biçimlerinde yap- fiiliyle birleşik fiil haline getirildiği görülürken sözcüğün yazımının Türkçe söylenişe uygun "çelınç" biçiminin ya da orijinalinin kullanıldığı görülmektedir:

> ***Challenge yapmaya** karar verdik bir gün Twittera girmicem görüşürüz* (13.12.2019, Twitter).
>
> *Ankara her yıl ne kadar soğuk olabilirim diye **çelınç yapıyor.*** (11.12.2019, Twitter).

Cringe

"Korkuyla çömelmek, sinmek, yaltaklanmak" anlamındaki *cringe* sözcüğünün *ol-* ve *bul-* fiilleriyle kullanımından oluşan *cringe ol-* ve *cringe bul-* biçimleriyle karşılaşılmaktadır:

> ***cringe buluyorum** demesini **cringe bulmanı cringe buluyorum*** (02.11.2019, Twitter).

Attigin tweetleri okurken ***cringe oluyorum*** *yapma etme be* (07.05.2019, Twitter).

Bugün de sınav kağıdıma yazdığım şeyler ile ***cringe oldum****...* (15.01.2020, Twitter).

Disrespect

"Hürmetsizlik, saygısızlık, adam yerine koymayış, kabalık; f. hürmet etmemek, saymamak" anlamlarında kullanılan *disrespect* sözcüğünün *diss* biçimindeki söyleyişinin *dissle-, dissleş-* türemiş biçimleriyle *diss ye-, diss at-* birleşik fiil biçimlerinin kullanımlarıyla karşılaşılmaktadır:

Ayrıldıktan sonra sosyal medya da karşılıklı ***dissleşmek*** *çok gereksiz bir olay ya* (21.11.2019, Twitter)

Beni ne doktorlar ne mühendisler ***dissledi****.* (01.09.2015, Twitter).

Geçmişimi ***disslemek*** *istiyorum.* (13.08.2014, Twitter).
Arabesk bir rapciden ***diss yemek*** *kadar boş bir hayat...* (28.11.2014, Twitter).
Biri iyice gözüme batmaya başladı hangi hatasına ***diss atsam*** *diye düşünüyorum* (25.01.2018, Twitter).

Fake

"Taklit; uydurma; şarlatan; sahte; uydurmak, numara yapmak" anlamlarındaki *fake* sözcüğünün *at-* fiiliyle kullanımından oluşan *fake at-* biçimiyle karşılaşılmaktadır:

Beklediğim otobüs gelmeyince sigara yakıyomuş gibi yapıp otobüs şoförüne ***fake attım****, anında geldi.* (29.04.2014, Twitter).

Bi yere çıkacakmış gibi hazırlanıp koltuğa oturdum, nedensiz şekilde evrene ***fake attım****.* (20.05.2016, Twitter).

Follow / Unfollow

"Takip etmek, izlemek; uymak, riayet etmek" anlamlarındaki *follow* sözcüğü ile bu sözcüğün önek almış biçimi olan ve "takipten çıkarmak, takip etmeyi bırakmak" anlamındaki *unfollow* sözcüklerinin +lA ile türetilmiş biçimleri olan *followla-, unfollowla-* ve ye-, *et-, yap-* fiilleriyle oluşturulan *unfollow ye-, unfollow yap-, follow yap-, follow et-, unfollow et-* biçimleriyle karşılaşılmaktadır:

Ayıp olmasın diye ***followlamak*** *nasıl bi yüktür yaşayan bilir...* (02.09.2014, Twitter).

ayıp olur diye takip ettiğin herkesi ***unfollowlamak****, bilen bilir bu rahatlamanın en güzel yollarından* (17.03.2019, Twitter).

Bazı insanları hayatımdan ***unfollowlamak*** *istiyorum.* (04.03.2013, Twitter).

Takip ettiklerimi ***unf yapmak****, etmediklerimi* ***followlamak*** *neden Twitter?* (22.11.2014, Twitter).

Ben senin beni takip edebilme ihtimalini hesaplarken ***unfollow yedim*** (24.10.2014, Twitter).

Benim ***unfollow yaptığımı*** *sen* ***follow yaparsan*** *ben değil, sen kaybedersin* (10.06.2014, Twitter).
Follow etmek *ayıp değil,* ***follow ettikten*** *sonra* ***unfollow etmek*** *ayıptır. Yapmayın...* (25.05.2014, Twitter).

Favourite

"En çok beğenilen; gözde, favori" anlamındaki *favourite* sözcüğünün kısaltılmış biçiminden oluşan *fav* biçiminin +lA- türetme ekiyle oluşturulan *favla-* ile *yap-, at-, al-* fiilleriyle oluşturulan *fav yap-, fav at-, fav al-* biçimleriyle karşılaşılmaktadır:

*Hayat işte sen onu **favlarsın** o başkasını…* (26.04.2019, Twitter).

*hiç kimseden çiçek almayanlar **favlasın** sayınızı görelim* (20.01.2020, Twitter).

*Ah sen ne güzel ne güzel **fav yapiyorsun**.* (29.10.2019, Twitter).
*Beni stalklarken yanlışlıkla **fav atmışsın*** (19.02.2017, Twitter).
***Fav alıyorsun**, fenomen zannediyorlar.* (01.03.2015, Twitter).

Like

"Sevmek, beğenmek; beğeni" anlamındaki *like* sözcüğünün söyleyiş biçimi *layk* ya da *like* biçimlerinin *likela-, laykla-* ve *at-, al-, yap-, et-* fiilleriyle kullanımından oluşan *like / layk at-, like / layk al-, like yap-, like et-* biçimleriyle karşılaşılmaktadır:

*ben artık mezuniyet fotolarını **likelamak** değil mezuniyet fotosu postlamak istiyorum* (26.06.2019, Twitter).

*Bi fotoğraf daha koyma... Çünkü **layklarım**…* (16.06.2015, Twitter).

*Az önce az kalsın kendi twitime **like atıyordum** adımı görmedim ne güzel yazmış **like atayım** dedim* (05.01.2020, Twitter).
*ben asosyal değilim **layk atmayı** seviyorum o kadar* (21.01.2020, Twitter).

*Babam whatsapp durumum 40 **layk almış** diyo bakanlarin beğendiğini saniyo masum :)* (16.01.2020, Twitter).

*Bazen bir **like alırsın** yüzlerce like yanında sıfır kalır…* (20.05.2013, Twitter).

*Boş yapacağınıza **like yapın*** (20.08.2019, 13.33, Twitter).

*Instagram'dan geliyorum, hepinizi **layk etmek** sureti ile beğendim.* (27.04.2016, Twitter).

Mention

"An-, zikret-; anma" anlamındaki sözcüğün +lA- ile türetilen *mentionla-, menşınla- / menşınlaş-* ile *at-* ve *yap-* fiilleriyle kullanımından oluşan mention / *menşın at-, mention yap-* biçimleriyle karşılaşılmaktadır:

*alışverişe çıktığınızda fiyatları gördüğünüz anı yansıtan görselleri **mentionlayın** bakayım* (16.01.2019, Twitter).

*Arkadaşlar seviyorsanız **menşınlaşın** bence.* (01.06.2014, Twitter).

*Güzel duvar kağıdı olan var mı? **mentionlasın** hepimiz faydalanalım.* (05.01.2020, Twitter).
*Bazı twitlerin altına "Türkçe meali nedir?" Diye **Menşın atmak** istiyorum* (01.05.2017, Twitter).
*Kendi eski twitine **mention yapıp** yeniden ana sayfaya düşürmek = ortamda tutmayan bi espriyi belki şimdi gülerler diye tekrar yapmak.* (27.04.2014, Twitter).

Post

"Direk, kazık; görev, memuriyet; posta; postaya vermek; koymak, yerleştirmek" anlamlarında kullanılan *post* sözcüğünün *postla-* ve *post at-* biçimleriyle karşılaşılmıştır:

Az önce ingilizce tweet yazdım ama ***postlamadım****... Kıymetimi bilin!!* (06.12.2013, Twitter).
Hadi bu twitin altına mutlu edecek cümleler ***postlayın*** (05.07.2018, Twitter).

Canım instaya ***post atmak*** *istiyor bi gezsek de fotoğraf paylaşsak* (02.12.2019, 12.00, Twitter).

dostlara komikli ***post atmak*** *bir bağımlılıktır* (05.11.2019, Twitter).

Repost

"Yeniden yollamak, tekrar göndermek" anlamındaki *repost* sözünün *repostla-, repost yap-, repost et-* biçiminde fiilleştirilmiş görünümleriyle karşılaşılmıştır:

Bugün de bi şiir ***repostla*** *az ufkumuz açılsın* (21.03.2017, Twitter).

En sevdiğim tivitimi ***repostlamak*** *istedim.* (15.01.2020, Twitter).

Can sıkıntısından ***repost yapmak*** *eşittir ben* (24.01.2015, Twitter).

Repost yapmayın*, yeni fotoğraf paylaşın, lütfeeeeeen.* (11.01.2016, Twitter).

Tam böyle güzel story attık instagrama İnstagram çöktü gören olmadı ***repost edeyim*** *bari yarın.* (03.07.2019, Twitter).

Random

"Gelişigüzel, rastgele" anlamındaki *random* sözünün *randomla-, randomlaş-, random at-* biçimleriyle karşılaşılmıştır:

Anasayfamda 20 kere gördüğüm postu o attığında hiç görmemiş gibi ***randomluyorum*** (25.12.2019, Twitter).

Konu bulamayıp saçma sapan ***randomlaşmak*** (05.08.2017, Twitter).
Ağlayacak halime ***random atıyorum*** (12.05.2019, Twitter).
Random atıyoruz *MUTLU sanıyorlar...* (23.01.2020, Twitter).

Retweet

Sosyal medya mecrasında "bir kişinin yazdığı bir şeyi tekrar göndermek" için kullanılan *retweet* veya bu sözün kısaltılmış biçimi *rt* ile *retweetle- / rtle-; retweet yap-, retweet / rt et-, retweet / rt at-, retweet al-* biçiminde fiiller oluşturulmuştur:

Dünyanın en haklı tweetini ***retweetledim*** *az önce* (24.06.2018, Twitter).

Hayattan bi beklentisi olmayanlar bu tiviti ***rtlesin*** (13.07.2017, Twitter).

Bazen öyle kaptırıyorum ki beğeni yapan kişilerin twitlerini ***rt etmeye****. Takip etmeyenleri bile* ***rt etmişim*** *Sağolsunlar hemen takibe alıyorlar:)* (26.07.2019, Twitter).

Eski hesabımın kapanması nedeniyle bu hesabı açtım. Rica etsem bu twiti ***retweet yapar mısınız?*** (21.01.2020, Twitter).

Her gördüğüm tweete ***rt atmak*** *istiyorum ama asla kendim bir şeyler yazmak istemiyorum* (26.01.2020, Twitter).
İnsanlarımızın bazıları 5 kuruş bile etmiyor. 3-5 ***retweet alıcam*** *diye enkaz altındayım diyenler, depremin makarasını yapanlar, güzelliğimden bina yıkıldı diyen mikrorganizmalar. Bu ülkenin ekmeğini suyunu hak etmiyorsunuz* (25.01.2020, Twitter).

Selfie

"Özçekim" olarak Türkçeleştirilen *selfie* sözünün *selfiele-, selfie at-, selfie çek-, selfie yap-* biçimlerinde fiilleştirildiği gözlenmektedir:

Her anı ***selfieleyin*** *tamam mı hiç ara atlamayın* (23.04.2014, Twitter).

Hergün aynı yüzü farklı kıyafetlerle ***selfielemek*** (24.10.2017, Twitter).

fotoğraf çeken yok diye milyon tane ***selfie atmak****... özür dilerim takipçilerimden* (02.07.2019, Twitter).

Gideceğim yer için yarım saat erken hazırlanayım da çıkmadan ***selfie çekilirim*** (05.10.2017, Twitter).

Yolun ortasın da ***selfie yapanları selfieledim*** (01.10.2014, Twitter).

Spam

İnternet ortamında birçok kullanıcıya gönderilen uygun olmayan ya da istenmeyen mesajlar, istenmeyen e-posta için kullanılan *spam* sözünün spamla-, *spam ye-, spam at-* biçimleriyle karşılaşılmıştır:

Beni ***spamlamışsın****, nasıl üzüldüm anlatamam. Mümkünse bi daha takip etme.* (18.09.2013, Twitter).

İnstagramda bütün akrabayı tek tek engelledim ***spamladım*** *umarım anlamazlar* (08.01.2020, Twitter).

En büyük korkularımdan biri ***spam yemek*** *oldu. Twitter resmen psikolojimi bozdu* (16.12.2019, Twitter).

hayatımdaki gereksiz insanlara ***spam atmak*** *istiyorum.* (06.01.2016, Twitter).

Spoiler

"Görsel veya yazılı yayınlarda hikâyenin olay örgüsü ile ilgili sızdırılan bilgi" için kullanılan *spoiler* sözünün *spoiler al-, spoiler ye-, spoiler ver-* biçimleriyle karşılaşılmıştır:

Altyazı uygun mu diye kontrol ederken dizinin en önemli yerini tutturup ***spoiler almak****.* (03.05.2014, Twitter).
Bu hayatta ***spoiler yemekten*** *daha kötü bir şey varsa o da yanlış* ***spoiler yemek****...* (28.06.2019, Twitter).
Geleceğin hakkında kimseye ***spoiler verme****.* (23.01.2020, Twitter).

Stalk

"Sap; sinsice izlemek, sessizce yaklaşmak" gibi anlamları olan *stalk* sözünün *stalkla- ve stalk yap-* biçimleriyle karşılaşıldı:

Arkadaşlar sabahın köründe ***stalklamak*** *da sevdaya dahil mi?* (04.05.2015, Twitter).

Az önce kendimi ***stalkladım*** *günüm güzelleşsin diye* (26.01.2020, Twitter).
Aramam sormam bir daha ama ***stalk yaparım*** (27.01.2020, Twitter).
Az önce ***stalk yapayım*** *dedim kendimi kendi profilimde buldum* (10.08.2017, Twitter).

Story

"Öykü, masal; dedikodu, yaygın söylenti" anlamındaki *story* sözü *story at-* biçiminde kullanılmaktadır:

Aramam sormam bir daha… ama göndermeli ***story atarım*** *yalan yok* (26.01.2020, Twitter).

Tag

"Etiket; etiketlemek, takılmak" anlamındaki *tag* sözcüğü *tagle-* ve tag aç- biçimlerinde fiilleştirilmiştir:

Instagramda en sevdiğim şey; kendi resmimde kendimi ***taglemek***. (12.07.2016, Twitter).
tahmini beni ne zaman kalbine ***taglersin*** (21.01.202, Twitter).

Birden fazla ingilizce ***tag açtın*** *ya beni benden aldın şimdi* (30.12.2013, Twitter).

Hayatıma yeni bir ***tag açayım*** *diyorum.* (16.08.2016, Twitter).

Troll

"Suda oltayı çekerek balık tutmak; döndürmek; kandırmak; olta yemi" gibi anlamlarda kullanılan *troll* sözünün fiilleştirilmiş biçimi olarak *trolle-; troll yap-, troll at-, troll ye-* kullanımlarıyla karşılaşılmaktadır:

Okul yok diye sınıftaki herkesi ***trolledim*** (06.03.2017, Twitter).

bu sitede ***troll yapmak*** *yasaklansın* (25.10.2017, Twitter).
En sevdiğim şey ***troll atmak*** (05.12.2015, Twitter).
Ne zaman başıma daha ne kadar saçma şeyler gelebilir dediysem daha saçma şeyler başıma geldi. Güzel ***troll yiyorum*** *hayattan* (07.07.2016, Twitter).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

	BATI KAYNAKLI SÖZCÜK	TÜRETME YOLUYLA FİİLLEŞTİRME	BİRLEŞTİRME YOLUYLA FİİLLEŞTİRME
1.	**block/unblock**	blokla-	block at- block ye- block unblock yap-
2.	**boomerang**		boomerang at- boomerang çek- boomerang yap-

3.	**challenge**		çelınç / challenge yap-
4.	**cringe**		cringe ol- cringe bul-
5.	**disrespect**	dissle- dissleş-	diss ye- diss at-
6.	**fake**		fake at-
7.	**follow / unfollow**	followla- unfollowla-	unfollow ye- unfollow yap- follow yap- follow et- unfollow et-
8.	**favo(u)rite**	favla-	fav yap- fav at- fav al-
9.	**like**	likela- / laykla-	like / layk at- like / layk al- like yap- like et-
10.	**mention**	mentionla- / menşınla- / menşınlaş-	mention / menşın at- mention yap-
11.	**post**	postla-	post at-
12.	**random**	randomla- randomlaş-	random at-
13.	**repost**	repostla-	repost yap- repost et-
14.	**retweet**	retweetle- / rtle-	retweet yap- retweet / rt et- retweet / rt at- retweet al-
15.	**selfie**	selfiele-	selfie at- selfie çek- selfie yap-
16.	**spam**	spamla-	spam ye- spam at-
17.	**spoiler**		spoiler al- spoiler ye- spoiler ver-
18.	**stalk**	stalkla-	stalk yap-
19.	**story**		story at-
20.	**tag**	tagle-	tag aç-
21.	**troll**	trolle-	troll yap- troll at- troll ye-

İncelemeye konu olan 21 sözcüğün yer aldığı tablo doğrultusunda sosyal medya ortamlarında kullanılan batı kökenli sözcüklerin türetilmiş biçimleri için Türkçenin en işlek isimden fiil türetme eki olan *+lA-*'den yararlanıldığı görülmektedir: *Blokla-, dissle- / dissleş-, followla- / unfollowla-, mentionla- / menşınla- / menşınlaş-; randomla- / randomlaş-; selfiele-, tagle-* vb.

Sosyal medya ortamlarında kullanılan batı kaynak sözcüklerin birleştirme yoluyla fiilleştirilmesinde Türkçenin temel yardımcı fiilleri "et-, yap-, ol-" ile "at-, ye-, çek-, al-" gibi farklı nitelikteki fiillerin kullanıldığı görülmektedir: *Boomerang yap-, çelınç / challenge yap-, cringe ol-, like yap-, like et-, boomerang at-, boomerang çek-, fake at-, retweet al-, story at-, spoiler ver-* vb.

Birleşik fiillerden özellikle "ye-" fiili ile oluşturulan "block ye-, diss ye-, unfollow ye-, spam ye-, spoiler ye-, troll ye-" birleşik fiillerinin olumsuz veya istenmeyen, hoşa gitmeyen eylemler için kullanımı dikkat çekicidir.

İncelemeye konu olan sözcükler kaynak dilde sözcük türü olarak fiil, isim veya hem isim hem de fiil biçimlerindeyken bu sözcüklerin türetme veya birleştirme yoluyla fiilleştirilmesi aslında Türk dili konuşurları açısından bu sözcüklerin isim olarak değerlendirildiği sonucunu da ortaya çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, E., ŞENTÜRK, L. (2014). "Sosyal Medyada Türkçenin Kullanımı Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Türkçe Eğitiminde Kuramsal ve Uygulamalı Çalışmalar*. ss 415-430. Pegem: Ankara

ÇAKIR, H., TOPÇU, H. (2005). "Bir İletişim Dili Olarak İnternet." *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

YILDIRIM, F., TAHİROĞLU, B.T. (2006). "İnternette Türkçe Kullanımı Sorunları". *Türkçenin Çağdaş Sorunları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

YURDAGÜL, A. (2020). *İnternet Ortamında Kullanılan Batı Kökenli Sözcükler*. Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi. Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

SENE SONU UZAKTAN HİZMET İÇİ EĞİTİM SEMİNERLERİNİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF END OF YEAR DISTANCE IN-SERVICE TRAINING COURSES ACCORDING TO TEACHERS'OPINIONS

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf KIZILTAŞ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID NO: 0000-0001-9434-4629

ÖZET

2020 yılında dünyayı etkisi altına alan Covid-19 kaynaklı pandemi birçok alan gibi eğitim sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Bu etkinin yarattığı en önemli sonuçlardan biri de yüz yüze eğitimin sekteye uğramasıdır. Uzaktan eğitim ile beraber söz konusu pandeminin yarattığı sonuçların en aza indirilmesi hedeflenmiştir. Türkiye'yi de etkisi altına alan virüsün yarattığı olumsuz etkileri en aza indirmek adına uzaktan eğitim faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir plan dâhilinde yoğun düzeyde gerçekleştirilmiştir. Ancak gerek öğrencilerin gerekse de öğretmenlerin hazırlıksız yakalandığı uzaktan eğitim süreci de birtakım aksilikleri ve olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Okullarda eğitime ara verilmesinin yanında 2019-2020 öğretim yılı sene sonu hizmet içi eğitim seminerlerinin de uzaktan alınması sağlanmıştır.

Nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasının kullanıldığı bu araştırmada ilkokul ve ortaokul kademesinde görev yapan öğretmenlerin sene sonu uzaktan eğitim seminerlerine yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu çerçevede öğretmenlerin yaşadıkları zorluklar ve bu eğitimin içeriğinin daha da geliştirilmesine yönelik önerileri de ayrıca belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Van ilinde görev yapan ilkokul ve ortaokul öğretmenleri oluşturmaktadır. Tesadüfi örneklem yolu ile seçilen araştırmanın örneklemi 10 kadın 15 erkek öğretmenden oluşmaktadır. Araştırma verileri Google formlar aracılığıyla çevirim içi anket yoluyla toplanmıştır. Anket kapsamında beş adet açık uçlu soru sorulmuştur. Öğretmenlerden toplanan verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre öğretmenlerin uzaktan hizmet içi seminerlerinde birtakım sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında sene sonu seminerinin yüz yüze gerçekleşmemiş olmasının önemli bir adım olduğu da ifade edilmiştir. Ayrıca internet bağlantı hızı problemi, internet kesintisi gibi sorunları içeren alt yapı konusundaki eksikliklerin eğitimi olumsuz etkilediği sonucuna da varılmıştır. Uzaktan hizmet içi eğitim seminerlerinin içeriğinin daha da zenginleştirilebileceği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, hizmet içi eğitim, öğretmenler

ABSTRACT

The pandemic caused by Covid-19, which affected the world in 2020, negatively affected the education sector like many other areas. One of the most important consequences of this effect is the interruption of face-to-face education. With the distance education, it is aimed to minimize the consequences of the pandemic. Turkey is also negative effects caused by the virus under the influence in order to minimize the distance education activities, including a plan by the Ministry of Education was held at intense levels. However, the distance education process, in which both students and teachers were caught unprepared, brought along some setbacks and negativities. In addition to interrupting education in schools, it was ensured that in-service training seminars for the end of the 2019-2020 academic year were taken remotely.

In this study, in which case study, one of the qualitative research designs, was used, it was aimed to determine the opinions of teachers working at primary and secondary school levels on distance education seminars at the end of the year. In this framework, the difficulties experienced by teachers and their suggestions for further development of the content of this training were also determined. The study group of the research consists of primary and secondary school teachers working in the province of Van. The sample of the research selected by random sampling consists of 10 female and 15 male teachers. Research data were collected through an online questionnaire through Google forms. Within the scope of the questionnaire, five open-ended questions were asked. Content analysis was used to analyze the data collected from teachers.

According to the results, it was revealed that teachers had some problems in their remote in-service seminars. It was also stated that the fact that the year-end seminar was not held face to face was an important step. In addition, it was concluded that the deficiencies in infrastructure, including problems such as internet connection speed problem and internet interruption, negatively affected education. It was emphasized that the content of the distance in-service training seminars could be further enriched.

Keywords: Distance education, in-service training, teachers

REKREASYON ETKİNLİKLERİ İÇİN MÜZELENDİRİLMİŞ SOKÜM'ÜN ÖNEMİ: BEYPAZARI YAŞAYAN MÜZE ÖRNEĞİ

THE IMPORTANCE OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE, WHICH HAS BEEN TURNED INTO A MUSEUM FOR RECREATION EVENTS: BEYPAZARI LIVING MUSEUM CASE

Öğr. Gör. Zeynep Sıla ÖZŞEN

Ankara Üniversitesi Beypazarı Meslek Yüksekokulu Seyahat –Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, (Sorumlu Yazar)

ORCID No: 0000-0002-8254-4364

Prof. Dr. Bilgehan GÜLCAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü,

ORCID No: 0000-0002-9884-4695

ÖZET

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM), toplumsal gelenek ve ritüellerin günümüzdeki bir yansıması ve aynı zamanda kültürel çeşitliliğinde en önemli aracını temsil etmektedir. Kültürel mirasın bu boyutu aktarılarak ve yaşanarak korunabilmektedir. SOKÜM'ün korunmasına yönelik UNESCO Sözleşmesi (2003), somut olmayan kültür unsurlarının gelecek kuşaklara aktarımına ve bu unsurların sergilendiği müzecilik çalışmalarına etki etmiş bir sözleşmedir. 2006 yılında bu sözleşmeye taraf olan Türkiye, somut olmayan kültürel değerlerini yaşatabilmek adına kültür koruma politikaları geliştirmektedir. Söz konusu kültürel değerleri ortamında ve bağlamına uygun olarak tekrar üretmek, amaçlara yönelik olarak müzelemek politikalardan birisidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin ilk uygulamalı kültür müzesi olan Beypazarı'ndaki Yaşayan Müze örneği üzerinden rekreasyon etkinliklerine katılımda rolü olan somut olmayan kültürel mirasın korunması, yeniden canlandırılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını irdelemektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi olan örnek olay yöntemi kullanılmış olup, veri gözlem ve yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Yaşayan Müze somut olmayan kültürel miras değerlerini aktararak, deneyimleterek ziyaretçilerin aktif ve pasif olarak çeşitli rekreatif etkinliklere katılımını ve gelecek kuşaklara ulaştırılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda benzer uygulamaların farklı destinasyonlarda da uyarlanabileceği, SOKÜM'ün müzelendirilmesi girişimlerinin yaygınlaştırılmaya elverişli olduğu ve bu sayede SOKÜM odaklı rekreatif etkinliklerin cazibelerin artabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, SOKÜM, Rekreatif Etkinlik, Yaşayan Müze, Deneyimsel Pazarlama

ABSTRACT

Intangible cultural heritage (ICH) is a modern-day reflection of social traditions and rituals, and is also the representation of the most important tool in cultural diversity. This dimension of cultural heritage can be preserved by transferring and living it. The UNESCO Convention (2003) for the protection of ICH is a contract that has influenced the transfer of intangible cultural elements to future generations and museum studies in which these elements are exhibited. Turkey, having become a party to this contract in 2006, develops culture protection policies in order to keep its intangible cultural values alive. It is one of the policies to reproduce these cultural values in their environment and in accordance with their context, and to museum them for these purposes. The aim of this study is to examine the preservation, revitalization and transfer of intangible cultural heritage that plays a role in participation in recreation activities to future generations, through the example of a Living Museum in Beypazarı, the first applied cultural museum in Turkey. The case study method, which is a qualitative research method, is used in the study and the data is collected by observation and semi-structured interview technique. According to the findings, the Living Museum enables visitors to actively and passively participate in various recreational activities and ensures that it is delivered to future generations by transferring intangible cultural heritage values and letting visitors experience. In this context, it is concluded that similar practices can be adapted in different destinations, and the initiatives to make ICH a museum are convenient to be widespread, and thus the attractiveness of ICH-oriented recreational activities can increase.

Keywords: Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage, Recreational Activity, Living Museum, Experiential Marketing.

FARKLI MEVKİLERDE OYNAYAN FUTBOLCULARIN ATLETİK PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF ATHLETIC PERFORMANCE OF SOCCER PLAYERS IN DIFFERENT POSITIONS

Barışcan ÖZTÜRK
Çukurova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCID NO: ORCID: 0000-0001-7001-3032
Bilgihan BÜYÜKTAŞ
Çukurova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCID: 0000-0002-6816-7275
Demet ÖZTÜRK
Çukurova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-1775-6125
Özgür Çağrı KARA
Çukurova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-2292-0719
Oğuz KUTLUKSAMAN
Çukurova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-2885-0432

ÖZET

Futboldaki gelişmeler, sporcuların oynadıkları pozisyon ve performanslarındaki beklentileri de değiştirmiştir. Gelişmelere bağlı olarak tüm pozisyonlarda oynayan oyunculardan, müsabakalarda oyunun sonucunu değiştirmek amacıyla atletik performans olarak en üst seviyede performans beklenmektedir. Bu doğrultuda bu çalışma farklı mevkilerde oynayan futbolcuların atletik performans düzeylerini belirlemek ve mevkilere göre karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma Adana ilinde müsabakalara katılan Süper Amatör Lig'de futbol oynayan, yaşları 18,94±4,88 yıl, boyları 1,75±0,05 m, ağırlıkları 72,85±10,22 kg toplam 34 gönüllü futbolcu üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada sporculara atletik performanslarını belirlemek için Illionis, 30 m, 10 m, Yo-Yo Intermittent Recovery Test-1, Dikey sıçrama, yatay sıçrama ve RAST testleri uygulanmıştır. Verilerin analizi SPSS 21.0 istatistik paket program ile yapılmıştır. Veri normalliğinin tespitinde Shapiro Wilk testi kullanılmıştır. Veriler normal dağılım gösterdiği için ikiden fazla grup karşılaştırmalarında One Way ANOVA testi uygulanmıştır. Verilerin istatistiksel yorumlanmasında anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edilmiştir. Araştırma sonucunda futbolcuların mevkilerine göre atletik performans değerleri incelendiğinde sporcuların çeviklik, 30m, 10m, Yo-Yo mesafe, VO_{2max}, maksimum aerobik hız, yatay sıçrama, maksimum güç ve yorgunluk indexleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamış, dikey sıçrama ve ortalama güç değerleri arasında forvet oyuncuları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Sonuç olarak savunma, orta saha ve hücum oyuncularının çeviklik, 30m, 10m, Yo-Yo mesafe, VO_{2max}, maksimum aerobik hız, yatay sıçrama, maksimum güç ve yorgunluk index performanslarının birbirine benzediği, forvet oyuncularının dikey sıçrama ve ortalama anaerobik güçlerinin orta saha ve savunma oyuncularından daha iyi olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atletik Performans, Anaerobik Güç, Aerobik Kapasite, Çeviklik, Futbol

ABSTRACT

Developments in soccer have also changed the expectations of the athletes in their positions and performances. Depending on the developments, players who play in all positions are expected to perform at the highest level as an athletic performance in order to change the outcome of the game in competitions. Accordingly, this study was conducted to determine the athletic performance levels of soccer players playing in different positions and to compare them according to positions. The research was carried out on 34 volunteer soccer players aged 18.94 ± 4.88 years old, 1.75 ± 0.05 m height and weight 72.85 ± 10.22 kg in the Super Amateur League who participated in the competitions in Adana. In the study, Illionis, 30 m, 10 m, Yo-Yo Intermittent Recovery Test-1, Vertical jump, horizontal jump and RAST tests were applied to the athletes to determine their athletic performance. Data analysis was done with SPSS 21.0 statistical package program. Shapiro Wilk test was used to determine data normality. Since the data showed normal distribution, One Way ANOVA test was used in comparisons of more than two groups. In the statistical interpretation of the data, the level of significance was accepted as $p < 0.05$. As a result, the agility, 30m, 10m, Yo-Yo distance, VO2max, maximum aerobic speed, horizontal jump, maximum strength and fatigue index performances of defense, midfield and attackers are similar to each other, the vertical jump and average anaerobic power of the strikers are similar to each other. It has been found to be better than its players.

Keywords: Athletic Performance, Anaerobic Power, Aerobic Capacity, Agility, Soccer